DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

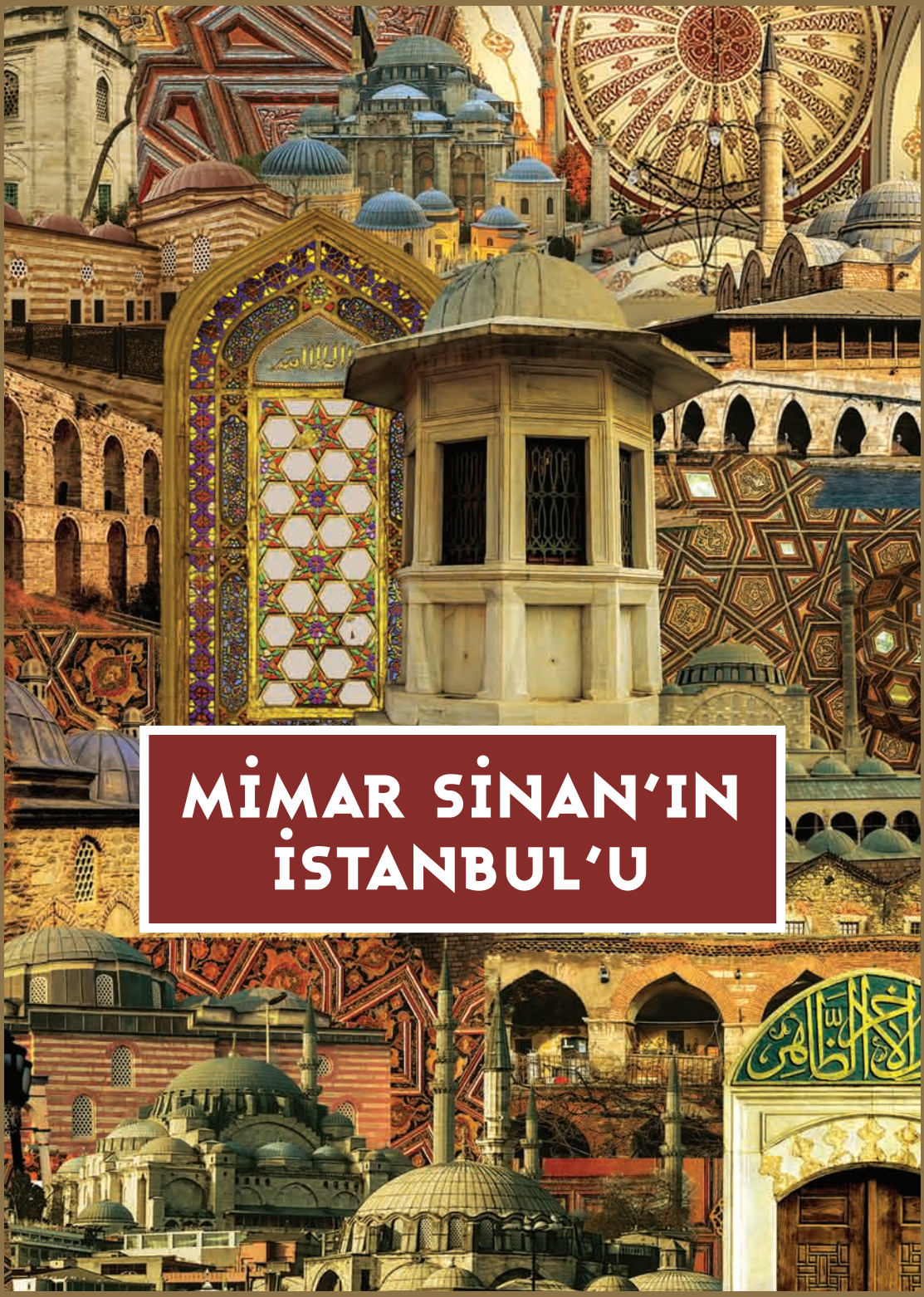

MİMAR SİNAN'IN İSTANBUL'U

TÜRKİYE
TURİNG VE OTOMOBİL KURUMU

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MİMAR SİNAN'IN İSTANBUL'U

TÜRKİYE
TURİNG VE OTOMOBİL KURUMU

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MİMAR SİNAN'IN İSTANBUL'U

Mimar Sinan'ın İstanbul'u adlı eserin yayın hakları Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'na aittir.
Eser envanteri ve fotoğraflar ÇEKÜL Vakfı Arşivi'nden derlenmiştir.
Kurumun, vakfın ve yayımcının izni olmaksızın alıntı yapılamaz ve çoğaltılamaz.
Bu kitaptaki yazı, fotoğraf, harita ve konuların her türlü hakkı mahfuzdur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAYIN ADI
Mimar Sinan'ın İstanbul'u

TÜRKİYE TURİNG VE OTOMOBİL KURUMU ADINA SAHİBİ
Dr. Bülent Katkak

ESER ENVANTERİ VE FOTOĞRAFLAR
ÇEKÜL Vakfı Arşivi

METİN DANIŞMANI
Dr. Coşkun Yılmaz

HARİTA ÇİZİMLERİ
Tan Cemal Genç

YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Tülay Taşdemir

EMEĞİ GEÇENLER
M. Cenk Yılmaz
Harun Avcı
Begüm Yavaş

DANIŞMA KURULU
Prof. Dr. Demet Binan
Dr. Sedat Bornovalı
Tülin Ersöz
Dr. M. Sinan Genim
Selva Gürdoğan
Prof. Dr. Mustafa İsen
Prof. Dr. Hüsrev Subaşı
M. Hilmi Şenalp
Dr. Aydın Yüksel

TASARIM VE UYGULAMA
MTT İletişim
www.mottoproject.com

ISBN
978-975-7641-52-0

YAYIMLAYAN
Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
Sanayi Mh. Seyrantepe Girişi / İstanbul
Tel: 0212 282 81 40 (6 hat) Faks: 0212 282 80 42
www.turing.org.tr / turing@turing.org.tr

1. Baskı, Temmuz 2016, İstanbul

BASKI - CİLT
Ajans Es
Litros Yolu 2.Matbaacılar Sitesi No: ZC 7 P.K. 34010
Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 493 24 84
Sertifika No: 32564

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

TAKDİM **6**
MİMAR SİNAN **9**
MİMAR SİNAN'IN İSTANBUL'U **15**

MİMAR SİNAN ESERLERİNİN ENVANTER BİLGİLERİ **19**

Atik Valide Nurbanu Sultan Külliyesi 20
Atik Valide Nurbanu Sultan Camii 24
Atik Valide Nurbanu Sultan Medresesi 30
Atik Valide Nurbanu Sultan Tekkesi 34
Atik Valide Nurbanu Sultan Darülkurrası 38
Atik Valide Nurbanu Sultan Darüşşifası 40
Atik Valide Nurbanu Sultan İmareti 44
Atik Valide Nurbanu Sultan Kervansarayı 46
Atik Valide Nurbanu Sultan Sıbyan Mektebi 48

MİMAR SİNAN'IN YAPILARI
Dr. M. Sinan Genim **51**

At Meydanı (İbrahim Paşa) Sarayı 54
Ayasofya Hürrem Sultan Hamamı 60
Bali Paşa Camii 64
Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi 68
Büyükçekmece Külliyesi 72
Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü (Büyükçekmece) 74
Sultan Süleyman Kervansarayı / Kurşunlu Han) (Büyükçekmece) 80
Sokollu Mehmet Paşa Mescidi (Büyükçekmece) 82
Defterdar Mahmut Çelebi Mescidi 86
Gazi İskender Paşa Külliyesi 88
Gazi İskender Paşa Camii 90
Gazi İskender Paşa Türbesi 94
Güzel Ahmet Paşa Türbesi 96

MİMAR VE MÜHENDİS OLARAK SİNAN
Prof. Dr. İlknur Altuğ Kolay **99**

Hacı Ahmet Paşa Türbesi 108
Hadım İbrahim Paşa Külliyesi 110
Hadım İbrahim Paşa Camii 112
Hadım İbrahim Paşa Türbesi 118
Haseki Külliyesi 120
Haseki Hürrem Sultan Camii 124
Haseki Hürrem Sultan Medresesi 128
Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası 132
Haseki Hürrem Sultan Sıbyan Mektebi 136
Haseki Hürrem Sultan Türbesi 138
Hüsrev Kethuda Hamamı (Ortaköy) 142
Hüsrev Paşa Türbesi 146
Hüsrev Çelebi (Ramazan Efendi) Camii 150
Hüsrev Kethuda Darülkurrası (Vefa) 154
Kapuağası Köprüsü (Haramidere) 156

MİMAR SİNAN'IN BANİLERİ
Dr. Coşkun Yılmaz **159**

Kara Ahmet Paşa Külliyesi 162
Kara Ahmet Paşa Camii 164
Kara Ahmet Paşa Medresesi 168
Kara Ahmet Paşa Türbesi 170
Kılıç Ali Paşa Külliyesi 172
Kılıç Ali Paşa Camii 174
Kılıç Ali Paşa Türbesi 180
Kılıç Ali Paşa Sebili 184
Kılıç Ali Paşa Hamamı 186
Mehmet Ağa Külliyesi 188
Mehmet Ağa Camii 190
Mehmet Ağa Türbesi 194
Mesih Mehmet Paşa Camii 196
Mesih Mehmet Paşa Türbesi 202
Mihrimah Sultan Külliyesi (Edirnekapı) 204
Mihrimah Sultan Camii (Edirnekapı) 208
Mihrimah Sultan Medresesi (Edirnekapı) 214
Mihrimah Sultan Hamamı (Edirnekapı) 216
Mihrimah Sultan Camii (Üsküdar) 218
Mihrimah Sultan Medresesi (Üsküdar) 224
Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi (Üsküdar) 226
Mimar Sinan Türbesi 228
Mimarbaşı Sinan Ağa (Mimar Sinan) Mescidi 232

DÜNYA MİRASI VE MİMAR SİNAN
Prof. Dr. Demet Binan **237**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Molla Çelebi Camii (Fındıklı) 242
Nişancı Mehmet Paşa Külliyesi 246
Nişancı Mehmet Paşa Camii 248
Nişancı Mehmet Paşa Türbesi 254
Pertev Paşa Türbesi 256
Piyale Paşa Camii (Tersane) 260
Rüstem Paşa Camii 266
Rüstem Paşa Kervansarayı (Kurşunlu Han) 274
Rüstem Paşa Medresesi 276
Rüstem Paşa Türbesi 280
Saray Mutfakları (Topkapı Sarayı) 282
Semiz Ali Paşa Medresesi 286
Sinan Paşa Külliyesi 288
Sinan Paşa Camii 290
Sinan Paşa Medresesi 294
Sinan Paşa Türbesi 296
Siyavuş Paşa Evladı Türbesi 298
Soğukkuyu Kapıağası Cafer Ağa Medresesi 302
Sokollu Mehmet Paşa Camii (Azapkapı) 306
Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi (Eyüp) 312
Sokollu Mehmet Paşa Türbesi (Eyüp) 314
Sokollu Mehmet Paşa Medresesi (Eyüp) 318
Sokollu Mehmet Paşa Darülkurrası (Eyüp) 320
Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi (Kadırga) 322
Sokollu Mehmet Paşa Camii (Kadırga) 324
Sokollu Mehmet Paşa Medresesi (Kadırga) 330
Sokullu Mehmet Paşa Tekkesi (Kadırga) 332

SU KEMERLERİ **337**
Evvelbent (Paşadere Kemeri) 340
Güzelce (Gözlüce) Kemer 342
Havzı Kebir (Başhavuz) 346
Kovuk (Eğri) Kemer 348
Mağlova Kemeri 352
Uzun Kemer 354

Süleymaniye Külliyesi 358
Süleymaniye Camii 362
Süleymaniye Medresesi (Evvel) 370
Süleymaniye Medresesi (Sani) 374
Süleymaniye Medresesi (Salis) 376
Süleymaniye Medresesi (Rabi) 378
Süleymaniye Darüttıbbı (Tıp Medresesi) 380
Sultan Süleyman Türbesi 382
Süleymaniye İmareti 388
Süleymaniye Darülkurrası 392
Süleymaniye Ebussuud Efendi Darülhadisi 394
Süleymaniye Darüşşifası 396
Süleymaniye Kervansarayı 398
Süleymaniye (Dökmeciler) Hamamı 400
Süleymaniye Mektebi 404

SİNAN SÖYLENCELERİ
Prof. Dr. Suphi Saatçi **407**

Sultan Selim (I) Medresesi 412
Sultan Selim (II) Türbesi 414
Sultan Murat (III) Köşkü 420
Şah Huban Hatun Türbesi 424
Şehzade Mehmet Külliyesi 428
Şehzade Mehmet Camii 430
Şehzade Mehmet Medresesi 436
Şehzade Mehmet Türbesi 438
Şehzade Mehmet İmareti 442
Şehzade Mehmet Kervansarayı 444
Şehzade Mehmet Sıbyan Mektebi 446
Şehzade Mehmet Tabhanesi 448
Şehzadeler Türbesi 450
Şemsi Ahmet Paşa Külliyesi 454
Şemsi Ahmet Paşa Camii 456
Şemsi Ahmet Paşa Medresesi 460
Şemsi Ahmet Paşa Türbesi 462
Tophane Kurşunlu Mahzeni 464
Valide Sultan Hamamı 470
Zal Mahmut Paşa Külliyesi 472
Zal Mahmut Paşa Camii 474
Zal Mahmut Paşa Medresesi - I 480
Zal Mahmut Paşa Medresesi - II 482
Zal Mahmut Paşa Türbesi 484

SİNAN ROTALARI
Dr. Coşkun Yılmaz **487**

1. Rota 489
2. Rota 493
3. Rota 497
4. Rota 501
5. Rota 505
6. Rota 509
7. Rota 513

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Takdim

Cumhuriyet tarihimizin ilk sivil toplum kuruluşu olarak 6 Kasım 1923 tarihinde "Türk Seyyahin Cemiyeti" ismiyle faaliyete geçen Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu kamu yararına çalışan bir dernektir.

Turing kurulduğu günden beri ülkemizde, turizm, otomobil, kültür, sanat, tarih ve spor gibi birçok alanda öncü ve örnek çalışmalara imzasını atmıştır. İlk turizm tanıtım afişleri, turistik rehber kitapları, belgeseller, karayolları haritaları , yabancı dil kursları, tercüman rehber sınavları, otomobil yarışları, yol yardım istasyonları ve daha saymakla bitiremiyeceğimiz ilkleri...

Kurumumuz günümüzde de kamu yararına sürdürdüğü hizmetleri ve sosyal sorumluluk projeleriyle çalışmalarına devam etmektedir. Bunlardan biri de, dünya mimarlık tarihinin en önde gelen şahsiyetlerinden Mimar Sinan ve ölümsüz eserleriyle ilgili faaliyetlerdir.

İstanbul kalkınma Ajansı işbirliği ile "Yeni Bir Turizm Rotası: Büyük Usta Mimar Sinan" projesi kapsamında Derneğimiz çeşitli kitaplar, broşürler, haritalar, belgeseller ve web uygulamaları hazırlamış, gezi rotaları oluşturmuş, turist rehberlerine eğitim programları, uluslararası medya mensupları ve yabancı akademisyenlerden oluşan gruplara tanıtım gezileri düzenlemiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sizlere takdim etmekte olduğumuz "Mimar Sinan'ın İstanbul'u" kitabı bu çalışmaların son ürünüdür. Yüzyılı aşan ömründe beş Osmanlı Sultanı gören, elli yıl mimarbaşı olarak çalışan Sinan'ın tespit edilebilen dört yüz elli civarında eseri vardır. Farklı coğrafyaların farklı şehirlerindeki bu şaheserler, Osmanlı'nın mührü olmuş, bu eserlerin yarısından fazlasıyla süslenen İstanbul ise Mimar Sinan'ın İstanbul'u olarak tanımlanmıştır.

"Mimar Sinan'ın İstanbul'u" adlı kitabımızda İstanbul'a inşa edilen iki yüzden fazla eserden günümüze ulaşan ve özgün halini koruyanları bulacaksınız.

Büyük usta Mimar Sinan'ı rahmetle anarken eserin hazırlamasında emeği geçen herkese teşekkür eder, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Dr. Bülent KATKAK
Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
Yönetim Kurulu Başkanı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz RDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Mimar Sinan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Türk mimarlık tarihinin en büyük ismi şüphesiz Mimar Sinan'dır. Sinan sadece Osmanlı mimarisinin değil dünyanın da en büyük mimarlarından birisidir. Kimliği, doğup büyüdüğü zamanın ve coğrafi sınırların çok ötesine geçen bu büyük mimarın eserleri de mensubu olduğu imparatorluğun büyüklüğüne yaraşır bir sahayı kaplamakta, birçok ülkeyi içine alan geniş bir coğrafyada Osmanlı izlerini yaşatmaya devam etmektedir.

Doğumu, kesin olarak bilinmemekle birlikte 1491'in öncesi olarak tarihlenmektedir. Hıristiyan bir ailenin çocuğu olarak Kayseri Ağırnas'da dünyaya gelmiştir. Ancak, "Osmanlı kültürüyle yıkanmış bir Müslüman tasarımcı olarak bütüne katılabilmesi için yeterince kabiliyetli olduğu fark edilmiş, böyle bir çocuğun köyünde kaderine terkedilmesi yerine onu Osmanlı seçkinlerine dahil etmek üzere gerekli işlem başlatılmıştı." Neticede etnik mensubiyeti tartışılan Sinan'ın, güçlü bir Osmanlı kimliğine sahip olduğu muhakkaktır.

Bu dehanın gelişiminde söz konusu sistemin ve erken denilebilecek bir yaşta İstanbul ile tanışmasının rolü büyüktür. Topkapı Sarayı'na ve Ayasofya'ya yakın, Roma dönemi mimarisinin merkez noktalarından birisi olan Hipodrom/Sultanahmet Meydanı civarında bir okulda yetiştiği kabul edilen Sinan, otobiyografisi olarak kabul edilen Tezküretü'l-bünyan'da, Yavuz Sultan Selim'in hizmetinde Arap ve Acem diyarlarını gezip dolaştığını ve yine İstanbul'a döndüğünü belirtmektedir. Padişahın Mısır ve Hicaz bölgesinin Osmanlı sınırlarına dahil edilmesiyle neticelenen Mısır seferine katılmış, mimari çevreye aşina olmuş, Selçuklu ve Safevî yapılarının yanında antik yapıları ve Mısır piramitlerini de tanımıştır.

Seferlere iştiraki Sinan'ın görgü ve bilgisini çok geliştirmiş, kendisini gösterme kabiliyetini ve ileri görüşlülüğünü ortaya koyma imkanı sağlamıştır.

Kanûnî Sultan Süleyman 1521'de Belgrad seferi, 1522'de de Rodos seferine yeniçeri piyadesi olarak katılmış, daha sonra da atlı sekbanlara seçilmiştir. Mohaç Meydan Savaşı'na (1526) katılan Sinan'a acemi oğlanları yayabaşılığı verilmiştir. Akabinde kapıkulu yayabaşısı olmuş ve zemberekçibaşı tayin edilmiştir. 1532'de Alman, 1534'te Irakeyn seferlerinde gösterdiği başarıları ile dikkat çekmiş, son seferindeki başarısı üzerine ise iyice parlamıştır. 1537'de haseki olarak Korfu seferine, 1538'de de Boğdan seferine katılmıştır. Bu sefer sırasında Prut nehri üzerinde kurduğu köprü ile ordunun karşıya geçmesini sağlamıştır. Sinan'ın on üç günde yaptığı bu köprü âdeta efsane olmuştur. Bu görevi üstlendiğinde 48 yaşındadır. Lütfi Paşa'nın, bu köprüyü korumak için kule yapılması fikrine, stratejik bir yaklaşımla karşı çıkmış ve Paşa ile tartışmıştır. Hatta bundan dolayı geleceği ile ilgili endişeye kapılmışsa da Sadrazam Lütfi Paşa, ölen Mimarbaşı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Acem Ali'nin yerine kendisini tayin etmiş ve endişesinin yersiz olduğu nu göstermiştir.

1537'de Mimarbaşı Sinan'ın asıl amacı mimarlık olduğundan bu tayinle önündeki bütün engeller ortadan kalkmıştır. Bundan sonraki imzası artık "el-fakîr Sinan sermi'mârân-ı hâssa"dır. Elips biçimli mührünün ortasında, "el-fakîrü'l-hakîr Sinan", çevresinde ise "bende-i miskîn kemîne derd-mend-i ser-mimârân-ı hâssa-müstmend" ifadesi kazınmıştır.

48 yaşında Mimarbaşılık görevini üstlenen ve vefatına kadar "Reîs-i mimârân" kalan Sinan'ın, mesleğinde kaydettiği aşama üç yapıyla tanımlanmaktadır. Birincisi "çıraklık eserim" dediği Şehzade Camii'dir. 1548'de tamamlanan bu külliye ile ilk büyük sultan camisini tamamlamıştır. İkincisi, "kalfalık eserim" dediği Süleymaniye Külliyesi'dir. 1557'de biten bu yapı ile İstanbul'un ve Osmanlı İmparatorluğu'nun en görkemli yapılarından birisini tamamlamıştır. "Ustalık eserim" dediği yapı ise Edirne'de, II. Selim adına inşa ettiği Selimiye Camii'dir. Selimiye tamamlandığında Sinan 83 yaşındaydı ve bundan dolayı "Koca" olarak anılıyordu .

1584'te hacca giden Sinan, hac dönüşünde, 100 yaşı civarında idi ve görevini büyük bir coşkuyla, vefat ettiği 1588'e kadar sürdürdü. Yakın dostu Sâî Mustafa Çelebi tarafından kaleme alınan mezar taşı kitabesi şu cümlelerle bitiyor:

"Geçti bu demde cihandan pîr-i mi'mârân Sinân."

Sinan, Süleymaniye Külliyesi'nin, kıbleyi esas aldığımızda, sol ayak ucundaki türbesinde medfundur ve muhteşem bir esere atılan mütevazı bir imza gibidir.

Tarihsiz vakfiyesi, mal varlığı ve nesliyle ilgili sorulara ışık tutmaktadır. Buna göre hanımı Mihrî kendisi hayattayken vefat etmiş, oğlu Mehmed Bey şehid olmuştur. Vakfiyeye göre nesli iki kızı ve iki torunu ile devam etmiştir. On sekiz ev, otuz sekiz dükkân, araziler, ev yerleri, bahçe, kayıkhâne, suyolu, değirmen gibi pek çok mal varlığı ile 300.000 akçe vakfetmiştir. Fakat Sinan'ı asıl yaşatan ve çağlar ötesine taşıyan mimarı olduğu yüzlerce eserdir.

Mimar Sinan'ın inşa ettiği eserlerin sayısı ile ilgili farklı listeler verilmektedir. Ancak döneme ait kaynakların karşılaştırılmasıyla ona ait eser listesini 452'ye kadar yükseltmek mümkündür. Bu listeyi onun ömrünün yanında üstlendiği görevleri, İmparatorluğun yayıldığı geniş coğrafyayı, devrin ulaşım ve teknolojik imkanlarını ile üstlendiği görevleri dikkate alarak değerlendirmek gereklidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Süleymaniye Camii, Fatih

Yaklaşık 100 yıl ömür süren Mimar Sinan bu kadar eserin her birisini bizzat kendisi inşa etmemiş, ayrıntılarla birebir ilgilenmemiş, bazı yapıların sadece planlarını çizmiş, projeleri değerlendirmiş, Reîs-i mimârân; Mimarbaşı olarak süreçleri yardımcıları vasıtasıyla denetlemiş ve yönetmiştir. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun organizasyon başarısı kadar Mimar Sinan'ın yöneticiliğini, organizatörlüğünü, sevk ve idaredeki başarısını da göstermektedir. Aynı zamanda, Sinan Çağı'nda da onun takdirini kazanmış, yüksek seviyede iş yapabilen onun nezaretinde vazife ifa eden başka mimarların da varlığını göstermektedir. Dâvud Ağa ve Sedefkâr Mehmed Ağa bunlardan sadece ikisidir.

"Mimaride yeni çözümler, buluşlar, her şeyin ötesinde oranların ortaya konuşu Sinan'la birlikte klasik denilebilecek yeni boyutlara ulaşmış, mimarlık alanının bu ustası imparatorluğun kıtalar üstü eğilimlerini hızla ve kuvvetle dış dünyaya yansıtmıştır. Bu üslûp, özellikle en güçlü tarzda yerleştiği eyalet ve şehirler üze-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

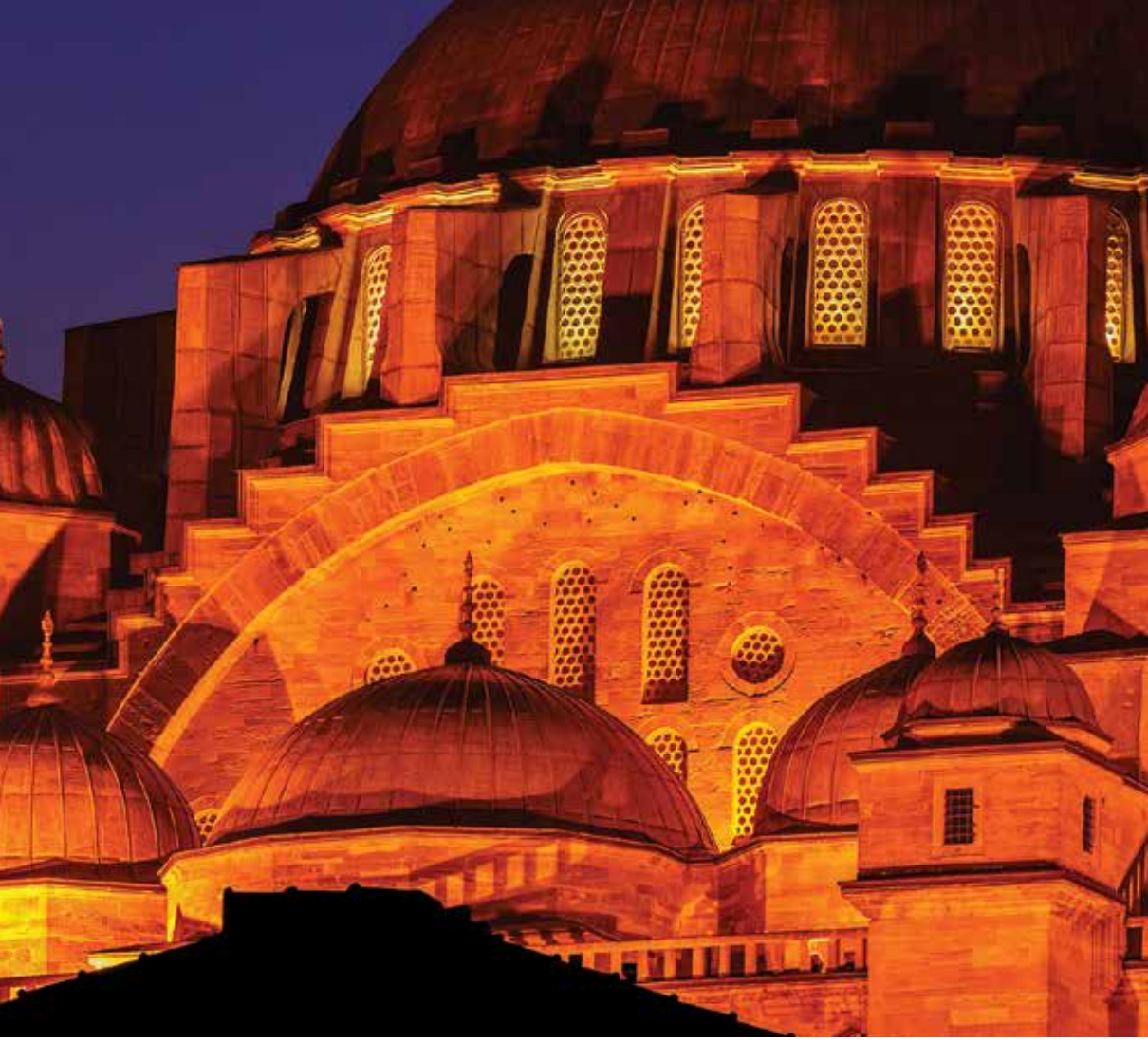

rinde biçimler anarşisine son vermiş, kendi kimliğini dünya ölçeğinde ortaya koymuştur. Bu kimlik, Osmanlı düzeninin hâkim ve hükümran olduğu bölgelerin sanat kaderi üzerinde günümüze kadar uzanan izler bırakmıştır. (Prof. Dr. Selçuk Mülayim)"

Mimar Sinan, öne çıkan kimliğiyle bir mimar olarak bilinmektedir. Fakat sadece mimarlık onu tanımlamaya yetmez. Aynı zamanda bir mühendis, iyi bir lojistikçi, şehir tasarımcısı, planlamacı, yönetici vb... pek çok hususiyet ile birikime de sahiptir ve bunun en önemli göstergesi eserleridir.

Mimar sadece yaşadığı devirde ve inşa ettiği eserde yaşamamaktadır. Osmanlı ve Dünya Mimarisinde "Sinan Çağı" vardır. Aynı şekilde Osmanlı mimarisinde daha yaşarken güçlü bir Sinan Okulu da teşekkül etmiştir. Böylece Mimar Sinan talebeleri ve eserleriyle Osmanlı mimarisinde etkisini ve sonraki asırlarda yol göstericiliğini sürdürmüştür. Günümüzdeki mimari arayışlar ve tartışmalarda oluşturduğu gündem onun ustalığı kadar çağları aşan etkisinin de en canlı örnekleridir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Süleymaniye Medresesi (Rabi), Fatih

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Eserleri

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu liste, Mimar Sinan'ın İstanbul 'daki eserlerinden günümüze ulaşan ve özgün halini koruyan yapılardan oluşmaktadır. Eserlerin envanter bilgileri ve alfabetik listeleri ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı) tarafından hazırlanmıştır. Oluşturulan listelerde külliyelere tek numara verilmiş, birimleri ise o başlık altında sıralanmıştır. Külliyeyi içeren yapılar ayrı ayrı düşünüldüğünde İstanbul'da Sinan'dan günümüze ulaşan eser sayısı yüzü geçmektedir." Yapılarla ilgili bilgiler de ÇEKÜL tarafından hazırlanmıştır.

1. At Meydanı İbrahim Paşa Sarayı (Fatih).
2. Atik Valide Nurbanu Sultan Külliyesi (Üsküdar): Cami, Medrese, Mektep, Tekke, İmaret, Darülkurra, Kervansaray, Darüşşifa.
3. Hürrem Sultan Hamamı (Ayasofya, Fatih).
4. Bali paşa Cami (Fatih).
5. Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi (Beşiktaş).
6. Büyükçekmece Külliyesi: Köprü, Kervansaray, Mescit.
7. Defterdar Mahmut Çelebi Mescidi (Eyüp).
8. Evvelbent Paşadere Kemeri (Kağıthane)
9. Gazi İskender Paşa Külliyesi (Beykoz): Cami, Türbe.
10. Güzel Ahmet Paşa Türbesi (Fatih).
11. Güzelce (Gözlüce) Kemer (Sultangazi).
12. Hadım İbrahim Paşa Külliyesi (Fatih): Cami, Türbe.
13. Haseki Hürrem Sultan Külliyesi (Fatih): Cami, Darüşşifa, Medrese, Sıbyan Mektebi.
14. Haseki Hürrem Sultan Türbesi (Süleymaniye).
15. Havz-ı Kebir (Büyük havuz) (Kağıthane).
16. Hüsrev Çelebi Ramazan Efendi Cami (Fatih).
17. Hüsrev Kethüda Darülkurrası Vefa (Fatih).
18. Hüsrev Kethüda Hamamı (Ortaköy).
19. Hüsrev Paşa Türbesi (Fatih).
20. Kapıağası (Haramidere) Köprüsü (Beylikdüzü).
21. Kara Ahmet Paşa Külliyesi (Fatih). Medrese, Türbe
22. Kılıç Ali Paşa Külliyesi (Beyoğlu). Cami, Hamam, Sebil, Türbe
23. Kovuk (Eğri) Kemer (Sultangazi)
24. Mağlova Kemeri (Sultangazi)
25. Mehmet Ağa Külliyesi (Fatih). Cami, Türbe

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

26. Mesih Mehmet Paşa Külliyesi (Fatih): Cami, Türbe.
27. Mihrimah Sultan Külliyesi (Edirnekapı): Cami, Medrese, Hamam.
28. Mihrimah Sultan Külliyesi (Üsküdar): Cami, Medrese, Sıbyan Mektebi
29. Mimar Sinan Ağa / Mimar Sinan Mescidi (Fatih).
30. Molla Çelebi (Fındıklı) Camii (Beyoğlu).
31. Saray Mutfakları (Topkapı Sarayı Fatih).
32. Nişancı Mehmet Paşa Külliyesi (Fatih): Cami, Türbe.
33. Pertev Paşa Türbesi (Eyüp).
34. Piyale Paşa Külliyesi (Beyoğlu).
35. Rüstem Paşa Camii (Fatih).
36. Rüstem Paşa Kervansarayı (Beyoğlu-Perşembe Pazarı).
37. Rüstem Paşa Medresesi (Fatih).
38. Rüstem Paşa Türbesi (Fatih).
39. Semiz Ali Paşa Medresesi (Fatih).
40. Sinan Paşa Külliyesi (Beşiktaş): Cami, Medrese.
41. Siyavuş Paşa Evladı Türbesi (Eyüp).
42. Sokollu Mehmet Paşa Cami Azapkapı (Beyoğlu).
43. Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi (Eyüp): Türbe, Medrese, Darülkurra
44. Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi (Kadırga, Fatih): Cami, Medrese, Tekke
45. Sultan Murat Köşkü (Topkapı Sarayı, Fatih).
46. Sultan Selim (I) Medresesi (Fatih).
47. Sultan Selim (II) Türbesi (Fatih).
48. Süleymaniye Külliyesi (Süleymaniye, Fatih): Kanuni Sultan Süleyman Türbesi, (Hürrem Sultan Türbesi) Medrese-i Evvel, Medrese–i Sani, Medrese-i Salis, Medrese-i Rabi, Darülhadis, Darülkurra, Darüşşifa, Darüttıb, İmaret, Sıbyan Mektebi, Kervansaray, Hamam.
49. Şah Huban Hatun Türbesi (Fatih).
50. Şehzade Mehmet Külliyesi (Fatih): Cami, İmaret, Kervansaray, Medrese, Sıbyan Mektebi, Tabhane, Türbe.
51. Şehzadeler Türbesi (Fatih).
52. Şemsi Ahmet Paşa Külliyesi (Üsküdar): Cami, Türbe, Medrese.
53. Tophane (Kurşunlu) Mahzeni (Beyoğlu).
54. Uzun Kemer (Eyüp).
55. Valide Sultan Hamamı (Üsküdar).
56. Zal Mahmut Paşa Külliyesi (Eyüp): Cami, Türbe, Medrese (I), Medrese (II).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Rüstem Paşa Camii, Eminönü

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Mimar Sinan Eserlerinin Envanter Bilgileri

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Atik Valide Nurbanu Sultan Külliyesi

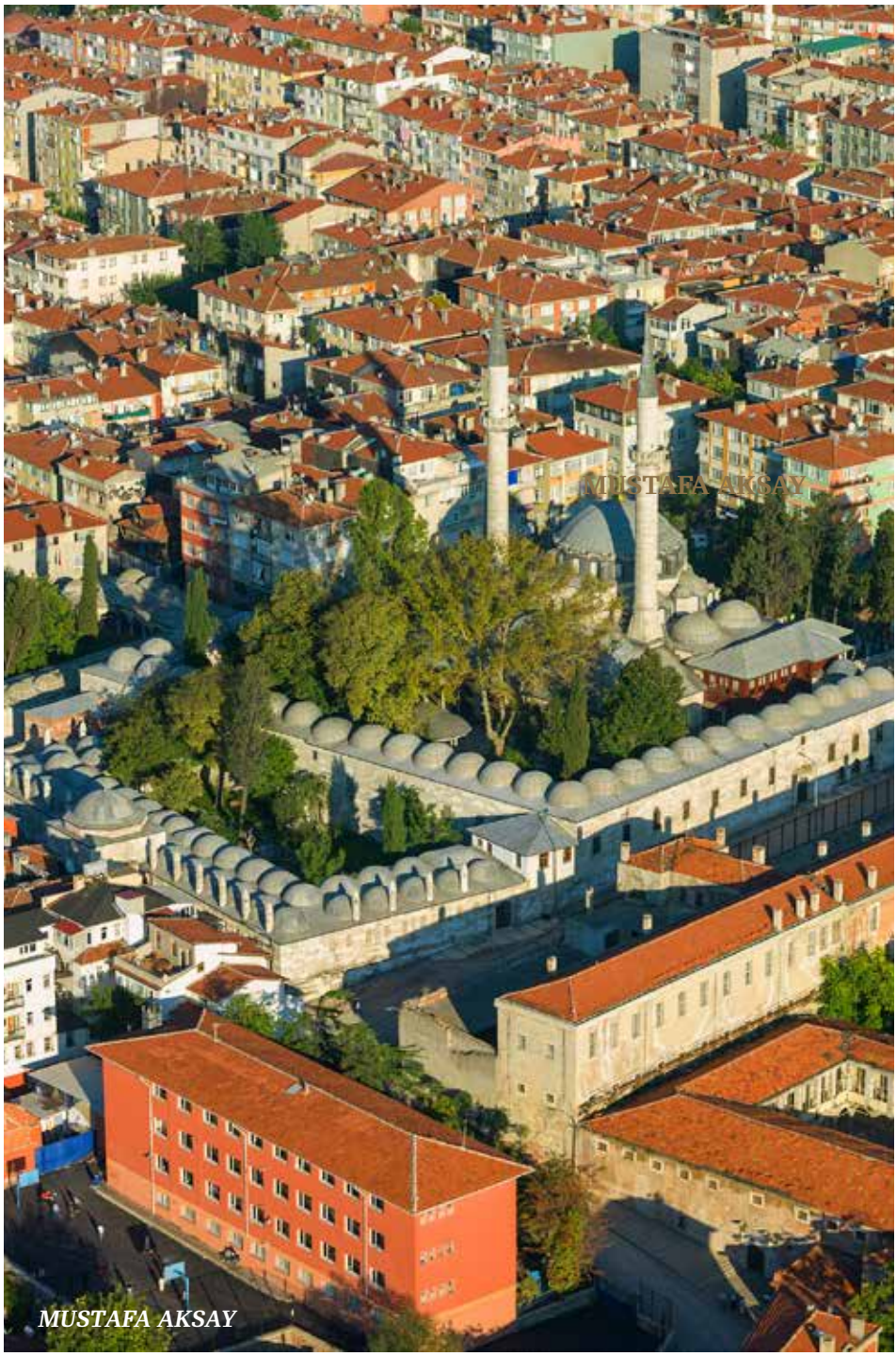

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

NEREDE

Toptaşı / Üsküdar

YAPILAR

Külliye; cami, medrese, sıbyan mektebi, tekke, kervansaray, darüşşifa, imaret ve darülkurradan oluşur. Bugün külliyeye dâhil olan darülhadisin adı Sinan eserlerini veren tezkerelerde zikredilmediğinden bu yapıyı listeye dâhil edemiyoruz. Hamamın adı tezkirelerde zikredilse de, ne yazık ki hamam, 16. yüzyıl özelliklerini kaybetmiştir.

ZİYARET

Ulaşım

Külliye, Üsküdar'ın Toptaşı semtinde yer alıyor. Üsküdar Meydanı'ndan Zeynep Kamil yönüne giden araçlara binip Sokullu Mehmet Paşa İlköğretim Okulu'nun önünde inmek gerekiyor. Okul ile Atik Valide Sultan Hamamı arasında uzanan Sarı Mehmet Sokağı'ndan 40 metre kadar yürürseniz kervansaray, imaret, darüşşifa ve darülkurranın oluşturduğu yapı bloğu karşınıza çıkar. Diğer külliye yapıları biraz arkada kalıyor. Kervansarayın yanında uzanan Valide İmareti Sokağı'ndan 100 metre kadar yürürseniz, sağda sıbyan mektebini, solda ise arka arkaya dizilmiş cami ve medreseyi görürsünüz. Tekke ise caminin doğu tarafında uzanan Tekkeönü Sokağı'nın hemen karşısında yer alıyor.

KONUM PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Nurbanu Sultan'ın çeşitli kaynaklarda Venedik idaresindeki Paros adasının valiliğine atanan Nicolo Venier ile karısı Violante Baffo'nun kızları olduğu iddia edilir. Yine bu kaynaklara göre, 1537'de Barbaros Hayrettin Paşa'nın Adalar seferi sırasında esir alındığı ve cariye olarak saraya sunulduğu belirtilmektedir. Başka bir iddiaya göre (İlhan Şahin, "Nurbanu Sultan", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 33, 2007, s. 250), yine Venedik idaresindeki Korfu adasından bir Grek ailenin kızı iken 1537'deki savaşta esir alındığı ve adının Kali olduğu belirtilmektedir. Sonradan ortaya atıldığı anlaşılan bu rivayetten başka yine onun Korfu'da Venedikli soylu ve zengin bir aile olan Quartaniler'e mensup olduğu da iddia edilir. Şeceresi ne olursa olsun, Nurbanu Sultan, "Venedikli soylu kadın" kimliğiyle açıkça övünüyordu.

Dönemin belgeleri güzelliği ve zekâsıyla sarayda ön plana çıkan Nurbanu Sultan'ın diplomaside hatırı sayılır bir güce sahip olduğunu gösterir. Fransa kraliçesi Catharine de Medicis ile yaptığı yazışmalarda Fransa ile Osmanlı arasındaki iyi ilişkilerin geliştirilmesi, ticari anlaşmaların yenilenmesi gibi konular yer almaktaydı. Eşi II. Selim'in, kardeşi Bayezit ile giriştiği taht mücadelesinde, Venedikli kimliğini öne çıkararak Şehzade Selim'in desteklenmesi yolunda Venediklilerle diplomatik faaliyetlerde bulundu. Eşinin mücadeleyi kazanmasıyla birlikte iktidarı daha da pekişse de, oğlu III. Murat'ın 1574 yılında tahta çıkışıyla asıl kudretine kavuşacaktı. Üsküdar'da yer alan muazzam büyüklükteki külliyesi Nurbanu Sultan'ın zenginliğini ve kudretini gösterir. Üsküdar'daki Toptaşı semtinde yer alan cami ve külliye önceleri "Yeni Valide" ismiyle anılmakla birlikte, 18. yüzyılın başında Üsküdar meydanına Gülnûş Emetullah Sultan'ın

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir cami külliyesi yaptırmasıyla birlikte Toptaşı'ndaki yapılar "Atik (ve aynı anlama gelen 'Eski') Valide" ismiyle anılmaya başlanmıştı.

Külliye; cami, medrese, kervansaray, darülkurra, darülhadis, sıbyan mektebi, (mutfak, yemekhane, imarete bağlı tabhane hücreleri, ambar, odunluk ve çifte han içeren) bir imaret, darüşşifa, Halveti tekkesi ve (bugün özgünlüğünü kaybetmiş) bir hamamdan meydana gelmektedir. Mimar Sinan eserlerinin listesini veren Tezkiretü'l Bünyan, Tezkiretü'l Ebniye ve Tuhfetü'l Mi'mârin'de darülhadisin adı zikredilmemektedir. Hanım sultanın kabri külliyede değil de, eşi II. Selim'in Ayasofya haziresindeki türbesinde yer almaktadır.

Nurbanu Sultan'ın vakfiyesinde külliyedeki yapıların özelliklerinden kısaca bahsedilir: "Üsküdar mahallelerinden Yeni Mahalle'de vâkıfanın yaptırdığı her türlü güzelliği câmi ve her türlü bedâyi-i mimariyyeyi hâvi, yüksek ve muhteşem bir câmi-i şerif; İlim ve masrifin şanına çok kıymet ve ehemmiyet verdiği, ehl-i ilmi halk arasında yükseltmek ve mümtâz kılmak için adı geçen câmii şimâl cihetindeki harîmine muttasıl bir medrese; yine mezkûr câmi kurbünde vâkıfanın sırf rızây-i Bâri talebiyle yaptırıp içinde Kur'an-ı Kerim öğrenmek ve anlamak için bütün Müslüman çocuklarına vakfettiği mektep; Yine mezkûr câmiin karşısında vâkıfanın yaptırıp tecvîd veçhile ve ilm-i kıraat öğrenmek isteyen bütün müslümanlara vakfettiği dârü'l-kurra; ... ; Vâkıfanın ... civarında güzel bir matbahı, temiz bir yemekhâneyi iki hanı ve gelip gidenlerin oturması ve misâfirlerin içinde it'am edilmesi için yapılan tâbhâne namıyla ma'ruf hücreleri, bir ambarı, bir odunluğu ve sâir icab eden teferruatı müştemil olarak yaptırılıp fukarâ ve miskinlere, gelip giden misâfirlere ve mücâvirlere vakfettiği imâret; Vâkıfanın mezkûr câmi kurbünde kubbeleri güzel, sâhaları geniş birkaç hücreyi müştemil olarak hudûd-i şer'iyeye riayetkâr olan sulehâ ve fukarânın oturmaları için yaptırdığı hânkah ismiyle ma'ruf ribât [tekke]; Vâkıfanın imâret-i âmire kurbünde yüksek ve güzel hücreleri ve odaları müştemil olarak yaptırıp her nev'i hastaların mesâlih ve tedâvîleri için vakfettiği dârü'şşifa..."

Hanım Sultan'ın Üsküdar'daki Toptaşı semtinde Boğaziçi'ne hâkim bir yamaç üzerinde inşa ettirdiği yapılar topluluğu, menzil külliyesi özelliği taşımaktadır. Bu menzil külliyesi, imparatorluğun anayolu üzerinde Mekke'ye giden hacıların, Asya'ya gidip gelen yolcu ve tüccarların ihtiyaçlarını karşılıyordu.

1583'te İstanbul'da bulunan Jean Palerne (D'Alexandrie à Istanbul: Pérégrinations dans l'Empire Ottoman, 1991, s. 273'ten naklen: Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, 2013, s. 386), bu büyük külliyenin, Asya'dan Avrupa'ya geçen ve Üsküdar'dan Halep'e, Şam'a giden kervanlar için bir toplanma yeri olarak kurulduğunu belirtir: "Bu amaçla, Grand Seigneur [III. Murat]'ün annesi olan [Nurbanu] Sultane, bir kervansaray ile birlikte bir cami ve imaret yaptırdı ki Levant'ta gördüklerim arasında en mükemmel ve görkemli olanıdır. O buraya büyük gelirler vakfetmiştir, hem caminin hizmeti, hem de yolcuları destekleyecek tahsisat için; bunlar hangi milletten olurlarsa olsunlar, gerek kendileri gerek atları üç gün boyunca yemekle beslenmektedir. Burada [kervansarayda] bulunan iki uzun ahırın her birinde 200'er at barınabiliyor; latif avlusunun ortasında mermer bir çeşme var ve etrafında dört güzel kanatla kuşatılmış; bu kanatlar 200 küçük odaya bölünmüş olup, gösterişli revakları kemerli direklerle destekleniyor.

Ayrıca bunların arka tarafında, güzel caminin bulunduğu tepede iki tane daha kanat var; bunların tümü mermerden inşa edilmiş, güzel açık avlular, hamamlar ve dervişlerin kaldığı odalar içeren, kurşunla kaplı küp biçiminde yapılardan oluşuyor. Burası öylesine iyi düzenlenmiş ki, bu kervansarayda yolcular, kadınlar ve yoksullar için, kendilerine özgü ayrı bölümler bulunu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yor". Palerne ayrıca, külliyenin etrafında çok sayıda güzel ağaç ve serviler olduğunu söylemekte, külliyenin bahçelerle çevrili peyzajını övmektedir.

Batı-doğu ekseni üzerinde organik tasarım çerçevesinde, yatay olarak düzenlenen asimetrik planlı külliye, kademeli teraslarla yükselen bir tepe etrafına yerleştirilmiştir. Kuzeye ve batıya meyille inen yamaç üzerinde, yapıların kademeler halinde teraslanması, mimariyi peyzajla kaynaştırırken, aynı zamanda külliyenin bileşenleri arasındaki hiyerarşik düzeni de vurgular: En üstte cami ve mektep; onun bir kat altında medrese, darülhadis ve darülkurra; daha aşağıda imaret ve darüşşifa; en altta kervansaray yer almaktadır. Bugün özgünlüğünü kaybetmiş hamam, diğer külliyelerde olduğu gibi bu yapılar topluluğunun dışına konumlandırılmıştır. Genel olarak külliyeye bakıldığında kendi aralarında bile birbirleriyle ilişkili bir ortak mekân tasarımı yoktur. Aralarından geçen sokaklarla ilişkileri sadece kapılar aracılığıyla sağlanır. Sinan, kalabalık bir yapılar topluluğu içeren bu külliyede, yapıları bütünleştirici bir mekân aramamıştır. Süleymaniye gibi dar ve eğimli bir arazi üzerine inşa edilmesine rağmen, Süleymaniye'deki düzenli planlama ve yapıların birbirleriyle olan ilişkileri, burada görülmez. Medrese ya da tekkede olduğu gibi, yapılar dar ve eğimli arazi nedeniyle düzgün olmayan geometrik planlarda inşa edilmiştir.

Külliyenin en dikkat çeken tarafı kervansaray, imaret, darüşşifa, darülhadis ve darülkurranın, bağımsız yapılar olmak yerine, bitişik olarak inşa edilmesidir. Tabhane, aşhane ve çeşitli depolardan oluşan imaret ve kervansaray kendi iç avluları etrafında üç ayrı birim şeklinde düzenlenmiştir.

Cami ve külliyenin inşası sırasında ihtiyaç duyulan taş, İznik ve Gelibolu gibi İstanbul'a yakın yerlerden, mermer ve tahtalar ise Marmara Adası, Sapanca ve İznik'ten temin edilmişti. Külliyedeki yapılarda kullanılan malzemeyi genel olarak sınıflandırmak mümkün: Cami, medrese, tekke, imaret ve darüşşifanın duvarları kesme küfeki taşından inşa edilirken, kervansaray, darülkurra, sıbyan mektebi ve hamamda ise bir sıra taş, bir sıra tuğla örgü tercih edilmiştir. Yapıların payanda gibi taşıyıcı sisteminde kesme küfeki taşı kullanılmış, sütunlar ve başlıklar ise beyaz mermerden yapılmıştır. Hafif olması sebebiyle örtü sistemini oluşturan kubbe ve tonozlarda tuğla kullanılmış, üzerleri dışarıdan kurşunla kaplanmıştır. Kapı sövelerinde, şadırvan haznelerinde, yapılardaki alt pencerelerde ve daha bazı detaylarda yapı malzemesi olarak beyaz mermer tercih edilmiştir. Caminin son cemaat yeri revağındaki mukarnaslı başlıklar dışında, külliyedeki bütün sütun başlıkları baklavalıdır. Tekkedeki "kırık kaş (veya çatık kaş)" olarak tabir edilen kemerler dışında, tüm yapıda sivri kemer kullanılmıştır.

Caminin batısında yer alan külliye birimleri (darülkurra, darülhadis, imaret, darüşşifa, kervansaray) 18. yüzyılın sonlarından itibaren asıl fonksiyonlarının dışında birtakım yeni faaliyetlere tahsis edilmişlerdir: İmaret ile darüşşifa sırasıyla Nizam-ı Cedit, Sekban- ı Cihadiyye ve Asakir-i Nizamiyye askerlerinin kışlası (1800-1865); 1865-1873 Darüşşifa bölümü, İstanbul'daki kolera salgını günlerinde hastane; 1873-1927 Darüşşifa bölümü, Bimarhane (Akıl Hastalıkları Hastanesi); 1927-1935 Darüşşifa bölümü, Cüzzam Hastanesi; 1935-1976 arası İmaret ve Darüşşifa bölümü, Tekel Yaprak Tütün Bakım Atölyesi; Darülhadis ve Darülkurra bölümleri ise 1940'lardan 1980'li yıllara kadar Toptaşı Cezaevi olarak kullanılmıştı.

Külliyedeki bu yapı grubu 2003'te Marmara Üniversitesi Rektörlüğü'ne, 2010'da ise Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir. Bugün harap haldeki yapılar restore edilmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Atik Valide Nurbanu Sultan Camii

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAPIM YILI

1571-1574; 1574-1578; 1584-1586

ZİYARET

Erişim

Sabah namazından yatsı ezanına kadar açık olan camiyi daha çok mahalle cemaati kullanmaktadır. Çoğu camide olduğu gibi cuma günleri kalabalıktır.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Kaynaklarda caminin üç aşamalı olarak inşa edildiği, bu inşa süreçlerine bağlı olarak yapının genişletildiği belirtilir: Altıgen baldakenli orta bölüm, kuzeybatıdaki minare ve beş bölmeli son cemaat yeri revağı 1571-1574 tarihleri arasında yapılmıştır. 1574 ile 1578 yılları arasındaki ikinci aşama Nurbanu Sultan'ın "Valide Sultan"lığa terfi ettiği döneme denk gelir. Daha önce de belirttiğimiz gibi eşi II. Selim'in taht mücadelesini kazanmasıyla birlikte Nurbanu'nun iktidarı daha da pekişse de asıl kudretine, oğlu III. Murat'ın 1574 yılında tahta çıkışıyla kavuşacaktı. Bu dönemde son cemaat revağını saran ikinci bir revak ve selâtin yapılarına özgü olan ikinci bir minare eklenmiştir. Fakat statü simgesi mimari elemanlara sahip olmakla birlikte, caminin anıtsal ölçülerde olduğu söylenemez. Kızı ile damadı İsmihan ve Sokollu çiftinin Kadırga'daki 13 metrelik ve görümcesi Mihrimah'ın Edirnekapı'daki 20,25 metre çapındaki kubbesiyle kıyaslandığında, valide sultanın 12.70 metrelik kubbesi nispeten küçük kalır.

1584-1586 yılları arasındaki üçüncü aşamada, yan duvarlar kısmen yıkılmış ve harim, batı ve doğuya doğru ikişer kubbeli yan kanatlar eklenerek büyütülmüş, kuzeye U planlı revaklı avlu ve şadırvan eklenmiştir. Sonradan eklenen yan kanatlar, iki minarenin son cemaat yeri cephesine gömülmesine neden olmuştur. Kıble duvarının dış cephesindeki sonradan eklenen yan kanatların duvar örgüsü ve bu kısımdaki üç bölümlü pencereler, kıble duvarının birinci aşamasına ait örgü sistemi ve pencerelerinden farklıdır. Ayrıca yan cephelerdeki pencereler de üçüncü aşamaya ait olduğundan farklı kompozisyonlara sahiptirler.

Genellikle caminin üçüncü aşaması Sinan'a değil de, halefi Mimar Davud Ağa'ya atfedilir. Doğan Kuban (Osmanlı Mimarisi, 2007 İstanbul, s. 339) Sinan'ın bütün mimari geçmişini unutarak, Üç Şerefeli (15. yüzyıl, Edirne) modelinin ileri bir aşaması olan Sinan Paşa Camii (1555) plan şemasının daha kötüsünü burada uygulamış olamayacağını ileri sürer. Bir yandan yapıyı merkezi kubbe altında toplamak, diğer taraftan da harimi büyütmenin anlamsız olduğunu belirtir.

Caminin revaklı avlusuna, her biri ayrı yöndeki dört kapıdan girilmektedir. Güneydeki kapı, kısmen hazire olarak kullanılan, şadırvan avlusuyla aynı seviyedeki dış avluya açılmakta, medrese avlusuna geçit veren kuzeydeki ile sokaklara açılan diğer ikisinde merdivenler bulun-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

maktadır. Cami iç mekânına ise, kuzeydeki bir cümle kapısından ve yan cephelerde bulunan birer kapıdan girilmektedir.

Merkezi kubbe, kuzeyde ve güneyde duvar payandalarına, sağda ve solda ise kahverengi somaki sütunlara oturtularak altıgen bir baldaken yaratılmıştır. Sütunlar kemerlerle daha gerideki payandalara bağlanmıştır. Mukarnas başlıklı somaki sütunlar, mukarnas başlıkları olan yastıktaşları ile uzatılarak, birer kemerle mekânsal bütünlüğü bozan yan kanatların payandalarına bağlanmıştır. Merkezi kubbe ikisi sağda, ikisi solda ve biri mihrap çıkıntısı olmak üzere beş yarım kubbeyle çevrelenmiştir. Mihrap nişinin dışa çıkıntılı olarak tasarlanması, Sinan'ın Selimiye sonrası payitaht camilerinde kullandığı tipik bir özelliktir.

Sinan bu camide Kara Ahmet Paşa (Topkapı) ve Sokollu Mehmet Paşa (Kadırga) camilerindeki plan anlayışını uygulamıştır. Bağımsız yan ayakları kullanarak Selimiye'deki bağımsız ayakların mekânsal etkilerini beğendiğini göstermiş, Sokollu'daki altyapıya uyum sağlamak amacıyla deforme edilen köşe tromplarını, burada geometrik yarım daireler olarak tasarlamıştır.

Üçüncü inşa aşamasına ait U planlı, iki katlı mahfiller yirmi sekiz adet sütun ve sivri kemerlerle taşınmaktadır. Kuzeybatı köşede yer alan kapıdan çıkılan mahfiller, duvar payandalarını gizleyerek, iç mekânı yumuşatsa da, ibadethaneye kalabalık bir izlenim verir. Bu mahfillerin batı kanadı, hünkâr mahfili olarak tasarlanmış, harime bakan yüzü 19. yüzyıla ait kafeslerle örtülmüştür.

İç mekânın kuzeyindeki cümle kapısının üzerine bir müezzin mahfili, onun üstüne de beş adet baklava başlıklı beyaz mermer sütun ve sivri kemerlerden oluşan bir üst mahfil konulmuştur. Bu üst mahfil, son cemaat yeri cephesindeki kurşun kaplı çifte revağın üzerinde, kesme taştan dikdörtgen ve üç pencereli bir çıkma şeklinde dışa yansıtılmıştır. Gülru Necipoğlu (Sinan Çağı, 2013, s. 389), burasının Nurbanu ve maiyeti için sultanî bir mahfil olarak tasarlanmış olabileceğini iddia eder.

Caminin son cemaat yeri revağı muhtemelen ikinci inşa sürecinde, Davud Ağa tarafından, geniş ve eğimli bir saçakla örtülmüştür. Çifte revaklı son cemaat yeri altı adet mermer sütunla beş bölmeye ayrılmış, ortada aynalı tonoz, iki yanda da kubbe ile örtülmüştür. Camiyi üç yönden kuşatan dış revak ise on altı sütun ve dört ayağa biner.

Avlu duvarının dış yüzeyinde üçü batı girişinin, biri de doğu girişinin yanında olmak üzere toplam dört adet sivri kemerli çeşme yer almaktadır. Avlu ortasındaki sekiz köşeli şadırvanın sivri kubbeli, geniş saçaklı çatısı, sekiz adet ince sütun üzerinde yükselir.

Caminin dışındaki, güneybatı köşesinde yer alan ahşap hünkâr dairesi, II. Mahmut döneminde, muhtemelen 1834 yılında eklenmişti. Direkler üzerine oturan ve müstakil bir girişi bulunan hünkâr dairesinin üst katından, caminin hünkâr mahfiline geçiş bulunmaktadır.

Hat Programı

Cami içindeki hatlarda hattat imzası yoktur. Fakat kaynaklarda bu camideki yazıların, dönemin meşhur hattatı Hasan Üsküdarî (ö. 1614) tarafından yazıldığı belirtilir. Cami cümle kapısı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

üzerinde talik hatla yazılmış ahşap kitabe yer almaktadır: "İffet ve masumiyet dolu saygıdeğer Nurbanu / Hayır yapmaya niyetlenerek / Bu güzel mabedi inşa ettirdi / Ne güzel bu parlak düşünce ki / Seçkin ve hayırlı iş onun kendi eseridir / Tarihi: Ne hoş en yüce cennet oldu 991 [1583-84]". Araştırmacılar kitabedeki 991 [1583-84] tarihinin, caminin üçüncü inşa aşamasının bitiş tarihini işaret ettiğini iddia ederken, Gülru Necipoğlu buna karşı çıkmaktadır. Ona göre bu tarih caminin ilk hatibinin atandığı sırada yapılan açılış merasimine aittir.

Son cemaat yeri cephesindeki, toplam on adet pencerenin çini alınlığında Kur'an'dan alıntılanan metinler nakşedilmiş. Her iki uçtaki dört çini alınlıkta, Fetih suresinden iki ayete (48: 3-4) yer verilirken, aralarındaki altı alınlıkta ise, Zümer suresinden bir ayet (39: 53) alıntılanmıştır: "De ki: 'Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir.' (39: 53)"

İç mekâna girildiğinde, Kur'an'dan alıntılanan hat programı zenginleşerek devam eder. Merkezi kubbenin ortasında yer alan dairesel yazıda Fatır suresinden bir ayet (35: 41) aktarılır: "...O'ndan başka, and olsun ki onları kimse tutamaz. O, şüphesiz Halim'dir, bağışlayandır."

Mihrap üzerindeki yarım kubbeden başlayıp saat yönünün tersinde ilerleyen yarım kubbelerin yazılarında, En'am suresinden iki ayet (6: 79-80) aktarılır. Kubbe pandantifleri ve mihrap çıkıntısı üzerindeki pandantiflerde yer alan kalemişli rozetlere, kutsiyeti olan, standartlaşmış sekiz isim yazılmıştır. Saat yönünün tersine okunduğunda: "Allah", "Muhammet", "Ebubekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin".

Mimar Sinan camilerinde yer alan mihraplardaki panolarda çoğunlukla içinde "mihrap" sözcüğünü içeren Âli İmrân Suresi'nden bir ayet (3: 37) yer alırken, Sinan'ın geç dönemde inşa ettiği yapılarda olduğu gibi (Zal Mahmut, Mesih Mehmet, Nişancı Mehmet camileri) burada da aynı surenin farklı bir ayet metnine (3: 39) yer verilmiştir. Bu ayette, Hz. Zekeriya'ya mabette namaz kıldığı sırada, Hz. Yahya'nın doğumunun müjdelendiği olay aktarılmıştır.

Mihrap çıkmasının ortasında yer alan çini panolardaki yazı şeridinde nakşedilen Ayet el-Kürsî (Bakara; 2: 255)'de "yüce" ve "büyük" olan Allah'ın özellikleri anlatılmıştır: "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur. O'nu ne bir uyuklama tutabilir ne de bir uyku! Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindekileri ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. Onun kürsüsü bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek ona güç gelmez. O yücedir, büyüktür.9 Allah doğru söyledi."

Aynı duvarın iki yanındaki çinili pencere alınlıklarında son cemaat yeri cephesindekilerle bağlantılı ayetlere yer verilmiştir: Kıble duvarındaki pencere alınlıklarında Fetih suresinin ilk ayeti (48: 1-2), son cemaat yeri cephesinin iki ucundaki çini alınlıklarda ise aynı surenin devamı niteliğindeki iki ayet (48: 3-4) nakşedilmiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mimari Öğeler

Camide toplamda yüz on altı pencere, iç mekânı aydınlatmaktadır: Caminin son cemaat yeri cephesinde on altı, yan cephelerde on dörder, mihrap duvarında otuz bir olmak üzere, beden duvarlarında toplamda yetmiş beş pencere bulunmaktadır. Ayrıca yarım kubbelerde yirmi üç ve merkezi kubbe kasnağında on sekiz pencere yer alır.

Klasik üsluba uygun oran ve detaylarıyla dikkati çeken mihrap ve özellikle dantel gibi işlenmiş, şebekeli bölümleri yarı şeffaf satıhlar oluşturacak kadar ince bir işçilik gösteren minber önem taşımaktadır.

Caminin çifte minaresi kare kaideler üzerine oturmakta, silindir gövdeye üçgen kuşaklarla geçilmektedir. Tarihi belli olmayan bir depremde kuzeydoğu köşedeki kaidesine, kuzeybatıdaki ise şerefe altına kadar yıkılan minareler, 18. yüzyılda yenilenmiş, Barok tarzında şerefe altları, girlandlı petekler eklenmiştir. Minarelere, son cemaat yeri cephesinde yer alan kapılardan çıkılmaktadır.

Süsleme

Atik Valide Camii'nde olduğu gibi, Mimar Sinan'ın hemen bütün eserlerinde oranların ahengiyle anlam kazanan bir süsleme programı hâkimdir. Buradaki süsleme programı içerisinde öncelikle, İznik üretimi çini panoları zikretmek gerekir. Çini kaplamalar, birinci aşamaya ait özgün merkezi çekirdekle sınırlı olup sonradan eklenen yan kanatlara uzanmazlar. Mihrap çıkıntısının yan duvarlarındaki panolar bahar dalları, birer vazodan fışkıran natüralist üsluplu çiçekli madalyonlar, goncalar, rengârenk karanfil, gül ve lale demetleriyle bezenmiştir.

Son cemaat yeri revağı pencere alınlıklarında olduğu gibi, mihrap çıkıntısındaki çinilerde lacivert üzerine beyazla nakşedilmiş yazılar yer alır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAPI TARİHİNDEN

İç mekândaki kemer ve örtü sistemini çepeçevre saran rumi, palmet, şakayık gibi motiflerin bulunduğu kalemişleri dönem müdahaleleri sonucunda kısmen özgünlüğünü yitirmiştir. Buna rağmen, üst mahfillerin altındaki düz ahşap tavanlardaki kalemişleri, 16. yüzyıl ayrıntılarını korumuştur. Ahşap tavanlardaki kompozisyonlar, kırmızı zemin üzerine altın yaldızlı desenler, soyut çiçek motiflerini çerçeveleyen, birbirine geçmiş altıgenler ve altı uçlu yıldızlardan oluşur.

Nurbanu Sultan, Venedikli kimliğini öne çıkararak, Venediklilerle diplomatik faaliyetlerde bulunmuştu. O dönem İstanbul'da bulunan Venedik elçisi Jacopo Soranzo, Nurbanu Sultan'dan şu şekilde bahsetmişti: "Gerek büyük güzelliği gerek olağanüstü zekâsı nedeniyle, padişah hazretleri tarafından son derece sevilip onurlandırılıyor."

Ayvansarayi Hüseyin Efendi'nin Hadikatü'l-Cevami isimli eserinde caminin genişletme çalışmalarından bahsedilir. Eserde caminin önce altıgen şemaya göre tek kubbeli olarak yapıldığı, daha sonra vakfın mütevellisi Pîr Ali tarafından, yapının iki yanına çifter iki kubbeli kanatlar eklendiği yazılıdır.
Ayvansarayi'nin bir diğer eseri Mecmua-i Tevarih'te, cami ve valide sultanın "Nurbanu (ışık hatun)" adına göndermede bulunan bir pasaj yer almaktadır: "Saf bir hayrat olan bu ışık dolu yeni cami bu yıl / Sevap pınarı valide sultan tarafından inşa edildi Murâdî [III. Murat] annesinin hayrı için şu tarihi yazdı: 'Camisi valide sultana en güzel sevap olsun!'..."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

1584-1586 yılları arasında yan duvarlar kısmen yıkılmış ve harim, batı ve doğuya doğru ikişer kubbeli, iki katlı mahfiller eklenerek büyütülmüştür. Kıble duvarının dış cephesindeki ilk kısım ile sonradan eklenen yan kanatların farklı duvar örgüsünden bu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu duvardaki yan kanatların üç bölümlü pencereleri, caminin eski beden duvarlarındakilere benzemez. Caminin kıble duvarını görebileceğiniz bir konuma geçerek, bu farklı örgü sistemini ve pencereleri incelemenizi öneririz.

İç mekândaki mahfillerin üst katları günümüzde kadınlar mahfili olarak kullanılıyor. Camiye ibadet etmeye gelen kadınlar çoğunlukla, caminin batı yan kapısından girmektedirler. Üst kata, kuzey batı köşede yer alan kapıdan çıkılmakta.

Eğer yorulduysanız caminin revaklı avlusunun köşesinde yer alan çay ocağında dinlenip, Toptaşı'nın sakinleriyle sohbet edebilirsiniz. 16. yüzyılda İstanbul'da bulunan Jean Palerne'nin övgüyle bahsettiği harika peyzaj kısmen yok olsa da, özellikle bahar aylarında, revaklı avluda açan çiçekler, asırlık çınar ve daha nice farklı ağaç çeşidi, eski devirlerin anılarını zihninde tutar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Atik Valide Nurbanu Sultan Medresesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAPIM YILI

1579 - 1580

ZİYARET

Erişim
Yapı günümüzde İlim Yayma Cemiyeti'nin Kadıköy şubesi olarak M. Celalettin Ökten Hikmet Evi adıyla kullanılıyor. Gün içerisinde açık olan yapı, Pazar günü; 10.00-16.30 diğer günler ise 09.00-18.00 saatleri arasında gezilebilir. Grup gezilerinde müdüriyetten randevu alınması gerekmektedir.

Kullanım
İlim Yayma Cemiyeti Kadıköy Şubesi.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanıcı
İlim Yayma Cemiyeti

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Caminin kuzeyinde yer alan medrese, camiye göre aşağı kotta yer almakta ve cami avlusu kuzey revağının ortasında bulunan kemerli kapıdan merdivenlerle medrese avlusuna inilmektedir. Yapının ana kapısı, batı kolunun ucunda bulunmaktadır.

Selâtin olmayan camilerin medreseleri çoğunlukla camiyle ortak avlu etrafına, U planlı olarak yerleştirilmektedir. Fakat burada Sinan farklı bir uygulama deneyerek, caminin avlusuna U planlı revaklar, revakların kuzeyine de U planlı bir medrese yerleştirmiştir.

Medresenin kuzey kolu, yapının önünden geçen Valide Kâhyası Sokağı'na paralel yapıldığı için, caminin ana ekseninden batıya doğru dönmüş, bu nedenle batı cephesi doğudakinden daha uzun olarak tasarlanmıştır. U planlı yapıda on sekiz oda, bir dershane ve batıda kubbeli bir geçiş bölümü yer almaktadır. Bu odalardan on beşi "ulûm ve maarif tahsil etmek isteyen tâliblere", ikisi öğretim yardımcılarına, biri bevvâb denilen kapıcının iskân etmesi için ayrılmıştır. Yapının doğu kolunun arkasında helalar yer almaktadır.

Medresenin ortasındaki dershane odası, kuzey kolunun tam ortasına yerleştirilmiştir. Valide Kâhyası Sokağı üstünde kemerlere bindirilen fevkanî dershane, dışa çıkıntı yapmaktadır.

Avluyu üç yönden saran kubbeli revaklarda baklavalı başlıklı beyaz mermer sütunlar kullanılmıştır. Avlunun ortasında sekizgen planlı fıskiyeli bir havuz yer alır. Medresenin köşesinde,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

girişin hemen yanında yer alan fevkani yapı, 18. yüzyılda inşa edilmişti. Darüşşifanın Toptaşı Bimarhanesi adıyla akıl hastanesi olarak kullanıldığı dönemde (1873-1927), erkek hastaların bir kısmı burada kalmıştı. 1960'ların başında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmış ve uzun yıllar boş bir vaziyette bırakılmış, bir dönem yoksul aileler tarafından mesken haline getirilmişti. Günümüzde İlim Yayma Cemiyeti'ne tahsis edilen yapı, halen bu cemiyetin kültürel etkinliklerine ev sahipliği yapmaktadır.

Mimari Öğeler

Medresedeki tüm odaların avluya açılan dikdörtgen lentolu birer pencere ve kapıları bulunur.

Süsleme

Duvarlar ve örtü sistemi günümüzde beyaz badanayla kapatılmıştır. Herhangi bir süsleme öğesi görülmemektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Atik Valide Nurbanu Sultan Tekkesi

Mustafa AKSAY

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAPIM YILI

1579'dan önce.

ZİYARET

Erişim

Nakkaş: Tezyini Sanatlar Merkezi'nin kullanımında olan tekkede tezyini sanat eğitimi verilmektedir. İzin almak koşuluyla, hafta içi, gün içerisinde gezebilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Eğitim Merkezi.

Kullanıcı

Nakkaş: Tezyini Sanatlar Merkezi.

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Daha önce kızı İsmihan ile damadı Sokollu Mehmet Paşa'nın Kadırga'da bulunan külliyelerindeki tekke gibi, Valide Sultan Tekkesi de, Sinan'ın yapmış olduğu nadir tekkelerden birine örnek oluşturur. Nurbanu Sultan'ın vakfiyesine göre şeriata riayet edecek tekke şeyhi, tekkede yaşayan dervişlere dini açıdan uygun yolu gösterecek, Atik Valide Camii'nde Cuma namazlarında vaaz verecekti. Tekke ilk yapıldığından beri, uzunca bir dönem Halveti (İbadetlerini tenhada yapan bir tarikat) tarikatınca kullanılmıştı. Tekkenin mimarisi Halveti tarikatının halvete (inzivaya) çekilmeye yönelik ibadet tarzını gösterir biçimde, içe kapanık bir mimariye sahiptir.

Dar ve eğimli arazi nedeniyle kısmen yamuk bir plan uygulansa da Sinan araziyle tekkeyi organik olarak bütünleştirmiştir. Tekkeye güneybatı köşedeki kubbeli bölümden girilmektedir. Basık kemerli kapı oldukça sadedir. Dikdörtgen planlı yapıda revaklı bir avlu etrafına dizilen otuz beş bölüm ve bir tevhidhane yer alır. Yapının güneybatı köşesinde bulunan iki kubbeli bölüm girişe, geriye kalan otuz üç tanesi ise şeyh ve dervişlerin ikametine tahsis edilmiştir. Tekkenin doğu kolunun ortasındaki, dışa çıkıntı yapan tevhidhane, ayinin icra edildiği, vakit

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

namazlarının kılındığı bir mekândır. Tevhidhanenin iki yanındaki odalar diğerlerinden farklı bir düzenlemeye sahiptir. İki odanın avluya ve tevhidhaneye açılan bir kapıları bulunmaktadır. Söz konusu mekânlardaki ocak ve davlumbazlar, bunların en üstünde de birer baca yer almaktadır. Düzenlemelerinden anlaşıldığı kadarıyla bunların alelade derviş hücreleri olmadıkları, güneydekinin şeyh odası, diğerinin ise kahve ocağı olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Yapıdaki odaların büyük bir bölümü standart büyüklükte olup 3.20 x 3.20, tevhidhane ise 7 x 7 metre boyutlarındadır. Tevhidhane de dâhil tüm odaların üzeri kubbeyle örtülüdür. Dört yönden revaklarla çevrilen avlu yamuk planlı olup, 37 x 18 metre boyutlarındadır. Baklava başlıklı sütunlar ve "kırık kaş (veya çatık kaş)" olarak tanımlanan kemerlerden oluşan revaklar, düz bir çatıyla örtülmüştür.

Kesme küfeki taşından inşa edilen tekkenin örtü sisteminde, hafif olması sebebiyle, tuğla kullanılmıştır. Tevhidhanenin kubbe kasnağında üç sıra tuğla, bir sıra küfeki taşı kullanılmıştır. Revak sütunları, pencere ve kapı söveler beyaz mermerdendir.

Uzun yıllar açık kalan yapı, "Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması", kanununa istinaden 1925 tarihinde kapatılması neticesinde uzun yıllar atıl halde kalmıştı. 1970'li yıllarda İlim Yayma Cemiyeti'ne tahsis edilen tekke öğrenci yurdu olarak kullanılmıştı. 2008'den beri Nakkaş: Tezyini Sanatlar Merkezi'nin kullanımındadır.

Hat Programı

Giriş kapısı üzerindeki dikdörtgen kitabe panosunda kabartma olarak işlenmiş bir hat yer almaktadır: "Ne güzel hânkâh-ı [tekke] Valide Sultan-ı Atîk / Meslek-i Hazret-i Şaban-ı Velî bunda tarîk". Baha Tanman ("Sinan'ın Mimarisi: Tekkeler", Mimar Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri, s. 321), hatta yer alan "Hazret-i Şaban-ı Velî" ibaresi bu kitabenin, ilk inşaata ait olmadığını, Şabaniyye'ye intikal ettiği 1713'ten sonraya ait olduğunu belirtir.

Mimari Öğeler

Yapının dış cepheleri (cümle kapısı, giriş bölümünün iki penceresi ve köşe hücrelerinin pencereleri dışında) tamamen sağırdır. Cümle kapısının eşik hizasında yer alan silme kuşağı, binanın dış cepheleri boyunca devam etmektedir. Avlu cepheleri ise, önde kırık kaş kemerli ve ahşap çatılı revakları, arkada hücrelerin kubbeleri ile hareketli bir görünüm sunmaktadır.

Tekke odalarının her birinde avluya açılan bir kapı ve iki adet pencere bulunmaktadır. Alt pencereler dikdörtgen lentolu ve demir parmaklıklı, üsttekiler yuvarlak olup alçı şebekelidir.

Süsleme

Tevhidhanenin kubbe eteğinde 19. yüzyıla ait, şablonla meydana getirilmiş oldukça basit bir süsleme kuşağı dolaşmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Atik Valide Nurbanu Sultan Darülkurrası

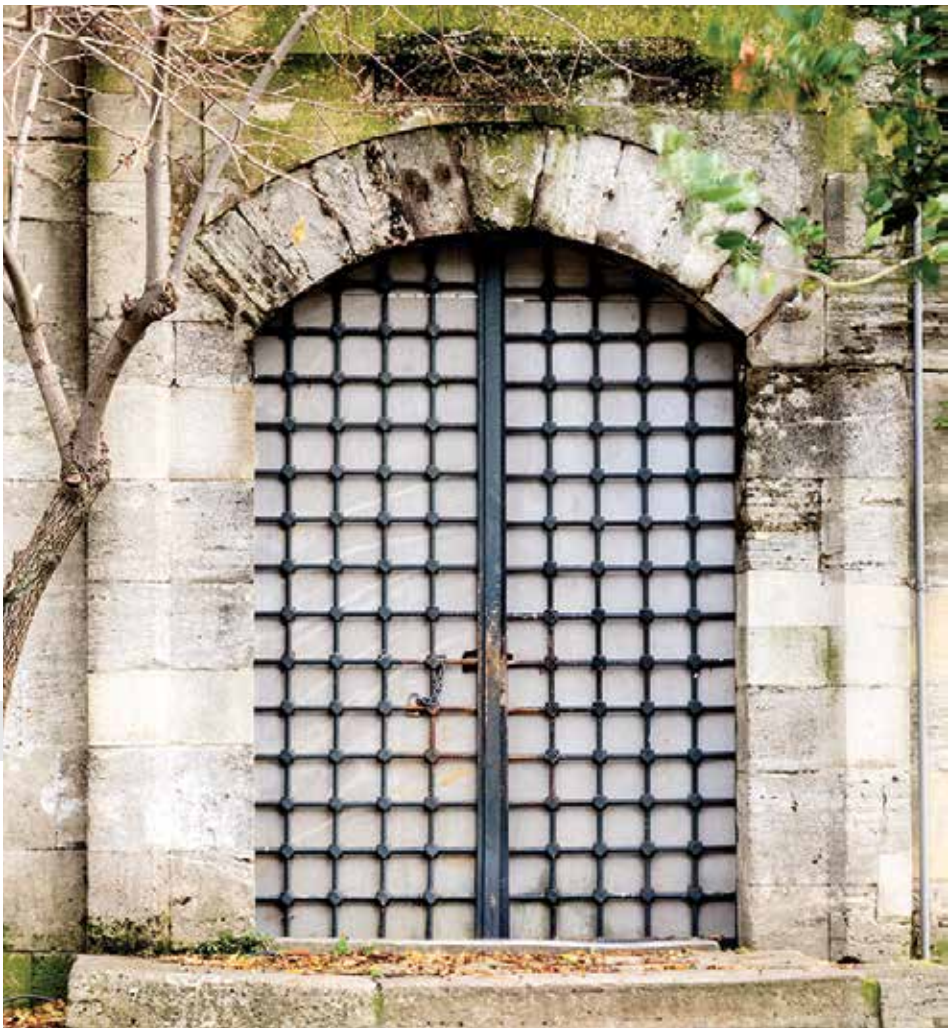

YAPIM YILI

1583'ten önce

ZİYARET

Erişim

Külliyedeki Darülkurra restorasyon nedeniyle kapalıdır. Çalışmaların tamamlanmasıyla diğer yapılarla birlikte FSMVÜ'nün Geleneksel Türk Sanatları Bölümü ile Güzel Sanatlar Meslek Yüksek Okulu olarak kullanılacaktır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (FSMVÜ).

Kullanıcı
FSMVÜ.

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Caminin batı tarafında bulunan sokağın karşısındaki fevkani yapı, dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Sıvalı duvarları, saçaklı ahşap çatısı, şahnişli kitlesi ile cami ve medrese arasında dikkati çeken bir bağlantı sağlar.

Süsleme
Çoğu darülkurrada olduğu gibi, bu yapıda da herhangi bir süsleme öğesine yer verilmemiştir.

YAPI TARİHİNDEN

Darülhadis ve darülkurra 1940'lardan 1980'li yıllara kadar Toptaşı Cezaevi olarak kullanılmıştı. Toptaşı Cezaevi, bu dönemde sanatçılar, aydınlar, mafya üyeleri gibi çok farklı kesimlerden kişinin kaldığı ünlü bir mekândı: Necip Fazıl Kısakürek; Can Yücel; karikatürist Ratip Tahir Burak; Hüseyin Nihal Atsız; asker kaçağı olduğu için hüküm giyen futbolcu Metin Oktay; 27 Mayıs 1960 darbesiyle iktidardan indirilen Demokrat Partili bazı vekiller (Mithat Perin, Mucip Kemalyeri, Mükerrem Sarol, Selim Erengil, Nihat Bekdik, Mehmet Gürpınar, Recep Kırım, ...); 1961-1963 arasında Talat Aydemir öncülüğünde iki ihtilal teşebbüsünde bulunanlardan bazıları; yer altı dünyasının meşhur isimlerinden Dündar Kılıç, Kürt İdris; yetmişlerin ortasından itibaren farklı sol gruplara mensup çok sayıda genç devrimci (Gün Zileli, Demir Küçükaydın), Mihri Belli, Yılmaz Güney; cezaevindeki anıları Geceyarısı Ekspresi filmine konu olan Bengt Björklund gibi ünlü mahkûmlar Toptaşı'nın sakinlerindendi. Toptaşı Cezaevi'nde bir dönem kalmış Necip Fazıl Kısakürek, Cinnet Mustatili adlı hatıratında cezaevindeki anılarını aktarır: "Hapishanenin önündeyim. İçinde, unutulmuş insanların hayaletleri gezen bir ortaçağ kalesi… Yanımda zevcem… Ben, din propagandası yapmaktan hapse atılıyorum ya; beni teslim ettikleri polis de, beş vakit namazında ve hafız… O, dosyamı Üsküdar Savcılığına götürüp muameleyi tamamlatacak; ben de mahkûm tavrıyla kapı kapı gezmekten kurtulacağım, muameleyi hapishanede bekleyeceğim. Evet, yanımda zevcem." Necip Fazıl'ı en çok eşinden ayrılışı üzmüştür. Hatıratın sonraki satırlarında eşi Neslihan Hanım'la ayrılışını nakleder: "Onun arkasından o kadar gözyaşı zaptedelim ki, onları Toptaşı kasvet ocağının, asırlık, şerha şerha, süngere dönmüş duvarlarına verseydim, içemezdi, yutamazdı, alamazdı bu duvarlar." Cezaevinde kalan bir başka ünlü sima Can Yücel'dir. Che Guevera'dan yaptığı Gerilla Harbi, İnsan ve Sosyalizm kitaplarının çevirisi nedeniyle Toptaşı'na gönderilmişti. Toptaşı'ndan Adana Cezaevi'ne sürgün edilişini "Bi Sen Eksiktin Ay Işığı" adlı şiirinde şöyle anlatır: "Bileklerimizi morartmış yeni Alman kelepçeleri / Otobüsün kaloriferleri bozuldu Kaman'dan sonra / Sekiz saat oluyor karbonatlı bir çay bile içemedik / Başımızda pirensip sahibi bir başçavuş / Niğde üzerinden Adana Cezaevine gidiyoruz… / Bi sen eksiktin ayışığı / Gümüş bir tüy dikmek için manzaraya!" Yılmaz Güney de bir dönem cezaevinde kalmıştı. Yaman Okay'ın anılarında aktardığına göre Güney, "Sürü" filminin oyuncularıyla Toptaşı'nda sık sık görüşmüş, hatta filmin ilk provalarını burada yapmıştı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Atik Valide Nurbanu Sultan Darüşşifası

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAPIM YILI

1579'dan önce

ZİYARET

Erişim

Restorasyon çalışmaları tamamlanan yapı ziyarete açıktır. FSMVÜ tarafından kullanıldığından, üniversiteden izin alınarak gezilebilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Üniversite

Kullanıcı

FSMVÜ

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

37x44 metre boyutlarındaki dikdörtgen planlı yapı, Toptaşı Bimarhanesi adıyla da bilinir. Yapıya Helvacı Ali Sokağı üzerinden tromp geçişli kubbe ile örtülü bir giriş bölümünden ulaşılır. İmaretin kuzeyinde yer alan darüşşifa, imareti oluşturan tabhane ve mutfak kısımları gibi, kendi iç avlusu çerçevesinde düzenlenmiştir. Güney kanadında ancak darüşşifanın ihtiyacına cevap verecek şekilde asgari ölçülerde ele alınmış bir hamam, avlunun çevresinde ise ikisi dikdörtgen planlı ve beşik tonozlu, on ikisi kare planlı ve kubbeli on dört birim bulunmaktadır.

Yapının çift kademeli avlusunun doğu bölümü, batıdakine göre, daha geniş ve iki basamak daha yüksek olarak tasarlanmıştır. Avlunun doğusu altı, batısı beş, yanları dokuz kemerli; başlıkları baklavalı, beyaz mermerden; sütunlara oturan revağı ahşap bir çatıyla örtülmüştür.

Dönem müdahaleleri sonuncunda yapılan eklemeler mimari düzeni kısmen bozmuştur. Asıl girişine ek olarak, güney duvara bitişik tabhaneye geçişi sağlayan sonradan eklenmiş kapı ile içeriden imarete bağlanan darüşşifanın güneydoğu köşesindeki mescidi ve onun yanındaki küçük kubbelerle örtülmüş hamam dışında iç mimari düzeni bozulmuş, tek katlı yapının kubbeleri kesilerek darüşşifanın üstüne bir kat çıkılmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yapı düzgün kesme küfeki taşı ile inşa edilmiştir. Revak sütun ve başlıklarında beyaz mermer kullanılmıştır. Hafif olması sebebiyle, kubbe ve tonozlar tuğla tercih edilmiştir.

Dönem müdahaleleri sonucunda özgünlüğünü kısmen kaybeden yapı günümüzde iki katlı ve ahşap çatılıdır.

Mimari Öğeler

Yapı dikdörtgen açıklıklı, söveli iki sıra pencerelerle aydınlanır. Alttaki pencereler lokma demir parmaklıklıdır.

Süsleme

Odaların duvarları içeride horasan harcı ile sıvalı üzerleri beyaz badanalı yapıda süsleme öğesi yer almaz.

YAPI TARİHİNDEN

Nurbanu Sultan'ın vakfiyesine göre her türlü hastaların tedavileri için yapılmış bir hayır kurumu olduğu belirtilmiş, ayrıca bu darüşşifada iki tabip, iki kehhal (göz doktoru), iki cerrah, bir vekilharç (Zengin kimselerin parasını yöneten ve gerekli harcamaları yapan kimse, kesedar), bir kâtip, dört hastabakıcı, iki eczacı, iki çamaşırcı, iki ilaç dövücü, bir temizlikçi, bir külhancı, bir kâsekeş, iki şişe bakıcısı (idrar döktürücü), bir kilerci, bir imam, bir de müezzin tayin edilmesi şart koşulmuştu. Lakin bu vasiyet zamanla bozulmuştu. 18. yüzyılın sonlarından itibaren yapı, diğer külliyeler gibi, asıl fonksiyonlarının dışında birtakım yeni faaliyetlere tahsis edilmişti: İmaret ile darüşşifa sırasıyla Nizam-ı Cedit, Sekban-ı Cihadiyye ve Asakir-i Nizamiyye askerlerinin kışlası (1800-1865); 1865-1873 Darüşşifa bölümü - İstanbul'daki kolera salgını günlerinde hastane; 1873-1927 Darüşşifa bölümü - Bimarhane (Akıl Hastalıkları Hastanesi); 1927-1935 Darüşşifa bölümü - Cüzzam Hastanesi; 1935-1976 arası İmaret ve Darüşşifa bölümü, Tekel Yaprak Tütün Bakım Atölyesi olarak kullanılmıştı.

Osmanlı Devletinin en büyük darüşşifalarından Süleymaniye Darüşşifası, bir dönem akıl hastanesi olarak kullanılmıştı. 1873 yılında hastalar arasında ölüme neden olan bulaşıcı bir hastalık (muhtemelen kolera) gerekçe gösterilerek, o dönem, Valide Sultan Darüşşifası'na taşındı. Darüşşifa, 1873'ten itibaren bir akıl hastanesi olmuş ve artık Toptaşı Bimarhanesi adıyla anılmaya başlanmıştı.

Darüşşifanın Toptaşı Bimarhanesi adıyla faaliyette olduğu dönemde (1873-1927), Mazhar Osman hastanenin başhekimliğini yapmıştı. Anılarında akıl hastanesinin Süleymaniye'den Toptaşı'na taşınmasından şu şekilde bahsediyor: "Bimârhânenin [Süleymaniye Darüşşifası] havası teneffüs edilemez hale geliyordu. İki hastanın ölüm haberini aldım. Ayın 27'sinde üç vak'a, 29'unda on vak'a görüldü. Sekiz gün içinde yirmi dokuzu ölümle neticelenen otuz dokuz vak'a görülmüştü. Hastaların daha iyi bir yere taşınması gerçekleşti. Uzun zamandır istediğim yeri bana tahsis ettiler, bütün delileri yıkatıp temizlettikten sonra Toptaşı'na taşındık."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yapının akıl hastanesi olarak kullanıldığı dönemde Bediüzzaman Said Nursi, Afife Jale, Neyzen Teyfik gibi bazı önemli şahsiyetler yatmıştı. 1927'de Mazhar Osman'ın girişimiyle buradaki hastalar Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne nakledilince yapı, 1935'te tütün bakım atölyesine tahsis edilmişti. 1976'da bu atölyenin başka bir yere taşınmasıyla birlikte, 1977-1999 yılları arasında Üsküdar Anadolu İmam Hatip Lisesi olarak kullanılmıştı. Külliyedeki darülkurra, imaret ve kervansarayla birlikte 2003'te Marmara Üniversitesi Rektörlüğü'ne, 2010'da ise Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir.

Toptaşı Bimarhanesi'nde hastalara yapıldığı iddia edilen kötü muamele, eleştirilere neden oluyordu. Fransız Débat gazetesinde, bimarhanenin başhekimi Dr. Louis Mongeri dönemiyle (1873-1882) ilgili eleştirel bir yazı yayımlanmıştı. Mazhar Osman anılarında, bu yazıyı şu şekilde aktarır: "Zincirleri ve dayağı kaldırdığı için Türkiye'de Pinel [ünlü Fransız doktor Philippe Pinel kastediliyor] lakabını kazanan Mongeri'nin müdür olduğu Toptaş'ının o parlak zamandaki idaresinden de şikayet ediliyor. Toptaşı'ndaki hastaların pek fakirhane ve sefilhane yatırıldığını ve beslendiğini hijyen ve tedavi olmadığını yazıyor. O zamanki bimarhanede 620 kişi olduğu halde hepsi 150 yatakta koyun koyuna yatarmış."

Bimarhanedeki kötü muamele dedikoduları zaman içerisinde giderek artmıştı. İkinci Meşrutiyet döneminde (1908-1918) kısmi düzeltmeler yapılsa da bunlar yetersizdi. Fakat Mazhar Osman'ın 1919'da başhekimliğe getirilmesiyle birlikte geniş kapsamlı ıslahatlar yapılmış ve kötü muamele iddiaları giderek azalmıştı. Mazhar Osman çalışmalarından şu şekilde bahsediyor: "1919'da... yer yatağında, içerisindeki yünleri pislikle karışmış yırtık yatağa kadit [kurumuş ceset] vücutlarını sokmuş, ocağında odun bile olmadığı için çiğ kabağı ısıra ısıra yiyen... delilerin imdadına koşan erbab-ı hakimiyet bir ay içinde o sefalet ocağını şenlendirdi, karyolalar, yataklar, çamaşırlar temin edildi. Pelagradan tüberküloza kadar bin muhlik [helak eden] hastalık içinde mukadderatını bekleyen hastalara bol yemek yetiştirildi, senelerden beri kaşınmaktan kaşarlanmış ciltleri bir hafta içinde asırlık uyuzdan, bitten kurtuldu... [Hastabakıcıların] hastalara güzel bakmaları için dersler verildi."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Atik Valide Nurbanu Sultan İmareti

YAPIM YILI

1579'dan önce

ZİYARET

Erişim

FSMVÜ'ye tahsis edilen imaret, restorasyon nedeniyle kapalıdır. Çalışmaların bitmesiyle beraber FSMVÜ'nün Geleneksel Türk Sanatları Bölümü ile Güzel Sanatlar Meslek Yüksek Okulu olarak kullanılacaktır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Üniversite

Kullanıcı

FSMVÜ

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Bu menzil külliyesi, imparatorluğun anayolu üzerinde Mekke'ye giden hacıların, Asya'ya gidip gelen yolcu ve tüccarların ihtiyaçlarını karşılıyordu. Külliye; darülkurra, darülhadis, darüşşifa ve kervansaray arasında kalan imaret, tabhane ve mutfaklardan meydana gelmektedir. İmaret birimleri, Sinan'ın yolculara yönelik birkaç işlevi bir blokta bir araya getiren bu yaratıcı düzenin günümüze gelen tek örneklerindendir. Doğu cephesi 86.60, güney cephesi 76.40 metre boyutlarındaki dikdörtgen planlı yapının kapısı, doğu cephenin tam ortasında yer almaktadır. Kapıdan 10.80 metre çapında bir kubbenin örttüğü taşlığa geçilir. Taşlığın iki yanında kervansarayın sol ve sağ kanatları, ana kapının karşısında ise merdiven yer almaktadır. Bu merdivenlerden çıkılarak imaretin orta avlusuna geçilir.

27.60 metre boyunda, 24.40 metre eninde olan orta avlu kubbeli revaklarla çevrilmiş, başlıkları baklavalı yirmi altı beyaz mermer sütunun taşıdığı bu revaklar yirmi dokuz adet küçük kubbe ile örtülmüştür. Orta avlunun doğu cephesinin merkezinde, üst katla bağlantıyı sağlayan merdivenli dehliz, merdivenin iki yanında beşik tonozlu iki oda bulunur. Avlunun güney ve kuzeyinde ise tabhane ve mutfaklar yer almaktadır.
Orta avlunun kuzeyindeki tabhane kısmı revaklarla çevrili T biçimli bir avlunun etrafına dizilmiş on beş birimden meydana gelir. Bu birimlerden altısı tonozla, dokuzu ise kubbelerle örtülmüştür. Kubbe eteklerine pencereler yerleştirilerek iç mekân aydınlatılmaya çalışılmıştır. Güneydeki mutfak kısmı ise, tabhanede olduğu gibi, revaklarla çevrili T biçimli bir avlunun etrafına dizilmiş on beş birimden meydana gelir. Bu birimlerden altısı tonozla, dokuzu ise kubbelerle örtülmüştür

Mimari Öğeler

İmarette yer alan mutfaklar, tabhaneden farklı olarak, bu altı odaya ocak ve bu odaların kubbelerine birer aydınlık feneri yerleştirilmiştir. İmaretin duvarları kesme küfeki taşı ile örülmüştür. Kapının önündeki iki sütunlu bir sayvan, sağ tarafında duvara konulmuş bir çeşme yer alır. Sayvan ve kapının üzerindeki tuğra, II. Mahmut döneminde eklenmiştir.

Süsleme

Giriş taşlığını örten büyük kubbenin kasnak pencereleri, kubbe kemer ve pandantiflerinde yer alan kalemişleri Sinan dönemini yansıtmayıp, muhtemelen 19. yüzyılda eklenmiştir.

YAPI TARİHİNDEN

18. yüzyılın sonlarından itibaren, diğer külliye yapıları gibi, imaret de asıl fonksiyonlarının dışında birtakım yeni faaliyetlere tahsis edilmişti: İmaret ile darüşşifa Nizam-ı Cedit, Sekban-ı Cihadiyye ve Asakir-i Nizamiyye askerlerinin kışlası (1800-1865); 1935-1976 arası İmaret ve Darüşşifa bölümü, Tekel Yaprak Tütün Bakım Atölyesi olarak kullanılmıştı. Darüşşifanın Toptaşı Bimarhanesi adıyla akıl hastanesi olarak kullanıldığı dönemde (1873-1927), Mazhar Osman hastanenin başhekimliğini yapmıştı. Anılarında cami ve imaretten şu şekilde bahsetmekte: "Atik Valide Camii çok varlıklı, zengin vakıflı idi. Meşrutiyet'e kadar imaretin kazanı kaynar, her gün fukaraya çorba ve fodla [Çoğunlukla imaretlerde yoksullara verilen kepekli undan yapılmış pideye benzer bir tür ekmek.] dağıtılır, haftada bir defa perşembe günleri pilav zerde verilirdi. Muharremlerde aşure pişerdi. Tabhındaki nefaset [nefis etme] sebebiyle birçok orta halli evler bile bu yemeklerden aldırırdı."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Atik Valide Nurbanu Sultan Kervansarayı

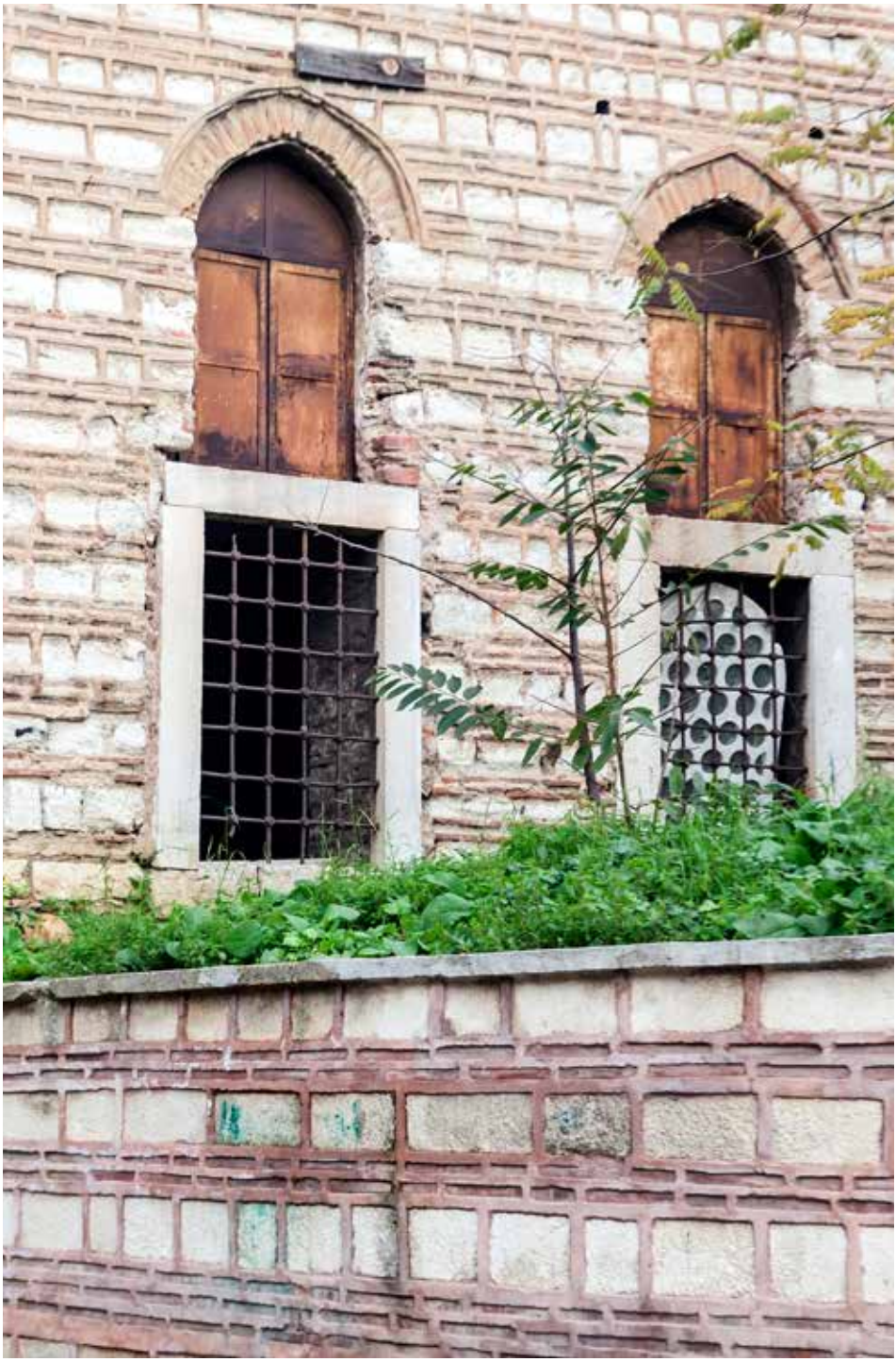

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAPIM YILI

1579'dan önce

ZİYARET

Erişim
FSMVÜ'ye tahsis edilen yapı, restorasyon nedeniyle kapalıdır. Çalışmaların tamamlanmasıyla birlikte FSMVÜ'nün Geleneksel Türk Sanatları Bölümü ile Güzel Sanatlar Meslek Yüksek Okulu olarak kullanılacaktır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Üniversite

Kullanıcı
FSMVÜ

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Darülkurra, imaret ve darüşşifanın oluşturduğu yapı bloğunun en önünde yer alır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanarak dikdörtgen planlı olup çifte kervansaray olarak düzenlenmiştir. Yapının girişi Toptaşı Caddesi üzerindedir. Uzunlamasına dikdörtgen planlı kervansaray, kubbeli bir giriş mekanın böldüğü, yine uzunlamasına dizilmiş üç sıra sütun dizisiyle dört sahna ayrılmıştır. Orta aksta, yanlarda beşik tonoz, ortada kubbe ile örtülü taşlık ile güney ve kuzeyde taşlığa bağlanan iç avlulu ikişer katlı muhdes mekânlar yer alır. Yapının üzeri kırma çatıyla örtülüdür. Kervansarayın kanatları ile imaretin içindeki tabhane ve aşhane kitleleri arasında, ince uzun dikdörtgen planlı birer avlu uzanmaktadır. 19. yüzyılda, taşlığın büyük bir bölümü yenilenmiş, üst örtüyü taşıyan dikmeler, sekiler ve ocaklar kaldırılarak yükseltilen yapı bir avlu çevresinde koğuş ve odalardan oluşan iki katlı kışla halinde düzenlenmiştir.

Hat Programı
Kapının üzerinde II. Mahmut'a ait tuğra yer alır.

Mimari Öğeler
Doğu cephesinde orta eksende girişin önünde bulunan ampir üslup özellikleri sergileyen ahşap sayvanlı çift kanatlı kapı ve kapının üzerinde II. Mahmut'a ait tuğra, bu bölümün 19. yüzyılda eklendiğini gösterir. Girişin batısında 16. yüzyıla tarihlenen bir çeşme bulunmaktadır.

Süsleme
Kubbe kemerleriyle pandantifleri ve giriş taşlığını örten büyük kubbenin yuvarlak kemerli kasnak pencerelerindeki kalemişleri 19. yüzyıl özelliklerini yansıtır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Atik Valide Nurbanu Sultan Sıbyan Mektebi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAPIM YILI

1579'dan önce

ZİYARET

Erişim

Yapıda restorasyon çalışmaları başlayacaktır. Çalışmaların tamamlanmasının ardından FSMVÜ'nün Geleneksel Türk Sanatları Bölümü ile Güzel Sanatlar Meslek Yüksek Okulu olarak kullanılacaktır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Üniversite

Kullanıcı

FSMVÜ

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Günümüze ulaşabilen bir kitabesi bulunmayan kare planlı yapının üzeri pandantifli, kasnaksız bir kubbeyle örtülüdür. Kuzey doğuda bulunan kapıya ulaşımı sağlayan taş basamaklı merdivenler yıkılmıştır. Vaktiyle giriş cephesinde revakla örtülü bir bölüm vardı.

Mektep, 1928 yılında Toptaşı Cezaevi Jandarma Bölüğü'ne tahsis edilmişti. Uzun yıllardan beri atıl halde bekleyen yapı, alan araştırması sırasında restore edilmekteydi.

Mimari Öğeler

Yapının Çinili Camii Sokağı'na bakan kuzeybatı cephesi sağır bırakılırken diğer üç cepheye pencereler yerleştirilmiştir.

Süsleme

Genel anlamda sade olan bu mütevazı ölçülerdeki yapının kubbe içinde ve pandantiflerinde kalemişi süslemeler kullanılmıştır. Kırmızı ve yeşil renklerin hakim olduğu kalemişlerinde palmet ve bitkisel motifler yer alır. Beden duvarlarını sonlandıran tuğladan kirpi saçaklar sade cepheleri hareketlendirir.

Süleymaniye Camii, Fatih

Mimar Sinan'ın Yapıları

Dr. M. Sinan Genim

Modern mimarinin ünlü isimlerinden Le Corbusier bir söyleşisinde; "Sen taşla toprakla bir şeyler yaparsın o bir yapıdır. Ama birden bir şey yüreğime dokunur, ah ne güzel derim. İşte o mimaridir." der.

Yaklaşık dört yüzyıl önce yaptığı yapılarla yüreğimize dokunan ve "ah ne güzel!" dediğimiz pek çok yapıyı inşa eden, mimarlık tarihinin en önemli mimarları arasında olan Sinan ise ilk bakışta mütevazı görünen ama kulak verildiğinde oldukça iddialı sözlerle seslenir geleceğe: *"Gelecekte yaptıklarımı görecek insaf sahiplerinin çabamın ciddiyetini göz önüne alarak beni hayırlı dualarla anacaklarını umarım, inşallah."*

Sinan'a kadar 16 ayrı türde 477 adet yapı inşa etmek kimseye nasip olmamıştır. Yapımlarının üzerinden 500 yıla yakın süre geçen Sinan eserlerinden 120'yi aşkını günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Günümüze kadar bu çeşitlilikte ve sayıda yapı inşa etmek kimsenin başardığı bir iş de değildir onun dışında. Yapı teknolojisinin ve mühendislik çözümlerinin hızla geliştiği çağımızda dahi bu mümkün değildir.

1490'ların ilk yarısında Kayseri'ye bağlı Ağırnas köyünde doğan Sinan, 1512-1513 yılları arasında acemi oğlanı olarak devşirilir ve sarayda aldığı eğitim sonrası ordu ile birlikte 1521 Belgrad, 1522 Rodos, 1526 Mohaç, 1529 Viyana, 1532 Almanya, 1534 Irakeyn seferlerine katılır. Bu seferler sırasında yapımına ihtiyaç duyulan, köprü, ordugah ve yol üzerinde bulunan nehir ve göllerin geçilmesi için yaptığı tekneler ile dikkat çeker. Özellikle 1538'de Kara Boğdan Seferi sırasında Prut nehri üzerine yaptığı köprü sonrası mimar Acem Ali'nin ölümü üzerine, yerine Başmimar olarak atanır ve elli yıl boyunca bu göreve devam eder.

Bulunduğu bölgelerdeki önemli yapıları incelediğini ve bunlardan ders aldığını belirten Sinan, bilgi birikimi ve mimarlık mesleğindeki becerisinin yanı sıra aklıselim, uzun bir ömür yaşamanın ödülünü de alır. Mimar Sinan'ın çıraklık eserim dediği İstanbul Şehzade Camii'ni 50'li yaşlarının ortalarında, kalfalık eserim dediği İstanbul Süleymaniye Camii'ni 60'lı yaşlarında, ustalık eserim dediği Edirne Selimiye Camii'ni 80'li yaşlarında yaptığını göz önüne alarak sağlıklı ve çalışma aşkı ile dolu uzun bir ömür sürmenin ne olduğu anlaşılabilir.

Mimar Sinan'ın söz konusu yapıları nasıl projelendirdiği konusunda herhangi bir bilgimiz yok. Yapılarının listesini hazırlayan Sai Mustafa Çelebi de bu konuda bir açıklama yapmaz. Ancak dönemine ait bazı minyatürlerde Sinan'a atfedilen bazı görüntülere ve maketlere rastlamaktayız. Özellikle daha sonra III. Mehmed adıyla tahta geçecek olan şehzadenin 1582'de yapılan sünnet düğününde Sultanahmet Meydanı'ndan geçen esnaf alayları sırasında gördüğümüz, büyük ebatlı Süleymaniye Camii maketi, yapıların çizimden ziyade maket ile yapıldığını gösterir. XVI. yüzyıldan günümüze kalan bazı yapı planları mevcutsa da ekseriyetle maket kullanıldığı kabul edilmektedir. Mimar Sinan'ın eğitiminin bir bölümünde ince marangoz olarak çalışması bu görüşü destekler mahiyettedir.

Sık sık karşımıza çıkan bir başka soru da Sinan'ın Ayasofya'dan etkilenip etkilenmediği, onu geçmek için çalışıp çalışmadığıdır. Elbette Sinan gibi bir mimar Ayasofya'dan etkilenmiş, yapıyı detaylı olarak incelemiş ve yapım sorunlarını araştırmıştır. Bunun aksini düşünmek, Sinan gibi bir dehayı küçük görmektir. Batı kaynaklı bazı çizim ve fotoğraflarda Ayasofya'nın günümüzde var olan dört minaresinin rötuşlandığını, yokmuş gibi gösterildiğini görürüz. Buna karşın görsellerin hemen hepsinde 1509 depremi sonrası büyük ölçüde hasar gören Ayasofya'ya Sinan tarafından yapılan müdahalenin, her iki cephesindeki Sinan yapımı destek duvarlarının varlığını görürüz. Anlaşılan bu destekler yapıyla o kadar bütünleşmişlerdir ki, sansür uygulayanların çoğu tarafından orijinal elemanlar olarak algılanmıştır. Ayasofya'ya bu tür bir müdahalede bulunmuş bir mimarın ondan etkilenmemesi ve onu görmezden gelmesi mümkün değildir.

Mimari yapı içine alınan ışık oranında başarılıdır. "Mimari, ışık ile var olur" denir; aydınlık bir yapı izleyiciyi daima etkiler. Sinan'ın Ayasofya'dan hemen hemen bin yıl sonra yaptığı yapılarda aynı geleneksel malzemelerin (taş-tuğla-ahşap) kullanılmasına rağmen çok daha aydınlık ve ferah olması aradan geçen bin yılın gelişimidir. Üstelik Sinan yapıları merkezi plana daha uygun, mekanı bölen elamanların minimize edildiği, taşıyıcı ayakların yapı çeperine alındığı mühendislik çözümlerini de içerir.

Günümüze kadar yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunda Sinan yapıları mimari olarak değerlendirilmiştir. Değinilmesi gereken bir konu da bu yapıların lojistik sorunlarıdır. Aynı dönemlerde Batı'daki eserlerin yapımlarının gerek finansman güçlüğü gerekse lojistik sorunlar nedeniyle yüzyıl, hatta iki yüz yıl sürdüğünü hatırlatmak isterim. Tek bir yapı olarak düşünülen Süleymaniye'nin cami, sekiz adet medrese, hamam, türbeler ve geniş bir alanı kaplayan bir düzenleme olduğunu ve 1550-1557 tarihleri arasında yedi yıl gibi kısa bir süre içinde tamamlanmış olmasının arkasında yatan organizasyon başarısını araştırmak gerekmektedir.

Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan'ın yaptığı araştırmalar göstermektedir ki bu caminin yapımı için İstanbul'da bulunan bazı kolonların yanı sıra Mısır ve Baalbek'ten bazıları 26, bazıları 73 ton ağırlığında kolonlar getirilmiştir. Dikkat çeken bir diğer husus da imparatorluk merkezinden bu kadar uzakta bulunan yerleşmelerde bu tür malzemenin bulunduğunun kayıtlara geçmiş olması ve envanterinin olduğudur. Dönemin ulaşım araçları ve yükleme şartları göz önüne alındığında Sinan'ın lojistiğinin ne büyük bir başarı olduğu anlaşılabilir.

Mimar Sinan'ın yapılarını ve yapım yöntemlerini tanımak bizim görevimizdir. Ancak, Bu konuda yeteri kadar araştırma yaptıktan ve bilgi sahibi olduktan sonra onu tanıtmak imkanına sahip olabileceğimizi de unutmamamız gerekir.

At Meydanı (İbrahim Paşa) Sarayı

YAPIM YILI

Mimar Sinan, 16. yüzyılın ilk yarısında tamamlanan bu sarayı, başmimar olduktan sonra kapsamlı bir biçimde elden geçirmiştir.

ZİYARET

Ulaşım
T1 Kabataş-Bağcılar tramvay hattının Sultanahmet durağında inilerek yapıya ulaşılabilir.

Erişim
Türk ve İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılan saraya giriş ücretlidir. Pazartesi hariç, her gün ziyaret edilebilen yapı kışları 09:00 - 17:00, yazları ise 09:00 - 19:00 arasında açıktır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Kullanıcı
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Mülkiyet
Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
“Makbul”, “Frenk” ve “Pargalı” lakaplarıyla anılan İbrahim Paşa’nın, bugün Yunanistan sınırları içinde bulunan Parga yakınlarında bir köyde doğduğu ve çocuk yaşta İstanbul’a getirildiği kabul edilse de, paşanın ilk yılları hakkında kesin bir bilgi bulunmaktadır. Bunun yanında, kendisiyle ilgili bazı rivayetler mevcuttur: Bir anlatıda, Bayezit dönemindeki bir akın sırasında ele geçirilip Kefe’de bulunan Şehzade Süleyman’a takdim edildiği iddia edilir. Diğer bir rivayete göre, Pargalı bir gemicinin oğlu olan paşa, Türk korsanları tarafından esir alınarak Manisa civarında bir dul kadına satılmış, ardından Manisa’da bulunan Şehzade Süleyman’ın hizmetine girmişti. Bütün bu rivayetler arasında kesin olan bir şey var ki, o da Şehzade Süleyman daha Manisa’da iken onun en yakın adamı, hatta çok yakın arkadaşı olduğu ve Kanuni’nin tahta geçmesiyle birlikte Paşa’nın güçlü bir konuma geldiğidir. Sadrazamlık, Anadolu ve Rumeli Beylerbeylikleri ve Seraskerlik dahil olmak üzere en üst düzeylerdeki görevlerde bulunmuş ve Kanuni’nin kız kardeşi Hatice Sultan’la evlenmişti.

Hiçbir sebep gösterilmeden ansızın boğularak idam edilen Paşa’nın ölümüyle ilgili çeşitli görüşler ileri sürülür. İktidar hırsına kapılarak yoldan çıktığı, Şehzade Mustafa ile yakın ilişkisi, Hürrem Sultan’ın ona düşmanlık besleyip aleyhinde çalışması nedeniyle idam edildiği iddia edilir.

Sarayın yapıldığı At Meydanı, Bizans döneminde, özellikle Mısır gibi, antik coğrafyalardan getirilen sütunlarla donatılmış önemli bir alandı. Meydan, Osmanlı döneminde de önemini korumuştu. At Meydanı tarih boyunca şenlik, tören, düğün, yarış, isyan gibi önemli olaylara sahne olmuştu. At Meydanı ve sarayın çevresi zamanla canlı bir kamusal alana dönüştü. Saray çevresinin renkli panoraması, minyatür, gravür ve fotoğraflarda sıkça tasvir edildi. Birçok kere hasar gören yapı, Topkapı Sarayı dışında, 16. yüzyıldan günümüze gelebilmiş tek saray olmasının yanında, devlet ricaline ait İstanbul sarayları içerisinde ayakta kalabilen tek örnektir.

Paşanın daha kapı ağası olduğu dönemde, prestij sembolü sayılan bu alana saray yaptırması, paşanın iktidarının ve padişaha olan yakınlığının göstergesidir. 1521 yılındaki Belgrad Seferi sırasında kapı ağası iken, inşası başlayan sarayın masraflarını, dostu Kanuni karşılamıştı. İlginçtir ki bu sefere Mimar Sinan da katılmıştı. Fakat sarayın inşasının başladığı 1521 yılında Sinan henüz yeniçeriydi. Sinan eserlerinin listeslendiği veren tezkirelerde sarayın adı da zikredilse de, yapı Sinan tarafından yapılmamış, geniş kapsamlı bir onarımından geçmişti. Sarayın ne zaman tamamlandığını, sınırlarının tam olarak nereye kadar devam ettiğini, Sinan'ın yapıdaki payını kesin olarak tespit etmek şu an için mümkün değildir.

At Meydanı'na doğru alçalan bir alanda yer alan saray, temel ve beden duvarları yığma taş tekniği ile inşa edilmiştir. Yapı, dört avlu etrafında dizilen mekânlardan oluşur. Birinci avlunun iki yan cephesinde yer alan kapılarla sarayın ikinci ve üçüncü avlularına geçiliyordu. Bugün Tapu ve Kadastro Dairesi'nin arkasında kalan avlu bir cephesiyle At Meydanı'na açılmaktaydı. Yine meydana paralel uzanan üçüncü cephenin bir yanında ise günümüze gelemeyen bir rampalı giriş bulunuyordu.

İkinci avlu, sarayın ilk inşasından geriye kalan tek avludur ve esas olarak Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin büyük iç avlusuna denk düşmektedir. Bu mekâna merdiven ve kapıdan geçilerek ulaşılır. Sarayla meydan arasındaki kot farkı nedeniyle ikinci avlunun meydana bakan doğu cephesi, beşik tonozlu kemerlerle birbirine ve meydana açılan mekânlardan oluşan bir istinat galerisi üzerine oturtulmuştur. İkinci avlunun zemin katında batı, kuzey ve güney cephelerini tonozlu mekânlar çevirmektedir. Bu mekânları avluya ve bugün arkada yıkılmış olan sarayın diğer bölümlerine bağlayan kapılar bulunmaktadır. İkinci katta, ikinci avlunun kuzey ve batı yönünde bulunan mekânlar kuzeyde kubbe, batıda ise tonozlarla örtülmüş, bu mekânların önüne kubbeli bir revak yerleştirilmiştir. Sarayın ve ikinci avlunun güneyindeki divanhane adıyla anılan köşk, padişahların At Meydanı'na geldiklerinde eğlenceleri, törenleri seyrettikleri yerdi. Divanhanenin ardında bir kapıyla geçilen kışlık divanhane yer almaktadır.

Sarayın kuzey cephesinin bir bölümünü oluşturan üçüncü avlu, sarayın en küçük avlusudur. Üç cephesini, alt katta avlu kenarlarına dik beşik tonozlardan oluşan koğuşlar, üst katta eşit büyüklükteki kubbeli odalar ve önlerinde revaklar çeviriyordu.

Sarayın üçüncü avlu bölümüne geçişi sağlayan kapının önündeki çardak, kemer, sütunlar, kubbenin büyüklüğü ve birbirlerine oranları, klasik devire has özellikler göstermektedir. Nurhan Atasoy (İbrahim Paşa Sarayı, 2012, s. 176), bu kısmın 1582'de Sinan tarafından yapıldığını belirtmektedir. Tarihçi Selaniki'nin "Selaniki Tarihi" adlı eserinde, III. Murat'ın oğlu Şehzade Mehmet'in 1582'deki sünnet düğünü münasebetiyle yapılan hazırlıklardan bahsettiği pasajdan, bu kısmın düğünden hemen önce yapıldığını öğreniyoruz: "Merhum İbrahim Paşa ['nın] sarayı yeniden tamir ve termin olunup, taşra At Meydanı'ndan olan merdiven ve kapı tağyir

olunup yerine bir âlâ kasr-ı şahnişin yapıldı ki, dide-i eyyam görmemiş. Ve kapı kuşe-i sarayda açıldı. Ve Mehterhane-i Amire'de cümle erkan-ı devlet ve ayan-ı hazret için tûlanî tabakat üzre 95 zira divanhane-i âli yaptırıldı. Tabakat-i esvelinde küffar elçileri ve sur-i hümayun seyrine yer gösterildi."

1525 yılında meydanda çıkan bir ayaklanmada yapı kısmen hasar görmüş, daha sonra İbrahim Paşa tarafından tamir ettirilmişti. 1652'de çıkan bir yangında yanmış, 1675'teki depremde kısmen etkilenmişti. 1720'lerde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından onarılsa da, 1741'de bir kez daha yanması üzerine tekrardan tamir ettirilmemişti. 18. yüzyılda sarayın bir kısmı defterdarhâne binası olarak kullanılmış, 1908'de Mimar Vedat Bey tarafından, yapının ön cephesinin bir bölümünü kapatan Tapu ve Kadastro binası yapılmıştır. Saray zaman içerisinde, Maliye Evrak Hazinesi, Milli Müdafa Evrak Hazinesi, kolordu ambarı ve hapishane olarak kullanılmış, bu kullanımlar sırasında yapıya bazı eklemeler yapılmıştır. Sarayın meydana bakan bölümü, bir dönem Askerlik Şubesi olarak da kullanılmıştır. Üçüncü avlunun arka cephesine bitişik olan dördüncü avlu, 1939'da Sultanahmet Adliye Sarayı'na yer açmak için tamamen yıkılmıştır. Saray, 1983 yılından beri Türk ve İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Mimari Öğeler

Sarayın divanhane bölümünün meydana bakan cephesinde, ahşap dikmelere oluşturulmuş ve üçgen bir çatıyla örtülmüş bir şahnişin (Yapıların dışarıya bakan yüzlerinde cumba gibi çıkma biçimindeki odası) yer alır. Birçok kaynakta "kasır, köşk, taht" olarak söz edilen bu bölüm, minyatürlerde sıkça tasvir edilmiştir.

Süsleme

Kaynaklardan, divanhane duvarlarının vaktiyle çinilerle bezeli olduğu anlaşılmaktadır. Bugün duvarların çoğu badanalarla kapatılmıştır.

YAPI TARİHİNDEN

16. yüzyıl tarihçilerinden Gelibolulu Mustafa Ali, Kühn-ül Ahbar adlı eserinde Paşa'nın sarayını, sultanî bir yapıya benzetir: "O zamana değin, vezirlerin saraylarının çatıları kurşunla kaplanmayıp, sadece hanedana mensup biriyle evlenenlerin sarayında, bu kadınlara mahsus olan hassa kasırların kurşunla kaplanması kanun iken, ona padişahın sarayı gibi [bir saray] yaptırması uygun görülmüştü."

Evliya Çelebi de sarayın "padişahlara özgü" yanını vurgulamaktadır: "... At Meydanı'nda İbrahim Paşa Sarayı, Süleyman Han veziridir. Bu sarayın yarısı bölünüp padişahlara özgü saray-ı has etmiştir ki, hâssa kölelerinden 2.000 zülüflü padişah kölesi vardır ve padişah sarayından sonra bundan büyük saray yoktur."

İbrahim Paşa'nın ölümünden bir süre sonra İstanbul'a yolu düşen Hans Dernschwam, saraydan şu şekilde bahsetmektedir: "... Aynı mahalde birkaç yıl önce Kayzer [padişah] tarafından

boğdurulmuş olan İbrahim Paşa içerisinde karısı ve çocukları ile birlikte oturduğu kuvvetli, büyük, güzel bir ev [saray] inşa ettirmişti. Bina, bir kaleyi andırıyordu. Bir yanı yokuş yukarıda adı geçen meydan üzerinde inşa edilmişti bu sebeple giriş yüksekte idi."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Müzede Erken İslâm Döneminden 20. yüzyıla kadar uzanan geniş bir zaman diliminde Emevi, Abbasi, Kuzey Afrika, Endülüs, Fatimi, Selçuklu, Eyyubi, İlhanlı, Memluk, Timurlu, Beylikler, Safavi, Osmanlı Dönemine ait eserleri barındıran zengin bir koleksiyon sergileniyor. Bu koleksiyon içerisinde yazma, halı, kilim, maden, sikke, cam ve seramik gibi eserler yer almaktadır.

Yorulduğunuzda, müzenin terasındaki kafede oturup bir şeyler yiyip içebilirsiniz. Müzenin açık terası At Meydanı, Sultanahmet Camii, Ayasofya gibi tarihi mekan ve eserleri yukarıdan inceleme fırsatı sunuyor.

Ayasofya Hürrem Sultan Hamamı

YAPIM YILI

1556 - 1557

ZİYARET

Erişim

Çifte Hamam olarak faaliyet gösteren yapının erkekler bölümü Ayasofya girişinin hemen karşısında, kadınlar bölümünün girişi ise güneyde, hemen arkada bulunuyor. Ana resepsiyon erkekler bölümündeki soyunmalık kısmının girişinde yer alıyor. Dolayısıyla resepsiyondan rica ederek bu kısma çok kısa bir süre göz atmak mümkün olabilir.

Ulaşım

T1 Kabataş-Bağcılar tramvay hattının Sultanahmet durağında inerek yapıya ulaşılabilir. Hamam, Ayasofya'nın girişinin karşısında yer alıyor.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Hamam

Kullanıcı

Ayasofya Hürrem Sultan Hamamı adıyla işletilmektedir.

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Çeşitli kaynaklarda Ukrayna sınırları içindeki, o dönemde Lehistan hâkimiyetinde bulunan Rogatin bölgesinde, fakir bir Katolik papazın kızı olarak doğan Hürrem Sultan'ın gerçek adının Alexandra Lisowska olduğu belirtilir. Batılı kaynaklarda Rvziae, Roza, Rosanna, Rossa, Roxelane ("Rogatinli bakire") adlarıyla anılan hanım sultan, Osmanlı kaynaklarında Haseki Sultan olarak geçer. Kanuni Sultan Süleyman'ın babası I. Selim döneminde yapılan akınlar sırasında esir alınıp, Kanuni'ye takdim edildi. Güler yüzlü olmasından dolayı kendisine "Hürrem" (Hürrem: Sevinçli, şen, güler yüzlü, gönül açan.) adı verildi. Kısa süre içerisinde Kanuni'nin büyük sevgisine mazhar olan Hürrem Sultan, onun gözdesi oldu. Kanuni, Hürrem'e tutku dolu şiirler yazarken, padişahın çıktığı seferler sırasında Hürrem'in yazdığı mektuplarda ise ayrılığa dair derin üzüntüsü hissedilir: "Allah'a ant olsun ki, hasretinizin ateşiyle gece gündüz yanıyorum...

Benim canımın bir tanesi, gözümün nuru, bu ve öbür dünyada ümidim, Allah'a ant olsun ki, dünyada tek arzum sizsiniz!"

Hürrem, padişahın meşru karısı haline gelmek suretiyle azat edilen ilk köle cariyeydi. Şehzade Mehmet'i doğurmasıyla birlikte "Haseki" unvanını alan Hürrem, kızı Mihrimah Sultan'ı Rüstem Paşa'yla evlendirmesi sonucunda iktidarını daha da pekiştirdi. Birçok kaynak, damadı Rüstem Paşa ve kızı Mihrimah Sultan'la üçlü bir ittifak kurarak, imparatorluğun "gerilemesi"nin başlıca nedenlerinden biri olarak görse de, Hürrem hayırsever bir hanım sultan olarak iki payitaht (İstanbul, Edirne) ve üç kutsal şehirde (Mekke, Medine ve Kudüs) yapılar inşa ettirdi. Bunlardan biri de İstanbul'un merkezi bir yerinde, tarihi At Meydanı (Sultanahmet Meydanı)'nın kenarında, Sultanahmet Camii ile Ayasofya arasında yer alır. Hürrem bu çifte hamamı, Haseki semtinde bulunan külliyesine gelir getirmesi için yaptırmıştı.

Çeşitli kaynaklarda, hamamın yerinde Bizans'ın en büyük hamamı olarak bilinen Zeuksippos Hamamı'nın bulunduğu belirtilir. Sinan, geleneksel Osmanlı hamam mimarisinden farklı bir üslup deneyerek kadınlar ve erkekler bölümünü aynı aks üzerine yerleştirmiştir. Ayasofya 'ya bakan taraftaki erkekler bölümünün önünde üç gözlü bir revağın bulunması, bu bölümdeki helaların daha büyük tutulması gibi ufak detaylar dışında hamam, iki eş bölümden oluşur. Bu kısmın önünde bulunan revak, aslında üç bölümlü iken 1916-1917 yıllarında altı mermer sütunla beş bölüme ayrılan bir revak eklenmiştir. Ortadaki bölüm kubbeli, yanlardaki dördü ise aynalı tonozlarla örtülmüştür. Marmara'ya bakan doğu cephe boyunca külhanlar ve su haznesi uzanır. Yapının soyunmalıkları tromplar üzerinde yükselen birer kubbe, üç bölümlü soğuklukları ise yan yana üçer kubbeyle örtülüdür. Sıcaklıkta yer alan halvet bölümleri, birbirine bitişik biçimde, dört eyvanlı olarak yapılmıştır. Ortada sekizgen planlı göbek taşının bulunduğu bölüme açılan mihrap şeklindeki kapılar, eyvanların arasındaki halvet hücrelerine geçişi sağlar. Hamamın iki büyük camekân kısmı kesme küfeki taşı ve tuğla dizileriyle inşa edilmiş olmasına karşılık, orta kısımlar kaba yontulmuş taşlardan yapılmıştır. Hamam içeriden, yaklaşık 1.5 metre yüksekliğe kadar beyaz mermerle kaplanmıştır.

1913 yılındaki İshak Paşa Yangını'na kadar yoğun bir yerleşmenin ortasında bulunan hamamın etrafındaki mahalle, bu yangınla birlikte yok olmuş ve hamam neredeyse tek yapı olarak kalmıştı. 1916-1917 yıllarında hamamın müze olarak kullanılması düşünülerek, erkekler bölümüyle kadınlar bölümü arasındaki duvara bir geçit açılmış, erkekler kısmının önündeki revak yenilenmişti. Fakat yapı bir türlü müzeye çevrilememiş, yalnız 1930'larda hamamın içinde bir halı sergisi düzenlenmişti. Uzun süre hamam olarak işletilen yapı, I. Dünya Savaşı'ndan sonra bir süre atıl kalmış, daha sonra sırasıyla belediyenin benzin deposu, devlet matbaasının ardiyesi, hatta bir ara kömür deposu olarak kullanılması sebebiyle oldukça hasar görmüştü. Eser 1950'lerde kısmi, 1989'da da esaslı bir onarım geçirerek mermer şadırvanları, mermer kurnaları, ahşap soyunmalık ve nişleri aslına uygun olarak restore edilmişti.

1988 ile 2008 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı DÖSİMM Kültür Ürünleri Satış Mağazası olarak kullanılan yapıda kilim ve halı satışı yapılıyordu. 2010 yılında tamamlanan restorasyonun ardından yeniden açılan yapı, Ayasofya Hürrem Sultan Hamamı adıyla hizmet vermektedir.

Hat Programı

Hamamın erkekler bölümündeki, Ayasofya'ya bakan kapısında iki adet dikdörtgen pano yer alır. En üstteki küçük panoda Kelime-i Tevhit nakşedilmiştir: "La İlahe İllallah, Muhammedün Resulullah."

Kapı kemerinin üzerindeki manzum kitabe, Hüdayi mahlaslı şair tarafından yazılmıştır: "Eğer görmek istersen Firdevs cennetindeki Rıdvan'ı/Sultan'ın bu hamamına gel, şenlik bul ve onu seyreyle.//İçinde cennetin sebilleri ve Kevser Irmağı akıp gitmektedir/Sekahüm Rabb-i Hüm'dür içene o suyun nağmeleri.//Hüdâyi girdi ve gördü onu ki Adn bahçelerinin aynısıdır/Tarih düşürdü: Mamur Sultan'ın cennet hamamı."

Mimari Öğeler

Soyunmalık bölümlerinde, altlarında küçük nişlerin yer aldığı kesme küfeki taşından sedirler uzanmaktadır. Soyunmalığın ortasında, sekizgen planlı havuz, onun içinde de su fışkırtan üç balık heykeli biçiminde bir fıskiye vardır. Semavi Eyice ("Ayasofya Hamamı", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 4, 1991, s. 211), bu fıskiyenin Avrupa'dan ganimet malı olarak getirildiğini belirtmektedir.

Soğukluk, halvet ve eyvanlarda, yüksek mermer sekiler üzerine yerleştirilmiş kurna ve musluklar beyaz mermerdendir.

Süsleme

Sade olarak tasarlanan yapının mimari detaylarında kullanılan süslemeler ilgi çekicidir. Bunlardan biri erkekler kısmındaki soyunmalığın üzerini örten kubbe eteğinde bulunur. Etekteki palmetli, dairesel bir friz kuşağı, sade yapıyı hareketlendirir.

Soğukluk, halvet ve eyvanlarda bulunan mermer kurna ile musluk aynalıklarında kabartma şeklinde işlenmiş süslemeler yer almaktadır. Sekizgen göbek taşı, eyvanlar, halvet ve soğukluk sekilerinde renkli mermer ve taşlardan, kakma tekniğinde yapılmış geometrik süslemeler oldukça göz alıcıdır.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi'nin 17. yüzyılda kaleme aldığı Seyahatname'de, bu yapı "Ayasofya Hamamı" adıyla zikredilir. Evliya Çelebi, her yeri temiz ve yeni olan hamamın İstanbul'un en büyük ve en güzel eserlerinden biri olduğunu belirtmekte, "Ayasofya şeyhlere mahsustur" diyerek yapıyı yüceltmektedir.

Semavi Eyice, 1814 yılında İstanbul'a gelen Polonyalı Kont E. Raczynski, 1824'te yayımladığı seyahatname tarzındaki kitabında, yıkandığı bu hamamdan bahsettiğini ve kitabında yapının planına yer verdiğini belirtir.

Bali Paşa Camii

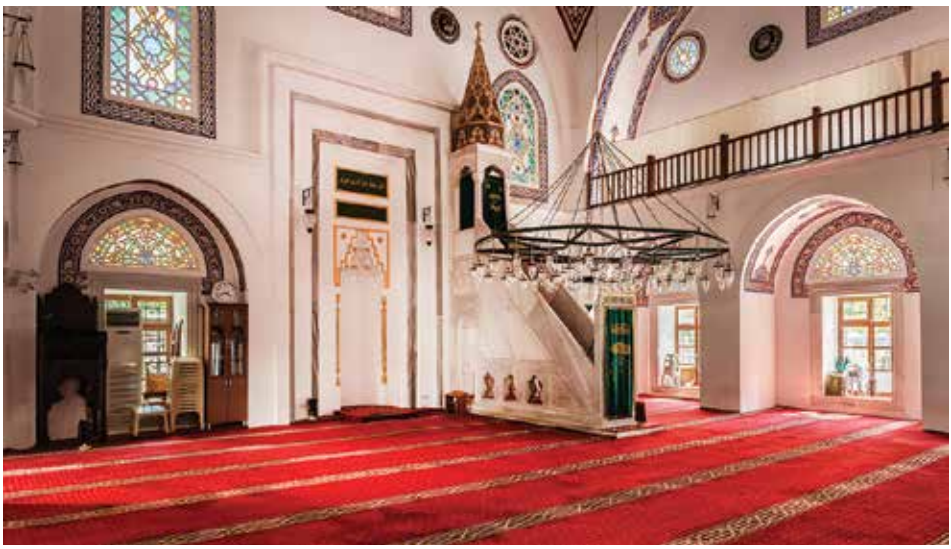

YAPIM YILI

1504-1505; Sinan dönemi (1538-1588 arası)

ZİYARET

Erişim
Öğle namazına doğru açılan cami, yatsı namazına kadar açık kalmaktadır.

Ulaşım
Vatan Caddesi'nden geçen toplu taşıma araçlarının Fatih-Emniyet durağından inerek ulaşılabilir. Durağın karşısındaki Fatih Belediyesi binasının yanında uzanan Şair Cem Sokağı'ndan 250 metre kadar gittikten sonra sokağın sonundaki Hoca Efendi Sokağı'na girin. 50 metre kadar gittikten sonra Hoca Efendi Sokağı ile Bali Paşa Caddesi'nin kesiştiği noktada kalan camiyi görürsünüz.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Caminin inşaat kitabesinde yapının vezir İskender'in kızı Hüma Hatun tarafından yaptırıldığı yazsa da, karı-kocanın ortak vakfettiği diğer birçok anıt gibi (Kadırga'daki Sokollu Mehmet Paşa ve Zal Mahmut Paşa camileri) bu cami de Hüma Hatun'un kocasının adıyla anılmaktadır. Bu tercih, çiftlerin ortak anıtlarının sahipliğinde, erkek banilerin hanımları gölgede bırakmasının bir başka örneğini temsil eder.

Cami kapısı üzerindeki kitabeye göre cami, II. Bayezit'ın vezirlerinden İskender Paşa'nın kızı ve Bali Paşa'nın eşi Hüma Hatun tarafından 910'da (1504 -1505) yaptırılmıştır. Semavi Eyice ("İstanbul'da Bali Paşa Camii ve Mimar Sinan", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan içinde, İstanbul, 1991, s. 509)'nin aktardığına göre, Bali Paşa 1546'da sağ idi ve cami 1505'te değil de 1520-1566 dönemi içinde Sinan tarafından yaptırılmıştı. Eyice'nin bu iddiasının doğruluğu tartışmalıdır. Kimi kaynaklar ise 1500'lerin başında başlayan inşaatın tamamlanamadan bırakıldığını ve Sinan tarafından bitirildiğini kaydeder.

Cami alçak avlu duvarlarıyla çevrili olup, avluya kuzeyde yer alan kapıdan girilir. Caminin doğusunda yüksek kot üzerinde, küçük bir hazire yer alır. Caminin kuzeyindeki son cemaat revağı altı adet mermer sütunla beş bölüme ayrılmış ve üzeri beş adet kubbeyle örtülmüştür. 16. yüzyıl özelliklerini yansıtmayan revak sütun başlıkları, muhtemelen 1766'daki büyük depremin ardından konulmuştur. Son cemaat yeri cephesinde, cümle kapısının iki yanında, birer mukarnas kavsaralı mihrap yer alır.

Caminin planı ve tasarımı büyük oranda, yine Sinan'ın yapmış olduğu, Hadım İbrahim Paşa Camii'ne benzemektedir. Fakat İbrahim Paşa'da payanda duvarları yükselerek üst yapı kuruluşuyla bağlanırken, Bali Paşa'da duvarların alt bölümünü payandalayan ayakların işlevi, mahfilleri taşımaktan ibarettir.

11,80 metre çapındaki kubbe, kıble yönünde beden duvarlarına, kuzeyde ve yanlarda büyük kemerlere, dışarıdan da sekizgen kasnağa oturur. Kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanır. Kubbeyi taşıyan kemerler beden duvarlarına saplanan ayaklar vasıtasıyla üçe bölünmüş, harimi üç yönden kuşatan iki katlı mahfiller, duvarlara gömülü haldeki ayakların arasına yerleştirilmiştir. Zemin düzeyi mahfillerinin taşıdığı üst mahfiller kubbenin geçiş sisteminden bağımsız olarak tasarlanmıştır.

1894 yılındaki depremde caminin kubbesi ve son cemaat revağı yıkılmış, 1918'deki Fatih yangınında da caminin çevresi tamamen boşaldığından yapı uzun yıllar harabe halinde kalmıştı. 1937'de kubbesi, 1965'ten sonra ise son cemaat revağı yeniden inşa edilmiştir.

Hat Programı

Cami kapısı üstündeki manzum kitabe Bayezit'in iç oğlanlarından Hüdai mahlaslı Kenan Bey tarafından yazılmıştır. Evliya Çelebi 17. yüzyılda yazdığı Seyahatname'de kitabede yer alan metni aktarır: "Yapdı bu câmii Hümâ hâtûn / Beyt-i İskender vezir ol mâh // Hak kabul ede gösterüp dîdâr / Kıla mahşerde şefkatiyle İlâh // Dedi anın Hüdâyî târîhin / Mescid-i ümmet-i Resûlullâh."

Mimari Öğeler

Cami cümle kapısı, zengin mukarnaslı bir nişe sahiptir. Kapı yanlarında nişler ve köşelerinde ise taşa oyulmuş, kum saati formunda sütunçeler yer alır. Caminin kuzeybatı köşesine yerleştirilen minarenin gövdesi dikey şeritlerle hareketlendirmiştir. Şerefeye geçiş mukarnaslı kornişlerle sağlanır.

Süsleme

Cami uzun yıllar terkedilmiş ve üstü açık bir harabe halinde kaldığından 16. yüzyıla ait iç süslemeleri kaybolmuştur. İç mekândaki kalemişleri 20. yüzyıldaki onarımlarda eklenmiştir. Kemer ve örtü sistemindeki kırmızı, mavi, beyaz renklerin hakim olduğu rumi, palmet, şakayık gibi motifler yer alır.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Caminin planı ve tasarımı büyük oranda, yine Sinan'ın yapmış olduğu, Hadım İbrahim Paşa Camii'ne benzediğinden, bu camiyi ziyaret etmeden önce İbrahim Paşa Camii'ni gezmenizi öneririz.

Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1541-1542

ZİYARET

Ulaşım

Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa'nın türbesi, Beşiktaş'ın merkezinde, İskele Meydanı'nda yer alır. Beşiktaş'a giden toplu taşıma araçlarıyla yapıya kolaylıkla ulaşılabilir. İETT otobüsleriyle yapıya ulaşmak isteyenler için: Barbaros Bulvarı'ndan gelen otobüslerin Barbaros Bulvarı durağında; Çırağan Caddesi yönünden gelen otobüslerin Beşiktaş veya Çırağan durağında; Beşiktaş Caddesi'nden gelen otobüslerin ise Bahçeşehir Üniversitesi durağında inerek yapıya ulaşmaları mümkündür. Anadolu yakasından gelenler, Beşiktaş Vapur İskelesi'ni kullanabilir.

Erişim

Osmanlı donanması, önemli seferlerden önce Barbaros'un türbesini ziyaret eder, adaklar adardı. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı halen bazı önemli askeri törenleri, türbenin bu eski saygınlığını çağrıştırır biçimde, türbe ile Barbaros anıtı arasında kalan alanda düzenlenmektedir.

Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi, yalnızca Cuma günleri 13:00-17:00 saatleri arasında ziyaret edilebilmektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Barbaros Hayrettin Paşa, hem Cezair (Adalar) Beylerbeyi hem de Deniz Kapudanlığı unvanlarıyla ödüllendirilen ilk donanma kumandanıydı. Denizcilerin piri olarak kabul edilen bu ilk kapudan paşanın Galata surları dışında, Beşiktaş iskelesi civarında mescid, medrese, imaret ve türbeden oluşan mütevazı külliyesi, kendi sahil sarayının bitişiğinde yer alıyordu. Yalnızca türbe, Sinan tarafından inşa edilmiş olup, külliye ve saray günümüze ulaşamamıştır. Barbaros Hayrettin Paşa'nın türbesi, Sinan'ın inşa ettiği ilk mezar yapısıdır. Yapının hemen karşısında yine Sinan tarafından yapılmış olan Sinan Paşa Külliyesi yer alır.

Duvarları kesme küfeki taşından inşa edilen türbe, sekizgen planlı olup dıştan oldukça sade bir görünüme sahiptir. Türbenin önünde, ayna tonozla örtülü ve iki sütuna dayanan bir revak bulunur. Bu revak baklava başlıklı sütunlarla sivri kemerler üzerine oturur.

Türbe içindeki dört sandukada Barbaros Hayreddin Paşa, Barbaros'un hanımı Bala Hatun, Cafer Paşa ve Cezayirli Hasan Paşa'nın naaşları bulunmaktadır. Türbe dışındaki haziredeyse Barbaros'un yakınları yatmaktadır.

Hat Programı

Kapı üzerinde mermer levhada hatlı kitabe yer alır. 30 x 134 cm boyutlarındaki sülüs hatlı bu kitabede paşanın zaferlerle dolu geçmişi vurgulanır: "Bu Cezayir ve Tunus'un fatihi merhum gazi / Kapudan Hayreddin Paşa'nın türbesidir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Sene 948 [1541-1542]"

Kubbe ortasında besmeleyle birlikte altın yaldızla yazılmış A'raf süresinin 89. ayeti bir madalyon halinde yer alır.

Mimari Öğeler

Sekizgen planlı türbenin yedi yüzüne iki katlı pencereler, sekizinci cepheye ise yuvarlak kemerli ve mermer söveli kapı yerleştirilmiştir. Alt pencereler mermer alınlıklı ve dikdörtgen söveli olup, üsttekiler alçı şebekeli ve sivri kemerlidir. Kurşun kaplı kubbe, sekizgen alçak bir kasnak üzerine oturmaktadır.

Süsleme

Türbenin önünde yer alan revağın tonozunda geometrik geçmeler, madalyonlar, palmet ve rumi motifli kalemişleri yer alır. Dıştan kubbe kasnağına silme cepheyi hareketlendirmektedir. İçten mukarnaslı köşeliklere oturan kubbede rumiler, palmetler ve şemse motifleri bulunur.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Barbaros'un leventlerinden Seyyid Muradı Reis'in bizzat Hayrettin Paşa'dan dinleyerek yazdığı ve Gazavat-ı Hayreddin Paşa adıyla bilinen eserde (Aldo Gallotta, haz., Ġazavāt-i Hayreddīn Paša' di Seyyid Murād, Napoli 1983, s. 28'den naklen: Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, 2013, s. 557), yüceltilen efsanevi kahramanlıkları, Paşa'yı bir evliya figürüne dönüştürmüş türbesi kısa süre içerisinde kutsal bir ziyaretgâh haline gelmişti. Bu eser, kaptan-ı deryaların atanma törenlerinin Barbaros'un türbesinde gerçekleştirildiğini nakleder: "Nurlu türbesi Beşiktaş'tadır. Hayatta olan kapudan paşaların makamı burasıdır, zira Osmanlı Devleti'nde ilk kapudan paşa olan odur ve tophane-i âmire işlerine düzen veren o idi. Halihazırda, kapudan-ı deryalar hil'at giyecekleri zaman, bunu merhum Hayreddin Paşa'nın medfun olduğu yerde giyerler ve orada dualar ile methiyeler okuyarak ziyafetler çekip, fakir fukaraya yedirirler. Şerefli ruhu şad olsun! Defalarca vahiy ve kerametleri zuhur eden, velî bir gazi ve mücâhid idi. Allah ona rahmet eylesin!"

Kaptan-ı deryaların pirinin kutsanan bu türbesi, Osmanlı donanmasının gaza niyetiyle denize açılma törenlerinde de ziyaret edilmekteydi. Örneğin 28 Mart 1566 tarihli bir belgede, Kaptan-ı Derya Piyale Paşa'nın Kasımpaşa tersanesinden hareket eden donanmayla birlikte İstanbul'dan ayrılmadan önce "âdet olduğu üzere büyük bir debdebeyle Barbaros'un kabrine gittiği" kaydedilmiştir.

Benzer bir anlatım 1567 tarihli başka bir kaynakta da aktarılmaktadır. Marcantonio Pigafetta, Itinerario adlı eserinde, Piyale Paşa'nın her deniz seferinden önce donanmasıyla birlikte kutsal türbeyi ziyaret ettiğini, orada bir gün bir gece kalarak kurbanlar kestirdiğini ve "küffara" (kâfir) karşı zafer kazanmak için, Barbaros'un yüzü suyu hürmetine Allah'tan yardım dilediğini bildirir.

Evliya Çelebi'nin 17. yüzyılda kaleme aldığı Seyahatname'de Barbaros Hayrettin Paşa'yla ilgili bir pasaja yer verilmiştir. Bu pasajın sonunda paşanın türbesinden de bahsedilir: "Vardar Yenicesi'ndendir, bütün ataları, ama kendisi Midilli Adası içinde dünyaya gelmiş, velvele veren bir levend ve yiğit olup adalarda nice sancaklarda vali oldu. 940 [1533-1534] senesinde kaptanlık verildi. Akdeniz'de 3.000 yelken söndürüp nice kere esir olup ve nice kere kaleler fethettiği ayrıntılı başka bir tarihtir, Fütûhât-ı Hayrettin Paşa derler. İşin sonunda İstanbul'da vefat etti. Beşiktaş'ta deniz kıyısında iken kara kaptanı olup mezar limanında tekrar dirilme gününe kadar demir atıp yatar."

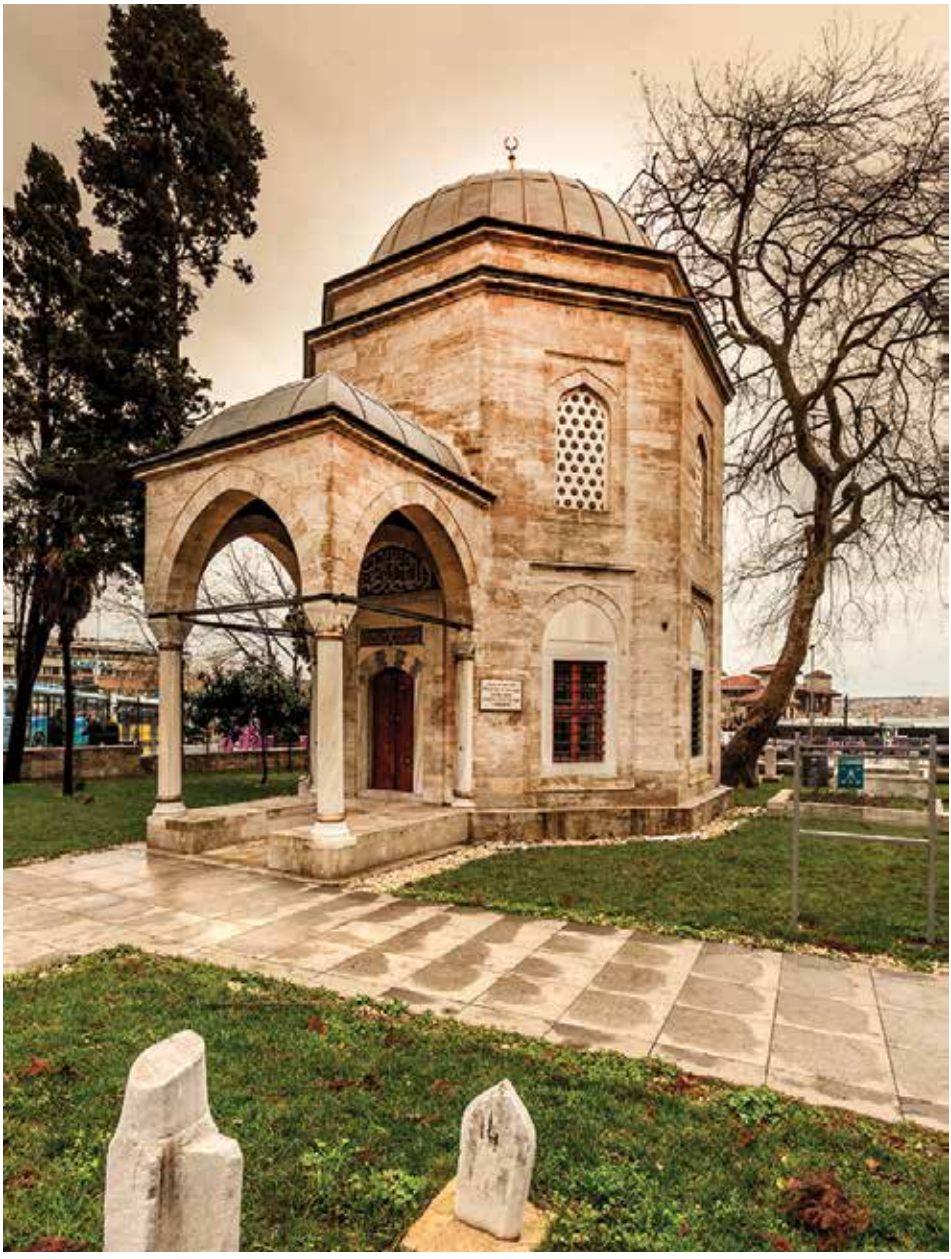

Büyükçekmece Külliyesi

YAPIM YILI

1567-1568

ZİYARET

Ulaşım

Külliye, İstanbul'dan yaklaşık 40 kilometre uzaklıktaki Büyükçekmece İlçesi'nin merkezinde, Büyükçekmece Gölü'nün Marmara Denizi ile birleştiği noktada yer alır. İstanbul merkezinden gelenler, D-100 karayolunu kullanarak külliyeye ulaşabilirler. Tüyap Fuar ve Kongre Merkezi'ni 4 km geçtikten sonra sağdan Enver Paşa Caddesi'ne girmeleri gerekmektedir. Caddenin sonunda kervansarayı ve mescidi, kervansarayın hemen arkasında ise köprüyü göreceklerdir.

KONUM PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Vatandaşların, kervanların, sefere giden ordunun dinlenmek, tüm ihtiyaçlarını karşılamak için durdukları, konakladıkları bu külliyelere "menzil külliyeleri" denilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda, payitaht İstanbul'u; Balkanlar, Orta Avrupa, Anadolu ve Orta Doğu'ya bağlayan yollar üzerinde bu tip külliyeler inşa edilmişti. Sultan, sadrazam ve vezirler tarafından yaptırılan bu külliyeler, yolu kullanan tüccar, kervan, seyyah, hacı, sefer ve askerlere yönelik program içermektedir.

Büyükçekmece'deki bu menzil külliyesi, imparatorluğun Balkan topraklarını Hicaz'a bağlayan anayolu üzerinde yer alıyordu. Bir köprü ve kervansaraydan meydana gelen külliyeye, Kanuni'nin ölümünden sonra, Sokollu Mehmet Paşa tarafından bir küçük mescit eklenmişti. Padişah, köprünün başındaki kamusal çeşmeyi, Zigetvar seferine çıkmadan evvel mimarbaşına sipariş etmişti.

Büyükçekmece (Sultan Süleyman) Köprüsü

YAPIM YILI

1567-1568

ZİYARET

Erişim
Araç trafiğine kapalı olan köprü, günün her saati yayalar tarafından kullanılabilinir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet
Karayolları Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Marmara denizi ile Büyükçekmece Gölü'nü birleştiren boğazın üzerinde inşa edilmiştir. Sultan Süleyman (Büyükçekmece) Köprüsü, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarını Hicaz'a bağlayan anayol üzerinde yer almaktaydı. Osmanlı döneminde Rumeli'ye yapılan seferlerin çoğunda bu köprü üzerinden geçilmiştir.

Antik Roma döneminde "Via Egnatia" adıyla bilen güzergâh üzerindeki Sultan Süleyman Köprüsü'nün yerinde, bir Roma köprüsü bulunuyordu. Athyras Köprüsü olarak adlandırılan bu yapı, bütün orta çağ boyunca hizmet vermişti. Bizans döneminde de kullanılan köprü, bakımsızlıktan harap olmuştu (Yapılar Kitabı: Tezkiretü'l Bünyan ve Tezkiretü'l Ebniye, haz. Hayati Develi, K Kitaplığı Yayını, İstanbul 2003, s. 74). Tezkiretü'l Bünyan'da Sinan'ın belirttiğine göre, Sultan Süleyman Büyükçekmece'yi gezerken yolu bu eski köprüye düşmüş ve köprünün yıkılıp yenisinin yapılmasını emretmişti: "… insanların ve cinlerin Süleyman'ı, Sultan oğlu Sultan, Sultan Süleyman Han,… İstanbul şehrinin çevresindeki dağları ve kırları gezmek niyetiyle dolaşırken yolları Büyük Çekmece'ye uğrayıp, fakir fukaranın o geçitten gemilerle geçerken çektikleri sıkıntıyı ve bir zamanlar burada bir köprü olup, dalgaların etkisiyle yıkılıp harap olduğunu görür ve yine o yerde bir köprü yaptırmaya, Müslümanlara olan şefkatlerinin çokluğundan ve onların mahzun gönlünü sevindirmek düşüncesiyle, karar verirler."

Antik Roma yolunun İstanbul ve Edirne arasındaki bölümü, 1560'lar ve 1570'lerde yeniden düzenlendi. Bataklık ve çamurlu olan bölgeye yeniden taş döşendi ve bu görkemli köprünün inşasına başlanıldı. Tezkiretü'l Bünyan'a göre, Sinan yeni köprünün her ayağı için "bir kalyon" büyüklüğünde kalıp sandıklar yaptırmış, bunların içlerine 2-3 insan boyu kazıklar çaktırmış ve aralarına kurşun doldurarak birbirlerine bağlatmıştı: "Saadetli padişah son derece hoşnut oldu ve onun kutlu emirleriyle, yüzlerce dülger ve taşçılarla işe sarılıp her

ayağa birer kalyon benzeri sandıklar çatıldı; Süleyman devleri deniz suyunu tulumba ve tulumlarla çekip boşalttılar. Güzel, sağlam sütunlardan iki üç adam boyu kazıklar, şahmerdanla temellere çakıldı; onun üstüne döşenen arşın taşları, sağlam demir kenetlerle kenetlenip aralarına kurşun akıtılarak tek parça haline getirildi."

İnşasına Kanuni hayattayken, 1565 yılında başlanan köprü, padişahın ölümü üzerine, oğlu II. Selim tarafından tamamlanmıştı. Köprü yaklaşık 12.000.000 akçeye mal olmuştu ki, bu rakam oldukça büyüktü. Tezkiretü'l Bünyan'da, köprünün uzun bir şekilde anlatıldığı pasaj, köprünün tamamlanışıyla sona erer: "Büyük köprünün inşasına eksiksiz bir dikkat ve özen gösterilirken Sultan Süleyman vefat etti. Ve Sultan Selim Han saadetle devlet tahtına oturdular. İslam askerlerinin arkasından kâfirlerle kazaya, Zigetvar'a doğru giderken sözü edilen köprünün yapımında büyük zevk duydular ve bitirilmesi için gereken ilgiyi gösterdiler. Geldiklerinde köprüden saadetle geçmeleri nasip oldu ve o zamanın şairlerinden Hüdâyi köprünün bitirilmesine benzersiz bir tarih düşürerek şu gönül okşayıcı dizeyi söylediler: Tamam etti Süleyman Köprüsü'nü Sultan Selim."

Semavi Eyice'nin belirttiğine göre ("Büyükçekmece Köprüsü", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 6, s. 521) 635,57 m uzunluğundaki köprü 7,17 m genişliğindedir. Dört bölümden meydana gelen köprüde, 28 adet kemerli göz yer alır. Bu gözlerin yükseklikleri birbirlerine eş değildir. Orta gözlerin kemerleri en fazla yüksekliğe sahiptir, bunların iki yanındakiler de köprünün iniş-çıkış hattına uyarak kademeli olarak alçalırlar. Yedi gözlü olan birinci bölümün uzunluğu 157,23 m olarak ölçülmüştür. Bunu 25,41 m uzunluğunda bir bağlantı aralığı takip eder. İkinci bölüm yine yedi gözlü olup 135,10 m uzunluğundadır. 15,52 metrelik bir aralıktan sonra gelen üçüncü bölüm ise 101,25 m uzunluğa sahiptir ve beş gözlüdür. 17,34 metrelik bir aralıktan sonra geçilen dördüncü bölüm dokuz gözlü ve 183,72 metredir. Yapı, en yüksek noktasına orta kemer tepesinde ulaşan iki yöne eğimli şekilde inşa edilmiştir.

Köprünün iki yanında korkuluk levhaları, ayrıca her bölümün başında da babalar bulunmaktadır. Her bölüm arasındaki bağlantı aralıklarının korkuluksuz olması, büyük taşkınlardan suların fazlasının köprüye zarar vermeden buradan aşarak akıp gitmesi için yapıldıklarını akla getirir. Köprülerin birleştikleri yerlere sulardan etkilenmemesi için sel yaranlar yapılmıştır.

1960'lı yıllarda içinde güya büyük bir hazinenin saklı olduğuna inanılarak köprünün köşkünde yer alan, Sinan'ın adının yazılı olduğu kısmı, kitabe ile birlikte parçalanmıştır. Daha sonra bu kısım ve kitabe yeniden yapılmıştır. Mülkiyeti KGM'ye (Karayolları Genel Müdürlüğü)'ait yapı, KGM tarafından 1972 ve 1989 yıllarında onarılmıştır. Bugün esas trafik az ileride yapılmış olan modern köprüden geçirilmiş ve bu tarihi eser nispeten korunmuştur.

Hat Programı

Köprünün iki köşkünde üç bölümden meydana gelen kitabeler bulunmaktadır. Evliya Çelebi, köprü kitabelerinin Karahisarî Hasan Çelebi hattı ile olduğunu belirtse de yanılmıştır. Aslında dönemin hattatlarından Derviş Mehmet'e ait olan kitabenin manzum bölümü Şair Hüdâi tarafından yazılmıştır. Göl tarafında yer alan köşkte üç bölümlü, Sülüs hatlı Arapça inşa kitabesi yer alır. Sol üst köşede yer alan kitabedeki imza, Sinan'a ait tek imza olma

özelliğini taşımaktadır: "Abdullah oğlu Yusuf'un [Mimar Sinan] eseridir." Sinan eserlerinin listesini veren Tezkiretü'l Bünyan'da, Sinan kendisini Mimar Yusuf bin Abdullah olarak tanımlar. Sağ üst köşede yer alan kitabede "Allah, ona ve bizzat çalışanlara mağfiret itsin"; ortada yer alan büyük kitabede ise köprünün yapımına Sultan Süleyman'ın fermanıyla başlandığı, fakat onun vefatı üzerine Sultan Selim tarafından bitirildiği ifade edilmiştir: "Bu güzel köprünün ve değerli geçidin temelini Allah-ı Teala'nın rızası için Selim Hanın oğlu Sultan oğlu Sultan, Sultan Süleyman attı (Yarabbi onu sıfat ve mizanın tehlikesinden koru). Buna müteakip merhum mağfur deni dünyadan canibi rahmet ve Cennete intikal etti. Sonra en büyük Sultan, Ulu Hakan Arap ve Acemin meliklerinin efendisi, dünyada ve ahirette Allah'ın gölgesi ve Sultan Osman'ın oğlu Sultan Orhan'ın oğlu Sultan Murat'ın oğlu Sultan Beyazıt'ın oğlu Sultan Selim'in oğlu Sultan Süleyman'ın oğlu Sultan oğlu Sultan Selim, onun tahta saltanatına câlis oldu ve 975 senesinde o köprüyü tamamladı. Zamanın sonuna kadar devletini ebedî kılsın ve saltanatını idame etsin. Allah Kur'an hürmetine ikisinin hayratlarını kabul etsin."

Deniz tarafındaki köşkte üç bölümlü Sülüs hatlı Türkçe inşa kitabesi yer almaktadır. Sağ üsttekinde "Allah'tan başka ilah yoktur"; sol üstte "Muhammet Allah'ın elçisidir"; ortadakinde ise "Hazret-i Sultan Süleyman ki ona / Sırat-ı Müstakim de geniş bir yol olsun / Başladı bu köprüye ancak tamamladı // Cennete doğru yola çıktı / Sultan Selim hak olun gölgesi geldi / Bu ulu köprü tamamlanmış oldu // Hüdâyi o zaman tarihini söyledi: / Su üzerinde bu köprüyü Sultan Selim yaptı / Bunu Mehmet Derviş yazdı." yazmaktadır.

Mimari Öğeler

Köprünün birinci bölümündeki orta kemerin doğrultusunda, dört adet taş konsol üzerine oturtulmuş iki balkon yer alır. Bu balkonların iç tarafında iki basamaklı oturma sekileri bulunur. Ayrıca bunlar köprünün dördüncü bölümünde, her iki taraftan yükselerek kitabe duvarlarını meydana getirmektedir. Birinci bölümdeki balkonlar Türk köprülerinde zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Bir nevi dinlenme ve sohbet yeri mahiyetinde sayılabilecek bu mimari elemanlara Bursa Selçuk Hatun köprüsü (14 yy.), Geyve II. Bayezıt Köprüsü (15 yy.), Babaeski köprüsü (17 yy.) ve Edirne Meriç Köprüsü'nde (15 yy.) rastlarız.

Köprünün dördüncü bölümü, özellikle kitabeli köşkleri ile dikkati çekmektedir. Bu köşkler iri stalaktitler üzerine oturtulmuş olup, ayaklardaki çıkıntılar ile birleşerek abidevi bir görünüş almışlardır. Kitabesinde Mimar Sinan'ın ismi ile imzasını taşıması köprüye ayrı bir değer kazandırmaktadır.

Köprü üzerindeki korkuluk levhaları aralarında ufak görünüşlü baba taşlarına sahip olarak devam etmektedir.

Süsleme

Köprünün dördüncü bölümünde yer alan köşkler kaval silmeli kartuşlar ve mukarnaslarla dekore edilmiştir.

YAPI TARİHİNDEN

Mimar Sinan eserlerinin listesini veren Tezkiretü'l Bünyan'da Sinan, bu abidevi eserden büyük bir övgüyle bahseder: "Hazret-i Şah bu kuluna buyurdu. Yapayım denize yol gibi bir köprü. Gökkuşağı gibi kemerler çektim göğe Bir oldu halk için denizle kara. Temeli atıldı denizin dibine Erişti binası göğün yücesine. Tamamlandı Allah'ın yardımıyla O ulu köprü Büyükçekmece'de Gece gündüz sebep oldu duaya Geçit oldu hep zengine fukaraya. Şaşılası, hoş bir köprüdür, eşsizdir Uzun boylu, hilal kaşlı bir güzeldir. Ayakları toprağın ta altına iner Kemerleri göğün tepesine çıkar. Her bir kemeri direksiz göğe benzer Deryanın içinde 'nûn' [Arap alfabesinde bir harf] harfine döner. Nasıl böyle alçak gönüllü olmasın Dünyanın insanı basıp geçiyor üstünden."

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde de köprüden övgüyle bahsedilmektedir: "Tamamı yirmi altı göz samanyolu gibi göklere baş çekmiş her köprü gözü ebemkuşağından nişan verir. Kuzeyden güneye uzunluğu tam bir mildir. Tamamı dağ kazan Ferhat çekiciyle tıraş olmuş parlak ve cilalı taş ile yapılmış sağlam bir köprüdür ki Osmanoğulları ülkesinde Geyve Köprüsü, Osmancık Köprüsü, Amasya Köprüsü, Batman Köprüsü, Çoban Köprüsü, Altın Halkalı Köprü ve Rumeli'nde Višegrad ile Mostar Köprüsü gibi köprülere denk ibret verici, benzersiz ve yüksek bir köprüdür. Bu da Rumeli'ne gelip gidenlerin geçit yeri ibretle seyredilecek büyük bir köprüdür. Gayet geniştir ki bütün kara ve deniz seyyahları arasında meşhur kemerli köprüdür."

Avrupa'dan kara yolu ile İstanbul'a gelen seyyahlar, Büyükçekmece'de en çok dikkat çekici yapı olarak bu köprüyü belirtmektedirler. Venedik balyosu olan Jacobo Soranzo, seyahatnamesinde, iki ağaç köprü yıkıldıktan sonra Kanuni tarafından yaptırılan taş köprünün 769 varchi uzunluğunda ve kırk kemerli olduğunu yazmaktadır.

Köprü, yabancı seyyahlar tarafından genellikle, İtalyanca, Ponte Grande [Büyük Köprü] adıyla anılmıştır. 1587-1589 yılları arasında İstanbul'da bulunan Reinhold Lubenau da seyahatnamesinde köprü için bu adı kullanmıştır. Lubenau eserinde Antik Roma Köprüsü'nden de bahseder (Reinhold Lubenau Seyahatnamesi: Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589, çeviri Türkis Noyan, C. 1, İstanbul 2012, s. 163.): "... Burası Sinus Propontidis üzerinden geçen, bin ayaktan fazla uzunlukta, değerli mermer taşlarından yapılmış uzun bir köprüdür. Üzerinden geçerken gözüme çarpan bazı belirtilerden, eskiden bu köprüde yer yer antika eserlerin ve sütunların bulunduğunu anladım. Bence burası gerçekten süslenmeye değecek kadar güzel bir yer. Fakat bugünkü görünümüyle sanki bir matem giysisine bürünmüş gibi. Zira bu barbar insanlar böyle değerli eserleri yapmadıkları gibi, üstelik de var olanları onarmıyorlar... Köprüden ismini alarak Ponte Grande adını taşıyan yerleşim, şirin bir belde olup güzel bir kervansarayı var. Sultan Süleyman, Zigetvar Kuşatması'nı tasarladığı zaman burayı onarımdan geçirterek amacına uygun hale getirmiş, bu iş için de zamanında çok para harcamış, çünkü köprüler tamamen harap durumdaymış ve yolcuların köprüden geçmeleri çok tehlikeliymiş."

Büyükçekmece Sultan Süleyman Kervansarayı (Kurşunlu Han)

YAPIM YILI

1566-1567

ZİYARET

Erişim
Büyükçekmece Belediyesi'ne tahsis edilen kervansaray, sadece etkinlikler süresince gezilebiliyor.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Kültür Merkezi

Kullanıcı
Büyükçekmece Belediyesi

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Sultan Süleyman Kervansarayı, İstanbul'dan batı istikametinde, imparatorluğun Balkan topraklarını Hicaz'a bağlayan menzil üzerinde yer almaktaydı. Ekrem Hakkı Ayverdi (Osmanlı Mi'marisinde Fatih Devri, C. 3, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, s. 73), Fatih Sultan Mehmet'in 1455'te Büyükçek-

mece'de bir kervansaray yaptığını, bu yapıdan tarihçi Kritovulos'un zikrettiğini ve bugün mevcut olmadığını kaydetmektedir.

Kitabesi olmayan bu kervansarayı Kanuni Sultan Süleyman'ın Zigetvar Seferi'ne çıkarken yaptırdığı düşünülmektedir. Yapının çatısının evvelce kurşun levhalarla kaplanmış olması sebebiyle, Kurşunlu Han olarak da anılmaktadır.

41 x 18,50 m ölçüsünde dikdörtgen planlı kervansaray, aralarında tuğla hatıllar konulmuş kesme küfeki taşından yapılmıştır. Silivri'deki Piri Mehmet Paşa Kervansarayı (1531-2)'ndan daha büyük ölçüde uygulanan bir plan şemasına sahiptir. Kuzey cephesinde yer alan yuvarlak kemerli kapıdan iç mekâna girilmektedir. Bir geçiş mekânından sonra, dikdörtgen bir salon halinde, üç sıra destek üzerine çift meyilli kırma çatıyla örtülü olarak inşa edilmiştir. Çatı, ortada sıralanan on beton paye ile taşınır. Aslında ahşaptan olan bu destekler, sonradan betona dönüştürülmüştür. İç mekânda, yan duvarlara yakın, oldukça yüksek peykeler vardır.

Kervansarayın cephe duvarında görülen bir silme kuşağı, burasının daha alçak bir çatı ile örtülmüş olduğunu düşündürmektedir. Kervansarayın cephe duvarı üzerindeki gergi delikleri ve ahşap bir gergi kalıntısı, bu iddiayı kuvvetlendirmektedir.

Büyükçekmece Kervansarayı II. Dünya Savaşı'nda askeri depo ve konaklama yeri, daha sonra da bir dönem saman ambarı olarak kullanılmıştır. Bakımsızlıktan harap bir hale giren bu tarihi eser Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1965-1966 yıllarında restore ettirilmiştir. Bu restorasyonun ardından ayçiçek deposu olarak kullanılan kervansaray, 1988 yılında yapılan kapsamlı onarım ve çevre düzenlemesinden sonra çeşitli kültür etkinliklerinde kullanılmak üzere Büyükçekmece Belediyesi'ne tahsis edilmiştir.

Mimari Öğeler

Kanuni Sultan Süleyman Kervansarayı'nda dar cepheyi hareketlendiren tek unsur olarak yüzeysel, yay kemerli kapıyı görüyoruz. Yapı, yalnız güney cephesinde yer alan pencerelerden aydınlanır. Ayrıca, vakti zamanında, gece ocaklarda yanan ateş de içeriye mistik bir hava veriyordu. Altta sekiz adet mazgal, ortada sekiz adet alternatif olarak yuvarlak ve sivri kemerli pencereler yer alır. Cephenin üçgen biçiminde yükselen yukarı kısmında da ortada sivri kemerli bir pencere ile iki yanında yuvarlak pencereler vardır. Üstteki ve ortadaki yuvarlak pencerelerin etrafı dikdörtgen söveli taş bir çerçeve içerisine alınmıştır. Bunların üzerlerindeki sağır kitabeliklerle, sivri kemerli tuğla hatıllı çerçeveler dikkati çekmektedir. Yuvarlak pencerelerde ortada bir yıldız ile bunun etrafında altı tane altıgenden meydana gelmiş bir kompozisyon görülmektedir. Sivri kemerli pencerelerde ise orta eksende yukarıdan aşağıya üç yıldız ve bunun iki tarafında üçer altıgen, kenarlara da bunların yarım şekilleri yerleştirilmiştir. Yan cepheler ise sağırdır.

İç mekânda, yan duvarların her birinde on bir ocak ve bunların aralarında da on iki dolap nişi yer alır. Sivri üçgen külahı ve yay kemerli ocaklar duvardan çıkıntı yapan konsollar üzerine yerleştirilmiştir. Konaklayanların yataklarını sermesi için, duvarlar boyunca orta kısımdan yüksek sekiler uzanmaktadır.

YAPI TARİHİNDEN

1587-1589 yılları arasında İstanbul'da bulunan Reinhold Lubenau, seyahatnamesinde köprü ve kervansaraydan bahseder: "Köprüden ismini alarak Ponte Grande adını taşıyan yerleşim, şirin bir belde olup güzel bir kervansarayı var. Sultan Süleyman Zigetvar Kuşatmasını tasarladığı zaman burayı onarımdan geçirterek amacına uygun hale getirmiş..."

Büyükçekmece
Sokollu Mehmet Paşa Mescidi

YAPIM YILI

1566 - 1568

ZİYARET

Erişim

Yüzyıllar boyunca kervansarayda konaklayan yolcuların ve askerlerin ibadet ettikleri bir mekân olan bu mescit, şimdi de karşısındaki Büyükçekmece ve ziyaretçilerine hizmet vermektedir. Yapı, gün içerisinde ziyaret edilebilmektedir.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Kitabesi olmayan mescidin, külliyenin diğer eserleriyle birlikte, 1566 - 1568 yıllarında, yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Büyükçekmece Köprüsü'nün başındaki mescit, Veziriazam Sokollu Mehmet Paşa'nın kimliğini Süleyman'ın anısıyla (külliye ile)kaynaştırıyordu.

Kuzey cephesinden sağa kaydırılmış bir kapı ile 9,50 x 7 m ölçüsündeki harime girilir. Yapı, kervansarayda olduğu gibi, bir sıra kesme küfeki taşı ve iki sıra tuğla dizisinden inşa edilmiştir. Mescit, içten düz ahşap tavanla örtülmüştür. Eskiden kırma çatıyla kaplı olan yapı, son onarımla birlikte, dışarıdan kurşun bir çatıyla örtülmüştür. 1980'li yılların sonlarında ahşap son cemaat yeri, kapalı hale dönüştürülmüştür.

Hat Programı

Harime açılan kapı üzerine nakşedilen Kelime-i Tevhit, Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammet'in onun elçisi olduğunu vurgular: "La İlahe İllallah, Muhammedün Resulullah"

Mimari Öğeler

Süslü pencereleri sayesinde güneş ışıkları türlü renklerde içeri etkili bir ışık yaratır. Mescidin batı ve doğu cephelerinde üstte ve altta üç pencere yer alır. Kıble duvarında beş pencere bulunurken, mihrabın üstündeki pencere altıgendir. Bu üç cephedeki pencerelerden alttakiler sivri kemerli mermer alınlığa, üst sıradaki pencereler sivri kemerli ve tuğla hatıllı çerçevelere sahiptirler. Son cemaat yerinde altlı üstlü ikişer pencere ile aralarında bir mihrabiye bulunmaktadır.

İç mekânda klasik dönemi yansıtan çok az mimari eleman kalmıştır. Mukarnas kavsaralı mihrap, ne yazık ki son dönem onarımlarla birlikte yarısına kadar ahşapla kaplanmıştır. Ahşap plaka kaplama, iç mekânı çepeçevre sarar. Mihrabın sağ yanındaki ahşap minber, sol tarafta ise yine son onarımla yapılmış bir vaaz kürsüsü yer alır.

Yapının en önemli kısmı, kuzeybatıdaki kesme küfeki taşından minaresidir. Mescitten uzak-

ta avlu duvarı üzerinde yer alan minare, “minber minare” olarak adlandırılır. Mısır, Orta Asya, ve Anadolu’nun çeşitli yerlerinde rastlanılan ve Anadolu’daki ilk örnekleri 13. yüzyıla tarihlenmekle birlikte, bu örnekler dıştan merdivenlidirler. Bu yapıdaki minare, dikdörtgen bir kaide üzerinde sekizgen olarak yükselmektedir. Kesme küfeki taşından yapılmış on basamakla köşk kısmına çıkılır. Şerefesi olmamakla birlikte, şerefeyi oluşturan kısım köşktür. Köşk kısmına da dıştan profilli ve dışa taşkın on iki basamakla çıkılmaktadır. Köşk, sütunlar arasına yerleştirilmiş, geometrik bezemeli taştan korkuluk levhalarla sınırlandırılır. Sekizgen planlı köşk kısmında sekiz adet sütun üzerine kubbe oturtulmuş, sütunlar arasına yerleştirilen taş korkuluk levhalarına da çeşitli motifler işlenmiştir. Orijinalinden farklı külahın, 20. yüzyıldaki onarımlara ait olduğu tahmin edilmektedir.

Süsleme

Genel anlamda sade ve süsten uzak bir mimariye sahip mescidin en kayda değer elemanı minaresidir. Minarenin köşk kısmında, sütunlar arasına yerleştirilen taş korkuluk levhalarına çeşitli motifler işlenmiştir. Altıgenler, merkezlerinden geçen doğrular tarafından kesilmekte ve böylece üçgenlerle baklava şekilleri meydana gelmektedir. Kemerler üzerinde saçak frizi ve daha yukarıda da yan yana sıralanmış palmet motifleri dikkati çekmektedir.

YAPI TARİHİNDEN

Sokollu Mehmet Paşa’nın Edirne evkafı tahrir defterindeki vakfiye kaydında, “Havass-ı Konstantiniyye’de derya kenarında Büyükçekmece nam kasabada bir mescit bina ettiler” yazmaktadır. Paşa’nın vakfiyesi bu mescidi “leb-i deryāda” çıkıntı yapan bir “kulağa takılmış, parıldayan mücevherli küpeye” benzeterek yapıdan övgüyle bahseder.

Defterdar Mahmut Çelebi Mescidi

YAPIM YILI

1541

ZİYARET

Erişim

Cami, sabah namazında açılıp, saat 07:00'ye doğru kapanıyor. Öğle namazından önce tekrardan açılan cami, yatsı namazına kadar açık kalmaktadır.

Ulaşım

Haliç'in İstanbul surları dışında kalan kıyısında, Defterdar Caddesi'nde yer almaktadır. Eyüp yönüne giden otobüslerin Feshane durağında indiğinizde yapı tam karşınızda kalıyor.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Haliç kenarında bulunan bu küçük yapı, Kanuni Sultan Süleyman devrinde, başdefterdarlık yapan Nazlı Mahmud Çelebi tarafından yaptırılmıştır. Dikdörtgen bir plana sahip mescidin kuzey tarafında, önde baklava dilimli başlıklara sahip dört adet mermer sütuna, arkada ise duvarlara oturan bir son cemaat yeri revağı bulunur. Son cemaat revağı ahşap, düz bir çatıyla örtülmüştür. Kesme küfeki taşından inşa edilen yapıda, ucuz olmasından dolayı örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır.

Tahsin Öz, İstanbul Camileri adlı kitabında, günümüzde üzeri ahşap düz bir tavan ve kiremit çatıyla örtülü olan yapının, vaktiyle kubbeli olduğunu yazmaktadır. Evliya Çelebi de bu mescidin "kar-ı kadim" olduğunu, kubbeli olmadığını belirtmiştir.

Ayvansarayi Hüseyin Efendi'nin 18. yüzyılda kaleme aldığı Hadîkatü'l-Cevâmi adlı eserde, mescidin avlusunda ahşap bir medreseyle fevkani bir taş mektep olduğu kaydedilir. Muhtemelen bu eserler sonraki dönemlerde yapılmıştı. Medrese, bekâr odaları haline getirilmiş, taş mektep de yıktırılarak deniz tarafındaki kapı üstüne ahşap bir sıbyan mektebi yapılmışsa da günümüzde bunlardan hiçbir iz kalmamıştır.

Mescidin güneyindeki hazirede yapının banisi Mahmut Çelebi'nin türbesi yer alır. Sinan'a ait olmayan bu baldaken tarzı türbe, dört adet mermer sütuna oturan kemerler ve onun üzerinde kubbeden meydana gelir.

Hat Programı

Mahmut Çelebi, bürokrat olmasının yanında, ünlü hattat Şeyh Hamdullah'ın yanında yetişerek ondan icazet almış bir hattattı. Yaptırdığı mescidin cümle kapısı kemeri üzerindeki üç beyitlik Arapça manzum tarihi kendisi yazmıştı.

Mimari Öğeler

Caminin kuzeybatı köşesinde tek şerefeli bir minare yer alır. Çeşitli kaynaklar, Mahmut Çelebi'nin aynı zamanda mahir bir hattat olmasından dolayı, minare aleminin bir hokkanın içindeki kalem şeklinde yapılmış olduğunu belirtilir.

İç mekânı aydınlatan iki sıralı pencerelerden alttakiler dikdörtgen söveli ve demir şebekeli, üsttekiler ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir.

Yapı birçok kere onarım geçirmiş, 16. yüzyıl özelliklerini kısmen kaybetmiştir. İç mekânın duvarları onarımlarla birlikte yaklaşık olarak 1 metreye kadar ahşap panolarla kaplanmıştır.

Mukarnas kavsaralı mihrap, Bursa kemerli gözleri olan ahşap minber ve kuzeydeki ahşap doğramadan iki katlı bir mahfil, 16. yüzyıl özelliklerini taşımaz.

Süsleme

Dönem müdahaleleri sonucunda kısmî değişikliklere uğrayan camide herhangi bir süsleme öğesi bulunmaz.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi seyahatnamesinde mescit hakkında şunları yazmıştır: "Defterdar İskelesi kenarında eski yapı küçük bir camidir, ancak cemaati çoktur... Eski alçak bir minaresi vardır. Mimar Sinan yapısıdır."

Gazi İskender Paşa Külliyesi

NEREDE

Kanlıca / Beykoz

YAPILAR

Cami ve türbe

ZİYARET

Ulaşım

Toplu taşıma araçlarıyla yapıya ulaşabilirsiniz. Caminin yanında Kanlıca otobüs durağı bulunmaktadır. Üsküdar'ın kıyı boyunca uzanan karayolu dar ve sıkışık olduğundan, ulaşım için denizyolunu da tercih edebilirsiniz. Yapının hemen karşısında Şehir Hatları'nın Kanlıca iskelesi yer alıyor.

KONUM PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Kanuni Sultan Süleyman'ın sarayının bostancıbaşısı olan Gazi İskender Paşa, Mısır Beylerbeyiliğine kadar yükselmişti. "Magosa fatihi" lakabı ile meşhur İskender Paşa için Mimar Sinan Kanlıca'da bir külliye inşa etmişti. Sinan eserlerinin listesini veren Tezkiretü'l Ebniye cami ile medrese; Tuhfet-ül-Mi'mârin'de cami ile türbe; Adsız Risale'de ise hamam zikredilir. Zaman içinde çeşitli onarımlar geçiren külliyeye muhtelif yapılar ilave edilmiştir. Bunlardan biri de, türbenin güney köşesine 19. yüzyılda eklenen, sekizgen planlı muvakkithanedir. Bazı kaynaklarda külliye içerisinde sıbyan mektebi ve bir de medrese olduğu belirtilir. Bu yapılardan günümüze yalnızca cami, türbe ve Sinan'a ait olmayan muvakkithane ulaşabilmiştir.

1925 yılındaki Üsküdar-Beykoz yolu genişletme çalışmaları sonucunda, 1917'deki yangın sonrasında harap hale gelen hamam, külliyenin çevre duvarları, üç adet avlu kapısı, mihrap duvarının arkasında yer alan ahşap imam meşrutası ve camiyi üç yönden çevreleyen hazire ortadan kaldırılmıştır.

Gazi İskender Paşa Camii

YAPIM YILI

1559-1560

ZİYARET

Erişim

Sabah namazından yatsı namazına kadar genellikle açık tutulduğu için gündüzleri rahatlıkla gezilebilmektedir.

Ulaşım

Toplu taşıma araçlarıyla yapıya ulaşabilirsiniz. Caminin yanında Kanlıca otobüs durağı bulunmaktadır. Üsküdar'ın kıyı boyunca uzanan karayolu dar ve sıkışık olduğundan, ulaşım için denizyolunu da tercih edebilirsiniz. Yapının hemen karşısında Şehir Hatları'nın Kanlıca İskelesi yer alıyor.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

1925 yılındaki Üsküdar-Beykoz yolu genişletme çalışmaları sonucunda, 1917'deki yangın sonrasında harap hale gelen hamam, külliyenin çevre duvarları, üç adet avlu kapısı, mihrap duvarının arkasında yer alan ahşap imam meşrutası ve camiyi üç yönden çevreleyen hazire ortadan kaldırılmıştır.

Enine dikdörtgen planlı cami, tuğla hatıllı yığma taş örgü sisteminde inşa edilmiştir. Ahşaptan yeni düz tavanı, dışarıdan kiremit kaplı bir çatıyla örtülüdür. Evliya Çelebi, "kırma çatı altında kubbeli" diyerek, yapının eskiden kubbeli olduğunu belirtir. Ahşap direklerle taşınan bir mekân olarak tasarlanan son cemaat yeri revağı, sonradan ahşap duvarlarla kapatılıp içine bir kat ilave edilerek iki katlı hale getirilmiştir. Alt katın kuzeybatı köşesi günümüzde imam odası, üst kat ise kadınlar mahfili olarak kullanılmaktadır. Üst kata kuzeydoğu köşede yer alan kapıdan çıkılır.

Hat Programı

Cami kapısı üzerinde sülüs hatla yazılmış ve üç beyitten meydana gelen Arapça kitabe bulunur. Evliya Çelebi kitabede yer alan metni şu şekilde aktarır: "Kulnâ bismillâhirrahmânirrahîm / Kâle radu'l-alâ târîhihi. Sene 967 [1559-1560]"

Mimari Öğeler

Caminin cephelerinde, klasik Osmanlı üslubundaki düzene uygun olarak tasarlanmış iki katlı pencereler yer alır. Alt kat pencereleri kesme küfeki taşından sövelerle çerçevelenmiştir. Bu pencereler dikdörtgen bir forma sahip olup, tuğla örgülü sivri hafifletme kemerleriyle taçlandırılmışlardır.

Üsttekiler ise sivri kemerli alçı şebekelere sahiptirler. Caminin bu pencere gruplarından kuzey duvarında dört adet, yan duvarlarında ikişer adet, mihrap duvarında ise altta iki, üstte üç adet bulunmaktadır.

Mukarnas kavsaralı mihrap ve ahşap minber 16. yüzyıl özelliklerini yansıtmaz. Caminin kuzeybatı köşesindeki çokgen gövdeli, mukarnas şerefeli, kurşun külahlı minare, yüksek bir kare kaide üzerine oturur. Minare, 1894 depreminin ardından 1895 yılında yenilense de, oran ve detayları bakımından klasik üslubu yansıtır.

Süsleme

Caminin pencereleri içeriden klasik üslupta kalem işleriyle süslenmiştir. Bunun dışında sade bir yapıdır.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi, 17. yüzyılda kaleme aldığı Seyahatname'deki, Kanlıca'nın anlatıldığı bir pasajda camiden de bahsedilir: "Bu şehirde [Kanlıca] asla kefere [gayrimüslim] yoktur. Hepsi yedi Müslüman mahallesi ve yedi camii vardır... Dört köşe duvar üzerine kırma çatı altında kubbeli ve kurşunlu ve tek minareli camidir. Avlusunda ulu ağaçları vardır. Mimar Sinan Ağa eseridir... iki sıbyan mektebi var. Bunun dışında medrese ve darülhadis ve han ve darülkurra ve yemek yenecek imaret yoktur. Yalnız bir hamamı var ama o da gayet küçüktür. Fakat hamamın içinde bir kurnasının üzerinde, hünerli bir mermer yontucu marifet arz edip, beyaz bir mermere fil tasvir etmiş ki, her gören maharetli üstad hayretten parmağını ısırır. Öyle acaip ve garip bir fil suretidir ki sanki canlı gibidir."

Bu devşirme parça Bizans dönemine ait olup, günümüzde İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır (Envanter nr. 1225).

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Denize yakın caminin hemen yanı başında, denize nazır çay bahçeleri ve restoranlar yer almaktadır. Burada oturup bir şeyler içebilir ve Kanlıca'ya gelmişken buranın meşhur yoğurdunu yiyebilirsiniz.

Gazi İskender Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1571-1572

ZİYARET

Erişim
Türbe ziyarete kapalıdır. Demir şebekeli pencerelerinden içini görebileceğiniz yapıya İstanbul Türbeler Müdürlüğünden izin alarak girebilirsiniz.

Ulaşım
Toplu taşıma araçlarıyla yapıya ulaşabilirsiniz. Caminin yanında Kanlıca otobüs durağı bulunmaktadır. Üsküdar'ın kıyı boyunca uzanan karayolu dar ve sıkışık olduğundan, ulaşım için denizyolunu da tercih edebilirsiniz. Yapının hemen karşısında Şehir Hatları'nın Kanlıca İskelesi yer alıyor.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet
Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Camiye bağlı türbeler geleneksel olarak caminin güneyindeki hazirede yer alırdı. Türbe, standart yerleşim yeri olan kıble duvarının arkasında değil, alışılmadık bir biçimde caminin kuzeyinde, deniz tarafında yer almaktadır. Türbede iki adet tarihsiz mermer lahit yer alır.

Abdülkadir Özcan ("İskender Paşa", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 22, 2000, s. 566) ve Gülru Necipoğlu (Sinan Çağı, 2013, s. 656)'nun aktardığına göre, Paşa'nın adaşı Çerkes İskender Paşa oğluyla birlikte yanlışlıkla kendisine izafe edilen Kanlıca'daki caminin türbesine gömülürken, caminin gerçek banisi ise ölmüş olduğu Kıbrıs'ta toprağa verilmiştir.

Kesme küfeki taşından inşa edilen dikdörtgen planlı açık hava türbesinin üzeri, günümüzde kurşun kaplı bir ahşap çatıyla örtülmüştür. Demir şebekeli on altı penceresi ve kuzeyde bir kapısı bulunur.

Hat Programı
Türbenin kitabesi bulunmamaktadır.

Mimari Öğeler
Mütevazı ölçülerdeki türbede herhangi bir süsleme unsuruna yer verilmemiştir.

Güzel Ahmet Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1560 / 1580-1581

ZİYARET

Erişim

Edirnekapı Mihrimah Sultan Külliyesi'nde yer almaktadır. Restorasyon çalışmaları tamamlanan Türbe, cami idaresinden izin alınarak ziyaret edilebilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Aptullah Kuran (Mimar Sinan, 1986, s. 322), türbeyi 1580-81 yıllarına tarihlemektedir. Fakat İstanbul'da bulunan Stephan Gerlach notlarında (Stephan Gerlachs dess Aeltern Tage-buch (1573-1578), haz. Samuel Gerlach, Frankfurt, 1674, s. 187'den naklen: Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, 2013, s. 721) bu türbeyi 1576'da gördüğünden bahsetmektedir. Mihrimah Sultan'ın kabri külliyedeki türbede değil de, çok sevdiği babasının türbesi içerisinde yer alır. Külliyedeki türbe Mihrimah'ın damadı Veziriazam Güzel Ahmet Paşa'ya ait olup, içerisinde Paşa ve diğer aile mensuplarına ait on altı adet mermer sanduka bulunmaktadır. 15,80 x 7,90 metre boyutlarındaki dikdörtgen planlı türbenin üzeri, ortada bir kubbe ve iki yanında bulunan aynalı tonozlarla örtülüdür. Godfrey Goodwin, türbenin vaktiyle yanyana iki kubbeyle örtülü olduğunu iddia etmektedir. Türbenin güney duvarına bitişik olarak inşa edilmiş sıbyan mektebi Sinan'a ait değildir. Türbede olduğu gibi, dikdörtgen planlı mektebin üzeri ortada bir kubbe bulunan aynalı tonozlarla örtülüdür. 2000'li yıllarda başlayan restorasyon çalışmaları 2015 yılında tamamlanmıştır.

Mimari Öğeler

Üç sıra tuğla hatıllı kesme taş duvarlara sahip yapının uzun cephelerinde beşer, dar güney cephesinde üç, kuzeyde ise iki pencere, bir kapı bulunmaktadır.

Süsleme

Bu mütevazı türbede herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Mihrimah Sultan Camii, Üsküdar

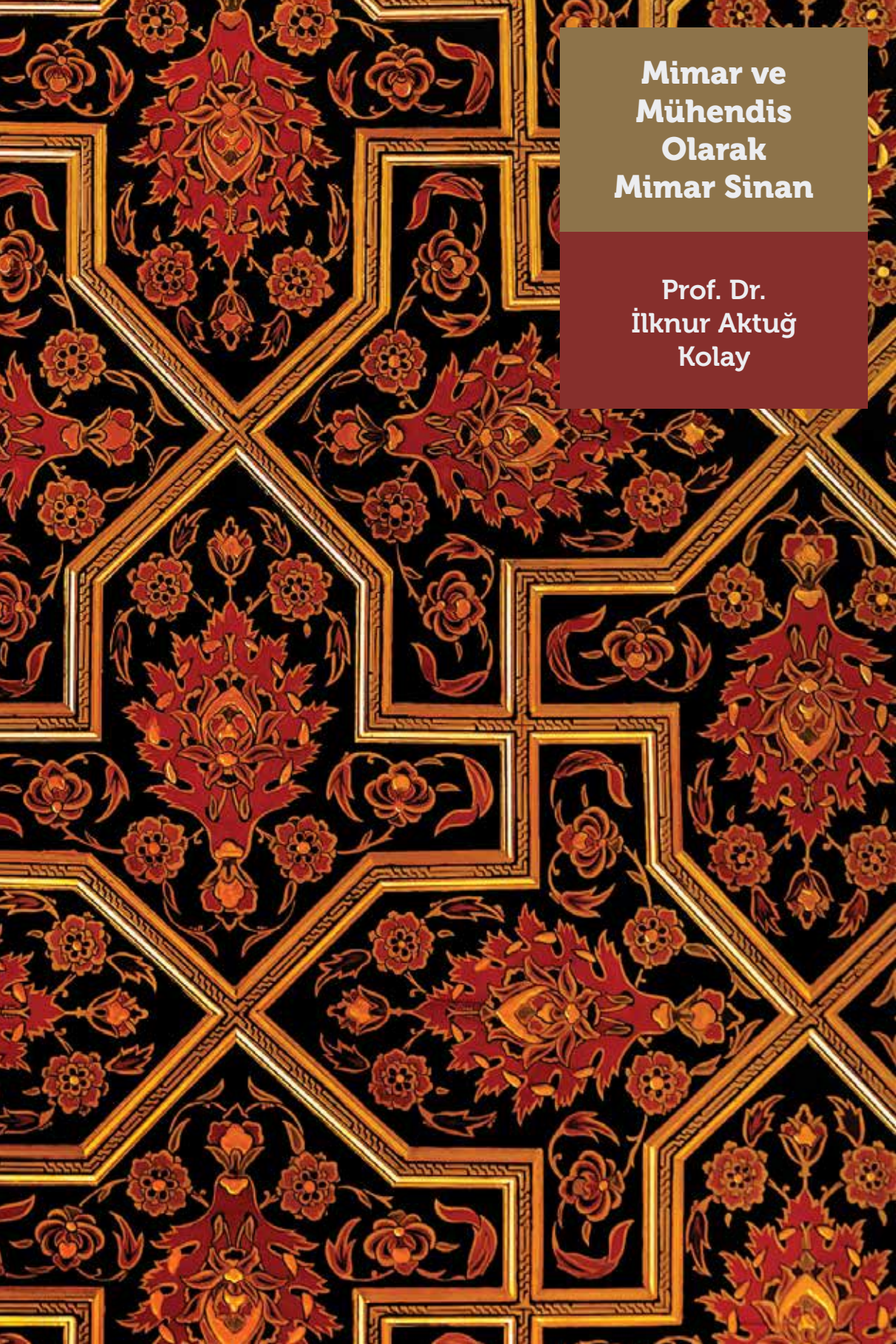

Mimar ve Mühendis Olarak Mimar Sinan

Prof. Dr.
İlknur Aktuğ
Kolay

Mimar Sinan, yapılarındaki strüktür, plan ve kütle tasarımında görülen yenilikler ile Osmanlı mimarlık tarihinde Klasik Dönem olarak tanımlanan devri açmıştır. Kullandığı yapı elemanları Osmanlı mimarisinde Erken Dönemden beri var olan elemanlar olmakla birlikte, geliştirdiği tekil taşıyıcı (ayak, sütun ve payanda) ile kemerlerden oluşan strüktür sistemi içinde yerleştiriliş biçimleri yeni mühendislik uygulamaları ile birleşen yeni bir mimari sentez oluşturmuştur. Bu gelişim özellikle Sinan'ın cami yapılarında görülmektedir. Ahşap çatılı Kanlıca Gazi İskender Paşa ve Marmara Ereğlisi Ali Paşa gibi camiler dışında kalan kubbe ile örtülü camilerinin her birinde farklı plan şemaları denemiştir. Osmanlı cami mimarisinde izlenen merkezi mekân oluşturma çabalarına Sinan'ın çeşitli denemelerle katkıda bulunduğu görülmektedir. Dünya mimarlık tarihinde Mimar Sinan'ın baş eseri olarak kabul gören Selimiye Camii'nde, inşa tarihine kadar Sinan'ın plan, kütle ve strüktürel açıdan çeşitli merkezi mekân denemeleri bulunmaktadır. Örtü olarak merkezde büyük bir kubbe kullanarak oluşturulan merkezi mekân tasarımında Sinan, strüktür olarak tekil taşıyıcılı kubbe ve bu sistemi destekleyen payandalar kullanmıştır. İlk cami yapısı olan 1538 tarihli Haseki Hürrem Sultan Camii'nde ise kalın taşıyıcı duvarların desteklediği bir kubbe ile geleneksel strüktüre sahip bir merkezi plan tasarlamıştır. Daha sonraki tasarım sürecinde Sinan'ın bu geleneksel strüktürü terk ederek, dört destekli, altı destekli ve sekiz destekli kubbe ve bu sistemi destekleyen payandalar kullanarak merkezi mekân denemeleri ile karşılaşmaktayız. Çeşitli dört destekli kubbe denemeleri arasında 1547 tarihli Üsküdar Mihrimah Sultan, 1548 tarihli Şehzade ve 1557 tarihli Süleymaniye camilerinde kubbe çevresine Mihrimah Sultan Camii'nde üç, Şehzade Camii'nde dört ve Süleymaniye Camii'nde iki yarım kubbe ekleyerek merkezi mekânı daha da genişleten tasarımları öne çıkmaktadır. Altı destekli kubbe denemeleri ise Üç Şerefeli Cami plan, mekân ve örtü tasarımı açısından tekrarlayan 1555 tarihli Beşiktaş Sinan Paşa Camii ile başlamaktadır. Denemelerine 1561 tarihli Topkapı Kara Ahmet Paşa, 1571 Fındıklı Molla Çelebi ve 1571 Kadırga Sokollu camileri ile devam etmiştir. Kara Ahmet Paşa Camii'nde kubbeyi taşıyan sütunlar beden duvarlarına özellikle de kuzey ve güney beden duvarlarına oldukça yakın yerleştirilmiş olmakla birlikte kubbe ile örtülü altıgeni çevreleyen dikdörtgen arasında kalan açıklıkların üzeri geniş tromp/küçük yarım kubbeler ile örtülerek merkezi mekâna katılmış ve Üç Şerefeli ile Sinan Paşa camilerindeki sorun giderilmiştir. Molla Çelebi Camii'nde kubbeyi taşıyan kuzeydeki iki destek serbest ayak, diğer dört destek duvar içinde payanda olarak tasarlanmış, güneydeki payandalar ise mihrap alanı dışarıya taşırılarak duvar içine yerleştirilmiştir. Sokollu Camii'nde ise altı destek de payanda halinde duvar içinde yer almaktadır. Sekiz destekli kubbe ile merkezi mekân tasarımları ise 1551 tarihli Silivrikapı İbrahim Paşa Camii ve 1562 tarihli

Tahtakale Rüstem Paşa Camii ile başlayıp 1574 tarihinde Selimiye Camii'nde doruk noktasına ulaşmıştır. İbrahim Paşa Camii'nde duvar içinde payanda şeklinde sekiz destek, Rüstem Paşa Camii'nde doğu ve batı yönlerinde ikişer ayak kuzey ve güneyde ise duvar içinde payanda olarak tasarlanmıştır. Selimiye Camii'nde ise güney duvarından dışarıya taşan mihrap alanının duvarları içine yerleştirilen iki payandanın dışında kalan altı destek, duvarlara yakın serbest ayaktır. Sinan, Selimiye Camii'nden sonraki cami tasarımlarında yukarıda söz konusu olan strüktür şemalarını merkezi mekân oluşumunun yanı sıra merkezi mekânı çevreleyen farklı iç mekân tasarımlarında kullanmıştır.

Mimar Sinan'ın mimari becerisi sadece cami mimarisinde yeni strüktür sistemi kullanarak dönemin inşaat olanakları çerçevesinde gelişmiş merkezi mekân gerçekleştirmekle kalmamış; ayrıca, vaziyet planı bazında külliye yapılarının birbiri ile ilişkileri, yapıların topografyaya yerleştirilmeleri ile mühendislik yapıları olan suyolu ve köprü gibi birçok konuda da dikkat çekici tasarımları bulunmaktadır. Bu yazıda Sinan'ın mimarisinde öne çıkan özellikleri onun iki külliyesinde ve mühendislik eserlerini de iki yapısında inceleyeceğiz.

İnşaatı 1548 yılında tamamlanan Şehzade Külliyesi cami, medrese, tabhane, kervansaray, imaret, Şehzade Mehmed Türbesi ve sıbyan mektebinden oluşan bir yapı grubudur. Cami yapısı Sinan'ın bir kubbe ve dört yarım kubbe ile örttüğü merkezi mekân tasarımında serbest ayak-payanda ve kalın kemerlerden oluşan strüktürü olgun bir mimari tasarımla birleştirdiği ilk eseridir. Kuzey duvarında mekân içinde bulunan payandaların baskın düşey etkisi aralarına yerleştirilen iç galerilerin yatay hatları ile dengelenmiştir. Benzer şekilde doğu ve batı cephelerinde de payandaların düşey etkisi aralarında yer alan dış galerilerin yatay etkisiyle görsel olarak dengelenmiştir. Payandaların cepheye taştığı güney duvarında ise düşey etkiyi dengeleyecek bir yatay eleman, galeri vb. tasarımı bulunmamakta olup cephede baskın bir düşey etki vardır. Bu cephe 16. yüzyılda halka kapalı olan hazire bahçesine baktığından, halkın yapıya yaklaştığı diğer üç cephede olduğu gibi tasarlanmamıştır. Planı simetrik olan ve her cephesinin aynı olması beklenen yapıda duvarların payandalar arasına yerleştiriliş biçimine bağlı ve bazı cephelerde galerilerin tasarlanması sonucunda farklı üç cephe (doğu ve batı cepheleri aynı) ile karşılaşmaktayız.

Külliye yapıları caminin içinde bulunduğu dış bahçe çevresinde işlevlerine bağlı olarak birbirine yakın olarak inşa edilmiştir. Medrese, dış bahçenin doğu sınırının kuzey yarısında yer alır. Dört tarafından revak ile çevrili avlu etrafında dershane ve öğrenci hücreleri ile geleneksel Osmanlı medrese plan şemasına

sahiptir. Medresenin avlusunda yer alan çeşme mimarisi Anadolu Selçuklu mimarisindeki kümbet yapılarına benzemesi ile dikkat çeker. Dış bahçenin doğu sınırının güneyinde ise tabhane ve kervansaray yan yana yer alır. Bu yapıların girişi cami dış avlusunun güneyinde bulunan sokaktan, doğusunda bulunan bahçe-avlularındandır. Tabhane ortada büyük kubbe ile örtülü bir giriş mekânının iki yanında ikişer oda bulunan birimin yan yana iki defa yerleştirildiği bir plana sahiptir. Kervansaray ise sekiz kubbeli ve bu kubbeleri destekleyen, mekân içinde üç ayak ile iki sahına ayrılmış dikdörtgen planlı bir yapıdır. Külliyenin dış bahçesinin güneyinden geçen sokağın yine güneyinde kalan yapı adasında tabhane ve kervansarayın girişinin karşısında imaret bulunur. İki yanında servis girişleri de olan imaret, dört tarafından revak ile çevrili avlu etrafında yer alan mutfak, yemek hazırlama, fırın, yemekhane, kiler ve bulaşıkhane bölümlerine sahip olup günümüzde oldukça özgün durumda olan bir yapıdır. Yapı adasının batı ucunda ise bugün önündeki yarı açık mekânı yok olmuş sıbyan mektebi bulunmaktadır. Caminin güneyinde bulunan hazire içinde Mimar Sinan tarafından tasarlanmış iki türbe bulunur. Bunlardan Şehzade Mehmed Türbesi külliye ile birlikte Rüstem Paşa Türbesi (1561) ise daha sonra tasarlanmış ve inşa edilmiştir. Her iki türbe de sekizgen plan şemalı klasik Osmanlı türbe plan şemalarına sahiptir. Kütle olarak daha büyük olan Şehzade Mehmed Türbesi, iç ve dış duvarlarında bulunan bezemeleri ile daha sade bezemelere sahip olan Rüstem Paşa Türbesi'nden farklılık gösterir.

Mimar Sinan'ın İstanbul'daki ikinci önemli eseri inşaatı 1550-1557 yılları arasında tamamlanan Süleymaniye Külliyesi'dir. İstanbul'un büyük külliyelerinden biri olan Süleymaniye Külliyesi cami, 5 medrese (biri tıp medresesi), darülhadis, darülkurra, darüşşifa, tabhane, kervansaray, imaret, Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan türbeleri, sıbyan mektebi, hamam, bekâr odaları ve dükkânlardan oluşan bir yapı grubudur. Külliye, Haliç'e doğru alçalan bir yamaca inşa edildiğinden arazinin eğimine bağlı olarak bazı yapılarının alt katlarında da farklı işlevde mekânlar bulunmaktadır. Ömer Lütfü Barkan tarafından yayımlanmış olan Süleymaniye Külliyesi inşaat defterinden, külliye inşaatında kullanılmak üzere Mısır, Lübnan, Anadolu ve Trakya'da kadılar tarafından yöredeki çeşitli antik kentlerdeki taşların özelliklerinin başkente bildirildiği ve kullanılabilecek olanlarının nasıl yollanıldığı öğrenilmektedir. Defterde ayrıca inşaat için alınan tüm malzeme miktarları, nereden alındığı ve fiyatları ile işçilere ödenen ücretler de yer almaktadır.

Süleymaniye Camii, Sinan'ın bir kubbe ve iki yarım kubbe ile örttüğü merkezi mekân ve onun doğu ve batısında ardaşık olarak bir büyük bir küçük olmak

üzere daha küçük beş kubbe ile örtülü ikincil mekânlardan oluşan dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Yapıda serbest ayak-payanda ve kalın kemerlerden oluşan strüktür sistemi kullanılmıştır. Kuzey duvarında mekân içinde bulunan payandaların baskın düşey etkisi aralarına yerleştirilen iç galerilerin, doğu ve batı cephelerindeki payandalarınınki de aralarında yer alan iç ve dış galerilerin yatay etkisiyle görsel olarak dengelenmiştir. Şehzade Camii'nde olduğu gibi burada da payandaların cepheye taştığı güney duvarında düşey etkiyi dengeleyecek bir yatay eleman, galeri vb. tasarımı bulunmamakta ve cephede baskın bir düşey etki vardır. Bu cephe Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın türbelerinin bulunduğu hazire bahçesine bakar. Strüktür planı simetrik olan ve her cephesinin aynı olması beklenen yapıda duvarların payandalar arasına yerleştiriliş biçimine bağlı olarak galerilerin tasarlanması sonucunda farklı üç cephe (doğu ve batı cepheleri aynı) oluşmuştur. Merkezi mekân tasarımında bir kubbe ile iki yarım kubbe örtü sisteminin Ayasofya Kilisesi'ne benzemesi nedeniyle iki yapının benzerliği üzerinde çok sayıda yayın bulunmaktadır. Plan üzerindeki bu genel benzerlik, yapının içinde yan merkezi mekân ile yan sahınların ilişkisindeki farklılıktan ötürü ayrı iç mekân etkisi yaratır. Ayasofya'da merkezi mekân ile yan sahınlar arasında dörder sütun ve bu sütunların üzerinde merkezi mekâna kadar uzanan galeriler bulunur. Süleymaniye'de ise merkezi mekân ile yan sahınlar arasında iki sütun vardır ve bu sütunlar ortada geniş bir açıklık bırakarak ayaklara yakın yerleştirilmişlerdir. Ortadaki geniş açıklık ve yüksek kemer nedeniyle merkezi mekân yan sahınlarla üçüncü boyutta daha fazla ilişkili bir mekân olmuştur. Ayrıca Süleymaniye'de galeriler yan sahınları örtmez, duvara yakın payandalar arasında bulunur. Cami avlusunun kuzey ana giriş kapısının iki yanında üç katlı birer odadan oluşan mekânlar bulunmaktadır. İşlevi belli olmayan bu odalar avlu dış cephesine görkemli görünüm kazandırır. Cami ve haziresi, geniş bir dış bahçe içinde yer alır. 19. yüzyılda birçok gravüre konu olan bu dış bahçenin halk tarafından park, bahçe ve şehir meydanı gibi kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Caminin güneyindeki hazirede Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan türbeleri bulunur. Hürrem Sultan Türbesi dış görünümü ve dışarıdan sekizgen planı ile geleneksel Osmanlı türbelerine benzemekle birlikte içeride sekizgenin köşelerinin birleşim yerlerinde yer alan dar uzun nişler ile bir yenilik getirerek daireye yakın hareketli bir iç mekân tasarımına sahiptir. Kanuni Sultan Süleyman Türbesi ise türbe yapısını çevreleyen dış revak tasarımı ile Osmanlı türbe mimarisinde tek örnektir. Türbe yapısı sekizgen planlıdır. İç mekânda sekizgenin köşelerine yakın sekiz sütun bulunur. Bu sütunlar türbenin çift cidarlı kubbe örtüsünden içteki kubbeyi taşırlar. Yapının beden duvarları ise dıştaki kubbeyi

Gazi İskender Paşa Camii, Beykoz

taşır. İçteki kubbe alçak ve iç mekân ile uyumlu bir yükseklikte yer alır. Dıştaki kubbe ise daha yüksekte olup türbe kütlesinin anıtsal etkisini güçlendirir.

Süleymaniye medreselerinden Evvel ve Sani medreseleri caminin batısında yer alır. Aynı plan şemasına sahip olan bu medreselerde geleneksel medreselerden farklı yeni bir tasarım olarak medreselerin dershanelerine girişler dershaneye bitişik olan revaklara açılan iki kapı ile sağlanmakta ve medreselerin hemen arkasında hocalarına tahsis edilen birer konut bulunmaktadır. Medreselerin girişleri ve hocaların konutlarının girişleri iki medrese arasındaki sokaktandır. Sokağın camiye bakan ucunda medrese duvarları ile birlikte yapılmış olan kemerli duvar, görsel olarak iki yapıyı birleştirir ve sokağı gizler. Bu cephede eğimden ötürü medreselerin alt katında dükkânlar bulunur. Medreselerin kuzeyinde bulunan ve özgün durumunu kaybeden Tıp Medresesi'nin sadece batı kanadı günümüze kalmıştır. Salis ve Rabi medreseleri külliyenin doğu sınırını oluşturur. Onlar da plan şeması olarak Evvel ve Sani medreseleri gibi revak ile çevrili avlulu medreselerdir. Bu medreselerin tasarımında dikkat çeken nokta ise, eğime bağlı olarak avlularının kuzey ve güney kanadında bulunan revak ve öğrenci hücrelerinin her birinin farklı kotlara yerleştirilerek yapı kütlesinin Haliç'e (doğuya) doğru alçalmasıdır. Her öğrenci hücresinin önünde revakın bir bölümü o

hücreye ait oturma platformu olarak düzenlenmiştir. Medreselerin dershaneleri avlu tarafında iki ayak ile taşınan bir çıkma yapar ve altlarında birer çeşme bulunur. Medreselerin doğu kanadının altında eğimden ötürü ortaya çıkan zemin kat mülazım odaları olarak tasarlanmıştır. Bu odaların merdiven ile medreselere bağlantısı olduğu gibi doğusunda bulunan dar bir taşlık ile medreselerin güneyindeki sokağa açılan ana giriş kapıları vardır.

Külliyenin kuzey sınırını darüşşifa, imaret, tabhane yapıları oluşturmaktadır. Darüşşifa külliyenin kuzey batı köşesinde Tıp Medresesi'nin karşısında tek bir yapı adasında yer alır. Girişte dar, arkasında ise daha geniş, bir birinden bir duvar ve kapı ile ayrılmış iki avlu çevresinde mekânlar yerleştirilmiştir. Yapının batısında içinde mutfak ve hamam yapısı olan, sokağa bir servis kapısı ile açılan bahçe bulunur. Ana girişteki avlu ve çevresindeki odalar hastaların muayene edildiği klinik bölümüdür. Bu avludan doğu kanattaki eczane bölümüne de geçiş vardır. Yapının batı kanadında ise darüşşifa yemekhanesi bulunur. Avlunun kuzeybatı ucunda yer alan merdiven ile arkadaki büyük avlunun güney revakı altında yer alan bodrum kata inilir. Küçük birkaç penceresi olan loş mekân bazı yayınlarda akıl hastalarının kaldığı yer olarak tanımlanır. Arkadaki büyük avlu ve çevresindeki odalar ise yatakta tedavi gören hastaların kaldığı hastane bö-

lümüdür. Eğimden ötürü yapının kuzey kanadının altında kuzeydeki sokaktan kullanılan dükkânların bulunduğu bir zemin kat vardır. Buradaki dükkânlar iki katlıdır. Darüşşifanın doğusunda bulunan yapı adasında aralarında bir bahçe bulunan imaret ve tabhane yapıları bulunur. İmaret revakla çevrili avlu çevresinde yer alan yemek pişirme, fırın, yemek hazırlama, depolar, bulaşıkhane ve yemek salonu mekânlarından oluşmaktadır. Bugün restoran olarak kullanılan yapı halen orijinal işlevini imaret kavramı (ücretsiz yemek sunma) dışında yerine getirmektedir. Yapının kuzey kanadının altında eğimden yararlanılarak girişi kuzeydeki sokaktan olan kervansaray yer alır. İmaretin kuzey ve doğu kanadını oluşturan mekânların altı boydan boya kervansarayın ahırı olarak tasarlanmıştır. Kervan girişi kuzeydeki sokaktan imaret ile tabhane arasındaki bahçeye açılan geniş bir kapıdandır. Bahçe girişinden sonra kervandaki hayvanlar sol tarafta girişi olan ahırlara ulaşır, insanlar ise bahçe içinde bulunan merdivenlerden yukarıya çıkarak tabhaneye ulaşırlar. Bahçe girişinin sağ tarafında tabhanenin altında bulunan iki oda ahırdaki hayvanlar ile ilgilenen nalbant ve yem veren kişilerce kullanılan mekânlardır. Tabhane revak ile çevrelenmiş avlu etrafında yer alan konaklama odaları ve aralarında oturma mekânları olan yarı açık eyvanlardan oluşan plan şemasına sahiptir. Diğer tabhanelerden farklı olarak burada her odanın girişinde odanın içinin görünmesini önleyen, mahremiyetini koruyan, ince paravan bir duvar vardır.

Darülhadis; cami ve dış bahçesinin bulunduğu parselin üçgen şeklindeki güney ucunda üçgenin doğu kenarı boyunca uzanan öğrenci hücreleri ve bunların kuzey ucunda yer alan dershane ile önlerindeki revaklı dar bir avludan oluşur. Topografyadaki eğimden dolayı darülhadis yapısının altında da dükkân sıraları vardır. Cami mihrabı ve Kanuni Sultan Süleyman Türbesi ile aynı aksta hazirenin güney kenarında yer alan Darülkurra kubbe ile örtülü kare bir mekândır. Sıbyan mektebi Evvel ve Sani medreselerinin bulunduğu yapı adasının güneydoğu köşesinde yer alır. Kubbe ve beşik tonoz ile örtülü dikdörtgen planlı dershane, önünde kubbeli yarı açık bir mekân ve bahçesi vardır. Buradaki medreselerin altındaki dükkân dizisi sıbyan mektebinin altında da devam eder.

Külliyenin, güneybatı ucunda tek hamam olarak tasarlanmış hamamı bulunur. Sıcaklık bölümü plan şeması olarak geleneksel, köşelerde halvet odalarının bulunduğu dört eyvanlı hamam plan şemasına sahip olmakla birlikte halvet odaları ortak mekândan duvarlar yerine üst kısmı tamamen açık mermer panolarla ayrılarak yeni bir tasarım anlayışı gösterir. Mimar Sinan benzer bir tasarımı Çemberlitaş Hamamı'nda da uygulamıştır. Külliye yapılarına su getiren Süleymaniye suyolu, Bozdoğan Kemeri üzerinden geçerek kemerin bittiği noktadan

doğuya kıvrılıp sıbyan mektebinin karşısına kadar uzanan gerekli eğime sahip bir duvar içinden devam eder. Esnaf Hastanesinin inşaatı sırasında doğu kısmı yıkılmış olan duvarın Bozdoğan Kemeri'nden ayrılan batı kısmında kalan yüksek bölümünde zemin kat dükkân sırası, üst kat ise bekâr odaları olarak tasarlanmıştır. Günümüzde onarılmış olan bu bölümde duvarın doğu ucunda üstte suyun geçtiği künk boru görülmektedir.

Mimar Sinan ile ilgili risaleleri yazan yakın arkadaşı Sâî Mustafa Çelebi'nin Tezkiret-ül Bünyan eserinde anlatılan altı önemli yapıdan üçü (Şehzade, Süleymaniye ve Selimiye) bina yapısı, diğer üçü ise (Kırkçeşme suyolu, Büyükçekmece köprüsü ve Mihrimah Sultan'ın bahçesindeki kuyu dolabı) mühendislik yapısıdır. Mühendislik yapılarından Kırkçeşme suyolu, su toplama havuzu (Baş Havuz), ızgaralar, çökeltme havuzları, beş büyük (Mağlova, Uzun Kemer, Kırık Kemer, Güzelce Kemer ve Paşa Kemeri) ve çok sayıda küçük su kemeri ile şehir içinde çeşitli su dağıtım merkezlerinden oluşup 55 km uzunluğundadır. Mimar Sinan'ın inşa ettiği yapılardan bir tek Büyükçekmece Köprüsü'nde isminin yazılı olduğu bir kitabe bulunur. Bu köprü uç uca birleşen dört köprüden oluşur. Köprü yolunun genişliği 7,00 m. toplam uzunluğu ise 635,50 m. dir. Mihrimah Sultan'ın bahçesinde inşa ettiği bildirilen kuyu dolabı hakkında bilgi bulunmamakla birlikte risalede yer almasından ötürü önemli bir mühendislik yapısı olduğu düşünülebilir.

Mimar Sinan, 50 yılı bulan mimarbaşılık görevinde kendine özgü bir üslup geliştirip 400'e yakın inşaatı gerçekleştirilmiş yapı tasarlayarak 16. yüzyıla damgasını vurmuş biridir. Yarattığı mimari üslup 17. yüzyıl mimarlarını da etkilemiş Sultan Ahmet Camii ve Eminönü Yeni Camii'nde devam etmiştir. Cumhuriyet Döneminden de günümüze kadar hâlâ üslubunun etkisi devam etmekte ve Şehzade Camii'nde uyguladığı plan şeması ve strüktür sistemi yeni yapım tekniklerine uyarlanarak çok sayıda cami inşa edilmektedir.

Hacı Ahmet Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1576-1577

ZİYARET

Erişim

Günümüzde kapalı olan türbeye izinle girilebiliyor. İsterseniz hazire içerisindeki yapıyı dışarıdan inceleyebilirsiniz.

Ulaşım

Türbeye Üsküdar Meydanı'ndan Doğancılar Caddesi'ni izleyerek ulaşılabilir. Halk ve Doğancılar caddeleri ile Ramazanoğlu ve Sümbülzade sokaklarının kesiştiği noktada bulunmaktadır. Türbe, Çakırcıbaşı Hasan Paşa (Doğancılar) Camii avlusunun kuzeyinde, küçük hazire içerisinde yer alır. Çakırcıbaşı Camii avlusunun Ramazanoğlu Sokağı'na açılan kapı ile ulaşılmaktadır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Kastamonu'nun İsfendiyaroğulları hanedanından olan Paşa, aynı hanedana mensup Şemsi Ahmet Paşa gibi, soyunu Hz. Muhammet döneminde yaşamış ünlü Arap kumandanı Hâlid b. Velîd'e dayandırıyordu. Doğancıbaşı lakabıyla da bilinen Hacı Ahmet Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın sarayında doğancıbaşı olarak yetiştirilmişti. Karaman, Rum (Sivas) ve Şam beylerbeyi olarak hizmet etti. Vefat ettiğinde, Sinan'ın 1576-77'de inşa ettiği kubbeli, kesme taştan sekizgen türbeye defnedildi.

Türbenin yanında bugün artık mevcut olmayan Sinan yapısı "Hacı Paşa Mescidi" yer alıyordu. Evliya Çelebi'den öğrendiğimize göre türbenin yanında ayrıca Paşa'nın yaptırmış olduğu bir saray ve darülkurra da bulunmaktaydı.

Türbe içerisinde Paşa'nın ve büyük olasılıkla eşiyle iki çocuğuna ait üç mezar daha yer almaktadır. Sekizgen planlı türbe kubbe ile örtülüdür. Kubbe, sekizgen ve alçak bir kasnak üzerinde yükselir. Vaktiyle var olan kubbeli giriş revağı yıkılmıştır. Girişin önünde eliptik planlı alçak duvarlarla çevrili iki mezarın bulunduğu bir hazire vardır.

Kesme küfeki taşından yapılan türbenin kapı kemeri, pencere söveleri ve kemer alınlıkları beyaz mermerdendir. Hafif olması nedeniyle kubbede tuğla kullanılmıştır.

Hat Programı
Mermer söveli kapının üzerindeki sülüs hatlı kitabe, Paşa'nın yakın akrabası Şemsi Ahmet Paşa tarafından yazılmıştır. Kitabede atalarını, Hz. Muhammet döneminde yaşamış ünlü Arap kumandanı Hâlid b. Velîd'e dayandıran bir metin yer alır: "Hâlid [b. Velîd] soyundan olan Şam beylerbeyi / Kendi eliyle türbesini yaptı / Onu bilmek istersen Şemsi [Ahmet Paşa] tarihini söyledi / Onun adına 'Hacı Ahmet Paşa' derlerdi... 984 [1576-77]."

Mimari Öğeler
Sekizgen planlı türbenin giriş cephesinde bir, yedi cephesinde ise iki katlı pencereler yer alır. Altta demir şebekeli, sağır kemer alınlıklı düz atkılı pencereler; bunların üzerinde sivri kemerli, alçı şebekeli pencereler kullanılmıştır. Alt kat pencereleri, kaval silmeli bir profille dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Sade kapı, kaval silmeli bir profille dikdörtgen bir çerçeve içindedir. Beden duvarları silme kuşağıyla sonlanır.

Süsleme
Günümüzdeki onarımlar dolayısıyla iç duvarları tamamen beyaz badanayla boyanan türbede, herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Hadım İbrahim Paşa Külliyesi

NEREDE

Silivrikapı Caddesi, Silivrikapı/ Fatih

YAPILAR

Cami ve türbe

ZİYARET

Ulaşım

Mütevazı ölçülerdeki bu külliye, Silivrikapı semtindeki Silivrikapı ile Hisaraltı caddelerinin kesiştiği noktada yer alıyor. Topkapı-Zeytinburnu istikametinde uzanan 10. Yıl Caddesi'nden geçen otobüsleri kullanarak ulaşabilirsiniz. Bu cadde üzerindeki Silivrikapı durağında indikten sonra doğu yönünde kalan kara surlarının Silivrikapı adıyla anılan kapıdan girerseniz, karşıda kalan külliyeyi görürsünüz.

KONUM PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Caminin banisi, Hadım veya Tavaşî lakabı ile meşhur İbrahim Paşa'dır. Bosna kökenli Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın sarayında Babüssaade Ağası (akağalar başı) olmuş, daha sonra beylerbeyi ve kubbe vezirliği makamına kadar yükselmişti. Şehzade Mustafa'nın boğdurulmasından sonra, Paşa ikinci vezirlik makamına terfi ettirildi. Daha sonra şehzadenin oğlunu boğmak görevini başarınca, statüsü daha da pekişmiş oldu. Evliya Çelebi 17. yüzyılda kaleme aldığı Seyahatname'de Paşa'dan övgüyle bahseder: "Hayâ, edep ve vakar sahibi ihtiyar yiğit bir vezir idi..."

Caminin inşa kitabesine göre Paşa'nın İstanbul'daki vakıf eserleri arasında; Cerrahpaşa'da sıbyan mektebi; Esekapı yakınında bir sıbyan mektebi, bir medrese ve bir mescit; ayrıca Silivrikapı'daki külliye yakınında gelir getiren dükkânlar, üç hamam yer alıyordu. Cerrahpaşa'da özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiş Hadım İbrahim Paşa (Esekapı) Medresesi ve Hadım İbrahim Paşa (Esekapı) Mescidi'ni Sinan yapmıştı.

Eski sur içinde, şehir surlarının şehre açılan Silivrikapı'nın yanı başında yer alan Hadım İbrahim Paşa Külliyesi; cami, üstü açık türbe, çifte hamam, sıbyan mektebi ve çeşmeden oluşuyordu. Hamam ve mektep günümüze ulaşamamıştır. Külliyenin merkezini oluşturan cami ve türbe, üç kapısı bulunan çevre duvarlarıyla kuşatılmıştır. Avlu duvarı üzerinde sivri kemerli çeşme yer alır. Silivrikapı Caddesi'ne bakan kapıdan girdiğinizde, ilk önce caminin kuzeyindeki şadırvanla karşılarsınız.

Hadım İbrahim Paşa Camii

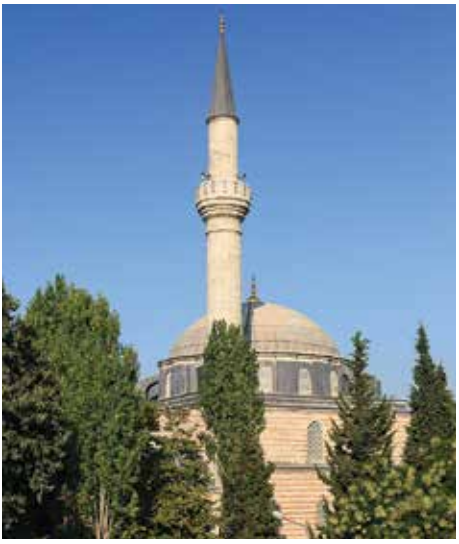

YAPIM YILI

1551

ZİYARET

Erişim

Sabah namazında açılan cami, yatsı namazına kadar açık kalmaktadır. Camiye çoğunlukla mahalle cemaati gelmektedir.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Caminin planı ve tasarımı büyük oranda, yine Sinan'ın yapmış olduğu, Bali Paşa Camii'ne benzemektedir. Fakat İbrahim Paşa'da payanda duvarları yükselerek üst yapı kuruluşuyla bağlanırken, Bali Paşa'da duvarların alt bölümünü payandalayan ayakların işlevi, mahfilleri taşımaktan ibarettir.

Kare planlı caminin üzerini örten 12 metre çapındaki kubbeye geçiş, Sinan'ın yapmış olduğu Haseki Hürrem Sultan Camii'nde olduğu gibi, dört köşedeki istiridye formunda tromplarla sağlanır. Kubbe içeriden sekiz adet sivri kemere, dışarıdan ise kübik bir kaideye oturmakta ve dışarıdan çifte payanda kemerleriyle takviye edilmektedir. Kubbenin baskısını azaltmak ve mekânı genişletmek amacıyla giriş duvarının iç tarafıyla iki yan duvarda, ileri taşan ayaklar arasında küçük bölmeler meydana getirilmiştir.

Caminin üç cephesi taş ve tuğla dizileriyle oluşan almaşık örgü sistemiyle, son cemaat yerine bakan cephesi ise keşke küfeki taşından inşa edilmiştir. Taş ve tuğla dizileriyle oluşan almaşık örgü sistemi, kubbeli küp tasarımı, mukarnas kavsaralı cümle kapısı, yivli tromplarıyla Sinan'ın erken dönemde inşa ettiği Gebze'deki Çoban Mustafa Paşa (1523) ve Fatih'teki Haseki Hürrem Sultan (1538) camilerini hatırlatır.

Caminin kuzeyindeki son cemaat revağı, cami cephelerinden daha geniş tutulmuştur. Revak mukarnas ve baklava başlıklara sahip altı adet mermer sütunla beş bölüme ayrılmış ve üzeri beş adet kubbeyle örtülmüştür. Ortadaki kubbe daha yüksek tutularak mihrap aksı vurgulanmak istenmiştir. Cami avlusundaki beyaz mermer sütunlarla taşınan şadırvan 16. yüzyıl özelliklerini yansıtmaz.

1648 ve 1754 depremlerinde yapı büyük hasar görmüş, sonraki yıllarda da minaresi yıkılmışsa da Cami, 1763-1764 yılında onarılmış ve minaresi yeniden inşa edilmişti. 1933-1944 yılları arasında, son olarak da 2007'de restorasyondan geçmiştir.

Hat Programı

Çevre duvarındaki üç kapıdan, Silivrikapı Caddesi'ne bakan iki kapıda ve cümle kapısında şair Kandî'ye ait sülüs hatlı Türkçe kasideler yer almaktadır. Bunlardan biri 958 [1551] tarihli kitabedir: "İbrahim Paşa yaptı bu yüce camiyi / Talih ile uğurlu bir yılda // Cemaat ile ümmet beş vakit namazı eda etsin diye / Gece gündüz Allah'ı öven zikirlerle birlikte // Duacı Kandî tamamlanma tarihini dedi: / "Hürmetle tamamlandı bu mabet kutlu zamanda'."

Silivrikapı'ya bakan ana avlu kapısındaki kitabede ise şu cümleler nakşedilmiştir: "Allah'a şükür, bu cami bu yerde yapılmış oldu / Çünkü dünya evi hayırla olur // Devlet sahibi adalet ve istikbal ile / Bu yüksek cami yardımıyla sağlam oldu // Şerefle, Kandî tarihini dedi: / 'İbrahim Paşa güzel ve güçlü cami yaptı', 958."

Kandî'nin bir diğer kasidesi, cami cümle kapısındaki sülüs hatlı kitabedir: "Temiz dinli vezir İbrahim / Ki hayrın simgesi olan bu binayı // Allah'a şükür tamamladı / Cami ile bu yol (böylece) şeref kazandı // Kandî bu camiye tarih dedi: / 'Doğru yola girenlerin evi ve hayır sahibi olanların mabedi' sene 958". Bu dikdörtgen panonun iki yanındaki kare panolarda ise Kelime-i Tevhit nakşedilmiştir: "La İlahe İllallah, Muhammedün Resulullah"

Son cemaat revağındaki sivri kemerli çini alınlıklar ve üzerlerindeki dairesel panolarda celi sülüs kitabeler nakşedilmiştir. Cümle kapısının solundaki pencere alınlığında bir hadis yer alırken, kapının sağındaki hadis hatlı çinili pencere alınlığı kaldırılarak yerine bir ek pencere konulmuştur. Kaldırılan bu çini alınlık Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi'nde sergilenir.

Kuzeydoğu köşedeki çinili kapı alınlığında Ra'd Suresi'nden bir ayet (13: 24) bulunmaktadır: "... Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir". Bu alınlığın üzerindeki dairesel panoda Allah'ın 99 güzel isminden (Esmâü'l-Hüsnâ) bazı örneklere yer verilir.

Minare kapısının üstündeki dairesel panoda da Esmâü'l-Hüsnâ'dan bazı örnekler nakşedilmiştir. Onun altındaki pencere alınlığında Zümer Suresi'nden bir ayet (39 : 73) metni aktarılır: "... Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der...."

Caminin içine girildiğinde kutsal metinlerden alıntılar yapan bir hat programı devam eder. Son cemaat yeri cephesindeki çinilere işlenmiş Esmâü'l-Hüsnâ, iç mekândaki pencere alınlıklarında da kullanılmıştır.

Mermer mihrabın tepesindeki çini alınlıkta Mimar Sinan eserlerinde sıkça kullanılan, Âli İmrân suresinden bir ayet (3 : 37) yer alır. Bu ayet parçasında, ait olduğu mimari elemana gönderme yaparcasına, "mihrap" sözcüğünü içerir: "[Hz.] Zekeriya, onun [Hz. İsa'nın annesi Meryem] yanına, mihraba (mabede) her girişinde onun yanında bir rızık bulurdu…"
Kubbeyi taşıyan sekiz kemerin aralarına yerleştirilen madalyonlarda, kutsiyeti olan, standartlaşmış sekiz isim yazılmıştır: "Allah", "Muhammed", "Ebu Bekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin". Kubbenin merkezindeki Fatiha suresinden alıntılanan ayet (1: 7) şu şekildedir: "Bismillahirrahmanirrahim. Hamd olsun Alemlerin Rabbi, Rahman, Rahim, Din günü'nün (tek) sahibi ve mutasarrıfı Allaha. Bizi doğru yola, kendilerine ni'met verdiklerinin yoluna ilet, gazaba uğrayanlarınkine, sapıklarınkine değil."

Mimari Öğeler

Kesme küfeki taşından, çokgen planlı minare, kare bir kaide üzerine oturur ve kaideye üçgen kuşaklar vasıtasıyla geçilir. Mukarnassız şerefenin altında kaval silme kuşakları bulunur. 18. yüzyıldaki depremde yıkılıp yeniden yapıldığı için genel anlamda, 16. yüzyıl özelliklerini taşımaz.

İç mekânın kuzeybatı köşesindeki beyaz mermerden müezzin mahfili, Bursa kemerler üzerinde oturur. Mahfilin mermer korkulukları geometrik motiflerle süslenmiştir. Yine Bursa kemerli, beyaz mermerden minberin korkulukları kafes işi geometrik geçmelerle, yan yüzeylerdeki üçgenler ise oyulmuş rozet, palmet, yaprak ve Çin bulutlarıyla dekore edilmiştir. Minberin üzerinde yivli bir külah yer alır.

Yan duvarlardaki ayakların kuzeye bakan yüzlerinin her birine dikdörtgen çerçeveli ve kaş kemerli birer mihrap konulmuştur. Kıble duvarındaki mukarnas kavsaralı mihrap ise büyük bir kemer içine yerleştirilmiş, kavsaranın iki yanına kabartma şeklinde yarım küreler ve tepesine de bir çini alınlık konulmuştur. Kesme küfeki taşından mihrabın köşeleri kum saati formunda işlenerek hareketlendirilmiştir.

Süsleme

Gülru Necipoğlu (Sinan Çağı, 2013)'nun belirttiğine göre, klasik öncesi bezeme programına sahip yapıda Sinan, sıraltı çini panoları ilk kez bu camide kullanmıştı. Firuze, eflatun, mavi, beyaz ve siyah renklerin hâkim olduğu çinilerde soyut bitki motifleri kullanılmıştır. Son cemaat revağındaki sivri kemerli çini alınlıklarda celi sülüs kitabeler nakşedilmiş ["hat" bölümünde anlamlarını vermiştik], aralara da natüralist lale ve karanfiller yerleştirilmiştir.

Bu çini üslubu, Süleymaniye Külliyesi'nde belirecek olan çiçek üslûbunun habercisidir. Ayrıca Sinan, Kara Ahmet Paşa Camii'nde cuerda seca çinilerin bilinen son örnekleri kullanılmıştır.

YAPI TARİHİNDEN

Ayvansarayi Hüseyin Efendi'nin 18. yüzyılda kaleme aldığı Hadîkatü'l-Cevâmi adlı eserde külliye ve caminin anlatıldığı bir pasaj yer alır. Bu pasajda vakit namazlarını zamanında kılmak için hazırlanan, saat benzeri bir düzenekten de bahsedilir: "Kendi dahi anda medfûndur. Mekteb ve çeşme ve çifte hammam ve sâ'ir hayrı dahi vardır ve Manastır Mescidi dahi Paşa-yı mezbûrun hayrıdır, inşâ'allah zikr olunur. Ezân-ı şerifin vaktine kemâl-i ihtimâmından nâşî mahsûs bir hâne vakf edüb, derûnuna iki bâlâ sütûn dikerek, anların fevkine dahi bir tahta vaz' edüb ve makara ile tahrîk olunur müte'addid kum sâ'atleri koyub, ol hânede her kim sâkin olursa ol sâ'ate nazar eyler ve vakt-i ezân geldikçe ol tahtayı darb eder. Anın sadâsına müterakkıb olan mü'ezzin dahi işidüb minâreye su'ûd ve ezânı kırâ'at eder ve bunun dâ'imâ böyle cârî olmasını ve masârifini vakfdan mütevellîsinin görmesini tenbîh-i şedîde ile vakfiyyesinde şart eylemişdir..." Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde camiden övgüyle bahseder: "Süleyman Han'ın veziriazamı idi. Emekli olup Silivrikapısı'nın iç yüzüne tek katlı ruhanî bir cami yaptırmıştır ki sanki cennet köşküdür. Avlusu içi yüksek ağaçlar ile süslenmiş olup irfan sahiplerinin toplandığı bir gölgeliktir. Gayet sanatlı ve gönül açan süslü bir camidir.."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Hadım İbrahim Paşa'nın camisi eski sur içinde, şehir surlarının şehre açıldığı Silivrikapı'nın yanı başına inşa edilmiştir. Bu surları da inceleyebilirsiniz. Caminin planı ve tasarımı büyük oranda, yine Sinan'ın yapmış olduğu, Bali Paşa Camii'ne benzediğinden, bu camiyi ziyaret etmeden önce Bali Paşa Camii'ni gezmenizi öneririz. Ayrıca camideki bazı mimari detaylar, Gebze'deki Çoban Mustafa Paşa ve Fatih'teki Haseki Hürrem Sultan camilerini hatırlatmaktadır. Bu camileri gezme imkanınız yoksa, üç yapının fotoğraflarını inceleyebilirsiniz.

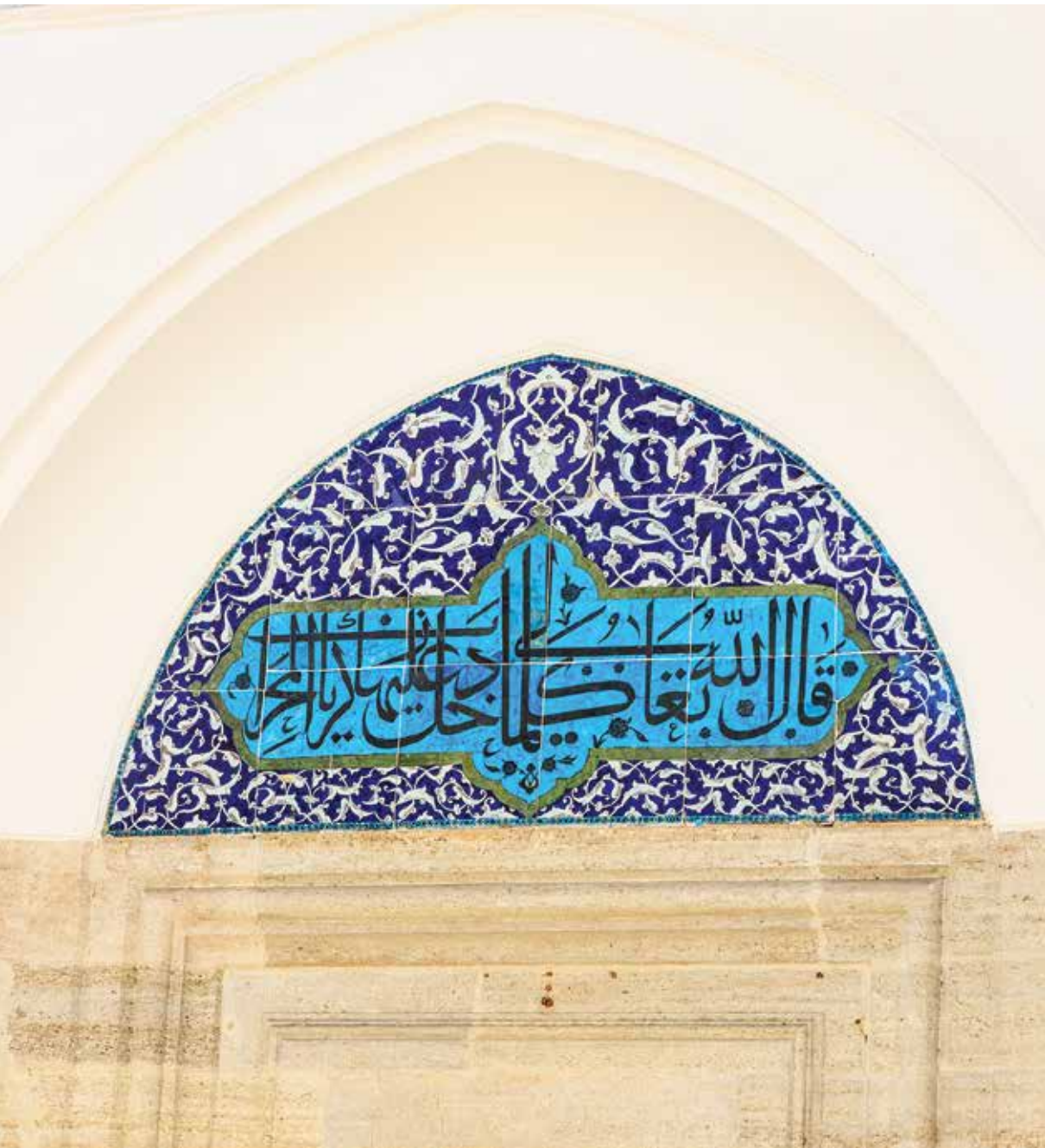

Hadım İbrahim Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1562-1563

ZİYARET

Erişim
Ziyarete açık olan türbe, caminin avlusuna girerek ziyaret edilebilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Paşa'nın türbesi, caminin kuzeybatı tarafına yerleştirilmiştir. Mütevazı bir mimariye sahiptir. Beyaz mermerden inşa edilmiş üstü açık türbenin dört yüzü mermer çerçevelerle altı bölüme ayrılmıştır. Dikdörtgen planlı türbe dışarıdan da, beyaz mermerden duvarlarla çevrilmiştir. Bu duvarlar, dışarıdan dar bir sokağa bakan dikdörtgen demir şebekeli pencerelere sahiptirler.

Vaktiyle demir şebekelerle örtülü olan türbenin içerisinde büyüyen ağaç zamanla üst örtüyü yıkmış, 1940'larda ise yapıya zarar veren bu ağaç kesilmişti.

Türbenin çevresinde yer alan hazirede ince işçiliğe sahip çok sayıda mezar taşı yer alır. Haziredeki mezarların en eskisi 1735 tarihli olduğuna göre mezarlar, nispeten geç bir devirde türbenin etrafını sarmaya başlamıştır.

Süsleme
Bu ufak ölçülerdeki yapı, küçük detaylar dışında, yalın bir işçiliğe sahiptir. Ortadaki mermer sandukanın yüzlerinde kabartma güller görülür; fakat sonradan yenilenen baş ve ayak taşları süslemesizdir.

Haseki Külliyesi

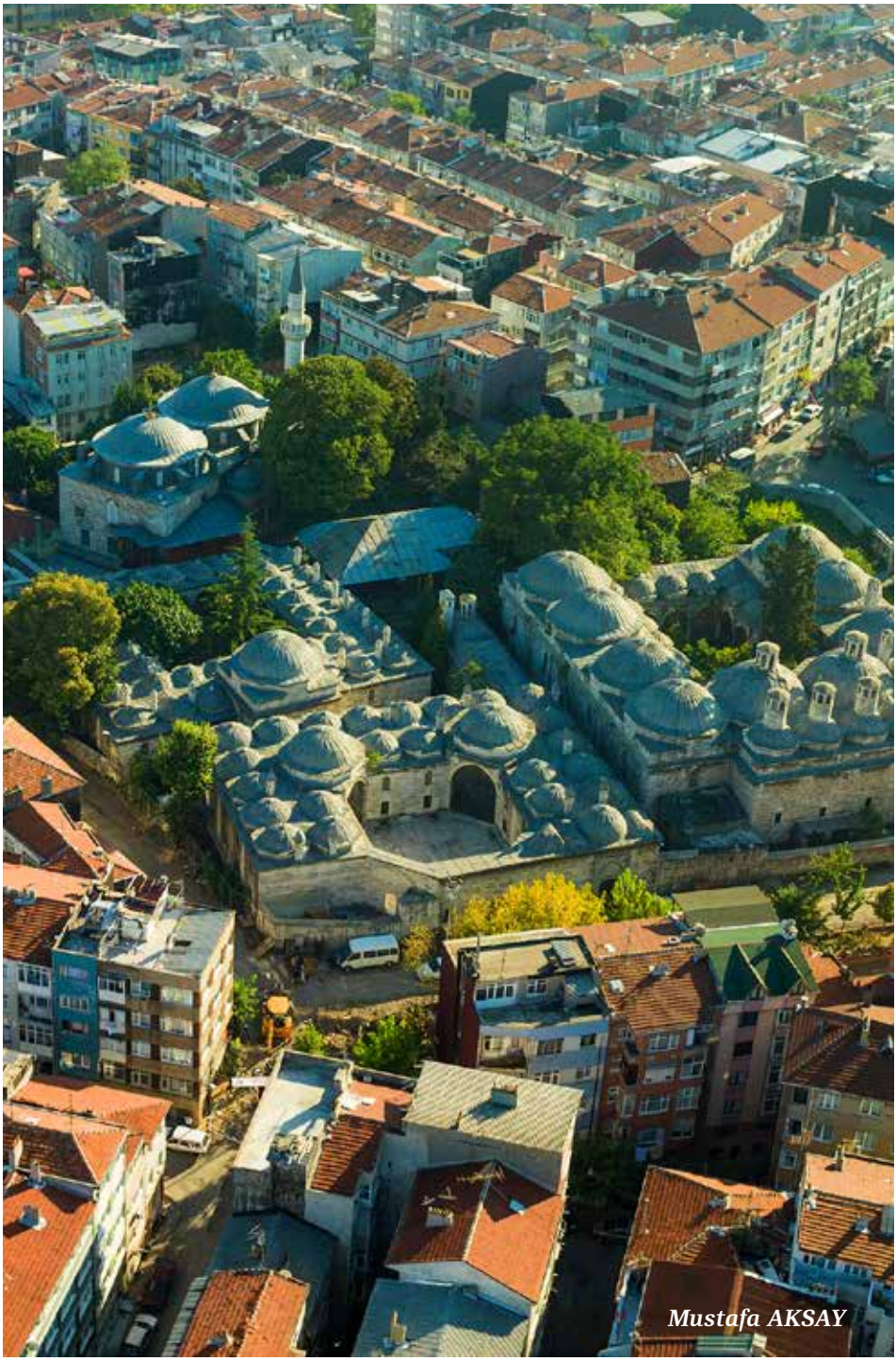

NEREDE

Haseki (Avratpazarı)/Fatih

YAPILAR

Külliye; cami, medrese, sıbyan mektebi ve darüşşifadan oluşur. Sinan eserlerinin listesini veren tezkirelerde imaretin adı geçmediği için, bu yapıyı külliyeye dâhil edemiyoruz.

ZİYARET

Ulaşım

Yapıya tramvay ve otobüs gibi toplu taşıma araçlarıyla ulaşabilirsiniz. Haseki durağında indikten sonra Haseki Hastanesi yönüne doğru karşıya geçerek Sami Paşa Sokağı'na girdikten sonra, yaklaşık 250 metre giderseniz külliyeye ulaşırsınız.

1976'da hizmet içi eğitim merkezi yapılması amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kullanımına verilen külliye, restore edilmiş olup Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak Haseki Abdurrahman Gürses Eğitim Merkezi olarak hizmet vermektedir. Ziyarete kapalı olan yapı, araştırma amaçlı resmi izinle gezilebilir.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Hürrem, padişahın meşru karısı haline gelmek suretiyle azat edilen ilk köle cariyeydi. Şehzade Mehmet'i doğurmasıyla birlikte "Haseki" unvanını alan Hürrem, kızı Mihrimah Sultan'ı Rüstem Paşa'yla evlendirmesi sonucunda iktidarını daha da pekiştirdi. Birçok kaynak, damadı Rüstem Paşa ve kızı Mihrimah Sultan'la üçlü bir ittifak kurarak, imparatorluğun "gerilemesi"nin başlıca nedenlerinden biri olarak görse de, Hürrem hayırsever bir hanım sultan olarak iki payitaht (İstanbul, Edirne) ve üç kutsal şehirde (Mekke, Medine ve Kudüs) yapılar inşa ettirdi. Bunlardan biri de Haseki'de yer alan külliyedir. Külliyenin vakfiyesinden Hürrem Sultan'ın hayırsever ve şefkatli kişiliği yansır. Bu vakfiyede, külliye çalışanlarının halka nasıl davranması gerektiği konusunda kurallar içeren müşfik metinler yer alır: Darüşşifanın hekimleri, hastalara latif sözlerle hitap etmeli, dışarıdan gelen hastalara Pazartesi ve Perşembe günleri ilaç verilmeli; sıbyan mektebinin muallimi baba gibi şefkatli olmalıydı...

Hanım sultanın adını verdiği Haseki (eski adıyla Avratpazarı) semtinde yer alan Haseki Hürrem Sultan Külliyesi'dir. Avratpazarı isminin, pazarda kadın kölelerin satılmasından kaynaklandığı öne sürülse de, kadınların alışveriş yaptığı bir pazar yeri olmasından dolayı bu ismi aldığı kimi kaynaklarda belirtilir. Evliya Çelebi ve Osmanlı tarihçisi İbrahim Peçevi ve Kanuni'nin eşine gösterdiği nezaket dolayısıyla külliyenin burada yapıldığını belirtir.

Külliye, Sinan'ın mimarbaşı olduktan sonra yaptığı ilk eserdir. Cami, medrese, darüşşifa, sıbyan mektebi ve imaretten oluşur. Külliyenin batısında, darüşşifanın hemen karşısında, yer alan imaretin adı, Sinan eserlerinin listesini veren tezkirelerde zikredilmez. Hürrem Sultan, külliyeye yakın dükkânlar, kiralık bekar odaları ve Eminönü'ndeki Yahudi mahallesinde bir çifte hamamla birlikte payitahttaki tüm gayrimmenkullerini, gelir sağlaması için külliyeye devretmiştir.

Külliyenin dağınık düzenlemesine baktığımızda ne Amasya ve Edirne'deki II. Bayezıt külliyelerinin dik açılı, yerleşim sistemi; ne Gebze Çoban Mustafa Paşa ve Fatih külliyelerinin merkezi planlaması ne de Afyon Gedik Ahmet Paşa külliyelerindeki cami ve medresenin geometrik düzeni vardır. Ayrıca Haseki Külliyesi'nde Fatih Külliyesi'nin katı geometrik düzeni yerine, Bursa Külliyesi'ndeki topografya ile uyuşan organik tasarımın kullanıldığı görülür.

Cami külliyenin doğusunda, diğer külliye yapıları ise bir grup halinde kuzeyde yer alır. Muhtemelen Cumhuriyet döneminde açılan Haseki Caddesi'yle, cami ve diğer yapılar ayrılır. Bu caddeyle birlikte cami, kuzeyden bir avlu duvarıyla sınırlandırılmıştır. Sıbyan mektebinin arkasında yer alan küçük haziredeki mezar taşlarından çoğu mütevellilere, külliyede hizmet eden kişilere ve onların aile fertlerine aittir.

Diğer külliye binaları (medrese, darüşşifa, sıbyan mektebi ve Sinan'a ait olmayan imaret) ise ortak bir avlu duvarıyla kuşatılmıştır. Bu avluya batı, kuzey ve güney duvarlarda bulunan kapılardan girilir. Mektep ve medresenin kapıları Haseki Caddesi'ne, darüşşifa ise Cevdet Paşa Caddesi'ne açılır. Külliyeyi en iyi batı yöndeki, Özbek Süleyman Efendi Sokağı'ndan inceleyebilirsiniz.

Haseki Hürrem Sultan Camii

YAPIM YILI

1538-1539

ZİYARET

Erişim

Öğle namazına doğru açılan cami, yatsı namazına kadar açık kalmaktadır. Küçük bir cemaate sahip camiye çoğunlukla mahalle halkı gelmektedir.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

1538-1539 yıllarında Mimar Sinan tarafından, tek kubbeli ve kare planlı olarak inşa edilmiştir. 1612-13'te caminin kapısı üzerine eklenen kitabeye göre, caminin büyüyen cemaatini barındırmak için, vakfın mütevellisi Hasan Bey'in isteğiyle cami genişletilmiştir. Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa tarafından, doğu duvarı kaldırarak iki sütun ve üç kemere oturtulmuş, soldaki (doğu) ikinci kubbe eklenmiş, bu arada mihrap da harimin orta eksenine kaydırılmıştır.

Ayvansarayi Hüseyin Efendi'nin 18. yüzyılda kaleme aldığı Hadîkatü'l-Cevâmi adlı eserde caminin genişletilmesi hadisesi şu şekilde aktarılmıştır: "Fi'l asl câmi'-i mezkûr bir kubbeli olup, ba'de cemâ'atin kesreti ve vakfının müsâ'adesi olmağla firdevs-âşiyân Sultân Ahmed Hân-ı Evvel hazretlerinin zemân-ı saltanatlarında mütevellîsi bulunan Bevvâb-ı Sultânî Hasan Bey, Bâbü's-sa'âde ağası Mustafa Ağa'nın himmetiyle arz ederek, olunan müsâ'ade-i seniyye ile bir kubbe daha ilâve ve binâ kılınmış, fakat mihrâb önüne bir sütûn-ı sengîn tesadüf eylemişdir ve bunun târihi tâk-ı dergâhında yazılmışdır..."

Kubbeli bir küpten ibaret olan caminin 11,30 metre çapındaki iki kubbesi, dışarıdan yüksek yuvarlak kasnaklara, içeriden ise istiridye kabuğu formundaki tromplara oturur. Kubbeler dışarıdan sekizer adet kemerli payandalarla desteklenmiştir.

Doğu ve kuzey yönde L planlı ahşap bir mahfil ve bunun kıble duvarına bağlanan köşesinde hünkâr mahfili yer alır. Mahfillere kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerdeki merdivenlerden çıkılmaktadır.
Caminin kuzeyindeki baklava başlıklı altı adet beyaz mermer sütun ve sivri kemerlerle taşınan son cemaat revağı, beş bölüme ayrılmış ve bunların üzerleri sekizgen kasnaklar üzerine oturan kubbelerle örtülmüştür. Ortadaki kubbe, ilk yapının kapı-mihrap aksını vurgularcasına yüksek tutulmuştur.
Ekonomik olması sebebiyle taş ve tuğla dizileriyle oluşan almaşık örgü sistemiyle inşa edilmiştir. Son cemaat revağının kemerlerinde, daha mütevazı bir seçim olarak, tamamen tuğla kullanılmıştır.

Hat Programı

Ayvansarayi, Hadîkatü'l-Cevâmi'de ikinci inşa aşamasında eklenen sülüs hatlı kitabeyi de aktarır: "Merhûme [Hürrem] Sultan bu camii yaparak, dünyada güzel hayır eserleri bıraktı. Dokuz yüz kırk

beşinci hicret-i sâl [1538-39]. Bu bina din ve erdemli kişilerin yuvası yapıldı. Cemaatin çokluğundan içeri girilmeyince, her zaman (halk) çaresiz kaldı. Mütevellisi kapıcı Hasan Bey, ona benzer görünüşte bir kubbe daha yaptırdı. Tamamlanmasına Asârî (şöyle) tarih düşürdü: Ne güzel doğru olanların yüce cami 1021 [1612-1613]."

Kapının köşelerinde yer alan nişlerin üzerlerinde kûfî hatlı panolar bulunur. Bunlarda Hz. Muhammet'in adı ve Kelime-i Tevhid nakşedilmiştir. İç mekândaki kalemişleri, özgün desenlerini ve yazılarını yitirdiği için kubbenin merkezindeki kalemişine nakşedilen İhlâs suresinin (112: 1-4) orijinal olup olmadığı bilinmemektedir.

Mimari Öğeler

Caminin kuzey duvarında istiridye kabuğu formunda yivli ve mukarnas kavsaralı bir cümle kapısı yer alır. Kapının köşelerindeki sütunçeler kum saati şeklinde işlenerek kapıyı hareketlendirir. Köşelerindeki nişlerde de istiridye kabuğu formu uygulanmıştır. 1612-13'te caminin genişletilmesiyle birlikte, harimin orta eksenine kaydırılan mukarnas kavsaralı alçıdan mihrap, dönem müdahaleleri sonucunda beyaz mermer görünümü verecek şekilde boyanmıştır. Mihrap, kabartma halinde üst üste sıralanmış vazoda çiçekli bordürle süslenmiştir. Ahşap minber de beyaz mermer görünümü verecek şekilde boyanmış, özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiştir.

İç mekânı aydınlatan iki sıralı pencerelerden alttakiler dikdörtgen söveli ve demir şebekeli, üsttekiler ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Harimin üzerindeki kubbelerin kasnaklarında yedişer adet sivri kemerli pencere açılmış, sekizinci pencereler iki kubbenin birleştiği yere rastladığından sağır bırakılmıştır. Caminin kuzeybatı köşesinde yer alan kesme küfeki taşından, çokgen gövdeli tek şerefeli minarenin şerefe altında mukarnaslı kornişler, şerefenin korkuluklarında da geometrik kabartmalar vardır. Cami avlusundaki şadırvanın hiçbir mimari özelliği yoktur

Süsleme

Kubbenin eteğinin altında mukarnaslı frizin üzerinde palmetlerin dizildiği süslü friz kubbeyi dolanır. İç mekândaki kalemişleri, özgün desenlerini ve yazılarını yitirmiştir.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi yazmış olduğu Seyahatname'de külliye ve camiden bahseder: "Avratpazarı'nda kıymetli bir camidir ki benzersizdir, ama başka camiler gibi büyük değildir. Bir minareli ve bir katlı aydınlık camidir. Bir imareti, aşevi, akıl hastalarının tedavi edildiği tımarhanesi, bir medresesi ve sıbyan mektebi ile mamur bir nurlu camidir. Padişah Süleyman Han'ın incelik ve zariflik tabiatlarındandır ki, Haseki Sultan'ın hayratını Avratpazarı'nda yaptırmışlardır."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Üst kat mahfiline çıkarak yapıyı yukarıdan incelerseniz mimari ayrıntıları daha rahat algılarsınız.

Haseki Hürrem Sultan Medresesi

YAPIM YILI

1539-1540

ZİYARET

Erişim
Restorasyonu tamamlanan yapı, Abdurrahman Gürses Eğitim Merkezi olarak kullanılmaktadır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Eğitim Merkezi

Kullanıcı
Diyanet İşleri Başkanlığı

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Medrese caminin hemen karşısında yer alır. Kare planlı revaklı avlunun etrafına, U planlı medrese odaları sıralanmıştır. On altı hücreli medresede hücreler, revaklı avlunun yan cephelerinde altışar ve derslik kısmının iki yanında ikişer adet olmak üzere yerleştirilmiştir. Ana kapının bulunduğu duvarda ise sadece revak kubbelerine yer verilmiştir. Avluyu dört yönden kuşatan revaklar ve hücrelerin üzeri kubbelerle örtülmüştür. Dershanenin önündeki revak kubbeleri oluklu tromplara diğer kubbeler ise pandantiflere oturur.

Revak kemerleri beyaz ve kırmızı taştan; sütunları beyaz mermer, somaki ve granittendir. Bu sütunların başlıkları çoğunlukla baklavalı olmakla birlikte dört adet nilüfer çiçeği desenli başlık kullanılmıştır.

Yanlardaki oda dizileri arasında külliye avlusuna geçişi sağlayan, beşik tonozla örtülü, karşılıklı ikişer dehliz yer almaktadır. Kuzey koldaki kare planlı dershane, dışa çıkıntı yapar. Dershanenin üzeri 6,80 m. çapında bir kubbeyle örtülmüştür.

Hat Programı
Yapının hatla nakşedilmiş iki adet çini alınlığı bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri-Çinili Köşk Müzesi'nde sergilenmektedir. Bunlardan biri medrese kapısı üzerindeki çinili inşa kitabesidir. Kitabede küçük bir dua yer alır: "Ya kadiy-ül Hacat... ya Mucib-üd Daavat.. ya Veliy-ül Hasenat... ya Rahma-ül

Rahim [Ey hacetlerin hal edicisi... Ey duaların cevap vericisi... ey iyiliklerin başı... ihsan ve merhamet sahibi olan...]"

Bu duadan sonra panodaki yazılar şu şekilde devam eder: "Bu medrese kim bunda olundu bina Ullah Lem yür-ve ve lem yuhber fil rif'atı saniha – İtmamı zamanında ilham-ı Hak ile denildi buna tarih – Vel' hayr-ı Iibaniha 946 [Burada inşa edilen Allah'ın evi medrese gibi yükseklikte bir bina ne rivayet edildi ne de görüldü. Tamamlandığı zaman Allah'ın ilhamı ile buna tarih olarak 'Velhayr-ı Iibaniha' yaptırıcısına hayır olsun 1538-9.]" Bu kitabe panosu, ince şerit halindeki Besmele ve Ayetel Kürsi yazılarıyla çevrelenmiştir.

Müzede sergilenen bir diğer parça celi sülüs hatla Haşr suresinden bir ayetin (59: 18) yer aldığı sivri kemerli pencere çini alınlığıdır: "Ey inananlar! Allah'tan sakının; herkes yarına ne hazırladığına baksın; Allah'tan sakının, çünkü Allah işlediklerinizden haberdardır."

Mimari Öğeler

Medresenin güneydeki ana kapısı dikdörtgen profilli silmelerle kuşatılmıştır. Basık yuvarlak kemerli kapının sivri kemerli bir alınlığı vardır. Bu alınlığın iki yanında kabartma şeklindeki küreler ilgi çekicidir.

Medrese odalarının dış cephelerinde iki katlı pencereler yer alır. Alttakiler sivri kemer alınlıklı, dikdörtgen söveli ve demir şebekeliyken; üsttekiler ise sivri kemerli alçı şebekelere sahiptirler. Yapının avluya bakan cephelerde ise tek katlı pencereler bulunur. Bunlar dikdörtgen söveli ve demir şebekelidir.

Medrese odalarının hepsinde ocaklar bulunur.

Süsleme

Caminin aksine medrese, bir zamanlar çini panolarla süslüydü. Medresenin giriş kapısının üzerinde, renkli sır tekniğinde yeşil, lacivert, beyaz, sarı ve firuze renkli çinilerden meydana gelen inşa kitabesi yer alıyordu. Yapının harap olduğu yıllarda koruma amacıyla yerlerinden çıkarılıp İstanbul Arkeoloji Müzeleri-Çinili Köşk Müzesi'ne götürülmüştür. Vaktiyle pencere alınlıklarında yer alan çinilerden ise bugün hiçbir iz kalmamıştır.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi yazmış olduğu Seyahatname'de, darüşşifa haricinde, medreseyle ilgili küçük bir pasaja da yer vermiştir: "Avratpazarı'nda Haseki Medresesi Mimar Sinan Ağa yapısıdır ki Süleyman Han malıyla olmuştur [inşa edilmiştir]."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Medresenin Haseki Caddesi'ne bakan ana kapısı kapalı olduğundan yapıya külliye avlusuna bakan, batı koldaki dehlizden giriliyor. Bu dehlizin kapısı alçak olduğundan girerken başınızı eğmelisiniz. Yapının duvarlarında ve örtü sisteminde kullanılan, günümüze ait, beyaz-pembe badana nedeniyle kötü bir görüntü hâkimdir.

Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası

YAPIM YILI

1550'den sonra

ZİYARET

Erişim

Darüşşifa, medrese ve sıbyan mektebi olarak bir avlu içerisinde inşa edilmiştir. Restorasyonu tamamlanan yapı, Abdurrahman Gürses Eğitim Merkezi tarafından kullanılmaktadır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Eğitim Merkezi

Kullanıcı

Diyanet İşleri Başkanlığı

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Medresenin arkasındaki darüşşifa, sadece hasekinin 1551 tarihli ikinci vakfiyesinde yer alır. Yapı, diğerlerine kıyasla en özgün plana sahiptir ve Mimar Sinan'ın "klasik" üslubunu yansıtır. Sekizgen avlulu benzer bir düzenleme, Rüstem Paşa Medresesi (Cağaloğlu/Fatih)'nde görülür.

Darüşşifa, sekizgen avlunun beş kenarında dizilen kubbeli odalardan oluşur. Sekizgen avlunun güney, batı ve doğu yönlerinde iki sıra halinde dizilen odaları çift kubbelidir. Güneybatı ve güneydoğu köşelerinde, dışarıdan yüksek sekizgen kasnaklara, içeriden ise istiridye kabuğu formunda tromplara oturan eyvanlar yer alır. Geniş kemerlerle avluya açılan bu eyvanlar, dönem müdahaleleri sonucunda demir doğramalı camekânlarla kapatılmıştır. Bazı araştırmacılar (Sema Doğan, "Haseki Külliyesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 16, 1997, s. 372), sonradan eklenmiş gibi duran, güneybatı köşesindeki iki bağımsız odanın ilaç hazırlamak için kullanılmış olabileceğini belirtirler. Kuzey cephesi sokağa uyacak şekilde düzenlenmiştir.

1881'e kadar hastane, 1881'den restorasyonun başladığı 1963'e kadar da poliklinik, tımarhane, kadınlar kısmı gibi değişik fonksiyonlarla hizmet vermiştir.

Hat Programı

Yapıda vaktiyle üç farklı hatlı kitabe yer almaktaydı. 16. yüzyıla ait ilk kitabe kaybolmuştur. Ayvansarayi Hüseyin Efendi, vaktiyle yapının duvarında var olan, hatlı kitabenin metnini aktarır: "Dünya halkına faydalı bir darüşşifa...".

20. yüzyılın başlarında yazılmış ikinci kitabe, hâlâ giriş kapısı yanında bulunmaktadır: "Şehr emanetine merbut Haseki Mecanin Müşahedehanesi. Tarih-i binası 1329 [1911]."

Üçüncü hatlı kitabe ise, II. Abdülhamit dönemine ait olup, Topkapı Sarayı Müzesi ikinci avlusunda teşhir edilmektedir.

Mimari Öğeler

Yapının avluya bakan cephelerinde iki katlı pencereler yer alır. Alttakiler sivri kemer alınlıklı, düz mermer lentolu, demir şebekelidir. Üstte sivri kemerli, alçı şebekeli pencereler yer alır. Odalarda bulunan ocakların dışarıda yüksek bacaları vardır.

YAPI TARİHİNDEN

Külliyenin vakfiyesinde darüşşifayla ilgili şunlar yazılıdır: "Bunlardan biri de zikri geçen mahalledeki medresenin arkasında bina olunan darüşşifadır ki, her türlü dertlere devadır. Bu da hastaların, derde ve diğer ağrı, sızılara müptela olanların tedavisi için vakıftır."

Vakfiyenin sonraki sayfalarında darüşşifa çalışanlarının halka nasıl davranması konusunda kurallar içeren metinler yer alır. Bu metinler aynı zamanda Hürrem Sultan'ın müşfik tarafını ortaya koyar: "... [doktor] bunlardan her bir selim kalpli, kerim ahlaklı, güzel huylu, endişeden uzak, iyi iş yapar, ince kalpli, uysal, akraba ve ecanip hakkında hayır diler, nasihati tatlı dilli, hoş sözlü, güler yüzlü, makbul huylu olmalıdır. Hastalardan her birine candan dost gibi ref'et ile nazar eder. Onları asık suratla karşılamaz, onlara az da olsa vahşet ve nefret uyandıracak sözler söylemez. Zira, sözde bulunanlar sert bir kelime bazan hastaya en büyük dertten daha ağır gelir... Zira, sarf olunan nice sözler vardır ki onlar zülal ve selsebilden daha tatlıdır. Hastanın tatlı söze ihtiyacı daha çoktur..."

Evliya Çelebi yazmış olduğu Seyahatname'de, darüşşifayla ilgili küçük bir pasaja da yer verilmiştir: "Avratpazarı yakınında Haseki Sultan Hastanesi [Darüşşifa]: Bu da anlatılmaya ve övülmeye gerek duymayan bir şifa yurdudur."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Kuzeydeki sekizgen avludan yapıyı daha rahat algılarsınız. İç mekânlara girdiğinizde ise, oda duvarlarında ve örtü sisteminde kullanılan, günümüze ait, beyaz-pembe badana nedeniyle kötü bir görüntü hâkimdir.

Haseki Hürrem Sultan Sıbyan Mektebi

YAPIM YILI

1539-1540

ZİYARET

Erişim
Restorasyonu tamamlanan yapı, Abdurrahman Gürses Eğitim Merkezi tarafından kullanılmaktadır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Eğitim Merkezi

Kullanıcı
Diyanet İşleri Başkanlığı

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Mimar Sinan, burada 15. yüzyılın ikinci yarısında (Fatih Sultan Mehmet dönemi) ortaya çıkan bir prototipi uygulamıştır: Bursa Sitti Hatun Mektebi. Sitti Hatun Mektebi'nde olduğu gibi, bu yapı da kare planlı yan yana iki birimden oluşur. Birinci birim iki cephesi sütunlu ve açık (yazlık) dershane, ikinci birim ise kışlık olarak kullanılan üstü kapalı dershaneden (kışlık) oluşur. Açık dershanenin caddeye bakan cephesi, duvarla kapatılmıştır. Her iki dershane de düz tavanlı ahşap çatı ile örtülmüştür.

Mektebe iki yönlü dörder basamakla çıkılmaktadır. Yapı, Osmanlı mimarisindeki çift birimli mektep modeline bazı yenilikler getirmektedir.

Mimari Öğeler
Cephelerdeki altlı üstlü ikişer pencereden alttakiler dikdörtgen söveli ve demir şebekeli, üsttekiler ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Kışlık dershanede bir adet ocak bulunur.

Açık bölümleri yağmurdan korumak amacıyla ahşap çatının sütunlu cepheler üstünde dışarıya taşırılması ve enli saçağın Haseki Caddesi üzerinde yazlık dershane ile medrese arasında bulunan dış kapının tepesinde döndürülerek duvara saplanan sundurmaya dönüşmesi kayda değer bir ayrıntıdır.

Haseki Hürrem Sultan Türbesi

Mustafa AKSAY

YAPIM YILI

1557-1558

ZİYARET

Erişim
Restorasyonu tamamlanarak ziyarete açılan yapı, pazartesi günleri hariç her gün 09.00-17.00 arasında ziyaret edilebilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet
Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Türbenin bulunduğu hazire, yüksek avlu duvarlarıyla çevrelenmiştir. Hazireye doğu ve batı duvarlarında yer alan kapılardan girilmektedir. 17. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan ve 20. yüzyıla kadar süren definlerle büyüyen hazirede toplamda 581 adet mezar yer almaktadır.

Türbe 1557-1558 yılında tamamlanmıştır. Türbenin içerisinde Hürrem Sultan'ın yanı sıra, II. Selim'in oğlu Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman'ın yeğenlerinden bir hanım sultanın kabri de yer almaktadır.

Türbe 16. yüzyıl için daha karakteristik bir kütle ve cephe tasarımı ortaya koyar. Dıştan sekizgen, içten onaltıgen planlı türbe dairevî bir kasnak üzerine oturan 9,2 metre çapında kubbeyle örtülmüştür. Türbenin önünde dört adet mukarnas başlıklı beyaz mermer sütunla taşınan üç kemerli bir revak bulunmaktadır. Düz bir çatıyla örtülü bu revağa iki mermer basamakla çıkılır. İç mekânın köşelerinde, sekiz adet mihrabiye yer alır. Mukarnas kavsaralı bu mihrabiyelerin içi, süpürgelikten kavsaraya kadar çinilerle kaplıdır.

Kesme küfeki taşından inşa edilen türbenin sütun, kubbe kasnağı, kapı ve pencerelerinde beyaz mermer kullanılmıştır.

Hat Programı
Mermerle kaplı dairevî kubbe kasnağında kabartma olarak işlenmiş hatlar yer alır: Celi sülüs olarak nakşedilmiş bu hatlarda Ayet el-Kürsî (Bakara; 2: 255) ve Âli İmrân Suresi'nden üç ayete (3: 18, 19, 26) yer verilmiştir. Kapının kitabelik kısmındaki Kelime-i tevhid, yine celi sülüs hatla nakşedilmiştir. Kapının iki yanındaki çini panolarda, lacivert zemin üzerine beyazla yazılmış hatlar yer alır. Celi sülüs hatla yazılmış bu panolarda Kelime-i Tevhid ve tesbihat işlenmiştir. İç mekana girildiğinde hat programı devam eder. Pencere alınlıklarının üzerindeki panolarda celi sülüs hatla nakşedilmiş çeşitli tesbihat ve dualar yer alır. Kıble yönüne denk gelen duvarda "Allah hû" yazılı, yekpare çini levha yer alır. Talik hatlı bu hat, lacivert zemin üzerine beyazla nakşedilmiştir.

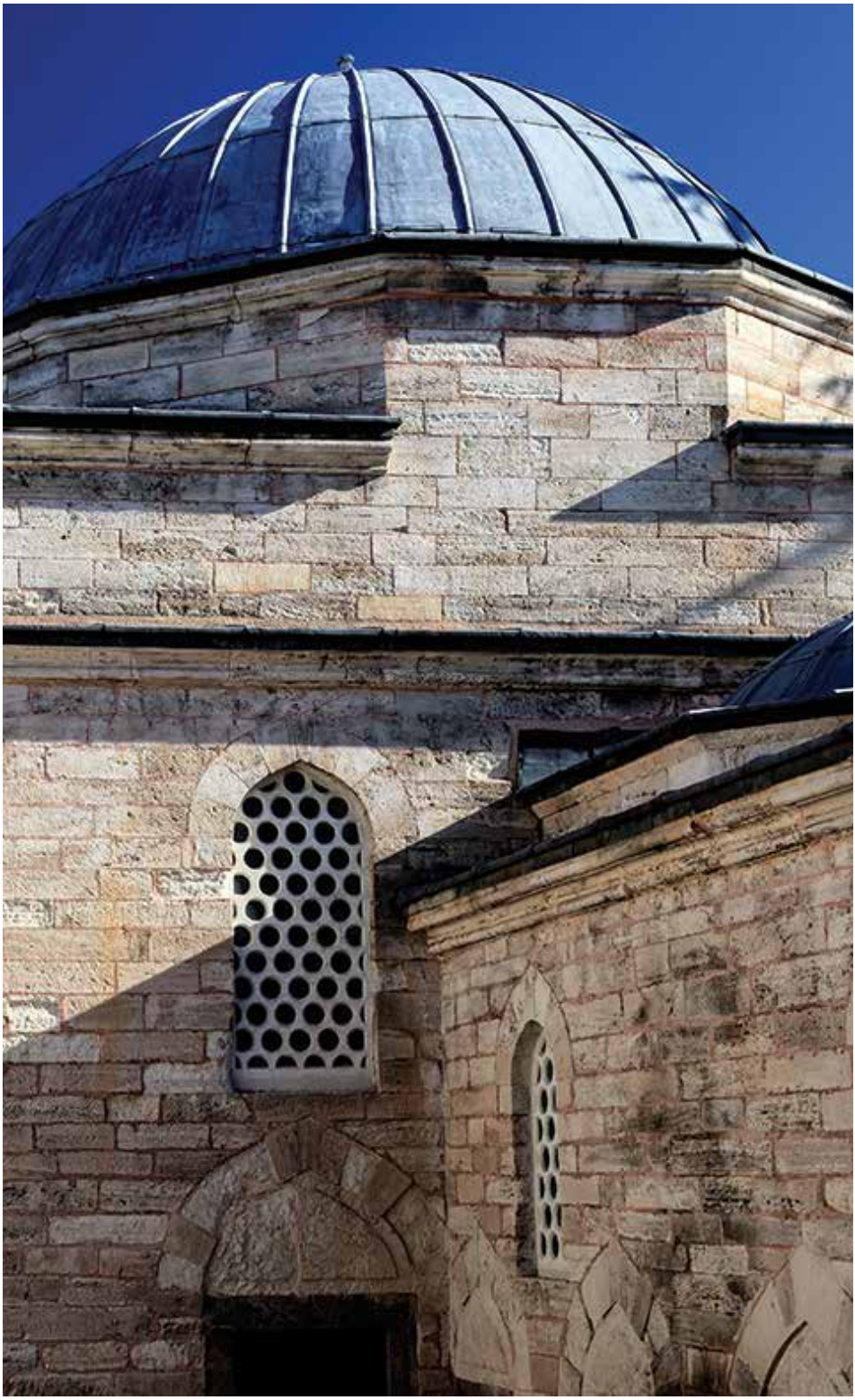

Mimari Öğeler

Cepheleri çevreleyen kaval ve yarım oluk profilli silmeler yapıyı dışarıdan hareketlendirir. Profilli silme kuşağıyla dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış kapının, bembe-beyaz mermerlerin ardışık olarak dizilmesinden oluşan basık yuvarlak bir kemeri vardır. Kitabeliğin üzerinde, Şehzade Mehmet Türbesi'nde olduğu gibi, perde şeklinde aşağıya sarkan Bursa kemerli bir yaşmak bulunmaktadır. Cephelerdeki iki katlı pencereler, iç mekânı oldukça aydınlık kılar. Pencereler kaval, armudî ve düz profilli silmelerle dikdörtgen çerçeve içerisine alınmıştır. Dikdörtgen lentolu ve demir şebekeli alt pencerelerin sivri kemerli beyaz mermerdendir.

Süsleme

Türbenin giriş revağındaki kemerlerin tepelerinde dairevi motifler ilgi çekicidir. Eşi Kanuni'nin türbesinde olduğu gibi, giriş kapısının iki yanında üç bölümlü çini panolar bulunur. En altta mermer taklidi çini pano, onun üzerinde de bahardallı bezemeli çini panolar yer alır. Bu panoda laleler ve karanfiller arasında yükselen çiçekli bahardalları tasvir edilir. En üstteki üçüncü panoda, lacivert zemin üzerine beyazla yazılmış hatlar yer alır. Medhal ve kitabelikle-rin etrafını rumi ve hatayi motiflerinin kullanıldığı çiniler sarar. Bu çinilerde kırmızı, lacivert ve firuze renkler hâkimdir. Türbenin giriş açıklığı içeriden sivri kemerle örtülmüş olup, kemer karnı İznik çinileriyle kaplanmıştır. Aziz Doğanay (Osmanlı Tezyinatı: Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri, 2011, s. 210), 16. yüzyıl hanedan türbelerinde karşılaşılmayan bu uygulamayı, münferit olarak nitelendirir. Hatayi ve rumi motiflerine sahip kapı yanaklarındaki çinilerde lacivert, firuze ve sarı renkler hâkimdir.

Türbeye girildiğinde bu eşsiz çini programı devam eder. Türbenin içi süpürgelikten itibaren yaklaşık 4,30 metreye kadar çinilerle kaplanmıştır. İçerideki mihrabiyelerin içi, süpürgelikten kavsaraya kadar çinilerle kaplıdır. Bu çinilerde lale, karanfil gibi bitkisel motifler kullanılmıştır. Mihrabiye yaşmaklarındaki firuze, mavi, beyaz ve kırmızı renklerin hâkim olduğu çinilerde bahardalları, lale, karanfil ve rumi motiflerine yer verilmiştir. Pencere alınlıkları kırmızı çinilerle çevrelenip, üç bölüme ayrılmıştır. Firuze, lacivert, siyah, kırmızı renklerin hâkim olduğu alınlıklarda, hatayi, çiçek ve yaprak motifleri kullanılmıştır. Pencere alınlıklarının üzerindeki panolarda celi sülüs hatlar yer alır. Kubbenin içi beyaz badanayla kaplanmış olup, kubbenin kimi yerlerinde kalemişleri yer almaktadır.

YAPI TARİHİNDEN

1573'te İstanbul'a gelen Philippe du Fresne-Canaye, türbeden şu şekilde bahseder: "Sultan Süleyman'ın karısı Hürrem Sultan ve oğullarından biri, ne çok yüksek ne de geniş olmayan başka bir kulede yatmakta [Canaye, 'kule' olarak Kanuni'nin türbesini kastediyor]. İçine gömüldükleri sandukaların çevresinde, içlerinde dünyada rastlanabilecek en güzel kokulu çiçekler bulunan porselen kaplar var."

Hüsrev Kethuda Hamamı (Ortaköy)

YAPIM YILI

Bilinmiyor

ZİYARET

Erişim
2011'deki restorasyonun ardından, içinde özel bir firma hizmet vermektedir. Belirli günlerde açılan yapıyı ziyaret edebilmek için yetkilerden izin almak gerekiyor.

Ulaşım
Ortaköy istikametine giden tüm otobüslerin Ortaköy durağında inildikten sonra, yaklaşık 50 metre mesafedeki yapıya ulaşırsınız.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Tasarım atölyesi

Kullanıcı
Özel firma

Mülkiyet
Özel firma

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Sadrazam Kara Ahmet Paşa'nın kethüdası olan Hüsrev Kethüda, İstanbul'da birçok hayır eseri bina etmiştir. Bu eserlerden Vefa'daki darülkurra, Çatalca'daki özgünlüğünü kaybetmiş Hüsrev Kethuda (Belediye) Hamamı ve Ortaköy'deki hamamı günümüze ulaşabilmiştir.

Çifte hamam olarak inşa edilen yapının kadınlar ve erkekler bölümü aynı plan şemasına sahip olup, ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve üç halvetli plan tipi kullanılmıştır. Birbiri ardına eklenmiş mekânlardan oluşan erkekler ve kadınlar bölümünün boyutları birbirine yakındır. Doğu-batı ekseninde sıralanan hamamın erkekler bölümü kuzeyde; kadınlar bölümün ise güneyde yer almaktadır. Batıdan doğuya doğru hamam kısımları şu şekilde sıralanır: Önde kubbeli soğukluk; onun arkasında tonozlarla örtülü bir hela ve ılıklık; çift kubbeli sıcaklık, ona bitişik biri aynalı tonozlu kalan ikisi de kubbeli üç halvet; erkekler ve kadınlar bölümünün ortak kullandığı uzun bir külhan; en sonda bir depo yer alır. Külhanın iki ucunda, halvetlerin bitişiğinde iki adet su deposu bulunurken, bunlardan erkekler bölümündeki günümüze ulaşabilmiştir.

Bitişik konumdaki soğuklukların arasındaki duvar, günümüzdeki onarımlarla kaldırılarak bitişik hale getirilmiş; kadınlar bölümündeki soğukluğa ahşap bir asma kat eklenmiştir. Bu çifte hamam, denize bakan cepheye eklenen yeni bölüm ve kadınlar bölümünün önündeki alçak rüzgârlık sayılmazsa, mimari düzen itibariyle fazla bozulmadan günümüze gelmeyi başara-

bilmiştir. Şu an özgün işlevini yitirmiş olsa da 16. yüzyıl görünümünü koruyarak bugüne ulaşmış Mimar Sinan hamamlarındandır. Moloz taş ve tuğla sırasıyla inşa edilen hamamın zemini Marmara mermeriyle kaplanmıştır. Kemer ve örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır. Yapının sağır cepheleri oldukça sadedir.

Çifte hamam olarak inşa edilen yapının bir kısmı, 1950'lerdeki yol genişletme çalışmaları sonucunda yıkılmıştır. 1990'lı yıllara kadar hamam olarak kullanılmış, 1992'de el değiştirmesi sonucunda yapı kapatılmıştır. 2001'deki restorasyonun ardından açılarak, lokanta ve gece kulübü olarak işletilmişti. En son 2011 yılında yeniden restore edilerek eski haline dönüştürülmüş, mermer kurna, mermer döşeme ve nişleri yenilenmiştir.

Mimari Öğeler

Saçak altında ve kubbe eteklerinde sıralanan testere dişli tuğla saçaklar cepheleri hareketlendirir. Örtü sisteminde yer alan filgözleri ve aydınlık fenerleri, vaktiyle hamamın dışa kapalı mimarisini dengelercesine, iç mekânı aydınlatıyordu. Ne yazık ki 20. yüzyıldaki onarımlar, yapının mimarisiyle birlikte, ışığın etkileyici harmonisini de bozmuştur.

Süsleme

Birçok hamamda olduğu gibi bu yapıda da herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi hamamdan şu şekilde bahsetmektedir: "[Ortaköy'de] bir hamamı var, Hüsrev Kethüda'nındır ve Mimar Sinan yapısıdır. Havası gayet tatlıdır, tellâkları güzeldir."

Hüsrev Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1545-1546

ZİYARET

Erişim

Yüksek avlu duvarlarıyla çevrili atıl haldeki yapının, avlu kapısı ve giriş kapısı ne yazık ki kapalı olduğundan içeri girilemiyor.

Ulaşım

Vatan Caddesi'nden geçen toplu taşıma araçlarının Fatih-Emniyet durağında inerek ulaşılabilir. Durağın karşısındaki Fatih Belediyesi binasının yanında uzanan Şair Cem Sokağı'ndan 250 metre kadar giderseniz solda kalan türbeyi görürsünüz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Türbe, Diyarbakır, Halep, Şam beylerbeyi olan, Rumeli beylerbeyiliğine kadar yükselerek ikinci vezir mertebesine ulaşan Bosna kökenli Deli Hüsrev Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bazı kaynaklarda, divan-ı hümayunda kavga ettiği veziriazam Hadım Süleyman Paşa ile birlikte azledildikten sonra büyük bir umutsuzluğa kapılan "Deli" Hüsrev Paşa'nın, zehirlenebileceği korkusuyla kendi kendini açlıktan ölüme mahkûm ettiği belirtilir.

İçten ve dıştan sekizgen planlı türbe, yüksek avlu duvarlarıyla çevrilidir. Kurşun kaplı kubbe dış yüzü kabartma süslemeli mahya hattı tomurcuklarla bezenmiş sağır bir kasnağa oturur. İçeride kubbeye geçiş mukarnaslı bir korniş şeridiyle sağlanmıştır. Kesme küfeki taşından inşa edilen türbenin kubbesinde hafif olması nedeniyle tuğla tercih edilmiş, kapı ve pencerelerde ise beyaz mermer kullanılmıştır. Kimi kaynaklarda giriş cephesinde iki sütuna dayanan kubbeli bir revak oluğu iddia edilse de, bu revağın varlığına dair bir iz yoktur.

Türbenin yanında tarihi tam olarak bilinmeyen Rifai tekkesi bulunuyordu. Hazirede, tekkenin son şeyhinin basit ahşap türbesi, 1109 (1697-98) tarihli Seyyit Mehmet Efendi ile kızlarına ait kabirler, ayrıca 19. yüzyıla ait birkaç mezar taşı yer alır.

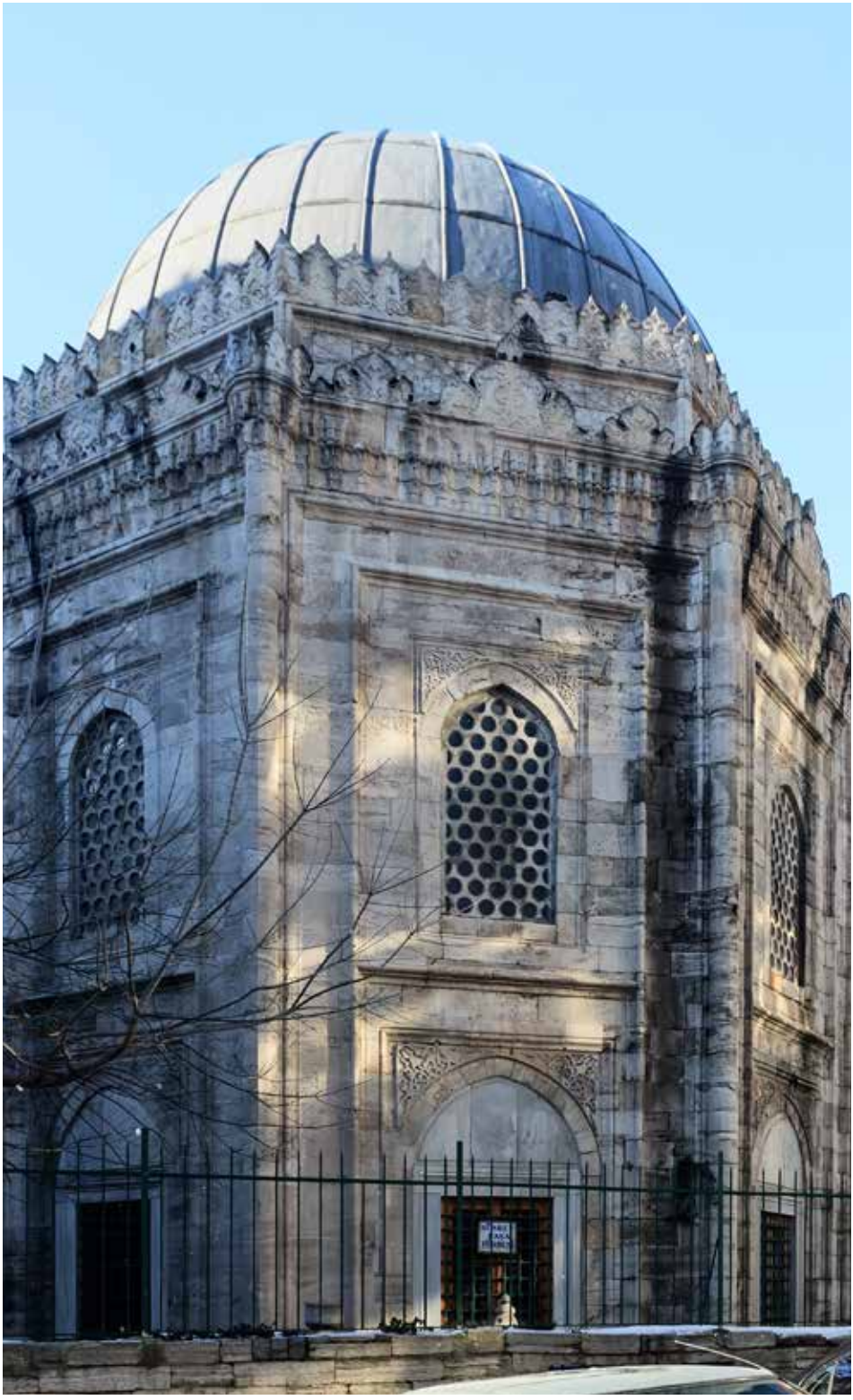

1918'deki yangında türbe hasar görmüş, uzun yıllar harap ve bakımsız haldeyken 1950'de kısmi, son olarak da 2010 yılında kapsamlı bir restorasyon geçirmiştir.

Hat Programı

Giriş kapısı üzerinde 56x174 cm ölçülerinde mermer üstüne, sülüs hatla yazılmış Türkçe kitabe yer alır: "Hak kıyamet gününde gözetip, (Muhammed) Mustafa ona, suçunun bağışlanması için aracı olsun. / Duyanlar tarihini dediler: Allah ona her zaman rahmet eylesin. 952 [1545-6]."

Mimari Öğeler

Giriş kapısı çift renkli taşlardan geçmeli bir yay kemere sahiptir. Kapının bulunduğu cephe hariç, yedi cephede altlı üstlü iki katlı pencereler yer alır. Pencereler derin kaval silmelerle çevrilidir. Alt pencereler dikdörtgen lentolu ve demir şebekeli olup, sivri kemerli alınlığa sahiptirler. Üsttekiler ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir.

Süsleme

Duvarların en üst kenarında mukarnaslı bir korniş şeridi yapıyı çevreler. Kornişlerin üstünde, alınlıklar ve taştan tomurcuklar sıralanır. Sekizgen planlı yapının dış köşelerinde mukarnas başlıklı sütunçe şeklinde payeler yapılmış, her cephe silmelerle çerçevelenmiştir. Giriş cephesi iç içe geçmiş silmelerle belirtilmiş, bunun içindeki değişik profilli bir kemerle taçlandırılmıştır.

Saçaklarda her kenarda ortadaki daha yüksek üç adet rumi desenli taç bulunmaktadır. Kubbe kasnağı geometrik kabartmalarla müzeyyendir. Kasnağın saçağı da kaval silmeler ve Rumili dendanlarla çevrelenmiştir. Pencerelerin kemer köşelikleri Rumili oymalarla tezyin edilmiştir.

Semavi Eyice ("Hüsrev Paşa Türbesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 19, 1999, s. 52), ilk yapıldığında türbenin iç duvarlarında çiniler olduğunu belirtir. Kubbe içinde yer alan kalemişleri 16. yüzyıl özelliklerini yansıtmaz.

Hüsrev Çelebi (Ramazan Efendi) Camii

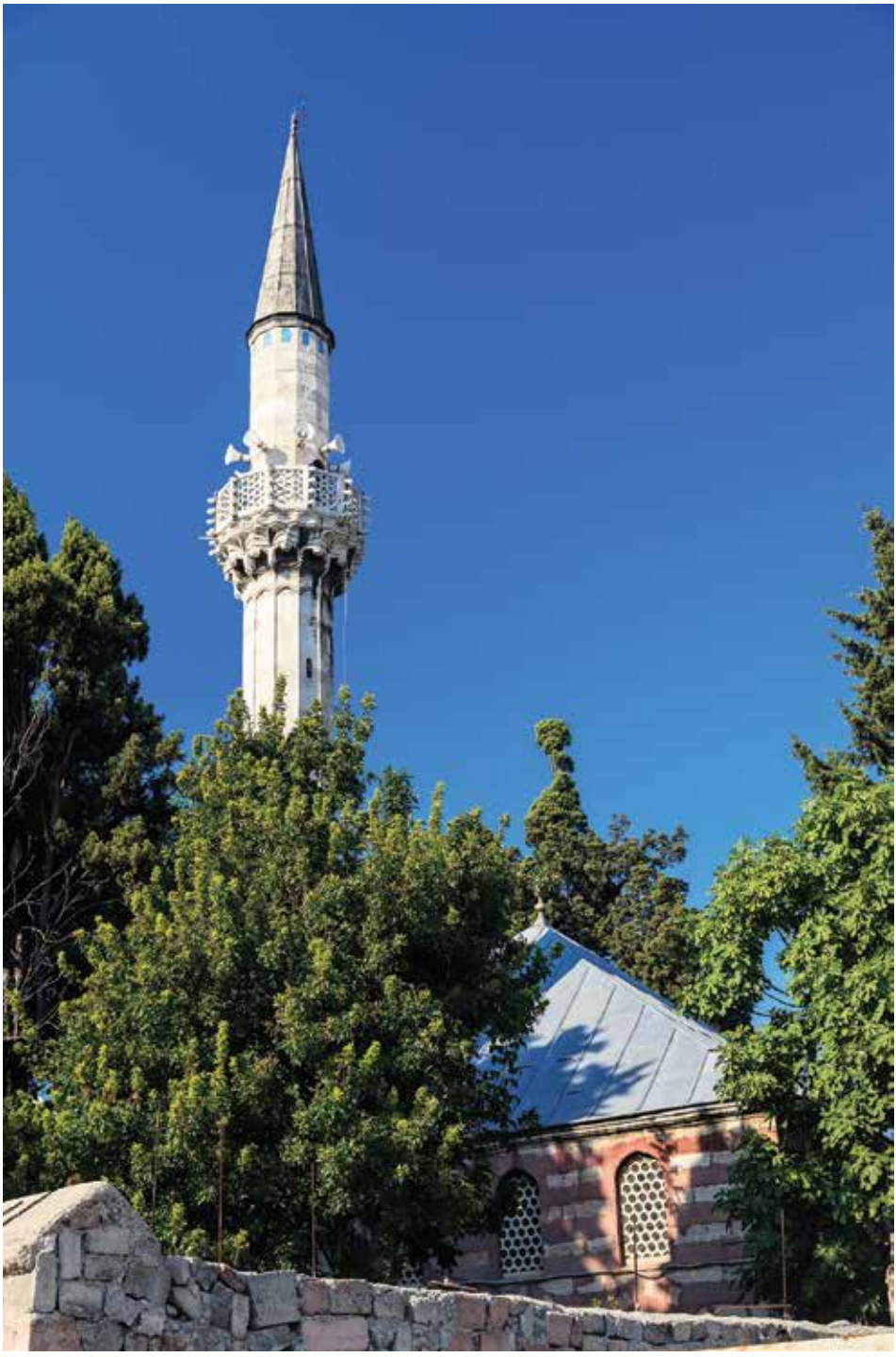

YAPIM YILI

1585-1586

ZİYARET

Erişim
Cami yalnızca namaz vakitlerinde açılmaktadır.

Ulaşım
Kocamustafapaşa son durakta yer alan camiye, Kocamustafapaşa otobüslerini kullanarak ulaşabilirsiniz.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Cami, Bezirgânbaşı Hacer Hüsrev Çelebi adında bir tüccar tarafından yaptırılmış olmakla birlikte, yapının banisi hakkında fazla bir bilgi yoktur. Ticaretle uğraşanlara verilen bir lakap olan "hace", halk arasında "hoca" ve " hacı " şeklinde de söylendiğinden caminin banisi Hüsrev Çelebi, her üç şekilde de anılmıştır. Caminin yanında kurulan tekkenin ilk şeyhi Ramazan Efendi'den dolayı yapı, Ramazan Efendi Camii olarak da anılmaktadır. Bu tekke günümüze ulaşamamış, Halvetî tarikatının Ramazanî kolunu kuran Ramazan Efendi ölümünden sonra, caminin yanındaki 17. yüzyıla ait, dikdörtgen planlı türbeye defnedilmiştir. Cami ve türbenin arka tarafında küçük bir hazire uzanır. Buradaki mezarlar arasındaki mermerden tarihsiz ve isimsiz bir mezarın Hüsrev Çelebi'ye ait olduğu kabul edilir.

Yapının etrafını kuşatan çevre duvarındaki Ramazan Efendi Sokağı'na bakan kapıdan cami avlusuna girilir. Avlu duvarlarına bitişik çeşme, 1106 (1694-95) tarihini taşır. Dikdörtgen planlı caminin üzeri, son cemaat yeri revağını da içeren dört yüzeyli, dik ve kurşun kaplı ahşap bir çatıyla örtülmüştür. Özgün kurşun kaplı kırma çatının içinde eskiden ahşap bir kubbenin var olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca vaktiyle caminin kuzeyinde, ahşap bir direklik yer alıyordu. 1782 yılındaki bir yangında burası tahrip olmuş, 1819'daki onarımda şimdiki iki sıra dörtgen pencerelerden meydana gelen cephe yapılmıştır. Caminin duvarları, ucuz olması sebebiyle, üç sıra tuğla hatıllı kesme küfeki taşından inşa edilmiştir.

Caminin kuzeyindeki avluda yer alan dikdörtgen tekneli şadırvan, beyaz mermerdendir. Mermer şebekelerle bezenmiş şadırvanın üç tarafındaki musluk aynaları Bursa kemeri biçiminde işlenerek aralarına rozet, servi ve çiçek kabartmaları işlenmiştir. Dört mermer ayağa oturan çinko çatı, sonradan eklenmiştir.

Hat Programı

Caminin cümle kapısındaki on iki kartuşlu ve sülüs hatlı inşaat kitabesi, Sinan'ın biyografisini kaleme alan Sâî Mustafa Çelebi tarafından yazılmıştır. Kitabede inşa edilen tekke de zikredilir. Cami için kullanılan 'Âşıkların Kâbesi' tanımlaması oldukça etkileyicidir: "Allah'a şükürler olsun, dönemin Hanı Murad / Adaletle ünü ufukları tuttu // Bu camiin içinde özellikle akşam olunca / Nice çerağ [kandil, ışık] yana // Hoca Kemal'in yetiştirmesi Hacı Hüsrev / Bu kadar hayra hak kazandı // Bu cami yaptı ki safâ ehli / İbadet etmek için can atar oldular // Kimsesiz ve fakirler için tekke yeri, nice kubbe ve revak yaptırdı // // Tamamlanınca, duacı Sâî / Tarihi düşürdü: 'Âşıkların Kâbesi' 994 [1585-1586]."

Mihrap kavsarasının üzerindeki dikdörtgen panoda, Mimar Sinan eserlerinde sıkça kullanılan, Âli İmrân Suresi'nden bir ayete (3:37) yer verilmiştir: "[Hz.] Zekeriya, onun [Hz. İsa'nın annesi Meryem] yanına, mihraba (mabede) her girişinde onun yanında bir rızık bulurdu…"

İç mekândaki üst pencerelerin arasına sonradan yerleştirilen çokgen ahşap levhalarda standartlaşmış sekiz isim yazılmıştır. Saat yönünün tersine okunduğunda: "Allah", "Muhammet", "Ebubekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin".

Mimari Öğeler

Dikdörtgen profilli cümle kapısının kemeri, beyaz ve pembe renkli iki taşın ardışık olarak dizilmesinden meydana gelir. Kemerin kilit taşındaki kabaranın tepesindeki, on iki ışınsal çubuk ilgi çekicidir. Caminin dört cephesindeki iki katlı pencereler yer almaktadır. Dikdörtgen lentolu alt pencereler demir şebekelere sahipken, üsttekiler sivri kemerli ve alçı şebekelidir.

Mukarnas kavsaralı beyaz mermerden mihrabın köşeleri kum saati formunda işlenerek hareketlendirilmiştir. Mihrabın yanındaki geometrik kafes işi oymalı sade ve zarif bir beyaz mermer minber yer alır.

Caminin, kuzeybatı köşesinde, mukarnas şerefeli kesme taştan bir minaresi vardır. Kürsü kısmı caminin duvarları gibi, bir sıra kesme taş üç sıra tuğla hatıllarla örülmüştür. Minare gövdesi, altta birer çiçek kabartmasıyla birleşen ince dikey çubuklar hareketlendirilmiş. Mukarnaslı çıkmalar üstündeki şerefenin iki ayrı motife göre şebeke halinde işlenmiş klasik üslupta korkulukları vardır.

Süsleme

Mütevazı ölçülerdeki caminin en etkileyici özelliği 16. yüzyıla ait İznik çinileridir. Duvarların iç yüzleri, ikinci sıra pencereleri alt kenarları hizasına kadar tamamen çinilerle kaplanmıştır. Alt sıra pencerelerin alınlıklarında yine çini panolar yer alır. Çiniler hatayi palmetler, Çin bulutları, saz yaprakları, rumiler, rozetler, narçiçekleri, şakayıklar, laleler, karanfiller, bahar dalları ve natüralist üslûpta çiçeklerle bezenmiştir.

Sokollu Mehmet Paşa Camii Kadırga

Hüsrev Kethuda Darülkurrası (Vefa)

YAPIM YILI

1565-1566

ZİYARET

Erişim

Yüksek avlu duvarlarıyla çevrili atıl haldeki yapı ziyarete kapalı olmakla beraber Vakıflar Genel Müdürlüğünden izin alınarak görülebilir.

Ulaşım

Şehzade Mehmet Paşa Külliyesi ile Damat İbrahim Paşa Külliyesi arasındaki Dedeefendi Caddesi'nden aşağıya indikten sonra, caddenin sonundaki Taştekneler Sokağı'na girerek yapıya ulaşabilirsiniz. Yapı, Molla Hüsrev Camii'nin bitişiğinde, Ekmekçizade Medresesi'nin hemen karşısında yer alıyor.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Sadrazam Kara Ahmet Paşa'nın kethüdası olan Hüsrev Kethüda, İstanbul'da birçok hayır eseri bina etmiş, Hüsrev Kethuda Hamamı (Ortaköy), Çatalca'daki özgünlüğünü kaybetmiş Hüsrev Kethuda (Belediye) Hamamı ve Vefa'daki bu darülkurra günümüze ulaşabilmiştir.

Tekkenin dar ve küçük avlusuna, Taş Tekneler Sokağı'ndaki avlu kapısından girilmektedir. İçten: 703 X 703 cm, dıştan: 905 X 906 cm boyutlarında, kare planlı yapının üzeri içeriden dilimli tromplara, dışarıdan sekizgen kasnağa bir kubbeyle örtülüdür. Yapının girişinde saçak veya benzeri bir örtü bulunmamaktadır.

Kesme küfeki taşından yapının pencereleri beyaz mermerdendir. Uzun süredir atıl haldeki yapının içi sade ve bakımsızdır.

Hat Programı

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde darülkurranın anlatıldığı bir pasaj yer alır. Bu pasajın sonunda, hatla nakşedilmiş kitabe aktarılır: "Be fazlallâh çü Hüsrev Kethüda ol sahibü'l-hâtem / Yapup bu dârü'l-kurrâyı bir ev edindi ukbâda / Emânî n'ola târîhi bunun derken dedi Hâtif / Mübârek dârü'l-kurrâdır bu târih oldu dünyâda. Sene 973 [1565-1566]."

Mimari Öğeler

Giriş kapısı cepheden 7 cm kadar taşkın düzgün kesme taştan yapılmış silme profil ile çerçevelidir. 119 cm genişliğindeki kapının basık kemeri kırmızı ve beyaz (Marmara mermeri) iki renkli taştan oluşmaktadır. Kemer gibi iki renkli taştan oluşan kapı sövelerin her biri üç parçalıdır.

Kuzey cephedeki basık kemerli kapı, silmelerle dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Cephelerde iki katlı pencereler yer alır. Alttakiler dikdörtgen lentolu, demir şebekeli olup geometrik işlemeli zarif alınlıkları vardır. Üstteki pencereler ise, yuvarlak formlu ve yine geometrik işlemeli zarif şebekelere sahiptirler. İçte giriş karşısında bir mihrap nişi ve iki yanında dolaplar bulunmaktadır.

Süsleme

Sade ve mütavazı yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmaz.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde darülkurradan şu şekilde bahsedilir: "Hüsrev Kethüda Darülkurrası: Ekmekçi-zâde Ahmed Paşa Medresesi yakınındadır. Mimar Sinan yapısıdır..."

Kapuağası (Haramidere) Köprüsü

YAPIM YILI

16. Yüzyıl

ZİYARET

Erişim

Karayolu kavşağının köprünün etrafını çevrelemesiyle birlikte, insanlardan izole, yalnız bir hayat sürmektedir. Çevreyolunun ortasında kalan bu köprünün yanında durmak veya yürüyerek köprüye ulaşmak oldukça tehlikelidir.

Ulaşım

İstanbul merkezine yaklaşık 36 kilometre uzaklıktaki köprü, E-5 üstünden Edirne yönüne giderken Beylikdüzü girişinde bulunmaktadır. Edirne yönüne giderken, Haramidere Sanayi Sitesini geçtikten sonra, Haramidere Kavşağının hemen yanında yer alıyor.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Kullanılmıyor

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Sinan'ın İstanbul'da inşa ettiği az sayıdaki köprüden biridir. Yapının banisi bilinmemekle birlikte, Sinan döneminde yaşamış bir kapuağası (kapuağası: Osmanlı sarayında Enderun ricâlinin en önemli görevlilerinden biri, hadım ağaların başı) tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Köprü, Büyükçekmece ve Küçükçekmece gölleri arasındaki Haramidere üzerinde yer almaktadır.

Köprü esasında, diğer köprülerde olduğu gibi ortaya doğru yükselirken yan kemerlerin üstleri doldurulduğundan tabanı düzelmiş, bunun sonucunda mimari ahengi kısmen bozulmuştur.

73,30 metre uzunluğunda ve 7,20 metre genişliğindeki köprü, iki taraftan %10 eğimli olarak inşa edilmiştir. Sivri kemerli üç göz, ayakların kaynak taraflarında selyaranlar, bunların üzerinde ise hafifletme gözleri ve ayrıca iki yanda birer tahliye gözü yer alır. Ortadaki büyük olmak üzere toplam üç gözden oluşan köprünün ana kemer açıklığı 8,70 metre ve üzengi seviyesinden yüksekliği 5,10 m'dir. Diğer iki kemer ise 7,30 metre açıklığa sahiptir.

Ana kemer açıklığının iki yanındaki ayaklar üzerinde hafifletme gözleri yer alır. 1,50 cm genişliğinde ve 1,80 cm yüksekliğindeki hafifletme gözleri, üzengi seviyesinden 80 cm yüksekliğinde bir sivri kemer ile örtülmesiyle oluşmuştur. Köprünün iki ucundaki tahliye gözleri ise 2,20 cm genişliğinde ve üzengi seviyesinden 1,10 cm yüksekliğinde sivri kemerlerden meydana gelir.

3 metre kalınlığındaki selyaranların menba tarafındaki planı üçgen, arkadakilerin (mansap tarafı) planı ise sekiz köşenin yarısıdır.

Köprü genel olarak kesme küfeki taşından inşa edilmiştir. Her üç kemerde de çevre taşları ince taştan yapılmıştır. Çevre taşı genişliği orta kemerde 59 cm, yan kemerlerde 58 cm'dir. Hafifletme gözlerindeki çevre taşı genişliği 40 cm, tahliye gözlerinde ise 37 cm'dir. Tahliye kemerlerinin iç yüzünde; ana kemer ayakları üzerinde yer alan tahliye kemerleri içerisinde, kemer tonozunu oluşturan kısımlarda, tuğla kullanılmıştır. Köprü özgün döşeme kaplamasını kaybetmiş ve son onarım çalışmaları sırasında parke taş ile döşenmiştir.

Mimari Öğeler
Köprünün iki yan tarafından alçak korkuluklar, onların altında ise bir korniş yer alır. Köprünün iki ucundaki 52 cm yüksekliğindeki köprü başlıklarının (baba) kalınlığı farklıdır: Küçükçekmece tarafındakilerin kalınlığı 36 cm, diğer uçtakilerin kalınlığı ise 41 cm'dir.

Atik Valide Nurbanu Sultan Sıbyan Mektebi, Üsküdar

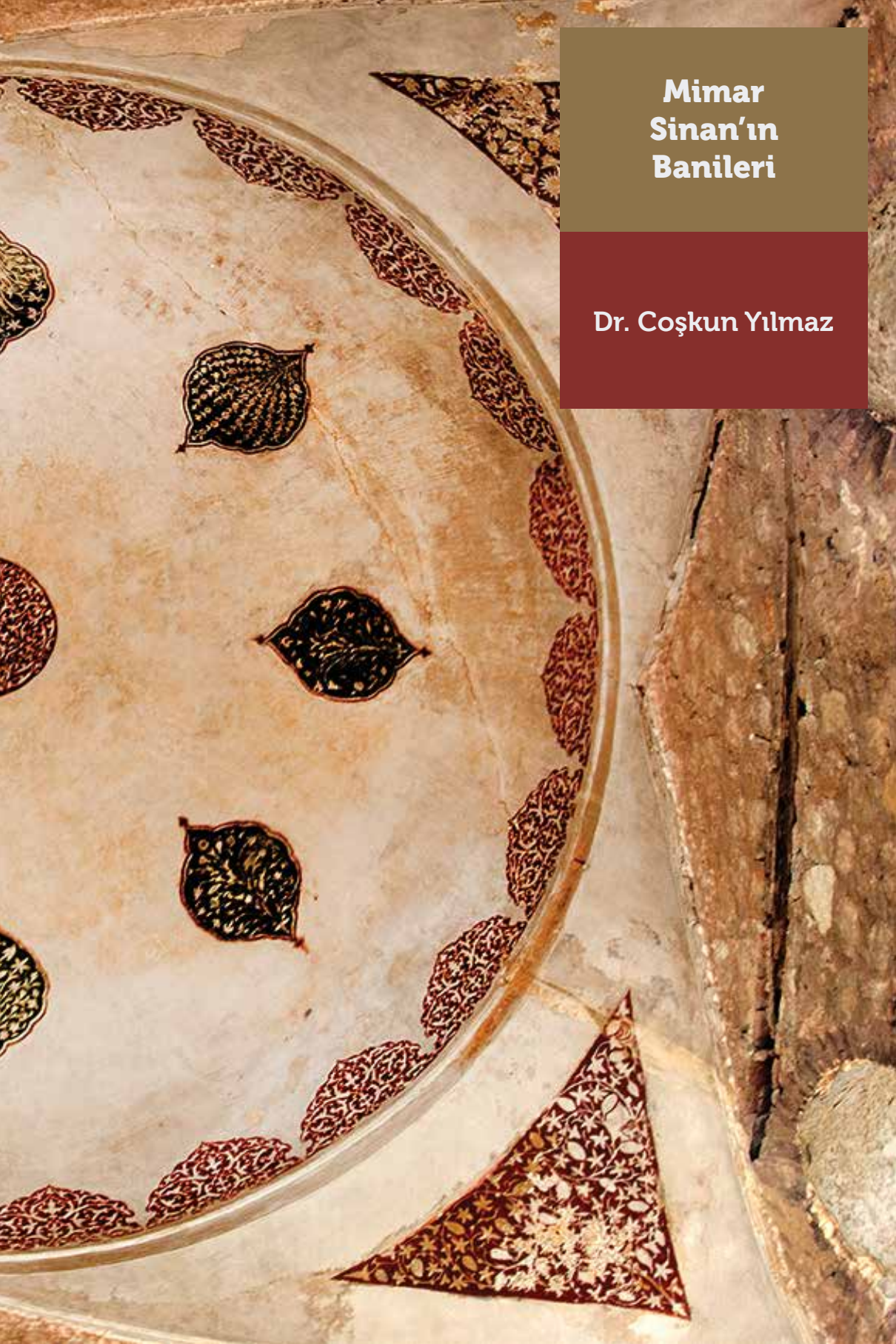

Mimar Sinan'ın Banileri

Dr. Coşkun Yılmaz

Mimar Sinan banileriyle tarih içindeki varlığını sürdürürken baniler de Sinan'la zaman içindeki yolculuklarını devam ettirmişlerdir.

Sinan'ın yapı listesine baktığımızda zengin ve çok üst düzey grubunda yer alan bir bani listesiyle karşılaşıyoruz. Bunların başında Kanuni Sultan Süleyman gelmektedir. Süleyman-Sinan buluşması bir anlamda Osmanlı mimarisinin zirvesine giden yolculuk olmuştur. Padişah, İstanbul başta olmak üzere İmparatorluğun pek çok bölgesine külliyeleriyle, köprüleriyle, su yapılarıyla ve diğer eserleriyle Sinan'ın mimari dehasıyla mührünü vurmuştur. Kanuni'den sonra II. Selim, diğer yapılar yanında ama asıl Edirne'deki Selimiye Külliyesi ile Sinan'ın zirve eserine banilik yapmıştır. Sonra da III. Murad Sinan'la tarihe not düşmüş, iz bırakmıştır. Mimar Sinan'ın baniler listesindeki Sultanlar gurubunda üç Osmanlı padişahı dışında Kırım Hanı I. Devlet Giray Han da yer almıştır. Başta Gözleve Camii olmak üzere Kırım coğrafyasındaki Sinan eserleri bu baninin talebiyle hayat bulmuştur.

Mimar Sinan'ın baniler grubunda Padişahlardan sonra ikinci sırada Valide Sultanlar ve Hasekiler, padişah kızları ve damatları ile sadrazamlar gelmektedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın hasekisi Hürrem Sultan, III. Murad'ın annesi Valide Nurbanu Sultan, Yavuz Sultan Selim'in kızı Şah Sultan, Kanuni Sultan Süleyman'ın kızları Mihrimah ve İsmihan Sultan, II. Selim'in kızı Şah Sultan ile Kanuni'nin damatları Sadrazam Rüstem Paşa, Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa, Yavuz Sultan Selim'in damadı Sadrazam Kara Ahmet Paşa, II. Selim'in damadı Zal Mahmud Paşa ve Sadrazam Semiz Ali Paşa bu grupta yer almaktadır.

Vezir baniler ise şunlardır: Sofu/ Bosnalı/ Hacı Mehmed Paşa, Hadım İbrahim Paşa, Pertev Mehmed Paşa, Ferhat Paşa, Mesih Paşa ve Nişancı Mehmed Paşa.

Barbaros Hayreddin Paşa, Sinan Paşa, Piyale Paşa, Uluç/Kılıç Ali Paşa ise denizciler yani Kaptan-ı derya olan Sinan banileridir.

Beylerbeyi, sancakbeyleri ve eyalet yöneticisi olarak tespit edilen bani sayısı ise 15'tir: Sofu/ Hacı/ Karaöz Mehmed Bey, I. Osmanşah Bey, Sokollu Kasım Paşa, Firdevs Paşa, Cenabi Ahmet Paşa, Lala/Tütünsüz Hüseyin Paşa, Hacı/Doğancı Ahmet Paşa, Lala Mustafa Paşa, Köse Hüsrev Paşa, Hadım Ali Paşa, Çerkez İskender Paşa, Behram Paşa, Melek Ahmet Paşa, Deli Hüsrev Paşa, Dukakinzade Mehmed Paşa.

Diğer baniler Şeyhülislam Fenarizade Muhyiddin Mehmed Çelebi, Kazaskerlerden Amasyalı Kızıl Abdurrahman Çelebi, Mevlana Ensarî Ahmed Çelebi, ve Molla Çelebi, Defterdar Mustafa Çelebi, Çavuşbaşı Mahmud Ağa, Tercüman (Drogman) Yunus Bey, Hürrem Çavuş, Ferruh Kethüda, Kapıağası Mahmud Ağa,

Bostancıbaşı İskender Paşa, Odabaşı Behruz Ağa, Muhasip Şemsi Ahmed Paşa, Darüssaade Ağası Mehmed Ağa, Cafer Ağa, Kasap Ustası Hacı Evhad ve Bezirgancıbaşı Hacı Hüsrev...

Görüldüğü gibi Sinan, devrinin padişahları başta olmak üzere pek çok devlet ve ilim adamı adına eser inşa etmiş ve Osmanlı coğrafyasına devletin gücünü, banilerinin hatırasını ve yardımseverliğini, kendisinin mühendislik, mimarlık ve şehir tasarımcılığını nakşetmiştir.

Sultan Süleyman Türbesi, Fatih

Kara Ahmet Paşa Külliyesi

NEREDE

Topkapı Caddesi, Topkapı/Fatih

YAPILAR

Cami, medrese ve türbe.

ZİYARET

Ulaşım

Külliyeye çeşitli toplu taşıma araçlarıyla ulaşmak mümkün. Aksaray-Topkapı istikametinde giden otobüslerin Topkapı Caddesi otobüs durağı veya tramvayın Pazartekke durağında indikten sonra, hemen karşıdaki Topkapı Caddesi'nden 300 metre kadar kuzey istikametine doğru yürürseniz, külliyeye ulaşırsınız.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Esmer olması sebebiyle "Kara" lâkabıyla anılan Ahmet Paşa'nın ilk yılları hakkında fazla bilgi olmasa da Arnavut asıllı olduğu bilinmektedir. Paşa vakti zamanında devşirilerek Enderun'a alınmış, Harem'de yetişerek kapıcıbaşılık ve miralemlikte bulunmuştur. Kanuni Sultan Süleyman döneminde sadrazamlığa kadar yükselen Kara Ahmet Paşa, I. Selim'in kızı Fatma Sultan'la

evlenmişti. 1553 yılında Kanuni'nin oğlu Şehzade Mustafa'nın boğdurulmasından sorumlu tutulan Rüstem Paşa, gelen büyük tepkileri yatıştırmak amacıyla, veziriazamlık makamından azledilmiş, yerine Kara Ahmet Paşa atanmıştı. Bürokrasinin şahikası olan veziriazamlığa kadar yükselen Paşa'nın saadetli günleri çok uzun sürmedi: 1555 yılında divan toplantısına katılmak üzere geldiği sırada ansızın idam edildi. Dönemin belgelerine göre Kara Ahmet Paşa, Hürrem Sultan, damadı Rüstem Paşa ve kızı Mihrimah Sultan'dan oluşan üçlü ittifakla mücadele halindeydi. Hatta bu üçlünün Paşa'nın katledilmesine sebep olduğunu belirtmektedir. Rüstem Paşa'ya yeniden veziriazamlık yolunu açmak için öldürüldüğü yazılır. Tarihi kaynaklar Kara Ahmet Paşa'nın Kanuni tarafından katli vacip görüldüğünü yazsa da, kimi kaynaklar Paşa'nın külliyesinin prestij işareti sayılan eski sur içine yapılmasının Kanuni'nin özel izniyle mümkün olduğunu ve bunun Kanuni'nin Paşa'yı masum olarak gördüğünü ileri sürer. Bazı kaynaklara göre (Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, 2013, s. 508), ölümünden sonra mezarı üzerinde inşa edilmesine izin verilen türbesi, zaman içinde Paşa'nın aklandığını göstergesidir.

Külliye vakfiyesi, Paşa'nın 1555'te ölümünden çok kısa süre önce onaylansa da Paşa'nın vefatının ardından bu yapılar topluluğu 1572'ye kadar tamamlanamamıştı. Kara Ahmet Paşa ölümünden önce Edirnekapı'da arsa ve ticari mülkler edinmişti. Muhtemelen külliyesini Edirnekapı'nın iç yüzünde, bugünkü Mihrimah Sultan Külliyesi'ne çok yakın bir yerde, inşa ettirme niyetindeydi. 1550'lerde başlanması planlanan külliye projesi Rüstem Paşa'nın ikinci veziriazamlığında durdurulmuşsa da Rüstem Paşa'nın 1561'de ölümü üzerine yeniden gündeme geldi. Fakat bu sefer başka bir sorun ortaya çıktı: Kanuni'nin çok sevdiği, biricik kızı Mihrimah Sultan da külliyesini burada yaptırmak niyetindeydi. Kısa süre içerisinde Kara Ahmet Paşa vakfının mütevellisi Hüsrev Kethüda ile Mihrimah Sultan'ın vakfının mütevellisi Mehmet Kethüda arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. Hüsrev Kethüda, Kara Ahmet Paşa'nın vasiyetini yerine getirmek için çok uğraştı. Hüsrev Kethüda'nın, dönemin en kudretli şeyhülislâmlarından biri olan, itibar sahibi Ebussuud Efendi'den aldığı fetvalar işe yaramadı. Kanuni 1563 yılındaki fermanıyla kızını haklı görüp, ölmüş paşanın aynı yere yakın külliyesini yasakladı. Rüstem'in yerine atanan, Kara Ahmet Paşa'yla arasında husumet bulunan veziriazam Semiz Ali Paşa'nın da bu inşaya karşı olduğunu belirtmek gerek. Külliye, Sokollu Mehmet Paşa'nın veziriazamlığı döneminde tamamlanabildi. Külliyenin yapılacağı mevki değiştirilerek, Topkapı'daki türbesinin yanı başında inşa edilmesi kararlaştırıldı. Vakfiyeye göre külliye cami, bir medrese, on altı odalı bir zaviye, bir imaret ve bir sıbyan mektebinden ibaretti. Bugün sadece cami, medrese, türbe ve özgünlüğünü kaybetmiş sıbyan mektebinden oluşur. Vakfiyede bahsi geçen imaret ile zaviyenin ya hiç yapılamadığı ya da bu yapıların zamanla yıkılıp ortadan kalktığı düşünülebilir. Türbenin karşısındaki taş ve tuğla hatıllı duvarlara sahip mektep, Sinan eserlerinin listesini veren tezkirelerde zikredilmez.

Külliyeye bağlı türbeler geleneksel olarak caminin güneyindeki hazirede yer alırken, baninin türbesi, kuzeyde, cami ve medresenin biraz uzağında yer alır. Aptullah Kuran'a (Mimar Sinan, 1986, s. 106) göre önceden inşa edilen türbenin karşısındaki cami arsası daha sonra satın alınmış, cami ve medrese sonraki yıllarda inşa edilmişti. Cami ve medrese, eski sur içinin başlıca girişlerinden birinin yakın ve bir tarafı meyilli yüksek bir arazisi üzerine inşa edilmiştir. Cami ve medrese, dış avlu duvarlarıyla çevrilmiştir. Bu dış avluya batıda bulunan kapıdan girilmektedir. Cami ve medrese avlusuna ise batı ve doğu cephelerde yer alan kapılardan girilir. Caminin batısında küçük bir hazire bulunur. Paşa'nın cami ve aynı avluyu paylaşan U planlı medresesi, Sinan eseri olan Mihrimah Sultan (Edirnekapı) ve Sinan Paşa (Beşiktaş) külliyeleri ile benzerlik taşır. Fakat bu yapıda kubbeli bir dershane odası yer alırken, diğer iki medresede dershane yer almaz. Ayrıca Sinan Paşa Külliyesi'ndeki cami taş ve tuğla dizileriyle oluşan almaşık örgü sistemiyle inşa edilirken, Kara Ahmet Paşa Camii kesme taş duvarlara sahiptir.

Kara Ahmet Paşa Camii

YAPIM YILI

1565-1571/1572

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

İnşa tarihi bulunmayan caminin avlu batı kapısı üzerindeki 1696-97 tarihli onarım kitabesinde, caminin 969 [1561- 62] yılında tamamlandığı belirtilse de tarihçi Ayvansarayi, siyasi rakiplerince engellenen inşa projesinin 1565'ten sonra, 1571-72'de tamamlandığını belirtir (Gülru Necipoğlu 1571-1572, Reha Günay 1558-1565, Aptullah Kuran 1558'den sonra tamamlandığını varsayar).

15.60 x 24 metre boyutlarındaki iç mekân, enlemesine genişletilerek derin payandalara yer verilmiştir. Merkezi kubbenin sağında ve solunda yer alan dört adet yarım kubbe ve bunların arkalarında yer alan mahfiller, cami kitlesinin doğu-batı doğrultusunda uzamasına neden olmuştur. 12 metre çapındaki merkezi kubbe, sivri kemerler ve altı adet kırmızı granit sütuna oturarak altıgen baldakeni meydana getirir. İç mekândaki altıgen baldakenli kuruluş, kubbe kasnağını destekleyen altı adet payanda kemeriyle dış kütleye yansıtılmıştır. Wolfgang Müller-Wiener (İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası, 2001), kubbeyi taşıyan kırmızı renkli granit sütunların cami yakınlarında bulunan Aya Romanos Kilisesi'nden alınmış olabileceğini belirtir. Kuzey ve güney cephedeki sütunlar duvarlara yakın tutulmuş, yan cephelerdeki sütunlar ise arkalarındaki payandalara tromplar aracılığıyla bağlanmıştır.

Caminin cümle kapısı, kuzey cephenin ortasında bulunur. Ayrıca caminin dıştaki kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerindeki eğimli çatıyla örtülü bölüm, cami iç mekânına ve son cemaat yerine girişi sağlar.

İç mekândaki yan duvar payandaları arasına aynalı tonozlarla örtülü iki katlı mahfiller yerleştirilmiştir. Payandalar, yan mahfilleri çerçeveleyen iki büyük kemerle gizlenmiştir. Mahfiller, baklava başlıklı beyaz mermerden sütunlar ve sivri kemerlerce taşınır. Sinan'ın inşa ettiği Hadım İbrahim Paşa Camii'nde olduğu gibi, bu mahfillerde birer mihrap yer alır. Kuzey cephenin iki ucunda bulunan müezzin mahfilleri dışa çıkıntı yapar. Caminin dikdörtgen planı ve iki katlı mahfiller, Rüstem Paşa ve Mihrimah Sultan (Edirnekapı) camileriyle benzerlik gösterirken, altıgen baldakenli plan tipiyle Sokollu Mehmet (Kadırga) ve Sinan Paşa camilerini akla getirir.
Caminin kuzeyinde yer alan son cemaat revağı, altı adet mukarnas başlıklı beyaz mermerden sütunlarla beş kubbeli bölüme ayrılmış, bu revağın her iki ucuna beşik tonozlu bölüm eklenmiştir. Son cemaat yerinin revak kısmı, avlu revaklarından daha yüksek tutularak camiye doğru görsel bir yönlendirme sağlanmak istenmiştir. Geniş ve ferah cami avlusunun dört yanı kubbeli revaklarla çevrilmiştir. Revaklar kuzeyde dokuz, batı ve doğu yönlerde ise altı kemerli yapılmıştır. Medrese önündeki kuzey revak sekizgen tonozlarla, diğer revaklar ise kubbeyle örtülmüştür. Beyaz mermer, kırmızı ve yeşil granitten sütunlar, mukarnas başlıklara sahiptirler. Avluda yer alan dokuzgen planlı şadırvan, avlu yan kapıları ve mihrap aksını vurgulayacak biçimde ortaya yerleştirilmiştir. 16. yüzyıl özelliklerini taşımayan şadırvanın üzeri yakın bir zaman önce, kubbeli gölgelikle örtülmüştür.

Hat Programı

Caminin içinde günümüze ulaşabilen celi sülüsle nakşedilmiş hat programı, kutsal metin ve isimlere göndermede bulunur. Kubbenin merkezinde işlenmiş İhlas Suresi (112) yer alır. Kubbeyi taşıyan sekiz kemerin aralarındaki yuvarlak madalyonlarda, saat yönünün tersine doğru dizilmiş, kutsal sayılan altı standart isim yazılmıştır: "Allah", "Muhammet", "Ebu Bekir", "Ömer", "Osman" ve "Ali".

Mermer mihrabın tepesinde, Mimar Sinan eserlerinde sıkça kullanılan, Âli İmrân Suresi'nden bir ayet (3: 37) parçası yer alır. Bu ayet parçasında, ait olduğu mimari elemana gönderme yaparcasına, "mihrap" sözcüğü geçer: "[Hz.] Zekeriya, onun [Hz. İsa'nın annesi Meryem] yanına, mihraba (mabede) her girişinde onun yanında bir rızık bulurdu…"

Kıble duvarındaki dikdörtgen çini pencere alınlıklarında yer alan Fâtiha suresine (1: 1-7) yer verilmiştir.

Mimari Öğeler

Cümle kapısının iki yanında demir şebekeli anıtsal iki pencere, Rüstem Paşa Camii'ndekilerle benzerlik gösterir. Caminin yan cephelerinde sivri kemer alınlıklı düz lentolu iki katlı pencereler, kıble duvarında üç katlı pencereler bulunur. Kıble duvarındaki alçı şebekeli ve renkli camlı pencerelerden süzülen ışık etkileyici bir renk cümbüşü yaratır. Pencere alınlıklarının sivri kemerli profilleri, Sinan'ın yapmış olduğu Hadım İbrahim Paşa Camii'ni andırmaktadır.

Süsleme

Mihrap duvarı alt kat pencerelerindeki dikdörtgen alınlıklarda renkli sır tekniğiyle (cuerda seca) yapılan çiniler yer almaktadır. Soyut bitkisel kompozisyonlu bu çinilerde beyaz, firuze, mavi, yeşil ve sarı renkler kullanılmıştır. Son cemaat revağındaki raflı nişlerin sivri kemerli alınlıklarında da benzer çinilerden yer alır.

Müezzin mahfilinin ahşap tavanındaki sarı, mavi ve kırmızı renklerin hâkim olduğu süslemelerde şemşe, Çin bulutları ve rumi motifleri oldukça etkileyicidir. Dış revak kubbeleri ve iç mekânda yer alan kalemişleri, dönem müdahaleleri sonucunda özgünlüğünü yitirmiştir.

Minare şerefesinin altında yer alan altı köşeli çini yıldızlar kısmen dökülmüştür.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi'nin 17. yüzyılda kaleme aldığı Seyahatname'de caminin sultanî özelliğini vurgular: "Topkapısı'nın iç yüzünde bir tepe üzerinde selâtin camileri tarzında bir camidir"

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Kara Ahmet Paşa'nın camisi (yukarıda zikredilen) bazı mimari detaylarda, Mihrimah Sultan (Edirnekapı), Rüstem Paşa ve Hadım İbrahim Paşa camileriyle benzerlikler taşır. Topkapı'daki bu yapıyı gezmeden evvel, bu camileri ziyaret etmenizi öneririz.

Kara Ahmet Paşa Medresesi

YAPIM YILI

1561-1562

ZİYARET

Erişim

Medresenin güneybatı ucunda yer alan kısım Hacı Ferşat Efendi Eğitim ve Kültür Derneği ile imam odası olarak, diğer bölümler ise öğrenci yurdu (Özel Gazi Ahmet Paşa Yüksek Öğretim Erkek Öğrenci Yurdu) olarak kullanılmaktadır.

Medrese odaları gezilemiyor olsa da, medrese ile caminin ortak avlusuna gündüz saatlerinde girilebilmektedir. Avludan yapıyı rahatlıkla inceleyebilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Öğrenci yurdu ve dernek

Kullanıcı

Özel Gazi Ahmet Paşa Yüksek Öğretim Erkek Öğrenci Yurdu

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

İnşa tarihi bulunmayan caminin avlu batı kapısı üzerindeki 1696-97 tarihli onarım kitabesinde, cami ve medresenin 969 [1561- 62] yılında tamamlandığı belirtilse de tarihçi Ayvansarayi, siyasi rakiplerince engellenen inşa projesinin 1565'ten sonra, 1571-72'de tamamlandığını belirtir (Gülru Necipoğlu 1571-2, Reha Günay 1558-1565, Aptullah Kuran 1561-62 tamamlandığını varsayar). Cami ve aynı avluyu paylaşan U planlı medrese, Mihrimah Sultan (Edirnekapı) ve Sinan Paşa (Beşiktaş) külliyeleri ile benzerlik taşır. Fakat bu yapıda kubbeli bir dershane odası yer alırken, diğer iki medrese de dershane yer almaz. Medrese, on altı hücre ve bir dershane odasından oluşur. 5.60 metre çapındaki bir kubbeyle örtülü dershane odası, mihrap aksını vurgular. Dershanenin iki yanında medresenin arka bahçesine geçişi sağlayan birer dehliz yer alır. Dershane odasını örten kubbe tabanları mukarnaslı çıkmalarla beslenen dilimli tromplara, diğer medrese hücrelerini örten kubbeler ise pandantiflere oturmaktadır.

Geniş ve ferah cami avlusunun dört yanı kubbeli revaklarla çevrilmiştir. Revaklar kuzeyde dokuz, batı ve doğu yönlerde ise altı kemerli yapılmıştır. Medrese önündeki kuzey revak sekizgen tonozlarla, diğer revaklar ise kubbeyle örtülmüştür. Beyaz mermer, kırmızı ve yeşil granitten sütunlar, mukarnas başlıklara sahiptirler. Cami ve bitişik olduğu avlu revakları kesme küfeki taşından inşa edilirken, daha ekonomik olmasından dolayı, medrese taş ve tuğla dizilerinden oluşan almaşık tekniğiyle inşa edilmiştir. Medrese odalarının öğrenci yurdu olarak kullanılması sebebiyle, yapının revakları günümüzde camekânla kapatılmıştır.

Mimari Öğeler

Örtüde değişik öğeler kullanılmıştır. Dershanede tonoz bingili bir kubbeyle; hücreler küresel üçgen geçişli kubbelerle örtülmüştür. Kuzeybatı revağının dershane girişi önündeki açıklığı üstünde sekizgen tabana oturan piramidal bir kubbe, yanlarında ise başka uygulamasına rastlamadığımız, taban köşeleri pahlanarak sekiz ayrıtlı duruma gelen özel aynalı tonozlar bulunmaktadır. Avlu yan cephelerine rastlayan revak açıklıklarında, küresel üçgen geçişli kubbeler kullanılmıştır.

Süsleme

Medresede herhangi bir süsleme unsuru yer almamaktadır.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Topkapı'daki bu medrese, Sinan eseri olan, Mihrimah Sultan (Edirnekapı) ve Sinan Paşa (Beşiktaş) medreseleri ile benzerlik taşır. Medreseyi gezmeden evvel bu yapıları görebilir veya bu üç yapının planlarını karşılaştırabilirsiniz.

Kara Ahmet Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1558-1559

ZİYARET

Erişim

Yıllar öncesinde bir hazire ile çevrili olan bu türbe, yol genişletme çalışmaları neticesinde, günümüzde tek başına yol kenarında kalmıştır. Alçak bir duvar ve tellerle çevrili türbenin küçük bir avlusu vardır. Avlu kapısı ve giriş kapısı ne yazık ki kapalı olduğundan içeri girilemese de, yapıyı yol kenarından incelemek mümkün.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Cami gibi türbe de kesme küfeki taşından inşa edilmiştir. Sinan'ın inşa ettiği diğer türbelerle kıyaslandığında, yüksek bir cepheye sahiptir. Türbe dıştan altıgen, içten ise onikigen planlıdır. Yapının dış cepheleri dışta yuvarlak gömme sütunlar, içte yüksek nişlerle vurgulanır. On sekiz kenarlı bir kasnak üzerinde yükselen çift cidarlı yarım küresel kubbe, şişkin bir profile sahiptir. Vaktiyle yapının giriş cephesinde yer alan saçak sonradan yıkılmıştır. Türbenin içerisinde yalnızca baninin sandukası yer alır. Türbenin çevresini saran küçük hazire ne yazık ki kaybolmuştur.

Hat Programı
Kapı kemeri üzerindeki dikdörtgen mermer panoda hatla yazılmış bir tarih mısrası bulunur.

Paşa'nın ölümünden sonra mezarı üzerinde inşa edilmesine izin verilen kubbeli türbesinin, zaman içinde Paşa'nın aklandığının işareti olduğunu daha önce değinmiştik. Vaktiyle Kara Ahmet Paşa'nın sandukasının üzerinde yer alan sülüs hatlı kitabe, bu aklanma sürecinden bahsediyordu: "...Efsanevi kahraman Rüstem (Şehname'deki kahraman) gibi cihat etti/Padişah damadı olup aldı sadaret mührünü.../ Onun [Rüstem Paşa] yerine veziriazam olarak rütbesi yükseldi.../ [Veziriazamlık] iki yıldan az kısmet oldu/Sultan Süleyman katlettirdi onu/962 [1555]'de şehadet mertebesine erişti/Cami-i şerifinin temelleri atılmıştı/Bu hizmet uzun yıllar geri kaldı/Derken Sultan II. Selim çıktı tahta/Masum olduğundan, icazet verdi/Böylelikle hayratı tamamlandı/Ruhu o zaman şad olup şeref buldu/ Merhum burada gömülmüştü/ Türbesi yedi yıl sonra yapıldı/Faziletle şöhret kazandı onun için/Sandukasının başına sarığı süs oldu/ Kararmış yüzü ebediyen aklandı/Peygamber onun şefaatine yetişti/Kullarının aracılığıyla mutlu oldu/[İnşaatına] hizmet edenler saadet ehli olsun/Şehadetle çıktı [ebedi] sığınağın yoluna/ Tarihini dediler 'rahmetli paşa'/Yıl 962." Bu kitabe ne yazık ki kaybolmuştur.

Mimari Öğeler
İki katlı pencereler dışarıdan dikdörtgen çerçeveler içerisine yerleştirilmiştir. Demir şebekeli dikdörtgen lentolu alt pencereler, sivri kemerli alınlıklara sahiptirler. Üst pencereler ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Giriş cephesinde yer alan dikdörtgen sade kapı, basık yuvarlak kemerlidir.

Süsleme
Kapı kemerinin köşeleri ile kitabede mermere oyulmuş bitkisel kompozisyonlu süslemeler yer alır. İç mekânda yer alan boyalı duvarlar sonraki dönemlere aittir.

Kılıç Ali Paşa Külliyesi

NEREDE

Meclisi Mebusan Caddesi, Tophane/Beyoğlu

YAPILAR

Cami, türbe, hamam ve sebil

ZİYARET

Ulaşım

Meclis-i Mebusan Caddesi'nden geçen otobüslerle veya T1 Kabataş-Bağcılar tramvay hattının Tophane durağında inerek külliyeye ulaşılabilir.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Külliyenin inşası öncesinde Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa, Akdeniz'de kazandığı zaferlerle ön plana çıktı. Kalabriya ve Messina kıyılarına yapılan bir akının ardından Tunus'u yeniden fethetti. Bu fetihle birlikte binlerce esir ve İspanyolların Goletta (Halkü'l-Vad) kalesindeki beş bin top ganimet olarak ele geçirildi. Bu büyük zaferin yadigârı olan toplar, Topkapı Sarayı'nın deniz surlarının önünde ve top dökümhanesinin bulunduğu Tophane kıyısında sergilendi. Muzaffer Paşa'nın birkaç yıl sonra külliyesini inşa edeceği yer, Tophane'de sergilenen bu topların yanı başıydı. Top dökümhanesi ve kıyıda sergilenen topların oluşturduğu fon, Hıristiyan devletlere karşı kazanılan deniz zaferlerinin hâtıralarını zihinlerde canlı tutarak, bir güç gösterisine dönüşüyordu. 20. yüzyılın başında yapılan kıyı kesimindeki binalar, her ne kadar bu panoramayı bozsa da, vapurla geçerken bu sahneyi gözünüzde canlandırabilirsiniz.

Kılıç Ali Paşa Külliyesi İstanbul'da Sinan'ın kaptan-ı deryalar için deniz kıyısına inşa ettiği üç külliyeden biridir. Haliç'e yakın konumuyla Boğaz kıyısındaki külliyeler arasında prestijli bir yere sahip. Cami, türbe, hamam ve sebilden oluşan külliye (Sinan'ın eserlerinin listelerini veren Tezkire'lerde medresenin adı geçmediğinden, medreseyi külliyeye dâhil edemiyoruz), denizden kazanılmış bir alan üzerine inşa edilmiştir.

Tophane semtinde, Fatih döneminde inşa edilmiş top döküm tesisi yer almaktaydı. Külliye karşısında yer alan Tophane-i Amire binası bu tesisin merkezini teşkil etmekteydi. Bu yapı, 16. yüzyılda Sinan tarafından onarılmıştı. Semtte çoğunlukla denizciler ve Tophane-i Amire'nin kozmopolit personeli yaşıyordu. Devşirmeler, Avrupa kökenli eksperler, tesis çalışanlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktaydı. Kimi kaynaklar bu çalışanlardan bahsetmekte. Mesela Fransız elçisinin maiyetinde bulunan Jérome Maurand, 1544 yılında Tophane-i Amire'de Alman zanaatkârların istihdam edildiğini belirtmekte. Külliyeye gelir getirmesi amacıyla civara inşa edilen yapılar, bölgenin ticari potansiyelini önemli ölçüde genişletti. Bununla birlikte külliyenin inşaası semtin sosyal yapısını etkileyerek bölgenin Müslümanlaştırılmasında önemli rol oynadı. Cami önü ve çevresi zamanla canlı bir kamusal ve ticari alana dönüştü. 1732'de yapılan Tophane Çeşmesi kamusal alanın önemli bir parçası haline geldi. Cami çevresinin bu renkli panoraması, Oryantalist resimlerde sıkça tasvir edildi. Eski fotoğraf ve gravürlerde cami önündeki alanda kurulan kalabalık pazarları, cami avlusunda sergiledikleri ürünlerle oturan şifacı ve eczacıları, arzuhalcileri görmek mümkün. Her ne kadar eskisi gibi canlı olmasa da, caminin şadırvanında otururken, kalabalığın ve kuş seslerinin harmonisi, insanı dinlendiriyor.

Özellikle 19. yüzyıl sonundan sonra süregelen müdahaleler, külliye ve çevresini etkiledi. Külliyenin önündeki kıyının doldurulmasıyla denizle olan ilişkisi kesildi. Tophane - Beşiktaş arasında uzanan caddenin 1950'lerdeki genişletme çalışmaları neticesinde, caminin ön avlusunun dükkânlarla dizili kuzey duvarı geriye çekilmiş, çifte revaklı son cemaat yeri cephesinin sıkışmasına neden olmuştur. Yeni yapılan kuzey duvarının iç tarafına, aslına uygun olarak üstü saçakla örtülü abdest alma yeri yapılmış, fakat yıkılan dükkanlar yenilenmemiştir. 1927 yılına ait Pervitich haritası, vaktiyle avlunun kuzey duvarına bitişik dükkânları gösterir. Dükkânlar ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır.

Kılıç Ali Paşa Camii

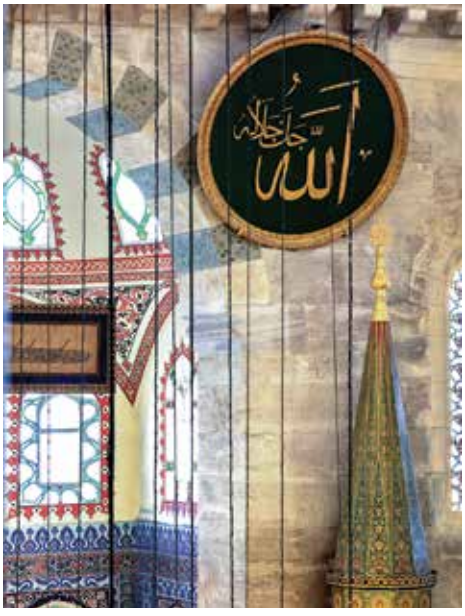

YAPIM YILI

1580-1581

ZİYARET

Erişim

Merkezî sayılan konumu nedeniyle caminin yerli ve yabancı ziyaretçisi eksik olmamaktadır. Küçük sayılabilecek bir cemaati vardır. Çoğu camide olduğu gibi cumaları kalabalıktır. Bu merkezi konumu nedeniyle yolu Tophane semtine düşenler ve semt esnafı caminin cemaatini oluşturur. Cami, sabah namazından yatsı namazına kadar genellikle açık tutulduğu için gündüzleri rahatlıkla gezilebilmektedir. Caminin kapalı olduğu durumlarda ise sadece avluya girilebiliyor.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Cami inşasında farklı malzemeler kullanılmıştır. Bunlardan biri de küfeki taşıdır. Küfeki ocakları genellikle İstanbul ve çevresinde bulunuyordu. Osmanlı mimarlığında küfeki taşı pahalı olmakla birlikte, özellikle cami inşasında sık kullanılan bir malzeme türüydü. Kılıç Ali Paşa'nın camisinde bu geleneğe uyulmuş, duvarlarda kesme küfeki taşı kullanılmıştır. Kesme taşa göre daha hafif ve ekonomik olduğundan örtü sisteminde, kubbeli üstyapının kübik kaidesi ve kasnağında tuğla kullanılmıştır. Sinan'ın bazı geç dönem eserlerinde görülen bir özelliği, tamamen kurşun kaplı üstyapıdır. Bu nedenle bu caminin üst örtü sistemi tamamen kurşunla kaplıdır. Cami ve türbe haziresini kuşatan duvarın beş kapısı vardır. İkisi batıda, ikisi kuzeyde, biri de doğuda bulunmaktadır. Caminin şadırvan avlusu, geniş saçaklı bir çifte revak önünde uzanır. Mukarnas başlıklı yüksek beyaz mermer sütunlara dayanan beş gözlü iç revak, baklava başlıklı daha alçak sütunlu ikinci bir revakla çevrilidir. Avludaki şadırvan Sinan dönemine ait olmayıp, barok üslupta inşa edilmiştir. Kubbeli şadırvan, sekizgen alçak bir kaide üzerinde yükselirken, kaidenin köşelerine sekiz adet beyaz mermer sütun yerleştirilmiştir. Kubbe ve eteği bu sütunlara oturmaktadır. Cami iç mekânına kitabeli ve mukarnaslı, üçgen kavsaralı cümle kapısından girilmektedir. Harime girmeden evvel, kapıdaki detaylara bakmakta fayda var: Beyaz mermerli bu kapı, dikdörtgen silme kuşaklarıyla hareketlendirilmiş ve iki tarafına pembemsi renkte iki sütunçe yerleştirilmiştir.

Hamamın kubbesi 14.10 m. çapındayken, caminin kubbesi 12.70 m. çapındadır. Sinan, caminin kubbesini, hamamın kubbesinden daha küçük tutarak âdâba riayet etmiştir. Kubbe, dört adet filpayeye pandantifler aracılığıyla oturmaktadır. Kubbe, doğuda ve batıda birer büyük kemer, kuzeyde ve güneyde yarım kubbelerle desteklenmiştir. Çıkıntı yapan mihrap nişi küçük boyutlu bir yarım kubbeyle örtülüdür. İç mekânda, orta bölümü üç yönden kuşatan iki katlı galeriler yer almaktadır. Kuzeyde, dikdörtgen kesitli dört ayakla, beş aksa bölünmüş arka galeri; batı ve doğuda yine beş bölümlü yan galeriler bulunmaktadır. Zemin kattaki galerilerin birimleri çapraz kaburgalı tonozlarla örtülürken; üst kattaki galeri yer yer tonoz ve

kubbe ile örtülmüştür. Üst galeriler günümüzde kapalı olsa da, alt kattaki galerileri gezmeniz mümkün. Zemin kattaki galerilerin tamamında vişneçürüğü renginde somaki sütunlar kullanılırken, galeri düzeyindeki sütunlardan alttakilerin üstüne düşenler beyaz mermer, bunların aralarında kalanlar içinse somaki sütun kullanılmıştır.

Caminin Ayasofya'yla olan benzerliği dikkat çekmektedir. Bu benzerlik inşa edildiğinden beri ününün bir parçası oldu. Derinlemesine plan tipi, merkezi kubbeyi iki yarım kubbeyle birleştiren üstyapısı, merkezi kubbenin dört ağır kemer payandalarla desteklenen kübik kaidesi ve pencereli büyük timpanum kemerleri, merkezi iç mekânla bütünleşmeyen yan galeriler, iç mekânı üç taraftan saran U biçimli galerideki kemerlerin tek ve çift sütunları bu benzerliklerden bazılarıdır. Sinan, Ayasofya'dan esinlenirken yapının planında bazı değişiklikler yapma gereği hissetmiştir. Ayasofya modelinin revaklı şadırvan avlusunu izale etmiş, dört minaresini teke indirmiş ve Ayasofya'nın devasa boyutlarını küçültmek yoluyla, onu hâmisinin selâtin olmayan statüsüne uyarlamıştır. Sinan, kadim Bizans kilisesinin dört iri filpayesi yerine, incelmiş yuvarlak filpayeler kullanarak çağdaş bir yoruma gitmiştir. Ayrıca, Ayasofya'nın dış cephelerinde yer alan payandalar burada izale edilerek caminin dış cepheleri özgürleştirilmiştir.

Ayasofya dışında, Akdeniz coğrafyasından etkiler taşıdığını söyleyebiliriz. Kıble duvarının renkli camlı pencerelerini, çapraz kaburgalı tonozlarla örtülü yan galerilerin zemin katı boyunca uzanan, büyük kemer biçimli renkli camlı alınlıklar tamamlar. Yan galerilerdeki çapraz kaburgalı tonozlar ve renkli camdan alınlıklar, Gotik mimarinin farklı bir yorumu gibi algılanır. İtalyan kökenli devşirme Kılıç Ali Paşa, muhtemelen Akdeniz seferleri sırasında karşılaştığı kiliselerden esinlenmiş ve banisi olduğu cami için benzer bir sipariş vermişti. Sinan, bu tip tonozları nadiren kullanmıştı. Sinan'ın yapmış olduğu Mesih Mehmet Paşa Camii, III. Murad'ın kubbeli Hasoda kasrının havuzlu bodrumunda benzer tonozlar yer alır.

Kılıç Ali Paşa'nın camisi, Sinan'ın yine denizciler için yapmış olduğu Sinan Paşa Camii ve Piyale Paşa Camii'nden daha iddialıdır. Bu cami banilerinin Kılıç Ali Paşa gibi kaptan-ı derya olduğunu belirtmek gerek. Paşa'nın yaptırdığı cami vasıtasıyla seleflerine karşı bir üstünlük kurduğu söylenebilir. Cami, Piyale Paşa gibi vezirliğe yükselememiş olsa da, bânisinin olağanüstü itibarını yansıtıyordu. Camide kullanılan dört ayaklı baldaken sistemi, iki yarım kubbe ile desteklenen ana kubbesi ve pencereli timpanum kemerleri gibi mimari detaylar, öteden beri yalnızca selâtin camilerinin imtiyazı olmuştu. Güney İtalya'nın Calabria (Kalabriya) bölgesindeki köyünden papaz olmak için Napoli'ye giderken, Osmanlı korsanlarına esir düşen Kılıç Ali Paşa'nın zamanla tırmanan saygınlığı, geleneksel statü hiyerarşilerinin çiğnenmeye başlanmasının bir habercisiydi.

Hat Programı

Caminin birçok yerinde hat kullanılmıştır. Bu hat programı, baniyi ve cemaati tanrıya yaklaştıran cümleler içermektedir. Hatları okurken, bu etkiyi hissedebilirsiniz. Külliyenin kuzeydoğudaki kubbeli ana kapının kemerli alınlığında sülüs hatlı mermer kitabe yer alır: "Allah'a şükürler olsun [III.] Murad Han'ın ülkesinde, adaletle dünya düzene girdi / Her kul bu yüzden değer ve yücelik kazanmıştır. (Söyle) her yer bayındır olmasın. / Meydan arslanı ünlü Ali Paşa, çaba gösterip bu süslü camii yaptı / Gönül ehl-i olanlar tarihini dediler: Bu yüce cami Kâbe (gibi) oldu."

Avlu kuzey duvarında, sebilin yanındaki kapının kemerli alınlıktaki mermer kitabe de sülüs hatla nakşedilmiştir: "Deniz kumandanı, yani dönemin kaptanı Kılıç Paşa'nın –ki bu camii yaptı- yeri cennet olsun / Gaipten kutsal ve ulu seslenici, görüp tarihini söyledi: Bu makam iman sahiplerine ibadet yeri olsun 988 [1580]".

Kapıdaki üçgen kitabede Zümer suresinden bir ayet (39: 62) parçası Allah'ı över: "Allah, her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye vekildir". Üçgen kitabenin altındaki dikdörtgen kitabede ise, Haşr suresinden bir ayet (59: 24) zikredilir: "O, var eden, güzel yaratan, yarattıklarına şekil veren (Musavvir), en güzel adlar kendisinin olan Allah'tır. Göklerde ve yerde olanlar O'nu tesbîh ederler. O güçlüdür, Hakîmdir."

İç mekândaki Demircikulu Yusuf Efendi'ye atfedilen celi sülüs hatlar, kalemişi nakışlarda, lacivert üzerine beyaz yazılı çini pencere alınlıklarında ve oyma taş levhalarda yer almaktadır. Caminin Kur'an alıntılarından oluşan hatla nakşedilmiş kitabeleri Allah'ı yüceltirken, cennette ödül bekleyenler için cemaat namazının zorunluluğunu vurgulamaktadır. Son cemaat yeri cephesindeki dört çini pencere alınlığında, Haşr suresinden, tek ve yegâne olan Allah'ın güzel adlarını dile getiren bir ayet (59: 23) aktarılır. Ana kubbenin ortasındaki yuvarlak madalyona, İhlâs suresi yazılmıştır (112: 1-4).

Mimari Öğeler

Dış cephelerde yer alan pencereler, pencere kemerleri, alınlıklar gibi ayrıntılar cepheyi hareketlendirir. Yapıyı dışarıdan incelerken bu ayrıntılara dikkat etmek gerek. Cami, Ayasofya dışında Sinan'ın yapmış olduğu diğer eserlerle de benzerlik taşımaktadır. Azapkapı'daki Sokollu Mehmet Paşa, Fatih'teki Mesih Mehmet Paşa ve Manisa'daki Muradiye camilerinde olduğu gibi, Kılıç Ali Paşa Camii'nin cepheleri de bir silme kuşağıyla iki yatay katmana bölünmüştür. Bunun yanında çok katlı pencere kompozisyonu ve yenilikçi cepheleriyle de Mesih Mehmet Paşa Camii'ni andırmaktadır.

Özellikle Akdeniz coğrafyasında devşirme malzeme kullanımı güç ve prestij ile ilişkiliydi. Selâtin camilerinin inşaatları için Kılıç Ali Paşa birçok kere imparatorluğun farklı yerlerinden mermerler ve sütunlar toplaması için görevlendirilmişti. Kılıç Ali Paşa topladığı bu malzemeleri, banisi olduğu yapılarda da kullanmış olmalı. Büyük ihtimalle cami iç mekânında kullanılan devşirme somaki sütunlar, taşıması emredilen donanma gemileriyle nakledilmiştir. Bu sütunlar Kılıç Ali Paşa'nın eriştiği güçlü konumu ve zaferlerle sonuçlanmış seferlerini ziyaretçilere hatırlatıyordu.

Süsleme

Paşa, kudretine yaraşır bir cami inşa ederken süslemelerle bizzat kendisi ilgilenmiş, süslemeleri özel olarak sipariş etmişti. Paşa, Venedikli zanaatçı Bailo Barbarigo'dan camisi için, altın yaldızlı ahşaptan cam fanuslu iki fener sipariş etmişti. Bu siparişte Vezir-i Azam Sokollu Mehmet Paşa'ya gönderilen fenerlerle aynı olmasını özellikle belirtti. Bu iki fener yakın zamana kadar cami mihrabının iki yanında sergilenmekteydi. Paşa, bunun yanı sıra Venedik'ten 12.000 adet dairesel cam sipariş etmişti. Kıble duvarının renkli camlı girift desenli

pencereleri, çapraz kaburgalı tonozlarla örtülü yan galerilerin büyük kemer biçimli renkli camlı alınlıklarından süzülen ışık görsel bir etki yaratmaktadır. Nispeten loş kalan mekân, Ayasofya'nınki gibi gizemlidir. İç mekândaki ışık etkisini, özellikle akşama doğru daha rahat izleyebilirsiniz.

Genelde Sinan camilerinin İznik çinilerinden pek bahsetmeyen Evliya Çelebi caminin kalemişlerinden, billur camlarından, avizelerinden, özellikle de çinilerinden övgüyle bahsetmektedir. Süslemeler açısından da Ayasofya'yla benzerlikler mevcuttur. Bol sayıda renkli camlı pencerelerle İznik çinilerini birleştiren zengin bir bezeme programıyla Ayasofya'nın ihtişamlı mozaik kaplı iç mekânına göndermede bulunur. Caminin son cemaat yeri ve iç mekândaki tüm alt kat pencere alınlıklarında Sinan dönemine ait İznik çinileri yer almaktadır. Muhtemelen III. Murat'ın Topkapı Sarayı haremindeki Hasodasınınkilerle birlikte sipariş edilmişti. Caminin kalemişi bezemelerinin büyük bölümü yenilenmiş, günümüze sadece kubbe ayağına bitişik müezzin mahfilinin ahşap tavanındakiler ulaşabilmiştir. Minber, mihrap ve müezzin mahfili ince mermer işçiliğine sahiptir.

YAPI TARİHİNDEN

Tophane'de yer alan bu cami, iddialı mimarisiyle birçok rivayete ve esere konu oldu. Edwin Grosvenor, Constantinople (Constantinople, Cilt 2, Boston 1895, s. 676'dan naklen: Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, 2013, s. 587) adlı eserinde cami hakkında ilginç bir hikayeyi anlatır: "Osmanlıların, sadece bir gecede koyun içinin doldurulup, yapının temellerinin atıldığı ve duvarlarının alt pencereler hizasına kadar yükseltildiğine ilişkin bir geleneği var. Sabah karşıdaki sarayından bakan III. Murad hayrete kapılmış ve bunu Binbir Gece Masalları'ndaki cinlere yorarak, 'Bu cinlerin işi!' diye haykırmış. Kapudan Paşa, 'Hayır,' diye karşılık vermiş, 'bütün bunları yapan Efendimiz Hazretlerinin savaş esirleridir. Zaferleriniz o kadar çok ve ele geçirdiğiniz kölеleriniz o kadar sayısız ki, bundan çok daha büyük şeyler daha bile kısa bir sürede başarılabilir."

Moldavya Voyvodası Kantemir'in 18. yüzyıl başında aktardığı şu metin, benzer bir öyküyü içeriyor: "Bu, Boğaziçi kıyısında Tophane denilen bir kenar mahallede büyük bir cami yaptıran paşadır. Türkler bunun, hiç kimseye haber vermeden bu caminin temellerini attırdığını ve bir gecede ilk pencerelere kadar çıkıldığını ileri sürerler. Ertesi günün sabahı halk buradan geçerken, önceden gerekli hazırlıkların yapıldığının farkına varmadığından, bu kadar büyük bir inşaat görünce, bunu sanki bir mucizeymiş gibi naklederler. Bunun üzerine padişah, inşaatı yapanı çağırtmış ve böyle olağanüstü bir işi nasıl yapabildiğini sormuş. Buna karşılık paşa: 'Bu benim değil, padişahımın yapıtıdır; zira bu inşaatı, sultanın kadırgalarının kölеleri yapmıştır. Benim amacım ise, salt becerimi göstermek ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kudretini kanıtlamaktı. Eğer benim gibi özel bir kimse, bunun gibi bir eseri, sadece kürek mahkûmlarının yardımıyla yapmaya muktedir olursa o zaman Osmanlıların birleşik kuvvetleri düşmanlarına karşı neler yapmaz?' diye yanıt vermiştir."

Grosvenor, Sinan'ın halkı yapının sağlamlığına ikna etmek için cümle kapısının iki tarafına döner sütunçeler yerleştirdiğine dair yaygın bir rivayeti aktarır. Bu rivayete göre, denizden

kazanılan alan üzerine inşa edildiğinden, halk caminin denize batabileceği endişesiyle camiye girmekten korkmuş, Sinan da onlara şu sözü vermişti: "Bu silindirler yerlerinde döndüğü sürece, caminin kıl kadar kıpırdamadığının kanıtı olacağından, rahatça içine girebilirsiniz". Benzer bir öykü bugün Şemsi Ahmet Paşa Camii mihrabındaki sütunçeler için de anlatılır.

Evliya Çelebi'nin 17. yüzyılda kaleme aldığı Seyahatname'de Kılıç Ali Paşa ve camisinden bahsedildiği uzun bir pasaj yer alır. Bu pasajda caminin Ayasofya ile olan benzerliği de vurgulanır: "Kılıç Ali Paşa Cami: Sanki selâtin camiidir. Deniz kıyısında bir düz geniş yerde tek kat şirin bir camidir ki İstanbul'da bir benzeri yoktur. Hemen tıpkı Ayasofya tarzında yapılmıştır. Ancak iki yan kapı ve bir kıble kapısı vardır... Mihrabı ve minberi gayet sanatlıdır. Tamamı ... pencerelerdedir ve ... adet billur camlardır. İki kat kandil katları vardır. İçinde ve dışındaki pencereler üzerinde kâşî çini içinde Mülk suresi yazılmıştır ki tamamı Karahisarî Hasan Çelebisi hattıdır. Cami içinde gayet sanatlı avizeler asılıdır... [Kılıç Ali Paşa], her Cuma camiin yan sofasında oturup fakirlere bir kese altın sadaka edermiş."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Cami, Ayasofya'nın küçük bir örneği olduğundan, yapıyı ziyaret etmeden evvel, Ayasofya'yı görmenizi öneririz. Ayasofya'yı gezerken, iki yapı arasında bağ kurmayı sağlayan galeriler, sütunlar, örtü sistemi gibi mimari ayrıntılar yanında mozaikleri de inceleyebilirsiniz. Ya da en azından iki yapının plan ve kesitleriyle camiyi gezebilir ve böylece iki yapı arasındaki benzerlikleri daha rahat algılayabilirsiniz. Bunun yanında yine Sinan'ın yapmış olduğu Mihrimah Sultan (Edirnekapı), Kara Ahmet Paşa, Süleymaniye camileriyle Sultan Süleyman Türbesi'ni ziyaret edebilir, böylece Kılıç Ali Paşa Camii ve bu yapılardaki devşirme sütunlar arasındaki ilişkiyi gözlemleyebilirsiniz.

Bir zamanlar Tophane-i Amire'nin çevresinde toplanan top döküm tesisi, payitahtın en önemli askeri sanayi komplekslerinden biriydi. Sahildeki top imalathaneleri zaman içerisinde antrepoya, antrepolar otomobil montaj fabrikasına dönüştü. Bugün Tophane rıhtımındaki nargileciler ve kotçuların olduğu mahalden başlayarak, Nusretiye Camii'nin kuzeyine doğru devam eden alan, Cumhuriyet'in ilk serbest bölgesi olup, 1925-44 yılları arasında Ford'un montaj fabrikası olarak kullanılmıştı. Kılıç Ali Paşa külliyesinin olduğu bölge ve çevresi, geçmişte olduğu gibi bugün de önemini koruyor. 1920'lerde Ford'un fabrikasının bulunduğu bölgenin 1995'te mülk sahibi Türkiye Denizcilik işletmeleri'nin Özelleştirme İdaresi'ne devredilmesinin hemen ardından, 1500 metrelik sahil şeridi Turizm Alanı ilan edildi. O günden bu güne bu bölge için bir devasa küresel yatırım projesi daha biçilmekte: Galataport Projesi. Bu devasa ölçekli proje, külliye ve çevresinin geleceğini etkileyeceğe benziyor. Kıyıdaki antrepoların büyük bölümü günümüzde kapalı. Ama antrepolara yakın konumda yer alan İstanbul Modern Sanat Müzesi'nin bahçesinden, bu binaları uzaktan da olsa inceleme fırsatını bulabilirsiniz. Ayrıca, yüksek bir konumda yer alan Tophane-i Amire'nin bahçesi, külliyenin konumu ve mimari detayları hakkında gözlem yapma imkânı sunuyor.

Kılıç Ali Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1580-1581

ZİYARET

Erişim
Pazartesi günleri kapalı olan türbe kış döneminde 08:30-16:30, yaz dönemlerinde ise 09:00-17:00 saatleri arasında ziyaret edilebilmektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet
Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Sinan tarafından yapılmış olan Şehzadeler ve Zal Mahmut Paşa türbeleri gibi sekizgen gövdeli, duvarları küfeki taşından inşa edilmiştir. Cami gibi, türbe de tipolojisiyle, selâtin yapılarına öykünmüş, Sinan'ın inşa ettiği Sultan Süleyman ve II. Selim türbeleri gibi, burada çift cidarlı kubbe kullanılmıştır. Çift cidarlı kubbe, dıştan görünürlüğü arttırmaktadır. Giriş revağı, yapının duvarlarına dâhil edilerek, iki sütunlu iç mekânda asimetrik bir düzen yaratılmıştır. 3.90 m. çapındaki iç kubbe, kapı tarafındaki duvara, üç yönde ise iki sütuna basan kemerlere bindirilmiştir.

Türbenin etrafını çevreleyen hazirede üst rütbeli Osmanlı deniz subaylarının kabirleri yer alır.

Hat Programı
Kapı üzerindeki 32x176 cm ölçülerindeki mermer kitabe talik hatla yazılmıştır: "Hayır sahibi rahmetli Gazi Kılıç Ali Paşa 'nın mübarek türbeleridir. 1587"

Edwin Grosvenor, Constantinople adlı kitabında (Cilt 2, Boston 1895, s. 676'dan naklen: Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, 2013, s. 581), doğruluğundan emin olamadığımız, bugün artık kaybolmuş diğer bir hatlı kitabeyi aktarır: "Hayatının kirişi yaşlanmakla gevşedi ve kendisi tıpkı yay gibi eğrildi. Dolayısıyla tabutunun tahtadan salına bindi ve sağlığında neredeyse hiç ayak basmadığı toprağın altında yatıyor."

Mimari Öğeler
Eserin pencere kuruluşu asimetrik bir düzendedir. Üç ana cephesinde altlı üstlü ikişer pencere, giriş cephesinde üç üst pencere, iki cephesinde ise yalnız birer üst pencere vardır. Alttakiler dikdörtgen lentolu ve demir şebekeli olup sivri kemerli bir alınlığa sahiptirler. Dikdörtgen çerçeve alınmış üst pencereler ise sivri kemerli, alçı şebekelerden meydana gelmektedirler.

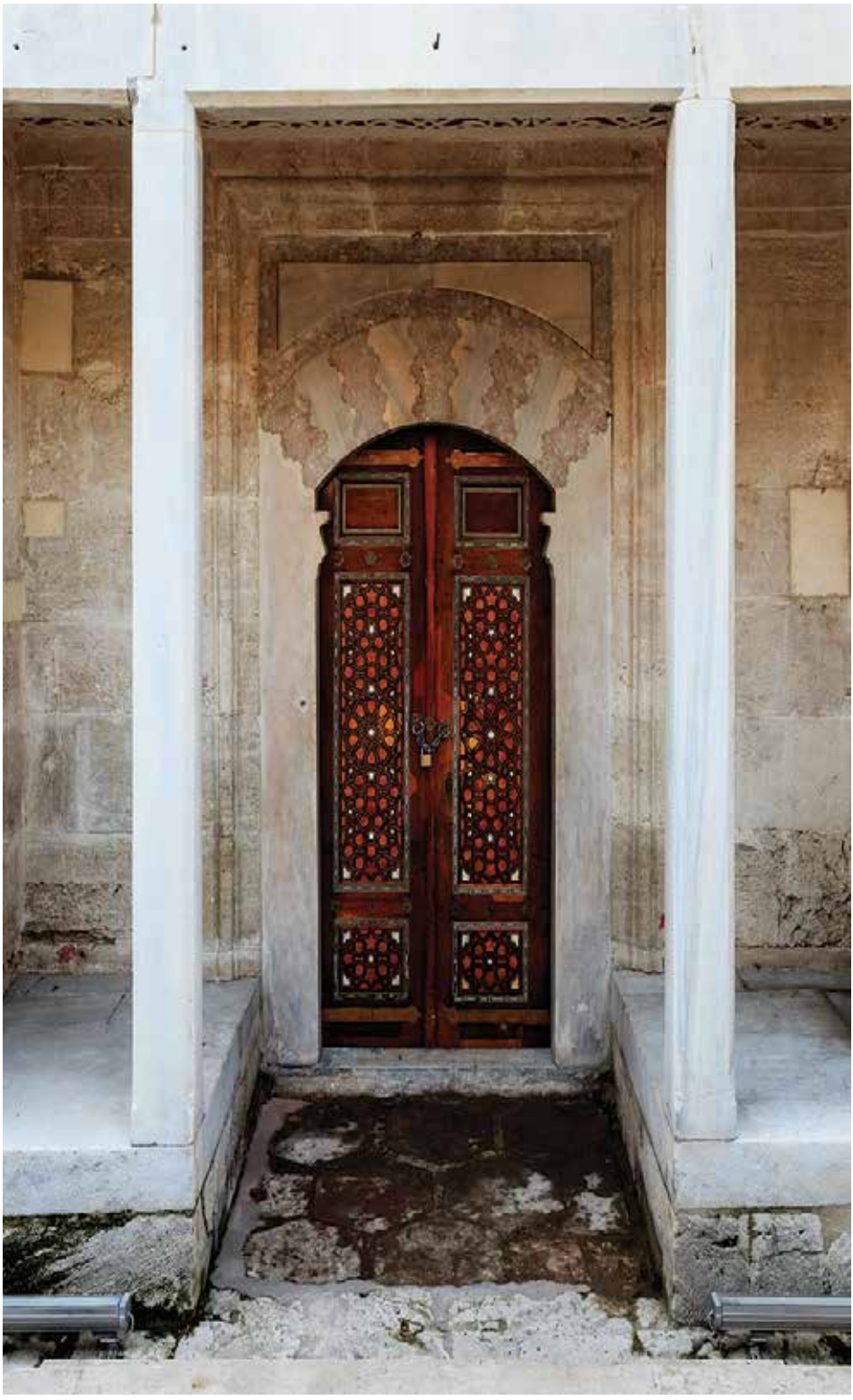

Süsleme

İç müştemilatından bugüne hiçbir şey ulaşamamıştır. Türbenin içindeki nakışlar 1979 yılında yenilenmiştir, fakat özgün değillerdir. Ahşap kapısı yorgun olsa da etkileyici bir işçiliğe sahiptir.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde hazire ve içindeki türbeden şu şekilde bahsedilir: "Kılıç Ali Paşa Camii... mihrap önündeki bahçesinde ötmekte bulunan çeşitli kuşların gönül alıcı sesleri cemaate taze hayat verir. Cami'in sol tarafında hayır sahibi Kılıç Ali Paşa bir kubbe içinde kılıcını arşa asıp, ayağını basıp, beka toprağına ayak basıp yatar."

Kılıç Ali Paşa Sebili

Mustafa AKSAY

YAPIM YILI

16. yüzyıl

ZİYARET

Erişim

Sebil, daha önceleri cami imamına tahsis edilmişken, günümüzde kullanılmamaktadır. İzinle girilebilen yapının anahtarı cami imamındadır. Beyoğlu Müftülüğü'nden izin alarak veya cami imamından rica edilerek yapıya girilebilmektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Kullanılmamaktadır

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Külliyenin çevre duvarının kuzeydoğu köşesinde kubbeli bir sebil yer almaktadır. Sebilin kubbe eteğine kadar olan yüksekliği 3.90 metredir. Ön cephe kısmen beyaz mermerle kaplıyken, diğer cephelerde kesme küfeki taşı kullanılmıştır. Yapıya caminin avlusunda bulunan mermer söveli kapıdan girilmektedir. Konumuyla, cami tasarımının kamusal meydana doğru yönelimini vurgulamaktadır. Sinan, buna benzer kubbeli sebilleri Ayasofya'daki hazirede yer alan II. Selim'in türbesi ile Piyale Paşa Camii'nin çevre duvarlarının köşelerine yerleştirmişti.

Hat Programı

Sebilin avluya açılan iç kapısının üzerindeki kartuşta, Kur'an'da suyun hayat veren özelliklerine gönderme yapan su âyetinden bir parça yer alır: "Bütün canlıları sudan meydana getirdik (21:30)"

Mimari Öğeler

Sebilin cephesinde mukarnaslı başlıklı dört adet mermer sütun, bunların arasında da sivri kemer alınlıklı üç adet pencere yer almaktadır. Bu pencerelerdeki demir parmaklıklar klasik dönem sanatıyla bağdaşmayan özellikler taşımaktadır. Her ne kadar sebil mimari açıdan klasik dönemi işaret etmekteyse de parmaklıklar muhtemelen 19. yüzyıla aittir.

Süsleme

Sebil, ufak ayrıntılar dışında sade bir işçiliğe sahiptir. Ön cephenin alt bölümünde dikdörtgen, kabartma mermer panolar yer almaktadır. Sütunlara oturan kemerlerde polikromik taş işçiliği görülür. Sütunların mukarnaslı başlıkları dönemin zevkini yansıtmaktadır. Cephe iki katlı korniş dizisiyle sonlanır.

Kılıç Ali Paşa Hamamı

YAPIM YILI

1583'ten sonra

ZİYARET

Erişim

Hamam uzun süren bir restorasyondan sonra yeniden hizmete açılmıştır. Resepsiyon yapının ana kubbesinin örttüğü soğukluk kısmının girişinde yer alıyor. Dolayısıyla resepsiyondan rica ederek bu kısıma çok kısa göz atmak mümkün olabilir. Haftanın her günü 08:00-23:30 saatleri arasında hizmet vermektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Hamam

Kullanıcı

Kılıç Ali Paşa Hamamı adıyla işletilmektedir.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Diğer Osmanlı hamamları gibi taş ve tuğla sıralarından oluşan almaşık duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Kare planlı soyunmalık mekânının üzeri, dıştan sekizgen kasnağa içten ise mukarnaslı tromplara oturan 14.10 m. çapındaki bir kubbeyle örtülüdür. Bu kubbe, caminin ana kubbesinden daha büyüktür. Kubbenin ortasında aydınlık feneri yer almaktadır.

Mimari Öğeler

Kılıç Ali Paşa hamamı, geleneksel hamam mimarisinden ayrılan bazı yeni mimari detaylara sahiptir. Sıcaklık mekânının altıgen planlı olması bu yeni detaylardan biridir. Sıcaklıkta, üç halvet ve altı eyvan yer almaktadır. Göbektaşları genelde dörtgen ve sekizgen planlıyken, burada altıgen planlı göbektaşı kullanılmıştır.

Asırlarca hizmet veren hamam, özellikle son yüzyılda ihmal edilmesi neticesinde, atıl halde beklemek zorunda kalmış, evsiz barksız insanların barındıkları bir mekâna dönüşmüştü. Hamam, zaman içinde zemin kotunun yükselmesi neticesinde biraz çukurda kalmıştır. Özenli restorasyonun ardından yapının içi, yeni malzemelerle özgün görünüme kavuşmuştur. İstanbul'da en başarılı biçimde restore edilen hamamlardan biridir.

Süsleme

Kılıç Ali Paşa Camii'nin duvarları tamamen kesme küfeki taşından inşa edilirken, hamamın duvarları taş ve tuğla dizilerinden oluşan almaşık tekniği, külliye içindeki yapıların arasındaki hiyerarşiye karşılık gelir. Bu almaşık duvarlar dış cepheyi hareketlendirerek, estetik bir kompozisyon oluşturur.

Mehmet Ağa Külliyesi

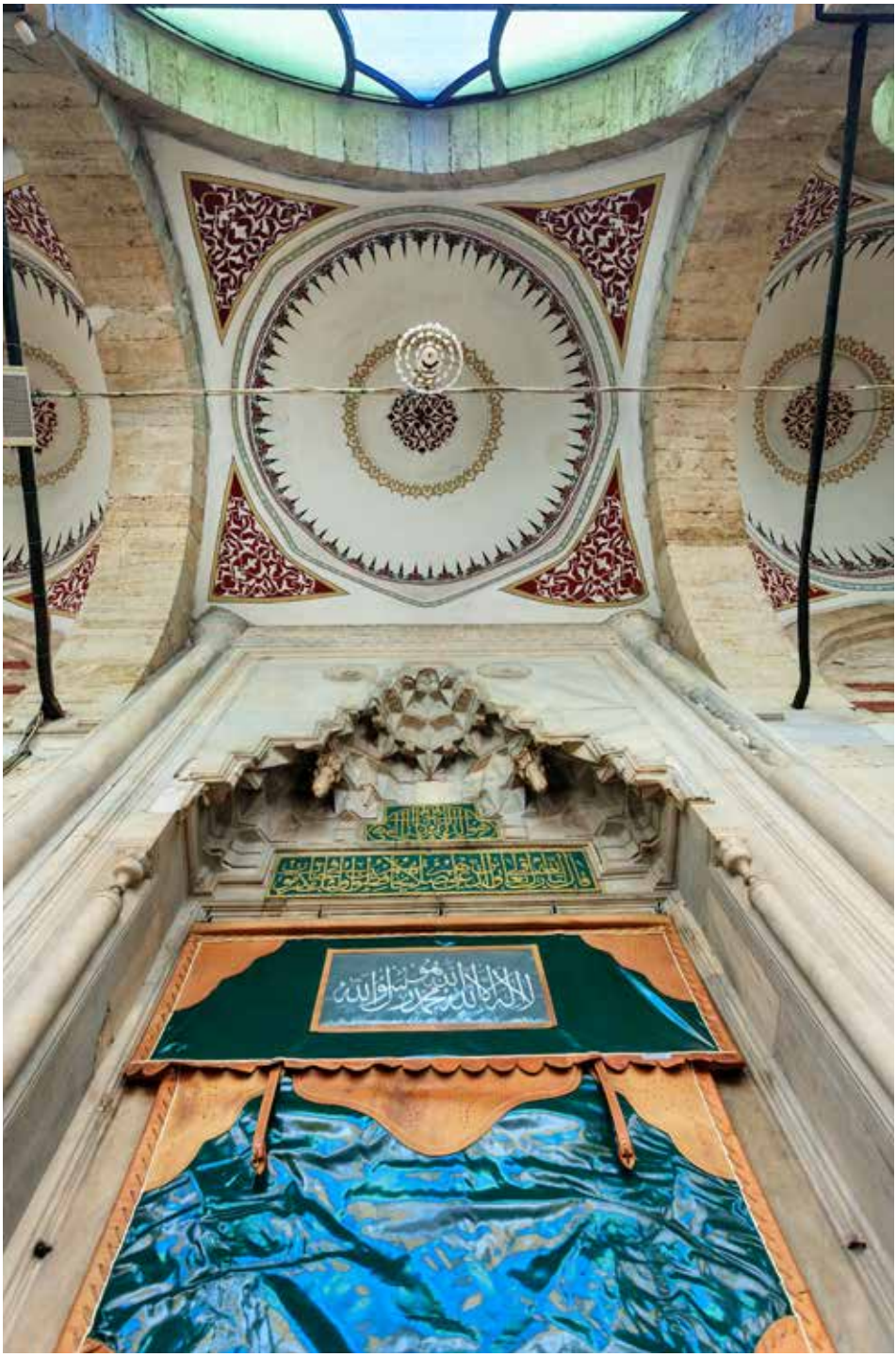

NEREDE

Beyceğiz Mahallesi Mehmet Ağa Camii Sokak, Fatih

YAPILAR

Cami ve türbe

ZİYARET

Ulaşım

Yapıya toplu taşıma araçlarıyla ulaşılabilmekle birlikte, iki farklı alternatif kullanılabilir. Birinci alternatif: Darüşşafaka Caddesi'nden geçen otobüslerin Fethiye durağından indikten sonra Çulhalar Sokağı'na girip 100 metre kadar yürürseniz külliyeye ulaşırsınız. İkincisi ise Edirnekapı-Saraçhane istikametinden geçen otobüslere bindikten sonra Atikali durağında inilmesi gerekiyor. Sarayağası Caddesi üzerinden yaklaşık 200 metre yürüdükten sonra yapıya ulaşılıyor.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

III. Murat devrinde Darüssaade ağası olan siyah tenli, Habeşi Mehmet Ağa, III. Murat'a yakınlığı sayesinde nüfuzunu arttırmış, akağalara (akağalar: Osmanlı sarayında hizmet eden hadım ağalarının unvanı.) nasip olmayan bir kudrete erişmişti. Akağaların idaresi altındaki Haremeyn-i Şerifeyn ve selâtin vakıflarının nâzırlığına atanmasıyla birlikte, kudreti daha da pekişmişti.

Mehmet Ağa gayrimenkulleri, dükkânları, evli çiftler için kiralık odaları, bir çifte hamamı ve Eski Saray'ın yakınında yer alan iki avlulu konutunu gelir getirmesi için külliyeye devretmişti.

Külliye çevre duvarının doğu kapısının üzerinde yer alan kitabede Mimar Sinan'ın halefi Mimar Davut Ağa'nın isminin alması sebebiyle, birçok kaynak camiyi Davut Ağa'nın eseri olarak sayar. Sinan eserlerinin listesini veren Tuhfet-ül-Mi'mârin'de Sinan cami ve türbenin adını zikrettiği için iki eseri de Sinan eseri olarak kabul etmek daha makuldür. Külliye, Sinan'ın Mekke'de olduğu 1585 yılında tamamlanmış, caminin kuzeybatısında bulunan ve Sinan eseri olmayan hamam ise 1585-86'da eklenmişti. Bu çifte hamamın adı, tezkirelerde yer almaz.

Sonradan eklenen ve darülhadis olarak işlev gören on odalı medrese ile Halveti zaviyesi günümüze ulaşamamıştır.

Ayvansarayi Hüseyin Efendi, günümüze ulaşamayan külliye yapılarının konumlarından şu şekilde bahseder: "Türbesinin civarında, şerefli caminin avlu kapısına bitişik bir çeşmesi vardır. Cami karşısında bir Halvetî tekkesi "ve bir medrese" ile bir âli çifte hamam bina olunmuştur... ve mukabilinde bir darülhadisi vardır."

Külliyenin birisi doğuda birisi de batıda olmak üzere iki kapısı yer alır. Bu kapının yanında sivri kemerli iki çeşmesi kamusaldır. Abdest muslukları, soncemaat yeri revağının karşısına, ön avlunun kuzeyindeki çevre duvarına yerleştirilmiştir.

Mehmet Ağa Camii

YAPIM YILI

1585

ZİYARET

Erişim

Yalnızca namaz vakitlerinde açılan camiyi, namaz vakitlerinde ziyaret edebilirsiniz. Ara sokaklarda kalan camiye çoğunlukla mahalle cemaati gelmektedir.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Mihrap ekseninde yer alan iki yanı zarif sütunçeli, mukarnaslı mermer bir taçkapı ile harime girilir. Gülru Necipoğlu'na (Sinan Çağı, 2013) göre, dışa çıkıntı yapan mihrabı ve sekizgen baldakenli plan tipi ile Sinan'ın Selimiye'den sonra payitahttaki çeşitli vezirlerin camilerinde geliştirdiği bir varyantı temsil eder. Tromplarla geçilen 11,80 metre çapındaki kubbe, doğrudan beden duvarları üzerine oturmayıp, mukarnas başlıklı, duvarlara bitişik sekiz payenin üzerine oturur. Bu payelerden mihrap eksenindekiler kare kesitli, doğu ve batı duvarındakiler iri mukarnaslı başlıklı ve silindir gövdelidir. Sekiz sivri kemere dayanan kubbe, dışarıdan içteki payelerin devamı sayılan sekiz adet ağırlık kulesiyle çevrelenmiştir. Kubbenin dış kaidesi mihrap nişinin üstündeki yarım kubbe, köşelerdeki yarım kubbeler ve pencereli timpanum kemerleriyle hareketlendirilmiştir.

Girişin yanındaki merdivenlerle çıkılan şeref mahfilinin iki tarafında, ahşap sütunlar üzerinde oturan ve ahşaptan ajurlu korkulukları bulunan birer müezzin mahfili bulunmaktadır. Caminin kuzeyinde mukarnas başlıklı mermer sütunların taşıdığı beş kubbeli kesme küfeki taşından bir son cemaat revağı uzanır. Son cemaat revağında iki küçük mihrap mevcuttur. Bu bölüm günümüzde camekânla kapatılmıştır.
Kesme taştan inşa edilen türbe ve caminin son cemaat revağından farklı olarak cami duvarları, taş ve tuğla dizileriyle oluşan almaşık örgü sistemiyle inşa edilmiştir.

Vaktiyle caminin doğu cephesinde uzanan direklik günümüze ulaşamamıştır. Aynı kaderi türbenin giriş cephesinde yer alan direklik de paylaşmış, ne yazık ki o da yok olmuştur.

Hat Programı

Külliye çevre duvarının doğu kapısının üzerinde on altı bölümlü dikdörtgen bir panoya, dört satır sülüs hatla yazılmış bir kitabe yer alır: "Cihan Hanı Murad'ın duacı kulu/O hoş huylu Mehmet Ağa//Yani Darüssaade Ağası/Bunca hayrata himmet sarf edip//Bu şerefli camiyi bina etti/Toplama yeri oldu herkese rahmet// Banisine Allah bu hayratı/Öbür dünyada cennete vesile kılsın//Allah bağışlayıcısı, Peygamber şefaatçisidir/Farz ile Sünneti bununla yerine getirdi//Ne olur burada dualar kabul edilip olsa/Müslümanların ihtiyaçlarına kıble//Oldu mimarı olgun-

luk sahibi Davut/Yaptı (burayı) canıyla dercederek sanat//Âsârî, gaipten bir ses tarihini dedi: 'Tanrı'nın evi ve ümmetin camisi' 993 [1585]."

Avludan camiye doğru gidildiğinde, cami cümle kapısında yer alan ayet ziyaretçileri karşılar. Bu dikdörtgen panodaki Mü'minûn Suresi'nden bir ayet parçası (23: 9) müminlere cenneti vaat eder. Bu panonun üzerinde başka bir metin yer alır: "Baki olan yalnız Allah'tır".

İç mekâna girildiğinde ise kutsal metinlere göndermede bulunan hat programı devam eder: İç mekânı kuşatan hatlı İznik çinili pencere alınlıklarında, girişin sağ tarafından başlayıp saat yönünün tersine ilerleyerek nakşedilmiş Ayet el-Kürsi (2: 255) yer alır.

Mihrabın iki yanındaki çiniden pencere alınlıklarında Beyyine Suresi (98)'nin 5., 6. ve 7. ayeti nakşedilmiştir: "Oysa onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. Dosdoğru olan din de budur (5). Kitap ehlinden ve ortak koşanlardan inkâr edenler, şüphesiz içinde temelli kalacakları cehennem ateşindedirler. İşte bunlar, yaratıkların en kötüsüdürler (6). Fakat, inanıp yararlı iş işleyenler, işte onlar da, yaratıkların en iyileridirler (7)."

Kubbeyi taşıyan sekiz kemerin aralarındaki yuvarlak madalyonlarda, saat yönünün tersine doğru dizilmiş, kutsiyeti olan, standartlaşmış sekiz isim yazılmıştır: "Allah", "Muhammed", "Ebu Bekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin".

Kubbenin merkezinde yer alan kalemişlerinde, Fâtır suresinden bir ayet (35: 41) parçası alıntılanmış: "Şüphesiz Allah gökleri ve yeri, nizamları bozulmasın diye tutuyor. Andolsun ki onların nizamı eğer bir bozulursa, kendisinden başka hiç kimse onları tutamaz. Şüphesiz O, halîmdir, çok bağışlayıcıdır."

Batıdaki iki trompta Bakara suresinden bir ayet (2: 115) nakşedilmiştir: "Doğu da batı da Allah'ındır, nereye dönerseniz Allah'ın yönü orasıdır. Doğrusu Allah her yeri kaplar ve her şeyi bilir." Doğu taraftaki iki trompta ise, Yunus Suresi'nden bir ayet (10: 25), iki kere yazılmıştır: "Allah, cennete çağırır ve dilediğini doğru yola eriştirir."

Mihrabın üzerinde yer alan yarım kubbede yer alan En'am suresinden bir ayet parçası (6: 79) şu şekildedir: "Doğrusu ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratana, doğruya yönelerek çevirdim, ben ortak koşanlardan değilim."

Mermer mihraptaki standart ayet parçası (Âli İmrân Suresi, 3: 39), Sinan'ın bazı geç dönem camilerinde görülmektedir. Mihrap içindeki küçük panolarda ise Allah'ın 99 güzel isminden (Esmâü'l-Hüsnâ) bazıları yer alır.

Mimari Öğeler

Kesme küfeki taşından çokgen gövdeli minare, kuzeybatıda harimle son cemaat yerinin birleştiği noktada bulunmaktadır. Dikdörtgen kaide üzerine oturan minarenin mukarnaslı şerefesi geometrik şebekeli, külahı ise kurşun kaplıdır. Minareye harimden ve son cemaat yerinden çıkılmaktadır.

Mukarnas kavsaralı beyaz mermerden mihrap köşeleri sütunçeli olup, beş kenarlı bir nişe sahiptir. Geometrik iki iri rozetle süslü mihrap üçgen bir tepelikle taçlandırılmıştır. Beyaz mermerden minberin iki yanında geometrik geçmeli ajurlu korkuluk ve aynalar bulunur. Üstte dört sütun üzerine oturan sivri kemerli köşk kısmı piramidal külahlıdır.

Harim beş sıra pencereyle aydınlansa da iç mekân kısmen loştur. Altta yer alan pencereler düz mermer söveli, sivri hafifletme kemerli ve demir şebekelidir. Üst sıradakiler sivri kemerli, ana kubbe ve yarım kubbe kasnağında yer alan pencereler ise yuvarlak kemerli ve alçı şebekelidir. Mihrap duvarında yuvarlak iki pencere daha yer alır.

Süsleme

Alt pencere alınlıklarında, mihrabın iki yanını dolduran çiçekli çiniler 16. yüzyıl İznik ve Kütahya üretimidir. Kubbeli üstyapının Avrupaî kalemişi bezemeleri geç döneme aittir.

YAPI TARİHİNDEN

18. yüzyıl devlet adamlarından Ahmet Resmi Efendi'nin kaleme aldığı Darüssaade Ağaları adlı eserde kudretli Mehmet Ağa'dan şu şekilde bahsedilir: "1574 tarihinde tahtın süsü olan Sultan III. Murad'ın saltanatının başlangıcında, darüssaade ağalığı ile mutlu olan Mehmed Ağa, aşağıda görüleceği üzere, zamanla parlak eserlere muvaffak olup Haremeyn evkafı (nâzırlığı) ile onurlandırılması nedeniyle, hal ve tavırları tarih kitaplarının parıldayan süsü ve bu önemsiz cömert kişinin yükselişinin başlangıç noktası olarak bilindiğinden onun biyografisi ile konusuna girilmiştir."

Mehmet Ağa Türbesi

YAPIM YILI

1585

ZİYARET

Erişim
Kapalı olan türbeye izinle girilebilmektedir. Türbe kapalı olsa da cami avlusundan yapıyı inceleyebilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet
Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Külliyenin güneydoğu köşesinde yer alan türbe, kare planlıdır. Türbenin üzeri sekizgen kasnağa oturan bir kubbeyle örtülüdür. Kesme küfeki taşından inşa edilen türbe, taş ve tuğla dizileriyle oluşan almaşık duvarlı camisine kıyasla daha imtiyazlı bir tasarımı işaret eder. Kuzeydeki basık kemerli kapı sade olmakla birlikte bir kitabesi bulunmamaktadır.

Mimari Öğeler
Türbenin giriş cephesinde vaktiyle var olan ahşap direklik günümüze ulaşamamıştır. Aynı kaderi caminin doğu cephesinde uzanan direklik de paylaşmış, ne yazık ki bu da yok olmuştur.

Türbenin giriş cephesinde kapı, onun iki yanında birer alt pencere, daha yukarıda üç adet tepe penceresi bulunur. Arka cephede iki katlı üç pencere, yan cephelerde yine iki katlı ikişer pencereler yerleştirilmiştir. Alttakiler düz lentolu, demir şebekeli; üsttekiler ise sivri kemerli alçı şebekelere sahiptirler. Beden duvarları silmelerle son bulur.

Süsleme
Bugün badana ile kapatılan iç mekânda vaktiyle kalem işleri bulunmaktaydı.

Mesih Mehmet Paşa Camii

YAPIM YILI

1585-1586

ZİYARET

Erişim

Yalnızca namaz vakitlerinde açılan camiyi, ziyaret edebilirsiniz. Ara sokaklarda kalan camiye çoğunlukla mahalle cemaati gelmektedir.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Bosna asıllı Mesih Mehmet Paşa, saraya alındığında hadım edilmiş, kariyerine Enderun'da kilârcıbaşı ve hazinedarbaşı olarak başlamıştı. Daha sonra hırsı, azim ve çalışkanlığıyla birlikte veziriazamlığa kadar yükselmişti. Paşa'nın hadım edilmesini hiçbir zaman unutamadığı çeşitli kaynaklarda nakledilir. Gülru Necipoğlu'nun (Sinan Çağı, 2013) aktardığına göre, 16. yüzyıl tarihçilerinden Mustafa Âli, Paşa'nın devlete borçluların gecikmiş borçlarını gaddar bir biçimde topladığını, adaşı olduğu ve gücünü ölü diriltmekte kullanan İsa Mesih'in tersine, bu Mesih'in can aldığını anlatır. Hatta, Âli bir keresinde bir borcu ödemeyi reddedip şer'iye mahkemesinde adil bir yargılama talep ettiğinde, Paşa'nın kendisine şu şekilde karşılık verdiğini nakleder: "Benim testislerimi şeriatla mı kestiler ki ben böyle sorunları şeriata göre halledeyim."

Mesih Mehmet Paşa, camiyi henüz üçüncü vezir iken Sinan'a sipariş etmişti. Mesih Mehmet Paşa camisini, Hasan Paşa'nın küçük bir mescidinin yer aldığı alanda inşa ettirme niyetindeydi. Dönemin kadısının dilekçesi ve III. Murat'ın fermanıyla Hasan Paşa'nın harap mescidinin yerine yeni bir cami yaptırılması onaylanır. Yapı tamamlandığı sırada paşa, veziriazamlık makamına yükselmişti.

Cami, doğudan batıya doğru meyilli bir tepenin kenarında inşa edilmiş olup batı cephesinin alt kısmı dükkânlarla doldurularak elde edilen düz bir platforma oturmaktadır. Caminin çevre duvarının pahlı güneybatı köşesinde üç gözlü çeşme yerleştirilmiştir.

Yapının kuzeyinde çifte revaklı, beş bölümlü son cemaat yeri revağı yer almaktadır. Çoğu vezir camisinde olduğu gibi son cemaat revağı, altı adet sütuna oturmakta, revağın üstü, ortada aynalı tonoz, tonozun iki yanında toplam dört kubbe ile örtülmüştür. Buna karşılık, sık kullanılmayan bir biçimde, granit sütunların tepelerine köşeleri pahlı kaba taştan başlıklar konmuş, sadece batıdaki birinci sütunun başlığı mukarnaslı yapılmıştır. İkinci revak, baklava başlıklı daha alçak sütunların desteklediği eğimli saçakla örtülmüştür.

Avluyu üç yönden saran revaklar, toplamda 13 adet kubbeyle örtülmüştür. Vezir camilerinin revaklı avluların çevresinde çoğunlukla medrese odaları yer almaktayken, burada medrese

odaları yer almaz. Çevresinde medrese odaları bulunmayan revaklı avluya sahip ilk vezir yapısı olmasıyla diğer yapılardan ayrılmaktadır.

Enlemesine dikdörtgen planlı caminin 12.80 m. çapındaki kubbesi, Sinan'ın yapmış olduğu Çarşamba'daki Mehmet Ağa Camii gibi, sekiz adet filpaye ve kemerlerin oluşturduğu sekizgen baldakene oturmaktadır. Yine Mehmet Ağa'da olduğu gibi, köşegenlerdeki kemerler yarım kubbelerle doldurulmuş, çıkıntı yapan mihrap yarım kubbeyle örtülmüştür.

Sekizgen baldakenli caminin, çapraz tonozlarla örtülü müstakil yan kanatlarının yarattığı mekânsal ikilik, normdan sapmayı işaret etmektedir. Bu bağımsız yan kanatların, caminin doğu ve batı cephelerinin dışından ayrı giriş kapısı vardır. İç mekân, alt kat yan duvarlarındaki birer iç kapıyla, çapraz tonozlu kanatlardan mekânsal olarak tecrit edilen kare birimden ibarettir. Mekânsal açıdan merkezi mekânın devamı olarak tasarlanan yan kanatların üzerinde, caminin üçer kubbeli mahfilleri yer almaktadır. Bu ilginç tasarım, alt kattaki dış revakların, üst katta iç mahfillere dönüştüğü Edirne'deki Selimiye Camii'ni hatırlatır. Fakat burada dış revaklar yerine, bol pencereli duvarlarla kapanmış yan kanatlar yaratılmıştır. Edirne'deki Selimiye Camii'nde olduğu gibi, üst kattaki dış galeriler, caminin içine açılan galerilere dönüşerek caminin üçer kubbeli yan kanatlarını oluştururlar. Bunun sonucunda zemin katta duvarlara gömülü olan ayaklar, mahfil düzeyinde kendi başlarına ortaya çıkarak, sekizgen alt yapının daha rahat algılanmasını sağlar.

Hat Programı

Diğer camilerde olduğu gibi, burada da banisini, yaradana yaklaştıran hatlar mevcuttur. Mesih lâkaplı Paşa'nın çevre duvarının köşesindeki çeşmesinin kitabesi, hayat suyunu kullanarak cennetteki selsebile benzer şekilde yaptırıldığını açıklar: Hażret-i Paşa ki nāmıdur Mesīh /Kıldı çün ihyā-i dīne iltifāt / Nūş idenler dir aña "'azbun furāt" / Eyledi icrā 'ayn-ı selsebīl / Hātif-i kudsi didi tārīhini:"Mā'-i şāfî çeşme-i āb-ı hayāt" 994 (1585/1586).

Cümle kapısındaki mukarnaslı kavsaranın altındaki mermer kitabede Rahmân suresinden iki ayet (55: 26-27) aktarılır: "Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır (26). Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır (27)."

Kapının sağ ve sol duvarlarındaki sülüs hatlı kitabelerdeki cümleler, baninin Allah'a kavuşmak ve cennetteki makamını tahsis etmek amacıyla, ilahi vahiyle bu camiyi yaptırdığını, Paşa'nın cami yerinde olan Hasan Paşa Mescidinin yenileyip ihya etmesini, adaşı İsa Mesih gibi ölenleri tekrar canlandırıp hayat verme gücüne yorar. Ayvansarayi Hüseyin Efendi'nin 18. yüzyılda kaleme aldığı Hadîkatü'l-Cevâmi adlı eserde, bu kitabenin metnine yer verilmiştir: "Allah'a şükür, adaletli Âsaf ve temiz imanlı tevhid ehli / Bu camiyi boş konuşmadan bina etti // Bu İsa yaradılışlı (kişi) ilahi vahiyle ona yeniden can verdiği için / (Cami) Allah'a kavuşmaya giden yol ve cennetin kanıtı oldu // 'Veziriazamın adı, can veren Mesih / Her iki dünyada Allah, arzusunun suyunu sebil gibi akıt' // Gaipten kutsal seslenici tamamlanmasının tarihini dedi. / Bu makam, Allah katında ibadet yeri oldu. [1585-1586]"

Mimar Sinan camilerinde yer alan mihraplardaki panolarda çoğunlukla içinde "mihrap" sözcüğünü içeren Âli İmrân Suresi'nden bir ayet (3: 37) yer alırken, Sinan'ın geç dönemde inşa ettiği

yapılarda olduğu gibi (Atik Valide, Zal Mahmut, Nişancı Mehmet camileri) burada aynı surenin farklı bir ayet metnine (3: 39) yer verilmiştir. Bu ayette, Hz. Zekeriya'ya mabette namaz kıldığı sırada, Hz. Yahya'nın doğumunun müjdelendiği olay aktarılmıştır.

Merkezi kubbeye nakşedilen Fatiha suresine (1: 1-7) yer verilmişken; yan pencerelerin üzerinde yer alan İznik çinisinden kitabeli alınlıklarda, namaz mekânının kuzeybatı köşesinden başlayıp kuzeydoğuda sona erecek şekilde, saat yönünün tersine doğru okunur. Lacivert üzerine beyaz celi sülüs hatla yazılan Cum'a suresinden aktarılan iki ayet (62: 9-10), Cuma günleri ticareti bırakarak, zorunlu olan Cuma namazını kılmayı ve Allah'ı anmayı vurgular.

Mimari Öğeler

Caminin cephelerindeki iki sıra pencereyi birbirinden ayıran silmeler, Azapkapı'daki Sokollu Mehmed Paşa, Tophane'deki Kılıç Ali Paşa ve Manisa'daki Muradiye camileri gibi Sinan'a atfedilen bazı geç dönem camilerinde görülmektedir. Mesih Paşa Camii'nin pencereleri, büyük kemerler profilleri içinde gruplandırılmış, kemerlerin alınlıkları kafes işi geometrik şebekelerle bezenmiştir.

Cami bazı özellikler bakımından, Mehmet Ağa Camii'nden farklılıklar göstermektedir: Doğu, batı, güney cephelerindeki ve kubbe kasnağındaki çok pencereli kompozisyon nedeniyle iç mekân, Mehmet Ağa'ya nazaran, daha aydınlıktır. Son cemaat revağının, kuzey cephesinin önünde olması nedeniyle, buradan gelen ışık azdır. Sinan burada son cemaat duvarını nispeten az pencereli tasarlayarak, iç mekânın kuzey tarafını daha loş bırakmış ve iç mekânda kademeli bir ışık yoğunluğu yaratmıştır.

Caminin kuzeybatı köşesindeki tek şerefeli minare 24 köşeli plana sahip olup, petek ve külahı dışında, özgünlüğünü korumaktadır.

Süsleme

Mehmet Ağa Camii'yle ilgili başka bir benzerlik çini programında görülür: Mihrabın çevresi İznik çinileriyle kuşatılmış, yan duvarlarda ikişer pencerenin üstüne çiçekli bordürlere sahip dikdörtgen yazı panoları konulmuştur. Kalemişleri, renkli pencereler, mukarnaslı çıkmalar, ince mermer ve ahşap işçiliği gibi süsleme programı, Mehmet Ağa'ya nispeten daha doyurucu bir kompozisyon oluşturur.

YAPI TARİHİNDEN

13 Mart 1584 tarihli ferman, Mesih Paşa tarafından Hasan Paşa'nın mescidinin yerine yeni bir cami yaptırılmasını arz eden kadının dilekçesini onaylamaktadır. Kadının dilekçesinde, Hasan Paşa vakfının onarım için gereken paraya sahip olmadığı ve mescidin etrafındaki mahalle cemaatinin bu mescidi yetersiz görmeleri ve yerine bir cami istemeleri nedeniyle, Mesih Mehmet Paşa'nın cami isteğini haklı görüyordu.

18. yüzyıl tarihçilerinden Ayvansarayi Hüseyin Efendi, Hasan Paşa'nın mescidinin yerine yapılan camiden şu şekilde bahseder: "Camii mezbûr bir taraftan fevkânidir. Banisi Sadr-ı a'zam

Hadım Mesih Mehmet Paşa'dır. Sahibü'l-hayrın ismi Mehmet olduğu, Sultan Selim'e Validekapusı üzerinde olan tarihden ma'lumdur. Pes Mesih lâkab olmuş olur. Cami'-i mezkûre Mesih Ali Paşa cami'i dahi derler. Zira cami'in önünde olan çarşu ve hammâm karîbinde Zincirlikuyu'da vâki' cami'in sâhibi yerinde Hasan Paşa nâm bir vezirin mescidi olup, sadr-ı müşârün-ielyh bu cami'i binâ eylemek murâd etdikde, o mescid sâhibinin rızâsıyla Karagümrük kurbünde bir münâsib mahalle nakl olunmuştur. İttisâlinde olan mekteb dahi mumâ-ileyh Hasan Paşa'nın binâsıdır..."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Bazı mimari detaylar bakımından Mehmet Ağa Camii'ni (Çarşamba/Fatih) andırır. Bu camiyi gezmeden evvel, Mehmet Ağa Camii'ni gezmenizi öneririz.

Mesih Mehmet Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1585-1586

ZİYARET

Erişim

Üstü açık türbe, avlunun ortasında yer almaktadır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

1589 yılında vefat eden baninin türbesi, caminin ön avlusunun ortasında, şadırvanın bulunması beklenen noktada yer alır. Şadırvanın geleneksel yerini işgal eden türbe, bâninin iğdiş edilmiş bedenini mecâzi olarak, çeşme grubu kitâbesinde değinilen diriltici hayat suyuna (āb-ı hayāt) dönüştürür. Böylece, iktidarsız hadımın, İsa Mesih gibi can verme gücüne bir kez daha gönderme yapılarak, türbeli caminin gerçek anlamıyla kutsanmış ve ilâhî vahiyle ihya edilmiş bir “makam” olma niteliğinin altı çizilmiş olur.

Sekizgen planlı ve üstü türbe, beyaz mermer kafesle çevrili mütevazı bir yapıya sahiptir. Türbenin her cephesinde demir şebekeli pencereler yer alır.

Mihrimah Sultan Külliyesi (Edirnekapı)

NEREDE

Fevzi Paşa Caddesi, Edirnekapı Fatih

YAPILAR

Cami, medrese, türbe ve hamam

ZİYARET

Ulaşım

Edirnekapı'daki külliye, Kale Boyu ile Fevzi Paşa caddelerinin kesiştiği noktada yer almaktadır. Külliyeye toplu taşıma araçlarıyla ulaşabilirsiniz. Bunun için farklı alternatifler kullanılabilir: Birinci alternatif, Topkapı Habibler Tramvay hattının Edirnekapı durağında inmek. Külliye tramvay durağının hemen karşısında bulunuyor. Farklı bir alternatif olarak Edirnekapı-Saraçhane istikametinden geçen otobüsler kullanılabilir. Otobüslerin Edirnekapı durağında inerseniz külliyeye ulaşırsınız.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın kızları Mihrimah Sultan, Kanuni'nin hayatta kalan tek kızı olması dolayısıyla babası tarafından çok seviliyordu. Evlenme çağına geldiğinde sarayla yakın ilişki içinde bulunan Diyarbekir Beylerbeyi Rüstem Paşa ile evlendirildi. Rüstem Paşa'nın veziriazam olmasıyla birlikte Mihrimah Sultan'ın iktidarı daha da pekişti.

Dönemin kaynaklarına göre oldukça büyük bir servete sahip olan Mihrimah Sultan, son derece dindar ve hayırseverdi. Yine dönemin kaynaklarında ihtiras ve dindarlıkta eşiyle yarıştığı belirtilir. Oldukça geniş bir imtiyaza sahip Mihrimah Sultan'ın kaleme aldığı mektuplar, diplomaside hatırı sayılır bir ağırlığa sahip olduğunu gösterir.

Bu hanım sultan için Sinan, iki külliye inşa etmişti: Biri Üsküdar iskelesindeki külliyesi, bir diğeri de şehir siluetindeki padişahlara özgü konumuyla ön plana çıkan Edirnekapı'daki külliyesidir. Külliye ve caminin anıtsal yapısı ile estetik tasarımı, Üsküdar'daki külliyeyi gölgede bırakır.

Payitahttaki eski sur içine açılan kapılardan biri olan Edirnekapı, tören yolu niteliğindeki Divanyolu'nu, Edirne'ye bağlamaktaydı. Yani payitahtın Edirne'ye açılan kapısıydı. Bu yerin önemi nedeniyle Mihrimah Sultan, külliyesini buraya yaptırmayı istemişti. Mihrimah Sultan vakfının mütevellisi Mehmet Kethüda, külliye inşası için harekete geçti. Fakat yapıların inşa edileceği yerde başka bir eserin yapılması gündemdeydi: Kara Ahmet Paşa 1555'te ölümünden önce Edirnekapı'da arsa ve ticari mülkler edinmiş, muhtemelen Edirnekapı'nın iç yüzünde, bugünkü Mihrimah Sultan Külliyesi'ne çok yakın bir yerde, bir külliye inşa ettirmeyi düşünmüş-

tü. Fakat Kara Ahmet Paşa'nın vefatı, ardından Rüstem ve Semiz Ali Paşa gibi siyasi rakiplerinin engelleri nedeniyle bir türlü inşaya başlanamamıştı. Rüstem Paşa'nın ölümünün ardından proje yeniden gündeme gelmiş ve Kara Ahmet Paşa vakfının mütevellisi Hüsrev Kethüda yasal çalışmalara başlamıştı. Hüsrev Kethüda, Kara Ahmet Paşa'nın vasiyetini yerine getirmek için çok uğraşsa da karşısında Mihrimah gibi güçlü bir rakip vardı. Hüsrev Kethüda'nın, dönemin en kudretli şeyhülislâmlarından biri olan, itibar sahibi Ebussuud Efendi'den aldığı fetvalar da işe yaramadı. Kanuni 1563 yılındaki fermanıyla çok sevdiği kızını haklı görüp, ölmüş Paşa'nın aynı yere yapılması planlanan külliyesini yasakladı: "Kızıma, onuru ebedî olsun, önceden İstanbul şehrindeki Edirnekapı içinde bir şerefeli cami ve yolculara bedava kervansaray (han) inşası için yüce dergâhımdan izn-i şerif verilmişti. Yerleri bile seçilip hazırlanmış, lazım olan kerestesi için de hükm-i şerifler bağışlanmıştı. Ama, merhum vezir [Kara] Ahmet Paşa'nın mütevellisi ve onun işlerinin bazılarından sorumlu olan Hüsrev, zikredilen bu yerlere yakın arsalar tedarik edip cami bina etmeye başlamış olduğundan, onun men edilip, önceki izn-i şerifimin yenilenmesini kızım dilediği için, buyurdum ki: Eski iznim mucibince, o yerde kızım tarafından bir şerefli cami ve bedava kervansaray bina olunup, sözü geçen mütevellinin oraya bir cami inşa ettirmesini men edesin."

Külliye; cami, medrese, bir çifte hamam, türbe, sıbyan mektebi ve günümüze ulaşamayan çok sayıda dükkândan meydana gelen bir çarşıdan (arasta) ibaretti. Sinan eserlerinin listesini veren tezkirelerde sıbyan mektebinin adına yer verilmediği için, mektebi Sinan eseri sayamıyoruz. Külliye için gereken su ihtiyacını karşılamak üzere Sinan ayrıca, Mihrimah Sultan'ın adıyla anılan suyolları inşa etmişti.

Eğimli arazi nedeniyle külliye, tonozlu altyapıların desteklediği bir teras üzerine inşa edilerek zemin seviyesinden yükseltilmiş, böylece çevresine hâkim bir konuma çıkarılmıştır. Cami ve kuzeydeki U planlı medrese aynı avluyu paylaşmaktadır. Caminin kıble duvarı arkasındaki türbe Mihrimah'ın kızı Ayşe Sultan'ın eşi Güzel Ahmet Paşa'ya aittir. Daha güneyde kalan çifte hamam, muhtemelen 20. yüzyılda açılan, sokak nedeniyle külliyeden ayrıymış gibi algılanır.

Medrese, türbe ve bir zamanlar var olan dükkânlar taş ve tuğla dizileriyle oluşan almaşık örgü sistemiyle inşa edilirken, görsel önceliğini vurgulamak amacıyla cami kesme küfeki taşından yapılmıştır.

Marmara Depremi'nden sonra külliyede başlayan restorasyon çalışmaları hala devam etmektedir. Cami yakın bir zaman önce ziyarete açılırken, türbe ve medresedeki çalışmaların yakın bir zaman içerisinde tamamlanması ve bu yapıların da ziyarete açılması planlanmaktadır.

Mihrimah Sultan Camii (Edirnekapı)

YAPIM YILI

1566-1570

ZİYARET

Erişim

Merkezi sayılabilecek konumu nedeniyle caminin yerli ve yabancı ziyaretçisi eksik olmamaktadır. Çoğu camide olduğu gibi Cuma'ları kalabalıktır. Edirnekapı'ya yolu düşenler ve mahalle sakinleri caminin cemaatini oluşturur. Sabah namazından yatsı namazına kadar genellikle açık tutulduğu için gündüzleri rahatlıkla gezilebilmektedir.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

İnşa kitabesi olmayan yapının tamamlanma tarihiyle ilgili tartışmalar mevcut olsa da, 1566-1570 arasında tamamlandığı tahmin edilir. Anıtsal yapısı ve estetik tasarımıyla cami, Mihrimah'ın Üsküdar'daki camisini gölgede bırakır. Fakat Üsküdar'daki çifte minareli camiden farklı olarak burada tek minare kullanılmıştır. Bazı kaynaklarda, Kanuni'nin ölümü üzerine tahta geçen II. Selim'in henüz tamamlanamayan cami inşasındaki bazı konularda etkili olduğu iddia edilir. Godfrey Goodwin (Sinan: Ottoman Architecture and Its Values Today, 1993, s. 49'dan naklen: Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, 2013, s. 409) Sultan II. Selim'in kıskandığı ablası Mihrimah Sultan'ı, statü simgesi sayılan birden fazla minare kullanma ayrıcalığından yoksun bıraktığını iddia eder. Gülru Necipoğlu (Mimar Sinan, 2013, s. 409) göre bu uygulama, kişisel nefrete ilaveten, Mihrimah'ın gerileyen statüsünün de işaretidir. Üsküdar'daki yapı inşa edilirken, kendisini çok seven babası Kanuni ve eşi veziriazam Rüstem Paşa hayattaydı.

Bu tercihin sebebi, hanım sultanların sayısı arttıkça azalan iktidarlarının göstergesi de olabilir. Çünkü Sinan'ın Üsküdar'daki camiden sonra payitahtta II. Selim'in kızları Şahsultan ve İsmihan Sultan için inşa edeceği camiler (Eyüp'teki Şah Sultan ve Kadırga'daki İsmihan-Sokollu camileri) de çifte minareden yoksundur.

Yüksek bir kat üzerine inşa edilen bu caminin yerinde evvelce Aziz Ioannes adına yapılmış bir kilise bulunduğu iddia edilir. Edirnekapı'daki camiyle Sinan'ın eşzamanlı olarak tasarladığı Rüstem Paşa ve Kara Ahmet Paşa camileri arasında bazı benzerlikler vardır: Bu üç yapıda da bir merkezi baldaken, dikdörtgen planlı iç mekân ile yan mahfiller kullanılmıştır; merkezi mekân birliğini kısmi oranda sağlayan cümle kapılarının tepesindeki mahfilin iki ucuna müezzin mahfili yerleştirilmiştir fakat Mihrimah'ın anıtsal ölçeklerdeki kubbesi, bu veziriazamların camilerini geride bırakmakla birlikte, Sinan'ın bir hanım sultan için inşa ettiği en geniş ve yüksek kubbeli cami olma özelliğini taşır. Dış ölçüleri 39,50 x 28 metre olan caminin üzeri, 20,25 metre çapındaki ve 37 metre yüksekliğindeki bir kubbeyle örtülmüştür. Kubbe, dört büyük payandaya basan pandantiflere oturur. Bu payandalar yapının dışında kubbe kasnağına

kadar yükseltilerek ağırlık kulelerine dönüşürler. Kıble duvarının iki köşesindeki, ağırlık kulelerine yaslanan basamaklı payandalar, yapısal olmaktan ziyade estetiktir. Kubbeli baldaken, caminin öteki unsurlarından koparılıp köşelerde ağırlık kuleleri ve dört adet devasa timpanum kemerlerinin dantelimsi perde duvarlarıyla vurgulanır.

Yarım kubbe ve eksedra gibi ikincil kubbe öğelerinin ortadan kalkması, caminin cephelerinin serbest kalarak pencere dizileriyle saydamlaşan perde duvarlarına dönüşmesine olanak verir. Sinan'ın bu tasarımı, geç Gotik yapıların aydınlık perde-duvarlarını andırır.

Devasa timpanum kemerleri, yanlardaki dört adet anıtsal kırmızı granit sütunun ve kuzey - güney cephelerdeki duvar payandalarının aralarına yerleştirilen üçer kemerli arkadlarla desteklenir.

Necipoğlu'nun da belirttiği gibi, ilk defa Fatih Sultan Mehmet'in selâtin camisinde kullanılan dört adet devşirme somaki sütun ve kare baldaken uygulaması, Roma-Bizans mimarlık geleneğindeki imparatorluk statüsünü simgeleyen unsurlar olarak devam ettirilmişti. II. Bayezit ve Kanuni Sultan Süleyman'ın camilerinde olduğu gibi, payitahtta yapılacak kare baldakenli selâtin camilerinde devşirme kırmızı somaki veya granit sütunların kullanımına dair sembolik gelenek sürdürülecekti. Edirnekapı'daki camide Sinan kare baldakeni ve dört devşirme kırmızı granit sütunuyla, bu geleneğin sınırlarını zorlayarak yeniden yorumlar. Bunu Mihrimah'ın statüsünün göstergesi olarak okuyabiliriz. İç mekândaki devasa kırmızı granit sütunların, vaktiyle Bakırköy'de yer alan Vaftizci Yahya Kilisesi'nden alındığı tahmin edilmektedir.

Yanlarda yer alan iki katlı mahfiller baklava başlıklı, ince beyaz mermer sütunlar üzerine oturur. Doğu cephedeki mahfilin üst katı ahşap parmaklıklarla kapatılmış olup, günümüzde kadınlar mahfili olarak kullanılmaktadır. Kadınlar mahfiline kuzeydoğu köşede yer alan kapıdan girilmektedir. Kuzeydeki duvar payandalarının arasına konulmuş mahfiller, payandaların kaba görünümünü perdeler. Bu mahfilin alt katı cami görevlilerine münhasır olarak kullanılmaktadır.

Son cemaat yeri revağı, sekiz adet beyaz mermerden sütunlarla yedi kubbeli bölüme ayrılmış, ortadaki kubbe daha yüksek tutulmuş, böylece mihrap aksı vurgulanmak istenmiştir. Kubbeler içeriden pandantiflere, dışarıdan ise sekizgen kasnaklara oturur. Caminin ana kütlesinden yanlara doğru taşan son cemaat yeri revağı, avlu revaklarından daha yüksek tutularak camiye doğru bir yönlendirme sağlanır. Kılıç Ali Paşa Camii'nde olduğu gibi, son cemaat yeri revağı önünde vaktiyle eğimli çatıyla örtülü ikinci bir revak yer almaktaydı.

Cami yıllar içerisinde gerçekleşen depremler nedeniyle çok zarar görmüş ve birçok defa onarılmıştır. 1718-1719 yılındaki depremde medrese, caminin çöken kubbe ve minaresi onarılmıştır. 1766'daki büyük depremde de caminin minaresi düşmüş, kubbesi çökmüş ve külliyesinin binaları zarar görmüştü. Ayvansarayi Hüseyin Efendi, Hadikatü'l Cevami'de "Yüz sene evvel vaki zelzelelerden birinde minaresi rahneyab olmakla on sekiz kadernesi hedm ve maadası ile iktifa olunmuştur." diyerek, muhtemelen bu iki depremi kasteder. Caminin kuzeybatı köşesinde yer alan hasarlı minare, 1831-1832'de yapılan onarımda, elden geçirilmiştir. Cami 1894 depreminde tekrar büyük ölçüde zarar görmüş, daha önce onarılan minaresi gövdesinin

yarısına kadar yıkılmış, devrilen parçalar son cemaat yerinin kubbelerinin üstüne düşerek bunların bir kısmının çökmesine yol açarak camide de çatlamalara neden olmuştur. Onarım çalışmaları 1910-1912 yıllarına kadar sürmüştür. Yapı 1957 ve 1969 yıllarında da onarılmıştır. 1999'daki Marmara Depremi'nde cami ve medrese büyük zarar görmüştür. 1999-2014 arasında yapılan restorasyon çalışmalarıyla kubbe onarılmış, minaresi ise yarısından itibaren tekrar inşa edilmiştir.

Hat Programı

Cami 20. yüzyılda, 1910-1912, 1957 ve 1969 yıllarında onarılmış ve hatla nakşedilmiş kalemişleri büyük ölçüde elden geçirilmişti. Bu nedenle bu hatların ne kadarının orijinal olduğunu tespit etmek güçtür.

Mermer mihrabın tepesindeki çini alınlıkta Mimar Sinan eserlerinde sıkça kullanılan, Âli İmrân Suresinden bir ayet metni (3: 37) yer alır. Bu ayet parçasında, ait olduğu mimari elemana gönderme yaparcasına, "mihrap" sözcüğünü içerir: "[Hz.] Zekeriya, onun [Hz. İsa'nın annesi Meryem] yanına, mihraba (mabede) her girişinde onun yanında bir rızık bulurdu…"

Cami depremler nedeniyle çok kere zarar görmüş ve defalarca onarılmıştır. 1956'da yapılan hatlı kalemişlerinin, aslına sadık kalınarak yapılıp yapılmadığı tam olarak bilinmemektedir. Kubbenin merkezinde celî sülüs hatla nakşedilmiş Nûr Suresi'nden bir ayet (24: 35) Allah'ı över: "Allah, göklerin ve yerin nûrudur…"

Devasa granit sütun ve duvar payandalarının kemerli arkadların aralarına kalemişli rozetler yerleştirilmiş, bu rozetlere kutsiyeti olan sekiz isim yazılmıştır. Saat yönünün tersine okunduğunda: "Allah", "Muhammet", "Ebubekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin".

Mimari Öğeler

Pencere dizileriyle şeffaflaşan beden duvarlarından giren ışık nedeniyle iç mekân oldukça aydınlıktır. Özellikle aydınlık havada, renkli camlı pencerelerden süzülen ışık renk cümbüşü yaratır.

Cephelerde toplamda 204 pencere yer alır: Yan cephelerin saçak düzeyinde belirlenen alt kısımda üç sıra pencere vardır. Birinci sırada arkada ve mihrap duvarında sekizer, yanlarda beşer olmak üzere yirmi altı; mahfil düzeyinde, arkada sekiz, yanlarda altışar, mihrap duvarında on olmak üzere otuz; üçüncü sırada her kemerli açıklıkta üçerden arkada ve mihrap duvarında on beşer, yanlarda dokuzar olmak üzere kırk sekiz pencere yer almaktadır. Dört cephede merkezi kubbeyi timpanum kemerlerinin içerisine üç katlı pencereler yerleştirilmiştir: Her cephede on dokuz, toplamda yetmiş altı pencere bulunur. Kubbe kasnağındaki pencerelerin sayısı ise yirmi dörttür.

Süsleme

Yapı 20. yüzyılda, 1910, 1957 ve 1969 yıllarında onarılmış ve onarımlarda kalemişi süslemeleri büyük ölçüde yeniden yapılmıştı. Son dönem kalemişleri incelendiğinde, klasik kalemişlerinin yoğun bir şekilde cami içerisinde kullanıldığı, kubbeden zemine kadar boş alan bırakılmadığı dikkati çeker. Sarı, yeşil, kırmızı ve açık mavi renklerin olduğu kalemişleri, caminin yapılmış

olduğu yüzyıl ile bağlantısız renklerdir. Camide bulunan motiflerin İstanbul'da birçok camide bulunan ve 1950-1960 arasında yapılmış olan motifler olduğu tespit edilmiştir. 2000'lerde yapılan restorasyon çalışmaları sırasında, beden duvarlarındaki silmeler üzerinde ve cümle kapısı konsolları arasında orijinal kalemişi desenleri bulunmuştur.

YAPI TARİHİNDEN

Külliyenin vakfiyesi, caminin anıtsal kubbe ve sütunlarının yanı sıra birçok mimari özelliğini metheder: "Edirnekapı'ya yakın cazibeli bir yüksek mevzide, tekrarlanamayacak olağanüstü bir tarzda ve hayale sığmayacak harika bir üslûpta, sağlam yapılı, nadide sütunlu ve latif sanatlı bir şerefeli cami inşa edilmesini buyurdular ki, tüm güzel vasıfların en güzelini tecessüm eder ve güzel sahınlarının benzeri görülmemiş ve belki işitilmemiştir. Gök kubbesinin dışı, yuvarlak bir su kabarcığıdır ve ışıklı zirvesi, ulvî ışınların iniş yeri olan bir Sina Dağı'dır."

Evliya Çelebi de, Mihimah'ın cami ve külliyeden övgüyle bahsederek camiyi efsanelere, kutsal metinlere konu olan İrem Köşkü'ne benzetir: "Tanrı rahmetini ve merhametini esirgemesin, kızı Mihrimah Sultan'ın selâtin camii: Edirnekapı'nın iç yüzünde bir yüksek zemin üzre yüce bir camidir. Diğer selâtin camilerinin direkli İrem köşküdür. Süleyman Han ... tarihinde temiz kızı adına yaptırıp bütün masrafı padişah hazinesinden harcanmıştır. Boyu ve eni ... ayaktır. Nurlu mihrabı ve mahfili gayet sanatlıdır, ama hünkâr mahfili yoktur. Dış avlusu baştan ayağa yüksek çınarlar ile gölgelenmiş bir avludur. Dört tarafı medrese odalarıdır. Bir cami ve çarşısı vardır, ama aşevi ve hastanesi [darüşşifa] yoktur. Minaresi bir şerefeli on iki hane yüksek minaredir."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Edirnekapı'daki camiyle, Sinan'ın eşzamanlı olarak tasarladığı Rüstem Paşa ve Kara Ahmet Paşa camileri arasında bazı benzerlikler vardır. Edirnekapı'yı ziyaret etmeden evvel, veziriazamların camilerini gezebilir veya bu üç yapının planlarını karşılaştırabilirsiniz.

Mihrimah Sultan Medresesi (Edirnekapı)

YAPIM YILI

1568-1569

ZİYARET

Erişim

Restorasyonu tamamlanan yapı, Fatih Müftülüğüne bağlı olarak eğitim amaçlı kullanılacaktır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

1568-69 yılında medresenin ilk müderrisin atanması sırasında tamamlandığı tahmin edilir. Diğer vakıf mülkleri nedeniyle dar bir sokak üzerine konumlandırılan medresenin simetrisi kısmen bozulsa da, yapı etrafındaki şehir dokusuyla organik olarak bütünleşiyordu. Aptullah Kuran (Mimar Sinan, 1986, s. 127), medresenin surlara çok yakın olarak inşa edildiği için asimetrik bir plana sahip olduğunu, camiyle birlikte tasarlanmayıp, sonradan külliyeye eklendiğini iddia etmektedir.

Cami ve U planlı medrese aynı avluyu paylaşmaktadır. Medresede on yedi oda yer alırken, dershaneye yer verilmemiştir. Dershaneye yer verilmeyişi nedeniyle derslerin camide verildiği tahmin edilir. Sağdaki odaların arkasında ise helalar yer alır. Odalar batı ve doğudaki yan kanatlarda yer alırken, kuzeydeki cepheye yalnızca revaklar yerleştirilmiştir. Medresenin önündeki kubbeli revaklar avluyu üç taraftan sarmaktadır. Doğu ve batı cephelerde birer, kuzey cephede ise iki kapısı bulunmaktadır.

Kazım İsmail Gürkan, Bezm-i Alem Valide Sultan Vakıf Gureba Hastanesi Tarihçesi adlı kitabında, yapının bir dönem hastane olarak da kullanıldığını belirtir.

Mihrimah Sultan Hamamı (Edirnekapı)

YAPIM YILI

1565 / 1570 civarı

ZİYARET

Erişim

Resepsiyon yapının ana kubbesinin örttüğü soyunmalık kısmının girişinde yer alıyor. Dolayısıyla resepsiyondan rica ederek bu kısma çok kısa bir süre göz atmak mümkün olabilir. Haftanın her günü 08:00-22:00 saatleri arasında hizmet vermektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Hamam

Kullanıcı

Tarihi Mihrimah Sultan Hamamı adıyla işletilmektedir.

Mülkiyet

Özel mülkiyet

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Aptullah Kuran (Mimar Sinan, 1986, s. 395), inşaat kitabesi bulunmayan hamamın bitiş tarihi olarak 1565 yılını zikretse de, hanım sultanın 1570'de tescil edilen vakfiyesinde hamamdan söz edilmez. Hamam muhtemelen, 1570 tarihi civarı tamamlanmıştı. Mihrimah Sultan Hamamı özgünlüğünden çok şey kaybetse de, Sinan'ın ayakta halan önemli hamamlarından birini temsil eder. Hamamda kullanılan mermerler Aydıncık ve Marmara'dan getirilmişti.

Yapı, külliyenin güneydoğusunda, Fevzi Paşa Caddesi üzerinde yer alır. Çifte hamam olarak inşa edilen hamamın erkekler ve kadınlar kısmı plan ve hacim bakımından birbiriyle aynıdır. Her iki bölüm de kare planlı olarak inşa edilmiştir. Kubbeli ve kare planlı soyunmalığı (camekân), aynalı tonozlu ılıklık kısımları takip eder. Sıcaklık bölümü, dört eyvanlı plan şemasına göre tasarlanmıştır. Arka tarafında tuğladan yüksek bir külhan bacası yer alır. Geçirdiği birtakım doğal felaket ve dönem müdahaleleri sonucunda yapının bir kısmı tahrip olmuştur. 1917'ye kadar kullanılmadığı bilinen hamam, bir süre atıl halde kaldıktan sonra iplik fabrikasına dönüştürülmüştür. 1960'lı yıllarda sahibi tarafından tamir edilerek yeniden işletmeye açılmıştır.

Mimari Öğeler

Soyunmalık bölümündeki iki katlı ahşap soyunmalık, muhtemelen sonraki dönemlerde eklenmiştir. Ilıklık ve sıcaklık bölümleri, yaklaşık 1.5 metre yüksekliğe kadar beyaz mermerle kaplanmıştır. Halvet ve eyvanlarda, mermer kurnalar, mermer aynalıklı musluklar yer alır. Sıcaklıktaki göbek taşı sekizgen planlıdır.

Mihrimah Sultan Camii (Üsküdar)

YAPIM YILI

1547-1548

ZİYARET

Erişim

İskele Camii olarak da anılan Mihrimah Sultan Camii, sabah namazından yatsı namazına kadar açıktır. Bu vakitler arasında yapıyı rahatlıkla ziyaret edebilirsiniz.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Hanım sultanlar için yapılan camiler, mütevazı bütçelerle inşa edildiğinden, genellikle anıtsal bir mimariye sahip olmazlardı. Çifte minareli, dört ayaklı sultanî kubbesiyle Mihrimah Sultan Camii, önceki hanım sultan eserleri arasından sivrilir.

Mukarnas başlıklı mermer sütunlarla sivri kemerlerin taşıdığı beş kubbeli son cemaat revağı, baklava başlıklı daha kısa sütunlardan oluşan ikinci bir revakla üç tarafından kuşatılır. Sinan'ın tasarladığı bu çifte revak, türünün payitahtta bilinen ilk örneğidir. Sinan'la özdeşleşen bu çifte revak, Sinan'ın daha sonra inşa ettiği Şam Süleymaniye Cami ve Trikkala (Tırhala) Osman Şah Camii'nde uygulanmıştı. Kuzeydeki son cemaat revağı mukarnas başlıklı mermer sütunlar ve sivri kemerlerle beş bölüme ayrılmış, bunların üzeri beş adet kubbeyle örtülmüştür. Caminin kuzeyde bir cümle kapısı bulunur.

Çifte revağın geniş çatısının ardından yükselen cami ana kütlesi, üç yarım kubbeyle çevrili merkezi bir kubbeyle taçlanır. İki adet tek şerefeli minarenin çerçevelediği kübik üstyapının belirgin özelliği, pencereli timpanum kemeridir. Kimi araştırmacılar, Mihrimah'ın bu tipinin, Kahire Hadım Süleyman Paşa Camii (1528)'nin ileri bir adımı olduğunu belirtir.

İç mekânda, merkezi kubbe mukarnas başlıklı ve yonca gövdeli ayakların desteklediği dört adet pandantif üzerine oturur. Yarım kubbelerin köşelerinde yer alan eksedralar, mukarnaslı dirseklere oturmaktadır. Köşelerde oluşan boşlukları ise küçük kubbeler örtmektedir.

İç mekânda, cümle kapısının batısına bitişik müezzin mahfili, dışa çıkıntı yapar ve yedi ince mermer sütun üzerine oturur. Kapının her iki yanında ise diğer mahfiller yer alır.
Gülru Necipoğlu'nun Sinan Çağı (İstanbul, 2013) adlı kitabında belirttiği gibi, elbiseler farklı rütbeli Osmanlı bürokratlarını nasıl birbirinden ayırıyorsa, cami tipleri de mimari himayenin ve bölgesel yönetimin çeşitli düzeylerine göre kademelendirilmişti: Mimaride buna "âdâb" deniliyordu. Sinan dönemindeki hiyerarşik mimari sistem, Osmanlı merkezi imparatorluk nizamının önemli bir parçasıydı. Standartlaştırılmış imgeler dağarcığından oluşan bir mimarî dile ve yazıya geçirilmemiş bir "âdâb" kuralları dizisine sahipti. Mihrimah'ın bu camisi de âdâb

kurallarına uygun olarak inşa edilmişti. Bu mimari kuralları anlayabilmek için, camiyle aynı dönemde inşa edilen kardeşi Şehzade Mehmet'in camisiyle mukayese etmek yerinde olur: Şehzade Mehmet Camii'ndeki merkezi kubbe, yarım kubbeler ve ağırlık kuleleriyle yumuşatılmış piramidal üstyapıya sahiptir. Mihrimah Camii'nde ise, kare küp biçimli kaide üzerine oturan kubbe, üç yarım kubbeyle çevrelenerek, hanım sultanın konumuna göre uyarlanmıştır. Merkezi kubbenin yan itme gücü, arkası doldurulan pandantiflerle sağlanır. Üsküdar'daki caminin kubbesi 11,40 metre çapında 24,20 metre yüksekliğindeyken; Şehzade Camii'nin 19 metre çapında ve 37 metre yüksekliğindeki kubbesinin boyutları, selâtin yapılarına öykünür. İki yapı arasındaki bu üslûp ve âdâb farkı, muhtemelen, Şehzade Mehmet'in Mihrimah'a kıyasla daha yüksek olan statüsünü işaret eder. Kimi kaynaklar (İsmail Orman, "Mihrimah Sultan Külliyesi", 2005), Şehzade'deki dört yarım kubbenin burada üçe inmesinin topografyadan dolayı tercih edildiğini belirtir. Bu düzen, cümle kapısından sonra ana kubbenin altına geçişle hemen mekânın kavranmasını sağlayan etkiyi de beraberinde getirmiştir.

Şehzade Mehmet'in camisinde olduğu gibi, caminin kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde bulunan çifte minaresi, iktidar simgesi olarak, öne çıkmaktadır. Birden fazla minare selâtin yapılarına özgüydü. Payitahttaki selâtin yapılarına öykünen bu iki caminin Kanuni'nin izni olmadan yapılması çok zordur. Yalnız Şehzade Mehmet Camii'nin çok daha estetik olan minareleri çifte şerefeliyken, Mihrimah'ın minareleri tek şerefelidir.

Bu özelliklerin yanında, Mihrimah'ın minarelerinde erken Osmanlı mimarisine özgü ayrıntılara rastlanır: Şerefe altında yer alan çıkmalar yüksek tutulmuş, şerefe ve gövde arasındaki oran iyi ayarlanamamıştır.

Bu iki caminin âdâb farkları bunlarla sınırlı değildi. Şehzade Camii'nin sur içindeki merkezi konumuna göre, Üsküdar'daki caminin nispeten uzak konumu da bu statü ve âdâb farkını gösterir. Ayrıca Şehzade'deki sultanî ön avlunun yerine bu yapıda, bir çifte revak yer alır. Bu üslûp farkları, kubbede olduğu gibi, Şehzade Mehmet'in Mihrimah'a kıyasla daha yüksek olan statüsünü işaret eder.

Tamamen kesme küfeki taşından inşa edilen caminin örtü sisteminde, hafif olması nedeniyle tuğla kullanılmıştır. Üst örtü dışarıdan tamamen kurşunla kaplanmıştır.

Hat Programı

Caminin mermer kapısının üzerindeki beş satır halinde nesih hatla yazılan Arapça inşaat kitabesi, Mihrimah Sultan'ı öven ve tanımlayan cümleler içerir:"Sağlam ve endamlı bu camii, hayır ve iyilikler sahibesi, saltanat tacının incisi / Yüce şanı olan, mülk, dünya ve dinin ismeti, Yüce Allah onu en güzel ihsanlarla seçkinleştirsin. / Dünyada hakanların hakanı, doğuda ve batıda sultanların sultanı, adaleti ve ihsanları ile yeryüzünü bayındır kılan / İman ehli için güven ve asayişi kurup sağlayan sultan oğlu Sultan [I.] Selim Han oğlu Sultan Süleyman / Han-Allah hilafetini ölümsüzleştire... kızı Hanım [Mihrimah] Sultan yaptı. Cami Hicrî 954 [1548] peygamberin Hicret yılının Zilhicce ayında [Ocak-Şubat] tamamlandı."

İç mekâna girildiğinde, kısmen zenginleşen hat programı ziyaretçileri karşılar. Kubbelerde yoğunlaşan hatlarda Allah'ın 99 güzel isminden (Esmâü'l-Hüsnâ) bazı örnekler yer alır.

Mihrabın mukarnas kavsarasının en aşağısındaki küçük boyutlardaki kare panoda "Allah, Şânı Yüce olsun!" yazmaktadır. Kavsaranın üzerindeki dikdörtgen panoda ise, Sinan eserlerinde sıkça kullanılan, bir ayet (Âli İmrân Suresi, 3: 37) yer alır. Bu ayet parçasında, ait olduğu mimari elemana gönderme yaparcasına, "mihrap" sözcüğü geçer: "[Hz.] Zekeriya, onun [Hz. İsa'nın annesi Meryem] yanına, mihraba (mabede) her girişinde onun yanında bir rızık bulurdu…"

Beden duvarlarındaki ve kubbeye geçişi sağlayan pandantiflerdeki rozetlerde kutsiyeti olan, standartlaşmış sekiz isim yazılmıştır: "Allah", "Muhammed", "Ebu Bekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin".

Mimari Öğeler

Caminin kuzeyindeki ikinci revağın üzerini örten sundurmanın dik oluşu ve geniş saçakların revak eteklerini daha aşağıya indirmesi, eğimli çatının yüzeyini çok arttırarak caminin deniz tarafına bakan cephesini hantallaştırmıştır. Caminin dış cephelerini hantallaştıran diğer bir etken kubbenin kare küp biçimli bir kaideye oturmasıdır.

Pencere sayısı az tutulmuştur. Çini kaplamalarından yoksun caminin alt kat pencerelerin üzerindeki alınlıklarda renkli camlarla süslenmiş girift desenler içeren alçı şebekeler yer alır. Bu renkli camlardan içeri süzülen ışık, iç mekânı renk cümbüşüne çevirirken, Farsça'da "güneş ile ay" anlamına gelen Mihrimah'ın ismini görsel olarak çağrıştırır.

Mukarnas kavsaralı cümle kapısı kaval silme kuşaklarıyla dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Kapının köşelerindeki, taşa işlenmiş, kabartma şeklindeki kum saati motifleri kapıyı hareketlendirir. Üstte kavsaranın iki yanında dairesel iki rozet bulunmaktadır.

Süsleme

İç mekânda yer alan beyaz mermerden mihrap, mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir. Kaval silmelerler dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınan mihrabın köşelerinde kum saati motifleri yer alır. Mihrabın yanındaki mermer, geometrik geçmelerle dekore edilmiş ve bir dantel gibi işlenmiştir. Minberin zarif kapısının üzerinde mukarnaslı bir bordür, onun üzerinde de taç kornişler bulunur.

Cami iç mekânının özgün kalemişleri bütünüyle yok olup, modern bezemelerle yenilenmiştir.

YAPI TARİHİNDEN

Dönemin metinlerinde Mihrimah külliyesinin adı sıkça zikredilir. 16. yüzyılda yaşayan Mehmet Âşık, seyahatname tarzındaki Menâzırü'l-Avâlim adlı eserinde, külliye hakkında şunları yazmıştır: "Merhum Sultan Süleyman Han'ın kızı, merhume Mihrümah Sultan, Üsküdar'da deniz kıyısında, hoş bir kubbesi ve iki mevzun minaresi olan yüce bir cami ve bu caminin doğu tarafında bilimlerin tahsili için ulu bir medrese ve medresenin civarında bir mutfak ve caminin batı tarafında misafirler için birçok oda içeren bir ziyafethane ve caminin kuzey tarafında yolcular için iki büyük kervansaray (ahır) bina ettirmiştir."

Evliya Çelebi'nin 17. yüzyılda kaleme aldığı Seyahatname'de, caminin bahsedildiği bir pasaj yer alır: "İskelebaşı'nda selâtin camii Süleyman Han kızı Mihrimah Sultan Camii: ... Paşa'nın eşidir. Bu camii Süleyman Han 954 [1547] tarihinde yaptırıp sevabını kızının ruhuna bağışlamıştır. Camiin şekli; deniz kıyısında avlusuna iki taraftan ... basamak taş merdiven ile çıkılır. Ortasında bir abdest havuzu çınarlar ile süslüdür. Camiin taşrasında yan sofaları üzere ... adet büyük sütunlar ... üzere kubbeler vardır..."

Caminin bahsedildiği bir diğer metin Ayvansarayi Hüseyin Efendi'ye ait Hadikatü'l Cevami'dir: "Bu cami'-i şerifi 954 tarihinde Rüstem Paşa'nın sadâret-i ûlâlarında tekmîl etmişdir. Leb-i deryâda vâki' olub, medrese ve mekteb ve imâret ve birer şerefeli iki minaresi ve levâzımât-ı sâ'iresi mevcûddur."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Merkezi konumdaki bu camide, her saat ibadet edenlere rastlamak mümkündür. Bunun yanı sıra, sabahın erken saatlerinde dahi yerli ve yabancı turistler, camiyi ziyaret etmeye gelmektedir. Caminin küçük ölçülerdeki avlusunda, soğuk havaya rağmen bankta oturup sohbet eden insanlar yer alır. Eğer yorulduysanız, cami avlusunda oturup Boğaz'ı seyredebilirsiniz.

Cami iç mekânının kuzey duvarında, merdivenlerle çıkılan iki katlı mahfil yer alır. Bu mahfilin kuzeybatı ucu, müezzin mahfili olarak kullanılıyor. Bu kısma girmek için özel izin almak gerekiyor. Kuzey mahfilin kuzeydoğu ucu ise kadınlar mahfili olarak kullanılmaktadır. Buraya yalnızca kadınlar girebilmektedir.

Mihrimah Sultan Medresesi (Üsküdar)

YAPIM YILI

1547-1548

ZİYARET

Erişim

Medreseye caminin önündeki avludan sola dönülerek ulaşılıyor. Mihrimah Sultan Tıp Merkezi adıyla hizmet veren yapı, iç avlusunun kapatılması ve yeniden düzenlenmesinin ardından özgünlüğünden çok şey yitirmiş durumda. 24 saat hizmet veren merkezin avlusu, ziyaretçiler tarafından gün içinde gezilebilir. Medrese odalarının ziyaretçilere kapalı olduğunu belirtmek gerek.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Hastane

Kullanıcı
Mihrimah Sultan Tıp Merkezi

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Mihrimah Sultan Medresesi, caminin doğusunda, camiye göre hafifçe kuzeye dönen bir eksen üzerinde yer alır.

Dikdörtgen biçimli revaklı avlunun etrafına, U planlı medrese odaları sıralanmıştır. On altı hücreli medresede hücreler, revaklı avlunun iki geniş kenarında yedişer ve derslik kısmının iki yanında birer adet olmak üzere yerleştirilmiştir. Girişin bulunduğu duvarda ise sadece revak kubbelerine yer verilmiştir. Revak ve hücrelerin üzeri kubbelerle örtülmüştür. Doğudaki kısa kolda, kare planlı ve dışa çıkıntı yapan bir dershane odası bulunur. Kare planlı dershanenin üzeri tek sağır kubbeyle örtülmüş, dört köşesine küçük yarım takviye kubbecikleri yapılmıştır.

Tamamen kesme küfeki taşından inşa edilen yapının örtü sisteminde, hafif olması nedeniyle tuğla kullanılmıştır. Üst örtü dışarıdan tamamen kurşunla kaplanmıştır.

Mimari Öğeler
Medreseye giriş batı kolda yer alan kapıdan sağlanır. Dışa çıkıntı yapan bu anıtsal kapı, mukarnaslı kavsarayı ve basık yuvarlak bir kemere sahiptir. 1958-1960 yılları arasında yapılan restorasyonun ardından sağlık merkezi olarak kullanılmak amacıyla yapıda bazı değişiklikler yapılmıştır. Dershanede bulunan giriş kapısı, bu restorasyon sırasında eklenmiş, iç avlu camekan ve aynalarla kapatılmıştır.

Avlunun ortasında bulunan fıskiyeli havuzun orijinal olup olmadığı bilinmemektedir.

Yapının dışa bakan cephelerindeki iki katlı pencereler cepheleri hareketlendirir. Alttakiler düz mermer lentolu ve demir şebekeliyken, üsttekiler ise sivri kemerli olup alçı şebekelere sahiptirler.

Süsleme
Duvarları günümüzde, tamamen beyaz badanayla kaplanan yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmaz.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Yüksek bir kotta yer alan medresenin önünü bugün otobüs durakları işgal eder. Bu nedenle yapıyı dışarıdan incelerken dikkatli olmanız gerekebilir. Medrese avlusundaki revakları ve çatı aynalarla kapatıldığından, iç mekanı algılamakta zorlanabilirsiniz.

Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi (Üsküdar)

YAPIM YILI

1547-1548

ZİYARET

Erişim

Caminin arkasındaki Kurşunlu Medrese Sokağı'nda bulunan sıbyan mektebi, günümüzde Mihrimah Sultan Çocuk Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. İstanbul Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'ne bağlı bu kütüphane, pazar günleri hariç her gün 08:30-17:00 saatleri arasında hizmet vermektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Kütüphane

Kullanıcı

İstanbul Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi'nin adı Sinan eserlerini sayan tezkirelerde zikredilmese de, 16. yüzyıl özelliklerini taşıyan bu yapının Sinan tarafından yapılmış olması muhtemeldir.

Cami - medrese ikilisinden, bir sokakla ayrılan sıbyan mektebi, külliyenin güneyinde bulunur. Camiyle bağlantısı, dar bir sokağa açılan mütevazı kapıdan sağlanır. Ağır bir kütlesel görünüme sahip sıbyan mektebi, medresenin bozulan iç mimarisine karşılık, içte ve dışta özgünlüğünü korumuştur.

Yapının önünde küçük bir çevre duvarı yer alır. Giriş, buradan sağlanır. Dikdörtgen planlı sıbyan mektebinin üzeri iki adet kubbeyle örtülüdür. Doğuda yazlık dershane olarak kullanılan kubbeli bir revak ve batıda eş büyüklükteki kışlık mekândan oluşmaktadır. Kışlık kısım dershane olarak kullanılmaktaydı. Dershane kubbesinin oturduğu tromp kabukları, dıştaki yüksek sekizgen kasnağın köşelerinde yarım kubbeli yuvarlak çıkıntılar olarak dışa yansır.

Bazı kaynaklarda, 1913 yılında mektepte muhacir ailelerin kaldığı belirtilir.

Mimari Öğeler

Yapı eğimli bir arazi üzerine yerleştirildiğinden, kışlık dershanesi bir subasmanla yükseltilerek ön kısmında kemerli açıklık içine alınan bir çeşme oluşturulmuştur. Zamanla bu cephe dükkân haline getirilmiştir.

Yazlık bölümün kemer açıklıkları günümüzde camekanlarla kapatılmıştır. Kışlık dershanenin, doğu cephesi hariç diğer üç cephesinde ikişerli pencereler bulunur. Bu dikdörtgen pencereler düz mermer lentolu ve demir şebekelidir. Sekizgen kasnaktaki pencereler ise sivri kemerli olup alçı şebekelidir.

Süsleme

Birçok sıbyan mektebinde olduğu gibi, bu yapıda da herhangi bir süsleme unsuru bulunmaz.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Kendisi gibi küçük bir müdavim kitlesi var. Küçük boyutlardaki yapının kitaplıkları sıkışıklığa neden olmaktadır. Yapı en iyi dışarından gözlemlenebilir.

Mimar Sinan Türbesi

YAPIM YILI

1587-1588

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Mimar Sinan Türbesi, Sinan eserlerinin listesini veren tezkirelerde zikredilmese de Sinan'ın vakfiyesinde türbenin yerini tarif etmesi, bu yapının Sinan'a ait olduğunu kanıtlar: "Evinin kuzey yönüne bitişik olan avlu ki, örülmüş taşlarla çok güzel bir şekilde çevrilmiştir ve burası Vâkıf Sinan Ağa'ya mezar olmak için hazırlanmıştır". Vakfiyede Sinan, vaktiyle türbesinin yanında bulunan sıbyan mektebinin hocasının, her gün kendi ruhu için otuz Kur'an cüzünden birini okumasını şart koşmuştu. Türbenin cami yönündeki cephesinde yer alan kitabede 996 [1587-1588] tarihi yazılıdır.

Mimar Sinan Caddesi ile Fetva Yokuşu'nun kesiştiği üçgen bir arsanın köşesinde yer alan yarı açık türbe, iki yönden yüksek çevre duvarları ile kuşatılır. Avlu kapısı, Fetva Yokuşu'na bakan cephededir. Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan türbeleri ile Mimari Sinan'ın türbesi karşılaştırıldığında bu yapı, oldukça basit ve mütevazıdır. Türbe taş mezar sandukasına uygun dikdörtgen bir alanın kısa tarafında tek, uzun tarafında iki açıklıklı bir bahçe kameriyesi görünümündedir.

Sinan'ın mermer sandukasının üzeri birbirine sivri kemerlerle bağlanmış altı sütunun taşıdığı bir tonozla örtülmüştür. Kemer ayaklarının masif görünüşleri keskin hatlar, köşelerde de sütunçelerle gizlenmek istenmiştir. Türbenin üstünü örten tonozun ön kısmı kubbemsi bir şekilde dışarıya taşmıştır. Kavuklu mermer sanduka, açık türbenin bütünlüğünü tamamlar. Mimar Sinan'ın sandukasının uçları ile üzerindeki burma kavuk, yekpare mermerdendir. Türbenin avlusunda kime ait oldukları bilinmeyen, kitabesiz iki mezar daha bulunmaktadır. Bununla birlikte İbrahim Hakkı Konyalı (Mimar Koca Sinan, İstanbul 1948, s. 112), soldaki mezarın Mimar Sinan'ın ikinci karısı Gülruh Hatun'a, sağdakinin ise torunu ve aynı zamanda vakfının mütevellisi Derviş Çelebi'ye ait olduğunu ileri sürmektedir.

Birçok araştırmacı tarafından, türbenin hemen önündeki kubbeli sebilin, türbeden daha önce yapıldığı iddia edilmektedir. Konyalı (Mimar Koca Sinan, İstanbul 1948, s. 110), türbe duvarının 1933-1934 yıllarındaki tamirinden önceki durumuna bakarak, bu sebilin türbenin bir kısmı

yıkılarak ilave edildiğini söylemektedir. Vaktiyle türbenin yanında bulunan Sinan'ın evi ile sıbyan mektebi günümüze ulaşamamıştır.

Hat Programı

Türbenin bulunduğu alanı çeviren duvarın cami yönündeki cephesinde yer alan manzum kitabe, Sinan'ın otobiyografisi niteliği taşıyan Tezkiretü'l Bünyan'ı kaleme alan Sai Mustafa Çelebi tarafından yazılmıştır: "Ey bir iki gün dünya(nın) sarayında yer tutan / Huzur yeri değildir insanoğlu için cihan / Süleyman Han'a mimar olup bu mert, seçkin kişi / Bir cami yaptı ki yüce cenneti hatırlatan // Padişah buyruğuyla su yollarına özendi. / Odur hayat suyunu Hızır gibi asılı duran / Çekmece Köprüsü'ne bir yüksek kemer çekti ki / Gökyüzünde samanyolu gibi asılı duran / Dörtyüzden fazla O ulu mescit inşa eyledi. / Seksen yerde cami yaptı bu aziz usta insan // Yüzden fazla ömür sürdü, sonunda kıldı vefat / Yattığı yeri Hüda kılsın cenne gibi gülistan / Göçüşünün tarihini dedi duacı Sa'î [Mustafa Çelebi] / Geçti bu demde dünyadan mimarların piri Sinan 996 / Ruhuna Fatiha bağışlaya her yaşta insan."

Mimari Öğeler

Türbenin Mimar Sinan Caddesi'ne bakan avlu duvarına on bir, Fetva Yokuşu'na bakan duvarına ise, geometrik şebekeli beş mermer pencere açılmıştır. Mimar Sinan Caddesi'ne bakan cephedeki kitabeli pencere, avlu duvarlarından yukarıya doğru taşarak anıtsallaşır.

Süsleme

Mermer sandukanın baş bölümünün ön yüzündeki kabartma motifler oldukça etkileyicidir. Altta bir palmet dizisi, ortada büyük bir soyut bitkisel kompozisyon, en üstte ise büyük bir palmet yer alır. Sandukanın tepesindeki oymalı kavuğu da mermerdendir.

Sandukayı saran ayaklardan köşedeki dört ayağa, kum saati formunda sütunçeler işlenmiştir. Türbenin dış duvarları narin palmet dizisiyle sonlanır.

YAPI TARİHİNDEN

Sinan'ın mezarı 1935 yılında, Türk Tarihini Araştırma Kurumu üyeleri tarafından kazılmış ve kafatası incelenmek üzere alınmıştır. Ancak sonraki restorasyon kazısında kafatasının yerinde olmadığı görülmüştür. Bu kafatası hâlâ kayıptır.

Mimarbaşı Sinan Ağa (Mimar Sinan) Mescidi

YAPIM YILI

1573-1574

ZİYARET

Erişim

Yalnızca namaz vakitlerinde açılan yapıyı, bu vakitlerde ziyaret edebilirsiniz.

Ulaşım

Vatan Caddesi'nden geçen toplu taşıma araçlarının Fatih-Emniyet durağında inerek ulaşılabilir. Durağın karşısındaki İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'nün yanında uzanan Akşemsettin Caddesi'nden 150 metre kadar giderseniz, Akşemsettin Caddesi ile Koca Sinan Caddesi'nin kesiştiği noktada kalan mescidi görürsünüz.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Mimar Sinan, anısını ebedi kılmak amacıyla bir vakıf kurmuştu. Bu vakıfa bağlı eserlerin çoğu kendi yaptığı bu mescidin yakınında, Yenibahçe semtinde yer alırdı: Çeşmeli sıbyan mektebi, onun yanında üç adet birbirine bitişik konut, mescidinin bitişiğinde yedi adet konut, mescidin karşısında dört dükkânlı yedi ev ve kendi inşa ettiği Mimarbaşı Sinan Ağa (Mimar Sinan) Mescidi. Bu vakfiyeye göre imam, mescitte her sabah namazından sonra Sinan'ın ruhuna bir Yasin suresini okuyacaktı.

Kesme taş ve tuğla hatıllı duvarlarla inşa edilmiştir. Enlemesine dikdörtgen planlı yapı, eyvan tarzında önü açık yazlık bölüm, diğeri ise tamamen kapalı kışlık bölümünden oluşmaktadır. Mescidi dışarıdan kısmen kuşatan L planlı yazlık bölüm, son cemaat yeri revağını andırır. İç mekân alt pencere hizasına kadar ahşapla kaplanmıştır. Mihrap aksında olmayan kapı, minareyle mescit arasında yer alır.

İç mekânın üzerinde düz bir ahşap tavan, onun üzerinde de eğimli kiremit çatı yer alır. Sema Doğan ("Mimar Sinan Mescidi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 30, 2005, s. 90), mescidin vaktiyle bir kubbeyle örtülü olabileceğini belirtse de, bu kubbeye dair bir iz bulunmamaktadır.

1918'deki Fatih yangınında sadece duvarları ve minaresi ayakta kalan mescidin duvarları zaman içerisinde yıkılarak temel hizasına kadar inmiş, 1950'lerden itibaren yapının etrafına ve içine gecekondular yapılmıştı. Yine Doğan'ın belirttiğine göre, 1976'da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce mescit ve arazisi kurtarılmış, yapı bayındır hale getirilerek ibadete açılmıştır. Yapı yeniden yapılırken Cornelius Gurlitt'in 1918 yılından önce çizmiş olduğu kroki, Ali Saim Ülgen'in hazırlamış olduğu restitüsyon çalışmaları ve 1973'te yapılan kazı sonuçları esas alınmıştır.

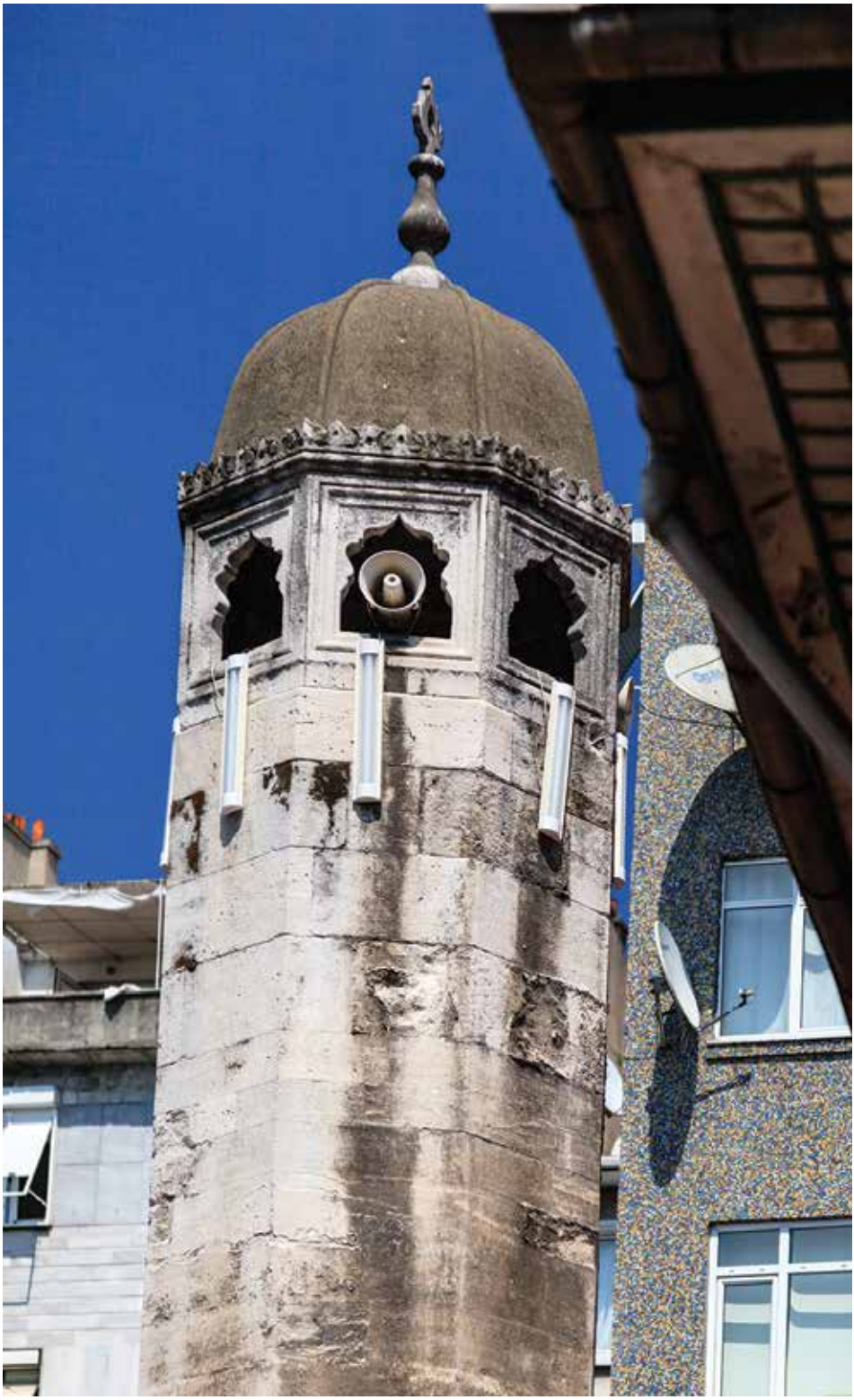

İmzasının başına “el-fakir” ekleyecek kadar mütevazı bir kişiliğe sahip Sinan’ın bu kişiliğinin bir yansıması olarak yaptırdığı bu mescit özgünlüğünden çok şey kaybetse de hâlâ varlığını korumaktadır. Yapının sadece minaresinin özgünlüğünü koruduğu söylenebilir.

Hat Programı

Yeşil rengin hâkim olduğu, rumilerle süslenmiş bir ayet kuşağı mescidin duvarlarını çepeçevre dolanmaktadır. Bu hatla nakşedilmiş ayet muhtemelen, 1970’lerdeki restorasyonda yapıya eklenmişti.

Mimari Öğeler

Bir bacayı andıran kesme küfeki taşından minare, şerefesiz olarak tasarlanmıştır. Sekiz köşeli ve 10 metre yüksekliğindeki minare, yatay bilezikle üçe bölünmüştür. Mihraba benzeyen pencerelerin hemen üzerinde palmet motifli bir taç kuşağı, onun üzerinde de dilimli bir kubbecik yer alır.

1981’de eklenen kesme taştan mihrap oldukça sadedir. Çokgen mihrap nişinin iki köşesine sütunçeler yerleştirilmiştir. Minber, vaaz kürsüsü ve müezzin mahfili ahşaptandır. Kuzeybatıda yer alan müezzin mahfilinin yanından kadınlar mahfiline çıkılmaktadır.

Yapının dış cepheleri iki katlı pencere dizileriyle hareketlendirilmiştir. Alt pencereler dikdörtgen söveli olup, tuğla dolgulu tuğladan sivri hafifletme kemerlerine sahiptirler. Sivri kemerli üst pencereler ise alçı şebekelidir.

Süsleme

İç mekânda yer alan kalemişleri özgün değildir. Duvarlar kırmızı, yeşil, siyah ve beyaz renkte bitkisel süslemeli bir kalemişi bordürle kuşatılmıştır. Bu süslemeler muhtemelen, hatlarda olduğu gibi, 1970’lerdeki restorasyonda yapıya eklenmişti. Sema Doğan, mescidin vaktiyle 16. yüzyıla ait İznik çinileriyle kaplı olabileceğini belirtse de, bunlar ne yazık ki günümüze gelememiştir.

Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı, Sultanahmet

Dünya Mirası ve Mimar Sinan

Prof. Dr.
Demet BİNAN

Temel amacı insanlığın zihninde barışın devamlılığı düşüncesini kültür, eğitim ve bilim yoluyla yaratmak ve sürdürmek olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu UNESCO'nun 1946 yılında yazılan kuruluş anlaşmasını oluşturan ilk yirmi ülke arasında Türkiye de bulunmaktadır.

Bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip, kültürel ve doğal sitleri dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamak amacıyla 16 Kasım 1972'de UNESCO Genel Konferansı'nda "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" kabul edilmiştir. Türkiye 1983 yılında sözleşmeyi kabul etmiş olup Haziran 2016 itibariyle sözleşmeyi imzalayan ülke sayısı 192'dir. Sözleşmenin kurallarına göre, devletler yalnız kendi vatandaşları için değil, bütün dünya için korumayı garanti ettikleri kültür varlıklarını UNESCO'ya sunarlar ve gerekli değerlendirmeden geçen aday anıt ve sitler Dünya Mirası Listesi'ne alınır.

Halen Dünya Mirası Listesi'nde Haziran 2016 tarihi itibariyle 1031 kültürel ve doğal varlık yer almaktadır. (802 kültür varlığı, 197 doğal varlık, 32 karma sit) Listede ayrıca 31 sınır ötesi varlık, 48 tehlike altında varlık, 2 adet ise listeden çıkarılmış varlık tanımlanmıştır.

Dünya Mirası Kavramı ve Ölçütleri

1972 yılında kabul edilen "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" sonrasında 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO'nun 32'nci Genel Konferansı'nda "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" kabul edilmiştir. Türkiye de 2006 yılında söz konusu sözleşmeyi kabul etmiştir.

Doğal ve kültürel dünya miraslarının seçimi için, evrensel olmayı amaçlayan bir yaklaşımla "üstün evrensel değerler" olarak tanımlanan ölçütler oluşturulmuştur. Bu ölçütlerin sayısı başlangıçtan bu yana artarak günümüze 10 adet olarak ulaşmıştır. Kültür Varlığının Dünya Mirası olarak listeye girebilmesi için "üstün evrensel değer" olarak tanımlanmış 10 tane ölçütten biri ya da birkaçına sahip olması gerekir. Malzeme, tasarım, işçilik, işlev, konum ve yerleşim açısından özgün olması; bozulmamışlık yani bütünlük göstermesi; korunmasına dair yönetim koşullarını sağlaması gereklidir. Dünya Miras Listesi'ne girmek için (6) altı adet kültürel , (4) dört adet doğal "üstün evrensel değer ölçütü" tanımlanmıştır.

Bir mimari kültür varlığının anlam kazanabilmesi için gereken ve onun gerçekliğini, değerini ve bütünlüğünü kanıtlayan tüm özellikleri olan "özgünlük" ile; varlığın konum, tasarım, malzeme, işçilik ve işlev özellikleri açısından içinde bulunduğu kültür alanının bozulmamış ve tahrif edilmemiş bir belgesi olması istenir. İlk inşasından günümüze yapıların bünyesinde yer alan ve kimliğini oluşturan tarihsel katmanlar, özgünlüğünün bileşenleri olarak kabul edilir.

Dünya Mirası olmaya aday kültür varlıklarının iyi korunmuş olmaları, bozulma süreçlerinin denetim altına alınmış olunması istenir. Dünya Mirası Listesi'ne önerilen tüm varlıklar "bütünlük" koşulunu sağlamalıdır. Bütünlük testiyle doğal veya kültürel varlığın niteliklerinin tam ve eksiksiz var olup olmadığı irdelenir. Bütünlük; mimari mirasın yapısal ve görsel olarak miras olma durumunu belgeleyen tüm unsurlarıyla eksiksiz olarak var olması durumudur. Bütünlük varlığın fiziksel durumu yanında, somut olmayan yönlerini de kapsamakta olup mimari mirasın içinde varlık kazandığı çevre ve diğer miras unsurları ile birlikte sürekliliğini de tanımlar.

Türkiye 'de Dünya Mirası Listesi'nde Yer Alan Varlıklar

UNESCO Somut Kültürel Miras kategorisinde Türkiye'den 15 adet varlık UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndedir. 1985 İstanbul'un Tarihsel Bölgeleri (İstanbul Kara Surları, Sultanahmet Arkeolojik Parkı, Zeyrek Camii ve Çevresi, Süleymaniye Camii ve Çevresi), 1985 Göreme- Milli Parkı ve Kapadokya, 1985 Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi,1986 Hattuşa: Hitit Başkenti,1987 Nemrut Dağı, 1988 Xanthos – Letoon, 1988 Hierapolis- Pamukkale, 1994 Safranbolu Kenti, 1998 Troya Antik Kenti, 2011 Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi, 2012 Çatalhöyük Neolitik Kenti, 2014 Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı, 2014 Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu, 2015 Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı, 2015 Efes.

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras kategorisinde Türkiye'den 12 adet varlık Dünya Miras Listesi'ndedir. 2008 Meddahlık Geleneği, 2008 Mevlevi Sema Töreni, 2009 Karagöz, 2009 Nevruz, 2009 Âşıklık Geleneği, 2010 Geleneksel Sohbet Toplantıları, 2010 Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali, 2010 Alevi- Bektaşi Ritüeli Semah, 2011 Geleneksel Tören Keşkeği, 2012 Mesir Macunu Festivali, 2013 Türk Kahvesi ve Geleneği, 2014 Ebru: Türk Kağıt Süsleme Sanatı.

Dünya Miras Listesi'nde Olan Sinan Yapıları

Mimar Sinan otobiyografileri olarak tanımlanan Tezkiretü'l Bünyan'da 344 yapı, Tezkiretü'l Ebniye'de 378 yapı, Tuhfetü'l Mi'marin'de ise 423 adet yapı Mimar

Sinan tarafından yapılmış eserler olarak gösterilmiştir. Üç tezkerede kayıtlı olan farklı yapı toplam sayısı 477 olup her üç tezkerede görülen ortak yapı sayısı ise 312'dir.

Sinan'ın tasarlayıp inşa ettiği, onardığı, ya da ona yakıştırılan 477 yapının; 29'u saptanamayan, 172'si yangın, deprem ve imar faaliyetleri sonucu yok olan, 49'u daha sonra klasik dönem mimarisinden farklı tarzda yenilenen, 23'ü harabe, 204'ü ise özgün 16. yüzyıl biçim ve üslubunu koruyarak zamanımıza ulaşan yapılarıdır.

Döneminin malzeme, teknik, estetik değerini en üst düzeyde içeren ve günümüzde de mimarlık, mühendislik ve şehircilik açısından özgün ve üstün evrensel değerler taşıyan bu yapılar içinde Dünya Miras Listesi'nde kayıtlı olan yalnızca iki yapı görülmektedir. Bu yapılar Bosna-Hersek'te, Vişegrad'da olan Sokollu Mehmet Paşa Köprüsü (1571-1577) ile Edirne'de olan Selimiye Camii ve Külliyesi (1569-1575)'dir.

Sokollu Mehmet Paşa Köprüsü altı adet üstün evrensel değer ölçütünden ikisini taşıdığı (ii, iv), aynı zamanda özgünlük, bütünlük değerleri ile koruma ve yönetimine sahip olduğu için 2007 yılında Dünya Miras Listesi'ne girmiştir.

Kriter (ii) kapsamında; "jeostratejik öneme sahip bir konumda yer alan köprü tarihsel süreç içinde Hıristiyanlık ve İslamiyet arasında; Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu ve Akdeniz dünyası arasında önemli kültürel değişime tanıklık etmiştir. Osmanlılardan sonra Avusturya-Macar, Yugoslav Federasyonu ve Bosna Hersek Cumhuriyeti olmak üzere farklı siyasal ve kültürel güçlerce köprünün onarım ve yönetimi gerçekleşmiştir" olarak tanımlanmaktadır. Kriter (iv) kapsamında ; "Vişegrad Köprüsü; değerleri ve başarılarıyla insanlık tarihinin önemli bir aşaması olan Osmanlı Klasik Dönemi'nin zirvesinin mimarideki ifadesidir." olarak tanımlanmaktadır.

Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi 2011'de Dünya Mirası olarak ilan edilmiştir. Taşıdığı iki adet üstün evrensel değer ölçütü yanında, özgünlük ve bütünlük değerlerine sahip olması ve korunmasına dair yönetim planı olması doğrultusunda Dünya Miras Listesi'ne girmiştir. Bu ölçütler;

"(i) İnsanoğlunun yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil etmesi"- ki kararda "Mimar Sinan'ın yaratıcı dehasının başyapıtı" olması olarak belirtilmiştir. "(iv) İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı türü,

mimari, teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek olması" dır. Kararda "Selimiye Camii; kubbesi, mekansal konsepti, mimari ve teknolojik uyumu ile şehir peyzajını taçlandıran konumu, insanlık tarihindeki önemli bir aşamayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun doruk noktasını temsil eder" olarak tanımlanmıştır. Mimar Sinan'ın Dünya Miras Listesi'nde ismi olan bu iki yapı dışında dolaylı olarak listede olan yapıları da vardır. Örneğin İstanbul Süleymaniye Külliyesi (1550-1557). İstanbul'un tarihsel bölgeleri olan; "İstanbul Kara Surları", "Sultanahmet Arkeolojik Parkı", "Zeyrek Camii ve Çevresi" ile Süleymaniye Camii ve Çevresi'nin 1985 yılında "İstanbul'un Tarihi Alanları" olarak Dünya Miras Listesi'nde yer almasını sağlayan (4) dört üstün evrensel değer ölçütünün ikisinde Süleymaniye Camii ve Külliyesi bu değerleri taşıyan varlık olarak tanımlanmıştır. Bu üstün evrensel değer ölçütleri Edirne Selimiye Külliyesi'nin Dünya Miras Listesi'ne girmesini sağlayan ölçütlerle (i, iv) aynıdır. Bu ölçütler;

"(i) İnsanoğlunun yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil etmesi" - ki burada Ayasofya da Süleymaniye Camii ve Külliyesi'yle birlikte başyapıt olarak belirtilmiştir.
"(iv) İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı türü, mimari veya teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek olması" ölçütünü karşılayan varlıklar olarak Topkapı Sarayı ile Süleymaniye Camii ve Külliyesi belirtilmiştir.

1985 yılında Dünya Mirası Listesi'ne giren "İstanbul'un Tarihi Alanları" içinde pek çok Sinan eseri mevcuttur. Önemli külliyelerden birçoğu da Dünya Miras alanlarında yer almaktadır. Örneğin; Şehzade Külliyesi Süleymaniye Dünya Miras alanında, Kadırga Sokullu Külliyesi Dünya Miras alanı olan Sultanahmet Arkeolojik Parkı'nın içinde, Edirnekapı Mihrimah Külliyesi İstanbul Karasurları Dünya Miras alanında koruma bandı içinde yer alan önemli külliyelerdir.

Dolayısıyla Sinan'ın Dünya Mirası olarak ilan edilmiş Sokollu Mehmet Paşa Köprüsü, Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi ile ona atfedilen üstün evrensel değer ölçütleriyle Dünya Mirası ilan edilmiş alanda yer alan İstanbul Süleymaniye Camii ve Külliyesi'nin korunmasında ulusal yükümlülükler dışında, uluslararası boyutta tüm dünyaya karşı olan yükümlülükler vardır. Bu gerçekleşmediği takdirde "UNESCO Dünya Miras Listesi"nden "Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi"ne oradan da listeden çıkarılmaya kadar giden yaptırımlar söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü ve sınırlarını gösteren mühürler olarak tanımlayabileceğimiz üstün evrensel ölçütlere sahip Sinan yapılarının, Dünya Miras Listesi içindeki sayısının artırılması ve bütüncül olarak bir yönetim stratejisi içinde tanımlanması, korunması ve tanıtılması gerekmektedir.

Molla Çelebi (Fındıklı) Camii

YAPIM YILI

1570-1584

ZİYARET

Ulaşım

Kabataş semtinde yer alan camiye ulaşmak için çeşitli toplu taşıma araçları kullanılabilir. Meclis-i Mebusan Caddesi'nden geçen otobüslerle veya T1 Kabataş-Bağcılar tramvay hattının Kabataş durağında inerek külliyeye ulaşılabilir. Asya yakasından gelenler için Üsküdar'dan Kabataş motorlarına binmeleri önerilir.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Caminin banisi, II. Selim'in musahibesi ve divan şairi olan kayınvalidesi Hubbî Hatun'dan dolayı Hubbî Mollası veya Molla Çelebi olarak da tanınan Anadolu Kazaskeri Mehmet Vusulî Efendi'dir. Mehmet Vusulî Efendi, ulemanın önde gelen üyelerinden biri olmasının yanında, saray hareminde büyük nüfuza sahip kayınvalidesi Hubbî Hatun aracılığıyla önemli mevkilere yükselmeyi başarmıştı.

Yapının 1570'te onaylanan vakfiyesine göre külliye olarak yapılması planlanmış, cami ve hamam Sinan'a yaptırılmıştı. Ayrıca hac yolcularının konaklaması için bir bina ve darülhadis olarak işlev görecek bir medresenin de gelecekte yapılmasının planlandığı belirtilse de bu gerçekleşememişti. Tarihçi Ayvansarayi Hüseyin Efendi, caminin vakfına dâhil olduğunu söylediği civardaki mektep ise vakfiyede zikredilmemiştir. Külliyeye gelir getirmesi için baniye ait yazlık-kışlık iki saray ve hamama bitişik dükkânlar inşa edilmişti. Baninin türbesi, caminin batısında bulunan küçük hazirede değil de, kayınvalidesi Hubbî Hatun'un Eyüp'teki türbesinin yanında yer alır. Cami haziredeki en eski mezar taşı 1709 tarihlidir.

Caminin batısında yer alan hamam, 1957 yılındaki Meclis-i Mebusan Caddesi genişletme çalışmaları nedeniyle yıkılmış, caminin son cemaat yeri revağı önündeki Sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın 1786-87'de yaptırdığı sebil de yerinden sökülerek biraz ilerideki Kabataş iskelesinin karşısına taşınmıştır. Bu sebil uzun süreden beri kafe olarak kullanılmaktadır. Gülru Necipoğlu'nun (Sinan Çağı, 2013, s. 642) belirtiğine göre çifte hamam olarak tasarlanan yapı, sakıflı iki soyunma odası içermekteydi.
İnşaat kitabesi bulunmayan caminin, vakfiyenin onayladığı 1570 yılı ile 1584'te tamamlandığı tahmin edilir. Kesme küfeki taşından inşa edilen kubbeli cami, diğer kazasker camilerinden farklı olarak altıgen ayaklı bir kubbeli baldakene sahiptir. Sinan'ın Selimiye Camii sonrasında inşa ettiği bazı yapılarda olduğu gibi burada da altıgen baldaken ve dışa çıkıntı

yapan mihrap kullanılmıştır. Benzer uygulama Atik Valide (Üsküdar) ve Semiz Ali Paşa (Babaeski/Kırklareli) camilerinde uygulanmıştı. Fakat Semiz Ali Paşa ve Atik Valide'nin camileriyle kıyaslandığında, Fındıklı'daki yapı daha küçük boyutlara sahiptir.

Kareye yakın dikdörtgen planlı caminin dış ölçüleri 18.90 x 16.40 metredir. Yapının üzeri 11.80 metre çapında bir kubbeyle örtülmüş, bu kubbe içeriden tromplara, dışarıdan ise on ikigen bir kasnak üzerine oturtulmuştur. Kubbeyi taşıyan altı payeden ikisi mihrap nişinin köşelerine, doğu ve batıdaki payeler yan duvarların ortasına, kalan iki paye ise kuzeyde duvarlardan bağımsız olarak yerleştirilmiştir. Kubbe dışarıdan dört ağırlık kulesi, dört köşedeki yarım kubbe ve mihrabın üzerindeki yarım kubbe ile çevrilidir. Mihrap çıkıntısını örten kubbe diğerlerine kıyasla daha derindir. Sinan'ın geç dönemde inşa ettiği bazı yapılarda (II. Selim Türbesi, Kılıç Ali Paşa ve Atik Valide camileri) olduğu gibi, yarım kubbelerin kavisli yüzeylerine kemerli pencereler yerleştirilmiştir. Ağırlık kulelerinden ikisi yan duvarların ortasına, diğer ikisi ise mihrap çıkıntısının iki köşesine oturtulmuştur.

Kuzeyde duvardan bağımsız olarak yerleştirilen payeler aracılığıyla, mekân kuzeye doğru genişletilmiş ve kuzey cephenin iki köşesine tonozla örtülü iki katlı ahşap mahfiller konulmuştur. Mahfillere geçiş dışta son cemaat yeri revağındaki basık kemerli kapıdan sağlanmaktadır.

1724 yılı yangınından sonraki onarımla son cemaat yeri revağı ahşap direkli bir sundurmayla çevrilmiş, 1958'deki onarımda ise bu sundurma kaldırılarak günümüzdeki baklava başlıklı beyaz mermer sütunlar üzerinde yükselen beş kubbeli revak inşa edilmiştir. Ortadaki kubbe, sekizgen bir kasnak üzerine oturtularak daha yüksek tutulmuş ve böylece mihrap aksı vurgulanmıştır. Caminin ana kütlesinden yanlara doğru taşan son cemaat yeri revağı cephesinin iki tarafından birer mihrap ve birer kapı yer almaktadır. Bunlardan doğudaki minareye, batıdaki ise içteki üst mahfili çıkışı sağlamaktadır. Ayrıca bu revağın iki köşesinde sivri kemerli açıklıklar yer almakta, bu açıklıklardan biri hazireye, diğeri bahçeye açılmaktadır.

Mimari Öğeler

Mihrap aksına yerleştirilen mukarnas kavsarasız cümle kapısı dıştan iki renkli taşın alternatif biçimde kullanılmasıyla oluşan basık kemere, içten ise dikdörtgen mermer söveye sahiptir. Silmelerle hareketlendirilmiş kapının dikdörtgen mermer alınlığı boş bırakılmış ve üste dikdörtgen bir pencere yerleştirilmiştir.

Basit mukarnas kavsaralı mihrap alçıdandır. 19. yüzyılda eklenen ahşap minberin kabarık bitkisel süslemeleri yaldızlı, diğer kısımları ise yağlı boyalıdır. Mihrap çıkıntısının köşesindeki vaaz kürsüsü günümüze aittir.
Caminin kuzeybatı köşesinde bulunan kare kaide üzerinde yükselen, silindir gövdeli minare geç dönemde yenilenmiştir. Düz şerefeli neoklasik üsluplu minare, girlandlarla bezelidir. Minareye iç mekânın kuzeybatı köşesindeki ve dışta son cemaat yeri revağında bulunan kapıdan çıkılmaktadır.

Caminin dört cephesinde iki katlı pencereler yer almaktadır. Alttakiler sivri boşaltma kemeri altında dikdörtgen mermer söveli, üsttekiler sivri kemerlidir.

Süsleme

İç mekândaki yarım kubbeler, kemerler, pandantifler, ana kubbenin içi, alt kat pencerelerin üstleri ve üst kat pencerelerinin çevresinde yer alan kalemişleri 16. yüzyıl özelliklerini yansıtmaz. Dönem müdahaleleri sonucunda kalemişleri özgünlüğünü yitirmiştir.

YAPI TARİHİNDEN

Ayvansarayi Hüseyin Efendi'ye ait Hadikatü'l Cevami'de cami ve vaktiyle var olan külliyeden şu şekilde bahsedilir: "Bânisi Molla Çelebi'dir... Cami'-i mezbûr deryâ kenarında vâki'dir ve mahfil-i hümâyûn ve levâzımât-ı sâ'iresi mevcûd olub, karîbinde mekteb ve hammâm dahi bunun vakfındandır..."

Evliya Çelebi de camiden bahseder: "Yüksek kubbeli, geniş avlulu ve bir minareli camidir."

Nişancı Mehmet Paşa Külliyesi

NEREDE

Nişanca Caddesi/Fatih

YAPILAR

Cami ve türbe

ZİYARET

Ulaşım

Edirnekapı-Saraçhane istikametinde giden otobüslerin Karagümrük durağında inilerek yapıya ulaşılabilir. Fevzi Paşa Caddesi'ndeki Atikali durağında indikten sonra, durağın karşısındaki Meymenet Sokağı'na girip, 150 metre kadar kuzeye ilerledikten sonra ilk sağa döndüğünüzde yapıyı göreceksiniz. İkinci bir alternatif Yavuz Selim Caddesi'ndeki Nişanca Durağı: Bu durakta indikten sonra Müstakimzade Sokağı'na girip, 150 metre kadar yürürseniz solda kalan yapıyı görürsünüz.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Nişancı Mehmet Paşa, padişahın tuğrasını resmi belgelere çekmek ve Osmanlı kanunnamelerinin yazılmasına nezaret etmekle görevliydi. "Nişancı" unvanı zamanla Paşa'nın kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline geldi.

1567'de nişancı (nişancıbaşı) makamına yükselmiş, Halep'te kısa süren beylerbeyi (1574-76) görevinin ardından, 1577'de ikinci kez nişancılığa atanarak payitahta dönmüş, 1580'de dördüncü vezir rütbesine yükselmişti. 1582'de vezirlikten azledilerek 1583'te üçüncü defa nişancılığa getirilmişti. Vezirlik makamını kaybetse de, fermanların içeriğinin denetlenmesindeki nüfuzunu hâlâ sürdürüyor, hatta beğenmediği veziriazam ve padişah hükümlerini yırtıp atıyordu.

Yapı Sinan'ın ölümünden çok kısa bir süre sonra, 1588-1589 yıllarında tamamlanmıştı. Aptullah Kuran (Mimar Sinan, 1986) yapının Sinan tarafından başlanıp, Sinan'ın ölümü üzerine halefi Davut Ağa tarafından tamamlandığını belirtir. Bir cami ve türbeden ibaret yapılara daha sonra çifte medrese ve Halvetî (Halvetî: İbadetlerini tenhada yapan bir tarikat.) zaviyesi eklenmişti. Medrese ve zaviye günümüze ulaşamamıştır.

Dönemin belgeleri, Sinan'ın ileri yaşına rağmen, yapının inşaatıyla bizzat ilgilendiğini gösterir. Ayrıca birçok belgede, caminin inşaatı için ısmarlanan malzemelerin hangi bürokratik aşamalar ve zorluklardan geçtiğini, Paşa'nın statüsünün bu zorlukların üstesinden nasıl geldiğini gösterir. Caminin inşası için ısmarlanan malzemeler, Paşa'nın statüsünün ne kadar güçlü olduğunun işaretidir: Kastamonu yakınlarından mermerler; Bulgaristan'dan 28 ton kurşun; Yalova'da bir gayrimüslimin bahçesinde mevcut olduğu söylenen mermer sütunlar; İzmir'den iki adet mermer sütun; Venedik Senatosu'ndan ısmarlanan yuvarlak ve dörtgen kristal pencere camları ile Murano kandilleri...

Nişancı Mehmet Paşa Camii

YAPIM YILI

1588-1589

ZİYARET

Erişim

Öğle namazına doğru açılan cami, yatsı namazına kadar açık kalmaktadır. Camiye çoğunlukla mahalle cemaati gelmektedir.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Kubbe, cephelerin ortasında yer alan dört yarım kubbe ve köşelerdeki daha küçük dört yarım kubbeyle kuşatılmıştır. Sinan'ın 1570'lerden başlayarak yoğun bir biçimde kullandığı sekizgen baldaken burada da kullanılmıştır. Sekizgen ayak sistemiyle taşınan kubbe, dışarıdan ayakların devamı sayılan, sekiz adet ağırlık kulesiyle çevrilmiştir. Benzer bir tasarım Sinan'ın Azapkapı'daki Sokollu Mehmet Paşa Camii'nde uygulanmıştı. Fakat Nişancı Mehmet Paşa Camii kubbesinin çapı 14,20 metreyken, Sokollu'nun kubbesi 11,80 metredir. Merkezi kubbeye pandantiflerle, köşelerdeki kubbelere mukarnaslı pandantiflerle, dört yöndeki yarım kubbelere ise istiridye formunda tromplarla geçilmiştir. Kubbe etrafında dördü büyük, dördü kısmen daha küçük sekiz adet yarım kubbelerle yapıya genişlik verilmiş ve kubbenin derinliği arttırılmıştır.

Osmanlı cami mimarisinin ana ilkelerinden biri olan dikdörtgen/ kare ana kitle uygulamasına Nişanca Camii'nde uyulmamıştır. Haçvari planlı cami mekânının kuzey köşelerine tabhane odaları yerleştirilmişken güney köşeleri boş bırakılmıştır. Bu odalar, bir zamanlar caminin yanı başındaki Halvetî (Halvetî: İbadetlerini tenhada yapan bir tarikat.) zaviyesinin varlığıyla ilişkiliydi. Tabhane odaları, Sinan öncesinde yapılan Piri Mehmet Paşa Camii (1530)'nin T planlı zaviyeli camisini akla getirmektedir. Sinan buna benzer tabhane odalarını Diyarbakır'daki İskender Paşa Camii (y. 1551-1565) ve Halep'teki Hüsrev Paşa (Hüsreviye) Camii (1547)'nde uygulamıştır. Nişancı Mehmet Paşa'nın camisine en çok benzeyen Sokollu Mehmet Paşa'nın Payas'taki Halveti zaviyesiyle aynı avluyu paylaşan, haçvari planlı zaviye-camisidir.

Silivrikapı'daki Hadım İbrahim Paşa, Kadırga'daki Sokollu ve Eyüp'teki Zal Mahmut Paşa camileriyle aynı kategoride yer alırken; Kılıç Ali Paşa Camii'nde olduğu gibi, Osmanlı klasik mimarisinin oturmuş tasarım düzenine ters düşen bir tarafı olduğu iddia edilebilir: Çünkü Kılıç Ali Paşa'daki gibi, mekân bütünlüğü ve yalın tasarım ilkelerinden uzaklaşılmıştır. Haçvari plan itibariyle yukarıda zikredilen camilerle bir benzerliği olsa da, mekân bütünlüğü Sinan'ın eserlerinde daha önce hiç görmediğimiz bir şema içerisinde sağlanmıştır.

Sinan' ın son dönem camilerindeki gibi dışa çıkıntı yapan mihrap nişi duvarı, kubbeye kadar yükselerek tek katlı bir birim oluşturur ve üzeri yarım kubbeyle örtülmüştür. Burada sadece kıble çıkıntısı ile sınırlı kalmayıp yan sahınlara tekabül eden açıklıkta bir basamak daha geri çekilmiştir.

İçte yanlardaki yarım kubbe ile örtülü birimleri zemin katta iki açıklıklı bir revakla orta hacimden ayrılmış, mermer şebekeli mahfiller bunların üzerinde dolaştırılmıştır. U planlı bu mahfillere, alt kuzey köşelerdeki payanda duvarları içine yerleştirilmiş merdivenlerle çıkılmaktadır.

Kapının üzerindeki şeref mahfilinin iki yan köşesinde, günümüzde camekânla kapatılmış, tonozlu odalar yer alır. Tabhane odalarını andıran bu odaların son cemaat revağına açılan birer kapıları bulunmaktadır. Kapıların bu şekilde yerleştirilişi ve son cemaat revağındaki mihrap nişleri erken devir Osmanlı mimarisini hatırlatır. İç mekânın güneybatı ve güneydoğu köşelerine yerleştirilmiş birer adet kırmızı somaki sütunçeyle desteklenen mermer vaaz kürsülerine pencere duvarlarının içinden geçen merdivenlerle çıkılmaktadır. Kuzeydoğu köşedeki, ahşap sütunlar üzerine oturan müezzin mahfili, geç Osmanlı döneminde eklenmiştir.

Caminin kuzeyindeki son cemaat revağı, avlu revaklarından bağımsız olarak tasarlanmış, bu bölümün kubbeleri daha büyük yapılarak, avlu revaklarındaki baklavalı başlıklardan farklı olarak burada mukarnas başlıklar kullanılmıştır. Beyaz mermer sütunlara dayanan kemerlerle beş bölüme ayrılmış, orta gözü aynalı tonoz, diğerleri kubbe ile örtülmüştür.

Cumhuriyet döneminde açılan Nişanca Caddesi, cami avlusunun pahlı kuzeydoğu köşesini keser. Avlunun batı ve kuzey duvarları, taş ve tuğla dizilerinden oluşan almaşık sistemle, Nişanca Caddesi'ne bakan doğu cephesi kesme taştan inşa edilmiştir. Şadırvanlı avlu baklavalı başlıklı beyaz sütunlar ve sütunların üzerine oturan kubbelerden oluşur. Kubbelere geçiş pandantiflerle sağlanır. Avlu duvarlarının batı ve doğu cephelerinde dışa çıkıntı yapan kapılar bulunur. Caminin doğu ve güney cephelerini kuşatan, duvarla çevrili bir hazire yer almaktadır. Hazireye türbenin iki yanında bulunan kapılardan girilir.

Avlunun ortasında sonradan eklenen sekizgen planlı, sekiz sütunla çevrili ve piramidal bir çatıyla örtülü bir şadırvan yer alır. Gülru Necipoğlu'nun (Sinan Çağı, 2013) belirttiğine göre, eski fotoğraflarda soğan kubbeli, demir şebekeli ve on iki kenarlı bir şadırvanın yer aldığı görülmektedir.

Hat Programı

Kitabenin üzerinde, Paşa'nın "nişancı" ünvanına göndermede bulunan ve Paşa'nın bizzat kendisinin yazdığı bir III. Murat tuğrası yer alır. Bu tuğra adeta Paşa'nın kişisel amblemine dönüşür. Caminin cümle kapısının mukarnaslı kavsarası altında sülüs hatla dört satır olarak yazılmış Arapça inşaat kitabesi şu şekildedir: "Kim Allah ve Ahiret Günü için mescit yaparsa [Allah onun için cennette bir mesken yapar]."

Son cemaat revağı cephesinde iki adet mukarnas kavsaralı mihrapta hatlar nakşedilmiştir. Soldaki mihrabın dikdörtgen levhasında "Namaz dinin direğidir, kim onu terk ederse dini yıkmış olur" yazılı hadis; sağdaki mihrapta ise "Kim Allah rızasını talep ederek bir mescit inşa ederse, Allah ona cennette bir ev inşa eder" yazılı diğer hadis yer alır. Aynı cephenin dört penceresinin sivri kemerli alınlıklarında, yeşil boyalı zemine celi sülüs hatla yazılmış altın yaldızlı kitabelerde Allah'ın 99 güzel isminden (Esmâü'l-Hüsnâ) bazıları yer alır.

İç mekâna girildiğinde kutsal metinlere göndermede bulunan hat programı devam eder: Kubbenin ortasındaki yuvarlak madalyona nakşedilen İsra süresinden bir ayet parçası (17: 78), namaz kılmayı ve Kur'an okumayı tavsiye etmektedir.

Mihrap nişinin yarım kubbesinde, Mü'minûn Suresi'nden bir ayet parçası (23: 9-11), müminlere cenneti vaat eder: "Onlar ki, namazlarını kılmağa devam ederler (9); İşte bunlar varis olanların ta kendileridir (10); Onlar Firdevs cennetlerine varis olurlar. Onlar orada ebedî kalacaklardır (11)."

Batıdaki yarım kubbeye nakşedilen Cuma Suresi'nden bir ayet (62: 10), namazdan sonra Allah'ın adını zikretmenin önemini vurgular: "Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz."

Doğudaki yarım kubbede A'râf Suresi'nden bir ayet (7: 29); köşelerdeki yarım kubbelerin peş peşe okunmak üzere aktardığı Ankebût Suresi'nden bir ayet (29: 45) metni yer alır.

Kubbeyi taşıyan sekiz kemerin aralarındaki yuvarlak madalyonlarda, saat yönünün tersine doğru dizilmiş, kutsiyeti olan, sekiz standartlaşmış isim yazılmıştır: "Allah", "Muhammed", "Ebu Bekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin".

Mimar Sinan camilerinde yer alan mihraplardaki panolarda çoğunlukla içinde "mihrap" sözcüğünü içeren Âli İmrân Suresi'nden bir ayet (3: 37) yer alırken, Sinan'ın geç dönemde inşa ettiği yapılarda olduğu gibi (Atik Valide, Zal Mahmut, Mesih Mehmet camileri) burada aynı surenin farklı bir ayet metnine (3: 39) yer verilmiştir. Bu ayette, Hz. Zekeriya'ya mabette namaz kıldığı sırada, Hz. Yahya'nın doğumunun müjdelendiği olay aktarılmıştır.
Mihrabın iki yanındaki pencere alınlıklarında Bakara suresinden aktarılan bir ayet (2: 127) nakşedilmiştir: "Allah buyurdu ki: İbrahim ve İsmail, Kâbe'nin temellerini yükseltiyordu: 'Rabbimiz! Yaptığımızı kabul buyur. Şüphesiz ki, Sen hem işitir hem bilirsin'."

Mimari Öğeler

Geometrik geçmeli korkuluklara sahip, beyaz mermerden minber 16. yüzyıl özelliklerini yansıtır. Minberin metal yıldız kakmalı külâhı, başka Sinan camilerinde görülmez. Beyaz mermerden ve mukarnas kavsaralı mihrap, palmetlerle taçlandırılmış, köşelerine renkli mermerden birer kum saati yerleştirilerek hareketlendirilmiştir.

هو الأول والآخر والظاهر

Mukarnas şerefeli minarenin kaidesi, farklı bir biçimde son cemaat revağı duvarının içerisine oturtulmuştur.

Cami cephelerinin klasik tarzda üç pencere dizisi vardır. Alt kattakiler dikdörtgen, üstteki iki sıralı pencerelerden biri büyük, diğeri daha küçük olmak üzere ikisi de sivri kemerlidir. Alttakiler demir şebekeli, ikinci ve üçüncü kat pencereleri ise alçı revzenlidir. Kıble tarafındaki alçı pencereler renkli camlara sahiptirler. Orta kubbe ve yarım kubbelerdeki pencereler yuvarlak kemerlidir.

Süsleme

İç mekândaki kubbe içi, pencere üstleri ve son cemaat yerindeki yenilenmiş kalemişlerinde, palmet ve rumi motifleri yer alır.

YAPI TARİHİNDEN

Ayvansarayi Hüseyin Efendi, cami ve vaktiyle var olan külliye yapılarından bahseder: “Ve cami’in sahnında fevkânî ve tahtânî kârgîr iki medrese vardır. Ve ittisâlinde hankâh-ı sofiyye binâsına vasiyyet edüb ba’de zemân vakfına nemâ geldikde vasiyyetine binâ’en yapılmışdır. Ve şâdurvân havlısında bir su kuyusu vardır ve mukâbilinde Ümm-i veled Medresesi ve anın civârında Keskin Dede Zâviyedi mezâristânı vardır.”

Evliya Çelebi, Seyahatname’de camiden övgüyle bahseder: “Keskindede yakınındadır. Mimar Sinan yapısı olduğundan selâtin camileri kadar mükellef ve mükemmel bir camidir. Cami içinde merhum paşanın türbesi vardır...”

YÖNLENDİRME

Geniş çevre duvarlarıyla çevrili yapının avlusuna doğu ve batıda yer alan kapıdan girilmektedir. Batıdaki kapının yanı başındaki sokak, zaman zaman kapalı olduğundan, Nişanca Caddesi’ne bakan doğu kapısından girmenizi öneririz.

Nişancı Mehmet Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1587-1588

ZİYARET

Erişim

Türbenin yer aldığı hazireye türbenin iki yanında bulunan kapılardan girilir. Türbe kapalı olmakla birlikte, hazire kapısının anahtarı cami görevlilerinde bulunmaktadır. Türbe ve hazireye izinle girilebilmektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Mimari Öğeler

Caminin kuzeydoğusunda iki hazire kapısı arasında yer alan türbe sekizgen planlıdır. Türbenin kapısı önündeki giriş revağı, beyaz mermerden, baklavalı başlıklı dört sütuna oturur. Türbenin içerisinde Paşa'ya ait ahşap sanduka mevcuttur.

Caminin doğu ve güney cephelerini kuşatan hazirede, Evliya Çelebi'nin anlattığına göre, Nişancı Mehmet Paşa'nın damatları Kınalızade Fehmi Mehmet Efendi ile Bostanzade Küçük Mehmed Efendi, Kara Nişancı akrabasından Şah Mehmet Efendi, Kınalızade Ali Efendi ve Abdullah Abdülkerimzade'nin mezarları yer alır.

Pertev Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1573

ZİYARET

Erişim

Türbenin demir şebekeli kapısının kilitli olması sebebiyle, türbeye izinle girilebiliyor. Yapı kapalı olsa da, Beybaba Sokağı'na bakan pencerelerden yapının içerisini görmeniz mümkün.

Ulaşım

Türbe, Eyüp merkezinde bulunan Eyüp Sultan Camisi'nin arka kapısının karşısında, Beybaba Sokağı'nda yer almaktadır. Eyüp'e giden toplu taşıma araçlarıyla yapıya ulaşılabilmektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Arnavut asıllı Pertev Mehmet Paşa, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde vezirlik makamında bulunmuştu. Mimar Sinan'a İzmit'te büyük bir menzil külliyesini yaptırmış ve sağlığında bu türbeyi de inşa ettirilmişti. Evliya Çelebi "nurlu" ve "süslü" türbeden övgüyle bahseder.

Edirnekapı Mihrimah Külliyesi'ndeki Güzel Ahmet Paşa Türbesi'nde olduğu gibi, dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir.

15.80 x 9.40 metre ölçülerindeki yapı, kesme küfeki taşından, kemer aynaları ile kapısı beyaz mermerdendir. Bugün üzeri açık olan yapının eskiden ahşap bir çatıyla örtülü olduğu, 1920'lerde çöktüğü bilinmektedir. Bazı araştırmacılar türbenin iki kubbe ile örtülü olduğunu ileri sürse de bunu kanıtlayacak bir işaret yoktur.

Hat Programı

Giriş kapısının üstünde, sülüs hatla dört satır halinde yazılmış altı beyitlik mermer kitabe yer alır. Nihadî'nin eseri olan bu kitabe, Pertev Paşa'nın vefatını ay ve gün olarak 1 Cemaziyelahir 980 (9 Ekim 1572) şeklinde vermesi bakımından değerli bir belgedir: "Yapdı evvel türbesini eyledi âhir sefer / Pertev-i nun Hüdâ Paşa-yı Firdevs âşiyân / 'Küllü şeyy'in hâlikül' sırrından aldı çün haber // Terk idüp dünyâ evini cân gibi oldu revân / İş-ü-nüş iden fenâ bezminde kıldı âkıbet / Câm-ı mevti saki devrân elinden nûş-i cân // Ah kim dest-i ecelden kimse hiç kurtu-

lamadı / Ger emir-i tacdar ü ger vezir-i kârmân / Kıldı yevm'ül-erbâada rıhlet-i dâr'ül-beka // Gurrei mâh-ı cumad'el –âhir olmuşdu i'yan / Ruhi-çün Fâtiha okun Nihadi didi okuyub / Didi târih ide Hâkk rahmet ola me'vâ-yı cinân 980."

Bu kitabenin günümüz Türkçesi şu şekildedir: "Önce türbesini yaptı, sonunda ahirete göçtü / Çünkü Allah nurunun parıltısı, Cennet yuvasının / Paşası, "her şey helak olacaktır" sırrından haber almıştı. // Dünya evini terk ederek, can gibi yola koyuldu / Ölümlü eğlence meclisinde zevk ve sefa eden, sonunda ölüm kadehini kader sakisinin elinden içer. // İster tac sahibi emir, ister mutlu vezir olsun / Ne yazık ki, ecelin elinden hiç kimse kurtulamadı / Çarşamba günü ölümsüzlük dünyasına göçtü. // Cenıâdiyelâhir ayının ilk günü belli olmuştu // Nihadî, Fatiha okudu ruhuna, gelsen de oku / Tarihini dedi: Allah rahmet ede, yuvası cennet ola 1573"

Mimari Öğeler

15 adet sanduka yer almaktadır. Üzerinde kelime-i tevhid yazılı olan, başlığı sarıklı kabirde Pertev Paşa yatmaktadır. Diğerleri Pertev Paşa'nın eşi Futuha Hanım, oğulları Mustafa Efendi, Ahmet Efendi, Mahmut Efendi, Mehmet Efendi, kızları Hatice Hanım ve Safiye Hanım'a aittir. Diğer mezarlar Paşa'nın akrabalarına aittir.

Beybaba Sokağı'na bakan cephesinde altı pencere ve kapı, hemen karşısındaki cephede ise yedi pencere bulunmaktadır. İki yan duvarında ise duvarlara pencere yerine dolap yerleri yapılmıştır. Kıble yönünde de küçük bir mihrap bulunmaktadır. Dış duvarlar düzgün küfeki taşı ile kaplıdır. Kemer aynaları ile kapı düzeni ise bir beyaz bir pembe somakidir. Kapı üstü kemeri de bir beyaz-bir pembe somaki düzenindedir.

Süsleme

Sandukalar kabartma rozetler, bitki ve çiçek kabartmaları ile süslüdür. Bazı sandukaların ayakları oymalı olup, kavuklar birer heykel gibi işlenmiştir. Kadınlara ait kabirlerin baş ve ayak taşları sadedir.

Bazı kaynaklarda çöken tavanın gayet süslü olduğunu ve ortasında küçük bir kubbe yer aldığını belirtmektedir. Eski fotoğraflarda yapının pencere alınlıklarının vaktiyle geometrik motifli, ajurlu, taş şebekeli olduğu görülmektedir. Bugün sade bir yapı olan türbenin mimari süslemesinden hiçbir iz kalmamıştır.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Eyüp Sultan Camii ve Türbesi'nin yer aldığı Eyüp'ün merkezi, Osmanlı İmparatorluğu'nun en kutsal mekânlarından birine ev sahipliği yapmaktadır. Burada Osmanlı Devleti'nin önde gelen devlet erkânının kabri ve türbesi yer alır. Dar sokaklar arasından geçerken bu türbeleri görmenizi öneririz.

Piyale Paşa (Tersane) Cami

YAPIM YILI

1573-1574

ZİYARET

Erişim

Cami, sabah namazından yatsı namazına kadar açıktır.

Ulaşım

Yapıya farklı güzergâhlardan erişmek mümkün. Bunlardan biri Beyoğlu'nun kuzeyinden geçen İstanbul Çevre Yolu. Eğer çevre yolundan Eyüp istikametine doğru gidiyorsanız, Kasımpaşa-Taksim yönüne döndüğünüzde, Piyalepaşa Bulvarı'na ulaşırsınız. Yapı bulvardan Kasımpaşa'ya doğru inerken, PERPA'yı geçtikten sonra yolun hemen sağında yer alır. Eğer otobüsle geliyorsanız, Piyalepaşa Bulvarı durağında inerek yapıya ulaşmanız mümkün.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Hırvat asıllı Piyale Mehmet Paşa, Macaristan'daki Tolna şehrinde bir ayakkabıcının oğlu olarak dünyaya gelmiş, devşirildikten sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın sarayında yetiştirilmişti. Kanuni, Paşa'yı, oğlu Şehzâde Selim'in kızlarından olan, torunu Gevherhan Sultan'la evlendirerek yüksek mevkilere çıkmasına vesile olmuştu. Kısa sürede kaptan-ı deryalığa yükselen Paşa, Akdeniz'de birçok zafer kazanmıştı.

1565 yılında temelleri atılan cami 1573-1574'te tamamlanabildi. Kasımpaşa tersanesi yakınına yaptırdığı bu cami, Paşa'nın zaferlerle dolu geçmişini hafızalarda canlı tutar. Bazı kaynaklar yapıyı başka bir mimarın yaptığını iddia etse de, en azından, Sinan'ın yüksek mevki sahibi Paşa'nın cami planıyla bizzat ilgilenmesi daha makuldür. Kaptan-ı derya olan Paşa, denizcilikle alakalı gücünü caminin inşası sırasında göstermişti. Kasımpaşa tersanesinde çalışan demir dökümcüler ve marangozlar, inşaat ekibi ile kürek mahkûmları, Kılıç Paşa Külliyesi'nde olduğu gibi, camide çalışmak üzere görevlendirildi.

Sinan Paşa Camii gibi, halefi Piyale Mehmet Paşa'nın camisi de arkaik bir plan tipini yeniden yorumlayarak, erken Osmanlı devri ulu camileri gibi altı kubbeli olarak inşa edilmiştir. Eş kubbeli cami modelinin kubbeli kare-küplü üniteleri, İstanbul Bayezit Camii'nin yan kanatlarına uygulanan geleneksel enlemesine modüler planını hatırlatmakla birlikte, orta sahnın yüzölçümü ve yüksekliği büyültülerek dönemine uygun hale getirilmiştir.

Enine dikdörtgen planlı yapıda 8.90 metre çapındaki kubbeler dört yönde beden duvarlarına ve merkezde bulunan iki granit sütuna oturur. Yapının batı ve doğu duvarlarındaki revaklar, iki ayak, iki sütun ve arkada beden duvarları oturur. Bu revaklar, yanlardaki ayakları gizlemektedir. Caminin dış cephesini iki yönden kuşatan iki katlı revaklar ise, çeşitli sayıda sütun

ve kare kesitli ayaklara oturmaktadır. Alt kat çapraz tonozlarla örtülüyken, üst kat sakıflı olup, dıştan eğimli bir çatıyla örtülüdür. İç ve dış revaklardaki bazı kemerlerin yastık tarzı kemer taşları, Osmanlı mimarisinde nadir örnekleri olmakla birlikte, orta çağda inşa edilen Akdeniz mimarisinde uygulanan bir özelliktir. Tahsin Öz (İstanbul Camileri, C.2, Ankara, 1962, s. 54), Sinan'ın Haliç Tersanesi'nde bulunan eski bir mahzen yapısını camiye dönüştürmüş olduğunu iddia etse de bu iddia tartışmalıdır.

Kuzeyde, yan galerilerle birleşen son cemaat revağı, dikdörtgen kesitli sekiz ayak ve altı adet sütuna oturur. Son cemaat yerinin hemen önünde, eğimli çatıyla örtülü, dayama payanda kemerlerini gizleyen geniş bir revak daha bulunur. Son cemaat yerinin tam ortasında, mukarnas kavsaralı mihrap, onun önünde de dört adet beyaz mermer sütunun taşıdığı üçlü kemerli bir baldaken vardır.

İç mekânın kuzeyindeki duvarın ortasında altı sütunun taşıdığı müezzin mahfili, onun hemen gerisindeyse tek şerefeli minare bulunmaktadır. Mihrabın hemen karşına yerleştirilen müezzin mahfili ve onun gerisindeki minare, güçlü bir şekilde mihrap aksını vurgular. Bu düzenleme nedeniyle sade kemerli iki cümle kapısı, zorunlu olarak, son cemaat yerinin iki ucuna yerleştirilmiştir. Son cemaat yerinin batı ve doğu uçlarında, iç mekândaki üst revaklara çıkışı sağlayan merdivenler yer alır.

Güneydeki kıble duvarını takviye eden payandaların üzerinde kubbeciklerle örtülü ağırlık kuleleri ilgi çekicidir.

Kesme, küfeki taşından inşa edilen yapının, tonoz ve kubbelerinde hafif olması nedeniyle tuğla kullanılmış, kubbelerin tamamı kurşunla kaplanmıştır.

Caminin geniş avlusu yüksek duvarlarla çevrilidir. Avlunun birisi doğuda ikisi de batıda olmak üzere üç kapısı bulunuyor. Avlu duvarı batı cephesinin ucundaki demir şebekeli kapı günümüzde kapalı durumdadır.

Bir zamanlar cami avlusunda bulunan şadırvan, klasik rölyefli ve Latince yazıtlı antik bir beyaz mermer lahitti. Hasar gören bu şadırvanın yerinde şimdi sekiz sütuna oturan ve sekizgen planlı bir şadırvan yer alır.

Avlusunda medrese odaları, derviş zaviyesi, haziresinde bir Sıbyan Mektebi yer alıyordu. Ne yazık ki bu yapılar günümüze ulaşamamıştır. Hazirede yer alan sekizgen planlı türbenin Sinan'a ait olmadığını belirtmek gerek.

Hat Programı

Yapının duvarları, bugün artık girift nakışlı bezeme ve kitabeleri sonraki onarımlarla kaybolmuştur. İki cümle kapısının üzerindeki Kur'an ayetleri bunlardan biridir: Nahl suresinden bir ayet (16: 32) ve Zümer suresinden bir parça (39: 73) nakşedilmiştir.

İç mekânda, duvarları üç yönden (güney, batı ve doğu) çevreleyen lacivert zeminli, beyaz hatlı İznik çinisinden yazı kuşağı, yapının bugüne gelebilen tek kitabesidir. Yazı kuşağında Cum'a

suresi (62: 1-11) işlenmiştir. Cum'a suresi müminlere, Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman Allah'ı anmaya gitmelerini nasihat ederken; kitabenin devamında İhlâs suresi (112: 1-4) nakşedilmiştir. Bu yazı kuşağı, kuzey duvarda kesintiye uğramış, yerine geometrik desenli kalemişleri konulmuştur.

Mimari Öğeler

Piyale Paşa Camii'nin merkezindeki iki anıtsal granit sütunla iç ve dış revakların sıralanan sütunları devşirmedir. Çıktığı seferlerden muzaffer bir şekilde dönen Piyale Paşa, Akdeniz ve Kuzey Afrika'daki yapılardan topladığı sütunları payitahta getirterek camisinde kullanmıştı. Akdeniz coğrafyasında devşirme malzeme, özellikle de sütun kullanımı güç ve iktidarla alakalı göndermeleri bulunan bir simgeydi.

Kuzeydeki duvarın ortasında yer alan minare, Arap camilerini akla getirir. Cezair beylerbeyi olan Paşa yetki sınırları dâhilindeki Kuzey Afrika'da gördüğü camilerden esinlenerek, böyle bir uygulamayı sipariş etmiş olabilir.

Caminin, kaptan-ı derya olan Paşa'nın geçmişine gönderme yapılarak inşa edildiğini akla getiriyor. Öyle ki, cami üst yapısının dalgalı görünümü, dalgalı denizleri andırır. Bazı kaynaklar (Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, İstanbul, 2013) kadırgaların muhafaza edildiği Haliç Tersanesi'nin kemerli tonoz dizileri arasında görsel bir ilişki kurmak istediğini belirtir. Edwin Grosvenor, Constantinople (Constantinople, Cilt 2, Boston 1895, s. 673'ten naklen: Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, 2013, s. 572) adlı kitabında camiyle ilgili yaygın bir rivayeti aktarır. Bu rivayete göre Piyale Paşa, cami planını savaş gemisini benzer bir biçimde çizmiş, yapı tamamlandıktan sonra minaresine çıkarak kendisini gemi üzerinde, denizdeymiş gibi hayal edermiş.

Süsleme

Renkli camlarla kaplı pencereler özgünlüklerini yitirse de çok sayıda pencereden içeriye giren ışık ve 16. yüzyıla ait İznik çinilerinden oluşan bezeme programı camiyi zenginleştiren unsurlardır.

Mihrap duvarında alt sırada yer alan pencerelerin üzerinde izleri seçilen klasik üsluptaki alınlıklar, müezzin mahfilinin korkuluğuyla minarenin kaidesinde bir kuşak halinde yer alan geometrik bezeme, harimin güneydoğu köşesindeki fevkani mahfildeki ahşap kafeslerin üzerinde bulunan bitkisel bezeme caminin kalemişi süslemelerini oluşturur. Kubbelerin ve pandantiflerin içinde yer alan, muhtemelen II. Mahmut dönemine ait barok-empire karışımı, siyah ve gri renkli kalemişleri Cumhuriyet dönemi onarımlarında kazınmıştır. Yakın bir tarihte sivri kemerli tepe pencereleri klasik üslupta kalemişi şeritlerle çerçevelenmiştir.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi camiden şu şekilde bahsetmektedir: "Bir dere ağzında kıble tarafı yüksek bir set üzere sağlam bir camidir. Sakız [Adası] fatihi, Kaptan Koca Piyale Paşa yapısıdır. On iki yüksek kubbesi vardır. Kırmızı somaki büyük direkler üzerine oturtulmuş altı adet kubbesi var. Mihrabı ve minberi sade güzeldir. Pencereleri tunçtur, demir değildir. 'Bütün fethettiği kafir

kiliselerinin çanlarını getirip camiin pencerelerine kafes etti' diye söylerler... adet necef ve moran camlar ile bezeli olduğundan gayet aydınlık camidir. İki kıble kapısı vardır... Dış büyük avlusunda, göklere baş çekmiş altı adet büyük çınarlar var ki her birinin dalları gölgesinde gezintiye çıkanlar yatıp dinlenirler... Allah'ın hikmeti, Piyale Paşa merhum bu camii yapmaya başladığında camiin kuzey tarafında yedi büyük küp altın bulmuştur. Küpleri bulduğu yer hâlâ bellidir ki o küpler İstanbul'da Uzun Çarşı başındaki sebilhanesi içinde durur."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Caminin önünde genişçe bir avlu bulunuyor. Özellikle mahalle cemaati burada oturup sohbet etmektedir. Eğer onların yanına oturup sohbet ederseniz, yapının efsanelerle örülü hikâyelerini dinleyebilirsiniz.

Yapıya üç kapıdan girilmektedir. Eğer Piyalepaşa Bulvarı'ndan geliyorsanız, kuzeydoğuda yer alan kapıdan girebilirsiniz. Osmanlı dönemi mezar taşlarıyla dolu, caminin güneyindeki haziresi yüksek bir duvarla çevrilidir. Demir şebekeli kapı kilitli olduğu için buraya girilemiyor. Hazirede bulunan Paşa'nın sekizgen planlı türbesi, Sinan tarafından yapılmasa da, görülmesi gerekir.

Son cemaat yerinin batı ve doğu uçlarında bulunan payandaların içine yerleştirilen merdivenler vasıtasıyla iç mekândaki üst revaklara ulaşılmaktadır. Kapalı olan bu bölüme izinle girilebiliyor.

Rüstem Paşa Camii

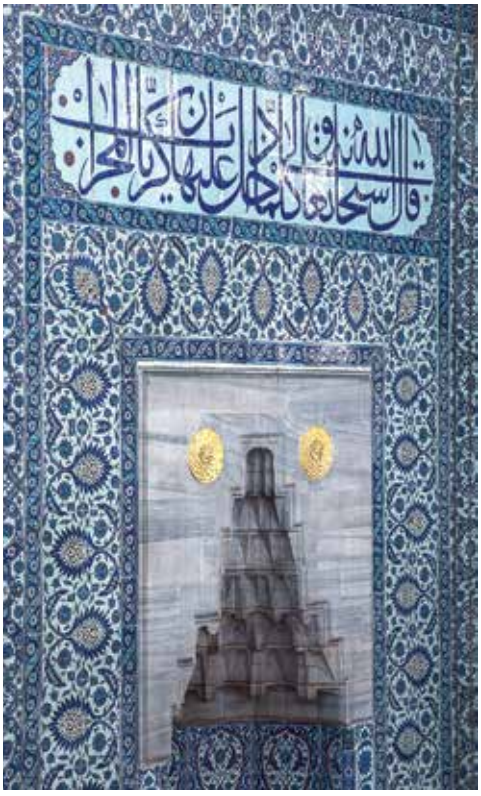

YAPIM YILI

1562

ZİYARET

Erişim

Sabah namazından yatsı namazına kadar açık olan camiyi bu vakitler arasında rahatlıkla ziyaret edebilirsiniz.

Ulaşım

Cami, İstanbul'un neredeyse her noktasından toplu taşıma araçlarıyla ulaşabileceğiniz Eminönü Meydanı'nda yer alır. Eminönü Meydanı'nın batısındaki Uzunçarşı Sokağı'ndan girip, 30 metre kadar yürüdüğünüzde, solda kalan camiyi görürsünüz.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Çeşitli kaynaklarda Rüstem Paşa'nın, 1500'lü yılların başında Saraybosna yakınlarındaki bir köyde doğduğu ve burada çobanlık yaptığı belirtilir. Hırvat, Boşnak, Sırp veya Arnavut olduğuna dair kayıtlar da bulunmaktadır. Genç yaşta devşirilerek Müslüman olmuş ve iç oğlan olarak saraya getirilmişti. Rüstem Paşa, Venedik Balyosu Bernardo Navagero'ya nasıl yükseldiğini anlatmıştı: Bu anlatıya göre, Kanuni Sultan Süleyman'ın elindeki bir şey pencereden düşmüş, padişahın yanında bulunanlar düşen eşyayı yakalamak için merdivenlerden inerken Rüstem pencereden atlamış ve bu acarlığıyla padişahın gözüne girmişti.

Sıkça anlatılan bir rivayete göre, Hürrem Sultan'ın da yönlendirmesiyle Rüstem Paşa'yı kızı Mihrimah Sultan ile evlendirmek istemiş, ancak muhalifleri bu evliliği önlemek için Rüstem Paşa'nın cüzzamlı olduğu dedikodusunu yaymıştı. Kanuni de işin aslını öğrenmek üzere tabiplerden Mehmet Bey' i Diyarbekir'e gönderir. Tabip paşanın üzerinde bir bit bulunca onun cüzzamlı olmadığını anlamış ve padişaha Rüstem'in damat olabileceğini onaylayan bir rapor vermişti. Rüstem Paşa, bu hadiseden dolayı "kehle-i ikbal" (ikbal biti) diye anılmıştır. Paşa'nın rakipleri tarafından yazdırıldığı iddia edilen şu beyit oldukça manidardır: "Olacak ki bir kişinin bahtı kâvi tâlihi yâr; Kehlesi dahi ânın mahallinde işe yarar!"

Rüstem Paşa, Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan ile evlenerek saraya damat olarak girmiş, daha sonra bürokrasinin şahikası sayılan veziriazamlığa kadar yükselmeyi başarmıştı. Dönemin kaynaklarına göre cimriliği, ihtiraslı kişiliği ve entrikalarıyla bilinen Veziriazam Rüstem Paşa, oldukça dindardı. Yine bu kaynaklara göre, eşi Mihrimah ve kayınvalidesi Hürrem'le üçlü ittifak kurarak, devletin gerilemesine neden olmuştu.

Tahtakale'deki cami, Rüstem Paşa'nın ölümünden sonra eşi tarafından tamamlanmıştır. Ölüm sonrası inşa edilen anıtların çoğu gibi, bu yapının da inşaat kitabesi olmamakla birlikte, 1562 yıllında tamamlandığı varsayılır. Merhum kocasının vasisi Mihrimah Sultan, caminin inşasıyla yakından ilgilenmiş, Venedik Senetosu'ndan cam ve fanuslar sipariş etmişti. Caminin su ihtiyacı, Kâğıthane suyoluna eklenen lülelerle sağlanmıştı.

Caminin yerinde daha önceden yer alan Hacı Halil Ağa Mescidi ve çevredeki birçok binanın istimlak edilmesiyle yapıldığı bilinmektedir. Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin fetvası ve Kanuni Sultan Süleyman'ın izniyle, Bizans kilisesinden dönüştürülmüş olan Hacı Halil Ağa Mescidi'nin cemaat için yeterince geniş olmadığına karar verilerek yapı yıktırılmıştır. Sinan, yıktırılan bu yapının eski malzemelerini tekrar kullanmak suretiyle, Yenibahçe'de yeni bir mescit inşa etmiştir.

Bir külliye olarak tasarlanan yapının ayrıca, Sinan eserlerini veren tezkirelerde adları zikredilmeyen, iki hanı (Büyük ve Küçük Rüstem Paşa hanları veya Büyük Çukurhan ve Küçük Çukurhan olarak da bilinen iki han) ve bir de şadırvanı yer alır. Büyük Çukur Han Küçük Çukurhan caminin yanı başında, doğuda konumlandırılmıştır. Sekizgen planlı, üstü çatıyla örtülü şadırvan, cami avlusunda değil de, caminin biraz ötesindeki Uzunçarşı Caddesi üzerinde, duvarlarla çevrilmiş kare bir avlunun içinde bulunmaktadır. Caminin batı cephesinin önünde, dükkânların sıralandığı küçük bir hazire yer almaktadır. Kapalı olduğundan bu hazireye girilemiyor.

Süleymaniye Camii şehir siluetinde tepede yer alırken, Rüstem Paşa'nın camisi onun altına yerleştirilmiş, böylece sanki bir hiyerarşi yaratılmaya çalışılmıştır. Caminin olduğu Tahtakale semti, vaktiyle İstanbul'un en yoğun ticaret bölgesinin ortasında bulunuyordu. Gülru Necipoğlu (Sinan Çağı, 2013, s. 432), bir "finans dehası" olarak tanımlanan Rüstem Paşa'nın camisini, payitahtın en hareketli limanının ticari faaliyetlerinin göbeğinde inşa edilmesinin tesadüf olmadığını iddia eder. Cami, altta gelir getiren tonozlu dükkânlar bulunan yüksek bir altyapı üzerinde inşa edilmiştir. Böylece hem kazanılan yerin ticari potansiyelinden faydalanılmış, hem de yapının görünürlüğü arttırılmıştır. Caminin zemin katı büyük bir mahzen şeklindedir. Tavanı basık çapraz tonozla örtülü mahzenin kuzeyinde yan yana sekiz dükkân ve bunların ortasında da bir duvar çeşmesi yer alır. Caminin yukarıdaki şadırvansız, mermer döşeli dar avlusuna, aşağıda yan cephelerde bulunan merdivenlerden ve alt sokağa bakan kuzey cephenin her iki ucundaki merdivenlerden çıkılır. Cami avlusunun kuzey cephesinin iki ucunda, caminin kayyum ve müezzinlerinin ikamet ettiği kapı köşkleri bulunmaktadır. Bu kapı köşkleri arasına taş arkadlar konulmuştur.

Sinan'ın Üsküdar'da inşa ettiği Mihrimah Sultan ve Atik Valide (Nurbanu) camilerinde olduğu gibi bu camide de çifte revak uygulaması yer alır. Avlunun büyük bir kısmını saran eğimli çatıyla örtülü ikinci revak, mukarnas başlıklı altı adet sütunun taşıdığı beş kubbeli son cemaat yeri revağını üç yönden çevrelemektedir. Cami iç mekânına yanlarda bulunan kapılardan ve kuzeydeki cümle kapısından girilmektedir. Caminin batı ve doğu kapılarının yanında bulunan merdivenler bir kat daha yükselerek iç mekândaki üst kat mahfillere çıkma imkânı sağlar.

Enlemesine dikdörtgen planlı yapı, 26,80 x 19,60 metre boyutlarındadır. 15,20 metre çapındaki, 22,80 metre yüksekliğindeki merkezi kubbeyi taşıyan sekiz büyük ayağın yanlardaki dördü sekizgen planlı ve bağımsız, kıble ve giriş yönündeki diğer dört tanesi ise dikdörtgen planlı ve beden duvarlarına yapışık olarak konumlandırılmıştır. Ayaklar kemerler vasıtasıyla birbirine bağlanarak, merkezi kubbenin oturduğu sekizgen alan meydana getirilmiştir. Kubbenin altyapıya geçişinde sekizgen baldaken vurgulanmıştır. Sinan, sekizgen baldakenin ideal versiyonunu Selimiye Camii'nde uygulamıştır. Bir bakıma Selimiye'yi hazırlayan aşamalardan biri olarak kabul edilebilir.

İki yanda dıştan ortası aynalı tonozlu, yanları kubbe ile örtülü üçer birimle, yapı enine genişletilmiştir. Bu birimler içte mahfil şeklinde düzenlenmiş, üzerleri içten dörder aynalı tonozla örtülmüştür. Kubbe, yüksek bir sekizgen kaide üzerine oturur. Kubbenin etrafını sekiz geleneksel payanda kemeri sarar. Kesme küfeki taşından inşa edilen yapının örtü sisteminde, hafif olması sebebiyle tuğla tercih edilmiştir. Minber, mihrap, sütunlar ve dikdörtgen pencere çerçeveleri beyaz mermerdendir.

Rüstem Paşa Camii, 1660 yılındaki büyük yangında ve Fatih Camii'ni yıkan 1766 depreminde önemli ölçüde hasara uğramış, depremde çöken kubbesi ve yıkılan minaresi daha sonra yenilenmiştir. Bazı kaynaklar (Hale Tokay, "Rüstem Paşa Külliyesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 35, 2008, s. 291) kubbe kasnağının barok üslubundaki kıvrımlı saçağı, kubbe çevresindeki küçük payanda kemerleri, kıble yönündeki bazı duvar ekleri ve düzensiz pencere oranlarının 18. yüzyıldaki onarımlarda yapıldığını iddia etmektedir. 1960-1961, 1964-1969, 1992-1995 yılları arasında ve son olarak 2012 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restore edilmiştir.

Hat Programı

Cümle kapısının üzerindeki mermer levhada, Haşr suresinden bir ayet (59: 24) yer alır: "O, var eden, güzel yaratan, yarattıklarına şekil veren, en güzel adlar kendisinin olan Allah'tır. Göklerde ve yerde olanlar O'nu tesbih ederler. O güçlüdür, Hakim'dir"

Son cemaat yeri revağı cephesindeki iki dikdörtgen panoda Tevbe suresinden bir ayet (9: 18) parçası nakşedilirken, revak kemerlerinin dış yüzündeki sekiz adet İznik çinisi madalyonda lacivert üzerine beyaz hatla, sekiz standart isim yazılmıştır:
"Allah", "Muhammet", "Ebubekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin". İç mekânda da bu isimler tekrar edilmiştir: Kubbeyi taşıyan kemerlerin aralarındaki rozetlere, saat yönünün tersine dizilmiş olan standartlaşmış sekiz kutsal isim yer alır. Merkezi kubbenin göbeğindeki kalemişinde Fâtır suresinden aktarılan bir ayet (35: 41) bulunmaktadır.

Mihrap kavsarasının üzerindeki dikdörtgen panoda, Mimar Sinan eserlerinde sıkça kullanılan, Âli İmrân Suresi'nden bir ayete (3: 37) yer verilmiştir: "[Hz.] Zekeriya, onun [Hz. İsa'nın annesi Meryem] yanına, mihraba (mabede) her girişinde onun yanında bir rızık bulurdu…". Mihrabın iki yanındaki pencerenin dikdörtgen çini alınlığında, beyaz üzerine lacivert hatla nakşedilmiş ibadet etmeyi vurgulayan Cin suresinden ayet (72: 18-19) yazar.

Mimari Öğeler

Yalın dış beden duvarları, yüksek kemerler içine yerleştirilmiş çok katlı pencerelerle hareketlendirilmiştir. Duvarların alt düzeylerinde pencere sayısının düşük tutulması, içeri giren ışığı dengeleyerek çini panoların göz kamaştırıcı şekilde parlamasını engeller. Son cemaat yeri cephesinde, cümle kapısının iki yanındaki olağanüstü büyük boyutlu demir şebekeli iki pencere, Kara Ahmet Paşa Camii'ndeki pencereleri anımsatır.

Caminin kuzeybatı köşesine tek şerefeli ve kurşun külahlı minare yerleştirilmiştir. Minareye batı yönünden bir kapı ile ulaşılmaktadır. Kare kaideye oturan çokgen gövdeli minareye üçgen kuşaklarla geçiş sağlanır.

Süsleme

Osmanlı mimarlık tarihinde çini süslemenin olağanüstü zenginliğiyle özel bir yeri vardır. Orta Asya Türk mimarisinden beri kullanılagelen çini, özellikle 16. yüzyılda İznik atölyelerinde üretilen ürünlerle doruğa ulaşmıştı. Çini motifleri, saray nakkaşları tarafından çiziliyor ve daha sonra bu çizimler çini atölyelerine yollanıyordu.

Sinan'ın hiçbir yapısında mimari etkiyi bastıran bir bezeme uygulanmaması sebebiyle, camideki abartılı sayılabilecek çini programının baninin özel isteği sonucunda hazırlandığı iddia edilir. Fakat cimriliğiyle bilinen Rüstem Paşa'nın camisini, zengin çinilerle kaplatması tezatlık içerir. Paşa'nın ölümünden sonra çinilerin, vakfının mütevellisi olan Mehmet Kethüda, vakfın vasisi Mihrimah Sultan ve Sinan'ın ortak kararları neticesinde tasarlamış olması daha akla yakındır.

Çiniler, cümle kapsının iki yanında ve mihrap dışında herhangi özel bir nokta vurgulamadan, duvarların ve taşıyıcıların bütün yüzeylerini kaplar. Çiniler adeta mermer veya mozaik gibi bütün yüzeyleri homojen olarak sarar. Bu ölçüde bir çini kaplama, Yeni Cami ve Sultanahmet Camii'ndekilerle benzerlik taşısa da, başka bir camide kullanılmamıştır. Camide kullanılan çiniler anlamsal bir içeriğe sahip değildir. Şerare Yetkin ("Mimar Sinan'ın Eserlerinde Çini Süsleme Düzeni", Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri, C. 1, İstanbul 1988, s. 483) bütünlük yansıtmayan bu programın nedenini İznik üretimi yanında Kütahya Çinilerinin de kullanılmasına bağlar. İznik'te üretilen çiniler kâfi gelmeyince Kütahya'daki atölyelerden sipariş edilmiştir.

Üst kat mahfillerde, bunları taşıyan kemerlerin dolgularında ve kubbeye geçişi sağlayan kısımlardaki kaplamalarda farklı üslupta çiniler yer alır. Özellikle dikkati çeken bir farklılık, batı ve doğu mahfil kemerlerinin ilk ikisinde görülmektedir. Doğudaki kemerlerin yüzeyindeki çinilerde madalyonlar serpiştirilmiştir. Yalnızca sol taraftaki kemerin köşelerindeki bu beyaz zeminli madalyonlar içerisinde mercan kırmızısı renginde, rozetli kıvrık dallı süslemeler yer almaktadır. Tam karşıdaki (batı) kemerde de benzer kompozisyonlar uygulanmış, fakat mercan kırmızısı dolgu burada kullanılmamıştır.

Doğu mahfilin üst katındaki çini panodaki levhalar, düzenli biçimde yerleştirilmemiştir. Panoda kalın siyah konturlu büyük rumilerden bir kompozisyon uygulanmıştır. Saz üslubuna sahip çinilerde birbirini keserek ve delerek çıkan hançer biçiminde kıvrık yaprakların oluşturduğu panolar dikkati çeker. Bazı çinilerde 16. yüzyıl kumaş desenlerini andıran kompozisyonlar görülür.

Çini kompozisyonların en güzellerinden biri kıble duvarında bulunur. Buradaki süslemeler, diğer kısımlara nazaran daha simetrik bir düzene sahiptir. Çoğunlukla mavinin hâkim olduğu bu çinilerde, zengin çiçek ve bitki motifleri yer alır. Buradaki vazolardan fışkıran üsluplaştırılmış yarım palmet ve çiçek motiflerde lacivertle mavi zemin üzerine beyaz renkli kompozisyonlar işlenmiştir. Zengin çiçek kompozisyonlarında gül ağacı, enginar çiçeği, karanfil, nergis, sümbül, lavanta ve daha birçok bitkisel motif kullanılmıştır. Uzak Doğu kökenli olarak kabul edilen Çin bulutu, şimşek ve çintemani motiflerine de yer verilmiştir. Filizler ve küçük kartuşlarla almaşık olarak kullanılan rozet dizileri panel çerçevelerini süsler.

Son cemaat yeri cephesindeki çiniler duvar boyunca mihrapları ve pencere aralarını kaplar. Kapının solundaki panoda, lacivert zemin üzerine stilize, natüralist bir üslupla düzenlenmiş beyaz bahar çiçekleri açmış ağaç, dipten fışkıran çiçekler, nar ve bir üzüm salkımı kullanılmıştır. Mor renkle dalgalandırılmış ağacın dibinde yer alan Saz üslubundaki kıvrık yapraklar üzerinde zarif sümbüller yer alır. Bunun yanında laleler üzerinde çintemani ve Çin bulutları kullanılmıştır. Geleneksel olarak çinili cümle kapısının iki yanında uygulanan simetrik çini programı burada uygulanmamıştır. Son cemaat yeri cephesindeki çinilerin bazılarının Avrupalı koleksiyoncular tarafından çalınması, bir kısmının da yangın ve depremler nedeniyle bozulması bu asimetrik bezemenin sebebi olabilir. Kapının diğer yanındaki çini panonun ortasında 1660 (H. 1070) tarihli bir Kâbe tasviri yer alır.

Kubbe ve tonozlardaki kalemişleri 19. yüzyıldaki onarımda kaldırılmış, çinilere tamamen aykırı düşen Avrupai bir tarzda boyalı bezemeler eklenmişti. Son onarımda, kubbe ve tonoz içlerindeki geç döneme ait süslemelerin altında klasik karakterde kalemişi nakışlar bulunmuş ve bunlar aslına uygun biçimde yenilenmiştir. Minber külâhının ve cümle kapısının iki yanında uzanan müezzin mahfillerinin ahşap tavanlarındaki süslemeler, orijinal kalabilen kalemişlerini temsil eder.

YAPI TARİHİNDEN

Tarihçi Ramazanzade Mehmet henüz yeni tamamlanmış olan camiyi, Rüstem Paşa'ya değil de, zevcesi Mihrimah Sultan'a atfederek, yapıdan övgüyle bahsetmektedir: "(Mihrimah) Sultan Hazretlerinin merhum Rüstem Paşa'nın ruhu için hasenatıdır: 'Yaptı ışıklı bir camiyi / Ki görenler ışık sanardı onu.' İstanbul'da, Tahtakale yakınında, bahsi geçen (Hanım) Sultan Hazretleri, öylesine cenneti andıran bir cami ve şerefli mescid bina ettiler ki, bu lacivert gök kubbe ayın ve güneşin (Mihrimah'ın ismine bir telmih) ışınlarıyla ışıldamaya başladığından

beri, yeryüzünde ve feleklerin altında şimdiye değin onun gibi güzel ve hoş görünümlü bir bina ne yapılmış, ne de mamur olmuştur; ve ne tasarlanmış, ne de temeli atılmıştır. Eşsiz mihrabının kemeri, âlemin kemer ve revağı, gönül çelici mahfili çağın nâdiresidir. ...'Kapısı güneşin kıblesidir / Mihrabı hilalin secde ettiği yerdir.' İçi dışı tamamen çiniyle kaplı olup, dördüncü felek gibi yüce tabakalarla kademelendirilerek tasarlanmış küresel kubbesi, gökyüzünün ulu ... şeklinde yapılmıştır."

Evliya Çelebi de camiden bahsetmektedir: "Tahtakale yakınında yüksek, baştan aşağı çini ile kaplı ve nakışlı bir ferah cami'dir... Altında mahzenler ve dükkânlar bulunur."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Rüstem Paşa'nın camisi, vaktiyle payitahtın en hareketli limanının ticari faaliyetlerinin göbeğinde inşa edilmişti. Osmanlı dönemindeki canlı ticaret bugün kısmen de olsa devam etmektedir. Cami avlusuna girmeden önce, caminin etrafındaki pazarda gezmenizi öneririz. Kalabalık ve keşmekeşle kaplı dar sokakların arasında yapacağınız kısa süreli bir gezi, olağanüstü bir deneyim sunar. Yoğun bir pazar ve yapılar ortasında kalan camiyi aşağı kottan algılamakta zorlanabilirsiniz. Haliç kıyısından yapıyı incelerseniz, mimari detayları daha rahat hissedersiniz.

Rüstem Paşa Kervansarayı (Kurşunlu Han)

YAPIM YILI

1544-1550

ZİYARET

Erişim

Büyük çoğunluğu özel mülkiyete ait olan yapıyı gün içerisinde, kısa süreli de olsa, gezebilirsiniz. Tornacı, hırdavatçı gibi dükkânların yer aldığı kervansarayı, esnafı rahatsız etmeden gezmenizi öneririz. Pazar günleri kapalıdır.

Ulaşım

Karaköy'de yer alan yapıya çeşitli toplu taşıma araçlarıyla ulaşabilirsiniz. Tramvay veya otobüslerin Karaköy durağında indikten sonra 100 metre kadar Perşembe Pazarı'na doğru yürüyün. Solda, kıyı tarafında, yer alan Kardeşim Sokağı'ndan girip 20 metre kadar gittikten sonra ilk sağdan döndüğünüzde yapıyı göreceksiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Han

Kullanıcı
Özel mülkiyet

Mülkiyet
Özel mülkiyet

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Tarihi yarımadanın karşısında, Galata surlarının iç tarafına paralel olarak inşa edilen kervansaray, 16. yüzyılın yoğun ticari hayatına hizmet vermiştir. Karaköy'de, Fatih Bedesteni yakınında bulunan bu kervansarayın, Ceneviz kilisesi olan Saint Michel'in kalıntıları üzerine yapıldığı bilinmektedir. 1544-1550 (?) yılları arasında Roma ve Bizans kalıntılarını incelemek amacıyla İstanbul'a gelen Pierre Gilles, kilise harabesinin yıktırılarak yerine kervansaray yaptırıldığını belirtmektedir. Zemin kattaki ayak, duvarlardaki derz ve tuğla tezyinat evvelce buradaki kilisenin kalıntılarına aittir.

Yapıya doğuda bulanan dar cephedeki sivri kemerli bir kapıdan girilmektedir. Osmanlı dönemindeki şehir kervansarayları gibi, bu yapı da iki katlıdır. İnce, uzun bir orta avlu etrafında sıralanmış, alt kat revakları yuvarlak, üst kat revakları sivri kemerli olarak düzenlenmiştir. Avlunun ortasındaki haçvari merdivenler, yan galerileri ve iki katı birbirine bağlamaktadır. Alt ve üst katta otuz bir, toplamda altmış iki oda bulunur. Odalar beşik tonoz, revaklar ise kubbe ile örtülüdür.

Kurşunlu Han'a adını vermiş olan ve çatısını kaplayan kurşunlar ne yazık ki 1970'li yıllarda sökülüp satılmıştır. Günümüzde hırdavatçıdan tornacıya altmışın üzerinde dükkânda bulunan yapı, onarılmayı beklemektedir. İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti kapsamında restorasyonu planlanmıştı. Fakat büyük bölümü özel mülkiyet olduğu ve yapı için bütçe ayrılmaması sebebiyle restorasyonu yapılamamıştır.

Mimari Öğeler
Yapı ekonomik olması sebebiyle tuğla hatıllı kesme taş tekniğiyle yapılmıştır. Taşıyıcı sisteminde kesme taş, kemerlerde ise tuğla kullanılmıştır. Pencereler dikdörtgen taş sövelidir. Avlunun üst kısmını dolaşan tuğla kirpi saçaklar cepheleri hareketlendirir.

Süsleme
Dönemin diğer kervansaraylarında olduğu gibi, bu yapıda da herhangi bir süsleme öğesine yer verilmemiştir.

Rüstem Paşa Medresesi

YAPIM YILI

1550-1551

ZİYARET

Erişim

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı'na tahsis edilen medrese, Bediüzzaman Said Nursi ve Risale-i Nur Müzesi olarak kullanılmaktadır. 09:00-18:00 saatleri arasında açık olan müzeyi, hafta içi her gün ziyaret edebilirsiniz. Kapalı olan kapıdan zile basıldıktan sonra içeri girilebilmektedir.

Ulaşım

Medreseye Sultanahmet veya Eminönü'nden yürüyerek ulaşabilirsiniz. İran Konsolosluğu ve İstanbul Lisesi'nin bulunduğu Türkocağı Caddesi'nden sonra girilen Hoca Hanı Sokağı sizi yapıya götürecektir. Medreseye, Rüstem Paşa Sokağı'na bakan kapıdan giriliyor.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Müze ve Kültür Merkezi

Kullanıcı

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Eminönü/Cağaloğlu bölgesinde yer alan medrese, vaktiyle İstanbul'un en yoğun ticaret bölgesinin ortasında bulunuyordu. Sekizgen avlulu planıyla, 1488 tarihli Amasya Kapı Ağası Medresesi'ni akla getirir. Yalnız Kapı Ağa Medresesi içte ve dışta sekizgen planlıyken, Rüstem Paşa Medresesi dışarıdan kare, içeriden ise sekizgen planlıdır. Medreseye güneydoğu cephede yer alan dışa taşkın kapıdan girilmektedir.

Sekizgen avluyu çevreleyen revaklar, dershanenin önündeki aynalı tonoz dışında, kubbeyle örtülüdür. Kubbeler köşelerde sekiz adet taş ayak ve ayak aralarına sıralanan on altı adet beyaz mermerden yuvarlak sütunlara oturur. Avlunun ortasındaki kesme taştan ve külahla örtülü şadırvan, bir kümbeti andırır.

2
RÜSTEM PAŞA MED

Medresenin köşegenlerinin ortasındaki odaların önleri açık bırakılarak, bu odalar köşelerdeki üçgenlere geçit sağlayan eyvanımsı sofalar biçiminde tasarlanmıştır. Sekizgenden kareye geçişi sağlanmak amacıyla, hücreler farklı boyutlarda tasarlanmıştır. Girişin solunda kalan köşedeki üç kubbeli bölüm üçgen bir salon; batı köşedeki üçgen köşede helalar yer alır. Dershanenin bulunduğu cephenin köşelerinde ise üçerli oda grupları yer alır. Kare planlı dershane hücresi, avludan bir basamak yükseklikte olup, dışa çıkıntı yapmaktadır.

19. yüzyıla kadar medrese olarak kullanılan yapı, Cumhuriyet döneminde bir süre kimsesizler yurdu olarak hizmet vermişti. 1966'da Milli Türk Talebe Birliği'ne tahsis edilerek Rüstem Paşa Medresesi Öğrenci Yurdu adıyla üniversite yurdu olarak kullanılmıştı. 1987'de Eminönü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na, yakın bir zaman önce de İstanbul İlim ve Kültür Vakfı'na tahsis edilen medrese, günümüzde Bediüzzaman Said Nursi ve Risale-i Nur Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Hat Programı

Medresenin giriş kapısı üzerindeki mermer panoda, Farsça sülüs hatla yazılmış bir inşaat kitabesine yer verilmiştir: "Rüstem gibi, cömertlikte sınırsız ve büyük makamı olan Süleyman Şah [Kanuni Sultan Süleyman] veziri // Görüş ve bilgi sahibi olanlar için, bu aydınlık (ve ferah) yeri yaptı // Allah'ın ihsanı ile o [Rüstem Paşa], cennette de ödüllendirilecektir. // Sonsuzluk tarihi şöyle yazıldı: İlimler yuvası ve bilgi merkezi. Sene 957 [1550-1]."

Mimari Öğeler

Cephelerde iki katlı pencereler yer alır. Alt kat pencereleri kesme küfeki taşından sövelerle çerçevelenmiştir. Bu pencereler dikdörtgen bir forma sahip olup, tuğla örgülü sivri hafifletme kemerleriyle taçlandırılmışlardır. Üsttekiler ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Medresenin avluya bakan odaların cephelerinde tek katlı, dikdörtgen pencereler bulunur.

Süsleme

Bu medresede herhangi bir süsleme öğesine yer verilmemiştir.

Rüstem Paşa Türbesi

YAPIM YILI

15610-1561

ZİYARET

Erişim

Fatih / Şehzade Küliiyesi'nin haziresinde yer almaktadır. Türbenin yer aldığı hazireye, caminin güneybatı köşesine yakın, üstü açık geçitten ulaşılıyor. Rüstem Paşa Türbesi, ziyarete kapalıdır. Hazire gün içerisinde açık olduğundan, yapıyı dışarıdan inceleyebilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Caminin haziresi zamanla, Şehzade Mehmet'in ahfadının ve akrabalarının türbelerini kapsayan aile mezarlığına dönüştü. Bunlardan biri de kardeşi Mihrimah Sultan'ın eşi Rüstem Paşa'nın türbesidir. Türbe, eşi Mihrimah Sultan tarafından 1562'de vakfedilmişti. Vebadan ölen oğlunun da kabir yeri olan türbe, sekizgen planlı olup, üzeri kubbeyle örtülüdür. Kurşun kaplı kubbe, kesme küfeki taşından yapılan duvarlara doğrudan oturur. Giriş cephesinde, düz çatıyla örtülü, baklavalı başlıklı, beyaz mermerden sütunlar ve sivri kemerlerle taşınan bir giriş revağı bulunur.

Hat Programı

Ahşap kapı kanatlarında, kapının sağında ve solunda yer alan panolarda Kelime-i Tevhid yazar. İç mekandaki pencere aralarındaki lacivert üzerine beyaz hatlı çiniler yapıyı çepeçevre kuşatır.

Mimari Öğeler

Beden duvarlarından kubbeye geçiş içten yalın bir silme kuşağıyla, dışarıda zambak motifli saçaklarla sağlanır. Giriş revağının üstünde de bu zambak motifi tekrarlanır. Türbe kapısı, dikdörtgen profilli olup, kırmızı somaki-beyaz mermerlerin art arda dizildiği bir kemere sahiptir. Bu kemerin üzerindeki dikdörtgen kitabe panosu dikkati çeker. Sekizgen planlı yapının giriş cephesinde bir üst pencere, diğer yedi cephede ise iki katlı dikdörtgen pencereler bulunur. Demir şebekeyle örtülü alt kat pencereleri düz mermer söveli olup, sövenin üzerinde sivri kemerli mermer alınlık yer alır. Üst kat pencereleri ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir.

Süsleme

İç duvarlarında, zeminden kubbeye kadar 16. yüzyıla ait İznik çinileri kullanılmıştır. Türbenin çini programı, Tahtakale'deki camisinin mihrabında yer alan çinilerle paralellik gösterir. Zemin düzeyindeki kemerli panolar, vazodan fışkıran çiçekli madalyonlarla süslenmiştir. Bunun yanında üst pencere sövelerinin mermer taklidi çiniler, mermerin ne kadar önemli olduğunu gösterir. Çünkü mermer, o dönemde pahalı olmakla birlikte bir prestij göstergesiydi. Pencere aralarında mavi bordürlü panolar içinde beyaz zemin üzerinde kırmızı, mor, firuze ve yeşil renkli çiçeklere sahip rozetler ve vazolar bulunur. Kubbe içi, şemse ve soyut motifli kalemişleriyle bezenmiştir.

Saray Mutfakları

YAPIM YILI

15. yüzyılın ikinci yarısı

ZİYARET

Erişim

Topkapı Müzesi'nin içinde kalan yapı ücretli müze girişi sonrasında görülebiliyor. Salı günleri hariç, her gün ziyaret edilebilir.

Ulaşım

T1 Kabataş-Bağcılar tramvay hattının Sultanahmet durağında inilerek yapıya ulaşılabilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Müze

Kullanıcı

Topkapı Sarayı Müzesi

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Fatih Sultan Mehmet döneminde, 1460 yıllarında yapımına başlanan ve 1478 yılında tamamlanan ve eklemelerle Sultan Abdülmecit dönemine kadar genişletilen Topkapı Sarayı, Sarayburnu'nda bulunan Doğu Roma akropolü üzerindeki bir alan üzerine kurulmuştur. Saray arka arkaya dizilmiş dört ana avlu etrafında şekillenen yapılar topluluğundan oluşmaktadır.

19.yüzyılın ortalarında, Abdülmecit'in Dolmabahçe Sarayı'na taşınması sonucunda, saray terkedilmiş, 1924 yılından beri müze olarak kullanılmaktadır.

Divan veya Adalet Meydanı olarak da bilinen ikinci avluda yer alan saray mutfakları, Matbah-ı Amire ismiyle anılmaktaydı. Arapça'da "matbah" "pişirme işleminin yapıldığı yer" anlamına, "amire" ise devlete ait bir sıfatı belirlerdi. Harem, saray görevli ve çalışanlıları, maaşlarını almaya gelen askerleri besleyen bu mutfak ayrıca saray civarında yaşayan fakirlere de yemek göndermekteydi. Günde ortalama üç bin kişiye yemek hazırlayan mutfak, özel durumlarda on bin kişiye kadar yemek çıkarabilmekteydi.

Mutfaklar 15. yüzyılda yapılmış, 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman döneminde genişletilmişti. 1574 yangınından sonra Mimar Sinan tarafından genişletilerek yeniden inşa edilmiştir. Tarihçi Selaniki, yangından sonra Mimar Sinan'ın mutfakları yapmakla görevlendirilişi hakkında bilgi verir: "Bâ'dehû bir kaç Kapudan Paşa ve Yeniçeri Ağası ve İstanbul Ağası uslûb-ı âhar üzre resm ü binâsını tarh eyleyüp, mahali pâk olundı. Dîvân-ı 'âlî meydânından iki buçuk zirâ' yer tûlen alınup matbâh-ı âmire yerine katıldı. Matbâh-ı tevsî buyuruldı."

İkinci avlunun yan tarafında, ince uzun bir iç avlunun üç yanına yerleştirilmiş mutfaklar, 175 metre uzunluğunda, 30 metre enindedir. Kiler-i Amire, Has Mutfak ve Helvahane kapıları ile girilen yapı, şu birimlerden oluşur: Helvahane, şerbethane/reçelhane, mutfak ana mekânı, aşçılar mescidi, yağhane ve günümüzde saray arşivi olarak kullanılan kiler ile karşıda aşçılar koğuşu. Kiler ile karşıdaki aşçılar koğuşu günümüzde saray arşivi olarak kullanılmaktadır.

En güneyde kiler, önünde aşçılar mescidi, mescidin önünde de ana mutfak bölümü yer alır. Ana mutfak uzunlamasına onar bölümlü iki sahna ayrılmış, birinci sahın tromplarla geçilen on adet dilimli kubbeyle, ikinci sahın ise on adet pandantifli kubbelerle örtülmüştür. Bunlar kuzeyde üç küçük odayla son bulur. Bu küçük odaların iki tanesi helvacılar mescidi olarak anılmaktadır. Sabun yapımevi olarak kullanılan üçüncü mekân ise, diğer mutfak mekânlarından bir duvarla ayrılmış olan dokuzuncu ve onuncu kubbeli odalara açılır. Bu dokuzuncu ve onuncu mekânlar "helvahane" olarak anılmakta ve burada reçel, şerbet ve hamurlu tatlılar hazırlanmaktaydı. Diğer sekiz kubbe, farklı yemek gruplarına aitti. En güneydeki mekânda padişah sofrası için yemekler, arada kalan mekânlarda valide sultanın, harem üyelerinin, Divan-ı Hümayun'un, saray içoğlanlarının yemekleri hazırlanırdı. Mutfakların ikinci avluya bakan tarafında, bacalı kubbelerle örtülü revaklar uzanır. Bunların karşısındaki binalarda bir zamanlar mescit, koğuş ve hamamı bulunurken, bugün bunlar yerini yeni yapılara bırakmıştır.

Uzun sokağın giriş tarafı bir zamanlar çıkmalı, cumbalı, geniş saçaklı, Sarayın terkedilmesi ertesinde; uzun süre atıl halde kalan mutfakların baca ve kubbeleri çökmüş, ocaklarından ağaçlar bitmesi sonucunda hasar gören yapı, 1938-1944 yılları arasında onarılmıştır.

Hat Programı

Girişin sağında 1767 tarihli bir vakıf kitabesi ve çeşme vardır. Bu çeşme ve kapıdaki Kelime-i Tevhid kitabesi 1574 sonrası onarıma aittir.

Reçelhanenin kapısı üzerinde II. Mustafa dönemine ait onarım kitabesi yer alır: "Ya müfettehe'l-ebvab ifteh lena hayre'l-bab Ta'mir-i Hacı Mehmet Ağa 1699."

Helvahanede, girişte sağda, duvara yerleştirilmiş kitabede Farsça bir beyitle şunlar nakşedilmiştir: "Amede in hane-i ra ev nef'i menend her zaman / Gerde in hazrat-ı teberdar-ı hassa-i Süleyman / Eyleye Yarab her tarık içre o zatı muharren 1706."

Mimari Öğeler

Yapıda yer yer tuğla hatıllı kesme taş, yer yer yığma taş tekniği, payandalarda kesme taş, kemer ve örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır. Ana mutfak bölümündeki kubbelerin hepsinde bacalar bulunmaktadır.

Mutfakların batı cephesinde sivri kemerli tek katlı pencereler, doğu cephede ise iki katlı pencereler konulmuştur. Alttakiler dikdörtgen lentolu, demir şebekeli; üsttekiler sivri kemerli ve alçı şebekelidir.

Süsleme

Avlunun kısa kenarındaki üçüncü odada 16. yüzyıla ait İznik çinileri yer alır.

YAPI TARİHİNDEN

III. Murat'a hekimlik yapan Domenico Hierosolimitano, kilerde yer alan ilaçlardan, iksirlerden ve Çin porselenlerinden bahseder: "Çok geniş ve uzun olan kiler görmeye değer güzelliktedir. Kilerde şuruplar, macunlar, yağlar, merhemler, sular ve çeşitli sıvılarla dolu otuz vazo vardır. Bazıları her yıl ot toplamaya çıkan üç yüz genç asistanın çalıştığı kileri on sekiz usta ve ustabaşı denen dört kişi yönetir... Adı geçen kilerin sağ yanında ilaçlarla dolu dört büyük oda, salonda ise bu ilaçların damıtıldığı iki başka oda bulunur."

Nadide porselenlerin bir kısmı kilerin yanındaki depoda saklanmakta, önemli ziyaretçiler yemeğe davet edildiğinde bu porselenler özenle buradan çıkarılıp sofralara taşınmaktaydı. 1590'larda sarayda bulunan Baron Wenceslas Wratislaw, bu porselenlerin taşınması olayını şu şekilde aktarır: "... Türk imparatoruna yemeğin nasıl sunulduğunu gördük. Önce, hemen hemen aynı kırmızı ipek giysileri içinde, başlarına yeniçerilerinkine benzeyen, baştan bir karış yukarısından itibaren altın işlemeli serpuşlar giymiş iki yüz kadar çaşnigir [sofracı], ya da hizmetçi geldi. Bunlar mutfaktan sultanın sofrasına kadar Sultanın dairesine kadar sıra halinde dizildikten sonra, bir baş eğmesiyle herkesi uygun biçimde selamladılar, sonra da resim figürleri gibi yan yana durdular. Yemek zamanı gelince mutfak sorumlusu aşçıdan bir porselen tabak ile kapaklı bir başka kap getirip kendine en yakın bekleyen görevliye verdi, o da üçüncüye geçirdi. Bu, elden ele geçiş imparatorun odasına en yakın görevliye gelene kadar sürdü. Orada başka teşrifatçılar duruyordu, yemekler en ufak bir gürültü ve tabak sesi çıkmadan imparatorun sofrasına taşınana dek tabakları birbirine geçirdiler."

Semiz Ali Paşa Medresesi

YAPIM YILI

1558-1559

ZİYARET

Erişim
Bilim ve İnsan Vakfına tahsis edilen yapıda yakın zamanda restorasyon çalışmaları başlayacaktır.

Ulaşım
Cedid Ali Paşa ya da Zincirlikuyu Medresesi olarak da bilinen bu yapı, paralel uzanan Hasan Fehmipaşa ve Fevzi Paşa caddeleri ile Testereci ve Hattat Rakım sokaklarının arasında kalır. Edirnekapı-Saraçhane istikametinde giden otobüslerin Karagümrük durağında inilerek yapıya ulaşılabilir. Yapı, Karagümrük Stadı'na yaklaşık 150 metre mesafede yer alıyor.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Kültür Merkezi

Kullanıcı
Bilim ve İnsan Vakfı

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Çeşitli kaynaklarda Semiz Ali Paşa'nın, Hırvat kökenli olduğu ve Bosna Hersek'in Praçe (Praca) kasabasında doğduğu belirtilir. 1520'lerde devşirme olarak alınmış ve Topkapı Sarayı'na içoğlanı olarak getirilmişti. 1546 yılında yeniçeri ağalığına yükseldikten sonra, Rumeli beylerbeyliğine, oradan da Mısır beylerbeyliğine yükseldi. Şişmanlığı sebebiyle "semiz" lakabını alan Paşa, mizah duygusu ve yumuşak huyluluğuyla tanınıyordu. Paşa bir dönem ikinci vezir olmuş ve daha sonra Rüstem Paşa'nın ölümü üzerine veziriazam olarak atanmıştı. Süleymaniye medresesi plan şemasına benzer biçimde, Veziriazam Semiz Ali Paşa'nın Sinan'a inşa ettirdiği medresenin odaları dikdörtgen planla medresenin avlusu etrafında U biçiminde dizilmiştir. Mimari kuruluş açısından Süleymaniye, Cafer Ağa ve Selimiye medreselerine benzer. Yapının yan kanatlarında sekizer adet kubbeli odalar yer alır. Kanatların mimari kuruluşu simetrik değildir: Girişe göre sağ kanatta, revağın üst ucuna denk gelen oda bir eyvan gibi düşünülmüş; sol kanatta yan bahçeye açılan bir dehlize yer verilmiş; dershanenin iki tarafına günümüzde var olmayan arka bahçeye geçişi sağlayan geçit konulmuştur. Yapının asıl girişi kuzeydoğu yönündeki Fehmipaşa Caddesi'ndendir. Daha sonra Fevzi Paşa Caddesi'nin açılmasıyla arka cephesi önem kazanmış, giriş bu yöndeki dershanenin yanına alınmıştır. Fevzi Paşa Caddesi ile medrese girişi arasında yaklaşık 1.5 metrelik bir kot farkı bulunmaktadır.

Avluyu üç yönden kuşatan revaklar kapının karşısında bulunan dershaneye iki yandan saplanır. Dershane ve diğer medrese odalarının üzeri pandantiflerle geçilen kubbelerle örtülüdür. Medrese odaları önündeki revaklar çapraz tonozla, giriş yönündeki revaklar ise kubbe ile örtülüdür. Medresenin avluya bakan cepheleri kesme küfeki taşından, dış cepheleri ise yığma taş tekniğiyle inşa edilmiştir. Üç cephesi bir sıra taş, iki sıra tuğla almaşık örgü sistemine sahip dershanenin avluya bakan cephesi, kesme küfeki taşındandır. Bu malzeme seçimiyle avluya bakan cephe vurgulanmak istenmiştir. Hafif olması sebebiyle örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır. 1918'de iyice harap olan medresenin bir kısmı aşevi olarak faaliyet gösterirken, bir kısmında yangın felaketine uğrayanlar oturmaktaydı. Cumhuriyet döneminde birçok defa restore edilen yapı iyi durumdadır. Günümüzde camekânlarla kapatılan revak kemerleri, kötü bir görünüm arz eder. Yakın bir zamana kadar İstanbul Verem Savaş Dispanseri ve Fatih Sağlık Ocağı olarak hizmet veren medrese, Bilim ve İnsan Vakfı'na tahsis edilmiştir.

Mimari Öğeler

Avlu yönündeki duvara mukarnaslı portal derinliğinde Bursa kemerli nişler yerleştirilerek kendine has bir cephe denemesi yapılmaya çalışılmıştır. Daha geride yer alan dershane kütlesinin avlu cephesinde yapılan çizgisel bir çökertme ile içerdeki kubbenin askı kemeri dışa yansıtılmıştır. Cephede bugün eksik olan öge, Bursa kemerleri ve mukarnaslı kapının yanlarında bulunan yuvalara giren ahşap desteklerle taşınan saçak öğesidir. Medresenin güneybatı cephesinde tek katlı pencereler yer alır. Diğer cephelerde hücrelerin iki alt bir üst penceresi dışarıya açılmaktadır.

Süsleme

Birçok medresede olduğu gibi bu yapıda da herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Medrese, mimari kuruluş açısından Süleymaniye, Cafer Ağa ve Selimiye medreselerine benzemektedir. Yapıyı gezmeden evvel, bu medreseleri ziyaret etmenizi öneririz.

Sinan Paşa Külliyesi

NEREDE

Barbaros Bulvarı / Beşiktaş

YAPILAR

Cami, medrese ve türbe

ZİYARET

Ulaşım

Külliye, Beşiktaş'ın merkezinde, İskele Meydanı'nda yer alır. Beşiktaş'a giden toplu taşıma araçlarıyla yapıya kolaylıkla ulaşılabilir. İETT otobüsleriyle yapıya ulaşmak isteyenler için: Barbaros Bulvarı'ndan gelen otobüslerin Barbaros Bulvarı durağında; Çırağan Caddesi yönünden gelen otobüslerin Beşiktaş veya Çırağan durağında; Beşiktaş Caddesi'nden gelen otobüslerin ise Bahçeşehir Üniv. durağında inerek yapıya ulaşmaları mümkündür. Deniz yoluyla yapıya ulaşmak isteyenler için, Beşiktaş Vapur İskelesi iyi bir alternatif olabilir.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Gülru Necipoğlu (Sinan Çağı, 2013), Barbaros Hayrettin Paşa'nın halefi, Cezair (Adalar) beylerbeyi Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'nın yaptırmış olduğu külliyenin yer seçiminin manidar olduğunu, denizcilerin pîri olarak kabul edilen Barbaros Hayrettin Paşa'nın türbesinin hemen karşısına yapılmasının tesadüf olmadığını belirtir. Bir evliya figürüne dönüşen Barbaros'un ve kutsal sayılan türbesinin bir ziyaretgâh haline gelmesinden sıkça bahseden 16. yüzyıla ait metinler, bu yer seçiminin sembolik olduğuna işarettir. İlginç bir şekilde Sinan Paşa'nın Camisi, kısa süre içerisinde bu seremoninin bir parçası olacaktı. Kıbrıs seferinin kumandanları Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa, Vezir Piyale Paşa ve Vezir Lala Mustafa Paşa'nın, 1570 yılında donanmayla payitahttan ayrılmadan evvel orduyla, Sinan Paşa Camii'nde bayram namazını kılıp kurbanlar kesmişlerdi. Bu sefer 1571'de, Vezir Pertev Mehmed Paşa ile Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa İnebahtı seferi öncesinde, Sinan Paşa'nın camiinde kıldıkları Cuma namazı esnasında zafer için dua edeceklerdi.

Kaynaklarda kibirli, kavgacı, ağzına geleni söyleyen, asabi, kötü ve gaddar biri olduğu anlatılır. Fakat bu tanımlamaların, Paşa'nın siyasi rakiplerince de uydurulma ihtimali olduğunu unutmamak gerek. Sinan Paşa, veziriazam ağabeyi, Rüstem Paşa'nın nüfuzu sayesinde, muazzam bir otoriteye sahip olmuştu. Sinan Paşa öldüğünde, yengesi Mihrimah Sultan'ın Üsküdar'daki külliyesinin haziresine gömülmüş, servetini Mihrimah Sultan'a, külliye vakfiyesinin idaresiniyse kardeşine bırakmıştı. Sinan Paşa'nın külliyesi ölümünden sonra, kardeşi Rüstem Paşa tarafından 1555-56'da tamamlanmıştır. Cami, medrese, sıbyan mektebi ve hamamdan oluşan külliyenin hamam ve mektebi günümüze gelememiştir. Caminin yakınında, Dolmabahçe Sarayı yanında yer alan hamam, 1957'deki yol çalışmaları sırasında yıktırılmıştır. Baninin türbesi Beşiktaş'ta değil de Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Külliyesi'nde yer alır. 1922 tarihli Pervitich haritasında, yok olan özgün şehir dokusu, yıkılan hamam ve camiyi Barbaros Hayrettin Paşa'nın türbesinden ayıran kıyıya paralel tarihi cadde görülebilir.

Sinan Paşa Camii

YAPIM YILI

1555-1556

ZİYARET

Erişim

Sabah namazından akşam namazına kadar açık olan camiyi bu vakitler arasında rahatlıkla ziyaret edebilirsiniz. Merkezi sayılacak konumu nedeniyle birçok yerli ve yabancı turist camiye gelmektedir. Cuma namazı vakitlerinde kalabalık olduğunu belirtmek gerekir.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Caminin duvarları, Sinan'ın inşa ettiği diğer kaptan-ı derya camileri gibi kesme taştan değil de, taş ve tuğla dizilerinden oluşan almaşık tekniğiyle inşa edilmiştir. Daha ekonomik olmasından dolayı, bu tip duvarlar kullanılmıştır.

Cami mütevazı revaklı avlusu, farklı boyuttaki medrese odalarıyla kuşatılmıştır. Camiyle U biçimli medreseyi birleştiren bu plan şeması, payitahttaki ilk örnektir. Sinan bu uygulamayı daha önce Bosnalı (Sofu) Mehmet Paşa külliyesinde (Sofya/Bulgaristan) denemişti. Aynı plan ve düzen Sinan'ın Eyüp'teki Zal Mahmut Paşa Camii'nde de kullanılmıştır.

Camide, Üç Şerefeli'nin kadim altıgen baldakenli planı kullanılmıştır. Yapının gözetimi Keyvan Kethüda'nın ve ağabeyinin nezâreti altında, Sinan tarafından inşa edilmişti. Muhtemelen bu üçlü, gaziler şehri Edirne'deki eski selâtin camisini, Paşa'nın vasiyet ettiği cami için münâsib bir model olarak seçmişlerdi. Derinlemesine dikdörtgen planlı cami mekânı ve avlu, altıgen baldakenli kubbe, bu kubbeyi taşıyan altıgen kesitli ayaklar, merkezi kubbenin iki yanındaki ikişer kubbeli yan birimler, gibi detaylar ile bu camiye göndermede bulunur. Sinan, Üç Şerefeli Camii plan ve ölçeğini küçülterek, kubbeli şadırvan avlusunu saçakla örtülü bir medreseye çevirerek ve dört minaresini bire düşürerek, Üç Şerefeli'yi, Paşa'nın statüsüne uyarladı.
Bu tip uygulanırken daha da ileriye götürülmüş, bazı yenilikler eklenmiştir. Edirne'deki iki altıgen filpâye burada daha incelmiş, oransal olarak daha yüksek ana kubbe kullanılmış ve ikişer kubbeli yan sahınlarının merkezi mekânla daha fazla bütünleşmesi sağlanmıştır. Pencere düzeni, Üç Şerefeli Cami ile aynı olmakla birlikte, burada boyutların daha küçük tutulması iç mekanın Üç Şerefeli Cami'ye göre daha aydınlık olmasını sağlamıştır. Sinan, Üç Şerefeli'ye nazaran Sinan Paşa Camii'ndeki ayakları daha yüksek tuturak mekânın bütünlüğünü sağlamak istemişse de, Üç Şerefeli'nin temel mekân sorunu çözüme kavuşmamıştır.

Kubbe, beylerbeyi ve vezirlerin camilerininkine yaklaşan bir boyuta sahiptir. 12,60 metre çapındaki merkezi kubbe, altıgen baldekene oturmakta, pandantiflerle geçilmektedir. Altıgen baldekene oturan kubbe sistemiyle İstanbul'daki ilk örnektir. Kubbe, kıble yönünde beden duvarlarına, arkada dikdörtgen, yanlarda ise altıgen kesitli ayaklara oturur. Kubbenin iki ya-

nında, ikişer kubbeyle örtülü birim yer alır. Bu birimin kemerleri merkezi kubbeyi taşıyan altıgen ayaklara, yanlarda ise beden duvarlarına oturur. Altıgen planlı orta sahınla iki kubbeli yan birimler arasında, dört adet üçgen alan kalmaktadır, bu alan Üç Şerefeli'de olduğu gibi merkezlerinde bir kubbecik bulanan tonozlarla örtülüdür. Donanmanın her yıl Beşiktaş'tan ayrılmadan önce camide kalabalık cemaat halinde namaz kılmalarına olanak sağlamak amacıyla büyük bir iç mekân tasarlanmıştı.

Caminin son cemaat yeri cephesi önünde eskiden, baninin abisi Rüstem Paşa'nın (Tekirdağ, Tahtakale) ve yengesi Mihrimah Sultan'ın (Edirnekapı ve Üsküdar) camileriyle paylaştığı "ailevi" bir özellik olan, bir çifte revak uzanıyordu. Beş gözlü revağın ilk sırası, daha da büyük bir cemaati barındırmak amacıyla 1749 yılında caminin iç mekânına dâhil edildi. Bu bölüm, ortada aynalı tonoz, iki yanda da ikişer kubbeli birimle örtülüdür. Cami mekanına dahil edilen bu bölüm, eğimli bir çatıyla örtülüdür. 2002'deki onarımlar sonucunda ortaya çıkarılan revak sütunları duvar içine gömülmüştür. Eğimli bir saçakla kaplı ikinci revak, özgünlüğünü korumaktadır.

Dikdörtgen avlu, eğimli çatıyla örtülü revaklarla çevrilmiştir. Avluya medresenin üç farklı kolunda bulunan kapılardan girilir. Caminin yanında küçük hazire bulunmaktadır.

Caminin kemerli cümle kapısının diğerlerinden farklı olarak mukarnaslı kavsarası bulunmaz.

Taş döşeli avlunun ortasında lahdi andıran dikdörtgen, beyaz mermerli şadırvan yer alır. Dört sütunlu şadırvan, bir saçakla örtülmüştür. Şadırvan hatların yanı sıra servi kabartmalarıyla süslenmiştir.

Hat Programı

Şadırvanın üzerinde Kız Memi lâkaplı şair Reis'ül-Küttab Mehmed Efendi tarafından kaleme alınmış Türkçe inşaat kitabesi yer alır: "Cömert biri idi, Allah yolunda/Malını akan su gibi harcadı // Birçok hayra sebep oldu bugün/Allah ona rahmet eylesin yarın // Ehl-i cennet denilse ona doğrudur/Eseri oldu çünkü buna delil // Hem kapudan hem beylerbeyi idi/Kâfiri gayet alçak düşürmüştü // İkinci Yusuf desem ona ne olur/Zira iyi ve çok güzel tabiat ondadır // Merve hakkı için safa ehli desin ki/Kâbe'de Hz. İbrahim (Halil) zemzem akıttı // Sihriyâ hâtif dedi tarihini: 'Hayat Suyu ve Selsebil Çeşmesi' Sene 963 (1555-56)."

Cami cümle kapısının üstüne, mermere oyulmuş altın yaldızlı sülüs hatlı Arapça kitâbe şu şekildedir: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile. Allah'ı anar, ona şükrederiz. Ondan başka ilah yoktur ve en yüce varlık Allah'tır. Yüce Allah'tan başka hiç kimseden tevekkül ve güç alınmaz. Bu şerefli camiyi merhum Sinan Paşa dokuz yüz altmış üç senesinin Muharrem ayında bina etti (Kasım/Aralık, 1555)."

Mimari Öğeler

Kubbesiz medrese hücreleriyle şadırvan avlusu revaklarını örten saçaklar, almaşık duvar tekniği gibi mimari detaylar, âdâb kuralları uyarınca kapudan-ı deryanın vezirlere nazaran daha aşağı statüsünü ifade etmektedir.

Kubbenin oturduğu kasnakta 12 adet pencere bulunur. Yapıda kıble duvarında dördü yuvarlak olmak üzere 13, sağda ve sol cephede 10'ar, kapı tarafında ise 9 pencere yer almaktadır.

Minare şerefesinin korkulukları, mukarnas ve kabartmalarla süslenmiştir.

Süsleme

Baninin camisi nispeten ucuz kalemişi nakışlarla bezenmiştir. Lakin 19. yy.'da ve daha yakın zamanda kalemişleri yenilenmiş, özgün bezeme programını yitirmiştir. Beyaz mermerden minber ve mukarnas kavsaralı mihrap sade bir yapıya sahiptir. Üst tarafı mukarnaslı, alt kısmıysa madalyonlu, 6 köşeli mermer mihrabın yanlarına geç döneme ait kalemişleri vardır. Sağ tarafta Bursa kemerli müezzin mahfili bulunur. Ahşap vaaz kürsüsünün altına sonradan mermer konulmuştur.

Camide zamanında: Kur'an yazmaları ile sandıklar içinde cüzler, kürsüler, şamdanlar, buhurdanlar, aynadan küreler (top-ı âyine), Murano camından küreler, devekuşu yumurtaları, Şam işi nakışlı kandiller, diğer kandiller, billur tesbihler, bakraçlar, ibrikler, sofralar ve Kâbe örtüsü yer almaktaydı. Bunlara ne olduğu bilinmemektedir.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi'nin 17. yüzyılda kaleme aldığı Seyahatname'de camiyle ilgili küçük bir pasaj yer alır: "Bu da balıksırtı kurşunlu kubbedir. Avlusuna ... basamak merdiven ile inilir. Bir tepe üstünde her tarafı gören aydınlık bir camidir."

Caminin konu olduğu bir diğer tarihi metin Ayvansarayi Hüseyin Efendi'ye ait Hadikatü'l Cevami'dir: "Bânîsi Kapudân Sinân'dır ki, Mihrimah Sultan bint-i Sultan Süleyman Han'ın zevci Rüstem Paşa'nın birâderidir... Mahall-i mezbûrde cami' ve medrese binâsına sarf-ı himmet edüb, lâkin tekmîl olunmazdan iki sene evvel rahmet-i Hakk'a vâsıl olub, Üsküdar İskelesi'nde vâki' Mihrimah Sultan Cami'-i şerîfinin mihrabı önünde medfûndur... Cami'-i mezbûrun mahfil-i hümâyûnu ve medrese-i âliyesi ve hâricinde fevkânî mektebi medresesi meydânında yek-pâre mermerden çâr köşe şâdurvânı vardır."

Sinan Paşa Medresesi

YAPIM YILI

1555-1556

ZİYARET

Erişim
Medrese kollarında yer alan üç farklı kapıdan girilebilir. Gün içerisinde yapıyı rahatlıkla ziyaret edebilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Medresenin bazı odaları cami görevlilerine tahsis edilmekle birlikte odalarda Diyanet'e ait Dini Rehberlik ve Danışmanlık Bürosu da yer almaktadır.

Kullanıcı
Diyanet İşleri Başkanlığı, Beşiktaş Müftülüğü

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Medresenin avlusu, farklı boyuttaki medrese odalarıyla kuşatılmıştır. Sinan burada camiyle U biçimli medreseyi birleştiren plan şemasını denemiştir. Külliyesinin medresesi dershanesiz olarak tasarlanmıştır. Benzer uygulama, daha sonra yaptırılan, Sinan'ın yapmış olduğu Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan ve Halep Hüsrev Paşa cami-medrese ikilisinde kullanılmıştır. Bu tip uygulamanın erken örneklerini İnegöl İshak Paşa Küllliyesi (1482)'nde görürüz: İshak Paşa Külliyesi'nde cami ile U planlı medrese, birbirine bağlanmadan uzunlamasına eksen üzerinde karşılıklı konulmuştur.

Medrese, revaklı avluyu üç yönden kuşatmaktadır. Medreseyi oluşturan birimler, kapıların kuzeyinde birer eyvan ve on iki oda halinde düzenlenmiş, odalar uzunlamasına bir eksen üzerinde arka bahçedeki helalara geçit sağlayan tonozlu dehlizle iki simetrik kanada ayrılmıştır. Doğudaki eyvan kapatılarak su deposuna dönüştürülmüştür. Camide olduğu gibi, medrese duvarları, Sinan'ın inşa ettiği diğer kaptan-ı derya camileri gibi kesme taştan değil de, daha ekonomik olması sebebiyle taş ve tuğla dizilerinden oluşan almaşık tekniğiyle inşa edilmiştir.

1970-1972 yılında gerçekleştirilen onarımlarla birlikte özgünlüğünü kaybeden medresenin revakları doğramayla kapatılmıştır. Medresenin üç kolunda da avluya girişi sağlayan kapılar bulunur.

Süsleme
1970-1972 yılında gerçekleştirilen onarımlarla birlikte özgünlüğünü kaybeden medresenin iç bezemesi de değiştirilmiştir.

Sinan Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1553-1554

ZİYARET

Erişim

Türbe ziyarete kapalıdır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Rüstem Paşa'nın kardeşi, Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'nın mezarı Üsküdar Mihrimah Sultan Cami haziresinde bulunur. Bu türbe, bir bina olmayıp, lahitten ibarettir. Sandukası yeşil somaki, baş ve ayak taşları beyaz mermerdendir.

Hat Programı

Mermer lahidin baş taşının yüzlerinde âyetler, ayak taşının üzerinde 1553-4 (H.961) tarihli kitabe vardır.

Siyavuş Paşa Evladı Türbesi

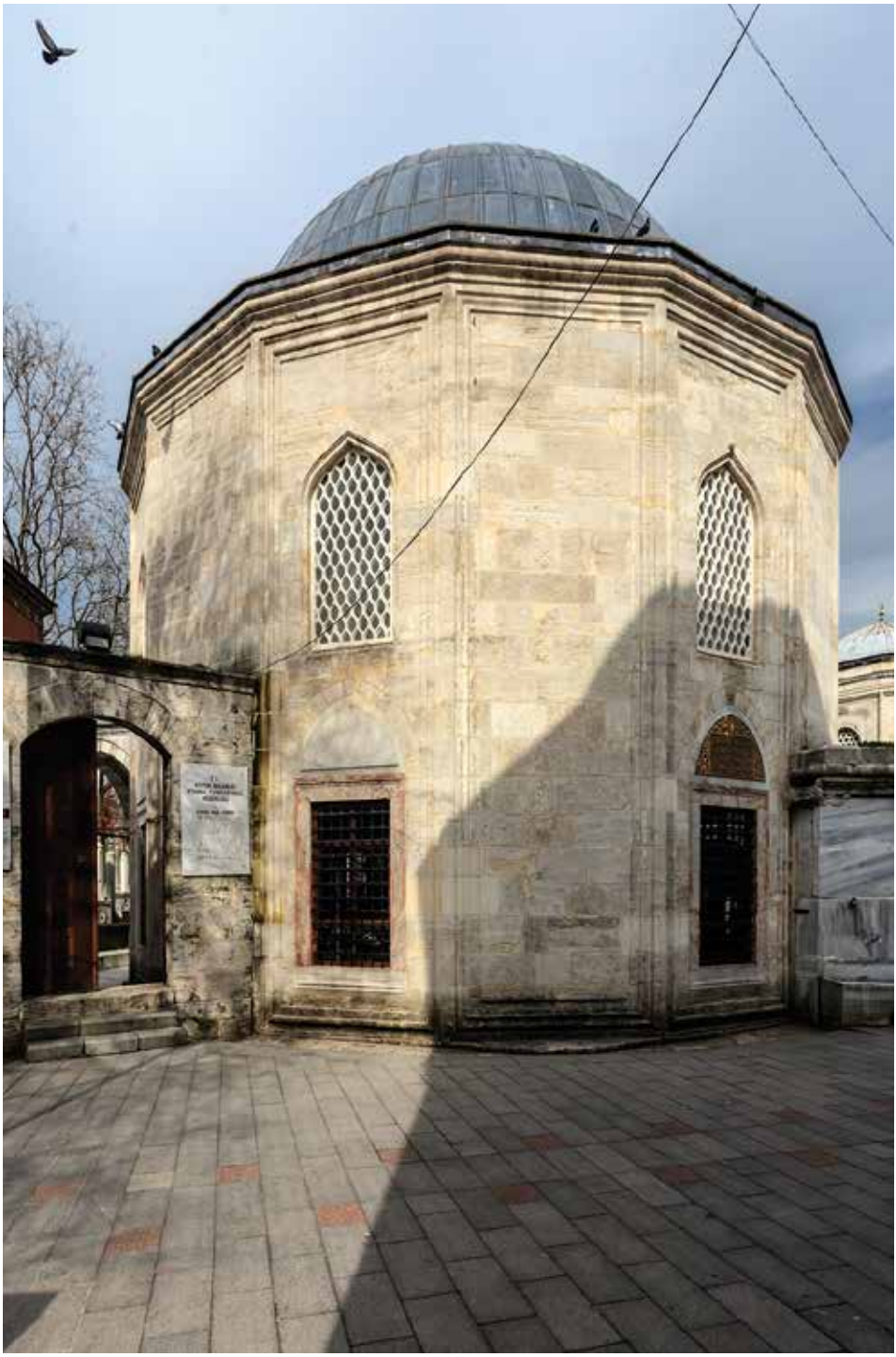

YAPIM YILI

1582-1584

ZİYARET

Erişim

Pazartesi günleri kapalı olan türbe kış döneminde 08:30-16:30, yaz dönemlerinde ise 09:00-17:00 saatleri arasında ziyaret edilebilmektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Eyüp Sultan Camii ve Türbesi'nin yer aldığı Eyüp'ün merkezi, Osmanlı İmparatorluğu'nun en kutsal mekânlarından birine ev sahipliği yapmaktadır. Burada Osmanlı Devleti'nin önde gelen devlet erkânının kabri ve türbesi yer alır. Bunlardan biri de Siyavuş Paşa Evladı Türbesi'dir.

II. Selim döneminde Enderun'da eğitim gören Hırvat asıllı Siyavuş Paşa, II. Murad döneminde sadrazamlık mertebesine yükselmiş; II. Selim ve Nurbanu Sultan'ın kızı Fatma Sultan ile evlenmişti. Tezkiretü'l- Ebniye'de, Siyavuş Paşa ve çocukları için ayrı türbeler inşa edildiği zikredilse de, Siyavuş Paşa için ayrı bir türbe yapılmamış, yapının hemen karşında bulunan Sokollu Mehmet Paşa Türbesi'nde olduğu gibi, vefat edince çocukları için inşa ettirdiği bu türbeye, çocuklarının yanı başına defnedilmişti.

Giriş kapısı üzerindeki kitabe tarihsizdir. Diğer taraftan sokak tarafındaki pencerenin kemeri içine konulan kitabe 1602-1603 tarihini taşısa da, bu tarih türbenin yapıldığı yılı değil de Paşanın ölüm tarihini gösterir. Aptullah Kuran'a (Mimar Sinan, 1986, s. 329) göre türbe, 1582-1584 yılında tamamlanmıştı.

Genişçe bir avlu içinde yer alan türbenin üç cephesi avlu duvarının dışına taşmaktadır. Avlu duvarı üzerinde Siyavuş Paşa için yapılmış 1011 (1602) tarihli bir çeşme vardır. Avlu içinde, Osmanlı dönemine ait mezar taşlarının bulunduğu bir hazire yer alır. Türbede iki adet ahşap sanduka, dokuz adet bitkisel süslemeli mermer sanduka bulunmaktadır.

Sokollu Mehmet Paşa Evladı Türbesi'nde olduğu gibi dıştan sekizgen, içten on altıgen prizma gövdelidir. Türbenin üzerini örten kubbe, sivri kemerlerin birbirine bağladığı sekiz adet ayağı üzerine oturmaktadır.
Yapının hemen önündeki pembe, beyaz sıralı taşlarla dekore edilmiş kemerlere sahip kubbeli giriş revağı, duvardan bağımsız, mukarnas başlıklı iki sütuna, onun arkasında da duvara yaslanmış iki sütuna oturmaktadır.

Kesme küfeki taşından inşa edilen yapı, hafif olması nedeniyle kubbede tuğla kullanılmıştır.

Hat Programı

Yapının caddeye bakan penceresinin alınlık kemerinde, Siyavuş Paşa'nın vefatıyla ilgili tarihsiz bir kitabe bulunmaktadır. Diğer taraftan, sokak tarafındaki pencerenin kemeri içine konulan kitabe 1602-1603 tarihi Paşa'nın ölüm tarihini gösterir. Kitabenin Türkçesi şu şekildedir: "Vezirlerin seçkini Siyavuş Paşa ki yeri en yüksek makam olmuştu. / Bağıcı herkese bolca idi, (bu yüzden) hem soylu hem de sıradan kişiler kendine dua ederlerdi. / Allah'ın emri ona ansızın erişti. Korkmadan gelen emre boyun eğerek ahirete / Temiz ruhu göğe doğru yükseldi ve Cennet bahçesi kendisine yuva oldu. / Hekimi ölümüne (şöyle tarih düşürdü: Cennet Siyavuş Paşaya mesken oldu, 1602-1603."

Pandantiflerde görülen ve etrafı rumilerden oluşan kalemişiyle çevrelenmiş çini madalyonlarda lacivert üzerine beyaz sülüslü hatla "Allah", "Muhammed", ciharyar-i güzin, "Hasan" ve "Hüseyin" yazmaktadır. İç mekandaki pencere alınlıklarında, iki katlı pencerelerin arasında yapıyı çepeçevre kuşatan kitabe kuşağında ve lacivert zemin üzerine beyaz sülüsle ayetler yazılmıştır.

Mimari Öğeler

Kapının olduğu cephede bir, diğer yedi cephede ise iki katlı pencereler yapıyı içten aydınlatmaktadır.

Dökme demir parmaklıklı alt sıra pencereleri dikdörtgen söveli olup, sövelerin üzerinde sivri kemerli mermer alınlıklar bulunur. Üst kat pencereleri ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir.

Kapı dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış ve üzerine bir ayet kitabesi yerleştirilmiştir.

İç mekanda, ayakların yüzeyinde, zeminden (yaklaşık) 1.5 metre yükseklikte, içleri çinilerle kaplı kavukluklar (niş) bulunur. Bu nişler dıştan, mermer bir pano içine alınmıştır.

Hat Sanatı ve Süsleme

Siyavuş Paşa Türbesi'nin içinde kalemişi, çini ve ahşap süsleme yer alır. Kalemişi süslemeler revakta ve yapı içinde kubbe ile pandantiflerde görülmektedir. Bitkisel kompozisyonlu olan kalemişleri daha önce yapılan restorasyonlar sonucunda yenilenmiştir. Çiniler pencere alınlıklarında, girişin iki yanındaki panolarda, giriş üzerinde bulunan ayet kitabesinde, yapıyı dolaşan ayet

kuşağında, pandantiflerde ve kavukluk içlerinde görülmektedir. Pandantiflerde görülen ve etrafı rumilerden oluşan kalemişiyle çevrelenmiş çini madalyonlar içinde hatlar yer alır.

Girişin iki yanında bulunan panolarda mavi, lacivert, firuze, yeşil, beyaz ve kırmızı renklere sahip çinilerde yer alır. Birbirinin eşi olan bu panolar üç bölüme ayrılmıştır: Ortada niş içerisinde çin bulutlarından meydana gelen bir vazodan çıkan şemse motifi; üstte rumi dolgulu köşebentlerle oluşturulan niş içerisinde beyaz zemin üzerinde bir kandil tasviri yer almaktadır; en altta ise renkli taş görünümlü çiniler yer alır.

Geometrik geçmelerden oluşan ve kündekari tekniğiyle yapılmış kapıda ve pencere kanatlarındaki ahşap işçiliği ilgi çekicidir.

Dış cepheler, dikdörtgen profilli silme kuşaklarıyla hareketlendirilmiştir. Cephe duvarları profilli kornişlerle sonlandırılmıştır.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Türbenin giriş revağında ayakkabılar çıkarıldıktan sonra içeri girilebiliyor. Yapı içerisinde türbeden sorumlu türbedardan bilgi alabilirsiniz.

Eyüp Sultan Camii ve Türbesi'nin yer aldığı Eyüp'ün merkezi, Osmanlı İmparatorluğu'nun en kutsal mekânlarından birine ev sahipliği yapmaktadır. Burada Osmanlı Devleti'nin önde gelen devlet erkânının kabri ve türbesi yer alır. Dar sokaklar arasından geçerken bu türbeleri görmenizi öneririz.

Pierre Loti Kahvesi'nde kahvaltı edebilir ve büyüleyici İstanbul panoramasını seyredebilirsiniz.

Soğukkuyu Kapıağası Cafer Ağa Medresesi

YAPIM YILI

1559-1560

ZİYARET

Erişim

Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'na tahsis edildikten sonra Caferağa Medresesi Uygulamalı El Sanatları Merkezi olarak kullanılmaktadır. Merkezde günübirlik sanatsal eğitimler (workshoplar), geleneksel Türk sanatlarıyla ilgili atölye çalışmaları ve hediyelik eşya satışı gerçekleştirilmektedir. Bunun yanında medresedeki cafede, kahvaltı, öğle yemeği, çay servisleri yapılmaktadır.

Ulaşım

Yapıya en kolay tramvay kullanılarak ulaşılıyor. T1 Kabataş-Bağcılar tramvay hattının Sultanahmet durağında inip Ayasofya Müzesi'ne doğru yürüdükten sonra, Müze'nin hemen yanındaki Caferiye Sokağı'na girmek gerek. Bu sokaktan yaklaşık 100 metre kadar yürüdükten sonra, solda bulunan Soğukkuyu Çıkmazı'na girerseniz yapıyı sokağın sonunda görürsünüz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Uygulamalı El Sanatları Merkezi ve Cafe

Kullanıcı

Türk Kültürüne Hizmet Vakfı

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Külliyeden bağımsız olarak inşa edilmiş bir yapıdır. Yapının inşası Kapıağası Cafer Ağa tarafından başlatılmış, fakat o ölünce kardeşi baş haremağası Gazanfer Ağa tarafından bitirildiği kaynaklarda belirtilmektedir.

Kuzey-güney doğrultusunda düzenlenmiş bir yapıdır. Medresenin yerleştiği yamacın dik oluşu nedeniyle Sinan, Alemdar Caddesi'ne bakan tarafa yüksek bir altyapı koyarak, buraya tonozlu dükkânlar yerleştirmiştir. Medresenin Alemdar Caddesi'ne bakan kapısı yanında, Soğukkuyu Çıkmazı'ndan girilen ana girişi bulunur.

Dikdörtgen avluyu çevreleyen, kolları eşit uzunlukta olmayan U planlı dizilmiş hücreler ve revaklarla, U'nun açık bırakıldığı cephenin ortasına yerleştirilen dershane odasından oluşmaktadır. Dikdörtgen avlunun güneyinde dershane, kuzeyinde helalar, iki uzun kolda da öğrenci

odaları yer almaktadır. Batıda yedi, doğuda dört, kuzeyde ise bir oda yer almaktadır. Bu odaların üzeri toplamda on iki adet kubbeyle örtülmüştür. Güney koldaki beş odanın üzeri çeşitli sayıda aynalı tonoz ve kubbe ile örtülmüştür.

Dershaneye girişte, sütunlar üzerine oturan kırma çatılı bir sundurma bulunmaktadır. 6 x 6 m boyutlarındaki kare planlı dershane kasnaksız bir kubbeyle örtülüdür.

Avluya girişi sağlayan kapının yer aldığı güney-doğu köşesi, kapı dolayısıyla boş tutulmuş, buraya medrese odaları yerleştirilmemiştir. Bu düzenleme asimetrik bir plana neden olmuştur. Avluyu üç yönden saran revakların üzeri çapraz tonozla örtülmüştür. Avluda dikdörtgen prizma biçiminde, üstü dört yöne eğimli bir kapakla örtülen sandık biçiminde mermerden yapılmış bir su haznesi yer alır.

Dış duvarlar küfeki taşı ve tuğla dizilerinden oluşan almaşık teknikle, avluya bakan cepheler ve revak sütunları küfeki taşından inşa etmiştir.

Hat Programı

Dershanenin avluya bakan giriş cephesi üzerinde üç adet kitabe bulunur. Giriş kapı kemeri üzerinde yer alan celi talik hatlı inşa kitabesinin metni şu şekildedir: "Yüce saltanat makamının nişanı ve hakanlık tuğrasının hükmü olur ki halen İstanbul'da akmakta olan Bodrum suyundan, daha önce Kapımız ağası olan (ve) vefat eden Cafer Ağa'nın adı geçen şehirde bina ettirdiği medresesine bir masura su verilmesini emr edip bu hükm-i şerifimi verdim. Ve buyurdum ki Ferman-ı Hümayun'un gereğince zikrolunan sudan adı geçen medreseye bir masura su verilip daima akıtılmalı, bu konuda kimseden bir engel, menetme ve kaldırma olmaya, böyle bileler (ve) alamet-i şerife itimat kılalar. Sene 967 [1559-1560]."

Diğer iki kitabe dershane kapısının sağına ve soluna yerleştirilmiş olup, 19. yüzyıla aittirler. Sağdaki kitabe, celi talik hatla nakşedilmiştir: "Saray-ı hümayun uncubaşısı merhum Hacı Mustafa Ağa'nın vasiyeti bulunan, Özel Baltacılar başı saadetlü Süleyman Ağa marifetiyle, adı geçen merhumun üçte bir malının fazlası olarak 3500 kuruş Özel Baltacılar Vakfı gelirlerine katılarak her kesesi aylık beşer kuruş gelir itibariyle her ay toplam 35 kuruş Büyük Ayasofya yakınında bulunan Soğuk Kuyu Medresesi'nde kuyu başı ile ayak yolu ve kapı arasında asılmış olan üç adet kandil zeytin olmayıp adı geçen kandillerin zeytinyağlarına sarf olunmak ve güneşin batışından doğuşuna kadar yakılmak şartıyla adı geçen medrese talebesinden seçilen bir efendi(nin) her ay adı geçen vakıf mütevellisinden söz konusu parayı alıp harcaması için bu yere şerh ve adı geçen merhumu hayır duadan unutmamaları için kayd olundu. Sene 1261 [1846]."

Soldaki, üçüncü ve son kitabe talik hatlıdır: "Saray-ı hümayunda bulunan özel Zülüflü Baltacılar kethüdası olup mübarek Hac yolunda vefat eden Niğdeli Süleyman Ağa'nın üçte bir malından olarak, adı geçen Baltacılar neferlerinden olan varisi Mustafa Efendi marifetiyle Büyük Ayasofya Camii şerifi yakınında bulunan Soğuk Kuyu Medresesi'nde odalarda bulunan talebe ulûm için zeytinyağı bedeli olmak üzere adı geçen Baltacıların vakfına 4000 kuruş verilip her keseyi aylık beşer kuruş toplam gelir itibariyle 40 kuruş aylık, adı geçen vakfın mütevellisi tarafından hediye edilerek ne kadar zeytinyağı eder ise adı geçen talebe-i ulûma taksim edilmesi ve adı geçen vakfedenin hayır dua ile yâd edilmesi cümlenin ma'lumu ola. Sene 1263 [1846-1847]."

Mimari Öğeler

Güney cephedeki tonozlu odalarda birer ocak ve dörder tepe penceresi, kubbeli odalarda ise dışarıya açılan ikişer üst pencereyle avluya bakan bir pencere yer almaktadır. Medrese odalarında birer ocak, niş ve ayrıca dışarıda bacaları yer alır.

Süsleme

Çoğu medresede olduğu gibi, burada da süsleme kullanılmamıştır.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Uygulamalı El Sanatları Merkezi olarak kullanılan medresenin odalarında sergilenen hat, ebru ve seramik çalışmalarına göz attıktan sonra avluda oturup bir şeyler içebilirsiniz.

Sokollu Mehmet Paşa (Azapkapı) Camii

YAPIM YILI

1577-1578

ZİYARET

Erişim

Restorasyon nedeniyle kapalı olan camideki çalışmaların yakın zaman içerisinde tamamlanarak açılması planlanmaktadır.

Ulaşım

Caminin hemen önünden uzanan, Tersane Caddesi'nden geçen toplu taşıma araçlarıyla yapıya ulaşabilirsiniz. Eğer otobüsle gelecekseniz, cami yakınındaki Azapkapı durağında inebilirsiniz. Farklı bir alternatif olarak M2 Yenikapı - Hacıosman metro hattı kullanılabilir: Bu hattın Haliç durağından inerseniz, Beyoğlu, Haliç kıyısındaki camiyi görürsünüz.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Asıl adı Bayo olan ve Ortodoks Sırp kökenli olduğu iddia edilen Sokollu Mehmet Paşa, Bosna'nın Višegrad kazasına bağlı bir köyden devşirilerek Müslüman olmuştu. Paşa'nın anonim biyografisinde, Kanuni Sultan Süleyman tarafından sarayında hizmetkâr olarak çalışacak oğlanları bulması için gönderilen bir yeniçeri yazıcısının, geleceğin veziriazamını bir köyde bulup gözüne kestirdiğini, çocuğun ileride büyük bir zat olacağını anladığı kaydedilir. Yeniçeri yazıcısı, oğullarını vermek istemeyen ebeveynlerine dediği şu sözler Sokollu'nun gelecekteki büyük makamının habercisi gibiydi: "Fakir oğlunuzun padişah hizmetiyle onurlandırılacağını ve daha sonra yüksek bir makama yükselip hepinizin sonsuz zenginlik ve mutluluğa kavuşacağınızı bilmez misiniz?... Zira bu fakir oğlan metruk yurdunuzu terk etmezse, padişah hizmetine girerek sonsuz bir iktidara erişmesi nasıl mümkün olabilir?" Böylece neredeyse tüm imparatorluğa hükmeden Sokollu'nun öyküsü başlıyordu.

Paşa'nın Azapkapısı'nda inşa ettirdiği cami, 1546-1549 yılları arasında kaptan-ı derya iken eklemelerle genişletmiş olduğu Haliç Tersanesi'nin yanında yer alır. Caminin bu konumu Paşa'nın zaferlerle dolu denizci geçmişine göndermede bulunur. Haliç'in karşı kıyısında yer alan Süleymaniye siluetiyle yakın bir ilişkisi vardır (Sonradan yapılan Haliç Atatürk Köprüsü ve Haliç Metro Köprüsü nedeniyle bu ilişki kopmuştur). Kılıç Ali Paşa Camii'nde olduğu gibi, inşasında tersanedeki kürek mahkumları çalıştırılmıştı.

Sokollu Mehmet Paşa'nın vakfiyesinde caminin kuzeyinde sıbyan mektebi ve hamamın varlığından bahsedilse de, Sinan eserlerinin listesini veren tezkirelerde mektebin adı zikredilmez. Mektep günümüze gelemezken, caminin karşısındaki Sokollu Mehmet Paşa (Yeşildirek) Hamamı, ne yazık ki özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiştir. Ayrıca bir zamanlar Sokollu'nun

vakfettiği ve gelir getirmesi için yapının tonozlu alt katına yapılan üç dükkan, on bir mahzen ve yapı civarında kırk altı adet iki katlı dükkân yer almaktaydı. Tarihçi Selaniki, 1596 yılında çıkan bir yangında bu yapıların yandığından bahseder: "Ve şehr-i şevvâlün ikinci gecesi, kazâ-i Îlâhî ile mahrûsa-i Galata hâricinde merhûm Mehmet Paşa Cami'i önünde vâki olan dükkanlara ve fevkâni odalara ki esbâb ve âlât-ı sefâ'in mahalli mahâzin idi, nâgehânî âteşdüşüp, ikrâk oldı. Vüzerâ-i izâm ve Yeniçeri tâ'ifesi yetişüp söyündürmeğe varınca ol kenâr yandı gitti..."

Caminin yüksek yan cepheleri, iç mekân düzenini yansıtmaz. Merkezi kubbenin çevresinde, köşelerde basamaklı kemerlerle çerçevelenen dört küçük yarım kubbe ve cephelerin ortasında daha büyük dört yarım kubbe yer alır. İçteki ayakların üzerinde yükselen, kubbeli sekiz adet ağırlık kulesi, kubbe kasnağını kuşatır. Kuzey-güney yönündeki iki yarım kubbe derin bir plana sahipken, batı-doğu aksında bulunan diğer iki kubbe daha sığdır. Bunların aralarında kalan yarım kubbeler ise, daha küçük ve alçak olarak inşa edilmiştir.

Cami içinde U planlı iki katlı mahfiller, dikey taşıyıcıları yumuşatırken, iç mekânda kalabalıklık hissini yaratır.

Mimar Sinan'ın İstanbul'da tasarladığı sekizgen baldakenli camiler içinde Rüstem Paşa Camii'nden sonra ikinci örnektir. Her iki yapı da tonozlu birer zemin katı üzerinde yükselirler ve bu katlar dükkan olarak kullanılmıştır. Ayrıca her iki cami de külliyesiz olarak inşa edilmişti ve etraflarını kapatan avlu duvarları olmaması sebebiyle, çevrelerindeki mahalleyle bütünleşiyorlardı. Bu benzerlik dışında bazı farklar da mevcuttur: 11,80 metre çaplı kubbesi, Rüstem Paşa Camii'nin 15,20 metre çaplı kubbesinden daha küçüktür. Rüstem Paşa Cami'nin dikdörtgen planına nazaran Azapkapı'daki caminin planı kareye yakın ve biraz daha merkezidir. Ayrıca Rüstem Paşa'dan farklı olarak, merkezi kubbenin tabanı sekiz yandan da yarım kubbelerle desteklenmiştir.

Sokollu'nun bu camisinin, selefi Rüstem Paşa'nın camisi dışında benzerlik taşıdığı (bunu rekabet olarak düşünebiliriz) bir cami daha vardı: Sokollu'nun sekizgen baldakenli tipi, çıkıntılı mihrabı ve sekiz adet ağırlık kulesiyle, Selimiye Camii'nin planını hatırlatır. Azapkapıdaki bu cami, Selimiye'nin veziriazamlık makamına uyarlanarak küçültülmüş bir örneğini temsil eder. Kuzey cephesinin iki ucundaki kapılar, Atatürk Köprüsü'ne bitişik dar avluya açılır. Bu iki kapıdan girildikten sonra çıkılan merdivenlerden son cemaat yeri revağına girilir. Son cemaat yeri revağında, geleneğin dışına çıkılarak yeni uygulamalara gidilmiştir. İki uçtaki merdivenli kapıdan ulaşılan son cemaat yeri revağı, geleneksel kubbeli son cemaat yerlerinden farklı olarak eğimli bir çatıyla örtülmüştür. Ayrıca dört mihraplı ve iki de çifte cümle kapısı yenilik olarak okunabilir. Cümle kapıları mukarnas kavsarasız ve sade kemerlidir. Revağın altında tonozlu dükkânlar vardır. Bu dükkanlar şimdi duvarla örülüdür.

1938-1941'deki onarımlarla birlikte cami zemin katının kemerleri ve kapıları duvarla örülerek kapatılmıştı. Sonradan yapılan Haliç Atatürk Köprüsü nedeniyle yapının tersaneyle olan bağı koparılırken, yakın bir zaman önce açılan Haliç Metro Köprüsü caminin suyla olan ilişkisini gölgelemiştir.

Hat Programı

Caminin kuzeybatı köşesindeki merdiveninin iç duvarındaki beyaz mermer levhaya nakşedilen sülüs hatlı Türkçe inşaat kitâbesi, bir zamanlar kaptan-ı derya (1546-1549) olan Paşa'nın geçmişini hatırlatır gibidir: "Büyük Âsaf (veziriazam), dönemin övüncü Mehmed Paşa/Hayır ve güzelliğin tecellisi, lütuf ve cömertliğin kaynağıdır // Deniz kenarında bu süslü camiyi yapmış iken/Şimdi o binayı tekrardan kârgir olarak yaptırdı//Tersânenin yerinde din ehli toplanarak/Hayır sahibi için beş vakit namaz kılarak rahmet dilediler//Bu duaya gaipten seslenici de el kaldırarak tarihini dedi: 'Âsaf'ın camisi, Tanrı'ya ibadet ve dua yeridir'."

Yapı henüz inşa halindeyken yazılan vakfiyesi, kurşun kubbeli camiyi, deniz kıyısında latif bir su kabarcığına benzetir: "Hilâl endamını bir kemere dönüştürdü / Onun kapısında altın bir kapı tokmağı olmak için // Teklifsizce, o erişilmez kubbe / Denizin kenarında (dudağında) latif bir su kabarcığı oldu."

İç mekana girildiğinde mimari elemanlara nakşedilmiş hatlar ziyaretçileri karşılar. Sekiz kubbe pandantifini kaplayan çinilerde standartlaşmış sekiz kutsal isim yazılmıştır. Saat yönünün tersine okunduğunda: "Allah", "Muhammet", "Ebubekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin"

Mermer mihrabın tepesindeki çini alınlıkta Mimar Sinan eserlerinde sıkça kullanılan Âli İmrân Suresinden bir ayet (3: 37) yer alır. Bu ayet parçasında, ait olduğu mimari elemana gönderme yaparcasına, "mihrap" sözcüğünü içerir: "[Hz.] Zekeriya, onun [Hz. İsa'nın annesi Meryem] yanına, mihraba (mabede) her girişinde onun yanında bir rızık bulurdu…". Ayrıca mihrabı çerçeveleyen kemerin altına Kelime-i Tevhid nakşedilmiştir. Çıkıntılı mihrab nişinin pencere alınlıklarında bulunan kitabelerde Âyet el-Kürsî'den (2: 255) alıntılar vardır.

Mimari Öğeler

Cami minareleri geleneksel olarak kuzeybatı köşesine yerleştirilirdi. Bu yapıda bir yenilik olarak minare kuzeydoğuda ve cami duvarına bir kemerle bağlanan müstakil bir yapı elemanı olarak inşa edilmiştir. Minare 1807 yılındaki yangında hasar görmüş, daha sonra düşen yıldırım nedeniyle yıkılan minareden yalnızca kürsü ve papucun bir kısmı kalmıştı. 19. yüzyıldaki onarımla Barok üslupta yeniden inşa edilen minare, 1958'deki onarımla klasik görümüne uygun olarak yeniden yapılmıştır.
Zemin katını fevkâni camiden ayıran ve Sinan'ın 1570 sonları ve 1580'lerde tasarladığı bazı geç dönem camilerinde (Kılıç Ali Paşa ve Mesih Mehmet Paşa camileri) olduğu gibi burada da silme kuşağı, bütün yapıyı dolanır. Bu silme, Azapkapı'daki camiyi kuşatırken, zemin katını fevkâni camiden ayırmaktadır. Cepheler, dikey payandarlarla dikdörtgen alanlara bölünmüştür.

Çok sayıda pencerelerin yer aldığı perde duvarlar, Sinan'ın "klasik-sonrası" üslûbunun öncüsüdür.

Süsleme

Dikdörtgen söveli pencerelerin üstündeki sivri kemerli, kafesli mermer şebekeli alınlıklar Sinan'ın ustalık dönemi sonrasının özelliklerini taşır. Cephelerdeki çok sayıdaki pencereler, iç açı-

cı namaz mekânını ışığa boğmaktadır. Renkli camlı üst pencereler, kalemişi nakışlı bezemeler ve kitâbeler tümüyle yenilenmiştir.

Sekiz adet kubbe pandantifini kaplayan İznik çini kaplamaları, kıble duvarının renkli camlı pencereleri gibi 1941'de yenilenmiştir. Camideki bazı çini panoların çalındığı iddia edilir.

YAPI TARİHİNDEN

Camiden bazı seyyahlar övgüyle bahseder. Bunlardan biri de Evliya Çelebi'dir: "... sultan camileri gibi aydınlık bir camidir. Bütün pencereleri denize bakar. Bütün kubbeleri ve bir kat biçimli minaresi sağlam yapılmıştır. Bu cami deniz kenarında dar yerde bulunduğundan minaresi sol tarafında, yol aşırı kondurulmuştur. Uzun taş, biçimli bir minaredir. Bu cami iskele başında olduğundan kalabalık cemaate sahiptir ki gece gündüz cemaatsiz kalmayan aydınlık bir camidir. Koca Mimar Sinan yapısıdır."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Cami, planlar ve mimari detaylar konusunda Rüstem Paşa ve Selimiye camileriyle benzerlikler göstermektedir. Azapkapı'ya gelmeden evvel, bu üç yapının plan ve kesitlerini incelerseniz, benzerlikleri daha rahat algılarsınız.

Haliç'in karşı kıyısında yer alan M siluetiyle yakın bir ilişkisi vardı. Ne yazık ki, sonradan yapılan Haliç Atatürk Köprüsü ve Haliç Metro Köprüsü nedeniyle bu ilişki zedelense de bu iki köprü, camiyi geniş bir açıdan ve yukarıdan inceleme fırsatı sunuyor. Ayrıca Paşa'nın kaptan-ı derya iken eklemelerle genişletmiş olduğu Haliç Tersanesi'ni de buradan seyredebilirsiniz.

Caminin Haliç'e bakan batı cephesi geniş ve kısmen ferahtır. Özellikle gün batımına doğru bu cephedeki renkli camlardan süzülen ışık, benzersiz bir görsel etki yaratmaktır.

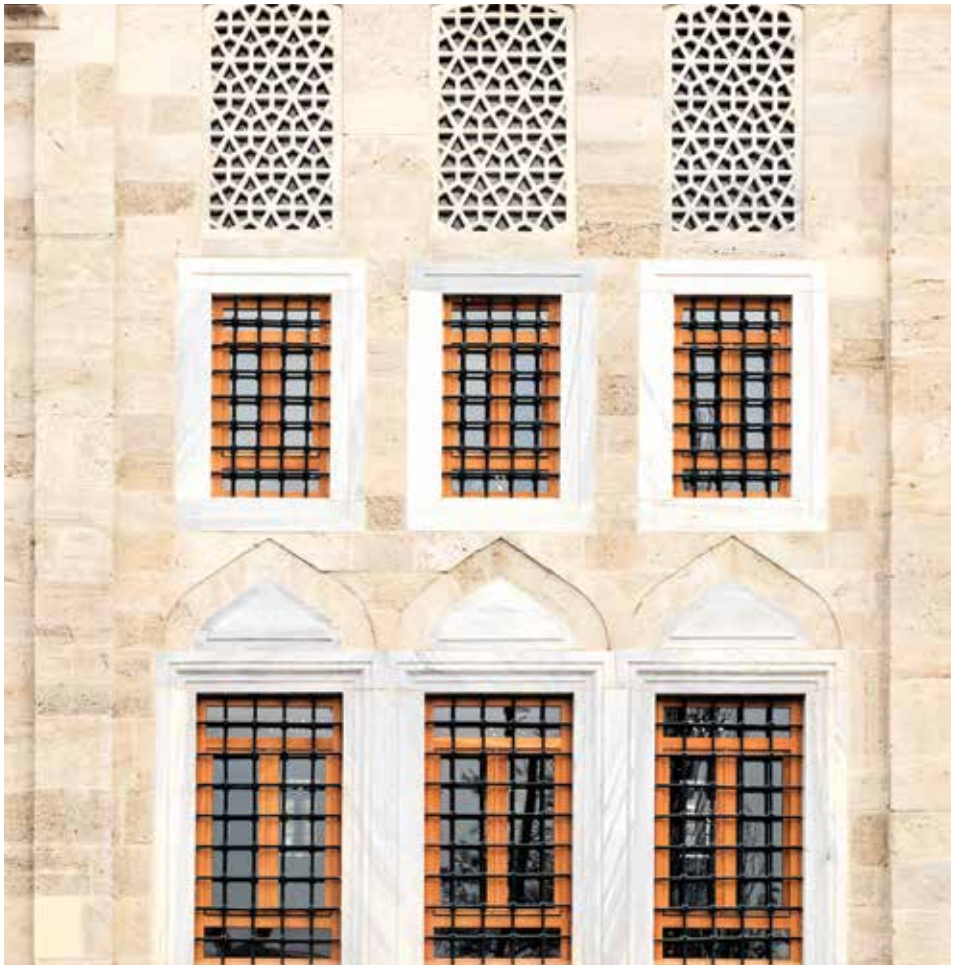

Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi (Eyüp)

NEREDE

Camii Kebir Sokak/Eyüp

YAPILAR

Türbe, medrese ve darülkurra

ZİYARET

Ulaşım

Eyüp merkezindeki Eyüp Sultan Camii'nin hemen yanında yer almaktadır. Eyüp'ten geçen toplu taşıma araçlarını kullanarak yapıya ulaşabilirsiniz. Külliyeye, kuzeydeki, Kebir Sokağı'nda bulunan iki farklı kapıdan girilebilir.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Sokollu, imparatorluğun en güçlü adamlarından biri olarak Balkanlardan Hicaz'a kadar uzanan birçok eser yaptırmıştı. Bunlardan biri de Eyüp'te yer alan, türbe, medrese ve darülkurradan oluşan Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi'dir.

Eyüp Sultan Camii'nin yakınında yer almasından dolayı camiye yer verilmeyen bu türbe külliyesi, Paşa'nın peşi sıra vefat eden çocukları anısına yapılmıştı. Yüksek duvarlarla çevrili külliyeye doğuda yer alan kapıdan girilir. Külliyedeki yapılar, güney-kuzey doğrultuda dizilmiş olup, aynı eksen üzerinde yer alır. Darülkurra, türbe ve medresenin bulunduğu alandan alçak bir duvarla ayrılan bir avlu içinde yer almaktadır. Külliyeye, kuzeydeki, Camii Kebir Sokağı'ndaki iki farklı kapıdan girilir. İlk kapı, türbenin hemen solunda; ikinci kapı ise darülkurranın hemen karşısında bulunur. Külliyenin sokağa bakan cephe duvarında bir çeşme; külliyenin bahçesinde, Osmanlı dönemine ait mezar taşlarının bulunduğu küçük bir hazire yer alır. Çeşmenin talik hatla yazılmış kitabesi şu şekildedir: "Peygamber'in adaşı o bahtı açık, bu temiz şarabî sebil kıldı. Bu kevser [suyundan] içenler, çocuklarının ruhuna dua göndersinler. Nihâdi içerek, tarihini söyledi: Cennet selsebilî tatlı su. Bunu Hıdır yazdı. 976 [1568-1569]."

Külliye, dönemin metinlerine de konu olmuştur. Evliya Çelebi'nin 18. yüzyılda kaleme aldığı Seyahatname'de külliyeyle ilgili şu küçük pasaj yer alır: "Vezir türbeleri içinde bundan büyük türbe, imaret [darülkurra], ve medrese yoktur."

Sokollu Mehmet Paşa Türbesi (Eyüp)

YAPIM YILI

1568-1569

ZİYARET

Erişim

Pazartesi günleri kapalı olan türbe kış döneminde 08:30-16:30, yaz dönemlerinde ise 09:00-17:00 saatleri arasında ziyaret edilebilmektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Üç padişaha (Kanuni, II. Selim, III. Murat) veziriazamlık eden Sokollu Mehmet Paşa, Bosnalı derviş tarafından 1579'da hançerlenerek öldürülmüş ve hemen ardından şehit ilân edilmişti. Paşa, büyük bir merasimle Eyüp'te Mimar Sinan'ın yapmış olduğu Sokollu Mehmet Paşa Türbesi adıyla anılan anıtsal türbeye, çocuklarının yanına defnedildi. Sokollu'nun Eyüp'te inşa ettirdiği külliyenin içinde bulunan türbe, medresenin hemen karşısında yer almaktadır. Türbe, üzeri düz çatıyla örtülü, üç kemerli bir revakla medreseye bağlanmaktadır.

Türbenin içerisinde Sokullu Mehmed Paşa ve onun oğulları, kızları ve torunlarına ait olmak üzere, on sekiz adet sanduka bulunmaktadır.

Siyavuş Paşa Evladı Türbesi'nde olduğu gibi dıştan sekizgen, içten on altıgen prizma gövdelidir. Yapı içinde sekizgenin köşelerine sekiz adet yuvarlak niş, nişlerin aralarına yedi pencere ve bir de kapı konularak sekizgen prizmalı gövde onaltıgene çevrilmiştir. Kurşun kaplı kubbe, içten doğrudan duvarlara, dışta ise sekizgen kasnağa oturmaktadır.

Kesme küfeki taşından inşa edilen yapıda, kubbede hafif olması nedeniyle tuğla kullanılmıştır.

Hat Programı

Türbenin avlu kapısı üzerindeki sülüs hatlı Arapça mermer kitabeye göre 976'da (1568-69) Sokullu Mehmet Paşa tarafından genç yaşta vefat eden oğulları için yaptırılmış olduğu yazılıdır: "Şah Selime [II. Selim] veziriazam olan, iki cihan adaşının mübarek hafızası üzerindeki her şey fanidir. Ayetini hatırladı. Paşa Hazretleri bu mübarek yüce makamı yaptırdı.

Çocuklarının temiz türbesi, huri ve gençlere cennet bahçesi (gibi) oldu. Bu süslü eve cennet diyen Nihâdi, hemen iki tarih düşürdü: Tam hoş makam ve mübarek yer. Cennet halkının evi temiz türbe… Sene H.976 [1568-1569]."

Türbenin giriş kapının üzerindeki altın yaldızlı dikdörtgen panoda celî sülüs hatla "amentü" yazılıdır. Türbenin içindeki tepe pencerelerinin üzerindeki çini kuşağında, yapıyı dolanan bir hat kuşağı yer alır. Bu çinilerde, lacivert zemin üzerine beyaz sülüs hatla nakşedilmiş Ayetel Kürsi'ye yer verilmiştir.

Mimari Öğeler

Giriş cephesi hariç cephelerde, dikdörtgen profilli kornişlerin arasında kalan, iki katlı dikdörtgen pencereler yer almaktadır. Toplamda on dört pencere bulunur. Düz söveli alt pencerelerin üstünde bulunan ikinci kat pencereleri sivri kemerli alınlıklar geometrik taksimatlı ajurlu şebekelerle zenginleştirilmiştir. Tepe pencereleri alçı şebekelidir. Bursa kemerli dikdörtgen kapı, dikdörtgen profillerle kuşatılarak hareketlendirilmiştir. Kurşun kaplı kubbenin oturduğu sekizgen kasnakta korniş dizileri bulunur.

Süsleme

Kubbe geometrik formlu, beyaz ve pembe renkli kalemişleriyle bezenmiştir. Tepe pencerelerin üzerinde çini kuşağı, yapıyı boydan boya dolanır.

Yapının kapısı, palmet kesitli yeşil-beyaz mermer dizilerinde oluşan almaşık bir kemere sahiptir.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi'nin kaleme aldığı Seyahatname'de türbeyle küçük bir pasaj yer alır: "Mimar Sinan yapısıdır. Süleyman'a, Selim'e, Murad Han'a kırk yıl vezirlik edip sonunda Divan'da bir eli kanlı deli serhadli bıçağıyla şehit olduğuna tarihtir…"

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Türbenin giriş revağında kadın ziyaretçiler için başörtüsü ve etek bulunuyor. Kısa şort-elbise ve başı açık şekilde (kadınlar için) girilmemesi gerektiğini belirten girişteki yazı, ziyaretçilerin nasıl davranması ve giyinmesi konusunda uyarıyor. Türbenin giriş revağında ayakkabılar çıkarıldıktan sonra türbeye girilebiliyor. Yapı içerisindeki türbedardan, yapı ve türbede gömülü kişilerle ilgili bilgi alabilirisiniz.

Sokollu Mehmet Paşa Medresesi (Eyüp)

YAPIM YILI

1568-1569

ZİYARET

Erişim

1918'de evkaf deposu olarak kullanılan medrese, daha sonra uzun bir süre atıl halde kalmıştı. Yakın bir zamana kadar Eyüp Aile Sağlığı Merkezi olarak kullanılmaktaydı. Restorasyon nedeniyle kapalı olan yapı, kullanılmamaktadır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Sokollu'nun Eyüp'te inşa ettirdiği külliyenin içinde bulunan dikdörtgen planlı medrese, türbenin hemen karşısında yer almaktadır. Medrese, üzeri düz çatıyla örtülü, üç kemerli bir revakla türbeye bağlanmaktadır. Bu uygulama, Orta Çağ Anadolu Selçuklu yapılarında sık görülen medrese-türbe ilişkisinin Osmanlı Mimarlığının gündemine getirilmesi olarak yorumlanabilir. Yeni olan, iki kütlenin yapıştırılmaması, türbenin kütlesel bağımsızlığı korunarak, bir revak öğesi ile medreseye bağlanmasıdır.

Medresenin ana girişi, dershanenin türbeye bakan cephesinde yer almaktadır. Ayrıca dershanenin avluya açılan bir kapısı bulunmaktadır. Yapının darülkurra ile bağlantısı için revaklardan kuzey yönüne bir yan kapı açılmıştır. Beşik tonoz örtülü ayrı bir yapı olarak biçimlenen helalara çıkışı sağlayan kapı ise, avlunun güney ucunda, dershanenin tam karşısındadır.

Medrese, dikdörtgen planlı dar uzun bir avlunun iki yanında uzanan hücreler ve simetri ekseni üzerinde yer alan dershaneden meydana gelir. Medresenin doğu ve batı kanatlarında on birer, toplamda ise yirm iki adet kubbeli oda ve bir dershane vardır. Dershanenin üzeri mukarnaslı tromplarla geçilen 9,60 metre çapındaki anıtsal kubbeyle (bu kubbe neredeyse türbeyle eşdeğerdir), diğer odaların üzeri ise standart çapta (3.40 m) kubbelerle örtülmüştür. On dokuzu talebe odası, biri giriş holü, kalan ikisi de eyvan olarak düzenlenmiştir. Eyvanlardan biri iç avluya diğeriyse dış avluya bakar. Medresenin ortasında üstü açık dikdörtgen avlu yer almaktadır. Avluda kırma çatıya benzer kapaklı, sandık biçiminde bir hazne ilgi çekicidir. Avlu, baklavalı başlıklara sahip sütun dizilerinden oluşan sivri kemerli, kubbeli revaklarla çevrelenir. Medrese odaları ve revaklarında yer alan kubbeler içeriden pandantiflere oturur.

Ucuz olmasından dolayı yapının dış duvarlarında bir sıra taş, üç sıra tuğladan almaşık, avluya açılan cephelerde ise kesme küfeki taşı tercih edilmiştir.

Hat Programı

Medresenin giriş kapısı üzerindeki mermer panoda, sülüs hatla yazılmış inşaat kitabesi yer alır: " Selim Han kızı Sultan hazretleri -ki hepsi hayır yapan kimselerdir- Rum [Anadolu] sultanın zamanında Allah için bu medreseyi kurdu. / Yeryüzünde birer yıldız gibi olan Peygamber sahabelerinden yardım diledi. Allah talip olanlarının nimetlerini bereketli kılsın. / Allah'ımız, bu hayrı kabul eyle. Gamlı gönülleri sevindiren ve sevabı sürekli bu ilim bahçesi için Nihâdi bir tarih söyledi: Burası ilimlerin tahsil yuvasıdır. 976 [1568-1569]"

Mimari Öğeler

Medrese odalarının kuzey veya güney duvarlarında üç adet niş, iç avluya bakan duvarlarında birer ocak yer alır. Güneydeki avluya sadece bir kapı, kuzeydeki türbeyle ortak olan revaka birer kapı ve iki yanındaki birer pencereyle; batı ve doğu yönlerine ikisi alt, biri üst olmak üzere üç pencereyle açılır.

Süsleme

Sade bir yapıdır. Eyvan ve odalarda süsleme bulunmaz. Dershanede ise, kubbe göbek ve eteği bitkisel kalemişleriyle süslenmiştir.

Sokollu Mehmet Paşa Darülkurrası (Eyüp)

YAPIM YILI

1579-1580

ZİYARET

Erişim

Uzun yıllar çocuk kütüphanesi olarak kullanılan darülkurra, günümüzde Eyüp Sultan İlim Kültür ve Hizmet Vakfı'nın kullanımına tahsis edilmiştir. Cumartesi günleri hariç her gün, izin almak kaydıyla, ziyaret edilebilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Kültür Merkezi

Kullanıcı
Eyüp Sultan İlim Kültür ve Hizmet Vakfı

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Sokollu Darülkurrası, türbe ve medresenin bulunduğu alandan alçak bir duvarla ayrılan bir avlu içinde yer alır. Darülkurra, küçük bir kubbeyle örtülen giriş saçağı ile kare planlı ana mekandan meydana gelir. Kare planlı mekanı örten kubbe, içeriden tromplara, dışarıda ise on ikigen bir kasnak üzerine oturmaktadır. Yapının hemen önündeki pembe, beyaz sıralı taşlarla dekore edilmiş kemerlere sahip kubbeli giriş revağı, duvardan bağımsız iki sütuna onun arkasında da duvara yaslanmış iki sütuna oturmaktadır.

Kesme küfeki taşına göre daha ucuz olmasından dolayı bir sıra taş, üç sıra tuğla dizilerinden oluşan almaşık duvar sistemiyle inşa edilmiştir.

Hat Programı
Giriş kapısı üzerindeki mermer panoda, sülüs hatla yazılmış inşaat kitabesi yer alır. Bu kitabe, veziriazamın bu binayı Kur'an'a hürmeten yaptırmış olduğunu açıklar: "Hayır sahibi Mehmet Paşa / Kur'an'ın değerini yüce kıldı. // Hayrını Allah kabul etsin. / Tecvîd ehline [Kur'an-ı Kerimi usûlüne bağlı olarak okuyanlara] şan ve şerefi büyük olan bir yer yaptı. // Nihâdi hemen tarihi söyledi: / Belli ki burası, Kur'an-ı Kerim'in tahsîl yeridir. 987 [1579-1580]"

Mimari Öğeler
Hüsrev Kethuda Darülkurrası (Vefa/Fatih)'nda olduğu gibi, tromplar ve pencere üstleri bezemelerle kaplı, pencere alınlıkları taş şebekelidir. Alt pencere kemerleri alçı şebekelerle kaplanarak içeriye giren ışık arttırılmıştır.

Kuzey cephede giriş kapısının iki yanında birerden iki adet pencere; batı ve doğu cephelerde iki alt, bir üst pencere iç mekanı aydınlatmaktadır. Altta yer alan pencereler dikdörtgen ve mermer söveli olup, bu pencereler sivri kemerli, geometrik ajurlu mermer alınlıklara sahiptirler. Üst pencereler ise sivri kemerli alçı şebekelidir.

Darülkurranın güney cephesi dıştan sağırdır, içte ise iki adet dolap nişi bulunur.

Süsleme
Bu mütevazı ölçülerdeki yapıda, sade süslemelere yer verilmiştir. Ana kubbe, tromplar ve giriş revağının kubbesi kalemişleriyle dekore edilmiştir. Kapı profilinin çini kuşağıyla kuşatılması sadece bu yapıda görülen bir uygulamadır.

Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi (Kadırga)

NEREDE

Şehit Mehmet Paşa Yokuşu Sokak, Kadırga/Fatih

YAPILAR

Cami, medrese ve tekke.

ZİYARET

Ulaşım

Külliye Sultanahmet Meydanı'na yakın bir konumda yer almaktadır. T1 Kabataş-Bağcılar tramvay hattının Sultanahmet durağında indikten sonra, At Meydanı'ndan Kadırga yönüne doğru 400 metre kadar yürürseniz, külliyeye ulaşırsınız.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Karı-kocanın ortak vakfettiği diğer birçok anıt gibi (Bali Paşa Camii ve Zal Mahmut Paşa Külliyesi) bu külliye de İsmihan Sultan'ın kocasının adıyla anılmaktadır. Bu tercih, çiftlerin ortak anıtlarının sahipliğinde, erkek banilerin hanımları gölgede bırakmasının bir başka örneğini

temsil eder. Ayvansarayi Hüseyin Efendi, külliyenin Paşa'nın adıyla anılmasına farklı bir bakış açısı getirmektedir. Ayvansarayi, caminin hanım sultan tarafından yaptırıldığını, fakat daha sonra medrese ve tekke eklediği için, Sokollu'nun adıyla anıldığını iddia eder. Sokullu Mehmet Paşa'nın vakfiyesinde Kadırga'daki caminin paşa tarafından eşine hediye olarak yaptırıldığı belirtilirken, İsmihan Sultan'ın vakfiyesinde ise cami doğrudan ona mal edildiği yazılsa da bu yapıyı çiftin birlikte yaptırdığını kabul etmek daha makuldür. Zaman içerisinde imparatorluğun en güçlü adamlarından biri olan Sokollu, Kanuni'nin torunu ve II. Selim kızı olan İsmihan Sultan'la evlendi. İsmihan Sultan, II. Selim ile Nurbanu Sultan'ın üç kızının en büyüğü idi. İsmihan Sultan, harem içerisinde belirli bir güç sahibi olarak Sokollu'nun iktidarını iyice pekiştirmişti. Bazı kaynakların (Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, 2013, s. 443) belirttiğine göre zevcesinin neredeyse kulu olan Sokollu, sadece bir harem ağası aracılığıyla haber gönderilerek çağrılması halinde, zevcesinin dairesine girebiliyordu. Külliyenin inşa edildiği Kadırga'da, Bizans döneminden kalma büyük bir tersane ve liman yer almaktaydı. Osmanlı döneminde tersane ve liman kısa bir süre de olsa faaliyete devam etmiş, fakat daha sonra kıyının doldurulması neticesinde eski işlevini kaybetmiştir. 1544-1547 yılları arasında Roma ve Bizans kalıntılarını incelemek amacıyla İstanbul'a gelen Pierre Gilles'in yolu Kadırga'ya da düşmüştü. Gilles, Kadırga'yı şu şekilde tarif eder: "... liman ise o da artık büyük bir bölümünde doldurulmuş ve sur içine kapatılmıştır; yine de küçük bir bölümü havuz gibi kalmıştır ve kadınlar burada çamaşır yıkarlar. Günümüzde halk buraya Kadırga Limanı adını verir, burada sulara gömülmüş kadırgalar görüldüğü söylenir."

Külliye cami, medrese, tekkeden oluşur. Ayrıca medresenin kuzey cephesinin köşesinde kamusal bir çeşme yer alır. Sokullu Mehmet Paşa'nın vakfiyesine göre caminin yanında beş odadan oluşan bir blok, tekkenin altında dört dükkân, medresenin altında altı dükkân, külliyenin yer aldığı mahallede büyük bir ev, fırın ve bazı mülklerin yer aldığı kaydedilir. Külliyenin batısında, vaktiyle Sinan'ın baniler için inşa ettiği bir saray bulunmaktaydı. Banilerin kabirleri Kadırga'daki külliyede değil de, farklı yerlerde yer almaktadır. Sokollu Eyüp'teki türbesinde, zevcesi ise babası II. Selim'in türbesinde yatmaktadır. Bazı kaynaklarda caminin yerinde daha önceden Azize (Hagia) Anastasia Kilisesi olduğu, kilisenin yıkılarak caminin buraya inşa edildiği, hatta kiliseye ait bazı sütunların avluda kullanıldığı belirtilir. Külliyenin kuzeydeki portalı üzerindeki inşaat kitabesi bu iddiayı doğrular niteliktedir: "...Sefil kâfirlerin kilisesini yıkıp / Bir mabed yaptı ki şehrin en önde gelenidir / O küfür ve karanlık yuvası, ibadet edenlerin evi oldu / Doğrusu bu en büyük Müslüman mucizelerindendir / Bu fethin tarihini düşünürken, gaipten seslenici..."

Eğimli arazi üzerine inşa edilen külliye, şehir dokusuyla organik olarak bütünleşiyordu. Güneyden kuzeye, ayrıca doğudan batıya doğru eğimli bir araziye yayılan külliye yapıları farklı katlarda setlere oturtulmuştur. Medrese ve tekke tonozlu dükkânlar üzerinde yükseltilmiştir. Caminin kuzeyindeki tekke, camiyle arasına çekilen bir ara duvarla külliyenin geri kalan kısmından ayrılmaktadır. Bu duvarda geçişi sağlayan küçük bir kapı yer alır. Caminin güneyinde yer alan hazirede tekke şeyhleri ve aile fertlerinin yanı sıra Sokollu Mehmet Paşa ile İsmihan Sultan'ın oğlu İbrahim'in neslinden gelenlerin kabirleri bulunmaktadır. Cami ve medresenin ortak avlusuna, medresenin kubbeli dershanesinin altındaki kemerli portalden girilmektedir. Dik merdivenlerden çıkarken kademeli olarak artan cami perspektifi, avlunun merkezindeki şadırvan tarafından kısmen engellenmektedir. Bu portal haricinde, U planlı medresenin iki ucuna kubbeli birer giriş mekânı yerleştirilmiştir. Bu iki giriş mekanı üzerinde kayyum ve müezzin odaları bulunur. Külliyenin güneydoğu köşesinde yer alan yüksek duvarlarla çevrili yapı Helvacıbaşı İskenderağa Mescidi (1546)'dir. Harabe halde olan caminin yan duvarları yer yer yıkılmış, minarenin ise şerefeden sonraki kısmı yıkılmıştır.

Sokollu Mehmet Paşa Camii (Kadırga)

YAPIM YILI

1571-1572

ZİYARET

Erişim

Namaz vakitlerinde açılan camiyi, yalnızca namaz vakitlerinde ziyaret edebilirsiniz. Ara sokaklarda kalan camiye çoğunlukla mahalle cemaati gelmektedir.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Cami için Venedik'ten 900 Murano kandili, kubbe kaplaması için Üsküp'ten kurşun, Dubrovnik (Hırvatistan)'ten pencere camı ve birçok kandil sipariş edildi. Medresenin dış duvarları daha ekonomik olan kesme küfeki taşı ve tuğla sıralarıyla almaşık olarak örülürken, caminin hiyerarşik konumu vurgulanmak istercesine, cami kesme küfeki taşından inşa edilmiştir.

Yapı içten 23,20 metre eninde, 18,70 metre derinliğinde bir iç mekâna sahiptir. Caminin üzeri altıgen baldakenli, 13 metre çapında, 22,80 metre yüksekliğinde bir kubbe ile örtülüdür. Sinan'ın daha önce inşa ettiği altıgen baldakenli camilerinde görülen, dikdörtgen harim planı ile onun içerisine yerleştirilen kubbe dairesi arasındaki çatışma, burada kareye yakın bir plan ve ahenkli oranlarla çözümlenebilmiştir. Merkezi kubbeyi destekleyen çokgen payandaların duvar içerisine yerleştirilmesi, iç mekânı kuşatan daha yüksek bir kubbenin yaratılmasına olanak vermiştir. Kubbeyi dört yönden çeviren yarım kubbelerin altındaki mukarnaslar, yumuşak bir geçiş kuşağı oluşturmaktadır. Kubbe dışarıdan yarım kubbelerce desteklendiğinden, klasik dönem Osmanlı camilerinde kullanılan payanda kemerleri burada gerek görülmemiştir. Merkezi kubbe, baldakeni destekleyen iki yan payandanın devamı niteliğindeki iki ağırlık kulesi, kıble duvarının köşelerindeki iki, son olarak da son cemaat yeri cephesinde çifte ağırlık kulelerince desteklenir. Farklı yükseklikteki, sekizgen planlı ağırlık kulelerinin üzerleri kubbeciklerle örtülüdür. Üst örtü sisteminin asimetrik kurgusu, cümle kapısının tepesindeki şeref mahfiliyle iki yanındaki payandalara bitişik üst mahfilleri dış kitleye yansıtır.

Mukarnas başlıklı, beyaz mermerden sütunlar ve sivri kemerlerin taşıdığı kuzey ve yan cephelerdeki mahfiller, payandaları kısmen gizleyerek, taşıyıcı sistemi yumuşatmaktadır. Kuzeybatı köşede yer alan müezzin mahfili, diğer mahfillerden daha alçak tutulmuştur. Yan mahfillere son cemaat yeri revağının kuzeydoğu köşesinde yer alan kapalı kapıdan, müezzin mahfiline ise harimin kuzeybatı köşesinde yer alan kemerli açık kapıdan girilmektedir.

Caminin ana kütlesinden yanlara doğru taşan son cemaat yeri revağında, medresenin kaşkemerli ve baklava başlıklı revaklarından farklı olarak, altı adet mukarnas başlıklı beyaz mermerden sütunların taşıdığı sivir kemerler yer almaktadır. Bu sütunlar ve kemerler vasıtasıyla revak yedi bölüme ayrılmış, üzerleri 3,80 metre çapında kubbelerle örtülmüştür. Mukarnaslı

çıkmalara oturan ortadaki kubbe, daha yüksek tutularak mihrap aksı vurgulanmıştır. Ayrıca son cemaat yeri revağı, medrese revaklarından daha yüksek tutularak camiye doğru görsel bir yönlendirme sağlanmak istenmiştir.

Mermer döşeli avlu ortasındaki on iki köşeli şadırvanın sivri kubbeli, geniş saçaklı çatısı, mukarnas başlıklı on iki adet ince sütunun desteklediği kemerler üzerinde yükselir.

Hat Programı

Medresenin kubbeli dershanesinin altındaki kemerli portalın merdivenlerden çıkarken kademeli olarak artan cami perspektifi yanında, yine kademeli olarak sıralanmış bir hat programı ziyaretçileri karşılar: Birinci kademede, medresenin kuzeydeki ana portalı üzerine hatla nakşedilmiş Türkçe inşaat kitabesi görülür (Hatlı kitabenin metnine "medrese" bölümünde yer verilmiştir.).

Hat programının daha sonraki kademelerinde (2, 3, 4 ve 5. kademe) Kur'an'dan aktarılan metinler müminlere seslenmektedir. İkinci kademe olan son cemaat yeri revağındaki çini pencere alınlıklarında, Fâtiha suresine (1: 1-7) yer verilmiştir. Bu çinilerde "Din Günü'nün Sahibi" olan Tanrı'nın birliğini ilân eder ve cemaate "doğru yolu" göstermesi için yaradana yalvarır: "Bismillahirrahmanirrahim. Hamd olsun Alemlerin Rabbi, Rahman, Rahim, Din günü'nün (tek) sahibi ve mutasarrıfı Allaha. Bizi doğru yola, kendilerine ni'met verdiklerinin yoluna ilet, gazaba uğrayanlarınkine, sapıklarınkine değil."

Üçüncü kademedeki, cümle kapısı kavsarası altındaki dikdörtgen panoda Yasin suresinden bir ayet (36: 58) aktarılır: "Yüce Allah Kutsal Kitab'ında der ki: Merhametli olan Rab katından onlara selam vardır."

Son cemaat yeri revağının orta kemeri üzerindeki (orta kubbenin altı) dikdörtgen pano, dördüncü kademeyi oluşturur. Burada Nisa Suresinden bir ayet (4: 103) parçası hatla nakşedilmiştir: "... Namaz şüphesiz, inananlara belli vakitlerde farz kılınmıştır."

Caminin ana kubbesinin taş kaidesi ortasındaki dikdörtgen çerçevedeki Kelime-i Tevhid beşinci ve son kademeyi oluşturur: "La İlahe İllallah, Muhammedün Resulullah"

Caminin cümle kapısından içeriye girildiğinde kutsal metinlerden alıntılanan metinler, müminlere seslenmeye devam eder. Ana kubbenin ortasındaki yuvarlak madalyonda Fâtır suresinden bir ayet (35: 41), aktarılır: "Doğrusu zeval bulmasın diye gökleri ve yeri tutan Allah'tır. Eğer onlar zevale uğrarsa O'ndan başka, ant olsun ki kimse tutamaz. Şüphesiz O, Halim'dir, Bağışlayan'dır".

Merkezi kubbenin dört köşesindeki yarım kubbelerin madalyonlarına nakşedilen Cum'a suresinden ayetler (62: 9-10), mihrabın sağ tarafından başlayıp saat yönünün tersine doğru okunduğunda müminlere, Cuma günleri ticareti bırakarak, zorunlu olan Cuma namazını kılmayı ve Allah'ı anmayı vurgular.

Güney ve kuzey duvarı payandalarında kare içinde çini madalyon ve yan duvarlardaki çini madalyonlarda standartlaşmış sekiz kutsal isim nakşedilmiştir. Saat yönünün tersine okunduğunda: "Allah", "Muhammet", "Ebubekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin". Ayrıca "Allah" hariç diğer yedi isme "Allah hepsinden razı olsun!", "Dualar ve "Allah ondan razı olsun!", Allah'ın huzuru üzerlerine olsun!" gibi cümleler eşlik etmektedir.

Kıble duvarındaki 16. yüzyıla ait çini panolara nakşedilen hatlar ilgi çekicidir. Mihrabın iki yanındaki çini kartuşta (en alttaki kartuş) Kelime-i Şehadet hatla yazılmıştır. Kartuşun üzerindeki iki yuvarlak çini madalyona İhlâs suresi (112: 1-4) nakşedilirken; madalyonların tepesindeki bir başka çifte kartuşta ise Kelime-i Tevhid yazılmıştır: İlk kartuşta "Allah'tan başka ilah yoktur. O, mülkün gerçek sahibi ve kâinatın mutlak hükümdarıdır" cümlesi, diğerinde ise "Muhammet, Allah'ın elçisidir. O, dostluğunda samimi, sözünün eri, güvenilirdir." yer alır. Çinili kıble duvarındaki en üstteki iki çini madalyonda ise "İhsanı ve bereketi yaygın olsun" ve "Allah şanı yüce olsun" yazar.

Mihrap kavsarasının üzerindeki dikdörtgen panoda, Mimar Sinan eserlerinde sıkça kullanılan, Âli İmrân Suresi'nden bir ayete (3: 37) yer verilmiştir: "[Hz.] Zekeriya, onun [Hz. İsa'nın annesi Meryem] yanına, mihraba (mabede) her girişinde onun yanında bir rızık bulurdu…"

Pencerelerin dikdörtgen çini alınlıklarında Allah'ın 99 güzel isminden (Esmâü'l- Hüsnâ) örneklere yer verilmiştir. Kıble duvarındaki iki alt pencerenin dikdörtgen çini alınlıklarında Bakara suresinden bir ayet (2: 201) yazılıdır: "Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyiyi, Ahirette de iyiyi ver. Bizi ateşin azabından koru!". Son olarak, yan mahfil kemerleri üstünde iki adet dikdörtgen panoda dört halifeyi öven metinlere yer verilmiştir.

Mimari Öğeler

1560'larda payitahtta yapılan Mihrimah Sultan (Edirnekapı), Kara Ahmet Paşa ve Rüstem Paşa camilerinin mukarnaslı kavsaradan yoksun, sade kapılarıyla kıyaslandığında Kadırga'daki bu caminin mukarnas kavsaralı cümle kapısı oldukça cezbedicidir. Çevresini kuşatan çini panoların ortasında yer alan mermer mihrap, sade tasarımıyla hoş bir tezatlık oluşturur. Mukarnas kavsaralı mihrabın tepesinde rumi dolgulu üçgen bir alınlık, mihrap nişinin köşelerinde de kum saati formunda yeşil porfir sütunçeler yer alır. Mermer minber oturduğu dilimli kemerleri, geometrik işlemeli korkuluğu, kum saati formunda sütunçeleri, rumi bezemeli alınlıklı kapısı ve caminin çini programıyla uyumu çini külahıyla dikkati çeker.

Caminin yüz adet penceresi, içeri giren ışığı denetleyerek çini panoların göz kamaştırıcı şekilde parlamasını engellemiştir. Cephelerde ikili gruplar halinde düzenlenmiş üç sıra pencereler yer almaktadır. Giriş cephesinde kapının sol ve sağında ikişer pencere yerleştirilmiştir. Son cemaat yeri revağı cephesinde alt sırada her iki kanattaki pencerelerin arasına mihraplar yapıldığından pencerelerin araları açılmış ve bu sistem üç katta da uygulanmıştır. Ayrıca en üst sırada, kapı üstüne denk gelen bölüme üç pencere daha konulmuştur. Giriş cephesinde uygulanan pencere sistemi kıble duvarında da tekrar edilmiş. Yan cephelerde ise orta payandanın iki yanında üç katlı ikişer pencere vardır. Geçiş kuşağı düzeyinde, güney ve kuzeyde, cümle kapısı ve mihrap üstünde bulunan üçlü pencereler bir sıra daha tekrarlanmış, yarım kubbelerin eteklerine altışar pencere açılmıştır.

Caminin kuzeybatı köşesindeki konik külahlı minare, mukarnaslı bir şerefeye sahiptir. On sekizgen gövdeli minarenin yüzeyleri dikey çubuklarla vurgulanmış, çubuklar şerefe ve külah tabanları altında, aralarında rozetler yer alan kemerler vasıtasıyla birbirine bağlanmıştır. Minareye son cemaat yeri revağının köşesinde yer alan kapıdan girilmektedir.

Süsleme

Kâbe'den getirilen ve altın yaldızlı pirinç çerçeveler içerisine yerleştirilmiş dört adet Hacerülesved (Arapça'da "siyah taş" anlamına gelen Hacerülesved, Kâbe'nin güneydoğu köşesine tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerleştirilmiş bir taştır.), cümle kapısının harime bakan yüzeyindeki sövesinde, minber kapısının, minber köşkünün, mihrabın mukarnaslı kavsarası kemerinde kullanılmıştır. Ayvansarayi Hüseyin Efendi 18. yüzyılda kaleme aldığı Hadîkatü'l-Cevâmi adlı eserde, kutsal sayılan bu taşların Osmanlı döneminde sürekli ziyaret edildiğini anlatır: "Derûn câmi'de Hacer-i esved'in dahi bir kıt'ası mevcûddur, ziyâret olunmak üzere vaz' olunmuştur."

Hacerülesved, Kanuni Sultan Süleyman'ın türbesi girişinin üstündeki kemerli alınlığın kilit taşında da yer almaktadır.

İç mekânın birçok yerinde çini kullanılmıştır: Merkezi kubbeyi taşıyan kemerlerde, mihrabı saran kemerin içinde, minber külahı, dikdörtgen lentolu pencerelerin alınlıklarında, üçüncü kat pencerelerin aralarındaki madalyonlarda, ...

16. yüzyıla ait İznik çinileri, ahenkli bir program dâhilince kullanılmıştır. Rüstem Paşa'nın camisiyle kıyaslandığında mütevazı olduğu kadar, dengeli bir kompozisyona sahiptir. Gülru Necipoğlu'nun (Sinan Çağı, 2013, s. 458) da belirttiği gibi, kıble duvarı ortasındaki çini pano kompozisyonu, Süleymaniye'nin çini kaplı kıble duvarına gönderme yapmaktadır. Fakat bu caminin yeşili de içeren daha geniş bir renk yelpazesi, sıraltı çini tekniğini bir adım öteye götürmektedir. En üstteki laleler ve natüralist çiçekler daha büyük olarak tasarlanmış, böylece zemin seviyesinden de algılanır hale gelmişlerdir.

Kıble duvarının orta bölümünü süsleyen çinilerde lacivert üzerine beyaz hatlı yazılar yanında beyaz zemine işlenmiş mavi, yeşil, kırmızı ve sarı renkli karanfil, lale ve erik çiçeği motifleri yer almaktadır. Pandantiflerin göbeklerindeki madalyonların çevreleri de renkli çiçek motifleriyle doludur.

Dönem müdahaleleriyle birlikte bazı kalemişli bezemeler kaybolsa da, bugüne gelebilenler özgünlüğünü korumaktadır. Avlunun kuzeyindeki merdivenli giriş kapısı, cami cümle kapısının harime bakan kısmının üzerinde, şeref mahfili konsollarında, müezzin mahfili ve yan mahfillerin tavanlarında yer alan kalemişleri bunlardan bazılarıdır. Kalemişlerinde kırmızı, mavi, yeşil, beyaz, sarı renklerin hâkim olduğu bitkisel motifler 16. yüzyıl özelliklerini yansıtır.

YAPI TARİHİNDEN

Sokullu Mehmet Paşa'nın vakfiyesinde, cami ve külliyeden şu şekilde bahsedilmektedir: "Atmeydanı yakınındaki Kadırgalimanı civarında binbir sanatsal harika ve cazibeli nakışlarla bina edip, saltanat zirvesinin güneşi olan muhteşem zevcesi, Sultan hazretlerine hediye ettikleri gönül çelici cami ve iç açıcı mabedin avlusunda yüce bir medrese ve ilim yuvası inşa ettirdiler ki, bereket dolu odalarının tanzim edilişindeki güzellik Süreyya burcunu kıskandırır ve eşsiz dershanesi yükseklikte gök kubbeye eşittir, duvarlarının sayfalarında hikmetli ayetler yazılı ve direklerinin etrafında letafet eserleri neşredilmiştir. Ve dervişler taifesi ki, kendilerini talihin yaldızlı çarkının gösterişinden tecrit ederek, örümcek gibi kanaatkâr şekilde köşelerine çekilip, dünyevî kavgaları ilâhî zikirlere dönüştürmüşlerdir... Bu taifeye de ihsanla hizmet edip, o şehirde adı geçen ışık dolu caminin arkasında, eksiği olmayan ve çeşitli güzellikleri içeren otuz odalı bir zaviye [tekke] yaptırdı."

Caminin diğer banisi İsmihan Sultan'ın vakfiyesinde cami ile ilgili övgü dolu tanımlamalar yer almaktadır: "Cazibeli mihrab kemeri bir zevk köşesi"; "…. zerrin kandillerle bezeli letafetin zirvesindeki parlak kubbesi, ay ve Süreyya burcunun bir aynasıydı; çekici avlusunun her mermer döşemesi daima zevkin çehresini yansıtıyordu."; …

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Cami ve medresenin ortak avlusuna, medresenin kubbeli dershanesinin altındaki kemerli portaldan girmenizi öneririz. Portalın arkasındaki merdivenlerin sonunda karşımıza çıkan cami perspektifiyle meşhurdur ki, bu perspektif birçok filme fon oluşturmuştur. Ayrıca cami içerisinde kullanılan, Hacerülesved'den alınmış dört adet parçayı da inceleyebilirsiniz.

Sokollu Mehmet Paşa Medresesi (Kadırga)

YAPIM YILI

1571-1572

ZİYARET

Erişim

Sokullu Şehit Mehmet Paşa Erkek Kur'an Kursu adıyla kullanılan medrese ziyaret edilemiyor olsa da, medrese ile caminin ortak avlusuna gündüz saatlerinde girilebilmektedir. Avludan yapıyı rahatlıkla inceleyebilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Erkek Kur'an kursu

Kullanıcı

Diyanet İşleri Başkanlığı, Fatih Müftülüğü

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Cami ve U planlı medresenin ortak avlusuna, medresenin yan cephelerdeki kapılarından ve medresenin kubbeli dershanesinin altındaki kemerli merkezi portalden girilmektedir. Eğimli arazi nedeniyle medrese, kesme küfeki taşından tonozlu altyapılar üzerinde inşa edilerek zemin seviyesinden yükseltilmiş, böylece çevresine hâkim bir konuma çıkarılmıştır. Vaktiyle bu tonozlu odalar içerisinde Paşa'nın vakfiyesinde zikredilen dükkânlar yer alırdı. Kara Ahmet Paşa Medresesi'nde olduğu gibi, U planlı medresede bir dershane odası ve on altı talebe odası yer almaktadır. Dışa çıkıntı yapan dershane odası medresenin merkezine yerleştirilmiş, içeriden tromplara dışarıdan sekizgen kasnağa oturan 6,40 metre çapında bir kubbe ile örtülmüştür. Dershanenin avlu (güney) yönünde bulunan kubbeli sayvanın altında iki yandan merdivenlerle çıkılan bir sahanlık yer alır. Bu mekânın üzeri kubbesi içeriden tromplara, dışarıdan sekizgen bir kasnağa oturan bir kubbeyle örtülmüştür. Talebe odalarının hepsi pandantifler üzerine oturan 3,80 metre çapında kubbelere sahiptirler. Mukarnas başlıklı, sivri kemerli son cemaat yeri revağından farklı olarak, medreseyi üç yönden kuşatan kubbeli revaklarda baklava başlıklı beyaz mermerden sütunlar ve kaşkemerler kullanılmıştır. Eğimli bir çatıyla örtülü revaklar, günümüzde camekânlarla kapatılmıştır. Revaklar, son cemaat yerinin revaklarından daha alçak tutularak camiye doğru görsel bir yönlendirme sağlanmıştır. Medrese revakları, daha yüksekte olan son cemaat yerine, medresenin iki ucundaki yan kapılar aracılığıyla bağlanır. Böylece mimari bir bütünlük sağlanmış olur. Medresenin taş ve tuğla dizilerinden oluşan almaşık dış duvarlarının caminin kesme taş yapısıyla karşıtlığı, bu binalar arasındaki hiyerarşiyi görsel olarak vurgular. Kara Ahmet Paşa Camii ve Medresesi'nde olduğu gibi camiden farklı olarak, kesme küfeki taşından, medresenin dış duvarları kesme küfeki taşı ve tuğla sıralarıyla almaşık olarak örülmüş, avluya bakan iç duvarlar kesme taştan inşa edilmiştir. Fakat Kara Ahmet'ten farklı olarak dershanenin alt yapısında kesme küfeki tercih edilmiştir.

Hat Programı

Medresenin kuzeydeki ana portalı üzerine hatla nakşedilmiş Türkçe inşaat kitabesi yer alır: "Âlemin iftiharının adaşı, yani veziriazam / Ki talihi sonsuz ve ikbali ebedîdir // Sefil kâfirlerin kilisesini yıkıp / Bir mabed yaptı ki şehrin en önde gelenidir // O küfür ve karanlık yuvası, ibadet edenlerin evi oldu / Doğrusu bu en büyük Müslüman mucizelerindendir // Bu fethin tarihini düşünürken, gaipten seslenici / Dedi: 'Bu din camisi Muhammedî bir fetihtir' Sene dokuz yüz yetmiş dokuzda, 979 [1571-72]."

Mimari Öğeler

İki köşedekiler dışında medrese odalarının kapıları yanına bir de pencere yerleştirilmiştir. Ayrıca her odada dışarıya açılan altlı üstlü ikişer pencere yer almaktadır. Dershane odaları da iki katlı olarak düzenlenmiştir. Kuzeyde, ortadaki ocak yerinin iki yanında birer; onun karşısında, kapının sağında ve solunda birer; batı ve doğuda yine birer olmak üzere dershane altı alt, altı da üst pencereden ışık almaktadır.

Süsleme

Dönem müdahaleleriyle birlikte bir kısım kalemişli bezemeler kaybolmuş az sayıda süslemeler bugüne gelebilmiştir. Avlunun kuzeyindeki merdivenli giriş kapısındaki kalemişleri bunlardan biridir.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Bu medrese, plan ve mimari detaylar itibariyle Kara Ahmet Paşa Medresesi'ne benzemektedir. Yapıyı gezmeden evvel Kara Ahmet Paşa'nın medresesini gezebilir veya bu iki yapının planlarına göz atarak karşılaştırma yapabilirsiniz.

Sokollu Mehmet Paşa Tekkesi (Kadırga)

Mustafa AKSAY

YAPIM YILI

1571-1572

ZİYARET

Erişim
Sokullu Tuba Kız Kur'an Kursu olarak kullanılan yapıya girilemese de, yapının dış yapısı ve tevhidhanenin kubbesi, güneydeki Suterazisi Sokağı'ndan görülebilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Kız Kur'an kursu

Kullanıcı
İstanbul Sultan Ahmet Vakfı

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Kaynakların iddia ettiğine göre bu tekke (Baha Tanman, "Sinan'ın Mimarisi: Tekkeler", Mimar Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri içinde, C. 2, İstanbul, 1988, s. 313), Halveti tarikatının (ibadetlerini tenhada yapan bir tarikat) şeyhi Mustafa Muslihüddin Nureddinzâde Efendi için yaptırılmıştı. Tekkenin müritleri arasında Sokollu Mehmet Paşa da bulunmaktaydı. Sokollu vakfiyesinde, caminin arkasındaki tekke şeyhinin her Cuma namazından sonra camideki kürsüden vaaz etmesi ve tekkenin otuz kadar dervişinin cami içerisinde Hz. Muhammet'in ruhuna, baniye ve padişaha dua etmeleri şartı yer almaktaydı.

Caminin kıble duvarı arkasında uzanan bir ara duvar, külliyenin güneyinde yer alan tekkeyi külliyenin geri kalan kısmından ayırmaktadır. Bu duvarda, caminin kıble duvarı arkasındaki hazireye geçişi sağlayan küçük bir kapı yer alır. Tekke, eğimli arazi sebebiyle diğer yapılara nazaran daha yüksek bir seviyede yer almaktadır. Dar ve eğimli arazi nedeniyle kısmen yamuk bir plan uygulanmıştır. Arsanın eğiminden yararlanılarak tekkenin batı kanadı iki katlı olarak düzenlenmiştir. Sağır duvarlar ardına gizlenmiş içe dönük tekke, tevhidhane, derviş hücreleri, selamlık odaları, mutfak gibi çeşitli unsurlardan oluşmaktadır. Bunlara 19. yüzyılın ikinci yarısında bir harem dairesi, tevhidhaneye bir kadınlar mahfili ve selamlığa da bazı odaların eklendiği bilinmektedir. Tekke iki ayrı ana yapıdan meydana gelmektedir: Dikdörtgen bir tevhidhane ve tevhidhaneyi dışarıdan saran, hücrelerin yer aldığı U planlı yapı. Yapıya, güneyde yer alan Suterazisi Sokağı'ndan girilir. Giriş holünün üzeri küçük bir soğan kubbeyle

örtülüdür. Girişin doğusunda on bir oda; batısındaki iki katlı bölümün üst katında on bir oda, batıdaki bu bölümün alt katında ise on oda ve bir çilehane yer almaktadır. Yapının dış ölçüleri en geniş yerinde 53,50 x 28 metredir. Boyutları içeriden ortalama 2,60 x 2,60 olan odaların her birinde ocak, dolap nişi; avluya açılan yüzlerinde birer kapı ve pencere bulunur. Odaların üzeri aynalı tonozlarla, yapının önünde uzanan U planlı revak ise sütunlara oturan ahşap bir sundurmayla örtülmüştür.

Diğer ana yapı tevhidhane, ayinin icra edildiği, vakit namazlarının kılındığı bir mekândır. Dikdörtgen planlı yapının boyutları 13,55 x 9,25 metredir. Ortada yer alan kare planlı bölümün üzeri dört yönde sivri kemer ve pandantiflere oturan 6 metre çapında bir kubbeyle örtülmüştür. Kare planlı orta bölümün iki yanında, üzeri düz kâgir tavanla örtülü mekân yer alır. Yapının girişi kuzeyde değil de güneyde yer alırken; "yalancı mihrap" olarak tanımlanan nişin kuzey duvarının ortasına yerleştirilmesi gelenekten sapmayı işaret eder. Baha Tanman'ın da belirttiği gibi tekkenin içe dönük, huzurlu şeyh ve dervişlerinin caminin kalabalık cemaatinden rahatsız olmaması için giriş kapısı kuzeye kaydırılmış, bu nedenle de mihrap güney duvara yerleştirilmek zorunda kalınmıştır. Yan sahında yer alan ahşap kadınlar mahfili 19. yüzyılın ikinci yarısında eklenmiştir. Tevhidhanenin güney tarafında beş gözlü çifte revak uzanır. Revağın üzeri ortada bir kubbe ve kubbenin iki yanında ikişerli aynalı tonozla örtülüdür.

Tevhidhane duvarları taş ve tuğla dizileriyle oluşan almaşık örgü sistemiyle, U planlı tekkenin duvarları ise daha ucuz olan moloz taş veya tuğlayla örülmüştür.

Halveti tarikatına bağlı olarak faaliyet gösteren Tekke, uzun yıllar açık kalmış, "Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması", adlı kanun neticesinde 1925 tarihinde kapatılmıştır. 1960'lı yılların sonunda, on yıl kadar, öğrenci yurdu olarak kullanıldıktan sonra boşaltılmış, 1975 civarında Kur'an kursu olarak kullanıldıktan sonra, bir süre yine kapalı halde kalmıştır. Günümüzde ise kız kuran kursu olarak faaliyet göstermektedir.

Hat Programı

Vaktiyle tevhidhanenin duvar ve örtü sisteminde yer alan hatların bir kısmı, bugün badanayla kapatılmış olsa da bazıları varlığını korumuştur. Halveti tarikatının mensupları tevhidhanede zikrederek ayin yaparlardı. Yapının giriş cephesindeki hadisle, zikir ritüelleri arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır: "Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Allah indinde insanların en yücesi zikredenlerdir". Bu hadisin üzerinde, sonradan eklendiği tahmin edilen sülüs hatlı bir besmele yer alır.

Kubbeyi çevreleyen dört pandantifin içerisindeki madalyonlarda dört halifenin ismi nakşedilmişti. Giriş kapısının üzerinde "Allah" ve "Muhammet" madalyonları, kuzey duvardaki yalancı mihrap nişinin tepesinin iki yanında "Hasan" ve "Hüseyin" yazılı madalyonlar yer almaktaydı.

Mimari Öğeler

Tevhidhane kapısı, beyaz mermerden kaval silmeli sövelerle iki yandan kuşatılmıştır. Kapı kemeri üzerinde değişik bir kompozisyona sahip kabartma rozet yer alır.
Tevhidhanenin dört duvarında da alt hizada ikişer dikdörtgen pencere yer almaktadır. Doğu ve batı duvarlarında bulunan pencerelerin üzerlerine, tuğladan sivri kemerleri ve alçı şebekeleri olan birer tepe penceresi yerleştirilmiştir. Giriş kapısı ile yalancı mihrabın üzerinde de birer tepe penceresi görülmektedir.

Süsleme

Hücrelerin sıralandığı U planlı yapı sade olarak tasarlanmışken, vaktiyle tevhidhanenin duvar ve örtü sisteminde kalemişleri yer almaktaydı. Eski fotoğraflardan tespit edildiği kadarıyla, kubbeyi taşıyan kemerlerde, pencerelerde palmetlerden oluşan bir süsleme kuşağı dolaşmaktaydı. Ayrıca batı ve doğudaki kemerlerin alt yüzeylerinde stilize çiçek ve şemse motifleri; pandantiflerin köşelerinde rumiler bulunuyordu. Bu süslemeler bugün badanayla kapatılmıştır.

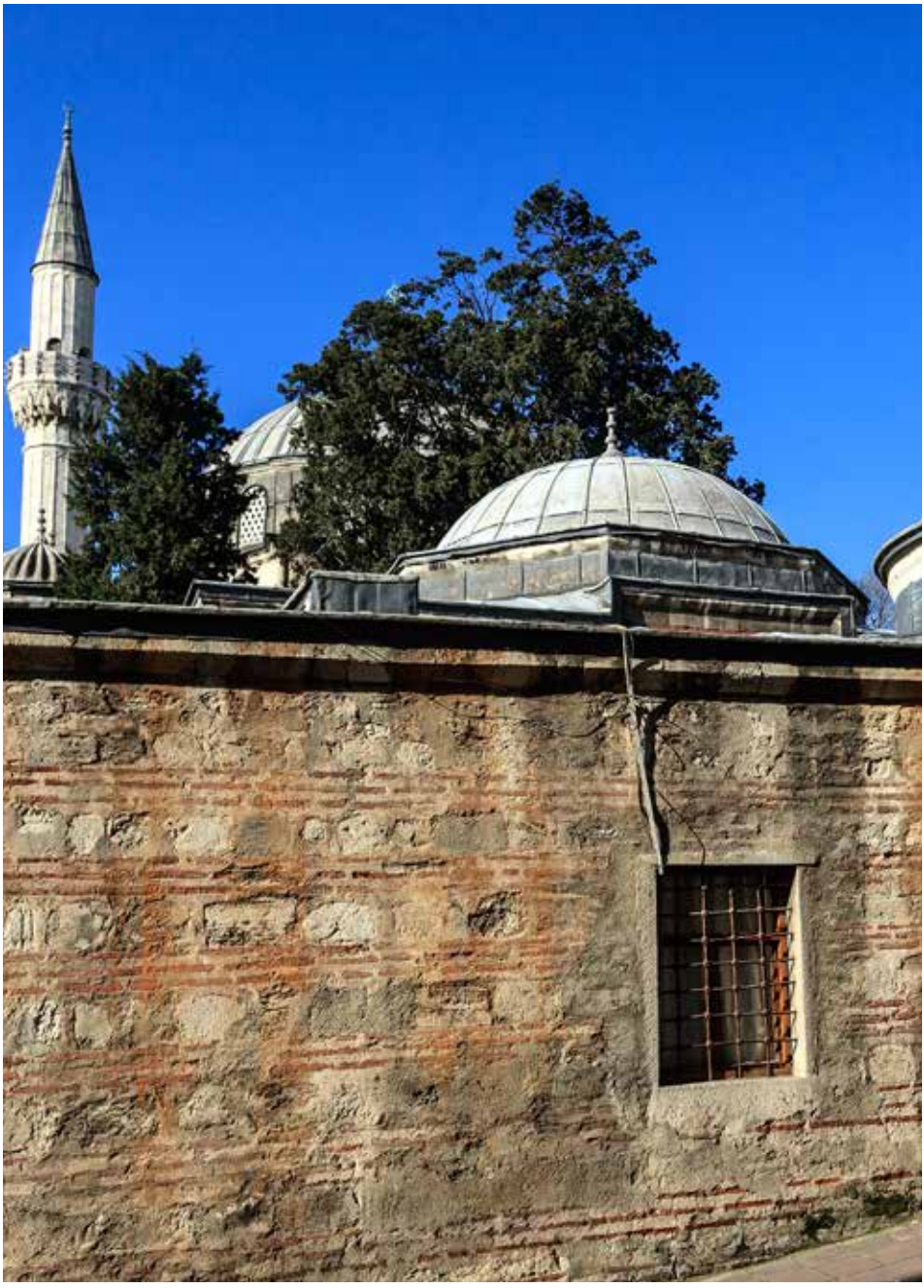

Kovuk (Eğri) Kemer

Su Kemerleri

Fatih Sultan Mehmet, payitahtın su şebekesini elden geçirtmiş, böylece 1550'li yıllara dek Bizans'tan kalan şebeke ağı işler durumda tutulmuştu. Fakat Kanuni Sultan Süleyman devrinde su sıkıntısı artınca Kanuni, Kâğıthane Deresi ve vadisini gezmiş, bu sırada yer yer su birikintileri ve tahrip olmuş suyollarına rastlamış, Bizans'tan kalan suyollarının araştırılmasını istemişti. Sinan bunun üzerine su terazisiyle vadi ve tepelerin yüksekliklerini ölçerek, tahrip olmuş eski su yapılarını rapor etmişti: "... Pınarı başından bağlayıp dağdan bir hendek açarak kırlara yayılan suyu getirip bende topladık; hendese bilimince tahtalara lüleler takarak kaç lüleye dayandığını öğrendikten sonra başka dereleri de yeşilliğine ve görünüşüne bakıp aynı usulle ve mühendislik bilimince yaklaşık olarak yazıp âlemin sığınağı Padişah hazretlerine bildirdik."

Kazım Çeçen (Kırkçeşme Tesisleri, İstanbul, 1988) suyollarının, Tezkiretü'l Bünyan'da Sinan'ın belirttiği gibi, Roma devrinden kalan suyollarını tamir edip, var olan sistemi geliştirme yoluna gittiğini, bazı yerlerde yeni yollar açtığını, galerileri genişletip suyun debisini arttırdığını belirtir.

Böylece Sinan'a ün kazandıran Kırkçeşme Su Tesisleri'nin öyküsü de başlamış oluyordu. Sinan eserlerinin listesini veren Tezkiretü'l Bünyan'da Kanuni ile Sinan arasındaki ilişki suyollarının yapılması sırasında ortaya çıkar: "Âlemin sığınağı Saadetli Padişah bu duru suyu [Kâğıthane suları] görünce İstanbul şehrine getirilmesi ilk bakışta gözüne kolay göründü; bu kaçkını yola getirip âlemin susamışlarını suya kandırmaya niyet ederek yardım atını niyet vadisine sürdü... Merhum Padişah [Kanuni Sultan Süleyman]: 'Her sanatın ustası ve bir Bîsütun Dağı'nın bir Ferhad'ı vardır. Bu işi Mimarbaşı [Sinan]'na danışmak gerekir...' deyip insanların ve cinlerin Süleyman'ı, bu güçsüz karıncaya emir verdiler: 'Bu akarsuyun İstanbul'a gelmesi konusuna dikkat ve özen göstersin, zira bu eşsiz hayrın tamamlanmasını arzu ediyorum!' diyerek suyolları inşasını bu kölelerine sipariş ettiler."

Suyolunun inşası sırasında Kanuni'nin hakkaniyetli davranışı Tezkiretü'l Bünyan'a yansır: "İnsanların ve cinlerin Süleyman'ı bu güçsüz karıncaya danışıp şöyle buyurdular:

Bu suların İstanbul'a gelmesi hangi yolla olur?' Ben de: 'Padişahım! Bunun iki yolu vardır. Birincisi, sizin sayısız kullarınız vardır; emrederseniz, hepsi hizme-

tinizde canlarını verirler. Öbür yol, emeği karşılığı herkese ücret verilmesi; bu iş için hazine harcanıp ustalık bedelinin verilmesidir.' Merhum: 'Birinci tedbirin bize bir faydası olmaz, el hayrı olur. Tedbir ikincisidir ki, suyu kendi malımızdan ücretiyle getirelim; kimsenin zerre kadar hatırı rencide olmasın' dediler."

Tezkiretü'l Bünyan'da Sinan, Kırkçeşme Su Tesisleri'ne bağlı su kemerleri ve havuzdan (Uzun Kemer, Eğri Kemer, Güzelce Kemer, Evvel Bend, Mağlova Kemeri ve Havzı Kebir) şu şekilde bahseder: " Yapılan kemerlerden biri Uzun Kemer diye ün kazanmıştır. Yüksekliği yirmi zirâ (Arşın'ın Arapça karşılığı olan bu uzunluk biriminin mimarîdeki karşılığı 75.8 cm.'dir.) uzunluğu bin iki yüz yirmi zirâdır. Birisi de Kovuk Kemer'dir. Bunun boyu, temeliyle birlikte yetmiş zirâdır. Güzelce Kemer de birkaç yüksek kemerden oluşur. Mağlova Kemeri üç kattır. Her katının köprü gibi yolu vardır, atlı geçer. Yüksekliği altmış beş zirâ, temeli on sekiz zirâdır... Büyük Havuz, derelerin toplandığı yerdir; yeraltındaki yapısı, temeliyle birlikte düşünülürse Galata Kulesi kadar vardır."

Evliya Çelebi'nin naklettiğine göre Sinan, Kırkçeşme Su Tesisi'ni inşa ederken, yol boyunca altın keselerinin ucuca dizilmesi gerektiğini söylemişti.

Padişahın emriyle Sinan, dokuz yıl gibi bir sürede Kırkçeşme Su Tesisleri'ni inşa etmişti. Yüzlerce yapının inşa edildiği bu yüzyılda, bu kadar kısa sürede bu su yapılarının inşasını tamamlamış olması olağandışıdır. Merkeze uzakta yer alan suları, payitahta getirme çabalarının sağladığı engin yapısal deneyimleri, Sinan'ın "ustalık" mertebesine erişmesinde önemli rol oynamıştır. Kırkçeşme Su Tesisleri'ne bağlı su kemerleri, aralarına eritilmiş kurşun dökülen ve demir kenetlerle birbirine eklenen kesme taşlarla inşa edilmiştir.

Evvelbent (Paşadere Kemeri)

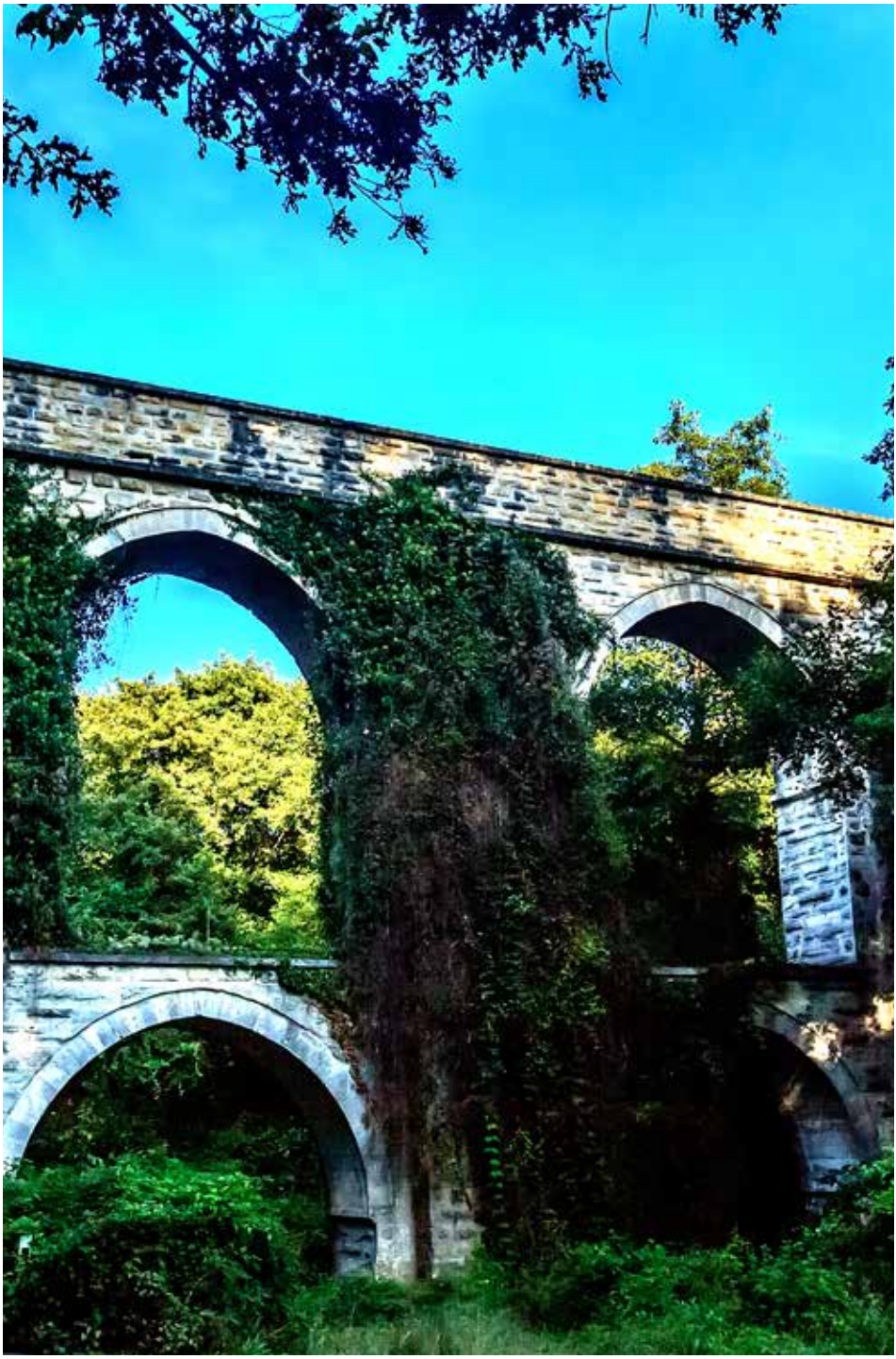

YAPIM YILI

1553 - 1564

ZİYARET

Ulaşım

Kemer, yerleşim dışında olduğundan özel bir araçla gitmenizi tavsiye ederiz. Yapıya iki farklı güzergâhtan ulaşmanız mümkün. Bunlardan birincisi Eyüp'e bağlı Kemerburgaz merkezinden Bahçeköy Caddesi (Kemerburgaz Bahçeköy Yolu)'ne girmeniz. Bu caddeden yaklaşık 1.5 km kuzeybatıya gittikten sonra, sağda yol kenarında başlayan Binbaşı Çeşmesi Mesire Yeri'ni göreceksiniz. Hiçbir yere sapmadan bu caddeyi 800 metre kadar devam ederseniz karşınıza Evvelbent (Paşadere Kemeri) çıkacak.

İkinci bir alternatif, Sarıyer'e bağlı Bahçeköy üzerinden yapıya ulaşmak. Bahçeköy Merkez Mahallesi'nden Kemerburgaz Bahçeköy Yolu'na girin. Yaklaşık 5 km bu yolu gittikten sonra solda, yol kenarında başlayan Fatih Çeşmesi Mesire Yeri çıkacak. Mesire yerine girmeden yola devam edin. 700 metre kadar gittikten sonra yapıya ulaşmanız mümkün.

Erişim

Kemerin altından geçen karayolu virajlı ve dar olduğu için aracınızı dikkatli bir biçimde park etmenizi öneririz.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Strüktür

İki katlı olarak inşa edilen 102 metre uzunluğundaki Evvelbend'de, sivri kemerli 13 göz bulunur. Bu kemerlerin tamamı 5 metre açıklığa sahiptir. Kemer aralarında 3.35 metre genişliğinde, 1.85 metre kalınlığında, dışa çıkıntı yapan ayaklar bulunur.

Roma dönemi mimarlığından bu yana inşa edilen su kemerlerinin standart karakterinin dışına çıkan bir tasarıma sahiptir. Roma ve Bizans su kemerlerinin alt ve üst kalınlıkları aynıyken, Sinan'ın inşa ettiği kemerler aşağıdan yukarıya doğru incelmektedir.

Şehir arterlerinin kuzeye kaymasıyla birlikte yapının altından kara yolu geçirilmiştir. Bahçeköy Caddesi (Kemerburgaz Bahçeköy Yolu) kemerin altından geçmektedir. Sarmaşıklar, incir ağaçlarının kökleri kimi kısımlarda tahribatlara yol açmıştır.

Süsleme ve Mimari Eleman

Diğer su kemerlerinde olduğu gibi, bu yapıda da herhangi bir süsleme öğesi yer almaz. Yapının iki cephesindeki kornişler, düzgün kesme taşların yarattığı estetik düzen süsten uzak yapıyı hareketlendirmektedir. Kemerin en üst kısmında yer alan su galerisinin oturduğu yatay çizgide, dışa çıkıntı yapan korniş yer almaktadır.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Orman dokusunun çok yoğun olması nedeniyle özellikle yaz dönemlerinde kemerin küçük bir bölümü görülebilmektedir. Yapının en üst kısmında suların geçtiği galeriye (oluk), yapının iki ucunda yer alan dik yamaçlardan çıkılarak ulaşılabilir. Kemerin altından geçen kara yolunun aktif, virajlı ve dar olması sebebiyle yapıyı incelerken dikkatli olmak gerekmektedir.

Güzelce (Gözlüce) Kemer

YAPIM YILI

1553-1564

ZİYARET

Ulaşım

Kemer, baraj gölü içinde kaldığından, özel bir araçla gitmenizi tavsiye ederiz. Sultangazi ilçesindeki Gazi Mahallesi merkezinden yapıya ulaşabilirsiniz. Gazi Cebeci Yolu'ndan, Gazi Mahallesi Yolu'na girip kuzeye doğru devam ettiğinizde sağda faal olan taş ocaklarını göreceksiniz. Ocağı yaklaşık 1 km geçtikten sonra kemere giden dik patikadan aşağı indikten sonra yapıyı görebilirsiniz. Kemer çevresinde yaşayanlar yapıyı iyi bildiklerinden kaybolduğunuzda, çevre sakinlerinden bilgi alabilirsiniz.

Erişim

Kemerin olduğu Alibeyköy Barajı'nın ilkbahar döneminde barajın doluluk oranı artmakta, su seviyesi kimi zaman alt kat kemerlerin kilit taşına kadar çıkmaktadır. Su seviyesinin yüksek olduğu zamanlarda, suyun yanında uzanan eğimli yamaçlarda gezinebilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

İSKİ

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Strüktür

Kaynaklarda Görüncekemer ve Gözlücekemer olarak da geçen kemer, günümüzde Alibeyköy Barajı'nın su toplama havzası içinde kalmıştır.

170 metre uzunluğa, 32 metre yüksekliğe sahip iki katlı olan kemerin üstte 11, altta ise sivri kemerli 8 gözü bulunmaktadır. Bu gözlerin kemerleri ortalama 5.90 metre açıklığa sahiptir. Kemerlerin üzengi taşları (bir kemerin ayağa oturduğu noktadaki ilk taş) dışa çıkıntılıdır ve bu çıkıntılar cephelerde korniş şeklinde devam eder. İki cephede piramidal başlıklı düşey payandalar yer alırken, batı cephedeki 3 payandanın kaidesi piramidal gövdeli ve selyaran biçiminde tasarlanarak suyun debisine dayanıklı hale getirilmiştir.

Kemerin üst kısmında suyun taşındığı, 55x175 cm boyutlarında bir galeri bulunur. Galerinin üzeri tonozla örtülüdür. Bu tonozun her iki tarafında beşer havalandırma deliği bırakılmıştır. Giriş kısmına insan ve hayvanların geçişini engellemek amacıyla bir engel duvarı yapılmıştır. Galerinin güneydoğu ucunda, 4x4 metre boyutlarında üzeri piramit şeklinde bir çatıyla

örtülü oda bulunur. Galeriden akan sular bu oda içerisindeki bir kanala dökülür. Odaya menba (suyun çıktığı yer, kaynak) tarafındaki cepheden girilmektedir.

Roma dönemi su kemerlerinin standart karakterlerinden ayrılan bir tasarıma sahiptir. Roma ve Bizans su kemerlerinin alt ve üst kalınlıkları aynıyken, Sinan'ın inşa ettiği kemerler aşağıdan yukarıya doğru incelmektedir. Kemerin en üst noktasındaki kalınlığı 2.60 metreyken, 3 numaralı alt gözün tabanındaki kalınlık 5.40 metredir. Payandaların, menba ve mansap (akarsu ağzı) taraflarındaki 1.35 metrelik kalınlık dâhil edildiğinde 8.10 metrelik bir kalınlık ortaya çıkar.

Süsleme ve Mimari Eleman

Diğer su kemerlerinde olduğu gibi yapıda süsleme yer almaz. Yapının iki cephesindeki kornişler, düzgün kesme taşların yarattığı estetik düzen ve payandaların (ayak) piramidal başlıkları süsten uzak yapıyı hareketlendirmektedir.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Kemerin olduğu Alibeyköy Barajı'nın ilkbahar döneminde barajın doluluk oranı artmakta, su seviyesi kimi zaman alt kat kemerlerin kilit taşına kadar çıkmaktadır. Kemerin hemen yanında bulunan Gazi Mahallesi Mesire Yeri'nde yürüyüş ve piknik yapılabilmektedir. Çevre sakinleri, özellikle Yeşilpınar ve Gazi Mahallesi'nden, İlkbahar ve yaz dönemlerinde piknik için gelmektedir. Baraj gölü kıyısında yüzenler, balık avlayanlar bu canlı resme ayrı bir renk katmaktadır. Eğer vaktiniz varsa kemer yakınında piknik yapabilirsiniz.

Kurak geçen yaz ve kış aylarında, özellikle yazları, gölün kurumasıyla birlikte yapının altından geçen sular çekilmektedir. Özellikle yaz döneminde çekilen sularla birlikte çatlayan toprak estetik bir etki yaratmaktadır.

Kemerin ucunda, Kırkçeşme Su Tesisleri'nden gelen suyun biriktiği, üzeri çatıyla örtülü bir oda buluyor. Kemerin kuzey ucundaki dik patika yoldan çıkılarak bu odaya ulaşabilirsiniz. Bu odanın kapısının kilitli olduğunu belirtelim.

Havzı Kebir (Başhavuz)

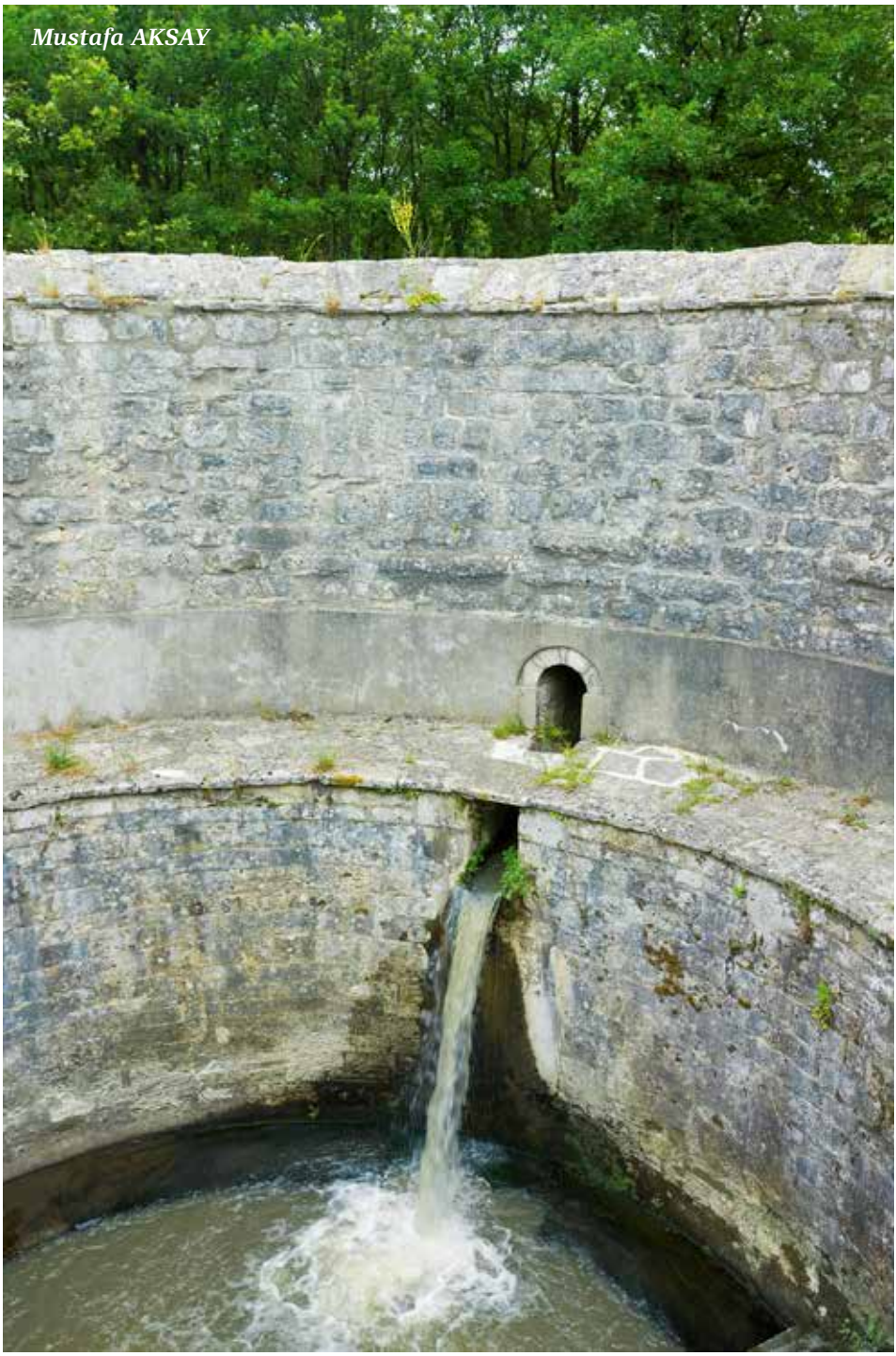

YAPIM YILI

1563

ZİYARET

Ulaşım

TEM bağlantılarından Kemerburgaz-Hasdal yolu kullanılarak gidilebilir. Hasdal yönünden gelenler, ikinci sağa dönüş olan Kermerburgaz çıkışını kullanmalılar. Sağa döner dönmez Yaşamkent Sitesi'nin girişi sağda kalır. Bu site girişinin 50 metre ilerisinde yine sağ koldaki yola girilmeli. Yaklaşık 1 km kadar devam ettikten sonra sağa dönülmeli. Yapı sağa dönünce ağaçların arasında kalıyor.

Erişim

Mülkiyeti İSKİ'ye ait yapının sonradan eklenmiş demir kapısı kilitlidir. 1.90 metre (yaklaşık) yüksekliğindeki duvarlar nedeniyle yapının içi görülememektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

İSKİ

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Strüktür

Kırkçeşme Su Tesisleri'nden gelen sular, Mağlova Kemeri yöresinde silindir şeklindeki bu havuzda birikmekteydi. Belirli bir kısma kadar toprağa gömülü olarak yapılan havuz, iki kademeli olarak inşa edilmiştir. Üst bölümün çapı 13.70, derinliği 4.60; alt bölümün çapı 9.80, derinliği 7.90 metredir. Duvar kalınlığı ise en üst noktada 1.14, ortada 3.09, en alt kısımda ise 4.05 metreye kadar ulaşmaktadır. Duvarlarının iç yüzünde, havuzun dibine kadar inen merdivenler bulunur. Havuz işlevini devam ettirmektedir.

Mimari Öğeler

İç kısımda, Kırkçeşme Su Tesisleri'nden gelen suların havuza dökülmesini sağlayan oluklar yer alır. Yüzlerce yıla rağmen oluklardan hâlâ su akmaktadır.

YAPI TARİHİNDEN

Tezkiretü'l Bünyan'da Sinan yapının büyüklüğünden şu şekilde bahsetmektedir: "Ol havzki mecmaü'l enhardır. Zir-i zeminde binası temeli ile şöyle mulahâza oluna ki Galata Kulesi'ncedir."

Mustafa Çelebi Sâî, Tezkiretü'l Bünyan'nda kemerden şu şekilde övgüyle bahsetmektedir: "O havz-ı mehveş ve müdevver / Olur bâğı cinânda havz-ı kevser (O ay gibi havuz ve güzel daire / Olur cennet bağında havz-ı kevser"

Kovuk (Eğri) Kemer

YAPIM YILI

1553-1564

ZİYARET

Erişim
Gerek hafta içi gerekse hafta sonu, birçok insan kemeri ziyaret etmektedir. Kemer altından geçen yol aktif olduğu için dikkatli olmanızı öneririz.

Ulaşım
Yapıya iki farklı güzergâhtan ulaşılabilir. Birinci güzergâh olarak Seyrantepe Mahallesi (Kâğıthane)'nden geçen İstanbul Çevre Yolu'nu kullanmak. Türk Telekom Arena'nın yanında bulunan Cendere Caddesi'nden kuzeye yaklaşık 1.5 km gittikten sonra Kemerburgaz Caddesi (Kemerburgaz-Cendere Yolu)'ne varacaksınız. Bu yoldan yaklaşık 11 km kuzeybatıya doğru gittikten sonra kemer karşınıza çıkacak. Selanik Bulvarı (Kemerburgaz Yolu) kemerin hemen altından geçmektedir. Yapının altından geçtikten, 100 m. ileride, sağdaki yamaç yakınına aracınızı park edebilirsiniz.

İkinci güzergâh kuzeydeki Göktürk Mahallesi (Eyüp). Bu güzergâhı Göktürk yakınında bulunanlar için öneririz. Göktürk merkezindeki İstanbul Caddesi'nden güneye doğru yaklaşık 3 km gittikten sonra, kemerin altından geçen, Selanik Bulvarı'na geleceksiniz. Bulvarı 1.5 km kadar devam ederseniz, kemer karşınıza çıkacak. Yapının altından geçmeden, aracınızı yolun kenarına park edebilirsiniz. Kemere ulaşımı sağlayan dik yamaç, yolun karşısında yer aldığından karşıya geçmeniz gerekecek.

Yapı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne ait Hamidiye Su Tesisi'nin hemen yanında bulunuyor.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet
İSKİ

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Strüktür
207 metre uzunluğa ve 35 metre yüksekliğe sahiptir. Taşların cinsi, taş işçiliği ve örgüsü gibi detaylarla Uzun Kemer'e benzemektedir.

Üç katlı yapının birinci katında 4, ikinci katında 10, üçüncü katta 33, toplamdaysa 47 kemer yer alır. Üçüncü kattaki 13 sivri kemer dışındaki diğer kemerler yuvarlak kemerlidir. Kemerler arasında dışa çıkıntı yapan ayaklar bulunur. Menba (suyun çıktığı yer, kaynak) tarafından sayıldığında (yapının güneybatı ucu) 27, 28 ve 29. alt kemer ayaklarında üç adet selyaran bulunur. Alt kattaki ayakların menba ve mansap (akarsu ağzı) taraflarında payandalarla (ayak) takviye edilmiştir. Yapının en kısmında suyun aktığı galerinin (oluk) eni 55 cm, yüksekliği 175 cm'dir.

Roma dönemi mimarlığından bu yana inşa edilen su kemerlerinin standart karakterinin dışına çıkan bir tasarıma sahiptir. Roma ve Bizans su kemerlerinin alt ve üst kalınlıkları aynıyken, Sinan'ın inşa ettiği kemerler aşağıdan yukarıya doğru incelmektedir.

İkinci kattaki kemerlerin arasında yayaların geçişlerini sağlayan geçitler yer alır. Bu kemerlerin genişliği 113 cm, kemer üzengisinden (üzengi: kemerin başlangıç seviyesi) tabana kadar 220 cm'dir.

1563 yılındaki sel felaketi sırasında yapı kısmen hasar görmüş, yıkılan kısımlar yeniden yapılmıştır. Bazı kaynaklar, bazı kemerlerin, yuvarlak kemerlerden farklı olarak, sivri olmasını bu tamirata bağlamaktadırlar. Kazım Çeçen Kırkçeşme Tesisleri (İstanbul, 1988, s. 109) adlı eserinde kemerin alt katının Roma dönemine ait olduğu, Sinan'ın alt kat üzerine yapıyı inşa ettiğini belirtir.

Kağıthane Deresi'nin günümüzde kuruyan kolu, kemerin altından akmaktaydı. Şehir arterlerinin kuzeye kaymasıyla birlikte yapının altından kara yolu geçirilmiştir.

Süsleme ve Mimari Öğeler

Diğer su kemerlerinde olduğu gibi yapıda süsleme yer almaz. Suyun geçtiği üst galeri tonozla örtülmüş, tonozun üstü tonozla örtülmüştür. Su galerisinin iki tarafında, dışa çıkıntı yapan kornişler bulunur. Üç katta da kemerlerin üzengileri dışa çıkıntılıdır ve bu çıkıntılar cephelerde korniş şeklinde devam eder. Aynı şekilde üst kısımdaki su galerisinin başlangıç noktası dışa çıkıntı yapan korniş dizisi süsten uzak yapıyı, cepheyi hareketlendirir.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Kemerin üst kemer aralarında yer alan yaya geçitleri sayesinde kemeri yukarıdan inceleme şansı bulunmakta, bu geçit Mağlova'ya nazaran daha etkili bir uzun perspektif yaratmaktadır. Kemerburgaz Caddesi (Kemerburgaz-Cendere Yolu)'nden gelenler, kemerin altından geçip, 100 m. ilerideki yamaç yakınına aracınızı park etmenizi öneririz.

Kemerin en üst kısmında suların geçtiği galeriye (oluk), yapının güney ucunda yer alan dik yamaçtan çıkılarak ulaşılabilir. Ama ilk önce kemerin ortasından geçen geçitten güneye, kemerin en ucuna doğru gitmeniz gerek. Eğer yükseklik korkunuz yoksa tonozla örtülü galerinin üzerine çıkabilirsiniz. Bu galeriye kulağınızı dayarsanız, hâlâ akmakta olan suyun sesini duyarsınız.

Eğer yorulduysanız, kemerin hemen yanında yer alan kafede dinlenebilirsiniz.

Mağlova Kemeri

YAPIM YILI

1553-1564

ZİYARET

Erişim
İkinci taş ocağı bölgesini geçtikten sonra yol çok kötü. Dört çekerli veya yüksek kasalı arabalarla gidilmesi önerilir.

Ulaşım
Sultangazi İlçesi'nde yer alan Cebeci Mahallesi'nden kemere ulaşabilirsiniz. Cebeci Halk Ekmek Fabrikası'nı geçtikten sonra taş ocakları bölgesini gördüğünüzde sağa dönmeniz gerek. Yaklaşık 1 km sonra Cebecikoy'ün merkezine ulaşılır. Buradan ikinci sağa dönerek ikinci taş ocağı bölgesine geçilir. Toprak yoldan 500 metre gittikten sonra baraj gölünün kıyısına varılır. Yaklaşık 200 metre patika yoldan yürüdükten sonra Mağlova Kemeri'ne ulaşılır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet
İSKİ

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Strüktür
Sinan'a ün kazandıran ve kendisinin de övgüyle bahsettiği Kırkçeşme Su Tesisleri'ne bağlı Mağlova Kemeri, bu tesisin en güzel yapılarından biridir. P. Gyllius De Bosporo Thracio Libri (1611) adlı eserinde, eski adı Kydaros olan Alibeyköy Deresi'ne Makhleva dendiğini nakleder. Sinan'ın eserlerinin listelerini veren Tezkiretü'l Bünyan'da Muâllakkemer; Tezkiretü'l Ebniye'de ise Mağlova şeklinde geçtiğini belirtmek gerek. Aptullah Kuran (Sinan,1988, s. 405),

Roma döneminde inşa edilen kemerin Bizans'ta da kullanıldığını, zamanla harap olan kemerin temelleri üzerine Sinan tarafından inşa edildiğini kaydeder. 257 metre uzunluğunda ve 27.5 metre yüksekliğindeki yapı, iki katlı olarak inşa edilmiştir. Her katta yuvarlak kemerli dörder büyük göz yer alır. Alt kattaki büyük gözlerin açıklıkları 16.75 metreyken, üst gözlerin açıklığı 13.45 metredir. Bu çözüm stabiliteyi arttırırken, estetik bir güzellik katmaktadır. Güzelce Kemer'de olduğu gibi, ayakların kaidesi selyaran biçiminde tasarlanarak suyun debisine dayanıklı hale getirilmiştir. Sinan Uzun Kemer, Kovuk Kemer ve Güzelce Kemer'de ayak kalınlıklarını temelden üste doğru azalacak biçimde yapmış, böylece yapının yatay ağırlığını azaltmaya çalışmıştır. Ayrıca kemer kalınlıklarını küçük tutarak ağırlıklarını azaltmış, yatay kuvvete dayanabilmesi için ayakları kemerlere dik yönde aşağı doğru piramit şeklinde genişleterek stabiliteyi arttırmıştır. Burada Sinan'ın yaratıcı mühendisliği kadar kubbeli taşıyıcı sistemler konusunda ustalaşmış bir mimarın tasarım gücü de sergilenmiştir. Gözlerin aralarına, duvar ve ayakların ağırlığını hafifletmek amacıyla üç katlı hafifletme kemerleri açılmıştır. Büyük gözler de dâhil edildiğinde, toplamda 33 göz bulunur. İki kat arasında yayaların geçmesi için bir geçit açılmıştır.

Roma dönemi mimarlığından bu yana inşa edilen su kemerlerinin standart karakterinin dışına çıkan bir tasarıma sahiptir. Roma ve Bizans su kemerlerinin alt ve üst kalınlıkları aynıyken, Sinan'ın inşa ettiği kemerler aşağıdan yukarıya doğru incelmektedir. Kemerin üst kısmında suyun taşındığı, 55x175 cm boyutlarında, üzeri tonozla örtülü bir galeri bulunur. Bu ölçüler Güzelce Kemer'le aynıdır. Galerinin girişinde, insan ve hayvanların geçişini engellemek amacıyla bir engel duvarı yapılmıştır.

Süsleme ve Mimari Öğeler

Diğer su kemerlerinde olduğu gibi süsleme yer almaz. Sinan'ın diğer su kemerlerinde olduğu gibi, su galerisinin iki tarafında, dışa çıkıntı yapan bir korniş bulunur. Bunun yanı sıra iki katlı kemerin üzengi taşları (bir kemerin ayağa oturduğu noktadaki ilk taş) da korniş biçiminde dışa çıkıntı yaparak cepheleri hareketlendirir. Aynı şekilde üst kısımdaki su galerisinin oturduğu yatay çizgi de, dışa çıkıntı yapan korniş süsten uzak cepheyi hareketlendirir.

YAPI TARİHİNDEN

Sinan, Tezkiretü'l Bünyan'da kemerden şu şekilde bahseder: "Kemer üç tabakadır, tabakasının köprü misalinde yolu vardır. Atlu geçer. Kaddi altmış beş zira ve temeli on sekiz ziradır"

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Kemer günümüzde, Alibeyköy Barajı'nın su toplama havzası içinde kalmıştır. İlkbahar döneminde barajın doluluk oranı artmakta, su seviyesi kimi zaman alt kat kemerlerin kilit taşına kadar çıkmaktadır. Kemerin hemen yanında bulunan Gazi Mahallesi Mesire Yeri'nde yürüyüş ve piknik yapılabilmektedir. Çevre sakinleri, ilkbahar ve yaz dönemlerinde piknik için gelmektedir. İki katlı kemerin ortasındaki yaya geçidine oturup balık avlayanlar, yüzmek için suya atlayanlar bu canlı resme renk katmaktadır. Kurak geçen yaz ve kış aylarında, özellikle yazları, gölün kurumasıyla yapının altından geçen sular çekilmektedir. Yaz döneminde çekilen sularla birlikte çatlayan toprak estetik bir etki yaratmaktadır. 19. yüzyıla ait gravürlerde bile (William Henry Bartlett'in gravürü) bu etkiyi görebilirsiniz.

İki katlı kemerin ortasında, yaya geçidinden yapıyı yukarıdan inceleme şansı bulunmaktadır. Ayrıca geçitte art arda sıralanan kemerler etkili bir perspektif yaratmaktadır. Kemerin iki ucunda yer alan yamaçlardan çıktıktan sonra merdivenlerle bu geçide ulaşabilirsiniz.

Uzun Kemer

YAPIM YILI

1553-1564

ZİYARET

Erişim

Eğer özel araçla yapıya ulaşacaksanız, aracınızı yol kenarına park edebilirsiniz. Kemer altından geçen yol aktif olduğu için dikkatli olmanızı öneririz.

Ulaşım

Yapıyı iki farklı güzergâhtan ulaşılabilir. Birinci güzergâh olarak Seyrantepe Mahallesi (Kâğıthane)'nden geçen İstanbul Çevre Yolu'nu kullanmak. Türk Telekom Arena'nın yanında bulunan Cendere Caddesi'nden kuzeye, yaklaşık 1.5 km gittikten sonra Kemerburgaz Caddesi (Kemerburgaz-Cendere Yolu)'ne varacaksınız. Bu yoldan yaklaşık 11 km kuzeybatıya doğru giderseniz karşınıza Kovuk (Eğri) Kemer çıkacak. Kemerin altından geçen yol Selanik Bulvarı adıyla biliniyor. Bu bulvarı 3 km kadar devam ettikten sonra Uzun Kemer'e ulaşılırsınız.

İkinci güzergâh, Güzeltepe Mahallesi (Eyüp)'nden geçen D100 Karayolu'nu kullanmak. Karayolundan 12 km kadar kuzeye doğru gittikten sonra, sağdan Hasdal Kemerburgaz Yolu'na girin. Buradan 500 m. ileride, sağdan İstanbul Caddesi'ne girip, 2 km güneydoğu istikametine giderseniz kemere ulaşabilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

İSKİ

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Strüktür

26 metreye yakın yüksekliği ve 711 metrelik uzunluğuyla Kırkçeşme Su Tesisleri'nin en büyük yapısıdır. Muntazam kesme taşlara sahiptir. İki katlı yapıda, üstte 50, altta ise 47 göz bulunur. Bu gözler sivri kemerlere sahip olup, açıklıkları 4.5-5.35 metre arasında değişmektedir. Üst kemerler, dışa çıkıntı yapan üzengi taşlarına (bir kemerin ayağa oturduğu noktadaki ilk taş) oturmakta, bu taşlar iki cephede de silme kuşağına dönüşerek cepheyi hareketlendirmektedir.

Kemerler hafif dışa çıkıntı yapan ayaklara oturmaktadır. (Menba tarafından sayıldığında) 38-39., 39-40., 40-41. ayakların iki cephesinde eğimli payandalar bulunur. Kemerin üst kısmında suyun taşındığı, 60x175 cm boyutlarında, üzeri tonozla örtülü bir galeri bulunur. Galerinin girişinde, insan ve hayvanların geçişini engellemek amacıyla bir duvar yapılmıştır.

Kovuk Kemer'de olduğu gibi, 1563 yılındaki sel felaketi sırasında yapı kısmen hasar görmüş, yıkılan kısımlar yeniden yapılmıştır.

Bazı kaynaklar (Kazım Çeçen, Kırkçeşme Tesisleri, 1988, s. 106) 39. ve 40. kemer yakınındaki zeminden 2-4 metreye kadar olan bölümlerinde kullanılan koyu renkte taş örgü sisteminin, Osmanlı'ya değil, Geç Roma dönemine ait olduğunu, Sinan'ın Roma döneminden kalan kemer kalıntılarını onararak bugünkü yapıyı inşa ettiğini belirtir.

Kağıthane Deresi'nin günümüzde kuruyan kolu, kemerin altından akmaktaydı. Şehir arterlerinin kuzeye kaymasıyla birlikte yapının altında karayolu geçirilmiştir. Mithatpaşa'dan Göktürk'e doğru uzanan İstanbul Caddesi, kemerin hemen altından geçmektedir. Zamanla yapı etrafına tek katlı yapılar inşa edilmiş, bu yapılar 711 metrelik kemeri görmekte engel teşkil eder hale gelmiştir.

Hat Programı

Menba (suyun çıktığı yer, kaynak) tarafından sayıldığında 24. ayakta, yaklaşık 1-2 metrelik yükseklikte, kısmen dökülmüş, kabartma şeklinde "Allah" yazılı dikdörtgen pano yer alır.

Kitabenin üstünde Topçu Mustafa Ağa tarafından yazılmış I. Mahmut tuğrası yer alır. Tuğranın solunda, yine Şem'i'nin kaleme aldığı ve Fahrettin Yahya'nın nakşettiği bir tarih manzumesi bulunmaktadır: "Çeküp kilk-i himmetle Mustafa Ağa'yı ser-topî pesend eyler debîr-i nüh-felek tuğrayı mergûbî, 1176 [1743]."

Mimari Öğeler

Sinan'ın diğer su kemerlerinde olduğu gibi, su galerisinin iki tarafında, dışa çıkıntı yapan bir korniş bulunur. Bunun yanı sıra iki katlı kemerin üzengileri de aynı şekilde korniş biçiminde dışa çıkıntı yaparak cepheleri hareketlendirir. Aynı şekilde üst kısımdaki su galerisinin oturduğu yatay çizgide, dışa çıkıntı yapan korniş cepheyi hareketlendirir.

Süsleme

29. ve 30 ayağın (asfalt yolun geçtiği kısım) güney cephesinde, birinci silmenin hemen altında kabartma şeklinde iki adet rozet içerisindeki çarkıfelek motifi yer alır.

Ayrıca Kazım Çeçen'nin Kırkçeşme Tesisleri (İstanbul, 1988, s. 98, 101) adlı kitabında yer alan bir resimde, "Allah" yazılı panonun altında, kabartma şeklinde, tipik bir Osmanlı madalyonu görünürken, 2014'teki alan araştırmalarında bu madalyonun kaybolduğu tespit edilmiştir.

Süleymaniye Külliyesi

NEREDE

Süleymaniye/Fatih

YAPILAR

Sultan Süleyman (Süleymaniye) Camii,
Sultan Süleyman Türbesi,
Haseki Hürrem Sultan Türbesi,
Sultan Süleyman (Süleymaniye) Medresesi (Evvel), Sultan Süleyman (Süleymaniye) Medresesi (Sani), Sultan Süleyman (Süleymaniye) Medresesi (Salis), Sultan Süleyman (Süleymaniye) Medresesi (Rabi), Sultan Süleyman (Ebussuud Efendi) Darülhadisi, (Sultan Süleyman) Süleymaniye Darüttıbbı,
Sultan Süleyman (Süleymaniye) Darülkurrası, (Sultan Süleyman) Süleymaniye Mektebi,
Sultan Süleyman Darüşşifası
Sultan Süleyman (Süleymaniye) İmareti,
Sultan Süleyman (Süleymaniye) Kervansarayı, Sultan Süleyman (Dökmeciler) Hamamı.

ZİYARET

Ulaşım

Vezneciler son durakta indikten sonra yaklaşık 200 m. uzaklıkta. Yürümeyi sevenler için Tahtakale içinden geçerek gidilmesi önerilir. Külliye, yaklaşık 20 dakikalık yürüme mesafesinde yer alır.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Yavuz Sultan (I.) Selim ile Hafsa Sultan'ın oğulları olan Sultan (I.) Süleyman, 1494 yılında Trabzon'da dünyaya geldi. Hünernâme'ye [Şehnâme tarzında yazılan, tezhip ve minyatürleriyle ünlü bu eserde Osmanlı sultanları anlatılmaktadır] göre adını Kur'an'da geçen Hz. Süleyman'dan almıştır.

Babası I. Selim'in şehzadeliği döneminde, 1508'de Kefe sancakbeyi olarak atandı. Babasının taht mücadelesini kazanıp 1512'de tahta çıkışıyla birlikte, Süleyman'ın gelecekteki iktidarın yolu da açılmış oldu. 1513 yılında yegâne taht varisi sıfatıyla sancakbeyi olarak Manisa'ya gönderilmiş ve 1520'de babası I. Selim'in ölümünün ardından tahta çıkmıştı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ülkenin sınırları genişleyerek batıda Rodos, Trablusgarp, Belgrad ve Macaristan'ın büyük kısmını imparatorluk topraklarına katıldı. Doğuda ve güneyde Bağdat, Nahçıvan gibi yerler fethedildi.

I. Selim döneminde yapılan akınlar sırasında esir alınıp, Kanuni'ye takdim edilen "Hürrem" (Hürrem: Sevinçli, şen, güler yüzlü, gönül açan), kısa süre içerisinde Kanuni'nin büyük sevgisine maz-

har olarak onun gözdesi oldu. Padişahın meşru karısı haline gelmek suretiyle azat edilen ilk köle cariye olan Hürrem Sultan'ın eşiyle mektuplaşmaları oldukça etkileyicidir. Muhibbî mahlâsını kullanan padişahın Hürrem'e yazdığı bir gazelde eşini "cennet bahçem", "Baharım, sevincim, ışıldayan gündüzüm, her daim gülümseyen çiçek açmış sevgilim" olarak tanımlar.

Bugün Kanuni unvanıyla tanınırsa da bu sıfat 18. yüzyılda ilk defa Dimitrie Cantemir'in Osmanlı tarihinde geçmiş, daha sonra 19. yüzyılda Osmanlı tarihçileri tarafından benimsenerek yaygınlık kazanmıştı. Dönemin Batılı yazarları ise onu "Muhteşem" (Magnifique, Magnificent) veya "Büyük Türk" (Grand turc) lakaplarıyla anmışlardı. Bazı kaynaklar, lüks düşkünlüğünden dolayı Batı'da "Muhteşem" lakabıyla anıldığını belirtse de, ilerleyen yaşıyla birlikte sofuluğa varan bir hayat tarzını benimsemişti. Müzik dinlemeyi, şarap içmeyi bırakmış, altın ve gümüş yemek takımlarını kaldırtmıştı. 1566'da Zigetvar Kuşatması sırasında ölen padişah, uzun saltanatı döneminde siyasi başarıları yanında hayırseverliği, vakıfları öne çıkmış ve pek çok abidevi eser yaptırmıştı. Süleymaniye Camii ve Külliyesi bunun tipik bir örneğini temsil eder. Bugün İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü'nü de içine alarak Vefa'ya doğru genişleyen Eski Saray (Saray-ı Atik-i Amire) arazisinin bir kısmı külliyenin inşaat alanı olarak uygun görülmüş ve külliye inşaatı burada başlatılmıştır. 1548'de başlatılan külliyenin bazı kısımları farklı tarihlerde tamamlanabilmişti. Külliyenin vakfiyesinde külliyeye gelir getirmesi amacıyla toplam 217 köy, 34 mezra, 7 değirmen, 3 mahalle, 2 ada, 2 iskele, 2 dalyan, 2 çiftlik, 1 çayırlık ve 6 köy mahsulü vakfedilmişti. Payitahtın en büyük külliyesi olan Süleymaniye, 54.096.000 akçeye mal olmuştu. Daha önceki külliyelerle kıyaslandığında bu astronomik bir rakamdı. Cami ise, 30.000.000 akçeye mal olmuştu.

Ömer Lütfi Barkan Süleymaniye Cami ve İmareti İnşaatı adlı önemli eserinde, Süleymaniye Külliyesi'nin günlük inşaat defterlerini analiz eder. Bu defterler yalnız Süleymaniye değil, Osmanlı dönemindeki bütün inşaat şantiyelerinin örgütlenmesini, yapı malzeme ve teknikleri, malzeme kaynaklarına dair ayrıntılı bilgi vermektedir. Kayıtlara göre, çoğunluğu acemioğlanlarından oluşan vasıfsız işçilerin dışında bennalar (duvarcılar) ve sengtıraşlar (taş yontucuları) en büyük usta grubunu oluşturmaktaydı. Haddadlar (demirciler), nakkaşlar, neccarlar, camgerler (camcılar), sürbgerler (kurşun döşeyiciler) başlıca ustalardı. Bunların yanında arabacılar, hamallar, ırgatlar, aşçılar, ambarcılar, peremeciler de yer almaktaydı.

Akdeniz coğrafyasında devşirme malzeme kullanımı güç ve prestij ile ilişkiliydi. Cihanşümul bir imparatorluk kurma hayaline sahip Sultan Süleyman, kendi külliye ve camisinde devşirme malzeme kullanılmasını istemişti. Külliye için At Meydanı'ndaki (Hipodrom) mermer levhaların söküldüğünü belirtmektedir. Devşirme malzemenin toplandığı yer yalnızca İstanbul'la sınırlı kalmamıştı. Ömer Lütfi Barkan'dan öğrendiğimize göre, Sinan'ın emrinde çalışan mimarları külliye için imparatorluğun dört bir yanındaki antik kalıntılardan mermer ve sütun toplamaya gönderildiğini belirtir: Midilli, Milet, Selanik, İskenderiye, Baalbek, Anadolu, Alanya, Mersin, İznik,...

Mermerlerin ve değerli sütunların, selâtin yapılarından bile alındığı bilinmektedir. Örneğin İznik'teki Orhan Bey Medresesi'nde yer alan büyük dairesel döşeme somakisi Süleymaniye'ye getirilmişti.

Külliyede eğitim ön plana geçtiği için medreselere ağırlık verilmiştir. Külliyeyi cami etrafında oluşturulan üniversite gibi tahayyül etmek mümkün. Darülhadis, Sani, Evvel, Rabi ve Salis med-

reselerinde ilahiyat ve fıkıh eğitimine öncelik verilmişti. Külliyenin vakfiyesinde medreselerin amacının dünyevî egemenliğin mekanizmalarını güçlendirmek ve öteki dünyada mutluluğa ulaşmanın aracı olan dinî ilimleri yüceltmek olduğunu belirtir. Vakfiyede bu beş medresede tahsis edilecek personel ve öğrencilerle ilgili bilgiler de yer alır: Her medresede birer müderris, muîd (asistan), bevvâb (kapıcı), ferrâş (hademe), kennâs (tuvalet temizleyici), siracî (kandilci) ve 15'er adet öğrenci yer alabilir.

Süleymaniye semtinde Beyazıt'tan Edirnekapısı'na uzanan eksenin kuzeyinde, bir sırt yapan arazinin Haliç'e doğru eğimli yamacının en uygun yerine yapılmış olan külliye bu konumuyla Galata kıyılarından, hatta Üsküdar'dan bakanlar için şehrin en etkili siluetini tamamlar. Sinan, eğimli bir araziye külliye birimlerini yerleştirmedeki ustalığını burada da göstermiş, yapılar üç boyutlu bir planlama sistemiyle yerleştirilmiştir. Merkezinde cami ve iki türbe, uzun kenarlarında medreseler bulunan büyük avlusuyla bu külliye, Fatih Külliyesi'ni; büyük avluyu üç yönden kuşatan yapılarıyla da Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'yle (Gebze) benzer özellikler taşımaktadır. Fakat bu iki külliyeden farklı olarak burada, büyük avluyu saran yapılar farklı kodlara kademeli olarak oturtulmuş, yapılarla avlu arasına yollar konularak merkezdeki yapılarla diğer yapılar arasında bir hiyerarşi yaratılmıştır. Külliye binaları, organik bir anayol ve sokaklar ağıyla çevrelenerek vurgulanmıştır. Topografya ve şehir dokusuyla bütünleşen külliye elemanları, bunları birbirine bağlayan sokak örgüsüyle geniş bir alana yayılmaktadır. Külliyenin uzunlamasına orta ekseni caminin avlu kapısı, cümle kapısı ve mihrabın arkasındaki Sultan Süleyman Türbesi'nin merkezinden geçerek darülkurra ile sona erer. Kuzeyde cami, büyük hazire ve içindeki Kanuni ve Hürrem'in türbelerini kuşatan geniş avlu duvarı, güneyde darülkurra ile sonlanır. Bu geniş avlunun batı ve kuzey duvarında üçer, güneyde iki, doğuda alt sokaktan çıkılan bir kapısı bulunmaktadır. Caminin arkasındaki hazire duvarları türbeleri çevreleyerek bir iç avlu meydana getirir.

Büyük avlunun doğusunda, avlu düzeyinden bir kat aşağıda kuzey-güney istikametinde uzanan cadde (Mimar Sinan Caddesi), evvelce üzerinde karşılıklı dükkânların yer aldığı Bakırcılar Arastası idi. Dönem müdahaleleri sonucunda Haliç yönündeki dükkânlar yıkılmış, sadece avlunun altına yerleştirilen dükkânlar günümüze gelebilmiştir. Külliyenin doğusundaki Rabi ve Salis medreseleri, Haliç'e bakan eğimli arazi üzerine inşa edilmiştir. Bu ikiz medreseden Rabi ve Salis, Arapça'da "üçüncü" ve "dördüncü" anlamına gelir. Külliyenin kuzeyinde batı-doğu yönüne doğru sıralanmış kervansaray (tabhane), imaret ve darüşşifa yer alır. Bu üçlü yapı grubunun arkasında uzanan Süleymaniye İmaret Sokak eğimli olduğundan, bu yapılar tonozlu alt kat üzerine inşa edilmiştir. Külliyenin batısında ise kuzey-güney yönünde dizilmiş darüttıp (tıp medresesi), Sani ve Evvel medreseleri (bu çifte medreseden Evvel, Arapça'da "birinci"; Sani ise "ikinci" anlamına gelmektedir), darüttıp ve sıbyan mektebi, bu yapıların altında da sokak boyunca uzanan Tiryaki Çarşısı adıyla bilinen dükkânlar bulunur. Bu dükkânlar günümüzde lokanta olarak kullanılır. Hamam ve dükkânlar üzerine yerleştirilen darülhadis, külliyenin ana eksenine 45 derece döndürülerek, külliyeye hâkim olan dik açılı geometrik düzeni yumuşatılmıştır. Külliyenin kuzeydoğu köşesindeki Mimar Sinan Türbesi, son derece mütevazı bir yapıdır. Bu küçük türbe, Sinan eserlerinin listesini veren tezkirelerde zikredilmez. Sıbyan mektebinin karşındaki 1782 tarihli çeşme, Çadır Çeşmesi veya Hesap Çeşmesi olarak bilinmektedir.

Süleymaniye Camii

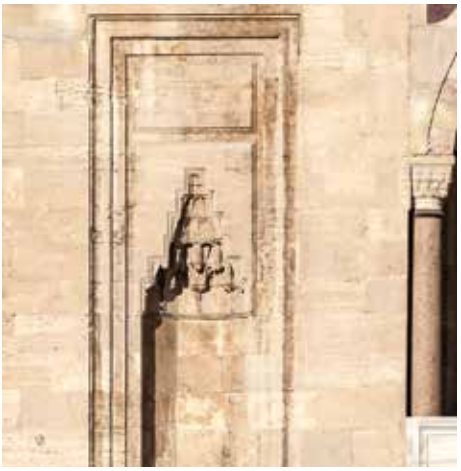

YAPIM YILI

1557

ZİYARET

Erişim

Yerli ve yabancı turistlerin İstanbul'daki en önemli ziyaret mekânlarından biri olması sebebiyle, geç saatlere kadar ziyarete açıktır.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Sâi Mustafa Çelebi'nin kaleme aldığı ve Sinan'ın otobiyografik el yazması niteliğindeki Tezkiretü'l Bünyan'da, Kanuni'nin Süleymaniye'yi yaptırmaya karar verdikten sonra Sinan'la konuşarak caminin biçiminin ve yerinin saptandığı belirtilir. Safevilere savaş ilan ettiği sırada cami inşaatı başlamış, bina emini Hüseyin Çelebi'yi inşaat için görevlendirmişti. 1550'de başlayan cami inşaatı 1557'de tamamlanabilmişti.

70 x 61 metre ölçülerindeki iç mekânın üzeri 26, 20 metre çapında ve 49,50 metre yüksekliğindeki merkezi kubbe ile örtülüdür. Dört adet ayağa oturan bu kubbe, kuzeyde ve güneyde birer yarım kubbeyle, yarım kubbelerin eteklerinde ise eksedralarla beslenir. Sekizgen kasnak üzerine oturan kubbe, kubbeyi taşıyan dört ayağın devamı niteliğindeki dört adet ağırlık kulesiyle çevrelenir. Harim batı ve doğuda beş kubbeli yan sahınlarla yanlara doğru genişletilmiştir. Farklı boyutlardaki bu kubbeler, içten ve dıştan yeterince hareketli bir görünüm sağlar. Köşedeki küçük kubbeler, merkezi kubbeyi taşıyan ayaklarla beden duvarları arasına atılan kemerlerle; arada kalan diğer üç kubbe ise, iki sıra halinde düzenlenmiş, mukarnas başlıklı, 10,20 metre uzunluğundaki ikişer sütun ve bu sütunlara basan kemerlerle taşınmaktadır. Küçük kubbeleri taşıyan sütunlardan arkadakiler beyaz mermerdendir. Önde yer alan dört sütun ise devşirme olup, kırmızı granittendir.

Akdeniz coğrafyasında devşirme malzeme kullanımı güç ve prestij ile ilişkiliydi. Kanuni de, devşirme malzemenin bu özelliğini bildiğinden, camisinde bu malzemelerin kullanılmasını istemişti. Tezkiretü'l Bünyan'da bu dört devasa kırmızı granit sütundan birinin, Kıztaşı olduğu belirtilir. Tezkiretü'l Bünyan'da Kıztaşı'nın nakledilişi şu şekilde anlatılır: "Öncelikle o dört mermer sütun, ki her biri Dört Seçkin Dost benzeri din bahçesinin ulu servileridir, her biri bir başka diyardan getirilmiştir. Bunlardan biri Kıztaşı mahallesi denilen yerde kâfir zamanında bir kızın diktiği sütundur. Kıztaşı diye bilinen yekpare bir sütun, minare gibi, Tuba benzeri bir mildir."

Roma ve Bizans kalıntılarını incelemek amacıyla 16. yüzyılda İstanbul'a gelen Pierre Gilles de bu sütundan bahsetmektedir: "Bu sütunun Sultan Süleyman'ın başlattığı cami inşaatına nakledildiğini gördüm. Gövdesi pyropoecilos marmor'dan (granit) yapılmıştır, yaklaşık altmış ayak yüksekliktedir, çevresi on üç ayak... Korint başlıklıdır ancak [başlıkta] beyaz mermer

kullanılmıştır... Gerek Yunanlılar gerekse Türkler bu sütunu kendi dillerinde 'kıztaşı' olarak adlandırırlar."

Gülru Necipoğlu'nun (Sinan Çağı, 2013, s. 111) da belirttiği gibi, ilk defa Fatih Sultan Mehmet'in selâtin camisinde kullanılan dört adet devşirme somaki sütun ve kare baldaken uygulaması, Roma-Bizans mimarlık geleneğindeki imparatorluk statüsünü simgeleyen unsurlar olarak devam ettirilmişti. II. Bayezit ve Kanuni Sultan Süleyman'ın camilerinde olduğu gibi, payitahtta yapılacak kare baldakenli selâtin camilerinde devşirme kırmızı somaki veya granit sütunların kullanımına dair sembolik gelenek sürdürülecekti.

Caminin kuzey duvarındaki payandaların arasına iç maksureler yerleştirilmiştir. Farklı renkteki somaki sütunlara oturan iki katlı yan mahfiller, arkadaki beyaz mermer sütunları ve beden duvarlarındaki ana ayakları gizleyerek, taşıyıcıları yumuşatır. Aynı uygulama, dıştaki yan cephelerde de görülmektedir. İç ve dış cephelerin uyum içinde bütünleşmesi, iç mekân düzeninin caminin dışından algılanmasını sağlar. Dıştaki alt kattaki mahfillerin mukarnas başlıklı farklı boydaki sütunlara oturan kemerleri, bir büyük-bir küçük şeklinde sıralanır. Üst revakların baklava başlıklı sütunlarının yuvarlak kaideleri, mermer bir korkuluk ile birbirine bağlanmıştır. İki katlı üst mahfillerin altında zarif abdest muslukları sıralanır.

Camin dört cephesindeki duvar payandaları dışa çıkıntı yapmaktadır. Yalnız dış cephenin simetrik bütünlüğünü korumak amacıyla kuzeydeki duvar payandaları caminin içine itilmiştir. Güneydekiler ise, içteki mihrap duvarı bütünlüğünü bozmamak için, dışa çıkıntı yapar. Yan cephelerdeki pencereleri çerçeveleyen beşer kemerli yan cephe duvarları, görsel olarak beş kubbeli bölümleri vurgular.

Caminin kıble duvarının doğu ucundaki hünkâr mahfiline duvar içindeki merdivenlerle çıkılmaktadır. Merkezi kubbeyi taşıyan, kıble duvarına yakın sağdaki ayağa bitişik mermer müezzin mahfili, on altı sütun üzerine oturur. Müezzin mahfili karşısındaki büyük ayağa bitişik vaiz kürsüsü, narin sütunlar üzerine oturan sivri kemer vasıtasıyla taşınır.

Caminin tasarımında Ayasofya etkileri hissedilir. Sinan, Ayasofya'nın katı kübik kasnağını, Süleymaniye'nin üstyapısında ahenkle bütünleşmiş eğrisel formlarla eritmeyi başarmıştır. Ayasofya'nın baskın görünümlü yan payandalarının tersine, Süleymaniye'dekiler mahfiller vasıtasıyla yumuşatılmıştır. Ayrıca Süleymaniye'deki duvar payandalarının basamaklı profilleri kubbelerin ritmik kademelendirilişiyle uyum içindedir.

Avluya biri kuzeyde, ikisi de yanlarda olmak üzere üç kapıdan girilmektedir. Kuzeydeki üç katlı bir yapı niteliğindeki ana kapı abidevi yapısıyla dikkat çeker. Caminin kuzeyindeki şadırvanlı avlu, dört yönde revaklarla çevrilmiştir. Yirmi sekiz adet kubbeyle örtülü revaklarda pembe, beyaz somaki ve beyaz mermerden sütunlar kullanılmıştır. Son cemaat yeri revağı, yan revaklardan yüksek tutularak camiye doğru görsel bir yönlendirme sağlanmak istenmiştir. Ayrıca son cemaat yeri revağının cümle kapısına denk gelen orta kubbesi, diğer kubbelerden yüksek tutulmuş, böylece mihrap aksı vurgulanmıştır.

Hat Programı

Şadırvanlı avlunun kuzeydeki anıtsal kapısında hatla nakşedilmiş metinler yer alır. Kapı kemeri üzerindeki panoda Nisâ Sûresi'nden bir ayet (4:103) işlenmiştir: "Namazı kıldıktan başka, Allah'ı ayakta iken, otururken, yan yatarken de anın. Emniyete kavuştuğunuzda, namazı gereğince kılın. Namaz şüphesiz, inananlara belirli vakitlerde farz kılınmıştır". Kapının mukarnaslı kavsarasının üstünde ise Kelime-i Tevhid yazılıdır.

Caminin şadırvanlı avlu revaklarının kuzeydeki orta kemerlerindeki dikdörtgen levhada Me'âric suresinden iki ayet (70: 34-35) yer alır: "Onlar namazlarına riâyet ederler. İşte onlar, cennetlerde ikrâm olunacak kimselerdir". Avlu revaklarının güneydeki orta kemerlerinde yer alan levhada ise, namaz kılmayı vurgulayan bir ayet işlenmiştir (2: 238). Son cemaat yeri cephesinin solundaki pencerelerin dikdörtgen panolarında, Fetih suresinin son ayeti (48: 29); sağdaki panolarda ise, Ayet el-Kürsi (2: 255) bulunur.

Caminin cümle kapısında sülüs hatlı üç kitabe yer alır. Bunlardaki ikisi yanlarda, diğeri ise giriş kemeri üzerindedir. Sağdaki kitabe: "İlahi kudretle güçlü kul, Allah'ın değerli halifesi Kur'an'ı emriyle ve bunun hükümlerine dünyanın her tarafında geçerli kılan, aziz Allah'ın yardımı ve galib ordusu ile doğu ve batı ülkelerinin fatihi, dünya ülkelerinin sahibi, bütün insanların üzerinde Allah'ın gölgesi, Arap ve Acem sultanlarının sultanı."

Cümle kapısının solundaki kitabe: "Ki saltanat zinciri, zaman akışı içinde hâlâ sürmekte ve atalarının ruhları cennette dolaşmaktadır. Halkın kendini ibadete verenleri ve namaza duranları rükû ve secde edenleri için, Allah'a ibadetlerinde toplantı yeri olmak üzere, bu yüksek yapı eşsiz örnek olan, olağanüstü nitelikli cami yaptırarak, yücelik ve kudret sahibini, mülk ve melekût alemini yaratıcısına yaklaştı..."

Kapı kemeri üzerindeki sülüs kitabe: "Saltanat kanunlarının yayıcısı, Osmanlı hakanlarının onuncusu, sultanoğlu sultan, Sultan Osman oğlu, Sultan Orhan oğlu, Sultan Murda oğlu, Sultan Bayezid oğlu, Sultan Mehmet oğlu, Sultan Murat oğlu, Sultan Mehmet oğlu, Sultan Bayezid oğlu, Sultan Selim oğlu 'Sultan Süleyman Han'."

İç mekâna girildiğinde müminlere seslenen hat programı devam eder. Cami kubbeleri ile duvarlarında mevcut celi sülüs hatlar Hasan Karahisarî'ye aittir. Caminin doğu ve batı kapılarının iç yüzünün (harimin içindeki kapı yüzleri) üzerindeki dikdörtgen kitabelerde Zümer suresinden bir ayet (39: 53) aktarılır: "Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir."

Merkezi kubbenin tam ortasına Fâtır suresinden bir ayet işlenmiştir: "Doğrusu, zeval bulmasın diye gökleri ve yeri tutan Allah'tır. Eğer onlar zevale uğrarsa O'ndan başka, and olsun ki onları kimse tutamaz. O, şüphesiz Halim'dir, bağışlayandır". Bu kubbeye geçişi sağlayan dört pandantifte ise dört farklı sureden ayetler nakşedilmiştir: Enam (6: 102), Hud (11: 88), Rad (13: 16) ve İsra (17: 84).

Mihrabın üzerindeki güney yarım kubbede En'âm (6: 79) suresinden bir ayet alıntılanır: "Doğrusu ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratana, doğruya yönelerek çevirdim, ben ortak koşanlardan değilim". Güney yarım kubbenin iki yanındaki eksedrada Araf (7: 29) ve Bakara (2: 115) suresinden birer ayet işlenmiştir. Bu ayetlerde müminlerin yüzlerini Allah'a dönmeleri gerektiği vurgulanır. Kuzey yarım kubbede yer alan Hac suresinden alınmış bir ayet (22: 77), iman etmenin ve hayır işlemenin önemini vurgular. Yarım kubbe eteğinin iki tarafındaki eksedralarda ise Ankebût suresi (29: 45) nakşedilmiştir.

Merkezi kubbeyi taşıyan ayaklardaki yuvarlak panolarda, saat yönünün tersine olarak dizilmiş, dört halifenin ismi yer alır. Mihrap duvarı üstündeki yarım kubbenin pandantiflerindeki iki adet panoda "Allah" ve "Muhammet", kuzeydeki yarım kubbenin pandantiflerinde ise "Hasan" ve "Hüseyin" isimleri yazılıdır. Yanlardaki dört anıtsal kırmızı granit sütunla desteklenen merkezi kubbesinin yan kemerleri üzerindeki dört dikdörtgen mermer levhada Tevbe suresinden bir ayet (9: 112); bu panoların aralarında kalan dört yuvarlak madalyonda ve caminin içini kuşatan üst mahfillerin pencerelerindeki dikdörtgen panolarda Allah'ın 99 güzel isminden (Esmâü'l-Hüsnâ) bazı örnekler aktarılır.

Mihrap kavsarasının tepesindeki dikdörtgen panoda, Mimar Sinan eserlerinde sıkça kullanılan, Âli İmrân suresinden bir ayet (3: 37) yer alır. Bu ayette, ait olduğu mimari elemana gönderme yaparcasına, "mihrap" sözcüğünü içerir: "[Hz.] Zekeriya, onun [Hz. İsa'nın annesi Meryem] yanına, mihraba (mabede) her girişinde onun yanında bir rızık bulurdu…".

Mihrabın yanındaki dairesel çini panolarda, Fatiha suresine (1: 1-7) yer verilmiştir. Kıble duvarına bitişik hünkâr mahfiliyle mihrabın arasında kalan alt pencerenin çini alınlığında, A'râf suresinden bir ayet (7: 31) alıntılanır. Mihrabın üçgen alınlığının yanındaki iki dikdörtgen mermer panoda Kelime-i Tevhid nakşedilmiştir. Mermer minberin hemen yanındaki alt pencerenin dikdörtgen çini alınlığında Cin suresinden bir ayet (72: 18) metni aktarılır. Ayette Allah'ın "tek" oluşu vurgulanır: "Mescidler şüphesiz Allah'ındır, öyleyse oralarda Allah'a yalvarırken başkasını katmayın."

Hünkâr mahfilinin mihrabında, aynı surenin farklı bir ayet metnine (3: 39) yer verilmiştir. Bu ayette, Hz. Zekeriya'ya mabette namaz kıldığı sırada, Hz. Yahya'nın doğumunun müjdelendiği olay aktarılmıştır. Bu mihrabın yanındaki çinili iki pencere alınlığında şu hadis yer alır: "Adil davrananlar, Allah katında, Rahmanın sağındaki nurdan minberler üstündedirler. Onlar, hükümlerinde ve ailelerinde, başta bulundukları sürece âdil davrananlardır."

Mimari Öğeler

Birden fazla minare selâtin yapılarına özgüydü. Caminin birden fazla minaresi, iktidar simgesi olarak, öne çıkmaktadır. Caminin ve avlunun kuzey köşelerindeki toplam dört adet minare bulunur. Caminin kuzeydekiler 76 metre uzunluğunda olup üç şerefeliyken, diğer ikisi 56 metre uzunluğunda ve iki şerefelidir. Şerefe altları mukarnaslı, gövde ve petek bölümleri on sekiz köşelidir. Minare külahlarının hemen altında yer alan firuze renkli çini panolar, ince uzun minarelere renk katar.

Çeşitli halk söylentilerine göre minarelerin dört adet ve toplam on şerefeli oluşu, Kanuni Sultan Süleyman'ın onuncu Osmanlı sultanı ve fetihten sonra başa geçen dördüncü padişah olmasıyla açıklansa da, minarelerin konumları Edirne Üç Şerefeli Cami (1447) ile benzerlik gösterir. Kuzeyden güneye doğru alçalan minareler, caminin piramidal kuruluşuna doğru görsel bir yönlendirme sağlar.

Camide toplamda 249 pencere yer almaktadır. Duvarların taşıyıcı görevleri asgarî seviyede tutulmuş, duvarlar adeta perde niteliği kazanmıştır. Dışta filgözü, içte revzenlerle donatılan mihrap pencerelerinden başka yapıya homojen bir ışık sağlayan pencereler, aydınlık bir iç mekân meydana getirir. İnce demir askılar üzerindeki yağ kandilleri gece iç mekanı aydınlatırken, yüzlerce kandilden yükselen is, belirli bir hava akımıyla girişin üstünde yer alan ve "is odası" olarak bilinen bir odada toplanmaktadır.

Kubbe çeperi içine, ağız kısımları iç mekâna dönük altmış dört adet küp yerleştirilmiştir. Rezonatör denilen bu uygulama ile homojen ses dağılımı sağlamaktadır.

Avlunun ortasındaki mermer şadırvan, dikdörtgen planlıdır. Şadırvanın dört yüzünde açıklıkları bronz şebekelerle süslü on pencereli pano yer almaktadır. Pencerelerin üzerindeki bitki motifleri oldukça etkileyicidir.

Süsleme

Külliyenin vakfiyesinde cami süslemeleri için zamanın bütün sanat inceliklerinin kullanıldığı ve Ademoğlunun bütün hazineleri sarf edilse, az geleceği ifade edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman ve zevcesi Hürrem Sultan'ın türbelerindeki göz alıcı çini programına karşılık bu camide çini süslemeler asgarî seviyede tutulmuştur. Rüstem Paşa, Kadırga Sokollu camileriyle kıyaslandığında bu yapıda çininin çok az kullanılmış olması, Sinan'ın süslemeyi az tutarak mimari yapıyı ön plana çıkarmak istediğini gösterir. Sinan Şehzade Mehmet, Selimiye ve Süleymaniye gibi anıtsal camilerde, süslemeyi bir fon olarak kullanmıştır.

Çini süslemeler yalnızca kıble duvarında ve son cemaat yeri cephesi pencere alınlıklarında kullanılmıştır. Kendine özgü renkler ve desenlerden oluşan sır-altı İznik çinilerinde natüralist çiçek motifleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır. O dönemde renkli mermer, pahalı ve zor bulunan bir malzemeydi. Sütunlara oturan kemerler, mermer taklidi kalemişleriyle bezenmiştir.

YAPI TARİHİNDEN

Külliyenin vakfiyesinde cami şu şekilde tarif edilir: "Direkler [sütun] üstüne kurulan ve beldelerde bir benzeri yaratılmayan İrem bahçesi... dünya ve ahirette mutluluğa ulaşmak, yok olmayı ortadan kaldırmak için sanatın bütün incelikleri ve insana sevinç veren bütün güzellikleri içinde toplayan, geniş ve yüksek bir bina ki, kubbesi semadan görünen, semaya eşit ve göklere benzediğinden dolayı yeryüzü onunla övünmelidir."

17. yüzyılda İstanbul'a gelen Josephus Grelot'un anılarında Süleymaniye'den uzunca bahsedildiği uzun bir pasaj yer alır. Bu pasajda, cami ve Ayasofya arasındaki benzerliklerden bah-

sedilir: "[Kanuni Sultan Süleyman] Düşmanlarına karşı kazandığı zaferlerin anısını yaşatmak ve geleceğe ölümsüz bir anıt bırakmak için camiye adını verdi. Müslüman mimarisinin en başarılı örneklerinden olan bu caminin içi de dışı kadar güzeldir. Çoğu cami gibi, hemen hemen kare plana göre yapılmıştır. Ortada yer alan kubbesi Ayasofya'nınkinden hiç de geri kalmaz... Ayasofya'dakiler gibi yapılan dış filayaklarında ya da payanda kemerlerinde, çatıya çıkmaya yarayan küçük birer merdiven vardır."

Süleymaniye'den bahseden seyyahlardan biri de 1573'te İstanbul'a gelene Philippe du Fresne-Canaye'dir. Canaye, camiden övgüyle bahsetse de, Ayasofya kadar güzel olmadığını ima eder: "Cami her ne kadar çok büyük, çok sayıda sütunla taşınmış ve Ayasofya kadar mozaiklerle işlenmiş değilse de, gene de çok güzel; çünkü kentin her yerinden görülebilecek kadar yüksek bir yerde kondurulmuş. Öyle ki, caminin dört minaresi İstanbul'daki bütün diğer yapılardan önce görülebiliyor."

Caminin Ayasofya ile olan benzerliğini vurgulayan başka bir yazar 1655'te İstanbul'a gelen Jean Thevenot'tur: "... Ayasofya modellik yaptığı için, Süleymaniye'nin de ona epey benzediğini söyleyebilirim. Burası, içi kandillerle dolu büyük bir cami..."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Caminin iki yarım kubbeli merkezi plan şeması, büyük ölçüde Ayasofya ile benzerlik göstermektedir. Yapıyı ziyaret etmeden önce Ayasofya'yı gezebilir veyahut iki yapının planlarını karşılaştırabilirsiniz.

Camide, adeta güç gösterisine dönüşen devşirme sütun ve mermer kaplama kullanılmıştır. Bu malzemeler, İskenderiye, Baalbek gibi antik merkezlerden getirilmişti. Cami içindeki devasa kırmızı granit sütunları, avlu revakları, iç ve dış revaklardaki birbirinden renkli devşirme sütunları yakından görmenizi öneririz.

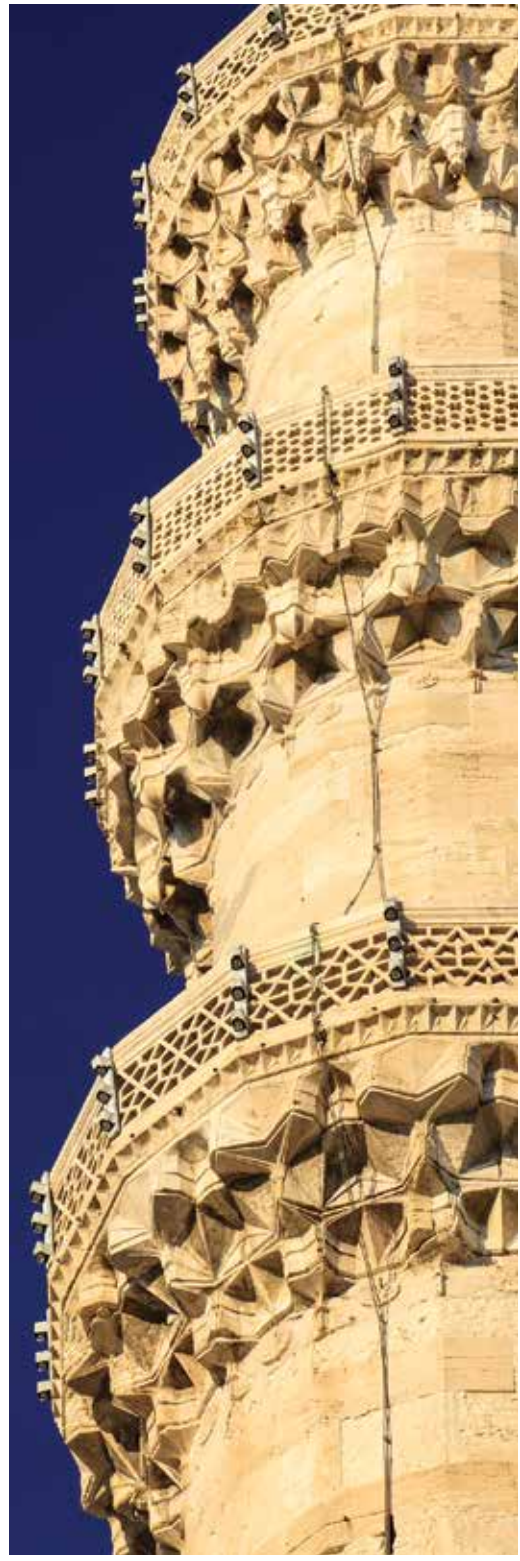

Süleymaniye Medresesi (Evvel)

YAPIM YILI

1552-1553

ZİYARET

Erişim

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi olarak kullanılan yapıda restorasyon çalışmaları sürmektedir. Kütüphanenin okuma salonu ise okuyucuya hizmet vermektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Kütüphane

Kullanıcı

Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Caminin batısında bulunan Evvel (Birinci) ve Sani (İkinci) medreseleri olarak anılmaktadır. Karşılıklı olarak inşa edilen bu iki medrese, simetrik plana sahiptir. Bu çifte medresenin ilk müderrislerinin 1552-1553'te atandığı göz önüne alınarak, yapıların bu tarihte tamamlandığı tahmin edilir.

Camiye doğru alçalan bir iç sokağın iki yanına simetrik olarak yerleşen Evvel ve Sani medreselerinde giriş, alışılmışın dışında, köşeye yakın bir yere yerleştirilmiş ve girişler avlu yerine, revaklara bağlanmıştır. Revaklarla çevrili dikdörtgen avlu etrafına dershane ve yirmi iki adet talebe hücresi dizilmiştir. Kubbeyle örtülü, dikdörtgen planlı dershane avlunun güneyine yerleştirilmiştir. Ön cephesi avlu sınırına dayandırılan dershane, revakların sürekliliğini kestiğinden, dershane karşılıklı kapılarla iki taraftan da revaklara bağlanmıştır. Dershanenin hemen karşısındaki üç kubbeli eyvan, yazlık sofa olarak düzenlenmiştir. Helalar ve bazı servis mekânları kapıya yakın konumlandırılmıştır. Avluyu çevreleyen revaklar, sivri kemerler aracılığıyla kesme taştan ayaklara otururlar. Revaklar günümüzde camekanlarla kapatılmıştır.

Medreseler planlamalarıyla bazı yeniliklere sahiptirler: Yapıdaki iki yandan gelip dershaneye saplanan revaklar, dershanenin karşısında eyvana benzeyen üç gözlü oturma yerleri, helalara ana yapı içerisinde çözüm getirilişi, talebe odaları pencerelerindeki aydınlıklar gibi öğeler,

medrese mimarisinde daha önce karşılaşılmayan mimari çözümlemeler içerirler. Kesme küfeki taşından yapılan yapıda, hafif olması sebebiyle, örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır.

Mimari Öğeler

Güney cephede yer alan sade kapı, basık yuvarlak kemere sahiptir. Dershanenin iki katlı pencere dizisi bulunmaktadır. Alttaki dikdörtgen lentolu ve demir şebekeli alt pencerelerin sivri kemerli alınlıkları vardır. Üst sıra pencereleri sivri kemerli, alçı şebekelidir. Hücrelerin dışa bakan cephelerinde dikdörtgen lentolu, demir şebekeli pencereler yer alır. Bütün hücreler ocaklı ve kubbelidir. Zarif ve uzun ocak bacaları, soğan kubbelerle sonlanır. Avlu revakları kemer aralarında yer alan taş çörtenler sade cepheleri hareketlendirir.

Süsleme

Sade yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Kütüphaneyi mutlaka ziyaret etmenizi öneririz. Eğer acıktıysanız, yapının camiye bakan cephesinin alt katındaki kuru fasulyecilerde yemek yiyebilirsiniz.

Süleymaniye Medresesi (Sani)

YAPIM YILI

1552-1553

ZİYARET

Erişim

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi olarak kullanılan yapıda restorasyon çalışmaları sürmektedir. Kütüphanenin okuma salonu ise okuyucuya hizmet vermektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Kütüphane

Kullanıcı

Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

Süleymaniye Medresesi (Salis)

YAPIM YILI

1558-1559

ZİYARET

Erişim

Restorasyon nedeniyle kapalı olan yapıdaki çalışmaların yakın zaman içerisinde tamamlanması planlanmaktadır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Haliç'e bakan ikiz medreselerin (Rabi ve Salis medreseleri), tam olarak ne zaman tamamlandığı bilinmemekle birlikte, ilk müderrislerin atandığı 1558 tarihi, yapıların tamamlanma tarihi olarak kabul edilmektedir. Külliyenin doğusunda, yan yana dizilmiş Rabi ve Salis medreseleri (Rabi ve Salis, Arapça'da "üçüncü" ve "dördüncü" anlamına gelir), Haliç'e doğru uzanan eğimli arazi üzerine inşa edilmiştir. Yapı, yirmi talebe odası ve bir dershaneden meydana gelir. Medreselerin orta avluları, yan kanatlardaki talebe odaları kademeli, yan revaklar da merdiven biçimindedir. Eğimli arazi, dershanelerin düzenlemesini de etkilemiştir. Sokak düzeyinde tutulduğu için havada kalan dershanelerin altları doldurularak, altlarına çeşmeler konulmuştur. Aynı yöntem kullanılarak ikiz medreselerin doğu kanatlarının altı, bir sıra mülâzım hücreleri ile desteklenmiştir. Gerek fevkani dershaneleri, gerek eğimli avlu ve basamaklı revakları ve medrese altına yerleştirilen mülâzım hücreleri ile, Osmanlı klasik mimarisinin münferit ve son derece ilginç örneklerinden biridir. Kesme küfeki taşından yapılan yapıda, hafif olması sebebiyle, örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır.

Mimari Öğeler

Haliç'e doğru inen güneydoğu yan cephesi kademelidir. Bu cephedeki hücreler iki katlı pencerelere sahiptirler. Alt sırada iki ve üstte bunları ortalayan tek pencere yer alır. Dikdörtgen lentolu, demir şebekeli alt pencereler sivri kemerli alınlıklara sahiptirler. Üsttekiler ise sivri kemerli olup, alçı şebekelidir. Hücreler ve önlerindeki revakların kubbeleri, hücrelerin ocaklarının çokgen planlı bacaları da kademe kademe eğime uygun olarak inmekte ve etkileyici bir görünüm yaratmaktadır.

Süsleme

Sade yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Süleymaniye Medresesi (Rabi)

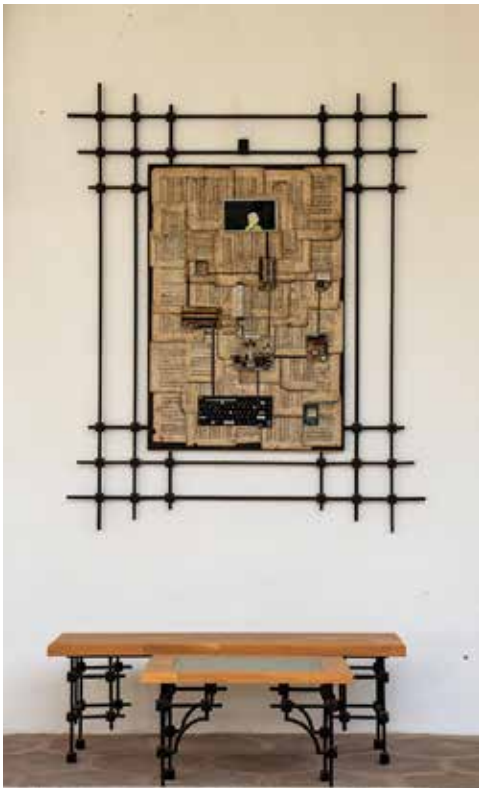

YAPIM YILI

1558-1559

ZİYARET

Erişim
TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi)'ya tahsis edilen yapıyı ziyaret edebilmek için izin almak gerekmektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Eğitim Merkezi

Kullanıcı
TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi)

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Süsleme
Sade yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Süleymaniye Darüttıbbı (Tıp Medresesi)

YAPIM YILI

1552-1553 / 1556-1557

ZİYARET

Erişim

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi olarak kullanılan yapıda restorasyon çalışmaları sürmektedir. Kütüphanenin okuma salonu ise okuyucuya hizmet vermektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Kütüphane

Kullanıcı
Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Aptullah Kuran 1552-1553'te, Gönül Cantay ve Süheyl Ünver ise yapının 1556-1557'de, tamamlanmış olabileceğini kaydeder.

Süleymaniye Darüttıbbı (Tıp Medresesi), daha önceki darüşşifalardan farklı olarak, vakfiyesinde bir "tıp medresesi" olduğu belirtilen tek Osmanlı tıp medresesidir. Bu medresenin açılmasıyla darüşşifalar ile tıp medresesi bir iş bölümüne gitmiş, darüşşifalar tıp ilminin pratiğiyle meşgul olurlarken, Süleymaniye Tıp Medresesi tıp eğitiminin teorik yönüyle ilgilenmeye başlamıştı.

Sani Medresesi'nin kuzeyinde yer alan yapı uzunlamasına bir plana sahiptir. Kapıları arka taraftaki galeriye açılan on adet odadan meydana gelir. Odalar pandantifli kubbelerle örtülüdürler. Günümüze değiştirilerek ulaşan medresenin dershanesi yoktur. Avlunun niteliği değiştiği için, ilk tasarımda medrese-avlu ilişkilerinin restitüsyonunu yapmak zordur. Avluya bakan cephede, Süleymaniye Darülhadisi'nde olduğu gibi, alçak sütunlara oturan tek eğimli bir ahşap saçağın bulunduğu tahmin edilmektedir. Darüttıp, sıbyan mektebi, Sani ve Evvel medreseleri altında, sokak boyunca uzanan Tiryaki Çarşısı adıyla bilinen dükkânlar bulunur.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yavaş yavaş terkedilen yapı, 1914'te "Daru'l-Hilafeti'l-Aliyye" kapsamına alınmış, 1918'de yangın mağdurlarınca kullanılmış, 1928'de buraya ait 15 oda İstanbul Vilayeti Daimi Encümeni'nce müzayedeye konmuştu. 1944-45 yıllarında onarılmış ve 1946 yılından 2000'lere kadar, Süleymaniye Doğum ve Kadın Hastalıkları Hastanesi olarak kullanılmıştı. Yapı, günümüzde Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ne tahsis edilmiştir.

Mimari Öğeler
Bütün hücreler ocaklı ve kubbelidir. Zarif ve uzun ocak bacaları, soğan kubbelerle sonlanır. Pencerelerinin sivri kemerli alınlıkları vardır.

Yapının camiye caddeye bakan cephesi kesme küfeki taşından inşa edilirken, arka avluya bakan cephede tuğla hatıllı kesme taş tercih edilmiştir. Bu tercih, yapının camiye bakan cephesinin öne çıkarılmak istendiğini gösterir.

Süsleme
Yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Sultan Süleyman Türbesi

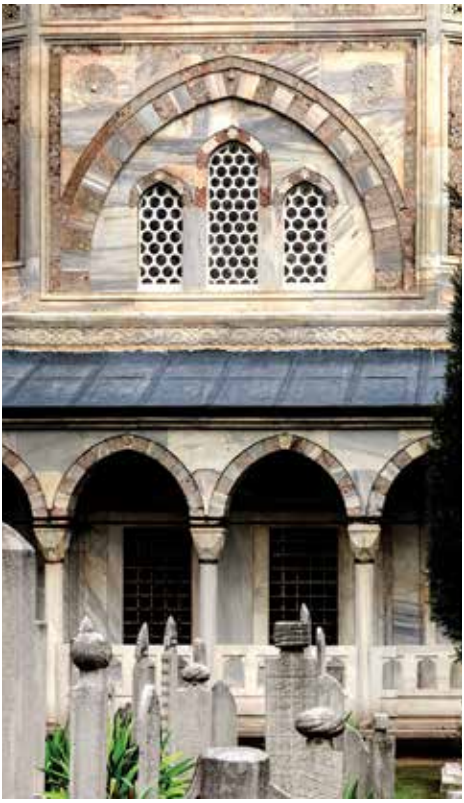

YAPIM YILI

1568

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Bazı kaynaklar (Gülru Necipoğlu, "Dynastic Imprints on the Cityscape: The Collective Message of Imperial Funerary Mosque Complexes in Istanbul", Cimetières et traditions funéraires dans le monde islamique içinde, haz. Jean-Louis Bacqué-Grammont, C. 2, Ankara, 1996, s. 23-36), Osmanlı padişahlarının İstanbul'daki türbelerinin kendileri ölmeden evvel inşa edilmesinin, kendilerince uğursuzluk olarak kabul ettiklerini belirtir. Osmanlı sultan türbelerinin ölümlerinden sonra inşa edilmesi geleneğine bağlı olarak, Kanuni Sultan Süleyman hayattayken yeri belirlenen bu türbe, ölümünden sonra 1566-1568 arasında inşa edilmişti. Seyyid Lokman'ın Târîh-i Sultân Süleymân adlı eserindeki bir minyatürde, Sultan Süleyman'ın türbesinin yapımının tasvir edildiği bir minyatür yer almaktadır. Bu minyatürün köşesinde Mimar Sinan'a da yer verilmiştir.

Türbenin bulunduğu hazire, yüksek avlu duvarlarıyla çevrelenmiştir. Hazireye doğu ve batı duvarda yer alan kapılardan girilmektedir. 17. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan ve 20. yüzyıla kadar süren definlerle büyüyen hazirede toplamda 581 adet mezar yer almaktadır.

Kanuni'nin kabrinin yer aldığı türbe, daha sonra kızı Mihrimah Sultan, II. Süleyman (ö. 1691), II. Süleyman'ın annesi Dilâşûb Sultan (ö. 1689), Râbia Sultan (ö. 1713), II. Ahmet (ö. 1695), II. Ahmet'in kızı Asiye Sultan'ın (ö. 1694) da defnedilmesiyle kalabalık bir aile kabristanına dönüştü. Sekizgen planlı türbede, bu tarihe kadar Osmanlı türbe mimarisinde olmayan bir uygulama yapılmış, dışarıdan yüksek bir seki üzerine kurulmuş, yapı sekizgen planlı bir revakla çevrelenmiştir. Baklava başlıklı 26 adet sütunun taşıdığı revaklar, türbenin giriş cephesinde dışa taşarak, bir giriş revağı meydana getirirler.

Bu giriş revağında, çevre revağından farklı olarak, mukarnas başlıklı 6 adet sütun kullanılmıştır. Bu sütunlardan ikisi beyaz mermer, ikisi pembe ve ikisi de yeşil somakidir. Zeminden yükseltilmiş türbeye, iki basamaklı bir merdivenle revaktan sonra girilir. Burada ortada bir niş içine açılan çift kanatlı kapı bulunmaktadır. Kapı bloğunun iki dış köşesinde kum saati formlu kaidelere ve başlıklara sahip cephelere yapışık iki sütunçe bulunur.

Çift çeperli sekizgen türbe, iç içe geçmiş iki kubbeyle örtülüdür. 10,50 metre çapındaki iç kubbe, başlıkları ve kaideleri beden duvarlarına bağlı sekiz adet sütun üzerine oturmaktadır. Üçgen planlı yüksek kaideler üzerinde yükselen mukarnas başlıklı bu sütunlardan dördü beyaz mermer, dördü kırmızı somakidir. Beden duvarlarına çok yakın olduğundan, yanlarda derin eyvanlar oluştururlar.

İçeride girişin iki yanında, kubbe aralığına geçişi sağlayan mermer söveli kapılar yer alır. Bu kapıların önü, küçük bir maksure şeklinde düzenlenmiştir. İçeride, kapının hemen üzerinde Bursa kemerli korkuluklara sahip fevkani bir mahfil yapılmıştır. Girişin yanındaki sütunların arkasında mermer nişler yer alır. Bu nişlerin içine aydınlatma elemanı (gaz lambası, mum) konulduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca diğer 6 sütunun arkasına, ahşap kapaklı birer dolap bulunmaktadır.

Bu türbenin inşası öncesinde Sinan'ın, Kubbetü's-Sahra'yı onardığı bilinmektedir. Türbe, tasarımıyla Kudüs'teki Kubbetü's-Sahra'ya gönderme yapar.

Sultanahmet Camii'nin mimarı, Mimarbaşı Sedefkâr Mehmet Ağa, bir dönem bu yapıda türbedar olarak çalışmıştı.

Hat Programı

Giriş kapısının iki yanındaki çini panoların üzerinde, sağdakinden başlayarak mavi zemin üzerine yaldızla ve celi sülüs hatla istifli olarak Kasas suresinin 88. ayetinin son bölümü yazılmıştır. Giriş kapısının çift kanatları üzerinde, iki parça halinde Kelime-i Tevhid yazılmıştır.

İç mekanda yapıyı çepeçevre saran çinili yazı kuşağında Bakara suresinin 255. ayeti olan Ayet el-Kürsi ve bu ayeti takip eden iki ayet (2: 255-258) aktarılır.

Kubbenin pandantiflerde lacivert zeminli bir madalyon içinde beyazla celi sülüs olarak İsm-i Celal İsm-i Nebi, Cihar-ı Yarı Güzin ve Hasan, Hüseyin isimleri yazılmıştır. Sütun başlıklarındaki küçük dikdörtgen panolara, İsm-i Celal'den İsm-i Nebi'ye doğru sırayla Esma-ül Hüsna'dan; Ya Alim, Ya Halik, Ya Razık, Ya Muhyi, Ya Mumit, Ya Kavi, Ya Semi, Ya Nasir yazılmıştır.

Mimari Öğeler

Türbenin cepheleri beyaz mermer plakalarla kaplanmış cephelerde iki katlı pencere bulunmaktadır. Alttaki, dikdörtgen lentolu ve demir şebekeli ikiz pencerelerin sivri kemerli alınlıkları vardır. Beyaz ve gülkurusu renkli mermerlerin ardışık olarak dizilmesinden meydana gelen alınlık kemerlerinin kilit taşlarına gülbezekler işlenmiştir. Sivri kemerli üst pencereler üçerli gruplar halinde düzenlenerek, dışarıdan beyaz ve gülkurusu renkli mermerlerin ardışık olarak dizilmesinden meydana gelen sivri kemer içerisine alınmıştır. Beden duvarları, yapıyı çepeçevre saran, mukarnaslı korniş dizisi, onun üzerinde de palmet kuşağıyla son bulur.

Yapının köşeleri çeşitli unsurlarla hareketlendirilmiştir. Altta kum saati formunda sütunlar, üst pencere hizasına denk gelen seviyede ise gülkurusu renkli mermerlerden oluşan dikdörtgen kartuşlar yer alır.

Dıştan profilli silmelerle kuşatılan kapının, iç mekana bakan yüzü armudî silmeyle çevrelenmiş zaviyeli kemerli bir iç düzenlemesine sahiptir. Kapı kemeri, beyaz ve yeşil renkli somaki mermerin ardışık olarak dizilmesinden meydana gelir. Çift kanatlı, kündekarî tekniğiyle yapılan ahşap kapı, sedef kakma daha az ise fildişi kullanılarak özenle kaplanmıştır.

Süsleme

Kâbe'den getirilen Hacerülesved (Arapça'da "siyah taş" anlamına gelen Hacerülesved, Kâbe'nin güneydoğu köşesine tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerleştirilmiş bir taştır.) parçaları, giriş cephesindeki üç pencereyi saran büyük kemerin kilit taşında yer alır. Benzer taşlar Kadırga Sokollu Camii'nde de kullanılmıştı.

Kireçle kaplanmış dış revak tavanlardaki kalemişlerinde rumi ve şemse motifleri yer alır. Mermer plakalarla kaplı türbenin, dış yüzeylerine işlenmiş süslemeler oldukça güzeldir. Revak çatısının duvarlarla birleştiği yerde mermere işlenmiş rumi kuşağı, yapıyı çepeçevre dolanır. Ayrıca alt pencere alınlıkları ve üst pencere hizasında gülbezekler; üst pencere hizasından itibaren başlayan gülkurusu renkli mermerlerle kaplanmış kartuşlar ve kemerler; beden duvarlarının üzerinde yapıyı çepeçevre saran mukarnaslı korniş dizisi, onun üzerinde de palmet kuşağı dış cephelere renk katar.

Zevcesi Hürrem Sultan'ın türbesinde olduğu gibi, giriş kapısının iki yanında çini panolara yer verilmiştir. 16.yy Osmanlı çini sanatının en güzel örneklerinden olan bu çiniler İznik üretimidir. Sır altı tekniğindeki çinilerde lacivert, firuze, mercan kırmızısı yeşil renkleri ve beyaz kullanılarak yer yer natüralizme yaklaşan bitkisel düzenlemeler oluşturulmuştur.

İç mekana girildiğinde eşsiz bir çini programı ziyaretçileri karşılar. İç mekân, 365 cm yüksekliğe kadar, İznik çinileriyle kaplanmıştır. Sultanın türbesindeki İznik çinilerini bezeyen soyut hatayi ve rumiler, zevcesi Hürrem'in türbesindeki çini desenlerinin natüralist çiçek üslûbundan farklıdır. Çiniler beyaz zemin üzerine firuze, lacivert, mercan kırmızısı benekli çiçek rozetlerden yayılan kıvrık, iri dişli, içleri lacivert ve beyaz yapraklarla tezyin edilmiş çinilerle kaplıdır. Bunların etrafı, bir rozetten çıkan rumilerin oluşturduğu motiflere sahip bordür çinileriyle çevrelenmiştir. Alt sıra pencere üstlerindeki çini yazı kuşağı, iç mekanı çepeçevre dolaşır. O dönemde renkli mermer, pahalı ve zor bulunan bir malzemeydi. Yazı kuşağının üzerindeki mermer taklidi kalemişi dikdörtgen panolar, ekonomik bir tercihi gösterir. Ayrıca sütunlara oturan kemerler de mermer görünümünde kalemişleriyle bezenmiştir.

Pandantiflerde de çini kullanılmış, beyaz zemin üzerine çeşitli renk ve desende çiçekler ve yapraklar içeren çiniler yerleştirilmiştir. Bunların tam ortalarında lacivert zeminli bir madalyon içinde beyazla celi sülüs hatlar yer alır. Kalemişleriyle bezenmiş kubbe, ışıltılı kaya kristalleri ve necef gibi yarı değerli taşlarla dekore edilmiştir. Kubbe, adeta yıldızlarla dolu gökyüzünü andırır.

YAPI TARİHİNDEN

Bazı kaynaklar (Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, 2013, s. 255), Kanuni Sultan Süleyman'ın Süleymaniye inşaatını ziyaret ederek, gelecekte naaşının defnedileceği yeri görmek istediğini belirtir. Cami inşaasını incelemek için gelen Kanuni, "Bana orayı gösterin, çünkü gayet iyi biliyorum ki ölüm herkesin başına gelecek ve ben artık ihtiyarım." demişti.

Evliya Çelebi türbeden övgüyle bahseder: "Mihrap önünde bir ok atımı mesafede bir güllük gülistanlık ve dünya yarısı ağaçlık içinde şehit Süleyman Han (toprağı güzel olsun) bir kubbe içinde gömülüdür ki bu kubbenin benzeri bu gökkubbe altında yoktur, zira şirin işli usta küçük bir kubbe üzere bir kat yüksek kubbe daha yapmış, biri biri içinde böyle sanatlı kubbe bir diyarda yapılmamıştır. Bu acayip ve garip tarz görülmemiştir. Bundan olan kafesli ve kat kat mermer sanatları [başka] bir yapıda yoktur."

17. yüzyılda İstanbul'a gelen Josephus Grelot, Süleymaniye'den uzunca bahsettiği anılarında Kanuni'nin türbesine de yer verir: "... [Kanuni'nin kabrinin] Ayakucunda da bakırdan bir şamdana yerleştirilmiş büyük bir mum vardır; etrafına ise, ahşaptan, eğimli sıralar dizilmiştir; ölünün ruhu için tanrıya dua etmeye gelen softalar buralara kitaplarını koyarlar."

1655'te İstanbul'a gelen Jean Thevenot da anılarında cami ve türbeden bahseder: " [Caminin] ucundaki türbede bu caminin banisi olan Sultan Süleyman'ın naaşının bulunduğu sanduka yer alıyor... Sandukanın bir ucunda üzerinde değerli taşlarla süslenmiş iki tuğ takılı bir sarık var; etrafında ise mumlar ve kandiller yakılmış ve alınıp götürülmemeleri için duvara zincirle bağlanmış birçok mushaf [Kur'an] görülüyor, ölünün ruhuna Fatiha okunsun diye konmuşlar. Kur'an okusun diye parayla tutulmuş insanlar hiçbir vakit eksik olmuyor..."

Süleymaniye İmareti

YAPIM YILI

1554-1555

ZİYARET

Erişim
Restaurant olarak kullanılan yapı, Dârüzziyâfe adıyla hizmet vermektedir. Haftanın her günü, 12:00-23:00 arası ziyaret edilebilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Restoran

Kullanıcı
Dârüzziyâfe

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Kaynaklarda “dârüzziyâfe” adı ile anılan Süleymaniye İmareti, külliyenin kuzeyinde, kervansaray (tabhane) ile darüşşifanın arasında yer almaktadır. Tabhane misafirlere, imaret ise hem misafirlere hem de alt katta planlanmış olan kervansaray bloğuna hizmet vermekteydi.

Haliç yönüne doğru alçalan bir yamaç üzerinde inşa edilen imaret ile kervansarayın, Süleymaniye İmareti Sokağı boyunca devam eden kuzey bodrum katına, ahırlar konulmuştur. Bu sokak boyunca devam eden kuzey duvarı, payandalarla desteklenir.

En geniş yerinde yaklaşık 70 x 48 metreyi bulan imaretin, kuzeydeki kapısından merdivenlerden aşağıya doğru inilerek 21,70 x 21,70 metre ölçülerindeki iç avluya ulaşılır. Avluyu dört yönde kuşatan baklava başlıklı sütunların taşıdığı sivri kemerli revaklar, pandantifli kubbelerin örttüğü 24 birimden meydana gelir.

Avlunun batı kanadında, revak boyunca devam ettikten sonra güney yönünde çevre duvarına kadar ilerleyen dikdörtgen planlı yemekhane yer alır. Mutfağa revağın kuzeybatı köşesine açılan bir kapıdan girilmektedir. Yemekhane, güney-kuzey yönünde sıralanan, kemerlerle birbirine açılan, kare planlı ve kubbeli beş birimden meydana getirir. Girişi izleyen dikdörtgen planlı ve tonozla örtülü birimin arkasında, ortasında bir paye bulunan beş kubbeli bir bölüm daha yer almaktadır. Bunlardan dört tanesi, batıya doğru yapı kitlesinden dışarı taşan bir kanat teşkil ederler.

Avlunun kuzeyinde, iki kubbe arasında ortada beşik tonozla örtülmüş olan üç bölümlü ambar bulunmaktadır. İmaretin kuzeydoğu köşesinde, ambarın hemen yanında ise, iki kubbe ve bir tonozla örtülü, L planlı fırın yer alır. Fırının kuzeydoğu köşesindeki, yapıdan dışarı taşan hamurkâr odası görülmeye değerdir.

İmaretin doğu kanadında, kemerlerle birbirine açılan iki kubbeli bölüm görevlilere münhasırdı. Yapının doğu kanadının en ucundaki tek kubbeli bölümün ne olarak kullanıldığı bilinmemektedir.

Güney ve kuzey dış duvarlarında kesme küfeki taşından, diğer iki cephedeki dış duvarlarda ise kesme küfeki ve tuğla sıralarından oluşan almaşık duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Sütun, başlık, söve ve diğer bazı detaylarda beyaz mermer kullanılmıştır.

İmaret, 1914 yılında Evkâf-ı İslâmiye Müzesi'ne dönüştürülmüş, daha sonra uzun bir dönem Türk ve İslâm Eserleri Müzesi olarak kullanılmıştı. Yapı günümüzde, eski adına yaraşır bir biçimde, Dârüzziyâfe adıyla restoran olarak işletilmektedir.

Hat Programı

Kapı üzerindeki dairevi bir madalyon içinde V. Mehmet Reşat'ın tuğrası, alttaki dikdörtgen bir kartuş içinde ise sülüs hatla yazılmış olarak "Evkâf-ı İslâmiye Müzesi" yazısı yer alır.

Mimari Öğeler

Şifahane Sokağı'na bakan giriş kapısı, beden duvarlarından yukarı doğru taşan kütlesi ile dikkat çeker. Kaval silmelerle dikdörtgen çerçeve içine alınan kapı, yine kaval silme kuşağıyla sonlanır. Giriş açıklığının üzerinde basık kemer ve bunun üzerinde de sağır bir sivri kemer yer alır.

Kendine has ahenkli oranlarıyla insanı kavrayan bu avlunun ortasında güzel bir şadırvan göze çarpmaktadır.

Süsleme

İmaretin yemekhanesindeki kubbe, pandantif ve kemerlerde sonraki döneme ait kalemişleri yer alır. Beyaz zemin üstüne kırmızı, yeşil, lacivert renklerin hâkim olduğu şemse, rumi ve soyut motifler işlenmiştir.

YAPI TARİHİNDEN

Külliyenin vakfiyesinde imaretle ilgili bazı şartlar mevcuttur. İmarette kandil ve Ramazan geceleri ile bayram günlerinde hangi çeşit malzemelerin kullanılacağı, neler pişeceği şarta bağlanmıştır: "ve leyâli-i Ramazanda ve her cum'a gecesinde ve her bayram günleri ve Regâb ve beratta bişen dâne içün yirmi üç kile pirinç ve her bir kile pirince üç ukiyye hisabınca altmış dokuz ukiyye sade yağ sarf oluna..."

Vakfiyede yemeklerin kimlere verilip verilmeyeceği konusunda şöyle bir şart yer alır: "Yabandan kimesneye bakrac ile aş ve etmek virilmeye, illâ meğer ki, virilen kimesne fakir olub asla cihet-i

maaâşıolmayub ehl-i ilim olub ve yahud sâdâtdan olub fakir olub ve yahud a'mâ ve zemin ve marîz ve fakir olub kemâl-i ihtiyacı var idügi ma'lûm ola. Bu takdirce bakrac ile aş etmek virile. Amma sâyir fukaraya nice virülür ise bunlara dahi ol tarîk ile virile."

Vakfiyede, imarette çalışacak personel şu şekildedir: Aşçı, ekmekçi, bulaşıkçı, pirinç ve buğday ayıklayanlar, yemek dağıtanlar,..

1573'te İstanbul'a gelen Philippe du Fresne-Canaye'nin anılarında imaret ve darüşşifadan bahseder: "Süleymaniye camisinin avlusunun yanında çok güzel bir kervansaray ve üstü bütünüyle kurşun kaplı çok görkemli bir hastane yer alıyor; kervansarayda [Canaye, darüşşifa ve imareti kastediyor] sürekli sadaka dağıtılıyor ve gerek Müslümanlara gerekse Hristiyanlara her gün üç öğün yemek veriliyor."

Süleymaniye Darülkurrası

YAPIM YILI

1557'den önce

ZİYARET

Erişim
Yapıda restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
İnşaat kitabesi bulunmayan yapının 1557'den önce tamamlandığı tahmin edilir.

Süleymaniye haziresinin hemen arkasında, hazire duvarlarına bitişik olan darülkurranın kapısı güneyde yer almaktadır. Kare planlı yapının üzeri, sekizgen kasnağa oturan 9 metre çapında bir kubbeyle örtülüdür. Cephelerde orta bölüm yükseltilerek kasnakla bütünleştirilmiş, köşelerde alçak sofalar oluşturulmuştur.

Giriş önünde kubbeli veya çatılı herhangi bir eleman bulunmamaktadır. Eski fotoğraflarında yapının ahşap çatılı olduğu ve kuzey yönüne eklenen binalarla sarıldığı görülmektedir. Kesme küfeki taşından inşa edilen yapının kubbesinde tuğla kullanılmıştır.

Mimari Öğeler
Güney cephede yer alan kapı, silme kuşağıyla dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Kapı kemeri, beyaz ve yeşil renkli somaki mermerin ardışık olarak dizilmesinden meydana gelir. Beden duvarları üzerindeki profilli silme kuşağı, dış cepheleri hareketlendirir. Merdiven sahanlığının altında, meydana bakan cephede bir çeşme bulunmaktadır.

Cephelerde iki katlı pencereler yer alır. Dikdörtgen lentolu, demir şebekeli alt pencereler sivri kemerli alınlıklara sahiptirler. Üsttekiler ise sivri kemerli olup, alçı şebekelidir.

Süsleme
Yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Süleymaniye Ebussuud Efendi Darülhadisi

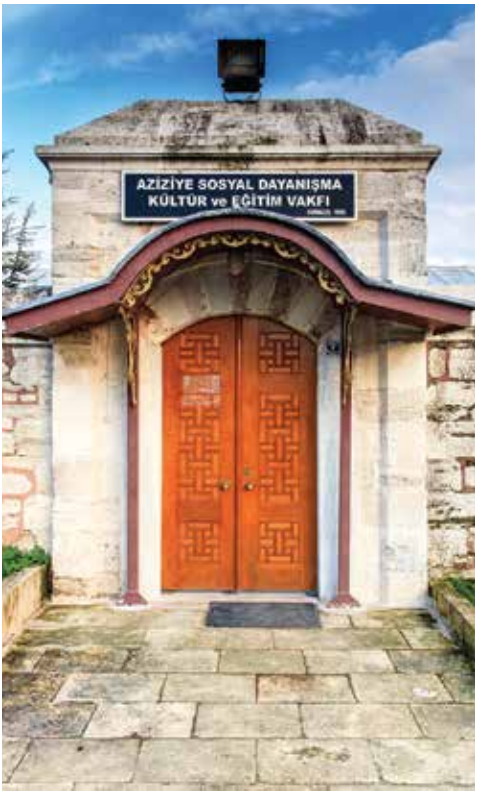

YAPIM YILI

1556-1557

ZİYARET

Erişim
Aziziye Vakfı'na tahsis edilen yapı, öğrenci yurdu olarak kullanılmaktadır. Ziyaret edebilmek için izin almak gerekmektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Öğrenci Yurdu

Kullanıcı
Aziziye Vakfı

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Darülhadisin ilk müderrisinin 1556-1557'de atandığı göz önüne alınarak, yapının da bu tarihte tamamlandığı tahmin edilir. Külliyedeki beş medreseden biri de bu darülhadistir. Külliyenin vakfiyesinde bu yapı, Hz. Muhammet'in hadisleri üzerine eğitim yaptığı için külliyedeki medreseler içerisinde en yüksek payeye sahipti. Vakfiyede darülhadisle ilgili şu cümle yer alır: "Hz. Peygamber'in eser ve haberlerinin [hadisler] nakledilmesi için câminin kıblesinde kıymette bahasız [paha, değer] ve benzeri olmayan bir Dâru'l-hadis inşâ eylediler" Darülhadis, on dokuz talebe odası ve 120 derecelik bir açı ile batı yönünde hücrelere bağlanan dikdörtgen planlı bir dershaneden oluşmaktadır. Avlu yan kapısı üzerine yerleştirilen dershane, diğer hücrelerden yüksek tutulmuştur. Sinan'ın uygulamaları arasında, hücrelerden bir kat yüksekte, ahşap çatılı yapılmış başka bir dershane uygulaması bilinmemektedir. Odalar kubbeyle değil de eğimli bir çatıyla örtülüdür. İnce uzun yapının önünde, uzun bir revak ve aynı düzene sahip bir avlu yer alır. Revaklar günümüzde camekanlarla kapatılmıştır. Darülhadisin kapısı, bu avluya açılmaktadır. Dökmeciler Caddesi'ne açılan büyük kapı ise, yapıyla ilişkili olmayıp, caminin büyük avlusuna geçişi sağlar. İki sıra tuğla, bir sıra taş almaşık duvar örgüsüne sahip yapının örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır.

Mimari Öğeler
İnce uzun cephesi, Dökmeciler Caddesi'ne, altta dükkanlar, üstte talebe odalarının pencereleriyle açılmaktadır. Pencereleri sivri kemerli, dikdörtgen söveli, lokma demir parmaklıklıdır, kemerlerinin aynaları da almaşık örgü ile doludur. Beden duvarlarından yükselen avlu kapısı oldukça sadedir. Kapı üzerindeki saçak, muhtemelen sonradan eklenmiştir.

Süsleme
Sade yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Süleymaniye Darüşşifası

YAPIM YILI

1556-1557

ZİYARET

Erişim

Restorasyon nedeniyle kapalı olan yapıdaki çalışmaların yakın zaman içerisinde tamamlanması planlanmaktadır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Gönül Cantay ve Süheyl Ünver, yapının 1556-57'de tamamlandığını belirtirler. Aptullah Kuran ise daha temkinli davranarak, yapının 1550-57 arasında tamamlanmış olabileceğini kaydeder. Birbirine paralel iki aks üzerine dikdörtgen birer avluya revaklarla açılan ve revaklar gerisinde

mekânların yer aldığı bir plan şemasına sahiptir. Yapı, biri küçük diğeri daha büyük, revaklı iki dikdörtgen avlu etrafında düzenlenmiştir. İlk avluya Şifahane Sokağı'ndan girilir. Avlunun ortasında kare bir havuz, uzun ekseninde, kısa kenarları boyunca revakların arkasında dikdörtgen planlı üstü kubbe örtülü odalar yer almaktadır. Avlunun kuzeybatısından bodrum katta bulunan üstü tonozla örtülü akıl hastaları için ayrılmış odaya inilmektedir. Giriş aksının karşısından, batı tarafından ortasında havuz bulunan ikinci avluya geçilir. Bu avlunun kuzey, batı ve güney revaklarının arkasında üstü kubbe örtülü odalar bulunmaktadır.

İlk dikdörtgen avlunun iki dar kenarı boyunca kubbe ile örtülü dikdörtgen mekânlar, darüşşifa personeli ve darüşşifa için fodla fırını olarak planlanmıştır. İkinci avlunun revakların gerisinde, hastalar için kubbeli mekânlar sıralanırken, güney köşede de müstakil hamam yer alır. Eğimli bir arazi üzerine inşa edilen yapı, bodrum katı üzerinde yer alır. Bodrum katta ikinci avlunun revakları altına, tuğladan beşik tonoz örtüsü ve mazgal pencereleri ile dikdörtgen salonu planlanırken; darüşşifanın kuzey-batı revaklar ve gerisindeki mekânları altında da derinlemesine dikdörtgen, dokuz mekân inşa edilmiştir.

40-50 yatağa sahip darüşşifaya başvuran her hasta, hastalık ayrımı yapılmaksızın kabul ediliyordu. Diğer Osmanlı darüşşifalarından farklı olarak ayrı bir asabiye servisi bulunan yapı, bir dönem akıl hastanesi olarak kullanılmıştı. Burada, Edirne Darüşşifası'nda olduğu gibi, müzikle tedavi uygulanmaktaydı. 1873'e kadar sadece akıl hastalarına hizmet vermeye devam etmişti. 19. yüzyılın sonlarında Harbiye Nezareti'ndeki askeri matbaa buraya taşınarak 1972'ye kadar faaliyetini sürdürmüştür. 1974'ten itibaren, bir dönem, yatılı kız kuran kursu olarak kullanılmıştı.

Hat Programı
Kapı üzerinde yapının matbaa olarak kullanıldığı döneme ait kitabe yer alır.

Mimari Öğeler
Dikdörtgen avluyu çeviren revaklar, baklavalı başlıklara sahiptirler. Cephelerde iki katlı pencereler yer alır. Dikdörtgen lentolu, demir şebekeli alt pencereler sivri kemerli alınlıklara sahiptirler. Üsttekiler ise sivri kemerli olup, alçı şebekelidir.

Süsleme
Sade yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

YAPI TARİHİNDEN

Külliyenin inşası sırasında İstanbul'a gelen Pierre Gilles, Hipodromun [Atmeydanı] güney-batı ucundaki 17 adet mermer sütunun yerlerinden alınarak darüşşifada kullanıldığı belirtilir. Osmanlı devletinin en büyük darüşşifalarından Süleymaniye Darüşşifası, bir dönem akıl hastanesi olarak kullanılmıştı. 1873 yılında hastalar arasında ölüme neden olan bulaşıcı bir hastalık (muhtemelen kolera) gerekçe gösterilerek, Valide Sultan Darüşşifası'na taşındı. Mazhar Osman anılarında akıl hastanesinin Süleymaniye'den Toptaşı'na taşınmasından şu şekilde bahsediyor: "Bimârhânenin [Süleymaniye Darüşşifası] havası teneffüs edilemez hale geliyordu. İki hastanın ölüm haberini aldım. Ayın 27'sinde üç vak'a, 29'unda on vak'a görüldü. Sekiz gün içinde yirmi dokuzu ölümle neticelenen otuz dokuz vak'a görülmüştü. Hastaların daha iyi bir yere taşınması gerçekleşti. Uzun zamandır istediğim yeri bana tahsis ettiler, bütün delileri yıkatıp temizlettikten sonra Toptaşı'na taşındık."

Süleymaniye Kervansarayı

Mustafa AKSAY

YAPIM YILI

1554-1555

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Süleymaniye Tabhanesi olarak da bilinen kervansaray, külliyenin kuzeyinde, imaretin hemen yanında yer almaktadır. Tabhane misafirlere, yandaki imaret ise hem misafirlere hem de alt katta planlanmış olan kervansaray bloğuna hizmet vermekteydi. Haliç yönüne doğru alçalan bir yamaç üzerinde inşa edilen imaret ile kervansarayın, Süleymaniye İmareti Sokağı boyunca devam eden kuzey bodrum katına, ahırlar konulmuştur. Süleymaniye İmareti Sokağı boyunca devam eden kuzey duvarı, payandalarla desteklenir.

Kervansaray enine dikdörtgen planlı, revaklı ve şadırvanlı bir iç avlu çevresine dizilmiş kare planlı ve kubbeli odalardan meydana gelir. Revaklı avlunun kuzey kanadına tek kubbeli, kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerinde ise iki kubbeli eyvanlar yerleştirilmiştir. Kervansarayın bu eyvan uygulaması, Anadolu Selçuklu medreselerindeki kendine has eyvanlı-avlulu şemayı sürdürmekle birlikte, bu uygulamanın Fatih Tabhanesi'nden etkilenilmiş olduğu düşünülebilir.

Bir dönem Başbakanlık Arşivi'nin deposu olarak kullanılan yapı, günümüzde boş durumdadır.

Mimari Öğeler

Dershanenin iki katlı pencere dizisi bulunmaktadır. Alttaki dikdörtgen lentolu ve demir şebekeli alt pencerelerin sivri kemerli alınlıkları vardır. Üst sıra pencereleri sivri kemerli, alçı şebekelidir.

Süsleme

Sade yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Süleymaniye (Dökmeciler) Hamamı

YAPIM YILI

1557

ZİYARET

Erişim
Hamama turistlerden çok yoğun ilgi olduğu için, ancak önceden randevu ile yer bulabilmek mümkün. Haftanın her günü 09:00-21:00 saatlerinde açıktır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Hamam

Kullanıcı
Süleymaniye Hamamı adıyla işletilmektedir.

Mülkiyet
Özel mülkiyet

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Hamamın 1557'de tamamlandığı tahmin edilmektedir. Etrafında dökmeci esnafı yerleştiğinden Dökmeciler Hamamı olarak da adlandırılan bu yapı, külliyenin güney ucuna yerleştirilmiştir. Tek hamam tipinde inşa edilen yapı, darülhadis ve Rabi Medresesi'nin hemen yanında yer alır.

Her bir kenarı içeriden yaklaşık 11,50 metre boyutlarında olan kare planlı soyunmalık (camekan) bölümünün üzerini büyük bir kubbe örter. Bu kubbe içeriden pandantiflere dışarıdan ise sekizgen bir kasnağa oturur.

Simetrik bir plana sahip olmayan üç bölümlü ılıklık kısmına, kenarda bulunan bir kapıdan geçilir. Bir kubbe ve bir yarım kubbe ile örtülü esas ılıklıktan ise helalara ve kubbeli küçük mekânlara geçilmektedir. Halvet kısmına bu küçük mekânların birinden geçilerek ulaşılır.

Dört eyvanlı tipte olan sıcaklığın köşelerinde halvet hücreleri, bunların aralarında da eyvanlar yer alır. Halvet hücreleri sütunlarla ayrılır.

Yan cephelerde taş dizisi arasında iki sıra tuğladan meydana gelmiş bir hatıl uzanırken, girişin önündeki hol kesme taştan inşa edilmiştir. Mahya hattı ve kasnakla kubbenin birleştiği yerde tuğlalardan örülmüş testere dişli korniş dizisi yer alır.
Bu tarihi hamam birçok resme konu olmuştur. 1557'de İstanbul'a gelen Melchior Lorichs hamamın bir gravürünü çizmiştir.

Girişteki kubbenin altında yer alan ahşap soyunma yerleri, 19. yüzyılda eklenmiştir. Uzun bir süre şahıs mülkiyetinde kalan yapı, bu süre boyunca başka amaçlar için kullanılmıştır. 1940-1941 yılları arasında iplik atölyesi olarak hizmet vermişti. 1972'de restore edilen yapının içi çimento ile kaplanmıştı. 2001'de tekrardan restore edilerek turistik bir hamam olarak işletilmeye başlanmıştır.

Mimari Öğeler

Soyunmalık kısmındaki iki katlı ahşap mahfil, muhtemelen 19. yüzyıl sonrasında eklenmiştir.

Soyunmalığın ortasındaki yekpare mermerden, kenarları tırtıllı çift çanaktan meydana gelmiş bir havuz bulunur.

Cephelerde iki katlı pencereler yer almaktadır.

Süsleme

Oldukça sade olarak tasarlanmıştır. Sıcaklık bölümünün tabanı, siyah mermerden bir çerçeve içine alınan kırmızı porfir taşından bir yuvarlakla bezenmiştir.

Soyunmalığın revak şekilerinde yer alan çiniler günümüze aittir.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi'nin 17. yüzyılda kaleme aldığı Seyahatname'de, hamamı şairlere layık bir yer olduğunu belirterek övmektedir.

Reşat Ekrem Koçu'nun ("Dökmeciler Hamamı", İstanbul Ansiklopedisi, C. 9, s. 4717) aktardığına göre Sinan'a ait olduğu iddia edilen çini bir kahve fincanı parçası, hem mimarın hatırasını yaşattığı düşüncesiyle hem de teberrüken (uğur olarak) yüzyıllar boyunca elden ele gezmişti.

Koçu, hamamla ilgili başka bir rivayeti aktarır: Hamamda bulunan ve Sinan'a ait olduğu tahmin edilen bir hamam tası yer alırmış. Sarılık hastalığına tutulan kimseler gelip "sarılık tası" adını koydukları bu tasla yıkanır, şifa bulmayı umarlarmış.

Süleymaniye Mektebi

Mustafa AKSAY

YAPIM YILI

1552-1553

ZİYARET

Erişim

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi olarak kullanılan yapıda restorasyon çalışmaları sürmektedir. Kütüphanenin okuma salonu ise okuyucuya hizmet vermektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Kütüphane

Kullanıcı
Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Mektep, Sani ve Evvel medreselerinin yanı başında yer alır. Bu çifte medresenin ilk müderrislerinin 1552-1553'te atandığı göz önüne alınarak, mektebin de bu tarihte tamamlandığı tahmin edilir. 5.87 x 8.86 ölçülerindeki yapı dikdörtgen planlı olup üzeri tonoz ve kubbeyle örtülmüştür. Merdivenlerle çıkılan giriş cephesinde saçaklı bir bölüm yer almaktadır. Yapının zemin katında üzeri tonozla örtülü bir bölüm daha bulunmaktadır. Darüttıp, sıbyan mektebi, Sani ve Evvel medreseleri altında, sokak boyunca uzanan Tiryaki Çarşısı adıyla bilinen dükkânlar bulunur. Sıbyan mektebi, Sani ve Evvel medreselerinin altındaki dükkanlarda kuru fasulyeciler yer alır. Kesme küfeki taşından inşa edilen yapının örtü sisteminde hafif olması nedeniyle tuğla kullanılmıştır.

Mimari Öğeler
Güney ve doğu cephelere iki katlı pencereler yerleştirilmiştir. Alttaki demir şebekeli pencereler dikdörtgen söveli ve sivri kemerli bir alınlığa sahipken, üstteki pencereler sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Dershane bölümünde dolap ve ocaklar bulunur. Basık yuvarlak kemerli kapı oldukça sadedir. Arka cephede yer alan taş çörtenler, sade cepheleri hareketlendirilir.

Süsleme
Mütevazı ölçülerdeki yapıda herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

YAPI TARİHİNDEN

Süleymaniye Vakfiyesi'nde mektep hakkında bilgiler verilmekte ve yapının özellikle Kur'an eğitimi için kurulduğu belirtilmektedir: "Pes muktezây-i în-i devâî ve iktizây-i în-i emânî mezkur mebâin-i bîsâni felek hemtâkurbinde Sıbyân-ı fukara ve fukara-i sıbyâna ikrâ-i Kur'an-ı mecid ve tâlim-i Furkân-ı Hamîd maslahatı içün bir mekteb-i azîm-i dil-keş ve darü't-tâlim-i vildan-ı mukîm-i cennetveş..."

Yine bu vakfiyeye göre imarette öğrencilere günde iki defa yemek verildiği, yetimlere yılda iki kez elbise yardımı yapıldığı, öğrenci sayısının en az otuz kişi olacağı belirtilir.

Karaçelebi-zâde Abdulaziz Efenfi, Ravzatu'l-Ebrâr adlı eserinde mektepten şu şekilde bahseder: "Câminin bir yanında Müslümanların çocuklarına Kur'ân öğretmek ve kâidelerini anlatmak için bir sıbyan mektebi açıldı."

Süleymaniye Camii

Sinan Söylenceleri

Prof. Dr.
Suphi Saatçi

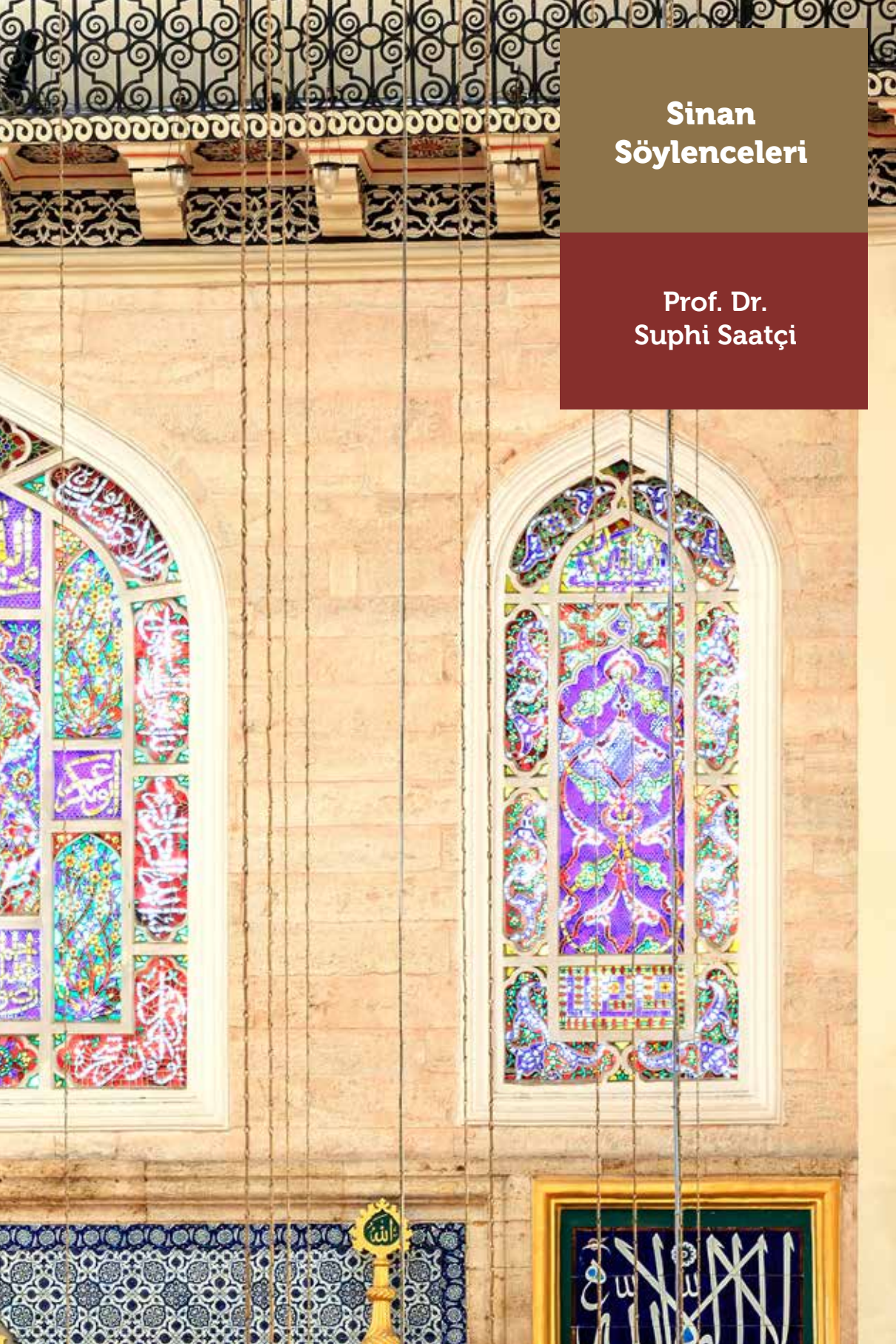

Bir büyük cihan devletinin baş mimarı olan Sinan, askerî, politik ve ekonomik gücünün de zirvede olduğu 16. yüzyılda, dünyanın merkezi olan İstanbul'da birbirinden çarpıcı eserler inşa etmiştir. Osmanlı mimarisinin Klasik Çağı'nı simgeleyen Sinan, bu dönemde büyük külliyeleri ile özgün cami tasarımlarını hayata geçirmiştir. Sinan'ın Şehzade Camii'nden sonra tasarladığı Süleymaniye, içerdiği farklı işlevli yapılar topluluğu olarak, Türk mimarlık tarihinin de en büyük ve en geniş kapsamlı külliyesi sayılır. Öldüğü zaman Sinan'ın ünü, artık bütün bir imparatorluğun sınırlarını aşmıştı. Sinan yaşadığı çağa sığmamış ve ölümsüz bir türkü halinde yankılanmıştır.

Bu tarihten itibaren büyük şöhrete kavuşan Sinan'ın hayatı ve yaptığı işler halk arasında hikâyelere, rivayetlere konu olmuş, daha sonraları bu hikâye ve rivayetler efsanelere (söylencelere) dönüşmüştür. Adeta bir destan kahramanı kimliğine büründürülmüş ve bir efsane gibi halk arasında dillerde dolaşan hikâyelere konu olmuştur. Bu söylencelerin bir kısmı aşağıda sıralanmıştır.

Ters Lale

Sinan, Padişah İkinci Selim'den bir cami siparişi alınca, uygun bir yer aramaya çalışmıştır. Padişahın Edirne'de yaptırmayı düşündüğü cami için, Sinan'ın beğendiği yerin sahibi aksi bir kadınmış. Cami için beğenilen yerde o zamanlar lale bahçesi varmış. Sinan, Selimiye Camiinin şimdiki yerini beğenmiş, ama arsa sahibinin rızasını almak öyle sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Arazinin sahibi olan kadın yeri vermek istemeyince Sinan, Sultan İkinci Selim ile birlikte çıkılan bir Balkan seferi dönüşünde Edirne'deki arsaya gelirler. Kadın, karşısında yüce hünkârı görünce ve aynı teklifi ondan da duyunca kabul etmekten başka çaresi kalmaz. Ancak bunu bir şart ile kabul etmiştir. Kadın camide lale motifleri kullanılmasını ve bir zamanlar burasının Lale bahçesi olduğunun unutulmamasını ister. Bu istek İkinci Selim tarafından kabul edilir ve Mimar Sinan'a bu isteğin yerine getirilmesi talimatı verilir.

Mimar Sinan, gönülsüz olarak kadının arzusunu yerine getirir ve caminin tam ortasında yer alan müezzin mahfilinin sol ön ince mermer ayağının iç kısmında, yaklaşık 5 cm boyunda ve ters olarak sütuna işletir. Rivayete göre Sinan'ın işlettiği lale motifi, caminin arsası içinde eskiden bir lale bahçesi olduğunu, ters yapılması ise sahibinin tersliğini ifade etmektedir.

Eğri Minare Hikâyesi

Sinan hakkında dillerde dolaşan bir diğer rivayet Eğri Minare söylencesidir. Sinan'ın dünya görüşünü ve olaylara bakış açısını dile getirmesi bakımından önemli gördüğümüz bu yaygın hikâye şöyledir:

Hızla ilerleyen Süleymaniye Külliyesi'nin inşaatı bitmek üzeredir. Külliyenin

içinde dört minareli cami, en görkemli yapı olarak herkesin ilgisini çekmektedir. Ne var ki minarelerin biri, orada oynayan bir çocuğa göre eğri duruyormuş. Çocuk çalışan ustalara yaklaşarak, minarelerden birinin eğri durduğunu söylemiş. Bunun üzerine ustalar minarenin düzgün olduğunu dillerinin döndüğü kadar anlatmaya çalışmışlarsa da, çocuğu bir türlü inandıramamışlardır. Çocuk da minarenin eğri olduğu üzerinde ısrar edince, ustalar çocuğu döverek azarlamıştır. Dövülen çocuk hüngür hüngür ağlamaya başlamış. Bu sırada Mimarbaşı Sinan, inşaat yerine ulaşmış ve ağlayan çocuğa ne olduğunu sormuş. Çocuk:
- Şu minarenin eğri olduğunu söyleyince, beni bu amcalar dövdü, demiş. Sinan da, ustalara göz kırparak, hışımla:
- Çocuk haklıdır. Hemen minareyi düzelteceğiz, diyerek kararını vermiş. Bunun üzerine bir işçi, yanında uzun ve kalın iplerle birlikte minareye çıkarılmış. İpin bir ucunu minarenin gövdesine sıkıca bağlayan işçi, diğer ucunu aşağıya sarkıtmış. Bir kaç işçi de ipin aşağıya sarkan ucunu kavradıktan sonra, Sinan çocuğa sormuş:
- Minare hangi yöne doğru eğrilmiştir? Çocuk:
- Şu yöne, deyince Sinan ipi ters yöne doğru çekmelerini emretmiş. Ustalar ipe biraz asıldıktan sonra, Sinan tekrar çocuğa sormuş:
- Nasıl, düzeldi mi? Çocuk:
- Biraz daha çekilmeli, cevabını vermiş. Bu sefer Sinan:
- Haydi aslanlarım, biraz daha gayret, demiş. Ustalar tekrar yalancıktan ipe asılmışlar. Sinan tekrar çocuğa dönerek sormuş:
- Şimdi nasıl, tam düzeldi mi? Çocuk:
- Evet amca, işte şimdi düzeldi, demiş. Sinan da:
- Artık ipi bırakabilirsiniz. Minare tam düzelmiş oldu, dedikten sonra, çocuk için şeker aldırtmış ve onu severek teşekkür etmiş. Çocuk isteği yerine geldi diye, güle oynaya arkadaşlarının yanına koşmuştur. Ancak bütün usta ve işçiler hayretler içinde Mimar Sinan'a bakmaktadırlar. Sinan da bunun farkındadır. Onların merakını gidermek için Sinan, usta ve işçilere şöyle hitap etmiş:
- Hepinizin hayret ve merak içinde olduğunuzu biliyorum. Küçük çocuğu ikna edebilmek için çok basit yollar varken, onu döverek inandırmaya zorlamak, siz koca adamlara yakışır mı? Unutmayınız ki karşınızdaki bir çocuktur. Onu ikna edemezsiniz, halkı da ikna edemezsiniz. Şimdi bu çocuk, mahalle mahalle dolaşarak, burada yapılan minarenin eğri olduğunu avaz avaz bağırıp halka duyurursa, yaptığımız bu caminin adı Eğri Minareli Cami olarak kalır. Fakat siz çocuğu anlayacağı bir üslupla inandırırsanız, hem o, hem biz rahat ederiz. Şimdi anladınız mı neden böyle davrandığımı? Bunun üzerine usta ve işçiler, Mimarbaşı Sinan'a hak vererek, yaptıkları hatayı kabul etmişler.

Acem Şahı'nın Hediyesi

Süleymaniye inşaatının uzaması çeşitli dedikoduların yayılmasına yol açmıştır. Bunlardan birisi Acem Şahı'nın hediye gönderme hikâyesidir. Sinan'ın başladığı

Süleymaniye Külliyesi'nin inşaat sürecinin uzaması, özellikle Külliye'nin merkezindeki caminin bir türlü tamamlanamayışı, herkesi tedirgin etmeye başlamıştır. Bu hususta kulaktan kulağa fısıltılar yayılmaya başlamıştır. Güya koskoca Osmanlı devletinin bütçesi iflas ettiği için Cami'ye harcama yapılamamaktadır. Cihan Padişahı Kanunî'nin hazinesi de boşaldığından dolayı Cami inşaatı durmuştur artık.

Dedikodular artık İran Şahı'na kadar ulaşmıştır. Bunu altın fırsat bilen Acem Şahı, değerli taşlardan oluşan bir sandık dolusu mücevheratı, Osmanlı Padişahı'nın yaptırdığı Cami'ye yardım olsun diye elçisi vasıtası ile İstanbul'a göndermiştir. İran elçisi Padişahın huzuruna çıkarak mücevherat dolusu sandığı, Padişahın önüne koyduktan sonra şunları söylemiştir: "İran Şahı Süleymaniye inşaatının tamamlanması için, şu değerli mücevherat sandığını yardım olsun diye size sunmaktadır."
Bu sözlere sinirlenen Kanunî Sultan Süleyman, Mimar Sinan'ı huzuruna çağırmış ve elçinin önünde şunları söylemiştir:
"Bak Mimarbaşı, İran Şahı bize Süleymaniye inşaatını bitirebilmemiz için, kıymetli taşlar göndermiştir. Al bu kıymetli taşları, hazırladığın harca kat ki işe yarasın."

Sinan'ın Nargile İçmesi
Süleymaniye Camii inşaatının uzaması ile ilgili bir diğer rivayet de şudur:
Süleymaniye Camii'nin bir türlü tamamlanamayışı üzerine sinirlenen Kanunî Sultan Süleyman, hışımla atı ile birlikte Süleymaniye'nin şantiyesine girer. Bir de ne görsün, Mimar Sinan büyük kubbenin altında ve caminin tam ortasında oturmuş nargile içiyor. Sinirlenen Padişah Sinan'a söylenmeye başlamış:
- Benim Cami'im neden bir türlü bitmiyor Mimar başı? Şimdi sebebini anladım. Bizim Mimar başı oturmuş nargile fokurdatarak keyif çatıyormuş demek ki... Sebebi şimdi zahir oldu.
Sinan da:
- Devletli padişahım, benim maksadım nargile içerek, keyif çatmak değildir. Benim muradım Cami içindeki dumanın gidiş yönünü tespit etmektir. Zira cami içinde yanan yüzlerce kandilden çıkan islerin ne tarafa doğru gittiği tespit edilirse, o tarafta bir is odası yapılabilir. O zaman hem Cami islerinden kurtulur, hem de toplanan islerden âlâ mürekkep yapılıp hattatlara verilebilir, demiş. Bunun üzerine padişahın sinirleri yatışıp, Mimar başına "aferin" diyerek taltif etmiştir.

Büyük Usta Sinan'ın hikâyelere konu olan söylenceleri de hikmet, marifet ve derslerle dolu nice mesajlar taşımaktadır.

Topkapı Saray Mutfakları

Sultan Selim (I) Medresesi

YAPIM YILI

1548-1549

ZİYARET

Erişim

Medipol Üniversitesi'nin Vatan Kliniği adıyla hizmet veren yapıyı gün içerisinde ziyaret edebilirsiniz. Medrese odalarının ziyaretçilere kapalı olduğunu belirtmek gerek. Mescit olarak kullanılmaya devam eden dershaneye izinle girilebiliyor.

Ulaşım

Medrese, Vatan Caddesi ile Oğuzhan Caddesi'nin kesiştiği kavşakta yer alır. Vatan Caddesi üzerindeki Oğuzhan durağında inilerek yapıya ulaşılabilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Hastane

Kullanıcı
Medipol Üniversitesi

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Halıcılar Köşkü denilen yerde, Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle babası I. Selim için Sinan tarafından yaptırılan Sultan (I) Selim Medresesi, bir avlu etrafında sıralanan revaklı hücrelerden ve mescit olarak kullanılan büyük bir dershaneden oluşur. Medrese alçak bir duvarla çevrilidir. Medreseye, kubbeli bir mekândan girilmekte, buradan da ikinci bir kapıyla avluya geçilir. U planlı medresenin kare planlı 19 hücresiyle bir eyvanı, avlunun üç yanını çevrelemektedir. Dershane hücreleri ve revakların üzeri kubbelerle örtülüdür. Kubbeler içeriden pandantiflere dışarıdan ise sekizgen kasnaklara oturur. Güneydoğu yönündeki dershane hücresi, U'nun açık kısmında hücrelerden ayrı olarak konumlandırılmıştır. Dershane, cephenin tam ortasında değil, biraz güneybatı yönüne doğru kaydırılarak yerleştirilmiştir. Kare planlı dershaneye 1562-63 yılında sonradan bir minare eklenerek burası mescide dönüştürülmüştür. 1942'de minare yıkılmış, sonraki yıllarda da onarılmamıştır.

Dershanenin önündeki giriş revağı, baklava başlıklı altı adet beyaz mermer ve beş adet basık kemer dizisinden oluşur. Avlu revaklarında olduğu gibi, burası da ne yazık ki dönem müdahaleleri sonucunda camekânla kapatılmıştır. Genel anlamda yığma taş tekniğiyle inşa edilen yapının dershanesi, kesme küfeki taşından inşa edilmiştir. Bu malzeme seçimi dershanenin diğer hücrelere göre daha önemli olduğunu vurgular. Medrese 1958-1962 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilerek, 1968'de Türk Hat Sanatları Müzesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1994'te ise Şadiye Hatun Tıp Merkezi'ne tahsis edilmişti. 2012 yılında el değiştirerek Medipol Üniversitesi'nin Vatan Kliniği adıyla hizmet vermektedir.

Mimari Öğeler
Dershanenin giriş cephesinde, giriş kapısının iki yanında birer pencere bulunmaktadır. Dershanenin diğer cephelerinde ise pencereler iki katlıdır. Alttakiler dikdörtgen söveli ve demir şebekeli, üsttekiler ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir.

Medrese hücrelerinin revak altına açılan kapıları ve pencereleri bulunmaktadır. Medresenin dış cepheleri iki katlı pencere dizileriyle hareketlendirilmiştir. Alt pencereler dikdörtgen sövedir. Sivri kemerli üst pencereler ise alçı şebekelidir. Cepheler üstte sade bir saçak kornişi ile hareketlendirilmiştir. Oda içlerinde ocaklar ve yapının üzerinde de sivri külahlı ocak bacaları yer almaktadır.

Süsleme
Medresede herhangi bir süsleme unsuru yer almaz.

Sultan Selim (II) Türbesi

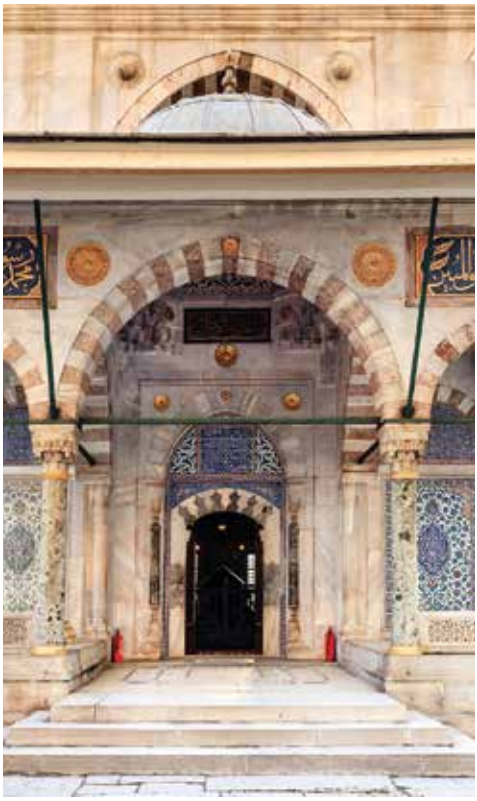

YAPIM YILI

1576-1577

ZİYARET

Erişim

Ayasofya Müzesi'ne bağlı türbe pazartesi hariç, her gün ücretsiz olarak ziyaret edilebilir. Kışın 09:00-17:00, yazın ise 09:00-19:00 saatleri arasında açıktır.

Ulaşım

T1 Kabataş-Bağcılar tramvay hattının Sultanahmet durağında inerek yapıya ulaşılabilir. Türbe, Ayasofya haziresinde yer alıyor.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

II. Selim selâtin camisini payitahta değil de Edirne'ye yaptırarak geleneksel kodları kırmaya çalışmıştı. Payitahtta bir camisi olmaması sebebiyle, Osmanlı'nın fetihten sonra ilk camisi olan Ayasofya'yı hükümdarlık sembolleriyle donatarak selâtin camisine çevirmeye çalıştı. 16. yüzyılda yaşamış Osmanlı tarihçisi Selânikî'nin (Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî, haz. Mehmet İpşirli, C. 1, İstanbul 1989, s. 96) aktardığı bir pasaj, II. Selim'in Ayasofya'yı kendi camisine çevirmek istediğinin önemli bir kanıtıdır: "İktiza eyledüği yerlerine muhkem payendanlar yapup istihkam üzre etrafını tevsi' eyleyü-vir ki muradım Cami'i şerifi ihya eyleyüp eser-i has idinmekdür [Gereken yerlerine muhkem payandalar inşa et ve takviye amacıyla etrafını genişletiver, zira muradım şerefli camiyi ihya edip kendi sultanî anıtım olarak yenilemektir]."

II. Selim bu kaidelerin yanı sıra Sinan'dan tuğladan sultanî iki minare eklenmesini istemişti. Sinan o dönemde, II. Selim'in ölümünden sonra inşa edilen türbe haziresini barındıracak şekilde Ayasofya'yı yeniden biçimlendirdi. Bazı kaynakların da belirttiği gibi (Gülru Necipoğlu, "Bir İmparatorluk Anıtının Öyküsü: Bizans'tan Sonra Ayasofya", Toplumsal Tarih, Sayı 254, Şubat 2015, s. 71), türbenin yeri için Edirne'deki selâtin camisi yerine, payitahttın birinci tepesindeki Ayasofya haziresinde gömülme isteği, II. Selim'in bilinçli bir tercihini gösterir. Çünkü İstanbul'un fethinden sonra bütün Osmanlı padişahları, İstanbul'da yaptırdıkları cami külliyelerinde gömülmüşlerdir. İstanbul'un tepelerine kurulmuş türbeli bu yapılar, hanedanın sürekliliğini simgeler.

Daha sonra diğer sultan türbelerinin de aynı hazireye ilave edilmesiyle, Ayasofya'nın yan tarafı hanedan mezarlığına dönüşmüştür. Ayasofya haziresinde Sultan III. Murat, III. Mehmet, I. Mustafa ve Sultan İbrahim türbeleri ve Sinan'ın yapmış olduğu Şehzadeler Türbesi yer alır.

1574 tarihli "Freshfield Albümü" olarak bilinen, albümlerde yer alan bir çizimde, yeri önceden belirlenmiş olan türbenin sultanın ölümünden sonra tamamlandığı iddiasını destekler: Bu çizimde Ayasofya'nın güney cephesinin önünde, bugün türbenin olduğu yerde, padişahın ve beş oğlunun tabutlarını örten bir çadır kurulduğu görülür. Bu, Osmanlı sultan türbelerinin ölümlerinden sonra inşa edilmesi geleneğiyle de örtüşmektedir.

II. Selim'in türbesinde 42 sanduka bulunur. Padişahın bir yanında eşi Nurbanu Sultan, diğer yanında ise kızı ve Piyale Paşa'nın eşi Hacer Güherhan Sultan, onun yanında, diğer kızı Sokollu Mehmet Paşa'nın, daha sonra da Kalaylı Koz Ali Paşa'nın eşi olan İsmihan Sultan yatmaktadır. Kapıdan girişte soldaki iki sandukadan biri, II. Selim'in kızlarından ve Siyavuş Paşa'nın eşi Fatma Sultan'a aittir. II. Selim'in oğulları Süleyman, Osman, Cihangir, Mustafa, Abdullah ve III. Murad'ın oğulları ve kızları da bu türbede gömülüdür.

Kare planlı türbenin üzeri çift cidarlı kubbeyle örtülüdür. Kubbe, sekiz adet pandantifle çevrelenir. Ana kitleyi dıştaki kubbe kasnağa otururken, 10,60 metre çapındaki iç kubbe sekizgen baldakene göre dizilmiş sekiz adet sütuna oturmaktadır. Sinan, çift cidarlı türbe uygulamasını Süleymaniye, Zal Mahmut ve Kara Ahmet Paşa türbelerinde denemiştir. Fakat Süleymaniye ve II. Selim türbeleri, çift cidar kubbenin kurgulanışı açısından, diğerlerine nazaran başarılıdır. Baba oğulun türbelerinde başka ortak özellikler daha vardır: Somaki sütunlu giriş revağı, iç mekanda sekizgen revak, II. Selim Türbesi Süleymaniye türbesinden daha iyi bir mimari tasarıma sahiptir. Çünkü, II. Selim Türbesi'nde Sinan hiçbir pratik işlevi olamayan dış revaklardan vazgeçerek, kare prizma kitlenin içerisindeki sekizgen orta mekanı, beden duvarlarının üstünde sekiz kollu kubbe kasnağı ile vurgulayarak ön plana çıkarmıştır.

Sütunlar beden duvarlarına kemerler vasıtasıyla bağlanmıştır. Kare plandan sekizgen baldakene geçişte, köşelere yerleştirilen derin tromplar ve yanlarda da tekrarlanan iki kemer arasındaki dikdörtgen düz örtüyle baldaken etrafında dar bir koridor meydana getirilmiştir. Gerek dış kubbenin tabanını oluşturan sekiz kollu üst yapı sisteminden kubbeye geçişte, gerekse üst yapı ile beden duvarları arasında zengin profilli saçaklar kullanılmıştır.

Üç kemerli giriş revağı, ortada mukarnaslı bingilere oturan sekizgen kubbe ve iki yanında aynalı tonozla örtülmüştür. Revaktaki sütunlardan yandakiler baklava başlıklı ve beyaz renkli mermerden, ortadaki ikisi ise mukarnaslı başlıklı olup, yeşil mermerdendir. Bu kısmın üzerinde, demir eliböğründelere dayalı geniş bir saçak yer almaktadır.

Hat Programı

Kapı kemeri üzerindeki çini panoda celi sülüs hatla yazılmış dört beyitlik Türkçe inşa kitabesi bulunur: "Rıhlet etdi Hazret-i Sultan Selîm / Ana rahmet ide Rabbü'l-Âlemîn // Geçdi evlâd-ı kirâmıyla o Şâh / Rahmetu'llâhi aleyhim ecme'ıyn // Yapdılar bir türbe-i cennet misâl / Dense lâyık kasr-ı firdevs-i berîn // Hâtif-i Kudsî dedi târîhini / Türbe-i Sultan Selîm-i pâk-i dîn"

Kubbe merkezindeki kalemişinde celi sülüs hatla nakşedilmiş Ra'd suresinden bir ayet (13: 16) yer alır. Kubbeyi taşıyan kemerler arasındaki çini madalyonlarda standartlaşmış sekiz kutsal isim nakşedilmiştir. Saat yönünün tersine okunduğunda: "Allah", "Muhammed", "Ebu Bekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin". Ayrıca "Allah" hariç diğer yedi isme "Allah hepsinden razı olsun!", "Dualar ve "Allah ondan razı olsun!", Allah'ın huzuru üzerlerine olsun!" gibi cümleler eşlik etmektedir.

Alt kat pencerelerin üzerinde, yapıyı kuşatan yazı kuşağında Bakara suresinden ayet (2: 255-258) parçalarına yer verilmiştir.

Mimari Öğeler

Dikdörtgen profilli kapı, köşelerinde yeşil mermerden sütunçeler bulunan bir niş içerisinde yer almaktadır. Kapı kemeri, beyaz ve yeşil renkli iki taşın ardışık olarak dizilmesinden meydana gelir. Pencere kemerlerinde ise beyaz mermer ve pembe somaki kullanılmıştır. Dışarıya yarım kubbe biçiminde yansıyan tromp yuvarlakları ile kolların uçlarına üçer adet pencere açılmıştır. Birer pencere de kollar ile yarım kubbeler arasında hafifçe içeriye kıvrılan yüzlere konulmuştur.

Cephelerde iki katlı pencereler yer alır. Dikdörtgen lentolu ve sivri kemer alınlıklı alt pencereler demir şebekelidir. Alttakilerin alınlıklarında şemse kabartmaları işlenmiştir. İkinci kat pencereleri ise sivri kemerli ve alçı revzenlidir. Ayrıca kubbe, kubbe kasnağı ve tromplara sivri kemerli pencereler yerleştirilmiştir.

İç mekanda, girişin üstündeki şeref mahfile çıkış, girişin yanındaki kapıdan sağlanmaktadır. Kıble cephesinde mukarnas kavsaralı sembolik bir mihrap bulunmaktadır.

Süsleme

Yapı beyaz mermerle kaplıdır. Türbenin cepheleri profilli silmeler ve iki saçak silmesiyle üçe ayrılmıştır. Oluk ve kaval profilli sıralardan oluşan enli bir saçak silmesi, yapı bedenini taçlandırmaktadır. Türbenin pahlanan dört köşesi, köşelerin iki yanındaki burmalı sütunçeler ile yumuşatılmıştır. Köşelerin tepesinde kabartma rozetler yer alır.

Uğur Tanyeli'nin ("Kanuni ve II. Selim Türbeleri Üzerine Bir Değerlendirme", Taç Vakfı Yıllığı 1, 1991, s. 83-96.) belirttiği gibi, birinci ve ikinci kat pencere dizilerinin arasını dolanan defne yaprağı oymalı kaval silme kuşağı, sadece II. Selim türbesinde rastlanan ve İstanbul'un geç-antik dönem anıtlarında görülen klasik bir motiftir.

Türbenin içi ve dışı, 16. yüzyıla ait İznik çinileriyle süslenmiştir. Giriş kapısının iki yanında 240 x 152 cm ölçülerinde, beyaz zemin üzerine kırmızı, yeşil, mavi, mor renkli, çiçek desenli çini panolar yerleştirilmiştir. Giriş cephesinde çini panoların konulması ilk kez Yavuz Sultan Selim Türbesi (Fatih)'nde uygulanmıştı. Panoların ortasına büyük bir şemse motifi yerleştirilmiştir. Buradaki çinilerde ayrıca bulut, çiçek, bahar dalları, gonca ve güller yer alır. Panolardan, sol taraftaki çini pano taklittir. İstanbul'da diş hekimliği yapan ve Sultan II. Abdülhamit'in de diş hekimi olan, eski eser koleksiyoncusu Albert Sorlin Dorıgny tarafından 1895 yılında restore

edilmek üzere Fransa'ya götürülmüştü. Fakat bu panonun taklidi yapılarak yerine takıldığı, orijinalinin ise bugün Louvre Müzesi'nin "Arts of Islam" bölümünde sergilendiği bilinmektedir. Panoların yukarısındaki, sivri kemerli çini alınlıklarda on kollu yıldızlar yer alırken, alınlıklar çiçek ve yaprakların oluşturduğu kırmızı zeminli çini bordürle çevrelenmiştir.

Kapı kemeri üzerinde bulunan köşeliklerdeki çinilere bulut motifleri yerleştirilmiştir. Köşeliklerin yukarısında kitabe ve rumi motiflerin yer aldığı çini alınlık, çiçek ve yaprakların oluşturduğu kırmızı zeminli bordürle çevrelenmiştir. Çini süsleme dışında revak kubbesi ve tonozlardaki rumi motifli kalemişi süslemeler, revak kemerlerinin aralarında kabartma rozetler, revak zeminin ortasında renkli mermer mozaik yer alır.

İç mekâna girildiğinde daha da zenginleşen bir çini programı ziyaretçileri karşılar. Alt pencerelerin arasında çini panolar, daha yukarıda ise duvarları çerçeveleyen çini bir yazı kuşağı vardır. Firuze, kırmızı, yeşil, beyaz, lacivert renklerin hâkim olduğu çini panolarda rumi işlemeli şemseler, hatayiler, bulut, saz yaprakları, yaprak kıvrımları, bahar çiçekleri, gonca, karanfil, lale ve çeşitli bitki motifleri yer alır. Çinilerin yanı sıra iç mekânda bulunan kalemişleri süsleme programını tamamlar. Lacivert, mavi, kırmızı, yeşil, beyaz renklerin hâkim olduğu kalemişlerinde ağırlıklı olarak rumi, şemse ve mermer taklidi işlemeler kullanılmıştır. Türbenin kubbesi, hiç boşluk bırakılmaksızın rumi motifleriyle yoğun bir şekilde süslenmiştir.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Ayasofya'nın haziresinde ayrıca Sultan III. Murat, III. Mehmet, I. Mustafa, Sultan İbrahim ve Şehzadeler türbeleri yer alır. Ayasofya Müzesi'ne bağlı bu selâtin türbelerini ücretsiz olarak ziyaret edebilirsiniz. Ayrıca Sinan'ın Ayasofya'nın kuzey tarafına eklemiş olduğu iki adet kesme taş minareyi de görmenizi öneririz.

Sultan Murat (III) Köşkü

YAPIM YILI

1578-1579

ZİYARET

Erişim
Köşk, Topkapı Sarayı'nın ekstra biletle gezilebilen Harem bölümü içerisinde yer alır. Salı günleri hariç, her gün ziyaret edilebilir.

Ulaşım
T1 Kabataş-Bağcılar tramvay hattının Sultanahmet durağında inilerek yapıya ulaşılabilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Müze

Kullanıcı
Topkapı Sarayı Müzesi

Mülkiyet
Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Fatih Sultan Mehmet döneminde, 1460 yıllarında yapımına başlanan ve 1478 yılında tamamlanan ve eklemelerle Sultan Abdülmecit dönemine kadar genişletilen Topkapı Sarayı, Sarayburnu'nda bulunan Doğu Roma akropolü üzerindeki bir alan üzerine kurulmuştur. Saray, arka arkaya dizilmiş dört ana avlu etrafında şekillenen yapılar topluluğundan oluşmaktadır. 19.yüzyılın ortalarında, Abdülmecit'in Dolmabahçe Sarayı'na taşınması sonucunda saray terkedilmiş, 1924 yılından itibaren ise müze olarak kullanılmaktadır.

Sarayın Harem bölümünde yer alan ve Murad-ı Sâlis Kasrı olarak da bilinen köşk, III. Murat'ın resmi ve özel dairesi olarak kullanılmaktaydı. İki katlı yapının üst katı kışlık (şitaiye), alt katı ise yazlık (serdap) olarak düşünülmüştür. Köşkün üzeri, anıtsal kemerlere oturan 11 metre çapında kubbeyle örtülüdür. Kubbeli bir giriş sahanlığı vardır. Köşkün altında, tonozla örtülü geniş bir şadırvanlı havuz ve üst katta 17. yüzyılda I. Ahmet zamanında yaptırılan cumba vardır.

Günümüzde Haremin gezi güzergâhı üzerinde, Hünkâr Sofası'ndan sonra bir antreyle geçilen yapının batı cephesine sonradan Hünkâr Sofası, kuzey cephesine I. Ahmet Kasrı eklenmiştir.

Bu yapılar, iç mekâna giren ışığın azalmasına sebep olmuştur. Mekânın sonradan eklenen yapılarla, bağlantılı hale gelmesi, odayı sofa görünümüne sokmuştur. Girişin karşı cephesinde I. Ahmet Okuma Odası'na geçit veren kemerli bir açıklık bulunur.

Duvarları tuğla hatıllı kesme küfeki taşından yapılan yapının örtü sisteminde, hafif olması sebebiyle, tuğla tercih edilmiştir. Yapının yer döşemeleri, Haremin çoğu mekânında olduğu gibi, zemin petek formlu taba renkli tuğla taşlarla kaplıdır.

Hat Programı

Giriş kapısı kemeri üzerindeki manzum kitabede cennet köşklerini anımsatan bu köşkü III. Murat'ın yaptırdığı yazmaktadır: "Emr edüb Hazret-i [III.] Sultan Murad-ı âdil / Yapdılar yümnile bu kasr-ı şerf oldu tamâm / Amber hâki, yeli can-perver ve âbı kevser / Yeridir cennete teşbih olunsa bu makam / Der şems şemse cihan-tâb kevâkib gül mıh / Yaraşur mâh-ı şeb-i üfnûn olursa ana câm / Hâtif-i 'gayb du' ile dedi târihin: / Şâh-ı devrâna mübârek ola bu oda müdâm sene 986 [1578-9]"

Bu kitabenin üzerindeki dikdörtgen panoda ise Kelime-i Tevhid yazmaktadır. İç mekâna girildiğinde hat programı devam eder. Mavi zemin üzerine beyazla yazılmış çinilerde celi sülüs hatla nakşedilmiş Ayet-el Kürsî (2: 255) ve "Ellezine âmenû" ayet kuşağı yapıyı çepe çevre dolanır. Köşkün bağa ve sedef işli ahşap kapı kanatlarına ise "Esmâ-i Celâl", "a'zâm-ı esma' alîmün hakîm", "Hest kiliddir genc-i rahîm" ibareleri sedefle işlenmiştir.

Mimari Öğeler

Giriş kapısındaki basık kemer, beyaz-pembe renkli mermerlerin ardışık olarak dizilmesinden oluşur. İç mekan iki katlı pencerelerle aydınlanır. Üst pencereleri sivri kemerli, alçı şebekeliyken; dikdörtgen lentolu alt pencereler demir şebekelidir. Yan cephelerdeki şebekeli rozalar, köşelerdeki kum saatleri, çerçeve profilleri yapının mimari özelliklerini oluşturmaktadır.

Anıtsal tombak ocak, selsebil ve Sedefkâr Mehmet Ağa'ya atfedilen geometrik geçmeli sedef ve bağa kaplamalı dolap kapakları klasik unsurlardır. Duvarlarda yer alan üçer katlı nişlerin içine aydınlatma elemanı (gaz lambası, mum) konulduğu veya bunların kavukluk olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Girişin sağ cephesinde yer alan pirinç ocak, çiçeklerle bezenmiştir. Ocaklı cephenin tam karşısında Bursa kemerli bir çeşme yer alır. Sebil şeklinde yapılmış olan bu çeşmenin içinde, somaki mermer ve mavi renkli çini ile oluşturulmuş mozaik tabla yer almaktadır.

Odanın sağ cephesi köşelerinde, 18. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen, padişahın yatma ve oturma ihtiyacını karşılayan, ahşap sütunlarla desteklenmiş baldaken tarzında yapılmış iki platform yer almaktadır. "Ahşap sedir şirvanları" olarak nitelendirilen bu elemanlar zeminden yükseltilmiş olup, üzeri oymalı ve altın varaklıdır.

Süsleme

Çinili duvarlar içinde yer alan nişler, sedef işlemeli dolaplar, dolapların iç yüzeyindeki kalem işleri, pencere tavanları ve içlerinin malakâri tezyinatı, renkli desenli çiniler, odanın başlıca

süsleme öğeleridir. Kubbe içi ve pandantifler malakâri tekniğinde, kırmızı renkli bir zemin üzerine kabartma olarak lacivert ve altın yaldızlı, rumi ve palmet motifleriyle süslüdür. Kubbe korkuluğundaki mermerlerde de rumi ve palmet motifleri kabartma olarak tekrarlanmıştır.

İç mekanı kaplayan 16. yüzyıla ait İznik çinilerinde hatayiler, hançer yaprakları, narçiçekleri ve bahar dalları tasvir edilmiştir. Çinilerde mercan kırmızısı, lacivert, yeşil renkler hakimdir. Çinili yazı kuşağı kırmızı çinili bantlar arasına yerleştirilmiş olup lacivert üzeri beyaz yazılı olması nedeniyle mekânla uyumludur.

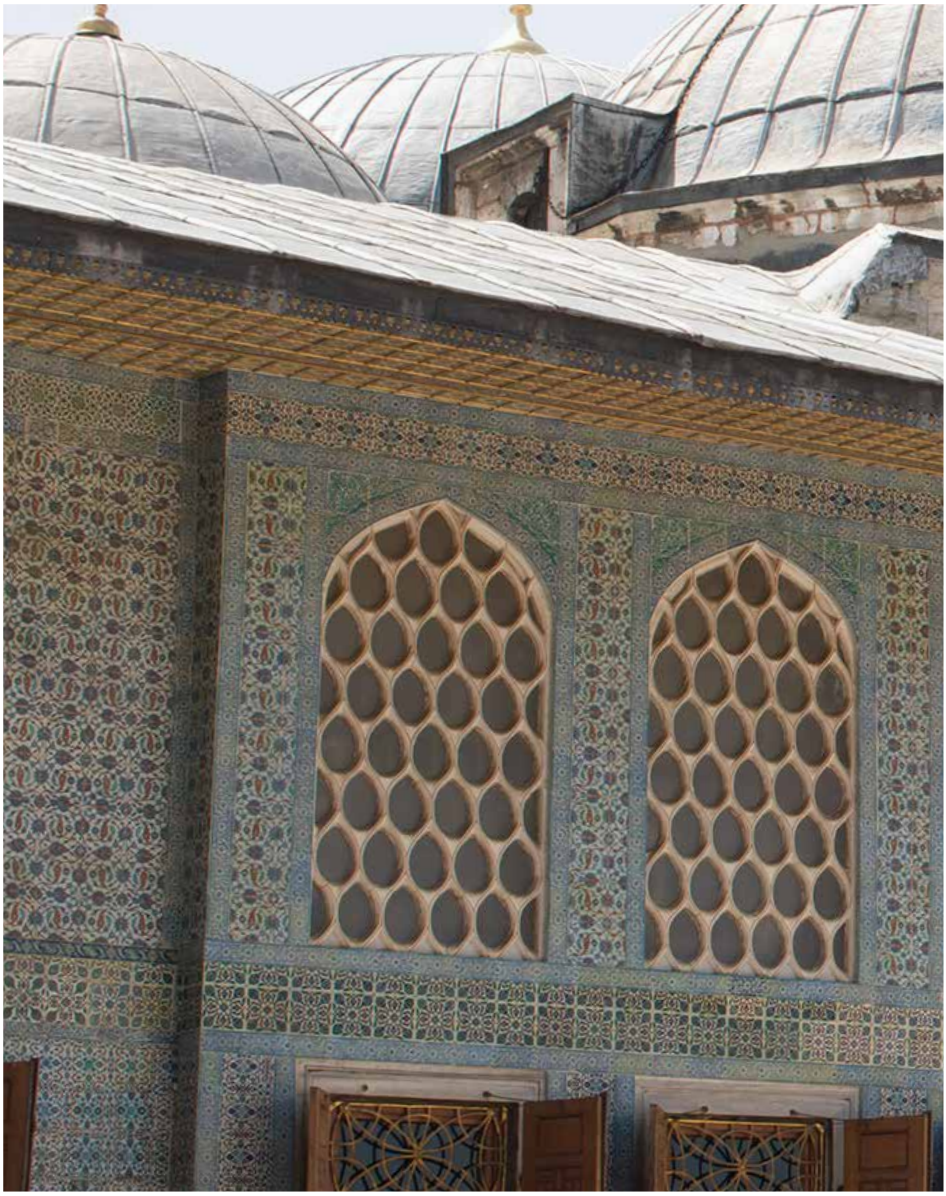

Şah Huban Hatun Türbesi

YAPIM YILI

1575-1580 [İnşaat kitabesi bulunmayan türbenin ne zaman tamamlandığı bilinmemekle birlikte, mimari özellikleri bakımından 1575-1580 arasında yapıldığı tahmin edilmektedir.]

ZİYARET

Erişim

Türbe ve karşısındaki Şah Huban Hatun Sıbyan Mektebi, İKAV (İlim ve Kültür Araştırmaları Vakfı)'a tahsis edilmiş; sıbyan mektebi İKAV'a bağlı Huban Hatun Yüksek Öğretim Erkek Öğrenci Yurdu adıyla kullanılmaktadır.

Türbe günümüzde kapalı olmakla birlikte, avluya girebilmek için yurt görevlilerinden izin almak gerekmektedir.

Günümüzde Türbe, yol seviyesinin altında kaldığında yapının karşısındaki merdivenlerle aşağıya iniliyor. Gureba Hastanesi ile Oğuzhan caddelerinin kesiştiği kuzeydoğu noktası, yapıyı yukarıdan inceleme fırsatı sunmaktadır.

Ulaşım

Vatan Caddesi ile Gureba Hastanesi ve Oğuzhan caddelerinin kesiştiği kavşakta yer alır. Vatan Caddesi üstündeki Oğuzhan durağında inilerek yapıya kolaylıkla ulaşılır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

II. Murat'ın eşlerinden olan Şah Huban Hatun'un Türbesi, karşısındaki Şah Huban Hatun Sıbyan Mektebi ile birlikte dikdörtgen bir avlunun içerisinde yer alır. Kesme küfeki taşından inşa edilen türbe, 355 cm'lik sekizgen plan üzerine inşa edilmiştir. Türbenin giriş cephesi önünde 46 cm yüksekliğinde bir seki bulunmakta, bu sekilerin üzerinde eskiden bir çatı veya revak olduğuna dair bir iz bulunmamaktadır. Yapının Gureba Hastanesi Caddesi'ne bakan cephesi, dış çevre duvarına bitişiktir. Silme saçakla çevrilen kasnaksız kubbe, yarım küre biçimindedir. Kubbe içeriden mukarnaslı çıkmalara, dışarıda ise direkt beden duvarlarına oturur.
Şah Huban Hatun'un ahşap sandukası türbenin ortasına, günümüze ait, betondan bir seki üzerine yerleştirilmiştir.

Yapıda mermer kullanılmamış, duvarlar tamamen kesme küfeki taşından, kubbe ise tuğladan inşa edilmiştir.

Mimari Öğeler

Cephelerde iki katlı pencereler bulunur. Alttakiler dikdörtgen söveli, yuvarlak kemer alınlıklı ve demir şebekeli, üsttekiler ise sivri kemerli ve alçıdandır.

Cepheler kornişlerle dikdörtgen çerçeve içerisine alınarak hareketlendirilmiştir. Duvarların üst noktasında da korniş dizisi yer alır. Duvarlar yatay korniş dizisiyle sonlanarak kubbeye geçişi yumuşatır.

Süsleme

Giriş cephesindeki kapı ve pencerede, dar ve uzun birer dikdörtgen çerçeve yer alır. Bu çerçeveler, armudi silmelerle çökertme olarak meydana getirilmiştir. Bu cephe, yarım oluk ve armudi silmelerle sınırlandırılmıştır. Basık kemerli kapı, kaval ve oluk profilli silmelerle kuşatılmıştır.

Yan cephelerin her iki yanına, alt kat pencerelerin eşik seviyesinden başlayarak üstteki pencerelerin kemer seviyesine kadar uzanan, çökertilmiş, dar ve uzun iki dikdörtgen çerçeve konulmuştur. Bu dikdörtgenlerin üst kenarları kaşkemer şeklindeki dendanlarla yumuşatılmıştır. Alttaki pencereler çökertilmiş çerçeveler içerisine yerleştirilmiştir. Caddeye bakan cepheye, diğer cephelere nazaran daha çok özen gösterilmiştir. Bu cephenin çerçevenin çökertme basamağı, profilli silmeler ile çerçevelenmiştir. Alt pencerenin kilit taşına, bir gülbezek kabartması, üstteki pencereye ise rumi kabartması yerleştirilmiştir.

İç mekânda herhangi bir çini süslemeye yer verilmemiş, duvarların iç yüzü kireçle kaplanmıştır. Kubbe eteğinde görülen küçük bir malakâri bezeme parçası, vaktiyle kubbenin malakâriyle süslü olduğunu, bu süslemelerin onarımlar neticesinde kapatıldığını akla getirir. Kubbenin oturduğu mukarnaslı kornişler iç mekânı hareketlendirir.

Şehzade Mehmet Külliyesi

NEREDE

Şehzadebaşı Caddesi, Saraçhane-Fatih

YAPILAR

Cami, medrese, tabhane, kervansaray, sıbyan mektebi, imaret, Şehzade Mehmet ve Rüstem Paşa türbeleri

ZİYARET

Ulaşım

Şehzade Mehmet Külliyesi, Şehzadebaşı Caddesi üzerinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi binasının hemen karşısında yer alır. Edirnekapı-Vezneciler veya Aksaray-Unkapanı istikametine giden otobüslerin Şehzadebaşı veya Belediye Sarayı durağında inerseniz, bu yapılar topluluğuna ulaşırsınız.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Kanuni'yle Hürrem Sultan'ın dört oğlunun en büyüğü olan Şehzade Mehmet, Kanuni'nin en sevdiği çocuklarından biriydi. Birçok tarihi kaynak (Osmanlı tarihçilerinden Peçevi ve Mustafa

Ali), Kanuni'nin Şehzade Mehmet'i tahtın varisi olarak seçtiğini iddia etmektedir. Kanuni ve Hürrem Sultan, Mehmet'in tahta geçme şansını yükseltmek amacıyla, payitahta en yakın şehzadelik makamı olan Saruhan (Manisa) sancakbeyliğine tayin etmesini kanıt olarak sunarlar. Ne var ki 1543'te, Macaristan seferinden dönen Kanuni'nin, Mehmet'in ölüm haberini aldığında çok üzülmüş ve şu sözleri söylemişti: "Şehzadelerin güzidesi Sultan Mehmet'im."

Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Kanuni'nin oğluna duyduğu sevgiden şu şekilde bahseder: "...ciğer-köşesi olan bahtlı genç şehzadesi Mehmet'i çok sevdiğinden bütün seferlerde bir an olsun yanından ayırmazdı.". Dönemin tarihçilerinden Tâlikîzâde Mehmed Subhi, Şemâilnâme-i Âl-i Osmân adlı eserinde Kanuni'nin Şehzade Mehmet'in tabutuna sarılarak, iki buçuk saat ağlayıp, kendinden geçerek bitap düşmesini nakleder. Ünlü tarihçi bu olaydan öylesine etkilenir ki şu cümleleri yazar: "Bir daha ömründe hiç kimse için bu kadar yas tutmayacaktır." Şehzade Mehmet'in naaşı, ölümünden hemen sonra inşa edilen türbesine gömülmüş, Kanuni Şehzade Mehmet'in anısını ebedileştirmek amacıyla bir külliye yapılmasını emretmişti. 16. yüzyıl tarihçilerinden Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik (Memleketlerin Tabakaları ve Mesleklerin Dereceleri) adlı eserinde, Şehzade Mehmet Külliyesi planının mimar ve mühendisler tarafından Kanuni Sultan Süleyman'a sunulduğunu ve Kanuni'nin Mimar Sinan'ın projesini beğendiğini belirtir.

Şehzade Mehmet'in anıtsal külliyesi, o zamana kadar yeniçeri ocağının merkezini oluşturan Eski Odalar'ın ortasında bir alanın üzerine inşa edilmişti. Kimi kaynaklar, külliyenin bu anıtsallığının Şehzade Mehmet'in gerçekleşemeyen hükümranlık kaderine gönderme yapmasının yanında, Kanuni'nin yasal zevcesi olan annesinin (Hürrem Sultan) de imtiyazlı statüsünü de işaret ettiğini iddia etmektedir.Yapının inşa malzemeleri farklı yerlerden getirilmişti: Kesme küfeki taşından inşa edilen külliyenin taşları İnoz (Enez)'dan, mermerler Aydıncık'tan, demirler Bulgaristan'daki Samokov madenlerinden getirilmişti. Dönemin önemli külliyelerinden biri sayılan bu yapılar topluluğu 15.000.000 akçeye mal olmuştu.

Mimar Sinan'ın tasarladığı ilk selâtin külliyesi olan Şehzade Mehmet Külliyesi, semte de ismini vermişti. Şehzâde Camii'nin şehir siluetinde görünmesini sağlamak için, kuzey tarafında yer alan su kemerinin külliye arkasına denk gelen kısmının, Sinan tarafından kesildiği iddia edilir. Sinan külliyenin görünürlüğünü arttırmak amacıyla, caminin dış avlusu ile türbe haziresini demir şebekeli pencerelerle görünür hale getirmişti. Külliyeye, Şehzadebaşı Caddesi'ne bakan iki farklı kapıdan girilir. Külliyedeki medrese, tabhane, kervansaray, cami, Şehzade Mehmet ve Rüstem Paşa türbeleri ortak bir avlu duvarı içerisinde yer alırken; sıbyan mektebi ve imaret, külliyenin güneyinde, ayrı bir duvarla kuşatılmıştır. Cami çevre duvarının kuzeybatı köşesi pahlanarak, caminin ideal bir diyagonal perspektif sunmasına imkân sağlamıştır. Külliyenin asimetrik düzeni nedeniyle, türbenin ve caminin görkemli batı cephesinin kamusal anayoldan görünürlüğü arttırılmıştır. Arka planda caminin doğusunda yer alan medrese, tabhane ve kervansaray; güneyde yer alan imaret ve mektep, konumları nedeniyle diğer külliye elemanlarına nazaran daha az görünür durumdadır.

Caminin haziresi zamanla, Şehzade Mehmet'in ahfadının ve akrabalarının türbelerini kapsayan aile mezarlığına dönüştü. Bu kalabalık aile mezarlığında Şehzâde Mahmut, Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmet, İbrahim Paşa, Şehzade Mehmet'in torunu Fatma Sultan'ın türbeleri ve Sinan'ın yapmış olduğu Rüstem Paşa Türbesi yer alır. Bazı kaynaklarda, türbenin hazire duvarının Divanyolu'na bakan köşesindeki yeşil somaki sütunçenin, şehrin coğrafi merkezini işaretlediği iddia edilir.

Şehzade Mehmet Camii

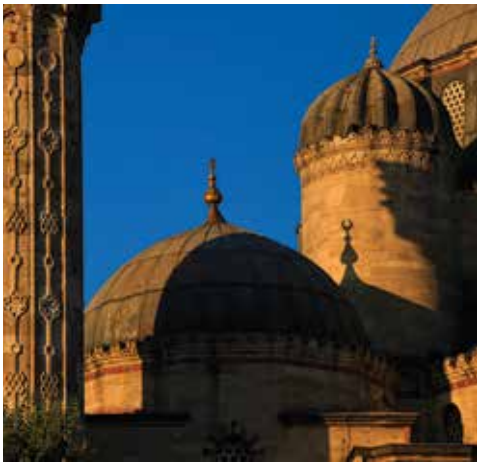

YAPIM YILI

1548

ZİYARET

Erişim

Sabah namazından yatsı namazına kadar açık olan camiyi bu vakitler arasında rahatlıkla ziyaret edebilirsiniz. Caminin merkezi sayılabilecek konumu nedeniyle oldukça kalabalık bir ziyaretçi topluluğu vardır.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Şehzade Mehmet'in anısına yaptırılan bu anıtsal yapı, Mimar Sinan'ın İstanbul'daki ilk selâtin camisi olma özelliğini taşır. İstanbul'da daha önce yapılan selâtin camilerinin sert çizgili kübik üslûbundan farklı olarak Şehzade Camii, piramidal kütleli üstyapı ve uyumlu oranlara sahiptir. Caminin iç mekânı dışarıdan rahatlıkla algılanır.

Gülru Necipoğlu'nun Sinan Çağı (İstanbul, 2013) adlı kitabında belirttiği gibi, elbiseler farklı rütbeli Osmanlı bürokratlarını nasıl birbirinden ayırıyorsa, cami tipleri de mimari himayenin ve bölgesel yönetimin çeşitli düzeylerine göre kademelendirilmişti: Mimaride buna "âdâb" deniliyordu. Sinan dönemindeki hiyerarşik mimari sistem, Osmanlı merkezi imparatorluk nizamının önemli bir parçasıydı. Standartlaştırılmış imgeler dağarcığından oluşan bir mimari dile ve yazıya geçirilmemiş bir "âdâb" kuralları dizisine sahipti. Şehzade Mehmet'in gerçekleşemeyen hükümranlık kaderine gönderme yaparcasına bu cami, kasıtlı bir şekilde sultanlık ve şehzadelik statüsünün âdâb kurallarını kaynaştırır.

Caminin kuzeyde bir cümle kapısı, iki yan cephede de yan kapıları bulunur. Bu modüler planda kubbeli baldaken büyük ayaklar üzerinde yükselir. Merkezi kubbeyi kuşatan dört yarım kubbe ve köşelere yerleştirilen dört küçük kubbeli düzenle, dört yapraklı yoncayı andırır. Dört yapraklı yonca plan tipinin Anadolu'daki ilk örneklerinden biri Diyarbakır civarındaki Elbistan Ulu Camii'nde uygulanmıştır. Şehzade Mehmet anısına yapılan camide, bu uygulama bir adım öteye götürülerek, yapı anıtsallaştırılmıştır.

Dört yarım kubbeli bu plan, İtalyan Rönesans kiliselerinde, özellikle de ünlü İtalyan mimar Bramante'nin, San Pietro'da tasarladığı kiliselerde uygulanan merkezi planlı ve kubbeli baldakenlere yaklaşır.

19 metre çapındaki ve 37 metre yüksekliğindeki kubbe, dıştan, iç mekândaki ayakların devamı niteliğindeki dört ağırlık kulesiyle çevrelenmiştir. Şehzade'nin anıtsal nitelikteki bu camisi, II. Bayezit Camii'nden (17,50 m) büyük olmakla birlikte, II. Mehmet (26 metre) ve I. Selim'in camilerinin kubbelerinden (24,50 metre) küçüktür.

Sinan, ana akslara yerleştirdiği girişlerle daha ilk adımda kuvvetle hissettirdiği mekân bütünlüğünü, galeri ve mahfil gibi tali unsurları küçültüp süslemeyi makul ölçülerde kullanarak yapıyı daha da anıtsallaştırmıştır.

Dışa çıkıntı yapan duvar payandaları, dört cepheyi de dikey beş bölüme ayırır. Bu payandaların varlığı en iyi güney cephede hissedilir. Dış cephelerdeki (batı ve doğu) kubbeli revaklar, payandaları gizleyerek dikey taşıyıcıları yumuşatır. Böylece taşıyıcı unsur olmaktan çıkan duvarlar, çok sayıda pencereyle donatılarak çok daha yumuşak bir görünüm elde edilmiştir.

Kuzeybatıdaki ayağa bitişik konumdaki, beyaz mermerden müezzin mahfili nedeniyle, mekânsal birlik algısı, kısmen engellenmiştir. Necipoğlu'nun işaret ettiği gibi, caminin güneydoğu köşesindeki, mukarnas başlıklı sütunların taşıdığı hünkâr mahfili cemaate, tahttaki padişahın hâlâ sağ ve iktidarda olduğunu kamuya hatırlatıyordu.

Caminin kuzeyindeki şadırvanlı avlu mukarnas başlıklı, zarif beyaz mermer sütunlarla oluşturulan revaklarla çevrilmiştir. Revakların üzeri 16 adet kubbeyle örtülmüştür. Avlunun merdivenlerle çıkılan bir ana kapısı yanında, batı ve doğu yan cephelerde birer kapısı bulunur. Mermer döşeli avlunun ortasındaki sekiz mermer sütuna oturan sivri kubbeli şadırvan, IV. Murat döneminde ciddi bir onarımdan geçmiştir.

Hat Programı

Caminin cümle kapısındaki sülüs hatla nakşedilmiş Farsça inşa kitabesi şu şekildedir: "Yeryüzü padişahı Şah Süleyman Han'ın hayratıdır bu. / Şehzadenin ruhuna öyle bir cami yaptı ki, gökyüzündeki meleklerin takdirini kazandı. / Yaptırdığı bina cennet gibi gönül açıcı ve aydınlık oldu. İnanç sahiplerinin sevinçlerine mazhar olan bu yapı, mübarek bir zamanda tamamlandı. / Yapımına Pazar günü başlandı... tamamlandı / Yapıya Rebiülevvel'de başlandı ve hemen hemen Recep ayında inşaatı tamamlandı. / Hikmet sahibi tarihini şöyle dedi: (İslam) Peygamberi ümmetinin mabedi."

Caminin içine girildiğinde, özellikle örtü sisteminde yoğunlaşan, Kur'an ayetlerinden oluşan hat programı ziyaretçileri karşılar. İç mekânda Peygamber'e göndermede bulunan ve onun adını anan hatlar bulunur. Beş ayrı kademede kümelenmiş bu Kur'an ayetlerinden birincisi kubbede başlar: Merkezi kubbenin ortasında, muhakkak ve sülüs hatla yazılmış iç içe geçmiş iki daire yer alır. Dış kuşakta, İsra suresinden ayetlerde (17: 1-2), miraç olayı telmih edilir. Kubbenin merkezindeki iç yazı kuşağında ise Fatiha suresi (1: 1-7) yazılmıştır.
İkinci kademe hat kuşağı, kubbeye geçişi sağlayan dört adet pandantife nakşedilmiştir. Pandantiflerdeki daire şeklindeki hatlarda Allah'ın 99 güzel isminden (Esmâü'l-Hüsnâ) bazıları yer alır.

Merkezi kubbeyi çevreleyen dört yarım kubbede üçüncü hat dizisi yer alır. Yarım kubbelerde Bakara suresinden ayetler (2: 144-145) işlenmiştir.

Dördüncü hat kademesi, sekiz küçük eksedraya nakşedilmiştir. Güneyde, kıble yönündeki dört eksedrada Bakara suresinden bir ayet (2: 285) yazılıdır: "Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına,

peygamberlerine iman ettiler. 'Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır' dediler."

Kuzeyde, kıblenin karşı tarafındaki dört eksedrada, aynı surenin devamı sayılan ayetten (2: 286) bir parça yer alır: "Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!"

Beşinci ve sonuncu hat kademesi, yuvarlak panolarda yer alır. Sonraki döneme ait bu panolarda, standartlaşan sekiz kutsal isim yazılmıştır: "Allah", "Muhammed", "Ebu Bekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "İmam Hasan" ve "Hüseyin".

Bu beş kademeli hat dizininin haricindeki mimari elemanlarda da hatlar mevcuttur. Güneyde, kıble duvarının sivri kemer biçimli pencere alınlıklarındaki kalemişlerinde, Fetih suresinin ilk dört ayeti (48: 1-4) işlenmiştir: "Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik./Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yola iletir./Ve sana şanlı bir zaferle yardım eder./İmanlarını bir kat daha arttırsınlar diye müminlerin kalplerine güven indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah bilendir, her şeyi hikmetle yapandır."

Mermer mihrabın tepesinde, Mimar Sinan eserlerinde sıkça kullanılan, bir ayet (Âli İmrân Suresi, 3: 37) yer alır. Bu ayet parçasında, ait olduğu mimari elemana gönderme yaparcasına, "mihrap" sözcüğü geçer: "[Hz.] Zekeriya, onun [Hz. İsa'nın annesi Meryem] yanına, mihraba (mabede) her girişinde onun yanında bir rızık bulurdu…"

Mimari Öğeler

Osmanlı mimarisinde ilk defa bu camide kullanılan eksedralar, kubbeli üstyapının piramidal kurgusunu eğrisel çizgilerle yumuşatarak, II. Mehmet ve II. Bayezıt camilerinin kübik kubbe kaidelerinden farklılaştırır.

Mukarnas kavsaralı cümle kapısı kaval silme kuşaklarıyla dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Kapının köşelerindeki, taşa işlenmiş, kabartma şeklindeki kum saati motifleri kapıyı hareketlendirir. Üstte kavsaranın iki yanında dairesel iki rozet bulunmaktadır.

Gruplandırılmış pencere sırasıyla aydınlanan cami iç mekânı, oldukça aydınlıktır. Kıble duvarı, renkli camları ve süslü pencere alınlıkları diğer cephelerden ayrılır. Yan cephelerde bulunan pencereler dengeli bir biçimde gruplaştırılmıştır. Dış cephelerdeki (batı ve doğu) kubbeli revaklar, duvarlardaki payandaları ve minare kaideleri gizlemektedir.

Batı, doğu ve kuzey cephe duvarlarındaki zemin düzeyi pencerelerin yukarısına, altıgen kafesli taş ızgaralarla örtülmüş, yuvarlak akustik rezonatörler yerleştirilmiştir. Mimaride "rezonatör tekniği" olarak bilinen bu uygulamada, duvarlara açılan oyuklara küp benzeri malzemeler konularak akustik sistem sağlanıyordu.

Caminin kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde bulunan iki şerefeli çifte minaresi, statü simgesi olarak, öne çıkmaktadır. Birden fazla minare selâtin yapılarına özgüydü. İstanbul'da daha önce inşa edilen üç selâtin camisinin (II. Mehmet, II. Bayezit ve I. Selim'in camileri) tek şerefeli çifte minaresi bulunuyordu.

Süsleme

Cepheleri ve kubbe kaidelerini taç kornişler çevrelemektedir. Kırmızı taş ile vurgulanan pencere kemerleri çok renklilik etkisi yaratır. Caminin minareleri, mukarnaslı şerefelere sahiptir. Üst şerefelerin mukarnaslı kornişlerin altında kırmızı küfeki taşından kakmalı süslemeler dikkati çekmektedir. Alt şerefenin altından başlayıp kaideye kadar dikey biçimde uzanan kabartmalı hilâl, yıldız, rozet ve düğüm motifleri, eşsiz bir süsleme programı oluşturur.

Cami avlusu duvarlarındaki, sivri kemerli pencere alınlıklarında renkli alçılı, soyut bitkisel ve geometrik desenler, 16. yüzyıl özelliklerini taşımaz.

Caminin içi, mimari elemanları uyum içinde birleştiren, kalemişli nakışlarla bezenmiştir. Pencere çevreleri, kemer köşelikleri, eksedralar, merkezi kubbeyi çeviren yarım kubbeler ve merkezi kubbede bitkisel kompozisyonlar yer alır. Bu kompozisyonlarda mavi, beyaz, yeşil ve kırmızı renkler hâkimdir.

Kuzeydeki cümle kapısıyla aynı aks üzerinde bulunan beyaz mermerden mihrap, Sinan dönemi özelliklerini yansıtır. Mukarnas kavsaralı ve üçgen alınlıklı mihrabın köşelerindeki sütunçeler, kaval silmeler, anıtsal mihrabı hareketlendirmektedir. Mihrabın hemen yanındaki beyaz mermerden minberin gövdesinde geometrik, geçmeli kompozisyonlar yer alır.

YAPI TARİHİNDEN

Osmanlı döneminde kaleme alınan birçok metin, Şehzade Mehmet'in camisiyle, gerçekleşemeyen hükümdarlık kaderi arasında bağ kurmaktadır. Fatih Camii ile Şehzade Camii arasındaki benzerlik dönemin kaynaklarında sıkça zikredilir. Şehzade Mehmet'in anısına yaptırılan caminin selâtin özellikleri karşısında hayrete düşen Gelibolulu Mustafa Ali, Künhü'l-Ahbar adlı eserinde şunları yazar: "Binasının gösterişi ve birçok şerefeli iki minareyle yüceltilmesi ve medresesine müderris olanlara verilen imtiyazlı yüksek rütbe açısından, sikke ve hutbe sahibi olan Osmanlı padişahlarının camileriyle bir tutuldu. Diğer şehzâdelerin hayır yapılarında gözetilen üslûb ve âyine, Tanrı'nın rahmetine ulaşmış merhum şehzâdenin hayratında itibar olunmadı. Aynı şekilde, vakıfları da gayet güçlü ve arttırılmış şekilde tertip edildi. Bu derece imtiyazların nedeninin, merhum şehzâdenin yüce şanı ve talihli annesiyle muhteşem babasının kalplerinde ona karşı besledikleri aşırı sevgi olduğu bütün insanlara gün gibi aşikâr oldu… O şerefli cami şehzadelere uygun olan plan tipinde inşa edilmemiştir. Osmanlı padişahlarının bina ettikleri gibi iki minareli ve çifte şerefeli olarak, bilhassa muhteşem atalarının camilerine özgü genişlikte âbâd kılınmıştır."

16. yüzyılda yaşayan Mehmet Âşık, seyahatname tarzındaki Menâzirü'l-Avâlim adlı eserinde, yine Fatih Camii'yle olan benzerliği vurgulanır: "Bu şerefli caminin de iki minaresi ve ayrıca

planı ile binasının vasıfları, Sultan Mehmed Han Gazi'nin camisinin vasıflarına yakındır. Fakat bu caminin mimarî inceliği özgün ve şâyân-ı hayrettir; zarif ve oranlı ve minarelerinin her biri ikişer şerefelidir." Alıntılanan bu metinde de görüldüğü gibi yazar, Şehzade Camii'nin farklılıklarından da bahsetmektedir.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde camiyle ilgili şu pasaj yer alır: "Bütün mühendisler, üçgen şekilli olan İstanbul'un ortası; saat, adım ve uzunluk hesabınca bu Şehzade Camii yeridir ki bu düz geniş vadiye yapılmıştır, tepe üzere değildir... Süleyman Han yapısıdır ki ciğer-köşesi olan bahtlı genç şehzadesi Şehzade Mehmet'i çok sevdiğinden bütün seferlerde bir an ayırmazdı... Mübarek naaşını cami olacak ağaçlık ve yeşillik üzerine bu gönül açan camii inşa ettiler ki bu da yeryüzünde benzersiz bir camidir ... Bu camiin avlusu gayet sanatlıdır. Dört tarafındaki sofalar üzere ... adet çeşit çeşit sütunlar vardır. Renkli taşlar ile bezenmiş Havernak kemerleri üzerinde ... çeşit çeşit kubbeler vardır."

Evliya Çelebi, süslemeleriyle "görenleri hayrete düşüren" minarelerden övgüyle bahseder.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Camiyi ziyaret etmeden önce II. Bayezit, II. Mehmet ve I. Selim camilerinin planlarını incelerseniz, Şehzade Camii'yle bu yapıları karşılaştırabilirsiniz.

Şehzade Mehmet Medresesi

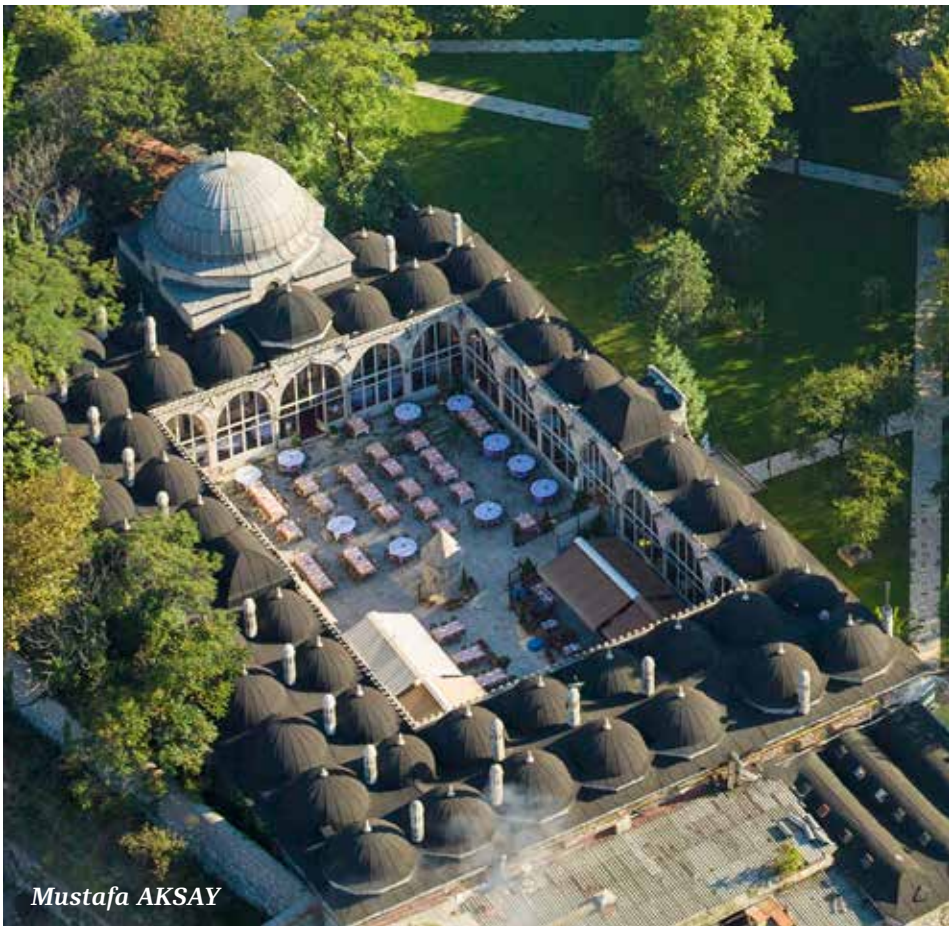
Mustafa AKSAY

YAPIM YILI

1546

ZİYARET

Erişim

Caminin doğusundaki bu medrese, tabhanenin hemen karşısındadır. Camiyle aynı avluyu paylaşan yapıya, batıda yer alan kapıdan girilir. Suffa Vakfına tahsis edilen ve restorasyon çalışmaları biten yapı henüz ziyerete açık değil.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Kültür Merkezi

Kullanıcı
Suffa Vakfı

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Kesme küfeki taşından yapılmış medrese, külliyenin dış avlu kuzey duvarını oluşturmaktadır. Medreseye cami dış avlusundan anıtsal bir kapı ile girilmektedir. Açık ve kapalı dershanelerin arasına yerleştirilmiş medrese, asimetrik plan kurgusuna rağmen klasik tipolojisine uygun olup tasarım ve süslemede cami ile paralellik kurulmuştur. Dikdörtgen planlı medrese, üstü açık bir avlunun etrafına dizilmiş yirmi bir hücreden oluşur. Yapının güney kolunda dışa çıkıntı yapan kare planlı dershane odası, simetriyi bozmaktadır. Batı koldaki cephenin ortasında bir giriş ve onun hemen karşısında ise eyvan bulunur. Bu uygulama ile giriş ekseni vurgulanmış; fakat doğu ve batı kollarının revak derinliği azaltılarak, bu yöndeki revak kubbelerinin daha küçük boyutlu yapılmasına neden olmuştur. Dershanede kubbeye geçiş dilimli tonoz bingilerle sağlanmıştır. Giriş ve karşısındaki eyvan önü örtüsü aynalı tonozdur. Avlunun kuzeydoğu ve güneybatı yönündeki dikdörtgen planlı revak birimlerinin üzerleri, bütünleyici tonoz parçalarıyla birleşen küresel üçgen geçişli kubbelerle örtülmüştür. Dershane girişinde yükseltilen revak örtüsü ise sekizgen tabana oturan bir piramidal kubbe biçiminde yapılmıştır. Revaklar, baklava başlıklı, beyaz mermer sütunlar, yuvarlak kemerlerle birleştirilmişlerdir. Yapının dikdörtgen planlı avlusunun kubbeli revakları enlemesine beş, uzunlamasına yedi kemerlidir. Medrese 1950'den sonra bir ara kız talebe yurdu olarak hizmet vermiştir. İmaret ve tabhaneyle birlikte Suffa Vakfı'nın kullanımına tahsis edilmiştir.

Hat Programı
Medrese kapısı üzerindeki Farsça sülüs hatlı kitabe şu şekildedir: "Bu medrese izzet ve şerefle tamamlandı. Allah her zaman burasını şerefli kılsın. / Bu ilim, marifet ve yükseklik makamı, yetenek ve erdem sahibi olanların yeridir. / Allah'ın ilhamı ile bunun tarihi (şöyledir): Ölümsüz ilimlerin öğrenim yuvası 953 [1546]."

Mimari Öğeler
Medrese hücreleri, avluya bir kapı ve bir de tek katlı dikdörtgen söveli pencere ile açılmaktadır. Odaların içinde ocak ve dolap nişleri bulunmaktadır. Dershane kısmının içerisindeki mihrap nişi, burasının aynı zamanda mescit olarak da kullanıldığını akla getirir.

Süsleme
Genel anlamda sade olan medresenin yalnızca dershane odasının kubbesinde kalemişleri yer alır. Yapının saçak kornişleri palmet dizisiyle süslenmiştir.

Şehzade Mehmet Türbesi

YAPIM YILI

1543-1544

ZİYARET

Erişim

Türbenin yer aldığı hazireye, caminin güneybatı köşesine yakın, üstü açık geçitten ulaşılıyor. Pazartesi hariç her gün açık olan türbe, 08:30-16:30 arasında ziyaret edilebilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Abidevi yapısıyla selâtin camilerine öykünen cami dışında türbe de selâtin türbelerini andırır. İçte ve dışta sekizgen planı ve dört sütunlu giriş revağıyla, Yavuz Sultan Selim'in türbesini hatırlatmaktadır. Her iki yapının kubbe ve kasnağı dilimli olup, dış revaklarında yeşil somaki sütunlar yer alır. Selim'in türbesinin kubbesi 9 metre, Şehzade Mehmet Türbesi'nin kubbesi 9.20 metredir. Ayrıca şehzadenin bu türbesi daha süslüdür.

Sekizgen planlı türbenin önünde dört sütunlu ve eğimli bir çatıyla örtülü bir giriş revağı yer alır. Köşelerdeki iki sütun yeşil somakidendir.

Türbenin içerisinde dört sanduka bulunur: Şehzâde Mehmed'e, en küçük kardeşi Cihangir'e, şehzadenin kızı Humaşah Sultan'a ve kimliği bilinmeyen birine aittir. Şehzade Mehmet'in sandukasının üzerinde dört ayaklı, fildişi kakmalarla süslü ahşap kafesli tahtın, gerçekleşemeyen hükümranlık kaderine gönderme yaptığı iddia edilir.

Hat Programı

Giriş kapısının iki yanındaki dikdörtgen çini panolarının üzerindeki çini kitabelerde, cennet bahçesine girenleri selamlayan Kur'an ayetleri yer alır (13: 24, 39: 73).

Türbe kapısının üzerindeki dikdörtgen mermer panolarda, sülüs hatlı Farsça inşa kitabesi yer alır. Bu kitabe çifte kartuşlara yazılmış dört beyitten meydana gelir: "İster soylu, ister halktan olsun, dünya sarayında Kul hüvallahû ehad hakkı için hiç kimse kalmadı. / Bu menzilden temiz inançlı Şehzade göç etti. Böylece sonsuzluk diyarında onu canlı ve ulu olan (Allah) rahmetini alacak. / O, öbür dünyada Allah'ın izniyle rahat buldu. Padişahın ömrü sonsuza dek sürsün. Allah'ın ilhamıyle onun tarihi sönmez oldu: Sultan Mehmed'in mezar ebedî cennet olsun. Sene 950 [1543-1544]".

Sekizgen planlı yapının, giriş cephesi hariç, yedi cepheyi kuşatan çifte kartuşlu yazı kuşağında sülüs hatlı ayetler (102: 1-8, 112: 1-4); Allah'ın 99 güzel isminden (Esmâü'l-Hüsnâ) bazı örnekler; dünyevi nimetlere aşırı bağlılığa karşı uyarıda sure ile Allah'ın birliğini vurgulayan sure yazılmıştır. Bu çifte yazı panoları, yeşil ve beyaz kakmalıdır.

İç mekândaki hatlar daha zengin bir programa sahiptir. İki pencere dizisi arasında, iç duvarları kuşatan muhakkak hatlı çifte kartuşlu yazı kuşağı, dış cephelerindeki yazı panolarının devamı gibidir. Bu çifte kartuşlu çini yazı kuşağında, yine Allah'ın bazı güzel adlarını (Esmâü'l-Hüsnâ) yazan ayetler yer alır (59: 22-24). Bu isimler cephelerin üst noktalarındaki sekiz adet çini rozetlerde de tekrar edilir.

Türbe kapısının her iki yanındaki çini panolarda Kelime-i Tevhid yazılmıştır: "Lâ ilâhe illa'llâh, Adil Hükümran, Vazıh / Muhammeden resulullah, Vaatleri Yerine Getiren, Emin".

Alt kat pencerelerinin sivri kemerlerindeki celi sülüs hatlarda, Ayet el-Kürsi (2: 255) işlenmiştir: "Allah, O'ndan başka tanrı olmayan, kendisini uyuklama ve uyku tutmayan, diri, her an yaratıklarını gözetip durandır. Göklerde olan ve yerde olan ancak O'nundur. O'nun izni olmadan katında şefaat edecek kimdir? Onların işlediklerini ve işleyeceklerini bilir, dilediğinden başka ilminden hiçbir şeyi kavrayamazlar. Hükümranlığı gökleri ve yeri kaplamıştır, onların gözetilmesi O'na ağır gelmez. O yücedir, büyüktür."

Mimari Öğeler

Sekizgen planlı türbenin yedi cephesinde dörder, giriş cephesindeyse üstte iki kaval silmeli, dikdörtgen pencereler bulunur. Demir şebekeli alt kat pencereleri düz mermer lento ve onun üzerinde de sivri kemerli bir alınlığa sahiptir. Alınlıkların köşelerindeki kırmızı taşlar pencereleri süsler. Üst pençeleri ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Bu pencerelerin çerçevelerindeki kırmızı taş-beyaz mermer sırası, cepheleri hareketlendirir.

Sekizgen planlı yapının dış cephelerin köşelerinde gömme sütunlar bulunur. Sütunların başlıkları iki sıra mukarnaslı kornişle süslenmiştir.

Süsleme

Genç yaşta ölen Şehzade Mehmet'in bu türbesi, çok-renkli bir bezeme programına sahiptir. Her köşesine birer sütunçe yerleştirilen dış cephe duvarları, kırmızı taştan bordürler, silmeler, renkli mermerle süslenmiştir. Pencere çevrelerinde ve alınlarında kırmızı taşlar, cepheleri daha da zenginleştirir. Kubbe eteğiyle dış beden duvarlarının üstünü mukarnaslı ve taçlı kornişler çevreler.

Gülru Necipoğlu'nun Sinan (İstanbul, 2013) adlı kitabında türbenin I. Selim'in türbesini hatırlattığını ve Timurlu mimarisi üslubunda olduğu gibi yivli bir kubbeyle örtüldüğünü belirtir. Kubbedeki yivler kasnakta da devam ederek, kubbe ve kasnak zenginleştirilmiştir.

Caminin tersine, zengin çinilerle dekore edilmiştir. Dışta renkli taş ve çini panoları ile içte kubbe kasnağına kadar çini kaplı olan yapı, kitabesinde de belirtildiği gibi "Firdevs ebed" anlamına yakışır. Yeşilin hâkim olduğu çiniler, zeminden kubbe eteğine kadar iç mekânı kap-

lar. “Cuerda seca” (renkli sır) tekniğinde yapılmış çiniler, yine Necipoğlu’nun belirttiği üzere, İran’dan esinlenmiş kadim bir teknik ile renk şemasının (yeşil, mavi, firûze, sarı, mor ve beyaz) muhteşem zirvesini temsil eder. Türbenin içi, sanki cennet yeşili bir bahçeyle çevrilmiştir. Oldukça zengin kompozisyona sahip bu çinilerde hatayî palmetlerle yapraklar, Çin bulutları ve rozetler yer alır. Giriş kapısının iki yanındaki dikdörtgen çini panoları benzer renk ve kompozisyona sahiptir.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde, caminin bahsedildiği pasajda türbeye de yer verilmiştir. Hazireyi ve içinde bulunan türbeyi bir ‘cennet bahçesi’ne benzetir: “Mihrap önünde cennet bahçesinden nişan verir bir bağ içinde yüksek bir türbede Şehzade Mehmet gömülüdür.”

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Türbenin giriş revağında kadın ziyaretçiler için başörtüsü ve etek bulunuyor. Kısa şort-elbise ve başı açık şekilde (kadınlar için) girilmemesi gerektiğini belirten girişteki yazı, ziyaretçilerin nasıl davranması ve giyinmesi konusunda uyarıyor. Türbenin giriş revağında ayakkabılar çıkarıldıktan sonra türbeye girilebiliyor.

Şehzade Mehmet İmareti

YAPIM YILI

1543-1548

ZİYARET

Erişim
Cami haziresinin güneyinde, Dede Efendi Caddesi'nde yer almaktadır. Hemen yanı başındaki mekteple birlikte, Siyasal Vakfı (İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Mezunları ve Mensupları Vakfı)'nın kullanımına tahsis edilmiştir. İçerisinde aynı zamanda bir kafeteryanın yer aldığı yapıyı, gün içerisinde ziyaret edebilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Vakıf Merkezi

Kullanıcı
Siyasal Vakfı (İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Mezunları ve Mensupları Vakfı)

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Kaynaklarda "dârüzziyafe" ve "dârü'l-it'am" gibi adlarla anılan Şehzâde Mehmet İmareti, Şehzâde Camii'nin dış avlusunu güney yönünde sınırlayan Dede Efendi Sokağı'nın güney yakasında bulunmaktadır. Kuzeydeki kapıdan girilen imaret, kare planlı, revaksız bir iç avlunun sağında ve solunda yer alan altışar kubbeli iki bölümden oluşur. Dikdörtgen bir alana yayılmış olan imaretin boyutları 64 x 28 metredir. Batı kanattaki yan yana üç odadan ikisi erzak deposu, diğer üçüncüsü mutfaktır. Doğu kanattaki çift kubbeli ön oda yemekhane, onun arkasındaki büyük bölüm ise mutfaktır. Doğudaki bu büyük mutfak tepelerinde birer hava bacası bulunan, ortada sekizgen ayaklara oturan dört kubbe dört tonozlu birimden oluşur. Nilüfer Hatun İmaretinde (İznik) olduğu gibi, erken dönem Osmanlı imaretlerinde benzer bir planlama uygulanıyordu. Tamamen kesme küfeki taşından inşa edilen yapının kurşunla kaplı örtü sisteminde, hafif olması nedeniyle tuğla kullanılmıştır. Yapının hemen yanında (batısında) sıbyan mektebi yer alır.

Mimari Öğeler
Avluya bakan odalarda birer kapı bulunmaktadır. Yemekhane, İkisi sokağa biri avluya bakan üç pencere ile aydınlatılmıştır. İmaretin en geniş mekânı olan büyük mutfakta, tepeleri havalandırma bacaları ile donatılmış bulunan kubbeler ile tonozları taşıyan kemerler, ortada, biri kare diğeri haç kesitli iki payeye oturuyor. Kubbelerin havalandırma bacaları sekizgen kesitli ve kubbeli, tonozdakiler ise kare kesitli ve piramit külahlıdır.

Süsleme
Birçok imarette olduğu gibi bu yapıda da herhangi bir süsleme unsuru bulunmaz.

Şehzade Mehmet Kervansarayı

YAPIM YILI

1543-1548

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Kültür Merkezi

Kullanıcı
Suffa Vakfı

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Tabhaneye bitişik durumdaki kervansaray, bu yapının güneyinde yer alır. Dikdörtgen planlı ve ahırdan müteşekkil bu yapı, ortada yer alan üç ayakla, sekiz eşit birime ayrılmıştır. Bu sekiz birimin üzeri kubbelerle örtülmüştür.

Tamamen kesme küfeki taşından inşa edilen kervansarayın örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır.

Mimari Öğeler
Tabhanede olduğu gibi, cephelerde tek katlı, dikdörtgen pencereler yer alır. Düz lentolu ve sivri kemerli alınlığa sahip bu pencereler, sade yapının cephelerini hareketlendirir.

Süsleme
Çoğu kervansarayda olduğu gibi, bu yapıda da herhangi bir süsleme öğesine yer verilmemiştir.

Şehzade Mehmet Sıbyan Mektebi

YAPIM YILI

1543-1548

ZİYARET

Erişim
Cami haziresinin güneyinde, Darülelhan Sokak ile Dede Efendi Caddesi arasında yer almaktadır. Hemen yanı başındaki imaretle birlikte, Siyasal Vakfı (İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Mezunları ve Mensupları Vakfı)'nın kullanımına tahsis edilmiştir. Yapıyı, gün içerisinde ziyaret edebilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Vakıf Merkezi

Kullanıcı
Siyasal Vakfı (İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Mezunları ve Mensupları Vakfı)

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Kubbeli kare bir hacimden meydana gelen sıbyan mektebi matbaanın deposu olduğu dönemde önemli yapısal değişikliklere uğramıştır. Yapı bugün Siyasal Vakfı tarafından kullanılmaktadır.

Külliyenin bir bölümünü oluşturan sıbyan mektebi caminin dış avlusunun güneyinde, imaretin yanında yer alır. Yapıya güneyde yer alan kapıdan girilmektedir. Kare planlı yapının üzeri sekizgen bir kasnak üzerine oturan 7.50 metre çapında bir kubbe örtülüdür. Bir zamanlar var olan ahşap saçaklı, revaklı bir girişten dershane kısmına girilmekteydi. Dershane içerisinde bir de ocak bulunmaktadır.

Sıbyan mektebi kesme küfeki taşından inşa edilmiş, hafif olması sebebiyle örtü sisteminde kubbe kullanılmıştır.

Mimari Öğeler
Giriş cephesinde tek katlı, diğer üç cephede iki katlı pencereler yer alır. Demir şebekeli alt kat pencereleri düz mermer lento, onun üzerinde de sivri kemerli bir alınlık yer alır. Üst pencereleri ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir.

Süsleme
Herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir.

Şehzade Mehmet Tabhanesi

YAPIM YILI

1543-1548

ZİYARET

Erişim
Kervansaraya bitişik durumdaki tabhane, medresenin güneyinde yer alıyor. Medrese ve kervansarayla birlikte Suffa Vakfı'nın kullanımına tahsis edilmiştir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Kültür Merkezi

Kullanıcı
Suffa Vakfı

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
II. Mehmet'in selâtin camisiyle Şehzade Mehmet Camii'nin kubbeli baldakenli planı arasındaki benzerlik göze çarpar. Sinan, Fatih Camii'nin tabhanesiz plan tipini yeniden yorumlayarak, cami bedeninden ayrılan tabhaneyi külliyenin bir müştemilâtına dönüştürmüştür.

Erken dönem özellikleri gösteren yapı, ortadaki fenerli kubbe ile örtülü holü çevreleyen kubbeli dört bölümden oluşan simetrik iki tabhaneden meydana gelir.

Tamamen kesme küfeki taşından inşa edilen kervansarayın örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır.

Mimari Öğeler
Kervansarayda olduğu gibi, cephelerde tek katlı, dikdörtgen pencereler yer alır. Düz lentolu ve sivri kemerli alınlığa sahip bu pencereler, sade yapının cephelerini hareketlendirir.

Süsleme
Çoğu tabhanede olduğu gibi, bu yapıda da herhangi bir süsleme öğesine yer verilmemiştir.

Şehzadeler Türbesi

YAPIM YILI

İnşaat kitabesi bulunmayan türbenin 1570'li yılların sonunda yapıldığı tahmin edilmektedir.

ZİYARET

Erişim

Ayasofya Müzesi'ne bağlı türbe pazartesi hariç, her gün ücretsiz olarak ziyaret edilebilir. Kışın 09:00-17:00, yazın ise 09:00-19:00 saatleri arasında açıktır.

Ulaşım

T1 Kabataş-Bağcılar tramvay hattının Sultanahmet durağında inerek yapıya ulaşılabilir. Türbe, Ayasofya Müzesi haziresinde yer alıyor.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

II. Selim, selâtin camisini payitahta değil de Edirne'ye yaptırarak geleneksel kodları kırmaya çalışmıştı. Payitahtta bir camisi olmaması sebebiyle, Osmanlı'nın fetihten sonra ilk camisi olan Ayasofya'yı hükümdarlık sembolleriyle donatarak selâtin camisine çevirmeye çalışmış, yapıyı Mimar Sinan'a onartarak iki de minare eklettirmişti. Sultan türbeleri, yalnızca sur içindeki selâtin camilerinin hazirelerinde yer alıyordu. Bu gelenek, hükümdarların payitahtta cami külliyeleri yaptırmayı bıraktığı 16. yüzyılın son çeyreğinde değişmeye başlayacaktı. Sinan o dönemde, II. Selim'in ölümünden sonra inşa edilen türbe haziresini barındıracak şekilde Ayasofya'yı yeniden biçimlendirdi. Daha sonra III. Murat ve III. Mehmet'e ait türbelerin de aynı hazireye ilave edilmesiyle birlikte Ayasofya'nın yan tarafı, bir hanedan mezarlığına dönüştü.

Şehzâdegân Türbesi adıyla da anılan Şehzadeler Türbesi, Ayasofya haziresinde, III. Murat Türbesi'nin bitişiğinde yer almaktadır. Türbede III. Murat'ın dört oğlu ile bir kızı gömülü olup, toplam 5 sanduka bulunmaktadır. Dış kenar uzunluğu 292 cm olan türbe dıştan sekiz köşeli, içten haçvari planlıdır. Türbenin üzeri çift cidarlı kubbeyle örtülüdür. Çapraz kenarların içeriye doğru doksan derece kırılmasıyla, yanlarda sivri kemerli birer eyvan meydana getirilmiştir. Sivri asma kemerler, dövme demir gergilerle takviye edilmiştir. Kemerlerden kubbe dairesine geçiş pandantiflerle sağlanmıştır.

Yapının önünde üç adet Bursa kemerlerin taşıdığı, düz çatılı bir revak yer alır. Revağın her iki yanında 43 cm yüksekliğinde L şeklinde bir seki bulunur. Sekilerin iki yanı mermer plakalarla kapatılmıştır. Kesme küfeki taşından inşa edilen türbenin revağı, kapısı ve pencereleri beyaz mermerden olup, hafif olması sebebiyle, örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır.

Mimari Öğeler

Giriş düzenlemesi Erken Devir Bursa türbelerine benzeyen Şehzadeler Türbesi, 220 x 110 cm ölçülerinde sade bir kapıya sahiptir. Kapı dıştan silmelerle kuşatılarak dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Kapı kemeri beyaz ve gülkurusu renkli iki mermerin ardışık olarak dizilmesinden meydana gelir. Kemerin üzerinde yeşil mermerden bordürle çerçevelenmiş bir alınlık yer alır.

Cephelerde silmelerle kuşatılarak dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış iki katlı pencereler bulunur. Türbenin dıştan sekiz köşeli, içten haçvari planlı olması sebebiyle, iki farklı pencere programı uygulanmıştır: Hacın dört kolundaki cephelerde dikdörtgen lentolu ve demir şebekeli iki adet alt pencere, bunların üzerlerine de sivri kemerli üçer pencere yer alır. Hacın aralarında kalan dört cephelere ise, alta profilli silmelerle kuşatılmış ikişer adet sağır pencere, üste ise sivri kemerli alçıdan birer pencere yerleştirilmiştir. Türbenin güneyindeki pencerelerden birisi, III. Murat Türbesi'yle bitişmesinden dolayı, kapatılarak dolap gözüne çevrilmiştir.

Süsleme

19. yüzyıla ait kalemişlerinde, bitki motifleri, sepette çiçekler, kurdeleler ve kumaş kıvrımlı kompozisyonlar yer alır. 2006'da yapılan restorasyon çalışmaları sırasında, pencere üstlerindeki kemer alınlıklarında orijinal rumi desenli malakari süslemeler ortaya çıkartılmıştır.

Şemsi Ahmet Paşa Külliyesi

YAPILAR

Cami, türbe ve medrese

ZİYARET

Ulaşım

Deniz kenarındaki külliye, Üsküdar meydanının güneyinde yer alır. Eğer Avrupa yakasından yapıya gidiyorsanız, deniz araçlarının kullanılması önerilir. Asya yakasındaysanız, Üsküdar'a giden otobüs ve/veya dolmuşların Üsküdar Meydanı veya Balaban durağında inerek yapıya ulaşabilirsiniz.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

Aynı zamanda iyi bir şair olan, Şam Beylerbeyi Vezir Şemsi Ahmet Paşa, Anadolu beyliklerinden İsfendiyaroğulları'na mensup olup İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmed Bey'in torunu ve Mirza Mehmet Paşa'nın oğludur. Annesi II. Bayezit'ın oğlu Şehzade Abdullah'ın büyük kızı Şahnisa Sultan'dır. Paşa'nın yazmış olduğu Vikâye Tercümesi adlı eserinde atalarını, Hz. Muhammed döneminde yaşamış ünlü Arap kumandanı Hâlid b. Velîd'e dayandırsa da, bu iddia herkes tarafından kabul görmüyordu.

Sultan Süleyman döneminde Enderun'da yetişen Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın av meclislerine refakat ediyor ve ona eğlenceli hikâyeler anlatıyordu. Bu av zamanlarında da ara ara "Şemsi" mahlâsıyla yazdığı şiirlerini okurdu. II. Selim döneminde beylerbeyi görevinden emekli edilen Paşa, II. Selim ve III. Murat'ın muhasipliği (muhasip: hoş sohbetiyle padişahların güzel zaman geçirmelerini sağlamakla görevli kimselere verilen unvan) görevine getirilmişti. Bürokrasideki iktidarı görece olarak zayıflamış gözüken Paşa iki padişahla, özellikle de III. Murat'la, olan ilişkisini sıkı tutarak nüfuzunu daha da arttırmıştı.

Paşa'nın Üsküdar sahilinde, kendi sarayına yakın bir konumda yaptırdığı prestij anıtı cami, medrese ve türbeden oluşur. Üsküdar, yüksek makama sahip bürokratların emekli olduktan sonra yerleştikleri bir yerdi. Muhtemelen külliyenin buraya inşa edilmesinde, bu özellik büyük rol oynamıştı. Ayrıca, Topkapı Sarayı'nın tam karşısında olmasından dolayı, elverişli bir konumdaydı.

Bu küçük ölçülerdeki külliye, mimariyi doğal çevreyle organik biçimde kaynaştırmaktadır. Sinan cami ve türbeyi kıble yönüne doğru yerleştirilirken, medrese kıyıya paralel olarak konumlandırılmıştır. Medresenin bir kolunu kısa tutarak, boğazın manzarasına açılan, L planlı asimetrik bir yapı ortaya çıkarmıştır. Medresenin iki koluna paralel olarak uzanan çevre duvarları, külliye yapılarını kuşatır.

Biri arkada Üsküdar-Harem Sahilyolu'na, diğeri de kuzeyde denize bakan taraftaki kapıdan avluya geçilir.

Cumhuriyet dönemine harabe halinde ulaşan cami ve medresenin kubbeleri çatlak, kurşun kaplamaları çalınmış, türbe duvarı ve tonozu caminin minaresi kaideye kadar yıkıktı. Medresesi hayvan barınağı olarak kullanılmaktaydı. Külliyenin 1940-1943 yılları arasında Vakıflar Müdürlüğü'nce restorasyonu gerçekleştirilmiş, 2008'de ise minaresi aslına uygun biçimde tamir edilmiştir.

Şemsi Ahmet Paşa Camii

YAPIM YILI

1580-1581

ZİYARET

Erişim

Sabah ezanından yatsı ezanına kadar açık olan cami, kendisi gibi küçük bir cemaate sahiptir. Camiyi gün içerisinde rahatlıkla ziyaret edebilirsiniz.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

8 x 8 metre boyutlarındaki caminin 8,20 metre çapındaki kubbesi içten tromplara; dışarıdan ise pencereli, sekizgen bir kasnağa oturur. Kubbenin dört köşesinde dört yarım kubbe bulunur. Kuzey ve batı cephelerinin önünde, L planlı dokuz adet ince sütunla desteklenen düz çatılı bir son cemaat revağı dolanır.

Kubbesinin üstünde, banisinin "şemsi" (güneşe ait) mahlâsına göndermede bulunan, güneş diski şeklinde bir alem yer almaktaydı. Ne yazık ki bu alem kaybolmuş, yerine hilal şeklinde bir alem konulmuştur. Caminin L planlı revağı ve minaresi, yıllar öncesinde büyük zarar görmüş, 1940 yılında yeniden inşa edilmiştir.

Türbede olduğu gibi, kesme küfeki taşından inşa edilen yapının örtü sisteminde hafif olması nedeniyle tuğla kullanılmıştır.

Hat Programı

Kırmızı ve beyaz taşlardan örülmüş kapı kemerinin üzerinde, şair Ulvî'nin yazmış olduğu, dört mısralık sülüs hatlı kitabe yer alır. Kitabe, Paşaya cennette bir yer temenni eder ve caminin Hz. Muhammet'in ümmetine bir secde yeri olmasını niyaz eder: "Madem ki Şemsi Paşa bu camii yaptırdı, umarız rahmetlinin yeri cennet olsun. // Görünce Ulvî, gaipten tarihini şöyle dedi: Secde yeri olsun Muhammet'in ümmetine bu makam. Sene 988 [1580-1581]."

Mihraptaki dikdörtgen panoda, Sinan eserlerinde sıkça kullanılan, bir ayet (Âli İmrân Suresi, 3: 37) yer alır. Bu ayet parçasında, ait olduğu mimari elemana gönderme yaparcasına, "mihrap" sözcüğü geçer: "[Hz.] Zekeriya, onun [Hz. İsa'nın annesi Meryem] yanına, mihraba (mabede) her girişinde onun yanında bir rızık bulurdu…" Kalemişleriyle bezeli kubbenin eteğinde Âyet el-Kürsî'nin (2: 255) nakşedilmiştir. Kubbenin merkezinde ise Nur suresinden bir âyet (24: 35) parçası yazılıdır: "Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nûr üstüne nûrdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir."

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Mimari Öğeler

Kıble duvarında 16. yüzyıl özelliklerini koruyan mukarnas kavsaralı, beyaz mermerden bir mihrap bulunur. Ahşap minberin orijinal olduğunu söylemek güçtür.

Caminin iki katlı pencereleri yer alır; mihrabın üzerine ayrıca bir yuvarlak pencere yerleştirilmiştir. Alt kattakiler dikdörtgen planlı, düz lentolu olup demir şebekelidir. Üst kat pencereleri sivri kemerli ve alçı şebekelidir.

Süsleme

Yapının boyutlarıyla orantılı olarak süslemeleri de sade tutulmuştur. Kubbe içerisinde, dört yarım kubbelerde kalemişleri bulunur. Kırmızı, mavi, yeşil ve beyaz renklerin hâkim olduğu bu kompozisyonlarda rumi, palmet gibi klasik motifler kullanılarak meydana getirilmiş çok renkli kalemişlerine yer verilmiştir.

YAPI TARİHİNDEN

Yapının vakfiyesinde camiden övgüyle bahsedilir: "…. gönülçelen gümüş kubbesi leb-i deryada bir su kabarcığına benzer ve rengârenk cilâlı mermerlerinin her biri sekiz cennete ışık salan bir cihannuma aynasıdır."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Külliyenin içindeki caminin iç mekânı, sonradan eklenen kütüphane nedeniyle zor algılanır bir hale gelmiştir. Caminin son cemaat revağının bir kısmı cam bölmeyle kapatılarak, kadınlar mahfili haline dönüştürülmüştür. Bu durum zaten küçük olan camiyi iyice küçük hale getirmiştir.

Çoğunlukla cami yakınına yolu düşenler ibadet için gelmektedir. Hoşsohbet cami imamı, isteyen meraklılara yapının tarihi hakkında bilgi vermektedir. Cami imamın anlattığı bir rivayete göre Sinan, zeminin kayıp kaymadığını anlamak için mihrabın iki yanına sütunçeler koymuştur. Bu sütunçeler yerlerinde döndüğü sürece, caminin kıl kadar kıpırdamadığının göstergesiymiş. Benzer bir rivayet Kılıç Ali Paşa Camii için anlatılır.

Şemsi Ahmet Paşa Medresesi

YAPIM YILI

1580-1581

ZİYARET

Erişim

Medrese, günümüzde Şemsipaşa İlçe Halk Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. İstanbul Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'ne bağlı bu kütüphane, pazar günleri hariç her gün 08:30-17:00 saatleri arasında hizmet vermektedir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Kütüphane

Kullanıcı
İstanbul Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Sinan eserlerinin listesini veren Tezkiretü'l Ebniye'de "Üsküdar'da Şemsi Ahmet Paşa Medresesi" olarak kaydedilmiştir. Tuhfet-ül-Mi'mârin'de ise "Üsküdar'da Şemsi Paşa... tekye [tekke]" olarak belirtilen tekke muhtemelen medresenin odalarından birinde yer alıyordu. İç avluyu batı ve güney yönlerinden sınırlayan üç kollu medresenin bir kolunu kısa tutarak, boğazın manzarasına açılan, L planlı asimetrik bir yapı olarak tasarlanmıştır. Medrese bir adet dershane odası ve on iki adet 3 x 3 metre boyutlarında, kubbeyle örtülü hücrelerden oluşur. Batı kanadının merkezinde yer alan 7 x 7 metre boyutlarındaki dershane odası, dışa çıkıntı yapmaktadır. Dershanenin 6,90 metre çapındaki kubbesi, içten tromplara dışarıdan ise yüksek bir sekizgen kasnağa oturur.

Medresenin önünde baklava başlıklı on sekiz adet sütunun taşıdığı sivri kemerli, düz çatılı L planlı bir revak yer almaktadır. Dershane kapısıyla aynı hizaya iki adet yeşil ve bir adet de pembe somaki sütun yerleştirilmiştir. Kesme küfeki taşından inşa edilen cami ve türbenin aksine, medrese taş ve tuğla sıralarından oluşan almaşık duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Medresenin deniz tarafına bakan cepheleri, bu kesme taştandır. Muhtemelen yapının bu açıdan görünümünün önceliği vurgulanmak istenmiştir. Yapının ortalama duvar kalınlığı 80 cm.'dir.

Mimari Öğeler
Dershane ve medrese hücreleri çift sıra pencere ile ışık alır. Demir şebekeli alt pencereler dikdörtgen planlı, düz lentolu olup basık sivri kemerli bir alınlığa sahiptirler. Üstte ise alçı şebekeli yuvarlak pencereler sıralanmaktadır. Hücrelerin her birinin içinde bir veya iki niş ve bir ocak vardır. Medresenin sahile paralel olarak uzanan kolunun güney ucundaki tonozlu mekânda, hela ve abdest muslukları yer alır.

Süsleme
Bu medresede herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

YAPI TARİHİNDEN

Dönemin kaynaklarının belirttiğine göre darülhadis işlevi gören medresede, Balkan savaşları sırasında göçmenleri barınmıştır. 1953 yılından itibaren halk kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2012'de başlatılan restorasyon çalışmaları hâlâ devam etmektedir.

Şemsi Ahmet Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1580-1581

ZİYARET

Erişim

Türbenin kapısı kapalı olsa da caminin içerisinden, tunç şebekelerin ardındaki türbenin içini inceleyebilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Şemsi Ahmet Paşa'nın türbesi, sıra dışı biçimde camiye bitişik olarak inşa edilmiştir. Tunç şebekeli bir kemerle ayrıldığı caminin iç mekânının uzantısıdır.

Gülru Necipoğlu'nun Sinan Çağı adlı kitabında (2013, İstanbul, s. 663) belirttiği üzere, evliya türbelerinin iç mekânları, ibadethaneyle (cami) bir bütün oluşturacak biçimde tasarlanırdı.

Şemsi Ahmet Paşa'nın yazmış olduğu Vikāye Tercümesi adlı eserinde atalarını, Hz. Muhammed döneminde yaşamış ünlü Arap kumandanı Hâlid b. Velîd'e dayandırıyordu. Muhtemelen bu yapıyı sembolik bir gönderme olarak kullanmak istemişti. Böylece Paşa, yapı vakfiyesinde gizli bir hazineye benzetilen vücudunun kutsallığını vurguluyordu.

4,5 x 4 metre boyutlarındaki caminin kemerli kapısı kuzeybatı cephesinde yer alır. Yapının üzeri sivri profilli bir aynalı tonozla örtülüdür. Camide olduğu gibi, kesme küfeki taşından inşa edilen yapının örtü sisteminde hafif olması nedeniyle tuğla kullanılmıştır.

Çevresi külliye duvarlarıyla sınırlandırılmış doğu köşede yer alan küçük hazirede çoğunluğu 18. yüzyıla ait mezarlar yer alır.

Hat Programı

Türbe kapısının üzerinde bir zamanlar var olan iki kitabeden birinde, şu sözler nakşedilmişti: "Ne yazılmışdur okı meşhedimün taşında. Sergüzeştüm bilinsin dirsen eğer başımda. /Ya ilahi son nefesinde Şemsiyi biçarenün. Cürmine kılma nazar bir a'mal yüzinden dahi".

Kayıp diğer kitabede ise, boğazdan kayıklarıyla gelip geçenler Şemsi Ahmet Paşa'nın ruhuna bir dua okusun diye kabrin deniz kenarına yapıldığını yazıyordu.

Mimari Öğeler

Türbenin giriş duvarı kapı nedeni ile çok dar olduğundan buraya pencere açılmamıştır. Kuzey ve kuzeybatı cephelerinde iki kat halinde üç sıra pencere bulunmaktadır. Alttaki pencereler dikdörtgen söveli, üsttekiler sivri kemerli ve petek şeklinde alçı şebekelidir.

Süsleme

Türbenin üzerini örten ayna tonozun merkezinde kare boşluk içerisinde geometrik, geçme ve palmet şeklinde kalemişleri bulunur.

Tophane Kurşunlu Mahzeni

ZİYARET

Erişim
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Tophane-i Amire Kültür ve Sanat Merkezi olarak hizmete açılan yapı, sadece etkinlikler süresince ziyarete açıktır.

Ulaşım
Meclis-i Mebusan Caddesi'nden geçen otobüslerle veya T1 Kabataş-Bağcılar tramvay hattının Tophane durağında inerek yapıya ulaşılabilir. Yapı durağın hemen karşısında yer almaktadır.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Kültür Merkezi

Kullanıcı
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Mülkiyet
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Bugün Tophane semti adıyla anılan bölge, Bizans döneminde daha çok dini yapıların bulunduğu ve genel olarak ormanlık bir bölgeydi. Tophane'de kentsel yerleşim esas olarak İstanbul'un fethinden sonra, 1453-1470 yılları arasında semte adını da verecek Tophane (Kurşunlu) Mahzeni'nin inşa edilmesiyle başladı. Tophane-i Amire olarak da bilinen yapı, İstanbul'un fethinden sonra semtte yapılan ilk yapılardan biriydi.

Fetihten sonra topçuluğun önemi artmış, yeni payitahtta bir top üretim tesisi kurulması gerektiği anlaşılmıştı. Tophane semtinin boğaz kenarında olması sebebiyle, burada büyük bir iskele bulunmaktaydı. Bu limanın bulunuşu Tophane Mahzeni'nin burada inşa edilmesinde önemli bir etken olmuştur. Ayrıca semtin yeterli açık alana sahip olması, maden cevherleri ve yakıt ihtiyacının karşılanacağı İstanbul limanına yakınlığı gibi birçok etken önemli rol oynamıştı. Fatih döneminde kurulan top üretim tesisleri, artan ihtiyacı karşılamak amacıyla Kanuni Sultan Süleyman devrinde daha da genişledi. Yabancı danışmanlar aracılığıyla yeni tesisler kurularak mevcut tesislerin endüstrileştirilmesine çalışıldı. 1793'te arsalar satın alınarak yeni top imalathaneleri ve topçu kışlaları inşa edildi. Zamanla büyük bir askeri sanayi kompleks haline gelen Tophane bölgesi, muhtemelen Avrupa'nın en büyük askeri endüstriyel komplekslerinden biriydi. Kompleks askeriye ile ilgili akla gelebilecek her tesisi içeriyordu: Tophane binası (Tophane

Mahzeni), askeri idari binalar, kışlalar, hastane, ambar ve mahzenler, topçu ocağı, resim, dikiş, marangoz, demirci, tüfekhane atölyeleri...
Tophane'de savaşlar için önemli silahlar üretiliyordu. 1604'teki İran Seferi ve Özi Kalesi'ne götürülmek üzere belirli niteliklerde toplar hazırlanmıştı. 1853-56 yılları arasındaki Kırım Savaşı ile birlikte Tophane Mahzeni'nde gece gündüz çalışmalara başlanıldı.

Top üretim tesislerinin merkezini oluşturan Tophane Mahzeni, Fâtih Sultan Mehmet döneminde inşa edilse de, ihtiyaçları karşılayabilmesi için Kanuni zamanında yıkılarak tekrardan yapıldı. Mimar Sinan'ın çeşitli dönemlerde onarım ve ekleme yaptığı bilinen yapı, birbiri ardına gelen onarımlarla daha da genişledi. Mahzen, son biçimini Abdülaziz döneminde (1861–1876) aldı.

Kılıç Ali Paşa Camii'nin banisi Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'nın Akdeniz'e çıktığı seferlerden mahir bir biçimde dönmüştü. Paşa'nın İspanyolların Goletta (Halkü'l-Vad) kalesinden aldığı beş bin top ganimet, büyük bir zaferin yadigârı olarak Topkapı Sarayı'nın deniz surlarının önünde ve Tophane kıyısında sergilendi. Top dökümhanesi ve kıyıda sergilenen topların oluşturduğu fon, Hıristiyan devletlere karşı kazanılan deniz zaferlerinin hâtıralarını zihinlerde canlı tutarak, bir güç gösterisine dönüşüyordu.

Yapı, vaktiyle denizden rahatlıkla görülebilmekteydi. Osmanlı dönemine ait gravür ve resimlerde, yapının denizle olan ilişkisi tasvir edilir. 20. yüzyılın başında yapılan kıyı kesimi doldurulması ve buraya binaların yapılması neticesinde Tophane'deki Kılıç Ali Paşa Cami ve Tophane Mahzeni'nin denizle olan ilişkisi bozuldu.

Eğimli bir arazi üzerinde yer alan Tophane Mahzeni, yüksek bir subasman ve tonozlu bir alt yapı üzerinde inşa edilmiştir.

20.50 x 37.50 metre ölçülerindeki, üç nefli bazilikal planlı yapının dört cephesinde birer kapı bulunmaktadır. Orta nef daha geniş olup beş kubbeyle, iki yan nef ise arka arkaya dizilen beş adet manastır tonozuyla örtülmüştür. Kubbelerinden dolayı yapı bugün "Beş Kubbe" adıyla da anılır. Kubbelerde birer, tonozlarda ise ikişer aydınlık feneri yer alır. Örtü sistemi sivri kemerler aracılığıyla kare kesitli sekiz adet ayağa oturur. Yapının içerisinde, vaktiyle topların döküldüğü iki büyük eritme fırını yer almaktadır.

Yapının uzun (kuzey ve güney) cepheleri, üç yatay hattan meydana gelir. En alt hat dikdörtgen açıklıklı tuğla hatıllı taş masif duvarlarla örülmüşken, orta yatay hat küfeki taşından örülmüş beş sivri kemerden oluşur. En üst hatta ise öncelikle yan nefleri örten manastır tonozları görülür. Yapının yaklaşık 18 metre doğusunda, kare planlı ve tek kubbeli bir yapı daha yer almaktadır. Günümüzde Tek Kubbe adıyla anılan bu bina, tuğla hatıllı taş masif duvarlarla örülmüştür.

1846'da Zeytinburnu'nda faaliyete geçen fabrikayla birlikte, Tophane Mahzeni'ndeki top dökümü işi zamanla kaldırılmıştı. Zeytinburnu fabrikasında dökülen topların dövülüp tavlandıktan sonra kaba haliyle soğuk işlerinin yapımı Tophane Mahzeni'nde sürdürülmüştü. Mahzende tornadan geçirilen topları perdahlamak ve diğer işlemleri yapılmak üzere ilgili bölümlere sevk

edilmekteydi. Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar perdah merkezi şeklinde faaliyetini sürdüren mahzen, I. Dünya Savaşı'ndan sonra önemini kaybetmiştir. Uzun süre atıl kalan yapı, bir dönem Askeri Müze Deposu olarak kullanılmıştı. 1992'de Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne devredilmiş, 1998'den itibaren de Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Tophane-i Amire Kültür ve Sanat Merkezi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Hat Programı

Yapı üzerindeki, I. Mahmut dönemine ait 1743 tarihli yeniden inşanın kitabesi, bugün kullanılmayan, doğu cephedeki kapı üzerinde yer almaktadır. Kitabedeki şair Şem'i'ye ait beşer satırlık manzume şöyledir: "Hinem perdaz-ı erbab-ı gaza Sultan Mahmut'un / Mehâbet saldı sıyt-ı şevket-i Turan u İran'e / Rusûmât-ı imârât hıtta-i milkinde dâirdir / Zamân-ı devletinde kalmadı bir cây-ı virâne / Müsaiddir hemîşe tâli ü baht-ı hümâyûnu // Semiy-yi Haydar-ı Kerrâr sadr'ı azam'u efham / Ali Paşa ki zîver- bahş oldu sadr-ı dîvana / Ulüvvü himmet-i tedmir bed hâhân-ı devlettir / Zamir-i mülk – ârâdan geçip te'sis- Tophâne / Muvaffak oldu bir Âsâf meniş düstûr-ı zîşâne // Hemân dem tarh u resmin Mustafa Ağa-yı ser-topi / Mükemmel eyledi ber-mûceb emr-i hidîvane / Şikest eyler Sinimmâr – mühendis pây-ı pergârın / Göreydi böyle bir bünyân marsûs-ı mülükâne / Tenûr-i heybet efza ateş-i seyyâledir güyâ // Şerârî dağ saz-ı sînedir ashâb-ı udvâne / Olur dûd-ı alev âlûd ser çektikçe bâlâya / Rûh-ı Behram'a Gave tûtyây-ı dîde Keyvâne / Sava-i Kitibar olur a'dâya top-ı ra'd-engiz / Sudûr eylerse ferman-ı kaza te'sir-i şâhâne // Duâ etmek sezâdır hakân-ı civanbahta / Ola kişver-küşâ, ferman-ferma hân-ı hânâne / Nisâr olmaz mı harf-i cevheri harîk için Şem'i / Metîn oldu acayip resm-i zibâ tarh-ı Tophâne."

Kitabenin üstünde Topçu Mustafa Ağa tarafından yazılmış I. Mahmut tuğrası yer alır. Tuğranın solunda, yine Şem'i"nin kaleme aldığı ve Fahrettin Yahya'nın nakşettiği bir tarih manzumesi bulunmaktadır: "Çeküp kilk-i himmetle Mustafa Ağa'yı ser-topî pesend eyler debîr-i nüh-felek tuğrayı mergûbî, 1176 [1743]."

Mimari Öğeler

Yapının uzun (kuzey ve güney) cepheleri orta yatay hat küfeki taşından örülmüş beş sivri kemerden meydana gelmektedir. Bu sivri kemerlerin içerisindeki levhalarda, bal peteği şeklinde küçük altıgen pencereler bulunur. Kubbelerde birer, tonozlarda ise ikişer aydınlık feneri, iç mekanın ışığını dengeleyerek büyüleyici bir etki yaratır.

Süsleme

Yapı üzerinde bulunan top figürleri haricinde, son derece sadedir. Binanın çeşitli yerlerinde bulunan top figür ve süslemeleri Topçu Mustafa Ağa tarafından yerleştirilmiştir.

Tophane'deki askeri sanayi komplekste çalışan devşirmeler ve Avrupa uyruklu eksperler nedeniyle Tophane kozmopolit bir yapıya sahipti. İstanbul'a gelen Avrupalılar, Tophane'de çalışan Hıristiyanların çokluğu karşısında şaşkınlık geçiriyorlardı.

YAPI TARİHİNDEN

Kaynaklar yapıda Avrupa'nın birçok farklı yerinden gelen uzmanların çalıştığını göstermektedir. İstanbul'daki Fransız elçisi d'Aramon 1547-48 yıllarında Tophane'de bazı Venedikli, Fransız, İspanyol, Cenovalı ve Sicilyalı uzmanların çalıştığını belirtmiştir. 1551 yılında İstanbul'a gelen Nicolas de Nicolay bu batılı teknisyenlerin Hıristiyanlığa büyük zararlar verecek şekilde Osmanlılara top, barut, gülle ve diğer cephaneleri imal edebilmeleri için kendi icatlarını öğrettiklerini iddia etmişti.

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

Akdeniz'e çıktığı seferlerden mahir biri olarak dönen Kılıç Ali Paşa Camii'nin banisi Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'nın, ganimet olarak getirdiği toplar Topkapı Sarayı'nın deniz surlarının önünde ve Tophane kıyısında sergileniyordu. 20. yüzyılın başında yapılan kıyı kesimindeki binalar, her ne kadar tarihi panoramayı bozsa da, vapurla geçerken bu sahneyi gözünüzde canlandırabilirsiniz.

Valide Sultan Hamamı

ZİYARET

Erişim
Hamam pazar günleri hariç her gün açıktır. Çarşı olarak kullanıldığı için iç mekanı rahatlıkla gezebilirsiniz. Yalnız dükkanlar nedeniyle iç mekanın darlaştığını belirtmek gerek.

Ulaşım
Yapı Üsküdar meydanında, Hakimiyeti Milliye Caddesi üzerinde yer almaktadır. Eğer Avrupa yakasından yapıya gidiyorsanız, deniz araçlarının veya Marmaray'ın kullanılması önerilir. Asya yakasından yapıya ulaşmak istiyorsanız Üsküdar'a giden toplu taşıma araçları kullanılabilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım
Çarşı

Kullanıcı
Mimar Sinan Çarşısı adıyla işletilmektedir.

Mülkiyet
Özel Mülkiyet

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Yeşil Direkli ve Büyük Hamam adıyla da bilinen eser, III. Murat'ın annesi Nurbanu Valide Sultan tarafından yaptırılmıştır. Çifte hamam tipinde inşa edilen yapı, Üsküdar Toptaşı'ndaki Atik

Valide (Nurbanu) Sultan Külliyesi'ne gelir getirmesi amacıyla yaptırılmıştı. 19. yüzyılın ortalarında vakıfların elinden çıkarak özel mülkiyete devredilmişti. I. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar nedeniyle hamam kapanmış, bir dönem tütün deposu olarak kullanılmış, büyük hasar görmüştü. 1959'daki yol genişletme çalışmaları sırasında hamamın soyunmalık kısmı yıkılmış, batı cephesi tıraşlanmıştı. 1962'deki restorasyonda hamamın anıtsal bütünlüğünü bozan uygulamalar yapılmış, sıcaklık bölümünde bulunan eyvanlar alüminyum doğramalarla bölünerek dükkâna çevrilmiş, ılıklık duvarları arasında duvarlar yıkılmıştır. Bu restorasyonda bir de külhan duvarının bitişiğine betonarme bir ek yapı inşa edilmişti.

Günümüze ulaşan sıcaklık bölümleri yapılan müdahale ve eklerle özgün plan şemasını kaybetmiştir. Özgün planında batı-doğu doğrultusunda dikdörtgen bir alan üzerine yerleştirilen hamam, simetrik bir plana sahiptir. Batıda, cadde üzerindeki kare planlı, kubbeli soyunmalık bölümlerinden kuzeydeki erkekler bölümüne; güneydeki kare planlı, kubbeli soyunmalık ise kadınlar bölümüne aittir. Doğudaki soyunmalık bölümlerinden geçilen dikdörtgen planlı soğukluk bölümleri üçer adet kubbeyle örtülmüştür. Güney ve kuzeyde soğukluktan girilen üzerleri tonozla örtülü helalar bulunur. Doğuda sıcaklık ve külhan yer alır. Sıcaklıklar dört eyvanlı kuruluşa sahip olup, külhan bölümü tonozlu bir alt yapı üzerinde kurulmuştur.

Tuğla hatıllı yığma taş sisteminde inşa edilen hamam, 1964 yılından beri Mimar Sinan Çarşısı adıyla hizmet vermektedir.

Mimari Öğeler

Saçak altında ve kubbe eteklerinde sıralanan testere dişli tuğla saçaklar cepheleri hareketlendirir. Kubbelerde yer alan filgözleri, vaktiyle hamamın dışa kapalı mimarisini dengelercesine, iç mekânı aydınlatıyordu. Ne yazık ki 20. yüzyıldaki onarımlar neticesinde açılan kapı ve pencereler, yapının mimarisiyle birlikte, ışığın etkileyici harmonisini de bozmuştur.

Süsleme

Birçok hamamda olduğu gibi, herhangi bir süsleme unsuruna yer verilmemiştir.

YAPI TARİHİNDEN

Evliya Çelebi 17. yüzyılda yazmış olduğu Seyahatname'de hamamdan şu şekilde bahseder: "Son derece ferah, havası hoş, yapısı güzel bir hamamdır. Sevimli dilber, temiz tellakları ve mavi peştamalları vardır."

YÖNLENDİRİCİ BİLGİLER

İçeride ve dışarıda yer alan dükkânlar nedeniyle yapının içi ve dışı zor algılanır bir hale gelmiştir. Hamamı dışarıdan incelerseniz mimari detayları daha rahat algılarsınız. Yapının iki yanında yer alan bakımlı parklar, soluklanmak ve bir çay içmek için kullanılabilir.

Zal Mahmut Paşa Külliyesi

NEREDE

Defterdar Mahallesi, Zalpaşa Caddesi/Eyüp

YAPILAR

Cami, türbe ve iki medrese.

ZİYARET

Ulaşım

Yavedut Caddesi ve Zalpaşa Caddeleri arasında kalmaktadır.

KONUM, PLANLAMA VE ÖZGÜNLÜK

II. Selim'in kızı Şahsultan ve eşi Zal Mahmut Paşa'nın, öldükten sonra vasiyetleri gereğince yaptırılan bu külliye cami, türbe ve iki adet medreseden meydana gelir. Bu yapılar topluluğu, efsanevî aşklarının dokunaklı bir yadigârıdır. Kadırga'daki Sokollu Mehmet Paşa Camii örneğinde olduğu gibi, hanım sultan ve kocasının katkılarıyla yapıldığı halde, bu yapılar sadece Zal Mahmut Paşa'nın adıyla anılıyor. II. Selim ve Nurbanu Sultan'ın kızı olan Şahsultan, 1562 yılında Yeniçeri Ağası Çakırcıbaşı Hasan Ağa ile evlendirilmişti. Hasan Ağa bu izdivaçtan önce, 1561'de Şehzâde Bayezid ve oğullarının boğdurulması görevini başarıyla tamamlamasıyla göze girmişti. Eşi daha sonra ölmüş, hemen ardından Vezir Zal Mahmut Paşa'yla evlendirilmişti. Şahsultan'ın ikinci kocası Boşnak kökenli Zal Mahmut Paşa'nın benzer bir öyküsü vardır. Güçlü kuvvetli bir güreşçi olan Paşa, 1553'te katledileceği çadırdan kaçan Şehzade Mustafa'yı yakalamış, oracıkta boğuvermişti. Şehzâde Mustafa'yı boğarak öldürmesinin ardından, "Zal" (İran edebiyatının en önemli eserlerinden Şehname'deki kuvvetli kahraman) unvanını kazanmıştı. Caminin kendine özgü farklı tasarımı ve medreselerinin asimetrik yerleşimi nedeniyle, külliyenin Sinan'a ait olmadığı ya da başka bir mimar tarafından denetlendiği iddia edilir. İki baninin yüksek statü ve siyasal nüfuza sahip olduğundan, böyle bir yapının Sinan tarafından denetlenmemiş olma ihtimali çok zayıftır.

Sinan'ın bazı geç dönem yapılarının en önemli özelliği olarak bu yapılar grubu da dik eğimli bir arazide organik, asimetrik düzene göre tasarlanmasıdır. Benzer bir özellik Atik Valide (Üsküdar) ve Sokollu Mehmet Paşa Külliyelerinde (Kadırga) görülür. Caminin kuzeyinde, ortak avlu içinde ve aynı kotta bir medrese; ve yan tarafında, merdivenlerle inilen, aşağı kotta bir medrese daha yer alır. Külliye, batı ve doğuda birer kapının bulunduğu, iki paralel cadde arasında yer alır. Doğu yönde uzanan Yavedut Caddesi'ndeki kapıdan girildiğinde, sağda L planlı medrese, solda ise banilerin türbeleriyle karşılaşılır. Sağdaki medrese arasından geçilerek, üst avluya bağlanan merdivene ulaşılır. Bu merdivenlerden çıkarsanız, yukarı kotta bulunan yapılara ulaşırsınız. Üstteki Zalpaşa Caddesi'ndeki kapısından girenler, avlunun sağ tarafındaki cami ve solundaki U planlı medreseyle karşılaşır. Külliyenin sur dışındaki konumu nedeniyle yapı programına bir türbenin eklenmesine olanak vermiştir. Çünkü selatin külliyeleri haricinde, sur içinde (eski İstanbul) ancak sultanın özel izniyle türbe yapılasına müsaade ediliyordu.

Eskiden Haliç kıyısına çok daha yakın olan külliyenin önüne eklenen modern caddeyle birlikte, yapıların Haliç'le olan ilişkisi zayıflamıştır.

Zal Mahmut Paşa Camii

YAPIM YILI

1580'ler

ZİYARET

Erişim

Cami, sabah namazından yatsı namazına kadar genellikle açık tutulduğu için gündüzleri rahatlıkla gezilebilmektedir. Caminin kapalı olduğu durumlarda ise sadece avluya girilebiliyor.

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

İnşaat kitabesi bulunmayan yapının 1580'lerde tamamlandığı tahmin edilir. Kareye yakın dikdörtgen planlı bu caminin pandantiflerle geçilen kubbesi 12.40 metre çapında, 21.80 metre yüksekliğindedir. Kubbe mihrap tarafında duvara gizlenmiş payandalarla, diğer tarafta ise yuvarlak ayaklara basan askı kemerlerle taşınmaktadır. Pandantiflerle geçilen kubbe, Mihrimah Sultan Camii (Edirnekapı)'nde olduğu gibi doğrudan caminin dış duvarlarına değil, ortadaki kare baldakenin üzerine oturmaktadır. Edirnekapı'daki caminin kubbesini taşıyan ana kemerler gizlenmişken, buradaki kemerler tamamen açıktadır. Kıble duvarına gömülen iki ayağın gizlenmesi sonucunda havada asılı gibi duran ana kubbe, olduğundan daha yüksek gibi görünür. Kubbeyi taşıyan ayakların devamı niteliğindeki dört adet sekizgen ağırlık kulesi, soğan kubbeciklerle örtülmüştür.

Sinan'ın Selimiye sonrası eserlerinde sıkça kullandığı gibi, iç mekânı U planlı iki katlı mahfiller çevirir. Doğu, batı ve kuzey kolda yer alan mahfiller, üç cephede de dörder sütuna binen beş kemere otururlar. Toplam sayısı on iki olan bu sütunlar, beyaz mermerden olup, baklava dilimli başlıklara sahiptirler. Bu sahınların üzeri içten tonozlarla, dışarıdan ise eğimli sakıflı bir çatıyla örtülüdür. Kubbeli baldakeninin yapısal kısıtlamalarından bağımsızlaşan mahfiller, kendi üstyapı sistemlerine sahip bağımsız birimlere dönüşmüştür.
Yüksek cepheli ve kübik gövdeli camiye taşıyıcı ve üst örtü sisteminin oluşturduğu piramidal bir kurgu hâkimdir. Sinan'ın son dönemlerde yaptığı camilerde olduğu gibi iç mekânın, saydamlaşan cephe duvarlarıyla perdelenmiştir.

Caminin kuzeybatı köşesinde tek şerefeli, kare kaide üzerine oturan bir minare yer alır. Yapının kuzey cephesinin önünde, iç mekândaki baklava dilimli başlıklardan farklı olarak, mukarnas başlıklı sütunların taşıdığı sivri kemerlerle beş bölmeye bölünmüş bir son cemaat yeri revağı bulunur. Orta birim kubbeyle, iki yanındaki birimlerse ikişer adet aynalı tonozla örtülmüştür.

Kuzey cephenin ortasında bulunan dikdörtgen cümle kapısı, kaval silmelerle kuşatılmıştır. Mukarnas kavsaranın iki yanında kabartma şeklinde yarım kürelerde bitkisel süslemeler yer alır. Kavsaranın altında ise üç adet rozetten ortadakine mühr-ü Süleyman, yanındakilereyse çiçek şekli işlenmiştir.

Cami, medreselerde olduğu gibi, taş ve tuğla dizileriyle oluşan almaşık örgü sistemiyle inşa edilmiştir. Sinan'ın almaşık duvar teknikli ve tek kubbeli vezir camilerinin erken bir örneği, 1551'de yapılan Silivrikapı'daki Hadım İbrahim Paşa Camii'dir. Bu malzeme seçiminin ekonomik sebeplerden olduğu akla gelse de, bazı kaynaklar (Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, 2013) bu duvar dokusunun birçok sahil sarayının dizildiği Eyüp'ün surdışı kırsal peyzajıyla uyumlu olduğunu, böylece caminin sarayımsı havasını ön plana çıkarmak için uygulandığını iddia eder.

Hat Programı

Çeşme üzerinde yer alan mermer levhadaki sülüs hatlı kitabe 'hayır sahibi' banilerin adları zikredilir: "Hayır sahibi Şah Sultan ile Zal Mahmut Paşa Hazretleri // Allah yoluna bunu sebil etti. Allah onu selsebil ile ödüllendirsin. // Gönülden susamışlar tarihini dediler: Gönül açıcı hayat suyu çeşmesi. Sene 998 [1590] (?)"

Cümle kapısındaki dikdörtgen beyaz mermer levhadaki ayette şunlar yazmaktadır: "Ve onlar ki namazlarına riayet ederler (23: 9); İşte onlar, cennetlerde ikram olunacak kimselerdir (70: 35)." Levhadaki bu ayet, yapının vakfiyesindeki ve caminin, müminlere vaat edilen cennet köşklerine benzerliğini ima eden metniyle paralellik gösterir.

Mimar Sinan camilerinde yer alan mihraplardaki panolarda çoğunlukla içinde "mihrap" sözcüğünü içeren Âli İmrân Suresi'nden bir ayet (3: 37) yer alırken, Sinan'ın geç dönemde inşa ettiği yapılarda olduğu gibi (Atik Valide, Mesih Mehmet, Nişancı Mehmet camileri) burada aynı surenin farklı bir ayet metnine (3: 39) yer verilmiştir. Bu ayette, Hz. Zekeriya'ya mabette namaz kıldığı sırada, Hz. Yahya'nın doğumunun müjdelendiği olay aktarılmıştır.

Kıble duvarındaki zemin pencerelerinin dikdörtgen alınlıklarındaki İznik çinisinden kitabede, Rad (113: 1-5) ve Nas (114: 1-6) sureleri yazılıdır.

Kubbenin merkezinde yer alan madalyonda Fâtır suresinin yaygın ayeti (35: 41), mutlak gücü gökleri ve yeryüzünü yörüngelerinde sabit tutan Allah'ın bağışlayıcılığını vurgular. Dört pandantif ve kuzey duvarında, kutsanan standart isimlerin yazılı olduğu madalyonlar yer alır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bu vakfiyedeki metin oldukça ilgi çekici tanımlar içerir: "Hakikaten, şerefli cami latif ve pak bir mabeddir; büyük mevzun bir kubbe ile dört özgün sanatlı kemeri vardır. Dışında emsalsiz, nazik ve hoş bir minaresi vardır. İçinde her iki tarafta büyük ve küçük namaz yerleri (musallā) ve ibadet yeri olmak için yanlarda iki büyük üst mahfili (fevkāniye), hafızlarla müezzine mahsus (kuzeyde) iki hoşa giden ve eşi görülmemiş küçük mahfil, sanatlı ve yaratıcı bir cazibeli minber ile mermerden benzersiz bir letâfetli mihrab içeren bir camidir. Pencereleri, sanki ibadet eden müminlerin gözlerinin önünde fevkânî cennet köşklerinden (ġurfe-i cinān) açılan kapılar gibidir. Ve açık kapıları Tanrı'yla buluşmaya talip olan nüfuz edici gözlere, engin manzaralar ... ve doğru yolun aydınlığını gösteren mucize mekânlarıdır. Tanrı aşkıyla içine giren insanlara ruhâni haller bahşettiğinden (hāletbahş), burası ricalin buluşma ve tasavvuf ehlinin (ehl-i vecd ve hāl) toplanma yeridir. Bu güzel ve çekici cami öylesine gönül çelici ve aydınlıktır ki, zâhir ehlinin görünen dünyayı algılamakla sınırlı gözünden bile, neredeyse latif cisimli melekler ve periler gizlenmekten âri olmaya yakındır. Ve o derece lütuf ve safa içerir ki, manzaralara hâkim camlarının (cām-ı cihānnümā) safasıyla,

kör gözün bile görme gücüne sahip olması mümkündür. Her yanı mütenasib ve mevzundur ve felekvâri kemerlerinin güzelliği sınırsızdır. Gök kubbenin altında, yüce kubbesinin benzerini yıldızların gözü şimdiye kadar görmüş değil; ve yeryüzünün sathında, felek mühendisi onun İrem kasrına benzer planını (tarh) tasarlamış değil.. Sanatların tümünü içeren bu camiyi gören herkes, onun Sinimmar benzeri mimarına (Sinan) 'Aferin!' ve binasının tasarımına mübâşir olan kavrayışlı mütevellisine binlerce kez 'Aşkolsun!' der"

Mimari Öğeler

Sinan'ın son dönemlerde yaptığı camilerde olduğu gibi, yüksek cephelerde yer alan kafes işi alınlıklı bol sayıda pencereler camiyi ışığa boğarak, iç mekânı aydınlık kılar. Pencerelerde yer yer renkli cam kullanılmıştır.

Doğu ve batı cepheler, dörder katlı birbirine paralel ve boydan boya uzanan dört katlı pencere sırasıyla şeffaflaştırılmıştır. Caminin Haliç'e bakan doğu cephesinde, pencere dizilerine ek olarak zemin katının kapıları yer alır, bu sebeple bu cephe diğer cephelere nazaran daha yüksektir. Doğu cephesi Haliç'e baktığı ve bu sebeple daha görünür olduğu için böyle bir tasarım uygulamış olmalıdır. Kubbe kemeriyle çerçevelenen kıble duvarında, üç paralel pencere dizisi ve tepedeki bir yuvarlak pencere yer almaktadır. Kuzey cephede ise, son cemaat revağına dek gelen seviyede, altlı üstlü dörder pencere; revak çatısı üzerinde de toplamda altı pencere vardır. Sinan'ın son dönemlerde yaptığı camilerde olduğu gibi, yüksek cephelerde yer alan kafes işi alınlıklı pencereler camiyi ışığa boğarak, iç mekânı aydınlık kılar.

İkinci sıra pencere dizisinin üzerinde bulunan ve iç mekanı kuşatan kaval silme, kubbe kemerleriyle kesintiye uğrar.

Caminin kuzeybatı köşesinde tek şerefeli, kare kaide üzerine oturan bir minare yer alır. Kaidedeki üçgen pahlarla silindirik gövdeye geçiş sağlanır.

Süsleme

Çini süsleme sadece mermer mihrabın etrafında ve mihrap duvarındaki pencere alınlıklarında yer alır. Mihrabın etrafını, parlak mercan kırmızısının bolca yer aldığı, mazgal sırası gibi dilimli bir bordür çevreler. Lâcivert zeminli olan dilimlerin içinde kırmızı şakayıklar ve yeşil yapraklar dolgu yapar. Sadece mihrap duvarındaki pencere alınlıklarında, lâcivert zeminli beyaz sülüsle âyet yazılı panolar vardır. Harf dolguları kırmızı renktedir.

İznik çinisinden bir bordürle çerçevelenen mukarnas kavsaralı, beyaz mermer mihrabın sağında ve solunda gömme sütunlar bulunur. Beş köşeli mihrap nişinin tepesi Mukarnas kavsaralıdır. Geometrik oymalı kafes işi bu minberin konik külahın altın yaldızlı şemseleri uzaktan bile rahatça algılanır.

İç mekanı örten kubbe ve pandantiflerde kullanılan beyaz, siyah, lacivert ve kırmızı renklerin hâkim olduğu kalemişleri yapının arılık duygusunu bozmaz.

YAPI TARİHİNDEN

Eviye Çelebi, Seyahatnamesi'nde caminin mimarisinden övgüyle bahseder: "[Eyüp'te] Cami ve mescitleri vardır. Ancak hepsinden mükellef ve mükemmel Zal Paşa Cami'idir. İrem bağı içinde, iki tarafı ana yol olan aydınlık bir camidir ki Osmanlı ülkesinde vezir camilerinin içinde bundan nurlu bir cami yapılmamıştır... Dört tarafındaki güllük gülistanlık içindeki bülbüllerin nağmeleri insana hayat verir... Minaresi çok san'atlı ve yüksektir. Koca Mimar Sinan bu cami'in yapılışında bütün ustalığını göstermiştir."

Zal Mahmut Paşa Medresesi - I

YAPIM YILI

1580

ZİYARET

Erişim

Caminin kuzeyinde yer alan bu medreseye Zalpaşa Caddesi'ne bakan kapıdan girebilirsiniz. Medrese odaları kapalı durumda olan yapıyı avludan rahatlıkla inceleyebilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

İnşaat kitabesi bulunmayan yapının 1580'lerde tamamlandığı kaydedilir. Tek minareli caminin iddialı anıtsallığına karşılık her iki medrese de daha geri planda kalır. Her iki medresenin de asimetrik sıradışı planları, merkezde yer almayan dershaneleri, eşitsiz aralıklı revakları vardır. Bazı kaynaklarda (Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı, 2013) her iki medresedeki dershanelerin, Haliç manzaralarının en güzel görünümlerini yakalamak üzere, kasıtlı olarak merkezden kaydırıldığı iddia edilir. Camide olduğu gibi, taş ve tuğla dizileriyle oluşan almaşık örgü sistemiyle inşa edilse de her iki medresede de daha mütevazı malzeme seçimi vardır: Taş ve tuğla dizileri veya sadece tuğla duvarlı revaklar, badanalı moloz taştan örülü beden duvarları ve mermer yerine taş sütunlar. İki medresenin sadece doğu kanatları, camiye uyumlu olarak, taş ve tuğla dizilerinden yapılmıştır. Diğer medrese duvarlarının revaklarında, daha ucuz olduğu için, sadece tuğla kullanılmıştır.

Yukarı kotta bulunan bu ilk medrese, camiyle aynı avluda yer almaktadır. U planlı bu medresede merkezden kaydırılmış büyük bir dershane odası, yine kubbeli sekiz oda ile üzeri aynalı tonoz örtülü beş odadan meydana gelir. Dershane odasının 6.70 metre çapındaki kubbesi içten pandantiflere, dıştan ise 12 köşeli bir kasnağa oturur. U planlı medresenin sadece kuzey ve doğu kollarının önünde revaklıyken, üç odalı batı kolu revaksızdır. Sivri kemerli revak dizisini taşıyan sütunlar, silindirik gövdeli olup, beyaz mermerdendir.

Mimari Öğeler

Dershane odasında, ikisi doğuda, ikisi kuzeyde, biri de güneyde olmak üzere toplamda beş pencere yer alır. Diğer odalar birer pencereye sahiptir. Medrese odalarında küçük nişler halinde yer alan ocaklar, ısınma amaçlıdır.

Süsleme

Yapının revak kubbelerinde yer alan soyut bitkisel kompozisyonlu kalemişleri görülmeye değerdir. Medrese odaları ise süslemeden uzaktır.

Zal Mahmut Paşa Medresesi - II

YAPIM YILI

1580

ZİYARET

Erişim

Aşağı kotta yer alan bu ikinci medreseye Yavedut Caddesi'ne bakan kapıdan girebilirsiniz. Günümüzde Mehterhane-i Eyüp Sultan olarak kullanılan yapıyı gün içerisinde ziyaret edebilirsiniz.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Kullanım

Mehterhane

Mülkiyet

Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür

Aşağı kotta yer alan L planlı medrese, türbeyle aynı avluyu paylaşmaktadır. Yukarı kotta yer alan medreseye göre daha serbest bir düzene sahiptir. Yapının Haliç'e paralel kolunun birbirinden farklı boyutlu hücrelerinin kademeli düzeni, deniz peyzajına ve rıhtım caddesi boyunca

uzanan pencereli çevre duvarının açısına uyarlanarak tasarlanmıştır. Doğu kolda yer alan, üzeri kubbeyle örtülü dershane odası, simetriyi bozacak şekilde, iki medreseyi birbirine bağlayan merdivenin tam karşısına yerleştirilmiştir. Aşağı kotta yer alan bu medresenin kuzey kolunda bir sıra üzeri kubbeyle örtülü altı oda; doğu kanatta ise merkezden kaydırılmış kubbeli büyük dershane odası, yine kubbeli üç talebe odası, ayna tonozla örtülü bir oda yer alır. Dershane odasının üzeri, içten pandantiflerle geçilen ve dıştan sekizgen bir kasnağa oturan, 5.90 metre çapında bir kubbeyle örtülüdür. Diğer medrese odalarının üzeri çeşitli sayıda kubbe ve aynalı tonozla örtülmüştür.

Hat Programı

Aşağı kotta yer alan medresenin Defterdar Caddesi'ne bakan kapısının yanında bulunan çeşmesinde hatla şunlar yazılmıştır: "Gönülden susamışlar tarihini dediler: Gönül açıcı hayat suyu çeşmesi"

Mimari Öğeler

Dışa ve avluya bakan cephelerde dikdörtgen lentolu demir şebekeli tek katlı pencereler bulunmaktadır. Medrese odalarında birer ocak bulunur. Ocakların dışarıda uzun bacaları vardır.

Süsleme

Medrese odalarının içerisinde herhangi bir süsleme unsuru görülmezken dershane odasının içinde, mavi zemin üzerine kırmızı renklerin hâkim olduğu kalemişleri bulunur.

YAPI TARİHİNDEN

Osmanlı tarihçilerinden İbrahim Peçevi'nin Peçevi Tarihi adlı eserinde Zal Mahmut Paşa ve eşi Şahsultan'dan şu şekilde bahsedilir: "Adalet ve cömertlikte ılımlı bir adamdı; ve emsali arasında sayılıp sevilen biriydi. Naklolunur ki, zevcesi hanım sultanla aynı günde hastalanmışlar ve birbirleriyle helalleşip kucaklaşarak bir arada ruhlarını teslim etmişler. Hiçbir karı kocaya nasip olmayan bu mertebe, onların mükemmel muhabbetlerine atfedilmiştir."
1577'de ölen Paşa'nın cenaze töreni bazı kaynaklarda anlatılır. 16. yüzyılda Avusturya elçisi ile birlikte, İstanbul'a gelen Stephan Gerlach, Türkiye Günlüğü adlı eserinde cenaze töreninden şu şekilde bahsetmektedir: "22 Ekim'de [1577] merhum vezir Mahmud Paşa toprağa verildi. Baş tarafında bir sarık duran tabutu renkli bir kumaşla süslüydü, onların sandukalarında olduğu gibi. Önünde bir çok insan yürüdü ve din adamları Tanrı'dan ona rahmet dileyen ilâhîler söylediler. Tabutun önünde, onun kapıcıbaşısı, kethüdası ve diğer yüksek rütbeli Türkler yürüyordu. Ağlayan hizmetkârları tabutun yanında ve arkasında ilerliyordu. Bunların ardından at üzerindeki oğlu geliyordu, kendisini takip eden paşalar gibi siyah bir kaftan ve sarık giymişti: [Sokollu] Mehmed, [Güzelce] Ahmed ve [Koca] Sinan. Rumeli ve Anadolu beylerbeyileri ile Yeniçeri Ağası'nın sarıkları daha küçüktü ve giysileri siyahtı. Bunların dışındakilerde herhangi bir düzen takip etmeden, kalabalık bir güruh halinde Eyüp'e [ulaşıncaya] kadar karışık şekilde, bir ileri bir geri ilerledi ve merhum orada toprağa gömüldü." Gerlach'ın aynı eserinde Şahsultan'ın ölümünden de bahsedilir: "Tabutun baş tarafında mücevherli ufak bir altın başlık, orta kısmında da avuç içi genişliğinde, mücevher kakmalı bir altın kuşak vardı, binlerce düka kıymetinde. Birçok kişi tabutun önünde ve arkasında yürüdü. Arkalarından at üzerinde ilerleyen [Sokollu] Mehmed Paşa ile Rumeli kazaskerini izleyenler, [Lala] Mustafa Paşa, [Güzelce] Ahmed Paşa, [Koca] Sinan Paşa, Anadolu kazaskeri, Rumeli beylerbeyi ve Yeniçeri ağası idi; tümünün giysileri siyahtı. Yeniçerilerin her zamanki başlıkları yerine, başlarında sarıklar vardı."

Zal Mahmut Paşa Türbesi

YAPIM YILI

1577-1578

ZİYARET

Erişim
Külliyenin Yavedut Caddesi'ne bakan kapıdan girdikten sonra solda kalan türbe, medresenin hemen karşısında yer alıyor. İstanbul Türbeler Müdürlüğü'ne ait yapı, pazartesi hariç hergün 09:00-17:00 arasında ziyaret edilebilir.

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Mülkiyet
Vakıflar Genel Müdürlüğü

MİMARİ VE ÖZGÜNLÜK

Plan ve Strüktür
Sevdiği kocası Zal Mahmut Paşa'nın ölmesinden birkaç gün sonra Şahsultan da hayatını kaybetmişti. Ebeveynleri II. Selim ve Nurbanu Sultan'ın Ayasofya'daki türbesine defnedilen kardeşlerinin tersine, büyük bir aşkla sevdiği kocasıyla birlikte gömülmeyi tercih etmişti. 1577'de ölen çiftin türbeleri, ölümlerinden kısa süre sonra, 1577-1578'de tamamlanmış olup külliyenin ilk yapısıdır. Sinan buradaki türbe tasarımında selâtin türbelerinin bir benzerini inşa etmişti: çünkü içinde yatan çiftten birisi II. Selim'in kızlarından bir hanım sultandı. İç içe eklemlenmiş çift kubbeyle örtülü bu gösterişli yapı çift-çeperli tasarımıyla, Sinan'ın inşa ettiği Sultan Süleyman ve II. Selim türbelerinin, âdâb uyarınca basitleştirilerek sütunlu revaklardan arınmış bir varyasyonudur. Külliyedeki diğer yapılardan farklı olarak kesme küfeki taşından yapılmıştır. Bu malzeme seçimi, külliyenin diğer yapıları arasında türbenin ayrıcalıklı konumunu ön plana çıkarır. Caminin doğu tarafında aşağı kotta yer alan sekizgen planlı türbenin iç mekânında dört ayaklı haçvari bir şema yaratılmıştır. Pandantiflerle geçilen iç kubbe, 5.10 metre çapındadır. Girişin hemen önünde baklava başlıklı, dört sütunlu bir revak yer alır. Beyaz mermerden yapılan türbe kapısının, basık kemerinde beyaz-pembe sıralı mermerler ardışık olarak dizilmiştir.

Mimari Öğeler
Sekizgen planlı yapının cephelerinde iki farklı pencere sistemi görülür. Kapının yer aldığı ön cephede, haçın kollarını oluşturan dört yüzde yalnız üsttekiler olmak üzere, iki katlı ikişer pencere; köşegenlerde ise bir üst pencere bulunur. İçten haçvari planlı yapının köşelerine denk gelen bu pencereler, içeride ayakların arkasında kaldıklarından bunların içlikleri, dış pencerelere 45 derece dönük ve tonozlu kolların iki yanına bakan karşılıklı pencereler olarak tasarlanmıştır.

Süsleme
Pandantifler, kubbe eteği ve göbeği, bitkisel motifli kalemişleriyle bezenmiştir.

Şemsi Ahmet Paşa Külliyesi, Üsküdar

Sinan Rotaları

Dr. Coşkun Yılmaz

Mimar Sinan'ın eserlerini gezmek, siyasi tarihimizde "Bir Osmanlı Asrı" olarak tanımlanan,mimarlık tarihinde ise "Sinan Çağı" olarak değerlendirilen, 16. Yüzyıl Osmanlı dünyasını keşfe çıkmak ve bir anlamda o asırda gezinmek demektir.

Mimar Sinan eserlerini gezmek isteyenler için eserlerin türlerine, isimlerine, banilerine, bölgelerine ve Mimarımızın mimarlık dönemlerine göre farklı güzergâhlar belirlemek mümkündür. Mimarımızın sanat gelişimi yaygın şekli ile çıraklık, kalfalık, ustalık dönemi olarak tanımlanmaktadır. Ancak mimarlık tarihi çalışmalarında buna itirazlar da yükselmekte ve 1., 2. ve 3. dönem şeklinde bir tasnif esas alınmaktadır.

Bu tercihleri dikkate ve bazı tanımlamaları esas alarak Sinan güzergâhları belirlemek mümkün. Biz de meraklıları için banileri esas alarak farklı listeler önereceğiz. Ancak anlatımda öncelik sahaya çıkınca; yani ziyaret programını uygulamaya başlayınca esas alacağımız liste bölgeler ve güzergâh üzerindeki eserler, özellikle örnek teşkil edenlerin olacaktır.

Sinan'ın imar ve mimari dünyasında keyifli tarihi yolculuklar dileriz.

Mustafa AKSAY

RAGIP GÜMÜŞPALA CADDESİ
ATATÜRK BULVARI
KIRAZLI MESCID SK.
DEDE EFENDİ SK.
FETVA YOKU
CD.

1. Rota

- Şehzade Mehmet Külliyesi
- Hüsrev Kethuda Darülkurrası
- Süleymaniye Külliyesi
- Sultan Süleyman Türbesi
- Hürrem Sultan Türbesi
- Mimar Sinan Türbesi
- Rüstem Paşa Camii

Mimar Sinan'ın, çıraklık eserim dese de ustalığı kadar, en ihtişamlı Osmanlı asrının "Muhteşem" Süleyman'ı ve muktedir kadını Haseki Hürrem Sultan'ın hüznünün abidesinin önündeyiz... Evet, burası Şehzade Külliyesi... Kanuni Sultan Süleyman ile Hürrem Sultan'ın evlat acısının abideye dönüştüğü külliye... Camisiyle, kervansarayıyla, imaretiyle, tabhanesiyle, mektebiyle medresesiyle, türbeleriyle, haziresiyle...

Kanuni Sultan Süleyman'ın kendisinden sonraki padişah adayı olarak belirlediği Şehzadesi Mehmed adına yaptırdığı bu külliye bazı padişah eserinden daha ihtişamlıdır.

Duralım ve etrafa iyice bakalım... Bir nefeste, bir bakışta geçilecek bir yerde değiliz. Belki saatlerce temaşa etmemiz, sanatı, fonksiyonu, mevkii üzerinde düşünmemiz gereken, sadece mimari bir geleneğe değil, devrin toplumsal dokusuna, duygu dünyasına, anne baba hissine, evlat hasretine şahitlik eden bir külliyenin avlusundayız.

Burada, sadece tahtının sandukasının üzerine yerleştirilen Şehzade Mehmet'in değil, başka şehzadelerin de türbelerini ziyaret edebilirsiniz. Hürrem'in damadı, Mihrimah Sultan'ın eşi, Kanuni Sultan Süleyman'ın kudretli veziri Rüstem Paşa'nın türbesi de burada... Ölümle hayatın buluştuğu, ölümün sanatla simgeleştiği mekanlar...

Buradan yola koyulduğumuzda adımlarımız bizi Bozdoğan Kemeri başta olmak üzere çeşitli Bizans ve Osmanlı eserleriyle İstanbul'un imparatorluklar mirasına şahitlik eden mimari eserler arasından, tarihin kadim soluğunu ve rengini hissederek Osmanlı imparatorluğunun zirvesine götürür... Arada, Şehzade Mehmet Paşa Külliyesi ile Damat İbrahim Paşa Külliyesi arasındaki Dedeefendi Caddesi'nin sonundaki Taştekneler Sokağı'nda Hüsrev Kethüda Darülkurrası'nı da görme imkanımız olur...

Ve Süleymaniye Külliyesi...

Cami, Medreseler, İmarethane, Mektep, Çeşme, Darüttıp, Darüşşifa, Darülkurra, Darülhadis, Hamam, Türbe...

Sadece mimari bir eser değil, imparatorluğun zirvesi ve özeti... Sadece Sinan'ın, Sultan Süleyman'ı değil bir imparatorluğun, Osmanlı asrının sembolü... Siyasi, içtimai, iktisadi, dini, sanatı, eğitimi, bilimi, teknolojisi, mühendisliği, mimarlığı, tasarımcılığı, istihdam ettiği insan mozaiği, lojistiği, sağlığı, tıbbı, sosyal devlet yapısı, şehir planlaması, vs. ile imparatorluğun ifadesi... İstanbul'un seyrine doyum olmayan şaheseri... Muhteşem yüzyılın ve muhteşem şehrin sembolü...

Külliye'nin tüm birimleri hem sanatta, hem de fonksiyonellikte, hem Osmanlı protokolünde bir numara...

Saatler yeter mi burayı anlatmaya, anlamaya, seyretmeye... Tarihin derinliklerinde uzun bir yolculuk... Süleymaniye... Bir devrin abidesi... Belki önce Cami'nin çevresinde dolaşmak lazım. Her birisinin içine girme imkanı yoksa... Bu gezinti esnasında hem camiyi dışarıdan gözlemek hem de diğer birimlerin önünde nefeslenmek lazım. Sonra Cami...

Cami çıkışında hazireye uğramak gerekli... Kıble tarafında... Sultan Süleyman'ın türbesi... 46 yıl hüküm sürmüş sultanın türbesi... Onun yanında ise Sinan'ın eli değmiş bir başka türbe... Kendi yaptırdığı, adını taşıyan büyük külliyesine değil de buraya defnedilen Hürrem Sultan'ın türbesi... Burada durmak hazireye de bakmak lazım... Sinan'ın eseri olmasa da onun etrafından şekillenen hazire... Sadece türbeleriyle değil, mezar taşlarıyla da ölümün sanatlaştırıldığı yer... Her birine nice duygunun, hüznün, yakarışın sanat ve kelimelerle nakşedildiği mezar taşları... Daha ilk bakışta kadınıyla, çocuğuyla erkeğiyle sahibinin kimliğine şahitlik eden, sanat ve ustalık abidesi taşlar... Devlet adamıyla, ilim adamıyla, din adamıyla, vatandaşıyla... Bir devrin değil devirlerin şahidi kabirler... Ve bu mezarlar arasında iki kapıya açılan bir yol...

Burada mutlaka huzuruna çıkmamız, duygularımızı ve teşekkürlerimizi kendi üslubumuzca sunmamız gereken birisi daha var... Sinan... Mimar Sinan... Koca Sinan... Büyük Usta... Bu muhteşem külliyenin, kıbleye yöneldiğimizde "sol ayak ucu"nda, haşiyeleri ciltler tutan bir büyük eserin sonuna atılan mütevazı imza gibi duran türbesinde bizi beklemekte... Uğramamak olur mu hiç?

Mimar Sinan'a veda etmek için bugünkü yolculuğumuzun son durağına doğru yola çıkıyoruz. Kendisi Şehzade Mehmed Külliyesi'ndeki türbesinde medfun Rüstem Paşa külliyesine ineceğiz. İneceğiz diyorum çünkü Süleymaniye'nin eteklerinde, Haliç'in kenarında inşa edilmiş. Süleymaniye Camii şehir siluetinde tepede yer alırken, Rüstem Paşa'nın camisi onun altına yerleştirilmiştir. Cami, İstanbul'un en yoğun geleneksel ticaret bölgesi, Tahtakale'nin ortasında bulunuyor. Mimarisi, çinisi ve İstanbul siluetine tesir eden mevkiiyle Rüstem Paşa Külliyesi en önemli sadrazam yapılarından birisidir...

EYÜP İSKELESİ
FEŞHANE CD.
HZ. HALİD BLV.
7
6
4
2
İSTANBUL
DEFTERDAR CD.
D-100
HALİÇ KÖPRÜSÜ
İSTANBUL
E-5
METROBÜS
E-5
EDİRNEKAPI RAMİ CD.
EDİRNEKAPI KAVŞAĞI
8
9
FEVZİPAŞA CD.

2. Rota

- Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi
- Siyavuşpaşa Evladı Türbesi
- Pertev Paşa Türbesi
- Zal Mahmut Paşa Külliyesi
- Defterdar Mahmut Çelebi Camii
- Mihrimah Sultan Külliyesi (Edirnekapı)
- Güzel Ahmet Paşa Türbesi
- Semiz Ali Paşa Medresesi
- Nişancı Mehmet Paşa Külliyesi
- Mesih Mehmet Paşa Külliyesi
- Mimarbaşı Sinan Ağa Mescidi
- Bali Paşa Külliyesi

Eyüp'teyiz. İsmini Hz. Peygamberi Mekke'den Medine'ye hicretinde evinde misafir eden sahabeden alan semt... Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden hemen sonra bu sahabenin kabri üzerine bir türbe sonra da yanına adıyla anılan bir külliye yaptırmıştır. Eyüp Sultan Türbesi, Osmanlı Devleti'nin en önemli dini merkezi olmuş, sultanlar tahta çıktıktan sonra kılıçlarını burada kuşanmış, ordular sefere çıkmadan önce ve sonra burada dua etmiştir. İlim ve devlet adamları da Eyüp'e özel bir önem vermiş, burada adlarını yaşatacak eserler yaptırmışlardır. Eyüp Sultan günümüzde de en önemli ziyaret merkezi olup toplumun farklı kesimlerinin buluşma noktasıdır.

Vaktiniz varsa ki mutlaka olmalı, Pierre Loti Tepesine çıkıp güneşin doğuşuyla birlikte Haliç'i ve İstanbul'u seyretmelisiniz. En azından burada bir sabah çayı içilmeli. Gravürlere, kartpostallara, fotoğraflara konu olan bu tepeden Eyüp'e ve

İstanbul'a bakmak bir ayrıcalıktır... Teleferiğin devreye girmesiyle buradaki seyirlik manzara ayrı bir zenginlik kazanmıştır. Pierre Loti'den teleferikle Haliç'in kenarına inilmeli.

Burada ilk Sinan Durağı Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi'dir. Ancak ilk ziyaret edilmesi ve ihmal edilmemesi gereken yer ise Eyüp Sultan Türbesi. Sokullu Külliyesi de hemen yanında... Mesafe onlu metrelerle ölçülebilecek kadar yakın. Haliç'in kenarından Padişahların kılıç kuşanmak için gittikleri cülus yoluyla Eyüp Sultan Türbesi'ne doğru hareket edilmeli.

Sonraki durak Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi. Medresesi, darülkurrası, türbesi ve haziresiyle sizi bekliyor. Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad döneminin ve Osmanlı tarihinin en kudretli sadrazamı bu külliyede medfundur. Adına yaptırdığı ve yine Sinan eseri iki külliye (Azapkapı ve Kadırga) daha olmasına rağmen... Onun karşısında ise Siyavuşpaşa'nın evlatları için yaptırdığı ama kendisinin de defnedildiği türbe yer alır. Aradan sadece bir yol geçiyor. Türbe bir anlamda Eyüp Sultan haziresindedir. Yine bu hazireye dahil sayılabilecek küçük bir Sinan Türbesi daha var: Pertev Paşa Türbesi.

Eyüp Sultan Külliyesi çevresindeki Sinan eserleri ziyareti bitti. Ancak Eyüp'teki Sinan güzergahımız sona ermedi. Eyüp'ün ev sahipliği yaptığı en önemli Sinan eserlerinden birisi de Eyüp Sultan Külliyesi'ne yürüyüş mesafesindeki Zal Mahmud Paşa Külliyesi'dir. Kanuni Sulan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa cellatlarının elinden kurtulduğunda onu yakalayıp cellatlara teslim eden kişi olarak şöhret bulmuştur.

II. Selim'in kızı Şah Sultan'ın kocası... İkisi de vefat ettikten sonra vasiyetleri gereği yapılan külliyenin cami, türbe ve iki medresesi duruyor. Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın efsaneleşen sevgilerinin hüzünlü bir hatırası olarak da hatırlanan külliye Zal Mahmud Paşa adıyla anılsa da ikisinin ortak eseridir.

Eyüp'teki yolculuğumuz Feshane durağı karşısındaki Defterdar Mahmut Çelebi Camii ile son bulsa da güzergahımız devam ediyor. Yolumuzun devamında Edirnekapı Mihrimah Sultan Külliyesi var.

İsteyen araçla gidebilir, ancak biz biraz da gayret edip Ayvansaray'dan Edirnekapı'ya doğru İstanbul surlarının kenarından yürümeyi tercih ediyoruz. Sahile yakın, sahabeler haziresi olarak da bilinen hazireyi ziyaret ediyoruz. Burada İstanbul kuşatmasına katılan, türbeleri Fatih devrinin hatırasını yaşatan sahabe türbelerini ve fethe katılan Türbedar Toklu Dede haziresine uğruyoruz. Hemen

üst tarafından Bizanslıların en önemli saraylarından birisini Tekfur Sarayı'nı gördükten sonra Eğrikapı'ya doğru yürüyüşümüzü sürdürüyoruz. Buradaki hazire, sahabe makamları ve Eğrikapı'dan sonra Edirnekapı'ya doğru sur yolculuğumuz devam ediyor.

Edirnekapı'da Mihrimah Sultan Külliyesi bizi bekliyor. Sinan'ın en güzel ve farklı bir noktadan İstanbul siluetine zenginlik katan eserinin avlusundayız. Kanuni Sultan Süleyman'ın ve Hürrem Sultan'ın kızı, Rüstem Paşa'nın eşi... 16. yüzyılın en güçlü kadınlarından birisi... Burası Üsküdar'daki Külliye ile birlikte onun adını yaşatan ve hayrını devam ettiren en önemli eseri. Sinan'ın sanatkarlığının yadigarı. Mihrimah Sultan her iki külliyesinde değil de babasının türbesinde medfun. Buradaki türbesinde ise damadı veziriazam Güzel Ahmet Paşa yatıyor.

Yolumuz uzun vaktimiz kısa... Yürüyüşümüz devam etmeli... Yönümüzü Saraçhane/Şehzadebaşı'na doğru çevirdik.. Karagümrük stadına 100-150 adımlık mesafede Semiz Ali Paşa Medresesi, onun biraz ilerisinde Nişancı Mehmet Paşa Külliyesi bizi bekliyor. Fethiye yakınlarında Çuhadar Sokağı'ndaki Mehmed Ağa Külliyesi de bize Sinan'ı hatırlatıyor. Burayı da ziyaret ettikten sonra Sarıgüzel Caddesi'nin sağına, Vatan caddesi tarafına, Mesih Mehmed Paşa Külliyesi'ne doğru yöneliyoruz. Hırka-i Şerif Camii'ne de yakın olan Külliye, Yavuz Selim kavşağından sağa doğru inerken Eski Ali Paşa Caddesi üzerinde yer alıyor. Bani Hadım Mesih Mehmed Paşa'da buradaki türbesinde medfun.

Yolumuzun ucunda İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'nün yanındaki Akşemseddin Caddesi ile Koca Sinan Caddesi'nin kesiştiği noktadaki mescid bizi bekliyor. Bu mescid şimdiye kadar gezdiğimiz ve bundan sonra ziyaret edeceğimiz nice külliyenin aksine Mimarımızın kendi adına taşıyor. Banisi de kendisi olan Mimarbaşı Sinan Ağa Mescidi bu yönüyle diğer eserlerden bir hayli farklı bir özellik taşıyor. Nice baninin adını yaşatan esere imza atan Mimarımız kendi vakfının eseri olan ve hayır defterini açık tutacak bu mescidi inşa etmiş.

Buradan sonra bizi, Fatih Belediyesi binasının yanındaki Şair Cem Sokağı'ndaki türbesinde Hüsrev Paşa bekliyor. Bugünkü son durağımız ise, 300-500 adımlık mesafedeki Bali Paşa Külliyesi. Bu külliyenin tamamlanmasında da eşine büyük bir vefa ile bağlı bir hanımın, Hüma Hatun'un katkısı büyüktür.

Evet, bugünkü güzergahımız burada sona eriyor. Ne kadar çok yürüdük, ne kadar çok eser gördük ve tarihle ne kadar da yoğun bir temas kurduk değil mi? Şimdi dinlenme ve düşünme vakti...

11
VATAN CD.
AKŞEMSETTİN CADDESİ
KORKUTATA SK.
14
OĞUZHAN CD.
19
TURGUT ÖZAL MİLLET CD.
KIZILELMA CADDESİ
HASEKİ CD.
HEKİMOĞLU ALİ PAŞA CD.
KOCAMUSTAFA PAŞA CADDESİ
GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA CD.
YENİKAPI

3. Rota

- Hadım İbrahim Paşa Külliyesi
- Hüsrev Çelebi Camii
- Kara Ahmet Paşa Külliyesi
- Şah Huban Hatun Türbesi ve Sıbyan Mektebi
- Haseki (Hürrem Sultan) Külliyesi
- Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi (Kadırga)

Silivrikapı'dayız... Topkapı Zeytinburnu istikametinde, İstanbul surlarının önünden ilerleyip Silivrikapı'dan giriyoruz. Silivrikapı ve Hisaraltı caddelerinin buluştuğu noktada bizi karşılayan bir Sinan yapısının; ikinci vezirliğe kadar yükselen Hadım İbrahim Paşa'nın Külliyesi'nin önündeyiz... Geriye cami ve türbesi kalmış bir külliye...

Bu güzergahta hem bu külliyeyi, hem üç kademeli İstanbul surlarını, hem de sur içi İstanbul'undan günümüze intikal eden bir kesiti geziyoruz. Zaman içinde zamanı yaşıyoruz. Ve yolumuzu Kocamustafa Paşa son durağa çeviriyoruz. Burada Hüsrev Çelebi (Ramazan Efendi) Camii'ni ziyaret ettikten sonra yürüyüşümüzü sürdürüyoruz. Bu güzergahları yürüyerek gidebilirsek ne mutlu... Kolay değil... Eski İstanbul'dan günümüze ulaşan dokuyu, şehrin bu tarafını daha yakından görme imkanımız olacak. Aksaray-Topkapı istikametinde, Pazartekke durağının karşısında Topkapı Caddesi'nin 300 metre kadar kuzeyinde Kara Ahmet Paşa Külliyesi bizi bekliyor. Kara Ahmet Paşa, Yavuz Sultan Selim'in damadı, Kanuni Sultan Süleyman'ın eniştesi, sadrazamlık yapmış bir Osmanlı Paşası... Külliye, sonu idam da olsa, cami, medrese, türbe ve sıbyan mektebiyle Paşa'nın hatırasını yaşatmaya devam ediyor.

EFENDİ SK.
30
BÜYÜK
REŞİTPAŞA CD.
AKSARAY
GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA CD.
21
YENİKAPI METRO VE MARMARAY İSTASYONU
KENNEDY

Vatan Caddesi ile Gureba Hastanesi ve Oğuzhan caddelerinin kesiştiği noktada III. Murat'ın eşlerinden olan Şah Huban Hatun'un türbesi ile karşısındaki sıbyan mektebindeyiz. Buradan yürüyüş mesafesi kadar yakın bir yerde Kanuni Sultan Süleyman'ın babası Yavuz Selim adına yaptırdığı medreseye ulaşıyoruz. Baba-oğul, eğitim-mimari ilişkisini yansıtan güzel bir eser...

Yolumuzun devamında kudretli bir hanım sultanın külliyesi var. Osmanlı tarihinde kadın saltanat ilişkilerinin en kudretli isimlerinden birisinin eseri... Kanuni Sultan Süleyman'ın eşlerinden, Sultan II. Selim'in annesi Hürrem Sultan'ın eseri... Uzun söze ne hacet... Kendisi gitmiş, eseri kalmış. Sinan'ın imzasını taşıyan ve estetiğini yansıtan en önemli eserlerden birisi... Camisiyle, medresesiyle, darüşşifasıyla, sıbyan mektebiyle... Hürrem Sultan'ın Külliyesi burada ancak türbesi Süleymaniye'de...

Vakit ilerledi, epey yol yüründü ancak gezimiz bitmedi. Son durağımız Osmanlı tarihinin en kudretli sadrazamlarından Sokollu Mehmet Paşa'nın Kadırga'daki Külliyesi. Külliye Sultanahmet Meydanı'na yakın bir yerde... Sultanahmet Meydanı'ndan Kadırga yönüne doğru 400 metre mesafede...

Sokollu Mehmet Paşa aynı zamanda II. Selim'in kudretli kızı İsmihan Sultan'ın kocası... Bu külliye de her ne kadar Sokollu adıyla anılsa da sadece onun eseri değil, İsmihan Sultan'la ortaklaşa yaptırmışlar. Dolayısla Sokollu ve İsmihan Sultan Külliyesi olarak anılması daha doğru... Hayatta birleşen, eser inşasında ortak olan bu ikilinin ne yazık ki dünyadaki son mekânları ayrı... Paşa, Eyüp'teki Külliyesi'nin türbesinde, İsmihan Sultan Ayasofya Camii'nin avlusunda babasının türbesinde...

Külliyeye girerken aslında büyük bir mimarın imzasını taşıyan eserlerinde, bir hanım sultanla kudretli bir vezirin imar dünyasındaki yolculuk için zor bulunabilecek zengin bir dünyanın kapısından içeriye adım atıyoruz . Ayrılırken o dünyaya veda ediyor gibi olsak da günün bitiminde büyük bir tarihi birikimle donanmış oluyoruz.

Seyahatimiz bittiğini göre şimdi bir çay molası... İster sahile inelim, ister Sultanahmet Meydanı'na doğru gidelim ama yarın Sultanahmet Meydanında buluşmayı ihmal etmeyelim...

REFİK SAYDAM CD.
BANKALAR CD.
GALATA KULESİ
KEMERALTI CADDESİ
TERSANE CD.
T1
RIHTIM CD.
KARAKÖY İSKELESİ
EMİNÖNÜ İSKELESİ
MARMARAY SİRKECİ İSTASYONU
ANKARA CD.
EBUSUUD CD.
ÇAĞALOĞLU YOKUŞU
TOPKAPI SARAYI
YENİÇERİLER CD.
PEYKHANE CD.
AT MEYDANI SK.
SULTANAHMET MEYDANI
AYASOFYA
KENNEDY CD.
24
25
26
27
28
29

4. Rota

- İbrahim Paşa Sarayı
- Ayasofya Hürrem Sultan Hamamı
- II. Selim Türbesi
- Şehzadeler Türbesi
- Caferağa Medresesi (Soğukkuyu)
- Saray Mutfakları
- Rüstempaşa Medresesi

Sultanahmet Meydanı'ndayız. Diğer ismiyle At Meydanı.. Bir başka ismiyle Hipodrom'dayız... Aslında burası İmparatorlukların, ihtişamın, törenlerin meydanı... Şölenlerin, yarışların sahası... Bir o kadar da isyanların meydanı... Burası İmparatorlukların merkezi, Roma ve Osmanlı'nın Meydanı... Bu meydandan büyük ihtişam içerisinde nice imparatorlar, sultanlar geçti. Niceleri tahtını buradan ateşlenen veya burada alevlenen isyanlarla kaybetti. Bu meydanın tarihi, bir anlamda imparatorlar ve imparatorluklar tarihi... Şimdi de öyle değil mi? Roma'nın yönetim merkezi Büyük Saray'ın kalıntısı, dikilitaşları, Sultanahmet Külliyesi, Ayasofya'sı vb. ile dünyanın en büyük iki imparatorluğunun, Roma'nın ve Osmanlı'nın tarihi sırlarını gizlemeye, ihtişamını solumaya, hatırasını yaşatmaya devam etmiyor mu?

İbrahim Paşa Sarayı'nın önündeyiz. Türk ve İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılan bu bina Osmanlı ihtişam asrının, en güçlü Sultanının, Kanuni Sultan Süleyman'ın, devlet geleneğini bir kenara bırakarak birden sadrazamlığa yükselttiği, enişteliği ile onurlandırdığı bir Osmanlı Paşası'nın sarayı... Kanuni varken kendisini "Sultan" diye tanıtacak, elçilere "Ben istemezsem burada bir şey olmaz" diyecek kadar güçlü çağında gücün zirvesine göz kırpan bir sadrazam... Ve bu

güç sarhoşluğu ile bir gece Sultan sarayında uyurken boynuna kemendin dolaştığı, mezarının yeri dahi bilinmeyen bir sadrazamın sarayı... Burası "Damat" "Makbul", "Frenk", "Pargalı" ve "Maktul" İbrahim Paşa'nın sarayı... Asıl yapısı itibariyle, Topkapı Sarayı'nın hemen karşısında, mimaride ve otoritede onunla rekabete heveslenen bir saray... Burada Mimar Sinan'ın imzası, İbrahim Paşa'nın hatırası var. Devşirmelikten sadrazamlığa, Parga'dan İstanbul'a uzanan, zekasıyla, becerisiyle, başarısıyla zirveye giden basamakları atlayarak sıçrayan, kibriyle sonunu hazırlayan bir hayatın hatırası... Buyurun içeriye bizleri nelerin beklediğini yerinde görelim.

Aynı asırda, aynı mekanlarda, aynı olaylarda fail, meful ve şahit olarak yer almış, ancak yan yana olmaktan çok karşı karşıya olmuş iki kişiden, bu dünyada kaybedenin sarayından çıkıp, kazanmış gözükenin hamamına yöneliyoruz. Üç beş adım ötede Hürrem Sultan'ın hamamı bizi bekliyor.

Ayasofya Camii'nin avlusunda II. Selim'in türbesindeyiz. Bu türbede 42 sanduka bulunuyor. II. Selim'in yanında eşi III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan, kızları, oğulları ve torunları yatıyor. Burası mimarisi kadar hattıyla, çinisiyle, ince ve tefekkürî bir anlayışla planlanan özgün bir sanat eseri... Bu dünya yolculuğunun son mekanı... Ölümün sanatı... Sanatın ölümle hayat buluşu...

Buradan Şehzadeler Türbesi'ne geçiyoruz... III. Murad'ın dört oğlu ile bir kızının türbesi... III. Murat ve III. Mehmet'in türbelerinin de Ayasofya'nın bahçesinde olduğunu hatırlatmakla yetinelim.

Ayasofya'dayız artık... İmparatorların tahtı, sultanların hayali mabedi... Kudüs'ü kurtarmak niyetiyle yola çıkıp İstanbul'u işgal edip şehri yağmalayan, kıymetli eşyaları "kaldırmak" için atlarla, katırlarla girdikleri, yükü taşıyamayanları boğazlayıp olduğu yerlerde bıraktıkları ve harabeye çevirdikleri mabed... Şehri fetheden ve Fatih unvanını alan Sultan II. Mehmed'in ise yeniçerisinin bir taşını kırmasına bile gönlünün razı olmayıp uğruna askerini yaraladığı mabed...

Ama biz Sinan'ın izini sürmeye devam edeceğiz. Çünkü Ayasofya'ya girmek demek dünyanın en uzun soluklu mabedlerinden birisinin tarihi seyrine çık-

mak değil, aynı zamanda iki büyük imparatorluğun tarihi yolculuğuna da adım atmak demektir ki, bugünkü vaktimiz buna pek müsaade edeceğe benzemiyor. Eğer Osmanlı ve Sinan olmasaydı, onların içselleştirici, sahiplenici, dönüştürücü ve ihya edici tavırları olmasaydı da, taassupları galip gelseydi bugün Ayasofya'dan söz etmemiz mümkün olmazdı. Bir Roma eseri olan Ayasofya'nın ikinci banisi Osmanlılar, mimarı da Sinan'dır. Sinan'ın buradaki en görünen eserleri ise Ayasofya'nın batısında yer alan, 1930'lardan sonra ezan sesinin duyulmadığı minarelerdir.

Ayasofya Camii'nden çıktıktan sonra bir medreseye doğru yol alıyoruz. Caferağa (Soğukkuyu) Medresesi.. Cafer Ağa'nın Sinan'a sipariş ettiği medresenin hitama erişini görmeye ömrü vefa etmeyince yapı kardeşi, Topkapı Sarayı'nın baş haremağası Gazanfer Ağa tarafından tamamlanmıştır. Hani buraya kardeşler medresesi ya da Cafer ve Gazanferağa Medresesi dense yeridir.

Şimdi Sarayın yollarındayız. Zaten hemen yanı başımızda... Topkapı, Osmanlı asırlarının/ ihtişamlı çağının mütevazı yönetim merkezi... Burada da Sinan'ın izini sürüyoruz... Pek çok izi arasında özellikle, III. Murad'ın odası ve sarayın mutfakları, Sinan'ın mimarisinin saraydaki hatıraları...

Bugünkü son durağımız yine bir Sadrazam yapısı... İki rakipten birisinin sarayında başlayan yolculuk ikincisinin Rüstem Paşa'nın medresesinde sona eriyor. İstanbul Lisesi'nin bulunduğu Türkocağı Caddesi'nden sonra girilen Hoca Hanı Sokağı'nın devamındaki Rüstem Paşa Sokağı'na bakan kapıdan Rüstem Paşa medresesine giriyoruz... Paşa'nın türbesi Şehzade Külliyesi'nde, camisi Eminönü'nde, medresesi burada...

Böylece bugünkü gezi sona erdi.. Kısa bir alanda tarihin, ama bir şehrin tarihinin değil aynı zamanda İki büyük Dünya imparatorluğunun tarihinin merkezinde bir yolculuk oldu..... Ve gittiğimiz her yerde Sinan bizimle idi... Belki de kulaklarımıza fısıldamak istediği, saltanatın sanatla kaim olabileceği, yani kalıcılığının sanatla sağlanacağıydı... Nice han, hakan, sultan, sadrazam, onun çizgisinde ve imza attığı eserle manevi yaşamını sürdürmüyor mu?

KABATAŞ İSKELESİ
MEBUSAN CADDESİ
ÜSKÜDAR İSKELESİ
PAŞA LİMANI CADDESİ
HAKİMİYET-İ MİLLİYE CD.
MARMARAY ÜSKÜDAR İSTASYONU
UNCULAR CD.
ŞEMSİ PAŞA CD.
45
46
ÜSKÜDAR HAREM
HALK CADDESİ
SAHİL YOLU
DR. FAHRİ ATABEY CD.
ÇAVUŞDERE
47
28

5. Rota

- Atik Valide Nurbanu Sultan Külliyesi
- Atik Valide Sultan Hamamı
- Şemsi Ahmet Paşa Külliyesi
- Mihrimah Sultan Külliyesi
- Gazi İskender Paşa Camii

Üsküdar'dayız... Sur içi İstanbul'unun en güzel seyredildiği, en güzel panoramik fotoğraflarının alındığı yerde...

Üsküdar'dayız Hanım sultanların şehrinde... Hanım sultanların saltanatlarını, Mimar Sinan'ın imzasını taşıyanlar başta olmak üzere abidevi eserlerle yaşadıkları zamanın asırlar sonrasına en güçlü şekilde taşıdıkları şehirde.. Kanuni Sultan Süleyman'ın eşi Gülfem Hatun (Gülfem Hatun Camii'nin banisi) , kızı Mihrimah Sultan, gelini Nurbanu Sultan, Kösem Sultan (IV. Murad ve Sultan İbrâhim'in annesi, Çinili Külliyesi'nin banisi), Gülnuş Emetullah Sultan (IV. Mehmed'in eşi, II. Mustafa ve III. Ahmed'in annesi, Valide-i Cedid Külliyesinin banisi)... Hepsi burdalar... Hiçbir yerde kudretli Osmanlı'nın kudretli hanımlarının hatırası Üsküdar'daki seslenseler birbirlerini duyabilecekleri kadar yakın ve yoğun değil... Bu nedenledir ki Üsküdar'ın bir diğer unvanı da Valideler şehridir.

Üsküdar'ın tepesindeyiz, Toptaşı'nda... Üsküdar'ın en büyük, İstanbul'un üç büyük Külliyesinin birisinin önünde...

Atik Valide/Valede-i Atik Nurbanu Sultan Külliyesi'nin girişindeyiz. Banisi Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın gelini, II. Selim'in eşi, III. Murad'ın annesi... Pek çok yerde eseri var ancak en büyük eseri burası... Seçildiği yer itibariyle oldukça manidar... Önemli ve görkemli bir yapı... Sahildeki Valide-i Cedid/Gülnuş Emetullah Sultan Külliyesi'nin inşasından sonra Atik Valide/Valede-i atik ismiyle anılmaya başlanmış. Nurbanu Sultanı burada boşuna aramayın... Hatırlayacaksınız, kendisini Ayasofya Camii'nin avlusundaki II. Selim Türbesi'nde ziyaret edebiliyoruz... Bu muhteşem Külliye'yi ziyaret ettikten sonra şimdi yokuş aşağıya ineceğiz, Üsküdar'ın meydanına ve sahile... Araba bizi bekliyor, ancak tarihin damarlarında, Üsküdar'ın tarihi sokaklarında yolculuk yapmak isteyenler için yürümek de mümkün... Üsküdar Meydanı'na, Belediye Başkanlığı'nın yakınlarına gideceğiz. Burada Nur Banu Sultan'ın külliyesine gelir getirmesi maksadıyla yaptırdığı Atik Valide Sultan Hamamı'nı gezeceğiz... Sonra yüzümüzü sahile çevirdikten, yani doğrudan sahil yoluna indikten sonra 200-300 metre solumuzdaki Şemsi Paşa Külliyesi'ne halk arasındaki ismiyle Kuşkonmaz Camii'ne yürüyeceğiz. Deniz havasını soluyarak...

Bir meraklısı anlatmıştı... "Onlarca yıldır bu camiyi gören bir yerde oturuyorum kubbesine bir kuşun konduğunu görmedim" doğrudur banisinin isminden çok kuşkonmaz diye anılıyor zaten. Gerçekten muhteşem Sinan eserlerinden birisinin daha avlusundayız. Ve tabii İstanbul'un da huzurunda... Yüzüne bakmaya cesaret edemiyorsanız başınızı kaldırın da gözlerinizi alamayacağınız İstanbul'u da uzun uzun seyredin. Çünkü hiçbir yerden bu şehir Üsküdar sahilinden göründüğü kadar güzel seyredilemez. Gün doğumundan batımına... Gece yarısından gün ortasına...

Bir de Sinan'ın şehircilik anlayışını değerlendirin bu sahilde... Süleymaniye ile Şemsi Ahmed Paşa külliyesi arasındaki orana, karşılıklı duruşa ve Boğazdan girişe oluşturulan şehir siluetine... Bir de Sinan'sız İstanbul tahayyül edin. Geriye ne kalıyor... Burada biraz soluklanalım, tefekkür edelim... Bir yudum çay içelim, doyasıya İstanbul'a ve bir anlamda Sinan'a bakalım. Sinan'ı düşünelim...

Evet şimdi geriye dönüyor ve 300 metre geride bizi bekleyen Mihrimah Sultan Külliyesi'ne gidiyoruz. Hatırlayacaksınız, Edirkapı'da da Mihrimah Sultan'ın

külliyesini ziyaret etmiştik... Rivayet odur ki, Sinan bu iki eser arasında denizin iki yakasında olmalarına karşın bir ilişki kurmuş. Yılın bir vaktinde güneş sabahleyin birinin ufkundan doğarken diğerinin ufkundan batarmış. İnanmıyorsanız gözleyin... İnanıyorsanız denk gelebilirsiniz...

Üsküdar'ın tarihi silüetini şekillendiren, gravürlerde, resimlerde, ve fotoğraflarda Üsküdar'ı da tanımlayan ve Üsküdar deyince akla gelen ilk mimari eserlerden olan Mihrimah Sultan Külliyesi'nin ziyareti bittiğine göre arabalara doğru yürüyelim. Kanlıca'ya kadar epey mesafe var. Fakat 300-500 metre yürümenizin önünde bir mani yok ve mutlaka tavsiye ederiz. Tarih ve tabiat adına. Tabii göz zevkiniz, gönül safanız ve sıhhatiniz için de mutlaka bu yürüyüşü yapmalısınız.

Kanlıca İstanbul'un bir başka güzel köşesi... Çınarın altında, denizin kenarında çay yudumlamayı ihmal etmeden, bir Sinan eserini, Gazi İskender Paşa Camii'nin türbesinde yatan banisini ziyaret ediyoruz. Vaktimiz varsa ki, mutlaka olmalı, boğazın bu harika manzarasına biraz daha yürüyerek eşlik etmeliyiz.

Gezi bitti... Gün akşam oldu... Güneşin boğazın üzerine salınışı burada seyretsek, araba yerine bir tekne veya motor bulsak, biraz daha boğazın derinliklerine uzansak ve İstanbul'a boğazdan dönsek nasıl olur?...

MUT PAŞA SK.
Ü SK.
KURTULUŞ DERESİ CADDESİ
CUMHURİYET CD.
TAKSİM METROSU
TARLABAŞI BULVARI
TAKSİM
İNÖNÜ
İSTİKLAL CADDESİ
DEFTERDAR YOKUŞU
ŞİŞHANE METROSU
BOĞAZKESEN CD.
MECLİS-İ MEBUSAN CADDESİ
35
GALATA KULESİ
EMİNÖNÜ CADDESİ

6. Rota

- Piyale Paşa Külliyesi
- Sokollu (Azapkapı) Camii
- Kurşunlu Han (Rüstem Paşa Kervansarayı)
- Kılıç Ali Paşa Külliyesi
- Molla Çelebi (Fındıklı) Camii
- Sinan Paşa Külliyesi
- Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi

Bugün denizciler günü aslında... Başka duraklara uğrasak da umumiyetle Kaptan-ı deryaların/denizcilerin huzuruna çıkıyoruz. Hem de cihanı titreten Osmanlıları denizlerde zaferlere koşturan, "Osmanlı Asrı"nın denizcileriyle buluşacağız.

İlk durağımız Kasımpaşa... Asıl yapısı itibariyle Osmanlı denizciliğinin kalbinin attığı semtin adı Kasımpaşa... Tersane-i Amire'nin merkezi... Bizi burada büyük bir denizci ve onun adını yaşatan külliyesi bekliyor. Piyale Paşa Külliyesi'nden söz ediyoruz. Banisi, Macaristan'da Hırvat asıllı ayakkabıcı bir babanın oğlu iken, Osmanlılar tarafından devlet hizmetine alınarak Kaptan-ı Deryalığa kadar yükseltilmiş, pek çok fütuhatta bulunmuş, önemli devlet hizmetlerini yerine getirmiş bir devlet adamı... Kanuni Sultan Süleyman tarafından Şehzade (II. Selim) Selim'in kızı Gevher Han ile evlendirilmiştir.

Piyale Paşa Külliyesi kendisine özgü mimarisiyle Mimar Sinan'ın imzasını taşıyor. Paşa, hanımı Gevher Han Sultan, yedi oğlu ve dört kızıyla birlikte külliyenin haziresindeki türbesinde yatıyor.

Piyale Paşa Külliyesi'ndeki ziyareti tamamladıktan sonra Haliç'e yöneliyoruz. Süleymaniye Külliyesi'nin karşısında, sadrazamıyla padişahı arasındaki farkla orantılı bir görünüm taşıyan ve Haliç'in Beyoğlu kıyısında, Unkapanı köprüsünün bitişinde ve yolun Karaköy'e dönen köşesindeki Sokollu Azapkapı Camii'ne geliyoruz. Külliye Barbaros Hayreddin Paşa gibi büyük bir denizcinin vefatından sonra onun görevini üstlenen Sokollu Mehmed Paşa'nın denizci geçmişiyle bağ kurma özelliği taşıyor. Bulunduğu yer itibariyle de kendisinin de gelişimine önemli katkılarda bulunduğu Haliç Tersanesi'nin sahasında. Eyüp ve Kadırga'daki Sokollu Mehmed Paşa Külliyelerinden sonra Üçüncü Sokollu külliyesindeyiz. Sokollu, her üçü de Sinan eseri olan külliye sayısı büyüklükleri itibariyle İstanbul'da başka bir sadrazama nasip olmayan bir konumun sahibi...

Bu ziyareti bitirdikten sonra sahil yolculuğumuz sahil boyu devam ediyor... Ancak Tophane'ye doğru ilerlerken sağ tarafımızda yer alan İstanbul silueti ve tarihi yarımadanın panoramik görüntüsünü izleyebiliriz. Karaköy'de tanıdık bir baninin eseri bekliyor bizi. Daha önce türbesine, camisine ve bir medresesine uğradığımız Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Rüstem Paşa'nın Kurşunlu Han olarak da bilinen Kervansarayı'na uğramayı ihmal etmiyoruz. Sonra Tophane. Burada bizi bir başka büyük Osmanlı denizcisi Kaptan-ı Derya Kılıç/Uluç Ali Paşa bekliyor.

Aslen Kalabriyeli Giovan Dionigi Galeni, papaz olmak üzere Napoli'ye giderken Osmanlı denizcilerine esir düşünce hayatında yeni bir sayfa açılır. Müslüman olarak Uluç, daha sonra da başarılarıyla Kılıç Ali adını alan Paşa, İnebahtı hezimetinde donanmanın kumanda ettiği kolunu kurtarmasıyla haklı bir şöhret kazanmış ve hafızalarda iz bırakmıştır. İstanbul Tersanesi'nin genişletilmesi, donanma gemilerinin daha büyük ve gösterişli yapılmasında rol oynayan, kürek çekmeyi kolaylaştıran ve hızlandıran değişikliklere imza atan Paşa Denizcilik bilimine de önemli katkılarda bulunmuştur.

Hayata vârissiz veda eden "Koca Kaptan" banisi olduğu, Sinan'ın imzasını taşıyan külliyesi içindeki türbesinde de yalnız yatmaktadır.

Esaretten kaptan-ı deryalığa kadar yükselen Kılıç Ali Paşa, Külliyesi yanındaki çeşmeyle pek çok seyyahın ilgisini çekmiş, çeşitli gravürlere konu olmuştur.

Fındıklı'da ise bir başka Sinan eseriyle buluşuyoruz: Molla Çelebi (Fındıklı) Camii. Banisi Molla Çelebi olarak da tanınan Anadolu kazaskeri, devrin önde gelen uleması arasında yer alan Mehmet Vusulî Efendi'dir. Yolculuğumuz sürüyor. İleride, yani Beşiktaş'ta iki Kaptan-ı Derya daha bizi bekliyor. Sinan Paşa ve Barbaros Hayreddin Paşa.

Beşiktaş'tayız. Barbaros Bulvarı ile Beşiktaş caddesinin birleştiği noktada, bir Sinan eseri olan Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'nın külliyesindeyiz. Ne yazık ki banisi külliyesinin tamamlanmasını göremeden hayata veda etmiş. Bu yüzden olsa gerektir ki, külliyesine değil, Üsküdar'da yengesi Mihrimah Sultan'ın külliyesinin haziresine defnedilmiştir. Külliyeyi abisi sadrazam Rüstem Paşa tamamlamıştır. Sinan Paşa'nın külliyesini denizcilerin piri Barbaros Hayreddin Paşa'nın türbesinin karşısına yaptırması ise Osmanlı denizcilerinin halefleri tarafından Barbaros'un nasıl algılandığını göstermesi açısından da manidardır.

Yolun sağına geçiyor ve Barbaros Hayreddin Paşa'nın türbesini ziyaret ediyoruz. Burada sadece büyük bir Osmanlı denizcisi değil, yaşadığı çağda dünyanın en büyük denizcisi yatmaktadır. Vefatına "Mâte reîsü'l-bahr, 953" (Denizin reisi öldü) tarihinin düşülmesi bir hakikatin ifadesinden başka bir şey değildi. Bu türbede bir şahıs değil bir "efsane" zaman içindeki yolculuğunu, akademik çalışmalara, hikayelere, romanlara, şiirlere, sinema filmlerine, belgesellere dizilere konu olarak sürdürmekte, hayatiyetini devam ettirmektedir. Onun üstüne yerleştirilen kubbeyi inşa etmek de Mimar Sinan'a düşmüştür. Aslında türbe burada yalnız değildi. Türbe Barbaros Hayreddin Paşa tarafından yaptırılan medresenin yanına inşa edilmişti. Türbede ise kendisine Câfer Paşa, Barbaros Hayreddin Paşa, Cezayirli Hasan Paşa ve Barbaros'un hanımı Bâlâ Hatun eşlik etmektedir. Paşa'nın yakınları ise türbenin haziresine defnedilmişler. Türbenin hemen yanı başında büyük bir Barbaros Hayrettin Paşa anıtı yer almaktadır. Denizcilik müzesinin aralarında hiçbir yapı olmayacak şekilde burada açılmış olması da bir tercihin ve ona hürmetin ifadesidir.

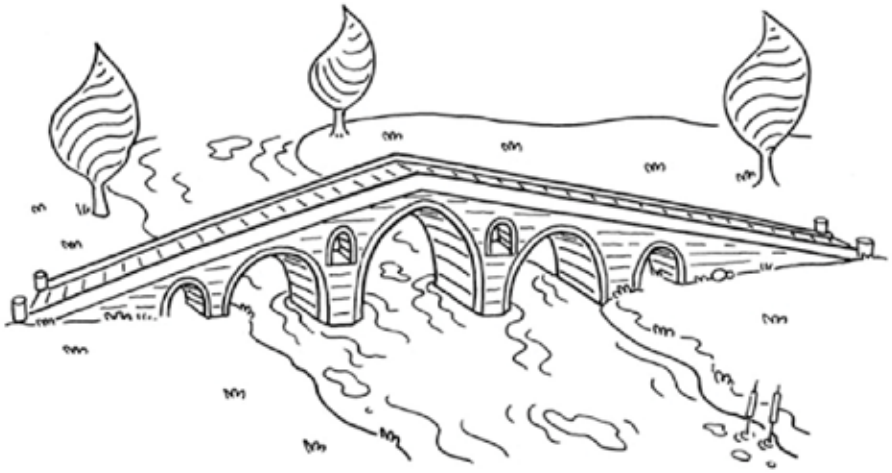

7. Rota

- Kovuk (Eğri) Kemer
- Uzun Kemer
- Güzelce Kemer
- Moğlova Kemeri
- Havzı Kebir
- Büyükçekmece Köprüsü
- Kanuni Sultan Süleyman Kervansarayı
- Sokollu Mehmet Paşa Mescidi

Tarihi tanımlama ile İstanbul (sur içi) ve Bilâd-ı selase (Üsküdar, Eyüp, Galata) dışındayız. Aslında bugün suyu takip edeceğiz. Mimar Sinan'ın su yapılarını gezeceğiz. Kolay bir gezi değil. Yorucu olacak, geniş bir coğrafya üzerinde dolaşacağız. Bugün her zamankinden daha çok sportif giyime ve yürüyüş ayakkabılarına ihtiyacımız olacak. Düz yolda da yürüyeceğiz, çalılar arasında inişli çıkışlı yollarda da, tabi su kemerlerini yakından görmek istiyorsak, adımlayacağız. Hiç olmazsa ve mutlaka Mağlova kemerine ulaşmalıyız ki hem Osmanlı su medeniyetinin estetik dünyasına hem de Sinan'ın mimari dehasına farklı bir boyutta şahitlik edebilelim...

Çünkü bu yapılar, o zamana kadar inşa edilen tesislerin en mükemmeli, Mimar Sinan'ın en önemli mühendislik yapısı ve hacimce en büyük eseridir. Yürüyüşümüze başlamadan önce Sinan'ın bu eserlerinin inşa öyküsünü kısaca hatırlayalım:

Mimar Sinan'ın su kemerleri Belgrad ormanlarından toplanarak İstanbul'a getirilen ve genel olarak Kırkçeşme Suları olarak anılan su güzergahındadır. Bu sular kadar suyun İstanbul'a getirilişi, Sinan'ın karşılaştığı muhalefet ve Mimarımızın bunları aşmadaki başarısı da onu tanımamız açısından ayrı bir öneme sahiptir.

İstanbul'un artan su ihtiyacına cevap arayan Kanuni Sultan Süleyman, Kırkçeşme sularını şehre taşımaya karar verir. Ancak bu son derece maliyetli, meşakkatli, maharet ve teknoloji gerektiren bir iştir. Süleymaniye Külliyesi'nin 35 milyon Kırkçeşme tesislerinin ise 50 milyon akçeye mal olduğunu söylemek işin büyüklüğü konusunda bir fikir verecektir.

Kanûnî Sultan Süleyman Kâğıthane çevresinde avlanırken eski bir su yolundan sızan su görünce buradan İstanbul'a su getirmenin mümkün olup olmadığı konusunda Mimar Sinan'ı görevlendirir. Uzun araştırmalar neticesinde Mimarımızın olumlu cevap vermesi üzerine inşaatın başlaması emrini verir.

Fakat Sadrazam Rüstem Paşa ve üst düzey devlet yöneticileri suyun getirilmesine karşı çıkarlar. Çünkü şehre bol su getirilirse İstanbul'a göçün artacağını bunun da çeşitli sorunlara yol açacağına inanmaktadırlar. Fakat Kanûnî Sultan Süleyman suyun kendi vakfı olarak şehre getirilmesinde kararlıdır.

İnşaat başlar ama suyun ve Sinan'ın muhalifleri durmazlar. Mimarın bu işte başarısız olacağını, suyun yetersiz olduğunu, hazinenin israf olacağını padişaha fısıldarlar. Fakat Sultan söylenenleri duyunca karar vermeyip yerinde incelemeler yapar ve kararından vazgeçmez. Büyük bir muhalefete rağmen, Padişahın desteğiyle 1554'te başlayan Kırkçeşme sularının inşası 1563'ten önce tamamlanır.

Bu konunun teferruatını Mimarımızın anlatımından öğrenmek isteyenler için öncelikle Sai Çelebi'nin onun anlatımından kaleme aldığı Tezkiretü'l-bünyân'a bakılmasını salık veririz. Ayrıca Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultân Süleymân Hân'ı da bu konuda ayrıntılı bilgiler ihtiva etmektedir.

Kemerburgaz'dayız... Gezimize abidevi kemerlerle başlıyoruz. Eğrikemer, Kovuk Kemer (Müderris Köyü Kemeri) ve Uzun kemer... Bunlar arasında Kovuk Kemer'in farklı bir hikayesi vardır. Çeçen'in belirttiğine göre, Kırkçeşme tesisinin bütün bölümleri Osmanlı yapısı olmasına karşılık Kovukkemer'in en alt katının bir bölümü ile orta katın çok küçük bir kısmı Geç Roma devrinden kalmıştır. Geri kalan kısmının ise Mimar Sinan tarafından 1563-64'te yapıldığı arşiv kayıtlarıyla ortaya konulmuştur.

Uzun Kemer ise 711 m. iki katlı olup Kırkçeşme tesislerinin en büyük yapısı. Üst katta elli, alt katta kırk yedi kemer vardır.

Burada çok fazla vakit geçirme şansımız yok... Hatıra fotoğraflarımızı da çektirdiğimize göre yönümüzü Sultangazi'ye çeviriyoruz. Çünkü Sinan'ın en görkemli su yapısı bizi bekliyor.

Sultangazi'de önce abidevi kemerlerden Güzelce (Gözlüce) Kemer'in yanına inemesek de ki o kadar da kolay değil, bir anlamda dağcı olmayı da gerektiriyor, ama denemeye değer- uzaktan da olsa görmemiz önemli... Ama Mağlova'yı yakından görmeden, altından geçen sulara ayaklarımızı değdirmeden olmaz. Gerçek bir mühendislik ve mimarlık harikası... Alibey Deresi üzerinde yer alıyor. Arabadan indikten sonra yaklaşık bir kilometre kadar Alibeyköy barajının kenarından, orman içinde, patika bir yoldan ilerleyeceğiz ve kemere ulaşacağız...

Gerçekten harika bir su yapısı. Ayrılmak kolay değil ama Sinan'ın göreceğimiz başka su yapıları da bizi beklemekte. Kağıthane'ye geçiyoruz. Havz-ı Kebir'i ziyaret ettikten sonra Büyükçekmece'ye gitmek için arabalarımıza biniyoruz. Burada en güzel Sinan köprülerinden birisinin üzerinde yürüyeceğiz. Osmanlı köprü mimarisinin günümüze ulaşan en muhteşem örneklerinden olan köprü, Mimarımızın dehasının ve Osmanlı mühendisliğinin anıtıdır.

Büyükçekmece'deki eski köprüden halkın büyük zorluklar içinde geçtiğini gören Kanuni Sultan Süleyman, Başmimarı Sinan'a buraya güzel bir köprü yapılmasını emreder. Ancak Zigetvar Seferinde (1566) vefat eden padişahın ömrü köprüyü görmeye yetmez. Gerçekten bir mühendislik ve mimarlık harikası olan köprü II. Selim devrinde, 1567-1568'de tamamlanır. Seyyahların büyük beğenisini kazanan köprünün orijinal hali ve nostaljik görüntüleri gravürlerle de görsel olarak belgelenmiştir.

Nice sefere giden Osmanlı ordusuna geçit veren, bir o kadar zafer sevincine ve bozgun hüznüne de şahitlik eden "Büyükçekmece Köprüsü, inişli çıkışlı dört bölümden oluşmuş ilgi çekici bir mühendislik eseridir.

Üzerinde Sinan'ın imzasını taşımasıyla da dikkat çeken bu köprüden geçip Sinan eseri olan Kanuni Sultan Süleyman Sebili, Kervansarayı ve Sokollu Mehmed Paşa Mescidi'ni ziyaret ederek gezimizi tamamlıyor ve şehrin merkezindeki konaklama mekanlarımıza doğru yola çıkıyoruz.

TURİNG